Nr 9

Regeringens proposition om reformering av högskoleutbildningen m. m.;

beslutad den 6 februari 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

BERTIL ZACHRISSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en reformering av den högre utbildningen på grundval av främst 1968 års utbildningsutrednings (U 68), den inom utbildningsdepartementet tillkallade U 68-beredningens och kompetenskommitténs (KK) förslag.

Till grund för förslagen i propositionen ligger en helhetssyn på utbildning efter gymnasieskolan. För denna utbildning används termen högskoleutbildning. Högskoleutbildningen kommer att omfatta betydligt mer än nuvarande universitet och högskolor.

Vissa preciseringar förordas i de vid 1972 års riksdag fastlagda allmänna behörighetsvillkoren för högre studier. Den som fyllt 25 år och varit verksam i arbetslivet i minst fyra år föreslås få allmän behörighet för högskoleutbildning.

Högskoleutbildningen bör bedrivas på vetenskaplig grund, ge kritisk skolning och normalt syfta till att ge de kunskaper och färdigheter som fordras för yrkesverksamhet inom något — ofta brett — område av arbetslivet.

Ett samspel mellan grundläggande högskoleutbildning och forskning/forskarutbildning bör enligt propositionen komma till stånd inom hela högskolan. Förbättrade möjligheter föreslås för universitetslektorer (motsv.) att deltaga i forskning och forskarutbildning. Särskilda anordningar föreslås för att möjliggöra forskning i anknytning till läroanstalter utan fast forskningsorganisation. Frågan om utbyggnad av

en forskningsorganisation inom den filosofiska fakultetens område i Linköping skall utredas närmare.

För planering och resursfördelning föreslås att högskoleutbildningens linjer delas in i fem yrkesutbildningssektorer, nämligen för teknisk yrkesutbildning, administrativ, ekonomisk och social yrkesutbildning, vårdyrkesutbildning, utbildning för undervisningsyrken samt utbildning för kultur- och informationsyrken.

I propositionen förordas att den fortsatta planeringen av utbildningssystemet skall utgå från återkommande utbildning som en modell för individernas utbildningsplanering. Åtgärder som främjar återkommande utbildning bör prioriteras.

Ett lokalt förankrat utvecklingsarbete i nära kontakt med arbetslivet bör enligt propositionen vara grunden för högskoleutbildningens förnyelse. Utbildningen skall organiseras i allmänna, lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser. De lokala utbildningslinjerna skall möjliggöra lokala initiativ i utvecklingen av yrkesinriktade utbildningslinjer. De individuella utbildningslinjerna och de enstaka kurserna skall inom givna resursramar särskilt tillgodose individuella önskemål om utbildning inom hela högskolan.

Den kvantitativa planeringen av högskoleutbildningen skall enligt propositionen grundas på såväl individernas som arbetslivets behov. De resurser samhället kan anvisa bör vara den ytterst bestämmande faktorn. När det gäller kapaciteten för utbildningslinjer förordas en planeringsmodell med en nedre och en övre gräns, mellan vilka den samlade antagningskapaciteten skall fastställas för varje budgetår. Gränstalen föreslås öka med 2 procent årligen under en femårsperiod. För läsåret 1977/78 bör planeringen tills vidare utgå från en antagningskapacitet av omkring 35 000 platser i utbildningslinjer. Enstaka kurser bör prioriteras vid den fortsatta utbyggnaden.

I propositionen föreslås en fastare dimensionering av utbildningskapaciteten över hela högskolan med hjälp av generell antagningsbegränsning. Härigenom säkerställs en mer balanserad utveckling och en fördelning av de totalt tillgängliga resurserna med hänsyn till individernas och arbetslivets behov. Till flertalet allmänna utbildningslinjer föreslås antagningen vara central. I fråga om linjer inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område skall dock det lokala inflytandet vara större. Antagningen till bl. a. enstaka kurser föreslås bli helt lokal.

Urvalet till högskoleutbildning föreslås — när det gäller utbildningslinjer — grundas på en indelning av de sökande i fyra kvotgrupper. Till en grupp skall föras sökande med treårig gymnasieskoleutbildning, till en grupp sökande med tvåårig sådan utbildning, till en grupp övriga sökande utom de som har utländsk förutbildning och till en grupp sökande med utländsk förutbildning. Var och en av de tre förstnämnda grupperna skall tilldelas platser i proportion till sin andel av antalet sö-

kande. Inom varje grupp skall en rangordning göras, normalt på grundval av en sammanvägning av skolbetyg och arbetslivserfarenhet samt, i fråga om sökande utan gymnasial förutbildning, resultat av studielämplighetsprov.

Principbeslut bör fattas om att nytillkommande högskoleutbildning i första hand skall förläggas till 14 orter eller par av orter utanför de nuvarande universitetsorterna, nämligen Borås, Eskilstuna/Västerås, Falun/Borlänge, Halmstad, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Linköping/Norrköping, Luleå, Sundsvall/Härnösand, Växjö, Örebro och Östersund. Bl. a. för att underlätta planeringen av den fortsatta utbyggnaden föreslås en indelning av landet i sex högskoleregioner.

Propositionen utgår från att det tills vidare skall finnas högskoleutbildning dels med statlig, dels med primär- eller landstingskommunal huvudman. Jordbrukets högskolor föreslås alltjämt tillhöra jordbruksdepartementets område. I fråga om den statliga högskoleorganisationen inom utbildningsdepartementets område skall det på var och en av de nyss nämnda utbyggnadsorterna finnas *en* statlig högskoleenhet. För universitetsorternas del skall indelningen i högskoleenheter övervägas närmare med utgångspunkt i samband i utbildning och forskning. Propositionen utgår för Stockholms och Göteborgs del från att det skall finnas flera enheter.

Varje högskoleenhet föreslås ledas av en styrelse som skall bestå av såväl inom enheten verksamma som företrädare för allmänna intressen. Inom större enheter bör resurserna liksom i dag organiseras i institutioner för ett eller flera ämnesområden. För planering m. m. av allmänna och lokala utbildningslinjer skall finnas linjenämnder, bestående av lärare, studerande och företrädare för arbetslivet. Planering m. m. i fråga om forskning/forskarutbildning föreslås ankomma på nämnder inom fakulteter/sektioner.

Den kommunala högskoleutbildningen förutsätts normalt ha primärkommuns skolstyrelse eller landstingskommuns utbildningsnämnd som styrelse. Härutöver skall det kunna finnas linjenämnder enligt samma principer som vid de statliga enheterna.

För planeringsuppgifter i fråga om den grundläggande högskoleutbildningen föreslås för varje högskoleregion en regionstyrelse, i vilken företrädare för allmänna intressen skall ha majoritet. Till regionstyrelsen skall kunna knytas utbildningsnämnder med rådgivande och initierande uppgifter när det gäller att utveckla utbildningen inom de fem yrkesutbildningssektorerna. För planerings- och samordningsuppgifter för huvuddelen av högskoleutbildningen föreslås ett nytt högskoleverk. Inom verket skall finnas fem permanenta planeringsberedningar för utbildning och forskning. Frågan om organisation m. m. av den centrala ledningen av de vetenskapliga biblioteken skall utredas.

Anslagssystemet för den grundläggande högskoleutbildningen skall

enligt propositionen grundas på indelningen i yrkesutbildningssektorer. En ökad lokal frihet att disponera anvisade medel föreslås.

Särskilda lokala tjänsteförslagsnämnder föreslås för handläggning av ärenden om tillsättning av professorstjänster m. m.

Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning skall inledas höstterminen 1975 i Borlänge, Borås, Eskilstuna, Göteborg, Jönköping, Luleå, Lund och Markaryd (med anknytning till Lund) samt tidigast höstterminen 1976 i Skellefteå (med anknytning till Luleå).

Huvuddelen av förslagen i propositionen beräknas genomföras den i juli 1977. Det nya högskoleverket bör inrättas hösten 1976. För planeringsuppgifter m. m. i samband med reformen skall bl. a. en central och sex regionala organisationskommittéer tillkallas.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-02-06

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén.

Föredragande: statsrådet Zachrisson.

Proposition om reformering av högskoleutbildningen m. m.

Föredraganden anför.

INLEDNING

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet den 26 april 1968 fyra sakkunniga för utredning rörande den fortsatta planeringen av det eftergymnasiala utbildningssystemet m. m. (direktiv se 1969 års riksdagsberättelse, U 47). Till de sakkunniga[1] knöts samtidigt tre referensgrupper, en med företrädare för de politiska partierna[2], en med företrädare för utbildningsväsendet[3] och en med företrädare för arbetsmarknadsorganisationerna m. fl.[4]. De sakkunniga antog benämningen *1968 års utbildningsutredning (U 68).*

U 68 fick i juli 1971 tilläggsdirektiv att närmare överväga behovet av yrkesteknisk högskoleutbildning (se 1972 års riksdagsberättelse, U 24).

Under sitt arbete redovisade U 68 undersökningar, som initierats av utredningen, i sammanlagt fem rapporter, nämligen (SOU 1971: 60) Universitetsstudier utan examen, (SOU 1971: 61) Val av utbildning och yrke, (SOU 1971: 62) Högre utbildning och arbetsmarknad, (SOU 1972: 23) Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler samt (Ds U 1973: 17) Administratörer i stat och landsting. Utredningen lät vidare publicera fyra debattskrifter: Mål för högre utbildning (februari 1969), Högre utbildning — funktion och struktur (juni 1969), Högre utbildning — forskningsanknytning och studieorganisation (juli 1970) samt Gymnasieskolan — några utvecklingslinjer (december 1970).

U 68 överlämnade i mars 1973 sitt huvudbetänkande (SOU 1973: 2) Högskolan jämte en separat sammanfattning (SOU 1973: 3) av detta. Utredningen avgav därutöver sammanlagt fem specialbetänkanden, nämligen i maj 1973 (SOU 1973: 12) Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning, i oktober 1973 (SOU 1973: 47) Högskolornas förvaltning, i februari 1974 (SOU 1973: 58) Högskoleutbildning — hälso- och sjukvårdslinje m. m., i mars 1974 (SOU 1973: 59) Högskoleutbildning —

[1] Vid tiden för avlämnande av utredningsförslagen universitetskanslern Hans Löwbeer, generaldirektörerna Bertil Olsson och Jonas Orring samt statssekreteraren Lennart Sandgren (ordförande).

[2] Vid tiden för avlämnande av utredningsförslagen riksdagsledamöterna Birgitta Dahl, Bertil Fiskesjö, Lars Gustafsson, Bengt Gustavsson och Ove Nordstrandh samt partisekreteraren Carl Tham.

[3] Vid tiden för avlämnande av utredningsförslagen instruktören Christina Flink, professorerna Nils Gralén och Lennart Hjelm, studierektorn Inge Johansson, jur. stud. Dag Klackenberg, överdirektören Lars Sköld, professorn Per Stjernquist och skolinspektören Erik Weinz.

[4] Vid tiden för avlämnande av utredningsförslagen ombudsmannen Sven-Olof Cronqvist, sekreteraren Sune Eriksson, direktören Folke Haldén, sekreteraren Sverker Jonsson, ombudsmannen Tore Karlson, utbildningschefen Lennart Larsson, direktören Karl Axel Linderoth, kanslirådet Fingal Ström, direktören Lars Tobisson och sekreteraren Rolf Wikstrand.

juristlinje m. m. samt i april 1974 (SOU 1974: 19) Högskoleutbildning — läkarutbildning för sjuksköterskor.

I det följande tar jag upp frågor som behandlas i U 68:s huvudbetänkande och i de två förstnämnda specialbetänkandena.

Över huvudbetänkandet har efter remiss yttranden avgetts av *överbefälhavaren (ÖB), försvarets skolnämnd, socialstyrelsen, statskontoret, byggnadsstyrelsen, statistiska centralbyrån (SCB), riksrevisionsverket (RRV), konjunkturinstitutet, kungl. biblioteket, universitetskanslersämbetet (UKÄ)* — som överlämnat yttranden från universiteten, karolinska institutet, de tekniska högskolorna, högskolorna i Linköping och Luleå, bibliotekshögskolan, institutet för social forskning, forskningsinstitutet för atomfysik samt kursstyrelserna för den systematiserade decentraliserade universitetsutbildningen i resp. Sundsvall och Östersund — *utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH), samarbetsnämnden för lokal- och utrustningsprogramkommittéerna för universitet och högskolor (LUP-nämnden)* — som överlämnat ytranden från LUP-kommittéerna — *skolöverstyrelsen (SÖ)* — som överlämnat yttranden från länsskolnämnderna, lärarhögskolorna, förskoleseminarierna, seminarierna för huslig utbildning, slöjdlärarseminariet, statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor (SIHUS), konstfackskolan, sjöbefälsskolorna, Konstindustriskolan i Göteborg samt Sociala barna- och ungdomsvårdsseminariet i Stockholm — dåvarande *kulturrådet, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS)* — som överlämnat yttranden från nio länsarbetsnämnder — *bostadsstyrelsen, statens planverk, styrelsen för teknisk utveckling (STU), statens institut för företagsutveckling (SIFU), styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, nämnden för socionomutbildning* — som överlämnat yttranden från socialhögskolorna — *samarbetsnämnden för journalisthögskolorna* — som överlämnat yttranden från journalisthögskolorna — *statens medicinska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning* gemensamt. *statens humanistiska forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, forskningsbiblioteksrådet,* dåvarande *teater- och musikrådet (TMR)* — som överlämnat yttranden från statens scenskolor, statens musikdramatiska skola och statens dansskola — *dramatiska institutet, centrala studiehjälpsnämnden,* numera centrala studiestödsnämnden *(CSN)* — som överlämnat yttranden från studiemedelsnämnderna i Stockholm, Uppsala, Linköping, Göteborg och Umeå — dåvarande *samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor* — som överlämnat yttranden från jordbrukets högskolor — *statens råd för skogs- och jordbruksforskning, statens råd för byggnadsforskning, statens brandskola,* numera statens brandnämnd, samtliga *länsstyrelser* — som överlämnat yttranden från landstingskommunerna samt ett stort antal kommuner — *akademien för de fria konsterna* — som överlämnat yttrande från konsthögskolan — *krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning, kommittén för studiestöd åt*

vuxna (SVUX), kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX), organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) — som överlämnat yttranden från musikhögskolorna — *utredningen rörande den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU), kommittén för fortbildning av journalister (FOJO-kommittén), forskningsrådsutredningen, kompetenskommittén (KK), kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen, expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU), länsberedningen, statens handikappråd, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* gemensamt *(SAF/SI)* — med instämmande av Sveriges grossistförbund — *Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges civilingenjörsförbund, Svenska ingenjörssamfundet, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Handelskammaren för Gävleborgs, Kopparbergs och Uppsala län, Handelskammaren i Göteborg, Skånes handelskammare, Stockholms handelskammare, Grafiska institutet* och *Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning (IHR)* gemensamt, *Folkbildningsförbundet, Sveriges förenade studentkårer (SFS), Elevförbundet, Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Sveriges sjuksköterskeelevers förbund (SSEF), Vuxenstuderandes riksorganisation (VRO), Centerns ungdomsförbund (CUF), Folkpartiets ungdomsförbund (FPU), Kommunistisk ungdom, Moderata ungdomsförbundet (MUF)* samt *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU).* Härjämte har inkommit ett stort antal skrifter i ärendet.

Några remissinstanser har i sina yttranden över U 68:s huvudbetänkande yttrat sig också över specialbetänkandet Högskolornas förvaltning. Särskilda yttranden över nämnda betänkande har efter remiss avgetts av *statskontoret, byggnadsstyrelsen, SCB, RRV, UKÄ* — som överlämnat yttranden från läroanstalterna inom UKÄ:s förvaltningsområde — *LUP-nämnden, SÖ* — som överlämnat yttranden från lärarhögskolorna, förskoleseminarierna, seminarierna för huslig utbildning, slöjdlärarseminariet och konstfackskolan — dåvarande *kulturrådet, AMS, STU, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, nämnden för socionomutbildning* — som överlämnat yttranden från socialhögskolorna — *samarbetsnämnden för journalisthögskolorna* — som överlämnat yttrande från journalisthögskolan i Göteborg — *statens medicinska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning* gemensamt, *statens humanistiska forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, forskningsbiblioteksrådet* dåvarande *TMR* — som överlämnat yttranden från statens scenskolor och statens dansskola — *dramatiska institutet, CSN* — som överlämnat yttranden från studiemedelsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Umeå *samar-*

betsnämnden för jordbrukets högskolor — som överlämnat yttranden från jordbrukets högskolor — *länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Blekinge, Värmlands, Västmanlands* och *Västernorrlands län* — som i vissa fall överlämnat yttranden från landstingskommuner och kommuner — *OMUS* — som överlämnat yttranden från musikhögskolorna — *KK, utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK), 1973 års expertgrupp för konstutbildning (K 73), Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, SHIO, LO, SACO, TCO, SFS, SECO* och *CUF*. Vidare har ett antal skrifter i ärendet inkommit.

I mars 1974 tillkallade jag sex sakkunniga[1] för att inom utbildningsdepartementet medverka i beredningen av de förslag som avgetts i U 68:s huvudbetänkande samt därmed sammanhängande frågor. De sakkunniga, som antog benämningen *U 68-beredningen*, överlämnade i september 1974 promemorian (Ds U 1974: 6) Högskolereform. Med anledning av promemorian har synpunkter skriftligen redovisats till utbildningsdepartementet från bl. a. *UKÄ, universiteten, de tekniska högskolorna, högskolorna i Linköping* och *Luleå, lärarhögskolan i Kristianstad, socialhögskolorna i Umeå* och *Örebro, samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning* gemensamt, dåvarande *TMR, styrelserna för statens dansskola* och *dramatiska institutet*, dåvarande *styrelsen för skogshögskolan och statens skogsmästarskola, länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län, Kronobergs läns landsting, Jönköpings läns landsting, Jönköpings kommun* och *lärarhögskolan i Jönköping* gemensamt, *Växjö kommun, kommittén för postgymnasial utbildning i Värmlands län, högskolekommittén i Östersund, LO, SACO, TCO, Sveriges civilingenjörsförbund, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Universitetslärarförbundet, SFS, Teknologorganisationen Reftec, SSEF, SECO* samt ett antal enskilda student- eller elevkårer.

Över U 68:s specialbetänkande Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning — och över en i anslutning härtill av SVUX avgiven promemoria, Förslag om studiesocialt stöd för försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning — har efter remiss yttranden avgetts av *statskontoret, byggnadsstyrelsen, RRV, UKÄ* — som överlämnat yttranden från läroanstalterna inom UKÄ:s förvaltningsområde — *LUP-nämnden, SÖ* — som överlämnat yttranden från länsskolnämnderna, lärarhögskolorna, seminarier för huslig utbildning, förskoleseminarier och slöjdlärarseminariet — *AMS, STU, SIFU, CSN, statens råd för byggnadsforskning*, samtliga *länsstyrelser* — som överlämnat yttranden från landstingskommuner och kommuner — *FÖVUX, KK, kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen, länsberedningen, Svenska*

[1] Riksdagsledamöterna Birgitta Dahl, Bertil Fiskesjö, Lars Gustafsson (ordförande), Björn Mohlin, Ove Nordstrandh och Roland Sundgren.

kommunförbundet, Landstingsförbundet, SAF/SI, SHIO, Sveriges grossistförbund, LO, SR, SACO, TCO, Svenska teknologföreningen, numera Sveriges civilingenjörsförbund, *Svenska ingenjörssamfundet, SFS, SECO, VRO* och *CUF.* Vidare har *SVUX* yttrat sig över U 68-betänkandet. Ett antal skrifter i ärendet har inkommit.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande statsrådet Moberg den 24 april 1970 en organisationskommitté[1] för att under UKÄ planera för högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland på grundval av riksdagens beslut med anledning av prop. 1970: 88 (direktiv, se 1971 års riksdagsberättelse U 48). *Organisationskommittén för högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland (NoTH)* har bl. a. i mars 1974 till UKÄ överlämnat betänkandet Högre utbildning och forskning i övre Norrland. Träteknisk utbildning och yrkesteknisk högskoleutbildning i Skellefteå. UKÄ har, efter remissbehandling av betänkandet, i november 1974 kommit in med förslag i ärendet.

Jag vill i sammanhanget nämna att lärarutbildningskommittén (LUK) i betänkandet (SOU 1972: 92) Fortsatt reformering av lärarutbildningen bl. a. föreslagit att lärare i ämnena musik, gymnastik, teckning, hemkunskap och slöjd generellt skall utbildas för skoltjänstgöring även i ett andra ämne. Inom kort kommer statsrådet Hjelm-Wallén att anmäla en proposition till riksdagen, grundad på kommitténs förslag. I propositionen kommer bl. a. att föreslås en försöksverksamhet med lärarutbildning i ämnena gymnastik och hemkunskap m. m. i kombination med annat ämne.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande chefen för utbildningsdepartementet den 30 juni 1972 fyra sakkunniga[2] för fortsatt utredningsarbete om gymnasieskolans kompetensvärde (direktiv, se 1973 års riksdagsberättelse U 53). De sakkunniga antog benämningen *kompetenskommittén (KK).* Till kommittén knöts sedermera en referensgrupp.[3]

KK överlämnade i september 1974 sitt betänkande (SOU 1974: 71) Om behörighet och antagning till högskolan. Över betänkandet har efter remiss yttranden avgetts av *rikspolisstyrelsen, datainspektionen,*

[1] Professorn Gotthard Björling, disponenten John Olof Edström (ordförande), byråchefen Sixten Fors, teknologen Lars-Åke Henningsson, landshövdingen Ragnar Lassinantti, kommunalrådet Nils Malmgren, byråchefen Olof Moll, professorn Lars Nordström, professorn Karl-Gustav Paul, byråchefen Hans Poppius, t. f. byggnadsrådet Nils-Arne Rosén, direktören Lennart Wellenius och kanslichefen Zolo Östlund.

[2] Riksdagsledamoten Lars Gustafsson (ordförande), undervisningsrådet Bengt Jacobson, riksdagsledamoten Lennart Mattson och byråchefen Owe Skoglund.

[3] Vid tidpunkten för avlämnande av betänkandet sekreteraren Anders Arfwedsson, studeranden Stellan Berg, direktörsassistenten Margareta Dahlgren, ombudsmannen Lars G. Nilsson, sekreteraren Sven Nilsson och fil. kand. Ingalill Thorsell-Eriksson.

ÖB, försvarets skolnämnd, socialstyrelsen, luftfartsverket, statskontoret, SCB, RRV, statens brandnämnd, UKÄ — som överlämnat yttranden från läroanstalterna inom UKÄ:s förvaltningsområde — *SÖ* — som överlämnat yttranden från länsskolnämnder, lärarhögskolor, seminarier för huslig utbildning, slöjdlärarseminariet och SIHUS — *AMS, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, nämnden för socionomutbildning* — som överlämnat yttranden från socialhögskolorna — *samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, statens kulturråd, dramatiska institutet,* dåvarande *samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor* — som överlämnat yttranden från jordbrukets högskolor — *akademien för de fria konsterna* — som överlämnat yttrande från konsthögskolan — *OMUS* — som överyämnat yttranden från musikhögskolorna — *folkhögskoleutredningen, 1973 års betygsutredning, K 73, lärarutbildningsutredningen, kommittén för översyn av brandförsvarsutbildningen, krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, SAF, SHIO, LO, SACO* — med instämmande av SR — *TCO, Direktionen för Handelshögskolan i Stockholm, Folkbildningsförbundet, SFS, Elevförbundet, SECO, Sveriges folkhögskoleelevers förbund (SFEF), SSEF, Riksförbundet Hem och Skola, CUF, FPU, MUF* och *SSU.* Vidare har ett antal skrifter i ärendet inkommit.

I samband med KK:s tillkallande uppdrog Kungl. Maj:t åt SÖ att utveckla ett studielämplighetsprov för intagning till högre utbildning samt att utarbeta förslag till organisation för ett sådant prov. SÖ har i juni 1974 överlämnat förslag i frågan. Över förslaget har efter remiss yttranden avgetts av *datainspektionen, ÖB, försvarets skolnämnd, socialstyrelsen, statskontoret, statens brandnämnd, UKÄ* — som överlämnat yttranden från läroanstalter inom UKÄ:s förvaltningsområde — vissa *lärarutbildningsanstalter, AMS, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, nämnden för socionomutbildning* — som överlämnat yttranden från socialhögskolorna — *samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, statens kulturråd, dramatiska institutet,* dåvarande *samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor* — som överlämnat yttranden från jordbrukets högskolor — *akademien för de fria konsterna* — som överlämnat yttrande från konsthögskolan — *offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén (OSK), OMUS* — som överlämnat yttranden från musikhögskolorna — *SSK, folkhögskoleutredningen, 1973 års betygsutredning, K 73, lärarutbildningsutredningen, kommittén för översyn av brandförsvarsutbildningen, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, SAF/SI, SHIO, LO, SACO, TCO, Direktionen för Handelshögskolan i Stockholm, Grafiska institutet, IHR, Folkbildningsförbundet, SFS, SECO, SFEF, SSEF, Riksförbundet Hem och Skola och MUF.*

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande stats-

rådet Moberg den 10 februari 1970 en sakkunnig[1] för att utreda förfarandet vid tillsättning av tjänst som professor eller biträdande professor m. m. (direktiv se 1970 års riksdagsberättelse, U 54). Den sakkunnige antog benämningen utredningen om professorstillsättning. Till utredningen knöts ett antal experter, vilka fungerat som en referensgrupp.[2] Utredningen överlämnade i december 1973 betänkandet (SOU 1973: 54) Professorstillsättning. Över betänkandet har efter remiss yttranden avgetts av *socialstyrelsen, statskontoret, RRV, UKÄ* — som överlämnat yttranden från universiteten, karolinska institutet, de tekniska högskolorna samt högskolorna i Linköping och Luleå — *SÖ, direktionen för karolinska sjukhuset, direktionen för akademiska sjukhuset, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna,* dåvarande *samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor* — som överlämnat yttranden från jordbrukets högskolor — *Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, SR, SACO, TCO* och *SFS.* Tillsammans med betänkandet har remissbehandlats en av UKÄ i december 1973 ingiven promemoria om befordringsgrunder för tjänst som universitetslektor.

Kungl. Maj:t uppdrog den 9 juni 1967 åt statskontoret att med beaktande av vad dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet anfört i prop. 1967: 1 (bil. 10 s. 52 och 281) utreda frågan om de vetenskapliga bibliotekens inre organisation m. m. Statskontoret har inom ramen för uppdraget överlämnat ett flertal rapporter, bl. a. i januari 1974 rapporten De vetenskapliga biblioteken — organisation och administration. Över denna har efter remiss yttranden avgetts av *byggnadsstyrelsen, statistiska centralbyrån, RRV, riksarkivet, kungl. biblioteket, UKÄ* — som överlämnat yttranden från universiteten, karolinska institutet, de tekniska högskolorna samt högskolorna i Linköping och Luleå — *LUP-nämnden, SÖ, nämnden för socionomutbildning* — som överlämnat yttranden från vissa socialhögskolor — *samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, statens medicinska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd, statens humanistiska forskningsråd, statens råd för samhällsforskning, statens råd för atomforskning, statens psykologisk-pedagogiska bibliotek, forskningsbiblioteksrådet,* dåvarande *samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor* — som överlämnat yttranden från jordbrukets högskolor — *statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFDOK), dataarkiveringskommittén, OMUS* — som överlämnat yttrande från musikhögskolan i Göteborg — *forskningsrådsutredningen, miljökontrollutredningen, Musikaliska akademien, Veten-*

[1] Justitierådet Ingemar Ulveson.
[2] Vid tidpunkten för avlämnande av betänkandet biträdande professorn Sten Ahrland, jur. kand. Christer Henriksson, sekreteraren Sten Marcusson, ombudsmannen Lars G. Nilsson, hovrättsassessorn Rolf Nöteberg, t. f. byråchefen Olavi Orava, departementssekreteraren Erland Ringborg, byråchefen Rolf Rudhe, avdelningsdirektören Berit Sandqvist-Örnberg och professorn Carl G. Schmiterlöw.

skapsakademien, Sveriges Industriförbund, LO, SACO, TCO, SFS, Sveriges allmänna biblioteksförening, Tekniska litteratursällskapet, Svenska Bibliotekariesamfundet samt *Sveriges vetenskapliga specialbiblioteks förening.*

För överblickens och sammanhangets skull behandlar jag i det följande åtskilliga frågor i vilka det ankommer på regeringen att besluta.

UTREDNINGAR OCH REMISSYTTRANDEN M.M.

1. Högskoleutbildningens inriktning, dimensionering, lokalisering och organisation

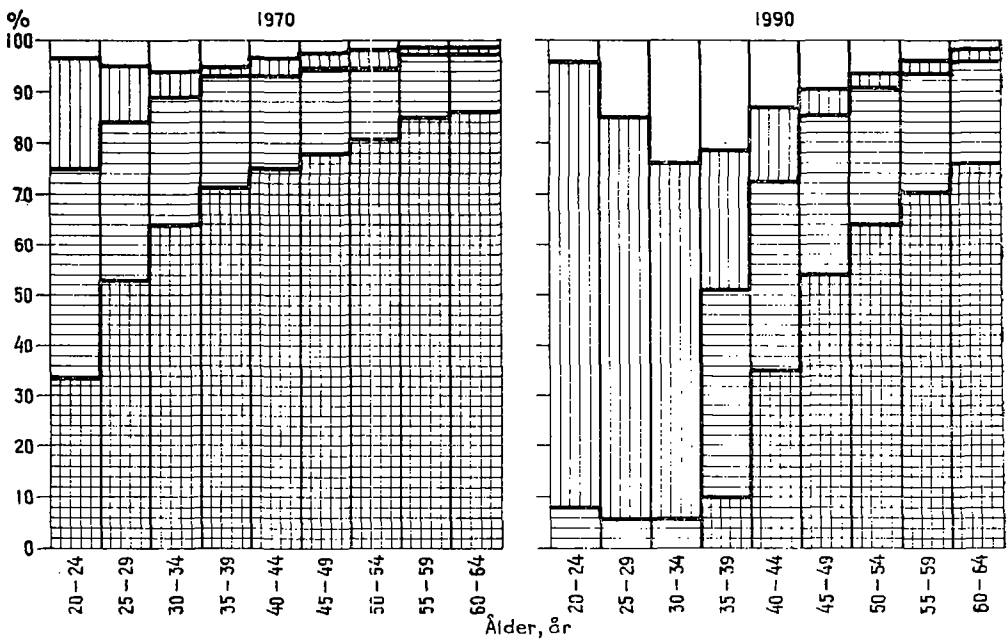
1.1 U 68 m. m.

1.1.1 Högskoleutbildningens avgränsning och uppgifter
(Högskolan kap. 1)

Utbildningens funktioner (avsnitt 1.1)

Genom utbildning förmedlas *kunskaper, färdigheter* och *attityder.* Syftet med dessa kunskaper, färdigheter och attityder anges av utbildningens mål. Som mål för utbildning i allmänhet brukar anges bl. a. att ge bildning och att främja materiell och social utveckling samt personlighetsutveckling.

Av betydelse för utbildningsplaneringen är givetvis att granska hur

Källa: SOU 1971: 19.
Figur 1. Befolkningens utbildningssammansättning 1970 och 1990 efter ålder och utbildningsnivå.

utbildningssystemet faktiskt fungerar. U 68, som i debattskrifter och undersökningsrapporter försökt belysa den högre utbildningens funktionssätt, berör i huvudbetänkandet översiktligt några förhållanden.

I det svenska utbildningsväsendet har de senaste årtiondena skett en mycket snabb ökning av *studerandeantalet*. Denna får emellertid först långsamt effekt på hela befolkningens utbildningssammansättning. Figur 1 illustrerar de stora olikheter i utbildningshänseende mellan generationerna som blivit en följd av den snabba utbyggnaden av utbildningssystemet.

Den uppfattning om utbildningens betydelse för den *ekonomiska tillväxten*, som varit en av förutsättningarna för industriländernas mycket betydande satsning på utbildning, synes allmänt sett få stöd i erfarenheten. Generaliserat kan sägas att utbildningens roll i den materiella tillväxten ligger i dess i vid mening yrkesförberedande funktioner. Från denna synpunkt blir det av grundläggande betydelse att utbildningen står i rimligt förhållande till samhällets behov. En grov anvisning ger här förhållandet mellan utbud och efterfrågan på utbildade. För en mer nyanserad bedömning måste också beaktas bl. a. det sätt på vilket anpassningen mellan utbud och efterfrågan sker.

I förhållandet mellan utbildning och arbetsmarknad är det inte möjligt att skarpt avgränsa utbildning av viss längd eller av visst slag. Den högre utbildningen måste ses tillsammans med t. ex. gymnasial yrkesinriktad utbildning och vuxenutbildning av olika slag.

När det gäller utbildningens möjligheter att bidra till *social förändring* är bl. a. den sociala fördelningen inom utbildningsväsendet av betydelse. Förhållandena på grund- och gymnasieskolestadierna, liksom behörighets- och urvalsreglerna vid övergång till högre utbildning, spelar en viktig roll för den sociala fördelningen inom den senare. Skolan är emellertid bara en av de faktorer som påverkar en ung människas utveckling. Åtgärder enbart inom utbildningsområdet kan därför bedömas få endast en begränsad social utjämningseffekt. De måste ses tillsammans med övriga faktorer som påverkar människors utveckling och levnadsförhållanden.

Undersökningar visar att valet mellan fortsatt utbildning och arbete och mellan olika slag av utbildning efter avslutad grundskola har starkt samband med social härkomst. Även om utbildningssystemets starka tillväxt under efterkrigstiden gett avsevärt ökade möjligheter för de lägre socialgrupperna, har expansionen dock inte lett till social utjämning inom utbildningen i den utsträckning man tidigare hoppats på.

Några allmänna utgångspunkter för utbildningsplaneringen (avsnitt 1.2)

Traditionellt brukar man skilja på två principer för utbildningsplaneringen. Enligt den ena utgår planeringen från *arbetsmarknadens efter-*

frågan på utbildade, enligt den andra från *individernas efterfrågan* på utbildning. Man måste räkna med att individ- och arbetsmarknadsefterfrågan påverkar varandra ömsesidigt i ett komplicerat samspel. Enligt U 68:s mening kan ingen av dem var för sig användas som planeringsprincip. Inte heller tillsammans utgör de ett tillräckligt underlag för den långsiktiga planeringen av utbildningens dimensionering, organisation och lokalisering, som får göras från delvis andra utgångspunkter. I planeringen på kortare sikt bör arbetsmarknadsefterfrågan och individefterfrågan vägas samman.

Fördelningsfrågorna är centrala för samhället i dess helhet. De bör därför uppmärksammas också i utbildningsplaneringen. Både rättvisehänsyn och strävan att ge varje människa möjlighet till en arbetsinsats i samhället måste få styra fördelningen av utbildningsresurser på individerna. Också i andra avseenden bör utbildningen kunna planeras med direkt syfte att främja en viss utveckling, exempelvis genom att utveckla utbildningsvägar som kombinerar biologisk och kemisk kunskap med teknisk eller administrativ-ekonomisk yrkesinriktning och därmed göra samhället bättre berett att möta miljöproblemen.

Vuxenutbildningen har sin bakgrund i såväl arbetsmarknadsbehov som individernas efterfrågan på utbildning. För samhället ger den möjlighet bl. a. att tillfredsställa arbetsmarknadsbehov inom växande sektorer genom omskolning av sådana som är verksamma inom krympande sektorer. Den kan också effektivera och utveckla yrkesinsatserna inom en och samma sektor. För individen är vuxenutbildningen på motsvarande sätt ett medel att finna anställning på en föränderlig arbetsmarknad eller nya, mera stimulerande uppgifter inom den egna yrkesverksamheten. Men den är också ett medel att utveckla intressen och anlag utan direkt anknytning till yrkesverksamheten. Planeringsprinciperna »arbetsmarknadsefterfrågan på utbildade» och »individefterfrågan på utbildning» synes — genom vuxenutbildningens inriktning på mera närliggande mål — lättare att tillämpa i vuxenutbildningen än i ungdomsutbildningen.

Räknar man med vuxenutbildningen som ett bestående inslag av betydande omfattning i samhällets totala utbildningsinsatser är det naturligt att ungdoms- och vuxenutbildningen planeras som en helhet. Utgångspunkten blir då att utbildning skall vara något som återkommer för varje individ under större delen av livet. Vid planeringen av utbildning är det enligt U 68:s mening angeläget att synsättet *återkommande utbildning* blir vägledande.

Frågan om återkommande utbildning kan formuleras som ett problem om den lämpliga fördelningen av utbildning under en människas liv. Man kan fråga sig om det är den bästa användningen av utbildningsresurserna att i en relativt lång sammanhängande utbildning direkt efter gymnasieskolan ge mycket omfattande kunskaper, om dessa ändå föråldras snabbt. Det är möjligt att individen i många fall kan nyttiggöra

sin utbildning effektivare, om den delas upp på perioder spridda på lämpligt sätt över hans livstid.

Frågan om fördelningen av utbildningsperioderna kan ses med utgångspunkt i fördelningen av yrkesaktuell kunskap under en enskild människas liv. Man kan se frågan också som ett problem om fördelning mellan människor i olika åldrar, som en rättvisefråga mellan generationerna. I båda fallen blir det fråga om att inom begränsade resurser göra en avvägning av omfattningen av å ena sidan den sammanhängande ungdomsutbildningen, å andra sidan vuxenutbildningen. Också för fördelningen av utbildningsresurser på individer inom en generation kan återkommande utbildning väntas få effekter, bl. a. i form av förutsättningar för en jämnare social fördelning. Återkommande utbildning innebär vidare förbättrade möjligheter att få en skälig anpassning mellan utbildning och arbetsmarknad — också i fråga om utbildningens innehåll.

I olika delar av huvudbetänkandet kommer U 68 tillbaka till frågan om konsekvenser av återkommande utbildning för utbildningsplaneringen. Det gäller t. ex. gymnasieskoleutbildningens inriktning och organisation, högskoleutbildningens studieorganisation, urvals- och behörighetsregler, studiefinansiering, utbildningens lokalisering och distribution samt uppsökande verksamhet. Det är vidare uppenbart att återkommande utbildning förutsätter anpassningsåtgärder inom samhällssektorer utanför utbildningsväsendet, t. ex. i fråga om arbetsmarknadens sätt att fungera.

U 68 diskuterar inledningsvis också anknytningen mellan gymnasieskolan och den högre utbildningen i perspektivet av återkommande utbildning. Eftersom alla studerande bör förberedas för perioder av fortsatta studier är det angeläget att gymnasieskolans alla linjer innehåller inslag av studieförberedelser. Om gymnasieskolan därutöver ger alla studerande ett visst mått av yrkesförberedelser, har alla möjlighet att övergå till yrkesverksamhet omedelbart efter gymnasieskolans slut. Endast med sådana förändringar kan återkommande utbildning på sikt få mera betydande omfattning. Tillsammans med statsmakternas beslut om nya principer för behörighets- och urvalsregler för högre utbildning ger detta en större frihet åt den enskilde i valet mellan fortsatta studier och yrkesverksamhet. Härigenom skapas nya förutsättningar för att låta individernas efterfrågan på utbildning bli vägledande för utbildningsplaneringen. Sambandet mellan gymnasieskola och högre utbildning skulle också förändras och det skulle vara möjligt att genomföra en planering av den högre utbildningen mera fristående från gymnasieskolan.

Högskoleutbildningens avgränsning (avsnitt 1.3.2)

I gällande provisoriska bestämmelser om tillträde till högre utbildning definieras denna som »sådan utbildning vid vilken högre skolunderbygg-

nad än grundskolan krävs för tillträde». I samband med 1972 års riksdagsbeslut om gymnasieskolans kompetensvärde (prop. 1972: 84, UbU 1972: 31, rskr 1972: 240) togs ingen närmare ställning i fråga om det eftergymnasiala områdets avgränsning i avvaktan på U 68:s och LUK:s förslag.

U 68 utgår från att som *högskoleutbildning* skall betraktas i huvudsak sådan utbildning som förutsätter högre skolunderbyggnad än grundskola eller som ställer krav på bestämda erfarenheter utöver grundskolan. Även de studerandes ålder bör spela viss roll.

U 68 behandlar inte forskarutbildningen utan endast vad utredningen kallar *grundläggande högskoleutbildning* (grundutbildning). Denna kommer med den gjorda avgränsningen i praktiken att bestå dels av linjer för vilka avslutad gymnasial utbildning är formellt behörighetsvillkor, dels av linjer som för de studerande är eller kommer att vara alternativ till sådan utbildning. Denna utgångspunkt skulle enligt U 68:s uppfattning svara bäst mot kravet på att skapa förutsättningar för en rationell utbildningsplanering. Till högskoleutbildningen kommer därmed att räknas utbildning med statlig, kommunal eller landstingskommunal huvudman. Också statsunderstödd enskild utbildning bör på motsvarande grunder kunna föras in under samlingsbeteckningen högskoleutbildning.

Avgränsningen mellan gymnasieskola och högskoleutbildning kan inte göras en gång för alla utan måste fortlöpande omprövas. Enligt U 68:s uppfattning måste definitionen ges genom en uppräkning av de utbildningslinjer som ingår i högskoleutbildningen. Den av utredningen upprättade förteckningen över befintliga utbildningsvägar (bilaga 6) som enligt utredningens mening bör räknas som högskoleutbildning torde i sammandrag få som *bilaga 1* fogas till regeringsprotokollet denna dag.

Högskoleutbildningens indelning (avsnitt 1.3.3)

Den överblick som är nödvändig såväl av planeringsskäl som med hänsyn till de utbildningssökandes och arbetsmarknadens behov kräver en ändamålsenlig indelning av högskoleutbildningen i dess helhet. Syftet med en indelning i sektorer eller områden bör bl. a. vara att få ett lättöverskådligt och gripbart underlag för översiktlig planering, i regel på längre sikt. Också för den institutionella organisationen, som utgör ramen för verksamhetens planering, är en ändamålsenlig indelning nödvändig. Slutligen bör indelningen vara en lämplig utgångspunkt för information till såväl studerande som arbetsgivare.

Man kan söka en indelning med utgångspunkt i utbildningens yrkesinriktning eller i mera generella kurser gemensamma eller snarlika för flera utbildningslinjer. Med utgångspunkt i att högskoleutbildningen skall vara inriktad mot den framtida yrkesverksamheten har U 68 funnit att en indelning efter yrkesprincipen bör vara grundläggande för utredning-

ens planeringsförslag och för utbildningens framtida organisation. Utredningen har funnit en indelning i fem *yrkesutbildningssektorer* ändamålsenlig, nämligen

teknisk yrkesutbildning
administrativ och ekonomisk yrkesutbildning
vårdyrkesutbildning
utbildning för undervisningsyrken
utbildning för kultur- och informationsyrken.

I U 68:s förslag till utbildningslinjer (bilaga 9) har denna indelning använts. Förslaget torde få som *bilaga 2* fogas till regeringsprotokollet i detta ärende.

Det är enligt U 68 uppenbart att varje indelning blir en kompromiss mellan bindningar och önskemål av olika slag. Sambandet mellan yrke och utbildning är långtifrån entydigt och utbytbarheten på arbetsmarknaden mellan två utbildningslinjer sällan fullständig. I många fall är en utbytbarhet lika naturlig mellan linjer tillhörande olika sektorer som mellan linjer inom samma sektor. Det är väsentligt att den föreslagna indelningen inte skapar konstlade gränser för möjligheterna att utnyttja utbildningsutbudet.

Släktskapen mellan olika utbildningslinjer med avseende på det mera generella utbildningsinnehållet ligger till grund för den indelning i *basutbildningsområden* som också används i U 68:s förslag. En sådan indelning kan vara vägledande vid planeringen av vissa basresurser för utbildningen och för kontakten mellan viss grundforskning och grundläggande högskoleutbildning. Utredningen har funnit en indelning i följande sju områden användbar:

fysisk-kemisk utbildning
kemisk-biologisk utbildning
beteendevetenskaplig utbildning
samhällsvetenskaplig utbildning
matematisk-systemvetenskaplig utbildning
språklig utbildning
historisk-estetisk-religionsvetenskaplig utbildning.

Gränserna mellan basutbildningsområdena är, kanske ännu mera än gränserna mellan yrkesutbildningssektorerna, oklara och andra avgränsningar är också möjliga. I flera sammanhang har det emellertid upplevts som önskvärt att se utbildningsplaneringen ur en annan aspekt än den omedelbart yrkesanknutna.

De två av U 68 använda indelningarna kan ställas samman i ett rutnät enligt figur 2.

Basutbildningsområde / Yrkesutbildningssektor	Fysisk-kemiskt	Kemisk-biologiskt	Beteende-vetenskapligt	Samhälls-vetenskapligt	Matematisk-systemvetenskapligt	Språkligt	Historisk-estetisk-religionsvetenskapligt
Teknisk	(1)						
Administrativ och ekonomisk				(2)			
Vård		(3)	(4)				
Undervisning						(5)	
Kultur och information							(6)

Figur 2. Högskoleutbildningens indelning i yrkesutbildningssektorer och basutbildningsområden. Som exempel har följande utbildningslinjer markerats. (I flertalet rutor finns många utbildningslinjer.)

1 Civilingenjörsutbildning (maskinteknisk linje).
2 Juristutbildning.
3 Läkarutbildning.
4 Socionomutbildning (social linje).
5 Språklärarutbildning.
6 Prästutbildning.

Högskoleutbildningens mål (avsnitt 1.4)[1]

All utbildning syftar till utveckling av kunskaper, färdigheter och attityder. Formuleringen av utbildningsmålen bör i stora drag besvara frågan vilket ändamål de kunskaper, färdigheter och attityder som förvärvas skall tjäna. Målen skall därutöver ge vägledning vid utformningen av behörighets- och urvalsregler och studieorganisation och vid andra planeringsåtgärder.

U 68 redovisar (s. 47—50) sina synpunkter på högskoleutbildningens mål under rubrikerna:

personlighetsutveckling
välfärdsutveckling
demokrati
internationalisering
social förändring.

Bildningsmotivet skär tvärs igenom flertalet av de angivna målen. En bred referensram med förankring i den egna kulturkretsen har bety-

[1] Särskilt yttrande av Per Stjernquist.

delse för personlighetsutvecklingen och för en fungerande demokrati. Den kan också vara en förutsättning för kulturkonsumtion. Internationaliseringsmålet förutsätter överblick, språkkunskaper och kännedom om andra länders situation och kulturella liv.

Utbildningens innehåll och verksamhetsformer faller delvis utanför U 68:s uppdrag. Utredningen redovisar emellertid i korthet (s. 50—53) sin syn på de dimensioner i vilka planeringen av en utbildningslinje eller en kurs bör kunna ske. Dessa är:

utbildningens användningsområde
färdigheter och kunskaper
problemorientering.

Utbildning kan förbereda för yrkesverksamhet, fortsatt utbildning, deltagande i gemensamma samhälleliga angelägenheter, egen fritidsverksamhet eller annat. Inom högskoleutbildningen skall utbildningslinjerna normalt vara yrkesförberedande. Detta hindrar inte att de också har andra användningsområden.

Allmänt bör gälla att den högre utbildningen bör vara åtgärdsinriktad, dvs. utveckla förmågan att vidta åtgärder i yrkesverksamheten. I fråga om kommunikationsfärdigheter bör i all utbildning förmågan att uttrycka sig enkelt och klart i tal och skrift övas. Färdighetsträning för att öva och befästa kunskaper och skapa fördjupad förståelse för sammanhang får vidare inte förbises i högskoleutbildningen. Sammankopplingen av en skapande och en kritisk attityd är särskilt angelägen när det gäller att utveckla utbildningens problemorientering. Den skapande och den kritiska attityden kompletterar varandra och en konstruktiv analys kräver i allmänhet inslag av både kreativitet och kritik. Förmågan att under realistiska förutsättningar avgränsa problem och lösa dem är avgörande för de yrkesfunktioner för vilka högskoleutbildningen förbereder.

För U 68 står det klart att det är nödvändigt att i utbildningen uppmärksamma och granska dess samhälleliga konsekvenser. Den opartiskhet och saklighet som bör prägla undervisningen kräver enligt utredningens uppfattning, förutom respekt för logik och fakta, dels att de grundläggande värderingarna så långt möjligt redovisas, varvid också alternativa grundvärderingar bör beskrivas, dels att teorier med skilda grundvärderingar studeras. Det bör vara en strävan att genom att kombinera insatser av flera lärare, genom lämpligt vald litteratur eller på annat sätt möta kravet på allsidighet.

Utbildningens arbetslivsanknytning (avsnitt 1.5)

U 68:s förslag tar i stor utsträckning sin utgångspunkt i förhållandet mellan utbildning och yrkesliv. I allmänhet har varje utbildning inslag av både moment som är anpassade till förhållanden i arbetslivet och

sådana som syftar till förändring och utveckling av dessa. En förutsättning för att utbildningen aktivt skall bidra till förnyelse, det må vara inom yrkeslivet eller andra områden, är att dess innehåll inte okritiskt övertas från dagens eller gårdagens sätt att utöva olika verksamheter. Inom högskoleutbildningen är detta en av alla erkänd sak, vilket bl. a. hänger samman med den direkta forskningsanknytning som ofta finns. De studerande bör vidare få en tillfredsställande bredd i utbildningen. Härigenom skapas förutsättningar för en såväl yrkesmässig som geografisk rörlighet, vilket ger den enskilde en angelägen beredskap för förändringar på arbetsmarknaden.

I syfte att kunna särskilja å ena sidan utbildningsinnehåll som är gemensamt för flera sektorer, yrkesområden eller yrken och å andra sidan mera yrkesspecifikt utbildningsinnehåll använder utredningen termerna *basutbildning* och *yrkesinriktad utbildning*. Det har emellertid visat sig svårt att här dra skarpa gränser. En kurs som i ett sammanhang uppfattas som yrkesinriktad kan i ett annat fall närmast ha karaktär av basutbildning.

Att en utbildningslinje är yrkesinriktad behöver självfallet inte innebära att varje enskilt moment har direkt anknytning till yrkesverksamheten. Avvägningen mellan vad U 68 kallar närförberedelser — dvs. mera direkt på den första yrkesverksamheten inriktade kunskaper och färdigheter — och fjärrförberedelser, vilka avser kvalificerade arbetsuppgifter av skiftande slag under en längre tidsperiod, har bl. a. med hänsyn till olika traditioner lösts på olika sätt inom högskoleutbildningen. Även i fortsättningen blir det säkerligen nödvändigt att söka lösningar avpassade till förhållandena i varje enskilt fall.

Några för arbetslivsanknytningen väsentliga planeringsfrågor, som U 68 sedan återkommer till i olika sammanhang, diskuteras sammanfattande i avsnitt 1.5.2 (s. 55—57). Här berörs bl. a. återkommande utbildning, studiernas innehåll och organisation, information, urvalsprinciper, lärarpersonal, lokalisering och institutionell organisation.

Högskoleutbildningens forskningsanknytning (avsnitt 1.6)[1]

För universiteten och vissa högskolor har anknytningen mellan forskning och utbildning framstått som ett karaktäristiskt kännemärke. U 68:s förslag berör således på olika sätt denna anknytning. Man bör enligt utredningen utgå från att *all* utbildning har ett samband med forskningen. Syftet bör vara att finna ändamålsenliga lösningar som svarar mot skiftande förhållanden såväl inom nuvarande universitet och högskolor som utanför dessa.

Det kan enligt U 68:s mening inte förutsättas att forskning bedrivs vid varje enhet för högskoleutbildning. Samtidigt bör det emellertid ge-

[1] Särskilda yttranden av Bertil Fiskesjö, Ove Nordstrandh, Per Stjernquist och Carl Tham.

nom den enhetligare organisation för högskoleutbildningen U 68 föreslår bli lättare att, utan hinder av administrativa gränser, utveckla ändamålsenliga kontaktvägar mellan forskning och grundutbildning och att bygga forskning och forskarutbildning på den grundutbildning som bedöms vara lämplig. Generellt bör också högskoleväsendets vidgning kunna — på grund av påverkan från grundutbildningen till forskningen — vara en faktor av betydelse då det gäller att inrikta forskning mot nya områden och för samhället väsentliga problem.

U 68 har i sitt arbete sökt genomlysa de övergripande planeringsfrågorna för den grundläggande högskoleutbildningen, medan en motsvarande analys av forskningens och forskarutbildningens planeringsproblem legat utanför utredningens uppdrag. U 68:s diskussion om forskningsanknytning utgår sålunda från utredningens sätt att se grundutbildningens planeringsproblem. I avsnitt 1.6.3 (s. 61—64) diskuterar U 68 forskningsanknytningsfrågan i perspektivet av olika i utbildningsplaneringen aktuella frågor och faktorer. Utredningen återkommer sedan i olika sammanhang till dessa frågor.

1.1.2 Högskolestudiernas organisation (Högskolan kap. 3)

Utgångspunkter (avsnitt 3.1)

Utredningen redovisar i avsnitt 3.1.2 i korthet nuvarande förhållanden och utvecklingstendenser i fråga om högskoleutbildningens organisation. Inom det område U 68 betraktar som högskoleutbildning är studierna för närvarande organiserade på mycket skiftande sätt. Utredningen beskriver och analyserar bl. a. studieorganisationen vid de filosofiska fakulteterna.

U 68 konstaterar att många utbildningar är uppbyggda efter ett fast mönster, där såväl sakinnehåll som ordningsföljd mellan ämnen och kurser har fixerats. Andra utbildningar följer ett liknande mönster men har visst begränsat utrymme för mer eller mindre valfria studier. Huvuddelen av de nuvarande utbildningsvägarna vid filosofisk fakultet erbjuder en stor valfrihet beträffande såväl ämnen som ordningsföljden mellan dessa.

En stor del av högskoleutbildningen kan sägas vara yrkesförberedande i den meningen att den studerande i den framtida yrkesverksamheten på ett allmänt sätt har nytta av sina förvärvade kunskaper. Graden av yrkesinriktning påverkar graden av fasthet beträffande bl. a. ämnesinnehåll. Alla mycket bundna utbildningar har en klar inriktning mot ett visst verksamhetsområde även om yrkesinriktningen kan vara olika stark. För många utbildningar inom filosofisk fakultet, där valfriheten i fråga om ämneskombinationer är stor, är yrkesinriktningen svagare

markerad. I vissa fall har effekterna av bristen på mera direkt yrkesinriktning av utbildningen blivit påtagliga i samband med det kraftigt ökade utbudet av examinerade från universitet och högskolor.

Även uppbyggnaden av olika utbildningar med avseende på placeringen av mer specialiserade och yrkesförberedande moment samt formen för differentiering varierar starkt. Vissa, främst kortare utbildningar saknar helt differentiering under studiernas gång. Inom andra sker en stegvis profilering som utgår från ett för flera linjer i väsentliga delar gemensamt ämnesinnehåll i inledningsskedet. En annan typ av differentiering kännetecknar de allmänna utbildningslinjerna vid filosofisk fakultet, som i regel är uppbyggda med en successiv ämnesföljd med ökande valfrihet.

Ett genomgående drag i nuvarande organisation är att administrativt-organisatoriska gränser mellan olika utbildningar också är studieorganisatoriska gränser. Försök har gjorts att bryta dessa gränser men någon egentlig studieorganisatorisk rörlighet har dock ännu inte uppnåtts annat än mellan de filosofiska fakulteterna.

Det är enligt U 68 klart att den i direktiven för utredningen angivna principen om yrkesinriktning av den eftergymnasiala utbildningen och kraven på utbytbarhet mellan olika utbildningar och på rörlighet på arbetsmarknaden förutsätter förändringar i olika avseenden av högskoleutbildningen. Allmänt gäller att en större enhetlighet och överskådlighet i organisationen av olika utbildningar bör komma till stånd så att likheter i utbildningsinnehåll kan utnyttjas vid byte av studie- och yrkesinriktning och för påbyggnad av kortare utbildningar till längre. Principen om yrkesinriktning av den eftergymnasiala utbildningen har konsekvenser främst för de filosofiska fakulteterna. Då endast en mindre del av de studerande vid dessa fakulteter f. n. kan räkna med sysselsättning inom för dessa grupper traditionella yrkesområden, är det angeläget att få till stånd en bättre anknytning av deras utbildning till de förändrade förhållandena på arbetsmarknaden.

Ett planeringsarbete, som siktar till att omforma högskoleutbildningen så att den bättre än hittills motsvarar de krav på studieorganisation och innehåll som kan ställas, måste inriktas på olika tidsperspektiv. U 68 räknar med ett längre och ett kortare perspektiv för genomförandet av sina förslag. Vissa åtgärder bör vidtas i samband med att utredningens övriga förslag genomförs, andra förändringar bör genomföras som led i ett löpande utvecklingsarbete. Utredningens förslag avseende mitten av 1970-talet för den utbildning som nu anordnas inom filosofisk fakultet inriktas i första hand på att skapa en ram för utveckling av mer yrkesinriktade utbildningslinjer. Det ankommer sedan på vederbörande lokala och centrala organ att successivt åstadkomma förändringar inom den givna ramen. Den större överskådlighet och enhetlighet i organisationen som fordras för att likheter i utbildningsinnehåll skall kunna an-

vändas för byte av studie- och yrkesinriktning och för påbyggnad av kortare utbildningar måste likaså åstadkommas i etapper.

I avsnitt 3.1.3 preciserar U 68 vissa studieorganisatoriska begrepp.[1]

De krav som måste ställas på den framtida högskoleutbildningen i form av yrkesinriktning, ökad överskådlighet och enhetlighet i studieorganisationen talar enligt U 68 för att högskoleutbildningen organiseras i linjer. Från utbildningsplanerings- och ansvarssynpunkt bör utbildningar som leder till en viss del av yrkeslivet kunna sammanhållas studieorganisatoriskt och administrativt. Från utbildningsproduktionens synpunkt bör utbildningar i många fall med fördel kunna ordnas efter gemensamma basutbildningar för att en pedagogiskt och administrativt lämplig uppläggning skall kunna nås. Från dimensioneringssynpunkt måste i flera fall såväl yrkesinriktnings- som basutbildningskaraktären beaktas. Från informationssynpunkt slutligen föreligger behov av att presentera utbildningar såväl ur yrkesutbildningsaspekter som ur basutbildningsaspekter. Utbildningslinjen kan ses som ett instrument för att beskriva utbildningar så att de kan hänföras till dels en yrkesutbildningssektor, dels ett huvudsakligt basutbildningsområde.

Definitionen av utbildningslinje bör göras så att hänsyn kan tas till de utbildningsmål som gäller för linjerna i fråga. Linjebegreppet bör också bestämmas så att gemensamma breda ingångar och successiv differentiering skall vara möjliga. Linjebegreppet bör allmänt sett ge en ram för den fortsatta utvecklingen av utbildningarna i riktning mot de av U 68 angivna målen.

Frågan om definition av utbildningslinje gäller i praktiken i stor utsträckning vilka krav som bör ställas på de utbildningar som f. n. har en relativt fri utformning och vag yrkesinriktning. Enligt utredningens mening talar övervägande skäl för att man vid definitionen av allmän utbildningslinje beaktar såväl yrkesinriktningen som basutbildningsinnehållet och låter de i dag spärrade, yrkesinriktade utbildningarna vara en viktig utgångspunkt.

En avvägning mellan å ena sidan önskemålet att utnyttja den bredd och variationsrikedom som finns inom de nuvarande filosofiska fakulteterna och å andra sidan behovet av viss fasthet i studieorganisatoriskt hänseende syns naturligen leda till att man anknyter till det linjebegrepp som finns inom t. ex. socionomutbildningen. Denna representerar en förhållandevis mjuk linjemodell och är en klart yrkesinriktad utbildning, tillräckligt preciserad i fråga om utbildningsmål och innehåll för att ge information åt såväl arbetsgivare som studerande.

U 68 föreslår att en *allmän utbildningslinje* definieras som en kortare eller längre utbildning inriktad mot ett eller flera yrkesområden. Den har tyngdpunkten inom visst basutbildningsområde och är utformad antingen som en fast kombination av kurser (i regel med såväl sakinnehåll

[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.

som ordningsföljd angiven) eller som en grundläggande basutbildning, följd av kurser i något eller några profilämnen jämte ytterligare kurser av betydelse för det avsedda verksamhetsområdet. I det senare fallet kan en viss grundläggande basutbildning genom kombination med lämpliga kurser användas för olika yrkesinriktningar. Utbildningslinjen kan då vara uppdelad på *linjevarianter*.

Utredningen föreslår vidare att man genom lokala och individuella utbildningslinjer skall täcka behov som inte tillgodoses genom allmänna utbildningslinjer. *Lokal utbildningslinje*, vars innehåll och organisation enligt förslaget helt skall bestämmas av de lokala högskolemyndigheterna, bör normalt utformas så att den uppfyller samma krav som allmän utbildningslinje. Med *individuell utbildningslinje* menas en utbildning inriktad mot visst verksamhetsområde och med visst huvudsakligt basutbildningsinnehåll, där de ingående studiekurserna och ordningsföljden mellan dem bestäms av den studerande.

Utredningen anför en rad skäl för att utbildningslinjerna skall byggas upp av kurser. Ett sådant system ger de studerande bättre och klarare överblick över studierna, det ökar möjligheterna att följa den studerandes studiegång och det underlättar distribution av högskoleutbildning. Härtill kan läggas möjligheten att få en snabbare följsamhet i läromedelsproduktionen och att kunna fixera de mera lokal- och utrustningskrävande momenten. Utredningen diskuterar olägenheter som kan följa med ett kurssystem och betonar att ett sådant kan genomföras på olika sätt i olika slag av utbildning. I vissa fall är t. ex. parallelläsning önskvärd, i andra fall kan det vara lämpligt att helt integrera utbildningen inom två eller flera kurser.

U 68 föreslår att en utbildningslinje i regel byggs upp av *kurser* som ger poängtal motsvarande beräknad studietid på sådant sätt att 40 poäng motsvarar ett studieår. I vissa fall kan det vara lämpligt att föra samman kurserna till större enheter, för vilka utredningen i anslutning till nuvarande terminologi vid de filosofiska fakulteterna använder termen *studiekurser*.

I vissa fall bör det enligt utredningen vara möjligt att följa en utbildningslinje eller linjevariant på olika sätt. Varje sådant sätt kallas en *studieväg*. Den studerandes val av studieväg innebär att högskoleutbildningens resurser utnyttjas på visst sätt. Vid högskolestudiernas början behöver inte hela studievägen fastläggas om inte den valda utbildningslinjen är en fast kurskombination. Den studerande skall emellertid enligt utredningsförslaget anmäla sig till ett *studieprogram* som anger inriktningen av åtminstone de tre första terminernas studier.

U 68 föreslår vidare att utbildningens inriktning och organisation i stort inom en utbildningslinje anges genom en *utbildningsplan* och att denna kompletteras med mer utförliga beskrivningar av innehållet och verksamhetsformerna i varje kurs genom en *kursplan*. Utbildningspla-

nen avses bli fastställd av det centrala ämbetsverk som är tillsynsmyndighet för utbildningen, i vissa fall i samverkan med annat ämbetsverk.[1] Planen skall ange bl. a. utbildningslinjens inriktning och organisation och ge anvisningar för upprättande av kursplaner. Föreskrifter om förkunskaper och andra villkor för tillträde till linjen föreslås vidare ingå. Kursplanerna avses bli fastställda av lokal högskolemyndighet. De skall innehålla en målbeskrivning och beskrivning av utbildningens innehåll, organisation och verksamhetsformer. Information om prov samt studietekniska råd och anvisningar är andra viktiga delar av kursplanerna.

Högskolestudiernas organisation vid 1970-talets mitt (avsnitt 3.2)

U 68 lägger i sitt huvudbetänkande fram endast begränsade förslag till förändringar med sikte på 1970-talets mitt. Bakom detta ställningstagande ligger bl. a. en prioritering som innebär att de tillgängliga resurserna främst bör sättas in på de områden där de studieorganisatoriska problemen är mest akuta och det är mest angeläget att utveckla yrkesanknytningen. Detta talar för att huvudintresset i det korta perspektivet ägnas åt utbildningen vid de nuvarande filosofiska fakulteterna.

Vad som utanför de filosofiska fakulteterna allmänt sett framstår som mest angeläget på kort sikt är att öka utbudet av enstaka kurser som kan användas i återkommande utbildning. U 68 anser det angeläget att centrala myndigheter snarast låter inventera förekomsten av dylika kurser och vidtar åtgärder som kan bidra till att de inordnas i ett nytt studieorganisatoriskt mönster.

Den viktigaste förändringen av den nuvarande studieorganisationen är enligt utredningen på kort sikt en ökad och mer differentierad yrkesinriktning av utbildningen vid de nuvarande filosofiska fakulteterna. Utredningens utgångspunkter för en översyn av 1969 års studieordning vid dessa fakulteter kan sammanfattas enligt följande (avsnitt 3.2.2.1).

— De allmänna utbildningslinjerna bör förbereda för yrkesverksamhet och grundutbildningen bör inriktas mot breda yrkessektorer och ge goda valmöjligheter på arbetsmarknaden.
— De allmänna utbildningslinjerna och linjevarianterna bör fördelas på yrkesutbildningssektorer.
— Hänsyn bör tas till de faktiska valen av studiekurser i 1969 år studieordning och utbildningens relation till arbetsmarknaden.
— Framlagda förslag och pågående utvecklingsarbete inom bl. a. UKÄ och universiteten bör beaktas.

I avsnitten 3.2.2.2—3.2.2.5 analyserar U 68 1969 års studieordning i förhållande till utredningens utbildningslinjebegrepp och yrkesutbild-

[1] Särskilt yttrande av Jonas Orring.

ningssektorerna samt redovisar pågående utvecklingsarbete rörande utbildningen vid de filosofiska fakulteterna.

U 68 föreslår (avsnitt 3.2.2.6) att utredningens utbildningslinjebegrepp tillämpas på den utbildning som närmast svarar mot den som meddelas vid de nuvarande filosofiska fakulteterna. Varje allmän utbildningslinje eller linjevariant hänförs till ett huvudsakligt basutbildningsområde och till en yrkesutbildningssektor. För varje utbildningslinje eller variant, som inte är en fast kombination, anges den grundläggande basutbildningen och en eller flera profilkurser samt exempel på ytterligare kurser av betydelse för det aktuella verksamhetsområdet. Sistnämnda grupp av kurser bör slutligt fastställas, för varje linje och variant, av de utbildningsnämnder (linjenämnder) som utredningen föreslår skall inrättas, i den mån valmöjligheterna inte är reglerade i författning som för t. ex. lärarutbildningen. Den studerande får sedan välja kurser bland de för linjen eller varianten fastställda alternativen. Även en fördjupningsforskningsförberedelsevariant bör anges.

Utgångspunkten för konstruktion av de nya allmänna utbildningslinjerna bör enligt utredningen vara de utbildningar inom 1969 års studieordning som har eller kan ges en mer eller mindre uttalad yrkesinriktning och där ett behov kan bedömas föreligga på arbetsmarknaden. Denna utgångspunkt leder till att vissa av de nuvarande utbildningsalternativen vid filosofisk fakultet utgår ur uppsättningen av allmänna utbildningslinjer. Utredningen utgår vidare från att utbildningslinjerna kommer att förnyas successivt, inte minst genom att ökat utrymme skapas för lokala initiativ i form av lokala utbildningslinjer.

I avsnitt 3.2.3 behandlar U 68 yrkesinriktade studiekurser och kombinationsutbildningar.

Läsåret 1969/70 inrättades vid de filosofiska fakulteterna yrkesinriktade studiekurser (yrk-kurser), avsedda att ge det sista året eller den sista terminen av studierna för en fil.kand.-examen en klarare yrkesinriktning. Yrk-kurserna är inte avpassade till de kunskaper som tidigare studiekurser i en viss utbildningslinje gett. Erfarenheterna av yrk-kurserna tyder också på att de ger otillräcklig praktisk tillämpning av inhämtade kunskaper. Ett fastare infogande av yrk-kurserna bör därför övervägas i vissa fall, medan i andra fall en differentiering av kurserna med hänsyn till de studerandes förkunskaper eller erfarenhetsbakgrund i stort kan behöva övervägas. Enligt utredningens mening skiljer sig yrkkurserna inte på något avgörande sätt från en rad andra kurser med yrkesanknytning i den framtida högskolan. Något skäl att särbehandla dessa kurser finns därför inte. I den framtida högskoleorganisationen bör lärare och utrustning inom alla delar av högskolan kunna tas i anspråk för att på ett smidigt sätt ordna utbildning av yrk-kursernas karaktär.

Försöksverksamhet med kombinationsutbildningar inleddes läsåret

1969/70 efter förslag av U 68. Dessa utbildningar avses täcka ett behov av kortare yrkesinriktade utbildningslinjer. Grundtanken var att man genom att utnyttja befintliga kurser oavsett administrativa gränser och skilda huvudmannaskap snabbt skulle kunna skapa nya utbildningskombinationer. Erfarenheterna av flertalet av de under försöksverksamheten prövade kombinationerna är sådana att de enligt utredningens mening bör göras till allmänna utbildningslinjer i högskolan.

U 68:s förslag till utbildningslinjer (avsnitt 3.2.4 och bilaga 9) torde, som förut nämnts, få som *bilaga 2* fogas till regeringsprotokollet i detta ärende.

Betyg och examina (avsnitt 3.3)

U 68 visar inledningsvis i avsnitt 3.3.1 att nu tillämpade betygssystem inom de utbildningar som berörs av U 68:s förslag är mycket oenhetligt. Den mer enhetliga studieorganisation som föreslås skapar behov av ett enhetligare värderingssystem för att ange både utbildningens omfattning och studieresultat. Även värdet av utbytbarhet och hänsyn till praktisk administration av studieorganisationen talar för att *ett* system för betygssättning av kurser tillämpas inom all grundläggande högskoleutbildning. U 68 föreslår att ett poängsystem införs inom vilket poäng sätts i förhållande till den beräknade studietiden för kursen. Härvid skall ett läsårs heltidsstudier motsvara 40 poäng.[1]

Utredningen föreslår att den godkända prestationen skall graderas med betygsskalan Godkänd — Väl godkänd. Inom vissa utbildningslinjer bör man kunna avstå från att använda betyget Väl godkänd. I andra fall kan det vara motiverat att helt avstå från att markera en godkändgräns. Som riktpunkt föreslår U 68 vidare att betyg inte sätts för avsnitt som omfattar mindre än 10 poäng.[2]

När en enhetlig studieorganisation genomförs i högskoleutbildningen är det enligt utredningen angeläget att också tillämpa ett enhetligt system för information om och dokumentation av utbildningen. U 68 föreslår att utbildningslinjen tas till utgångspunkt för dokumentation av högskoleutbildningen. För den som gått igenom allmän eller lokal utbildningslinje med godkända kurser utfärdas ett intyg — utbildningsbevis — som karaktäriserar utbildningen. För individuell utbildningslinje och för enstaka kurser utfärdas samma typ av dokumentation, som dock av naturliga skäl inte kan knytas till utbildningslinje på samma sätt.

Utredningen föreslår slutligen, efter en diskussion om examenssystemets funktioner och informationsbehovet i en ny studieorganisation (avsnitt 3.3.2), att utbildnings- eller examenstitlar inte knyts till utbildningsbevisen.[1]

[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.
[2] Särskilt yttrande av Per Stjernquist.

Utvecklingslinjer för högskolestudiernas organisation (avsnitt 3.4)

U 68:s förslag att högskoleutbildningen organiseras på utbildningslinjer ger förutsättningar för en successiv utveckling av studieorganisationen. Med hänsyn till de mycket skiftande förutsättningarna inom olika slag av högskoleutbildning och behoven i arbetslivet bör man räkna med att den högre utbildningen även i framtiden kommer att vara organiserad på många olika sätt.

Utredningen analyserar i detta sammanhang två frågor, som nära berör förhållandet mellan utbildning och arbetsmarknad, nämligen studiernas uppbyggnad av på varandra följande perioder av utbildning eller yrkesverksamhet (frågan om återkommande utbildning; avsnitt 3.4.2) och förhållandet mellan besläktade utbildningsgångar med gemensam eller likartad utgångspunkt (differentieringsfrågan; avsnitt 3.4.3).

Den föreslagna organisationen med kurser och studiekurser, som den studerande kan gå igenom utan att följa en hel utbildningslinje, ökar möjligheterna att utnyttja högskoleorganisationen för fortbildning och vidareutbildning, efter en yrkesutbildning i gymnasieskola eller högskola. Om man räknar med att yrkesverksamhet blir vanligare mellan gymnasieskola och högskoleutbildning, kan man förutse att kortare utbildning kan komma att efterfrågas, i många fall som kurser och studiekurser av ganska allmän karaktär. U 68 räknar med att kurser i vissa fall skall anordnas som riktar sig till personer som av skilda skäl inte kan utnyttja det reguljära utbudet av högskoleutbildning.

Ett annat viktigt slag av återkommande utbildning bör s. k. etapputbildning vara. Härmed avses t. ex. att den studerande väljer en kortare utbildningslinje, som följs av yrkesverksamhet och sedan byggs på med ytterligare kurser inriktade mot samma eller annat utbildningsmål, eller att en längre utbildningslinje uppdelas i etapper.

Möjligheterna att utforma en utbildningsgång enligt vilken sjuksköterskeutbildning jämte yrkesverksamhet läggs till grund för läkarutbildning undersöks. Även uppdelning av längre utbildningar, t. ex. civilingenjörsutbildningen, i etapper diskuteras. För att en uppdelning av detta slag skall vara meningsfull måste dock den första etappen vara ett avslutat helt och svara mot ett behov på arbetsmarknaden.

I fråga om differentieringsmodeller tar U 68 först upp en organisation med differentiering stegvis utifrån breda grundkurser. Utredningen konstaterar att denna modell gör det möjligt för den studerande att relativt sent bestämma yrkesinriktning och förändra utbildningens inriktning utan stora tidsförluster. Dessa fördelar måste vägas mot eventuella förluster i motivation och yrkesinriktning samt i studietid. Möjligheten att anpassa nu existerande utbildningar efter den principiella modellen varierar, enligt utredningen, från sektor till sektor. Inom den studie-

[1] Särskilda yttranden av Nils Gralén och Ove Nordstrandh.

organisatoriska ramen kan rymmas olika lösningar för olika sektorer och för olika utbildningar inom en sektor.[1]

I stället för en enda differentieringsmodell tecknar sig i den framtida högskoleutbildningen bilden av flera. En av dessa innebär grundkurs och tillval av kurser stegvis utifrån denna. En annan innebär att en avslutande mera yrkesinriktad utbildning läggs till studiekurser från olika basutbildningsområden, som inom den nuvarande ämneslärarutbildningen. En tredje möjlighet är att en inledande utbildning, t. ex. yrkesteknisk högskoleutbildning, efter yrkesverksamhet byggs på eller breddas med generella kurser.

Utredningen tar i avsnitt 3.4.4 upp frågan om hur studieinnehåll och verksamhetsformer som ingår i de kurser som utgör en utbildningslinje skall kunna förändras i syfte att studierna mer eller mindre spontant skall kunna ge yrkesorientering. Diskussionen förs huvudsakligen kring utbildningen vid de nuvarande filosofiska fakulteterna. U 68 finner det angeläget att ett sammanhållande element skapas inom den enskilda utbildningslinjen. Utredningen föreslår att förberedande yrkesinriktad utbildning prövas i större utsträckning och att denna knyts samman med avslutande yrkesinriktade studieenheter av större omfattning. Det system med antagning av den studerande till en bestämd utbildningslinje eller linjevariant, som utredningen föreslår, ger bättre förutsättningar än tidigare för en sådan utveckling.

U 68 tar upp några studieorganisatoriska modeller som kan förbättra yrkesanknytningen. En sådan är att i anknytning till vissa utbildningslinjer redan fr. o. m. första studieåret bjuda ut ett antal kurser med anknytning till utbildningens slutliga yrkesinriktning, t. ex. journalist eller lärare. Val av en sådan kurs skulle vara obligatoriskt. För att tillgodose kraven på valfrihet beträffande yrkesinriktning och studiefart bör dess kurser dock inte utgöra förkunskapskrav för tillträde till slututbildningen.

Utredningen betonar att studieorganisatoriska anordningar inte ensamma är tillräckliga för att ge erforderlig inre fasthet åt en utbildningslinje. Även planering och helst också genomförande av utbildningen bör hållas samman inom en organisation. Bland möjliga åtgärder nämner U 68 en uppdelning av de studerande i grupper med hänsyn till val av linje eller linjevariant samt planmässig integrering av olika kurser med varandra i undervisning och prov.

Kapitel 3 avslutas med en genomgång sektorsvis av möjligheterna till utveckling av studieorganisationen på längre sikt (avsnitten 3.5—3.9).

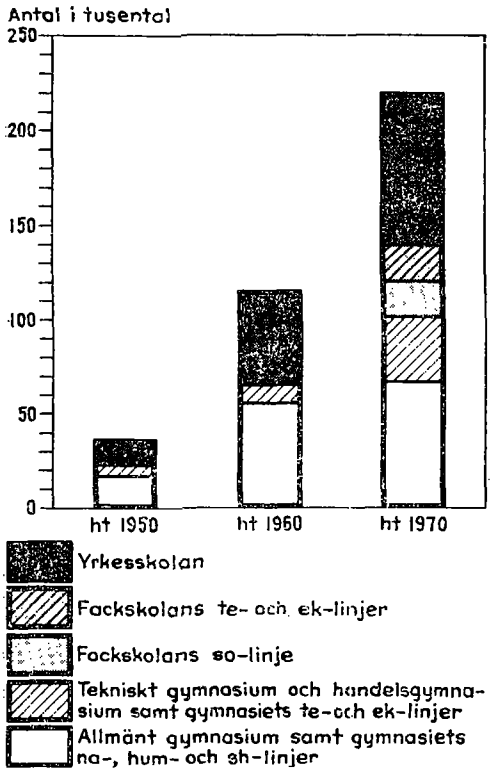
[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.

1.1.3 Antalet studerande i högskoleutbildning. Antagning till högskoleutbildning (Högskolan kap. 2 och 5)

Den högre utbildningens kvantitativa utveckling (avsnitt 2.2)

Den kvantitativa utvecklingen inom skolan är av väsentlig betydelse för utvecklingen av antalet studerande vid universitet och högskolor. Figur 3 visar utvecklingen av antalet närvarande studerande i gymnasium, yrkesskola och fackskola sedan år 1950. Vid gymnasiereformen år 1966 ersattes det allmänna gymnasiet, det tekniska gymnasiet och handelsgymnasiet av en skolform, gymnasiet. Beslut fattades år 1964 om successiv uppbyggnad av fackskolan som en tvåårig gymnasial skolform. Fr. o. m. läsåret 1971/72 omfattar gymnasieskolan dels linjer som svarar mot tidigare linjer i gymnasiet och fackskolan, dels linjer som i tidigare skolformer har sin närmaste motsvarighet i yrkesskolan.

Den stora ökningen av antalet gymnasieutbildade påverkade märkbart tillströmningen till universitet och högskolor under 1960-talet.

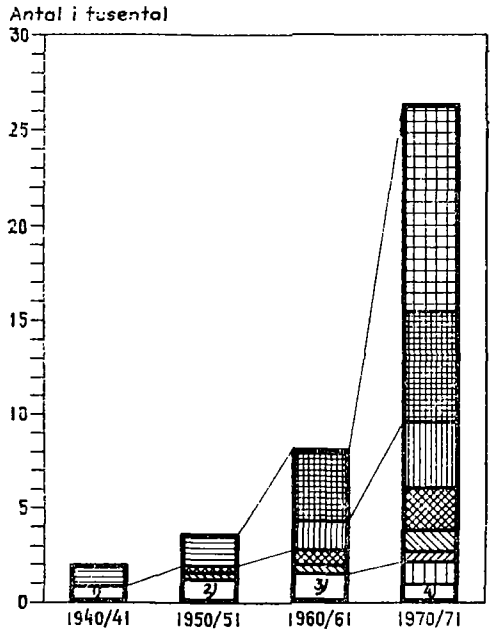
Källa: Statistisk årsbok 1952, 1961, 1971.

Figur 3. Antal närvarande studerande på gymnasialt stadium. I fråga om yrkesskolan har medtagits närvarande endast i heltidskurser om minst en termins längd.

Utvecklingen av studerandeantalet vid universiteten och vissa högskolor sedan år 1940 framgår av figurerna 4 och 5. Figur 4 visar antalet förstagångsinskrivna (nettoantal nyinskrivna. Tidigare inskrivna även vid annan fakultet har dragits bort). Figur 5 återger uppgifter om antalet närvarande studerande. Som framgår av figurerna har huvuddelen av expansionen under 1960-talet vid universitet och högskolor fallit på de filosofiska fakulteterna. En avsevärd ökning har skett även inom t. ex. läkarutbildning, civilingenjörsutbildning och socionomutbildning (avsnitt 2.2.1).

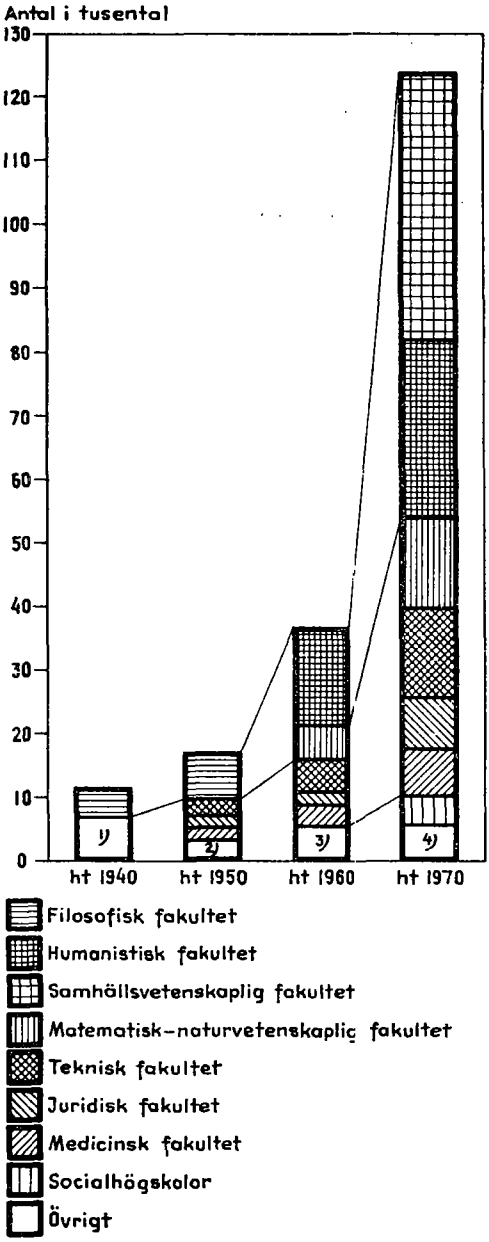
Om man ser till de allra senaste årens utveckling finner man att tillströmningen till universitet och högskolor fr. o. m. läsåret 1970/71 klart minskat.

Tillströmningen till matematiska och naturvetenskapliga studier har, i förhållande till tillströmningen till andra sektorer av universitetsområdet, sjunkit starkt under 1960-talet. Detta avviker från gällande planeringsmål som i stället räknar med en väsentlig ökning av andelen matematiker och naturvetare (avsnitt 2.2.4.1).

För teckenförklaring, se figur 5.

Figur 4. Nettoantal inskrivna studerande vid universitet och vissa högskolor.
[1] Omfattar farmaceutisk, juridisk, medicinsk, odontologisk och teknisk fakultet samt numera gymnastik- och idrotts-, handels-, lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna (eller motsvarande).
[2] Omfattar farmaceutisk, medicinsk och odontologisk fakultet samt högskolor enligt not 1.
[3] Omfattar farmaceutisk, medicinsk, odontologisk och teologisk fakultet samt högskolor enligt not 1 samt socialhögskolor (då: socialinstitut).
[4] Omfattar farmaceutisk, odontologisk och teologisk fakultet samt högskolor enligt not 1.

Figur 5. Antal närvarande studerande vid universitet och vissa högskolor.
[1] Omfattar farmaceutisk, juridisk, medicinsk, teologisk, odontologisk och teknisk fakultet samt gymnastik- och idrotts-, handels-, lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna (eller motsvarande).
[2] Omfattar farmaceutisk, odontologisk och teologisk fakultet samt högskolor enligt not 1.
[3] Se not 2. Därtill kommer socialhögskolorna (då: socialinstitut).
[4] Se not 3. Handelshögskolan (motsvarande) har förts till samhällsvetenskaplig fakultet.
[5] De humanistiska, samhällsvetenskapliga och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna motsvarades fram till 1956/57 av en enda fakultet, den filosofiska. Därefter uppdelades denna i två, de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Den nuvarande indelningen infördes år 1964.

En för bedömningen av den framtida tillströmningen till högre utbildning viktig tendens är den allt större efterfrågan på utbildning som inte avses leda till examen. En skattning av antalet studerande i sådan partiell utbildning vid filosofisk fakultet läsåret 1971/72, som gjorts vid SCB:s prognosinstitut på grundval av de uppgifter om studieavsikt som de studerande lämnat vid anmälan, visar att antalet torde uppgå till något tiotusental.

Bakgrunden hos de studerande i partiell utbildning är mycket skiftande. Detta framgår bl. a. av rapporten Universitetsstudier utan examen.

Sedan den 1 juli 1969 pågår försöksverksamhet med vidgat tillträde till högre studier. Det vidgade tillträdet innebär i huvudsak att personer som fyllt 25 år och varit yrkesverksamma i minst fem år på vissa villkor äger tillträde till viss utbildning vid de filosofiska fakulteterna. Totalt har ca 4 500 personer skrivits in vid de filosofiska fakulteterna under perioden 1969/70—1971/72 enligt dessa bestämmelser.

Extern universitetsutbildning bedrivs f. n. dels som decentraliserad utbildning anordnad av UKÄ i samarbete med kommuner, dels som utbildning per korrespondens anordnad av korrespondensinstituten och dels som universitetscirklar anordnade av folkbildningsorganisationer och folkhögskolor. Deltagarantalet i decentraliserad universitetsutbildning är bestämt av en given anslagsram och håller sig något över 1 000. Antalet deltagare i universitetscirklar, som var ca 3 000 vid mitten av 1960-talet, var ca 20 000 läsåret 1970/71. Den klart största delen av de studerande i extern universitetsutbildning förvärvsarbetar på hel- eller deltid. Ett mycket stort antal av dem kan sägas motsvara deltidsstuderande vid universiteten (avsnitt 2.2.4.2).

Även annan utbildning som vänder sig till vuxna har expanderat snabbt. I tabell 1 har uppgifter om antalet studerande i arbetsmarknadsutbildning, i folkhögskolans vinterkurser och i studieförbundens utbildning ställts samman. Den kommunala vuxenutbildningen, för vilken nuvarande bestämmelser trädde i kraft den 1 juli 1968, hade läsåret 1971/72 ca 160 000 deltagare (avsnitt 2.2.3).

Tabell 1. Antal studerande i viss vuxenutbildning.

År	Arbetsmarknads-utbildning	Folkhögskolans vinterkurser	Studieförbundens verksamhet[1]
1950/51	..	..	350 000
1955/56	..	..	550 000
1960/61	18 000	10 000	800 000
1965/66	46 000	11 000	1 200 000
1970/71	115 000	14 000	1 600 000

[1] Dubbelräkning av individer förekommer.

U 68 redovisar också den tidigare planeringen av högre utbildning i Sverige (avsnitt 2.2.2) och ger en översikt av den högre utbildningens utveckling i några länder (avsnitt 2.2.5).

Utredningens allmänna överväganden (avsnitt 2.3)

En rad faktorer påverkar högskoleutbildningens omfattning. Åtskilliga av dem sammanhänger med behovet av utbildning. Man brukar skilja mellan å ena sidan samhällets efterfrågan på utbildade och å andra sidan individernas efterfrågan på utbildning. Dessa båda efterfrågesidor är inte oberoende av varandra. Detta och andra förhållanden såsom resursbegränsningar och fördelningsfrågor måste, menar utredningen, beaktas vid en bedömning av högskoleutbildningens framtida omfattning.

Svårigheten att göra bedömningar av det framtida samhällsbehovet av utbildad arbetskraft är uppenbar. Företagens liksom statens och kommunernas personalplanering sträcker sig i regel på sin höjd några år framåt i tiden. För den övergripande utbildningsplaneringen behöver man information om efterfrågan på arbetskraft väsentligt längre fram i tiden.

För den som söker exakta förutsägelser av den framtida efterfrågan på utbildning kan de hittills utförda prognoserna knappast vara särskilt hoppingivande. Såväl samhällets som individens efterfrågan överträffade under en lång period prognoserna.

Om utbildningsprognoser är förknippade med många problem är de ändå, anser utredningen, en nödvändig del av underlaget för utbildningsplaneringen. Prognosinstitutet vid SCB har för U 68:s räkning gjort beräkningar av den framtida efterfrågan på utbildade och av motsvarande utbud från utbildningssystemet (avsnitt 2.3.1.1).

Svårigheterna att göra prognoser över efterfrågan på utbildade är dock inte endast av teknisk natur. Efterfrågan påverkas bl. a. av en rad olika institutionella förhållanden. I många fall inverkar också utbudet från utbildningsväsendet på det som upplevs vara behovet av utbildade.

Individernas efterfrågan på utbildning tycks i mycket hög grad påverkas av utbildningssystemets struktur. Såväl svenska som utländska erfarenheter visar att efterfrågan på högskoleutbildning har ett mycket nära samband med det gymnasiala stadiets dimensionering och struktur samt med behörighetsreglerna för tillträde till högre utbildning. Därutöver inverkar bl. a. sociala faktorer och könsfaktorer samt geografiska och ekonomiska förhållanden.

Efterfrågan riktas självfallet mot existerande utbildningsvägar och är därför direkt beroende av vilka utbildningsmöjligheter som finns. Om ett rikt differentierat utbud av högskoleutbildning erbjuds, blir också efterfrågan på utbildning stor under förutsättning att utbudet ges goda möjligheter på arbetsmarknaden.

Sammanfattningsvis kan sägas att begrepp som efterfrågan och behov har en någorlunda väldefinierad innebörd endast om den institutionella ramen är given. För den långsiktiga planeringen är en rad alternativa efterfrågeutvecklingar möjliga. Inte minst genom åtgärder inom utbildningsplaneringen påverkas efterfrågeutvecklingen. Att i planeringen stanna för en viss dimensionering innebär därför inte att denna bedöms svara mot den mest sannolika utvecklingen utan snarare att man ställer upp den som ett mål (avsnitt 2.3.1.2).

Utredningen pekar också på det samband som råder mellan samhällets och individernas efterfrågan på utbildning. I den mån utbildningsefterfrågan styrs av önskan att förbereda sig för viss yrkesverksamhet torde förhållandena på arbetsmarknaden spela in vid individernas val av utbildning. Arbetsmarknadssituationen vid valtidpunkten blir i många fall avgörande för den utbildning individen väljer. Den många gånger avsevärda tidsförskjutningen mellan utbildningsval och utträde på arbetsmarknaden kan medföra, att den färdigutbildade träder ut på en arbetsmarknad som förändrats avsevärt sedan valtillfället. Detta motiverar att samhället söker planera utbildningens kapacitet på yrkessektorer efter mer långsiktiga bedömningar av samhällets behov av utbildade och av individernas utbildningsefterfrågan. Den långsiktiga utbildningsplaneringen bör avse endast breda sektorer av utbildningssystemet. Väsentligt är att långsiktiga bindningar inte hindrar planering med hänsyn till snabbt uppkommande oförutsedda tendenser i såväl efterfrågan på utbildade som individernas utbildningsefterfrågan. Utbildningen bör ge beredskap för rörlighet på arbetsmarknaden (avsnitt 2.3.1.3).

En viktig faktor är därvid studiernas organisation. Utredningen sammanfattar några riktlinjer för utvecklingen av högskolestudiernas organisation som är av särskild betydelse i detta sammanhang och som kan ses som en förutsättning för utvecklingen av återkommande utbildning, nämligen följande.

— Grundutbildningen bör inriktas mot breda yrkesområden och ge individen goda valmöjligheter på arbetsmarknaden.
— Den sammanhängande första utbildningsperioden bör inte göras längre än att resurser kan avsättas för utbildning som följer på perioder av yrkesverksamhet.
— Det är önskvärt att en längre sammanhängande grundutbildning ges en mera specialiserad yrkesinriktning först i nära anslutning till utträde i yrkesverksamhet.
— Mellan kortare och längre utbildningslinjer inom en sektor av yrkeslivet bör om möjligt upprättas sådana samband att personer med den kortare utbildningen kan, med tillgodoräknande av denna, vidareutbildas till den längre utbildningens slutnivå.
— Bl. a. genom en överskådligare och på enhetligare grunder byggd

organisation bör bättre information kunna ges om utbildningens innehåll och om olika utbildningsalternativ.
— Tillkomsten av nya utbildningsvägar bör underlättas, bl. a. genom en organisation med studieenheter som smidigt kan kombineras med varandra.

Möjligheten att nå önskvärda mål, t. ex. i fråga om antalet studerande i högskoleutbildningen, begränsas av tillgången på resurser. Särskilt svår har situationen varit inom snabbt expanderande ämnesområden (avsnitt 2.3.2.1).

Behoven av resurser för högskoleutbildning måste självfallet vägas mot andra samhällsbehov. Under 1950- och 1960-talen har resurserna för utbildning ökat snabbare än samhällets samlade resurser. Såvitt U 68 kan bedöma kan ökningstakten för utbildningsområdets del inte bibehållas på samma nivå under utredningens planeringsperiod (från mitten av 1970-talet till några år in på 1980-talet). Kraven på ökade resurser för utbildning bedöms bli särskilt starka inom förskolan och vuxenutbildningen. Högskoleutbildningens planering måste utformas mot bakgrund av detta (avsnitt 2.3.2.2).

Många skäl talar för en förhållandevis jämn fördelning av utbildning på individerna. Tyngdpunkten av högskoleutbildningens utveckling under planeringsperioden bör därför ligga på kortare utbildningslinjer. Vidare bör utvecklas utbildningslinjer vilkas innehåll ter sig meningsfulla för nya studerandekategorier och åtgärder vidtas för att stimulera eftersatta gruppers efterfrågan (avsnitt 2.3.3.1).

Utredningen redovisar också några allmänna förutsättningar för sitt förslag till gymnasieskolans dimensionering (avsnitt 2.3.4).

Utredningens undersökningar (avsnitt 2.4)

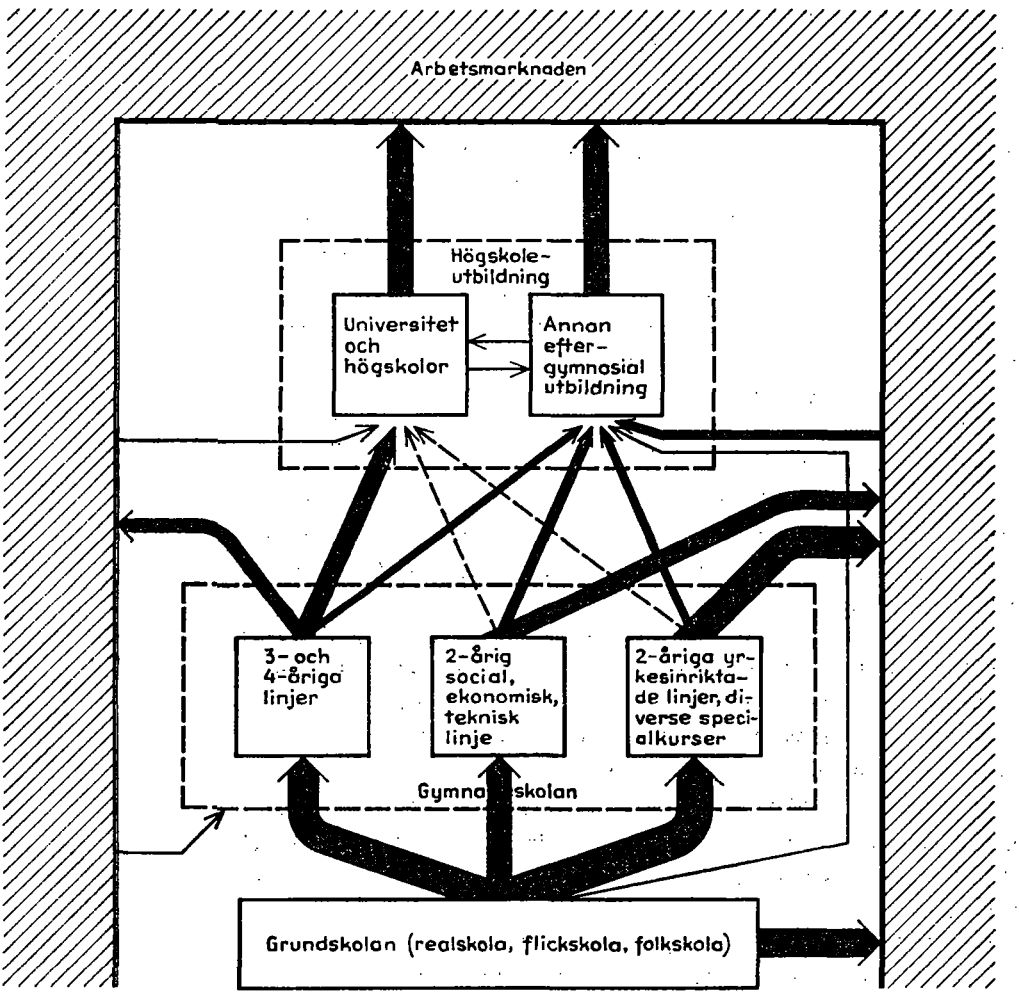
Utflödet från utbildningsväsendet (avsnitt 2.4.1).

Prognosinstitutet vid SCB har på utredningens uppdrag gjort beräkningar av det antal personer som kommer att lämna utbildningsväsendet och gå ut på arbetsmarknaden under 1970-talet. Syftet med beräkningarna har varit att illustrera utflödet på arbetsmarknaden under olika antaganden om tillströmningen till utbildning men med förutsättningen att utbildningsväsendets nuvarande struktur bibehålls i huvudsak oförändrad. Dessa beräkningar jämförs sedan med arbetsmarknadens nyrekryteringsbehov.

Två alternativa beräkningar har genomförts. Beräkningarna kan inte betraktas som prognoser i vanlig mening. De anger i stället konsekvenserna av två tänkbara utvecklingar vad gäller övergången till högskoleutbildning. Alternativen skiljer sig åt beträffande linjefördelningen i gymnasieskolan, övergångsfrekvenserna till högskoleutbildning och

examinationen vid de filosofiska fakulteterna. Antagandena har kombinerats så att de i beräkningsalternativ A ger största tillströmning och största utflöde och i alternativ B ger minsta tillströmning och minsta utflöde av högskoleutbildade.

Den modell som använts för att beräkna utflödet från utbildningssystemet till arbetsmarknaden åskådliggörs i figur 6. Utbildningsystemet illustreras i figuren av boxar. Pilarna mellan dem markerar elevströmmar. Som en ram kring utbildningssystemet ligger arbetsmarknaden.

Figur 6. Modell för beräkning av utflödet från utbildningsväsendet till arbetsmarknaden.

Det första beräkningssteget i kalkylerna avser elevutflödet från grundskolan. För 1970-talet kan detta flöde förutses tämligen väl. Det största osäkerhetsmomentet ligger i invandringen.

Beräkningarna över tillströmningen till gymnasieskolan grundar sig i alternativ A på SÖ:s långtidsbedömning från år 1971. För de tre- och fyraåriga linjerna antas i stort sett oförändrad kapacitet under hela 1970-talet. För de tvååriga linjerna innebär SÖ:s långtidsbedömning en något ökad kapacitet. Alternativ B utgår från en i förhållande till alternativ A oförändrad totalkapacitet för gymnasieskolan. Viss omfördelning av platserna mot en större andel vid de tvååriga yrkesinriktade linjerna antas.

Andelen studerande vid gymnasieskolans tre- och fyråriga linjer som övergår direkt till högskoleutbildning antas i alternativ A öka stegvis mot de övergångsfrekvenser som rådde i slutet av 1960-talet. Fr. o. m. år 1976/77 antas vidare en del av eleverna vid vissa tvååriga linjer påbörja studier vid universitet och högskolor. Tillströmningen av utlänningar och äldre studerande antas öka. I alternativ B antas andelen studerande vid gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer, som övergår direkt till högskoleutbildning, förbli oförändrad fr. o. m. år 1972. Också i detta alternativ antas en del av eleverna vid vissa tvååriga linjer övergå till högskoleutbildning fr. o. m. läsåret 1976/77. Tillströmningen av utlänningar och äldre studerande antas förbli oförändrad.

Vid de filosofiska fakulteterna finns ett stort antal studerande som skrivit in sig för att läsa enstaka ämnen. I båda beräkningsalternativen har antagits att ca 85 procent av de direktinskrivna vid filosofisk fakultet (dvs. personer som övergått till högskoleutbildning inom fyra år efter avslutad gymnasieskoleutbildning) skriver in sig med avsikt att ta examen. För övriga studerande och utlänningar antas motsvarande andel vara 35—40 procent.

Examinationsfrekvensen för gruppen direktinskrivna vid filosofisk fakultet förutsätts i alternativ A bli 60 procent, oavsett kön och fakultet. I alternativ B antas frekvensen gå ner till 40—50 procent för inskrivningsårgångarna 1968/69—1970/71. Fr. o. m. årgång 1971/72 antas samma examensfrekvens som i alternativ A.

Utflödet från utbildningsväsendet till arbetsmarknaden har härefter kunnat beräknas för de tre femårsperioderna 1965/70, 1970/75 och 1975/80. Förvärvsintensiteten har antagits vara densamma i de båda kalkylerna.

Den kalkylerade tillströmningen till högskoleutbildning redovisas i tabell 2. Enligt alternativ A beräknas antalet nybörjarplatser vid spärrad högskoleutbildning samt antalet första gången inskrivna studerande vid de fria fakulteterna med avsikt att ta examen bli sammantaget ca 44 000 läsåret 1976/77. Enligt alternativ B skulle motsvarande tal vara ca 37 000.

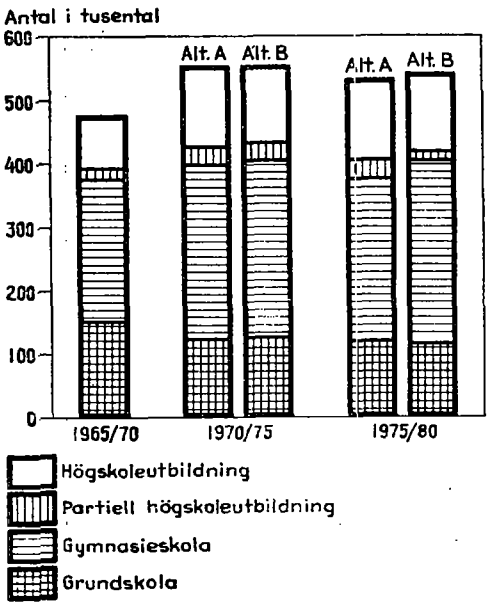
Tabell 2. Beräknad tillströmning till högskoleutbildning.

	1965/66	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77	1977/78	1978/79	1979/80
Universitet och högskolor											
Spärrade utbildningar											
Antal nybörjarplatser	5 000	6 900	7 400	7 600	7 900	8 100	8 200	8 200	8 200	8 200	8 200
Första gången inskrivna	3 600	4 800	5 600	5 800	6 000	6 200	6 300	6 300	6 300	6 300	6 300
Universitet och högskolor											
Fria fakulteter[1]											
Första gången inskrivna											
alt A	14 500	24 100	18 800	16 700	17 400	18 300	19 900	27 000	27 700	28 300	28 800
alt B	14 500	24 100	18 800	16 700	16 200	15 500	15 300	17 700	16 400	16 000	15 700
Därav studerande för examen											
alt A	–	16 100	12 500	11 000	11 300	11 700	12 800	18 600	18 900	19 000	19 100
alt B	–	16 100	12 500	11 000	10 500	10 000	9 800	11 700	10 700	10 300	10 100
Summa första gången inskrivna vid universitet/högskolor											
alt A	18 100	28 900	24 400	22 500	23 400	24 500	26 200	33 300	34 000	34 600	35 100
alt B	18 100	28 900	24 400	22 500	22 200	21 700	21 600	24 000	22 700	22 300	22 000
Annan eftergymnasial utbildning[1]											
Antal nybörjare	10 800	16 300	17 400	17 800	17 200	17 900	18 200	18 500	18 500	18 500	18 500
Första gången inskrivna	9 200	13 800	14 800	15 100	14 600	15 300	15 600	15 700	15 700	15 700	15 700
All högskoleutbildning											
Första gången inskrivna											
alt A	27 300	42 100	38 500	36 600	37 100	38 800	40 800	48 000	48 700	49 300	49 700
alt B	27 300	42 100	38 500	36 600	35 800	36 000	36 200	38 600	37 300	36 900	36 600
Därav studerande för examen											
alt A	–	34 100	32 200	30 900	30 900	32 200	33 600	39 500	39 800	40 000	40 000
alt B	–	34 100	32 200	30 900	30 100	30 500	30 700	32 700	31 600	31 300	31 000
Antal nybörjarplatser vid spärrad högskoleutbildning samt första gången inskrivna studerande för examen vid fria fakulteter											
alt A	–	38 700	36 600	35 300	35 400	36 700	38 200	44 300	44 500	44 700	44 800
alt B	–	38 700	36 600	35 300	34 600	35 000	35 200	37 400	36 400	36 000	35 800

[1] Studerande vid kombinationsutbildning finns med både vid de "fria fakulteterna" och vid "annan eftergymnasial utbildning". Under rubriken "all högskoleutbildning" har de räknats endast en gång.

Det beräknade utflödet på arbetsmarknaden redovisas i figur 7. Alternativ B ger ett något större totalt utflöde än alternativ A. Anledningen till detta är antaganden om lägre benägenhet för högskolestudier, vilket gör att utflödet direkt efter gymnasieskolan blir större.

Utflödet från de olika nivåerna i utbildningssystemet skiljer sig under de båda femårsperioderna på 1970-talet markant från utflödet 1965/70. Utflödet av personer med enbart grundskola minskar som väntat kraftigt, medan antalet nytillkommande med högskoleutbildning beräknas bli nära dubbelt så stort 1975/80 som 1965/70. Från gymnasieskolan beräknas utflödet öka ganska kraftigt mellan de två första femårsperioderna för att sedan hålla sig tämligen oförändrat.

Figur 7. Beräknat utflöde på arbetsmarknaden 1965/70, 1970/75 och 1975/80 enligt olika beräkningsalternativ.

En fördelning av utflödet efter yrkesutbildningssektorer m. m. redovisas i tabell 3.

Nyrekrytering från utbildningsväsendet (avsnitt 2.4.2)

Prognosinstitutet vid SCB har på utredningens uppdrag också gjort beräkningar över arbetsmarknadens nyrekryteringsbehov under perioderna 1965/70, 1970/75 och 1975/80.

Utgångspunkt för beräkningarna är den prognos över den totala arbetskraften som prognosinstitutet gjort för 1970 års långtidsutredning. Denna prognos bygger på en befolkningsprognos och på antaganden om förvärvsfrekvensens utveckling inom olika befolkningsgrupper.

Den totala arbetskraften fördelas därefter på näringsgrenar. Grundmaterialet för denna fördelning har hämtats från 1970 års långtidsutredning. Det har antagits i beräkningarna att 1970/75 års utvecklingstakt för de enskilda näringsgrenarna fortsätter även under perioden 1975/80.

En skattning görs av yrkesfördelningen inom de olika näringsgrenarna. 1960 och 1965 års folkräkningsmaterial har utgjort grundmaterialet för beräkningarna. Yrkesfördelningen inom varje näringsgren år 1960 och år 1965 har studerats och den förändring som skett mellan dessa år har skrivits fram till år 1980. Vissa avstämningar har gjorts. Som resultat erhålls den totala arbetskraftens fördelning på yrke vid olika tidpunkter.

Nyrekryteringsbehovet till varje yrke beräknas därefter. Vid beräkningarna tas hänsyn till hur många personer som lämnar arbetskraften och till yrkesbyten. Grundmaterialet för dessa beräkningar har hämtats från en specialbearbetning av 1960 och 1965 års folkräkningar. Nyrekryteringsbehovet delas slutligen upp på tre grupper, personer som kommer från utbildningsväsendet, invandrare och övriga.

Nyrekryteringsbehovet från utbildningsväsendet räknas om från yrkestermer till utbildningstermer. Detta sker genom antaganden om de nyrekryterandes utbildningssammansättning i varje yrke. Resultaten av nyrekryteringsberäkningarna uttryckta i utbildningstermer redovisas i tabell 3.

En väsentlig fråga vid beräkningarnas användning som underlag för dimensioneringen av utbildningsväsendet gäller graden av osäkerhet i dem. Ett sätt att ge en uppfattning om osäkerheten hos prognosen är att göra känslighetsanalyser så att viktiga beräkningssteg genomförs med

Tabell 3. Nyrekryteringsbehov och utflöde från utbildningsväsendet. 1 000-tal.

Utbildning	Nyrekryteringsbehov			Utflöde				
	1965/70	1970/75	1975/80	1965/70	1970/75		1975/80	
					Alt. A	Alt. B	Alt. A	Alt. B
Fullständig högskoleutb.	90	112	129	76	129	125	133	127
Teknisk	12	15	16	11	15	15	20	19
Administrativ	19	25	32	13	31	30	31	29
Vård	20	25	29	16	24	24	28	28
Undervisning	28	34	36	27	36	36	37	37
Kultur och information	4	5	5	4	5	5	6	6
Ej spec. yrk.sekt.	3	4	5	—	—	—	—	—
Högsk.utb. utan yrkesinr.	4	5	6	5	17	15	12	9
Particll högskoleutbildning	4	4	4	16	25	27	30	18
Gymnasieskoleutbildning	277	302	322	217	273	277	250	279
Teknisk	127	141	150	106	119	120	122	136
Administrativ	84	86	85	52	60	62	57	65
Vård	37	45	55	36	44	44	38	39
Ej spec. yrk.sekt.	23	24	24	—	—	—	—	—
Utan angiven yrkesinr.	6	7	7	24	50	53	33	38
Grundskola o. folkskola	108	78	51	157	124	126	119	121
Totalt	479	497	506	467	550	555	532	545

varierande antaganden. Utförda beräkningar visar att framförallt näringsgrensutvecklingen har en mycket stor betydelse för nyrekryteringsbehovets fördelning på utbildning.

Jämförelser mellan behovs- och utflödesberäkningarna (avsnitt 2.4.3)

Av tabell 3 framgår att det kalkylerade totala utflödet understiger det kalkylerade totala nyrekryteringsbehovet med ca 10 000 för perioden 1965/70, medan utflödet enligt kalkylerna överstiger nyrekryteringsbehovet med ca 50 000—60 000 personer för perioden 1970/75 och med ca 20 000—40 000 personer för perioden 1975/80. Dessa skillnader är en följd av brister i samordningen mellan de två kalkylerna. En övervägande del av de kalkylmässiga skillnaderna är att hänföra till grundskolenivån och den gymnasiala nivån samt till partiell högskoleutbildning.

Vid jämförelser mellan utflödes- och behovskalkylerna är det nödvändigt att beakta de betydande osäkerheterna i beräkningsunderlaget. När utredningen ändå tillåter sig att avläsa vissa tendenser med utgångspunkt i prognosmaterialet sker det med understrykande av att osäkerheten är så betydande att utredningen inte anser det möjligt att göra säkra uttalanden om kommande brist eller överskott.

För perioden 1970/75 överstiger det kalkylerade utflödet av personer med fullständig högskoleutbildning det beräknade behovet. Överskottstendenserna är i huvudsak koncentrerade till högskoleutbildning utan angiven yrkesinriktning. För perioden 1975/80 ligger det kalkylerade utbudet i nivå med det beräknade nyrekryteringsbehovet. Skillnaderna ligger helt inom kalkylens osäkerhetsmarginal. Skulle tillströmningen till högskoleutbildning stagnera på nuvarande nivå, alternativ B i utflödeskalkylen, bedömer utredningen det som sannolikt att utflödet under 1980-talet kommer att understiga det kalkylerade nyrekryteringsbehovet.

Utredningen redovisar i avsnitten 2.4.4—2.4.6 ytterligare några specialundersökningar som den låtit utföra.

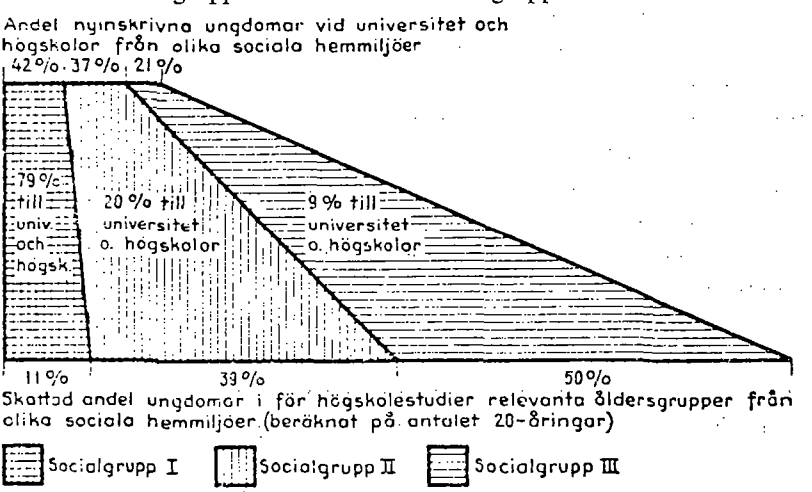
I en av studierna (SOU 1971: 62) har olika mekanismer för anpassning vid förändrade arbetsmarknadslägen undersökts. Undersökningen visar bl. a. att arbetsmarknadens anpassning vid förändrat arbetsmarknadsläge endast i begränsad utsträckning skett via lönen. En stel lönestruktur ökar kraven på utbildningsplaneringen.

Utbytbarheten mellan personer med närbesläktad utbildning syns vara betydande. Utbildningssammansättningen på arbetsmarknaden tycks i viss utsträckning bestämmas av tillgången på personer med olika utbildning.

Undersökningen tyder också på att personer med längre utbildning har en säkrare ställning på arbetsmarknaden än personer med kortare utbildning. De har bl. a. fler möjligheter att välja mellan olika befattningar. Om antalet personer med längre utbildning med viss inriktning växer snabbare än efterfrågan, kan det alltså finnas en tendens att de med längre utbildning får företräde också till befattningar till vilka huvudsakligen personer med kortare utbildning efterfrågas. (Avsnitt 2.4.6)

Några andra studier som genomförts för U 68:s räkning (SOU 1971: 61) belyser bl. a. ungdomens attityder till utbildnings- och yrkesval. Undersökningarna synes ge stöd för att ungdomens dominerande uppfattning är att den högre utbildningen skall planeras så att den förbereder för den framtida yrkesverksamheten.

I rapporten Val av utbildning och yrke redovisas vissa uppgifter om den sociala rekryteringen till utbildning vid universitet och högskolor läsåret 1968/69 (figur). Av alla ungdomar i för högskolestudier relevanta åldersgrupper uppskattades då ungefär 11 % komma från socialgrupp I, 39 % från socialgrupp II och 50 % från socialgrupp III. Av ungdomar från socialgrupp I nyinskrevs omkring 80 % vid universitet och högskolor. Motsvarande andelar från socialgrupperna II och III var 20 resp. 9 %. Dessa olika övergångsfrekvenser medförde att bland nyinskrivna vid universitet och högskolor kom 42 % från socialgrupp I, 37 % från socialgrupp II och 21 % från socialgrupp III.

En viss utjämning av den sociala rekryteringen till universitet och högskolor tycks ha skett under efterkrigstiden. Inom en del av den högre utbildningen, nämligen utbildningarna till agronom, apotekare, civilekonom, civilingenjör, jurist, jägmästare, läkare, tandläkare och veterinär har dock den sociala sållningen snarast skärpts under den undersökta perioden. (Avsnitt 2.4.4)

U 68 har också låtit utföra vissa samhällsekonomiska kalkyler för

längre utbildning (SOU 1972: 23). Utredningen har emellertid funnit det principiellt vanskligt att använda dessa som underlag för den kvantitativa planeringen av högskoleutbildningen. (Avsnitt 2.4.5)

Utredningens dimensioneringsförslag (avsnitt 2.5)

Gymnasieskolan

U 68:s förslag avseende gymnasieskolans dimensionering är att uppfatta som en allmän ram som i flera hänseenden får kompletteras genom fortsatt utredningsarbete.

Utredningen finner det inte lämpligt att ange en bestämd tidpunkt för genomförandet av sina dimensioneringsförslag för gymnasieskolan utan föreslår att de uppfattas som riktlinjer för slutet av 1970-talet. I vissa hänseenden bör riktlinjerna kunna vara vägledande för planeringen redan tidigare. (Avsnitt 2.5.1.1)

Gymnasieskolans nuvarande kapacitet inom linjer och direkt grundskoleanknutna specialkurser om minst ett år svarar mot över 90 procent av en årskull 16-åringar. Långt ifrån alla nybörjare i gymnasieskolan är emellertid 16 år. Gymnasieskolan bör dimensioneras så att alla som söker utbildning där också kan beredas plats, även om detta inte alltid kan ske på önskad linje. Utredningen finner emellertid att övervägande skäl talar mot att en obligatorisk gymnasieskola införs, men betonar starkt behovet av att studiestimulerande och uppsökande åtgärder riktas till dem som inte spontant väljer att söka till gymnasieskolan.

Det är vanskligt att säga vad detta bör innebära för gymnasieskolans kapacitet. Utredningen gör antagandet att under senare delen av 1970-talet bortåt tio procent av en årskull går ut på arbetsmarknaden efter avslutad grundskola och därefter inte söker annan utbildning i gymnasieskolan än möjligen kortare specialkurser. Utredningen betonar att detta är ett beräkningsantagande. Det utgör inte ett förslag att en viss del av ungdomarna skulle utestängas från gymnasieskolan.

Enligt U 68:s mening bör man som ett led i utvecklingen mot återkommande utbildning överväga att förstärka den direkta yrkesförberedelsen inom de linjer som nu är mest utpräglat studieförberedande. En förändring i denna riktning kan sannolikt genomföras först på längre sikt.

Av prognosunderlaget framgår att utflödet på arbetsmarknaden från gymnasieskolans icke yrkesinriktade linjer (N, H, S, So) tenderar att bli större än behovet. Mot bakgrund av detta, och som ett led i förstärkningen av yrkesutbildningen i gymnasieskolan, föreslår utredningen att andelen studerande i icke yrkesinriktad gymnasial utbildning under 1970-talet successivt minskas från ca 30 procent till ca 25 procent av de studerande som antas till gymnasieskolan.[1]

[1] Särskilt yttrande av Ove Nordstrandh.

I fråga om fördelningen av gymnasial utbildning på olika yrkesinriktningar ger prognosunderlaget viss vägledning. Det finns klara bristtendenser för gymnasialt utbildade inom alla de tre yrkesutbildningssektorer som är representerade i skolan. Den brist på personal inom tillverknings- och vårdyrken som föreligger och som kan beräknas finnas kvar under lång tid motiverar en ökning av kapaciteten av gymnasial utbildning med sådan inriktning. Skäl kan anföras för en viss återhållsamhet i fråga om direktutbildning för administrativa uppgifter.

Teknisk och naturvetenskaplig högskoleutbildning väljs sällan av studerande vilkas gymnasiala studier haft administrativ, ekonomisk eller social inriktning. Vill man främja en god tillströmning till teknisk och naturvetenskaplig utbildning i högskolan och en viss överströmning från teknisk gymnasial utbildning till högskoleutbildning med annan yrkesinriktnig är detta ytterligare argument för att öka kapaciteten för teknisk yrkesutbildning i gymnasieskolan.

U 68 föreslår de rikttal för fördelningen av gymnasieskolans antagningskapacitet som framgår av tabell 4. Utredningen betonar talens karaktär av ungefärliga riktmärken (avsnitt 2.5.2.1).

Tabell 4. Nuvarande och föreslagen fördelning av gymnasieskolans antagningskapacitet.

Yrkesutbildningssektor	Fördelning 1972/73 %		Fördelning vid 1970-talets slut. Förslag. % (ca)	
Teknisk utbildning	34		38	
Administrativ och ekonomisk utbildning	22	70	22	75
Vårdutbildning m. m.	14		15	
Utan yrkesinriktning	30		25	
Summa	100		100	

Högskolan

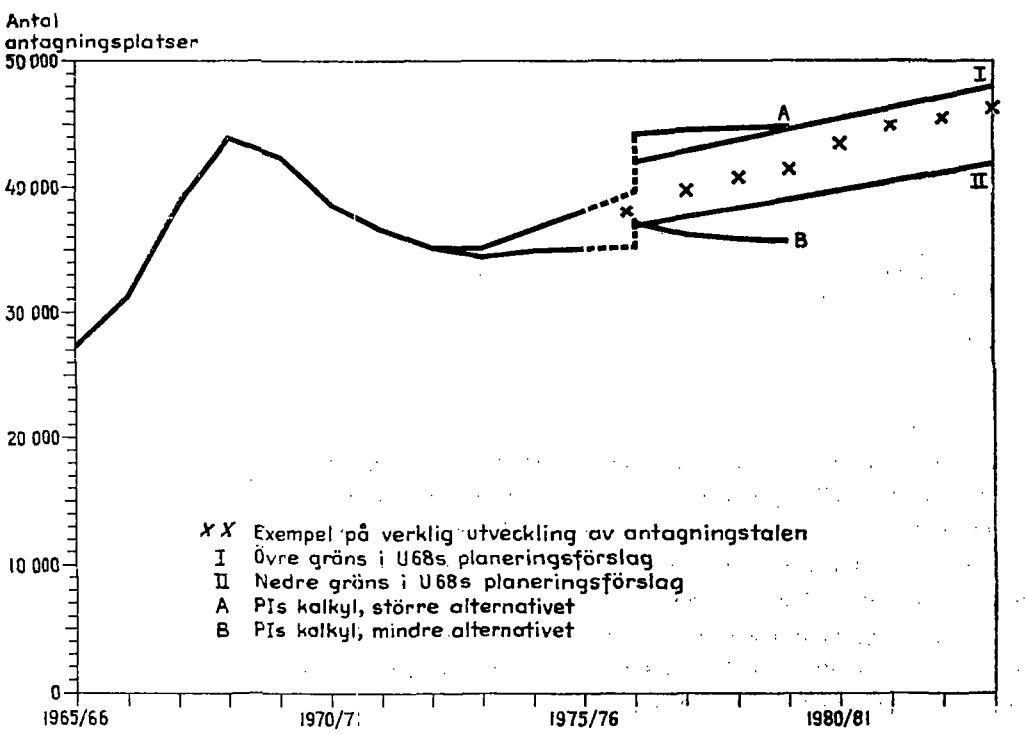
U 68:s förslag till dimensioneringsplan består av dels antagningstal till utbildningslinjer eller grupper av utbildningslinjer för läsåret 1976/77, dels riktlinjer för utvecklingen för tiden fram till 1980-talets början. Som bortre gräns för planeringsperioden har i fråga om antagningskapaciteten satts läsåret 1983/84. (Avsnitt 2.5.1.2)

All långsiktig planering sker under betydande osäkerhet. Utredningen har därför valt att formulera sitt förslag till antagningskapacitet för utbildningslinjer med hjälp av två planeringsgränser.

Vid planeringsgränsernas utformning har U 68 utnyttjat underlag från bl. a. prognosinstitutets utflödes- och behovskalkyler. Det kalkylerade behovet av högskoleutbildade ökar från ca 90 000 under perioden 1965/70 till ca 112 000 under perioden 1970/75 och till ca 129 000 under pe-

rioden 1975/80. Räknar man med en ökning av behovet med ca 15 000 personer under perioden 1980/85, dvs. en något lägre ökningstakt, innebär det en årlig ökning på ca två procent. Om utflödet under en längre tidsperiod ligger på oförändrad eller bara obetydligt högre nivå än som anges av det lägre tillströmningsalternativet (alternativ B) för perioden 1975/80 kan enligt utredningens bedömning tendenser till brist på personer med längre utbildning beräknas föreligga efter hand. Utredningen finner därför att en kapacitet som svarar mot det lägre alternativet i utflödesberäkningarna, dvs. antagning av ca 37 000 studerande till utbildningslinjer, bör vara ett minimum vid planeringsperiodens början. Enligt utredningens mening bör sedan denna nedre gräns för den årliga antagningskapaciteten, mot bakgrund av behovsökningen, årligen öka med två procent.

U 68 avvisar bestämt en planering av högskoleutbildning som skulle innebära att dimensioneringen helt anpassas efter arbetsmarknadsprognoser. Enligt utredningens mening kan från arbetsmarknadssynpunkt inga invändningar resas mot en total dimensionering av högskoleutbildningen som ligger något högre än vad prognosen pekar på. Det till sist

Figur 8. Antal antagningsplatser i fullständiga utbildningslinjer. Prognosinstitutets kalkyler avser en fri och en spärrad sektor av högskolan. Antalet antagningsplatser har här satts lika med antalet antagningsplatser i spärrad utbildning plus antalet första gången inskrivna för examen vid de fria fakulteterna. T. o. m. 1969/70 avses dock "första gången inskrivna".

avgörande bör vara vilka resurser som kan ställas till förfogande för högskoleutbildning. Utredningen har med dessa utgångspunkter prövat att sätta en övre gräns för antagningskapaciteten till utbildningslinjer vid ca 42 000 för läsåret 1976/77 och räknar med en ökning av denna övre gräns med 2 procent per år. De övre och nedre planeringsgränserna har ritats in i figur 8.[1]

Antalet studerande i partiell utbildning vid universiteten kan för närvarande uppskattas till något tiotusental. Det stora antalet deltagare i universitetscirklar bör uppfattas som ett tecken på att utbildningsefterfrågan inte har kunnat tillgodoses inom den nuvarande decentraliserade universitetsutbildningen. Räknar man med att efterfrågan från vuxna successivt ökar och vill man planera för att om möjligt tillfredsställa efterfrågan, anser utredningen en kapacitet för ca 20 000 heltidsstuderande eller motsvarande högre antal deltidsstuderande år 1976/77 vara skälig.

Utredningen föreslår att man räknar med en snabbare tillväxt under planeringsperioden av kapaciteten för enstaka kurser och studiekurser än för fullständiga utbildningslinjer och stannar för en ökning med ca 10 procent årligen. Kapaciteten för enstaka kurser och studiekurser skulle då svara mot mellan 35 000 och 40 000 heltidsstuderande läsåret 1983/84 (avsnitt 2.5.2.2).

Utredningens förslag till planeringsramar för de olika yrkesutbildningssektorerna framgår av tabell 5.

För utbildning med teknisk inriktning synes de tendenser till överskott som prognosunderlaget pekar på motivera att någon ytterligare utbyggnad, utöver nu planerad, av traditionell högskoleutbildning inom sektorn inte genomförs fram till 1970-talets mitt. Genom att viss naturvetenskaplig utbildning, som i nuvarande organisation inte uppfattas som knuten till en teknisk yrkesinriktning, räknas till denna sektor innebär förslaget formellt en ökning av antagningskapaciteten till teknisk högskoleutbildning. På sikt bör man enligt utredningens mening planera för en ökning av antalet utbildningsplatser i högskoleutbildning med teknisk inriktning. Om den av U 68 föreslagna försöksverksamheten med yrkestekniska linjer visar att denna utbildning är attraktiv bör en betydande kapacitetsökning planeras för sådana linjer.

För administrativ och ekonomisk högskoleutbildning pekar prognosunderlaget på en balanserad arbetsmarknadssituation för senare delen av 1970-talet. Det finns, efter den kraftiga expansion som utbildning av detta slag genomgått, enligt utredningen skäl för att planera för en i huvudsak oförändrad kapacitet vid början av planeringsperioden. På sikt bör man räkna med en viss försiktig ökning.

Också för högskoleutbildning inom vårdsektorn talar utflödes- och

[1] Särskilda yttranden av Sven-Olof Cronqvist, Tore Karlsson och Lennart Larsson gemensamt, Dag Klackenberg, Ove Nordstrandh samt Lars Tobisson.

Tabell 5. Fördelning på yrkesutbildningssektorer av antagningen till linjer i högskoleutbildningen. Ungefärliga tal.

Yrkesutbildningssektor m. m.		1971/72	1976/77	1983/84
Teknisk utbildning	Ö	5 300[1]	7 300	10 000
	N		6 700	9 000
Administrativ och ekonomisk utbildning	Ö	ca 6 500[1]	8 800	10 000
	N		7 700	9 000
Vårdyrkesutbildning	Ö	7 500	8 800	10 500
	N		8 400	9 500
Utbildning för undervisningsyrken	Ö	9 500	9 900	10 000
	N		9 400	9 000
Utbildning för kultur- och informationsyrken	Ö	ca 1 000[1]	2 000	3 000
	N		1 900	2 500
Lokala och individuella utbildningslinjer	Ö	–	5 000	4 500
	N		3 500	3 500
Utbildning utan angiven yrkesinriktning	Ö	ca 7 000[1]	–	–
	N		–	–
Summa	Ö	37 000	42 000	48 000
	N		37 000	42 000

Ö = övre planeringsgränsen
N = nedre planeringsgränsen

[1] Nuvarande kapacitet inom utbildningssektorerna för administrativa och ekonomiska yrken och för kultur- och informationsyrken ligger delvis inom de fria fakulteterna och har bara tillnärmelsevis kunnat uppskattas. Utbildningen vid matematisk-naturvetenskaplig fakultet, som förbereder för bl. a. tekniska yrkesfunktioner, har utom i vad avser utbildning till ämneslärare förts till "utbildning utan angiven yrkesinriktning".

behovskalkylerna för en balanserad arbetsmarknadssituation under prognosperioden. För enstaka utbildningskategorier kan dock brist beräknas föreligga. För den fortsatta planeringen bör man utgå från att behovet av vårdpersonal med högskoleutbildning kommer att växa. Mot denna bakgrund föreslår utredningen en successiv ökning av kapaciteten för vårdinriktad högskoleutbildning.

För högskoleutbildning med undervisningsinriktning pekar prognosunderlaget i huvudsak på balans för 1970-talet. De detaljerade bedömningar av lärarbehovet i grundskolan och gymnasieskolan som gjorts av SCB och SÖ tyder för 1980-talet på överskottstendenser som motiverar en viss återhållsamhet i dimensioneringen. Utredningen föreslår en i huvudsak oförändrad totalram men räknar inom denna med förändringar av utbildningskapaciteten på enskilda utbildningslinjer.

Utbildningssektorn för kultur- och informationsyrken är den mest heterogena av sektorerna. Bl. a. mot bakgrund av svårigheten att definiera yrkesområdet blir behovskalkylen särskilt osäker för denna sektor. När utredningen föreslår en ökning av antagningskapaciteten för 1970-talets mitt är detta delvis en förändring av formell natur, delvis ett uttryck för strävan att ge rum åt en reell ökning. På sikt bör man enligt

utredningens mening räkna med en ökning av antalet studerande med kultur- och informationsinriktning. (Avsnitt 2.5.2.3)

Också de lokala och individuella utbildningslinjerna förutsätts vara yrkesförberedande. Dessa utbildningslinjer skall emellertid enligt förslaget inte fördelas på yrkesutbildningssektorer genom centrala beslut. Kapaciteten för dem redovisas därför för sig.

I tabellerna 6—11 redovisas utredningens förslag till antagningstal för utbildningslinjer eller grupper av utbildningslinjer. I tabellerna anges »nuvarande antagning» för alla utbildningslinjer där antalet studerandeplatser är fastställt. Av tekniska skäl har inte motsvarande inskrivningstal för utbildning inom de fria fakulteterna kunnat anges. Uppgifterna om den nuvarande antagningen avser i regel antalet studerandeplatser läsåret 1971/72. Talen har avrundats. De föreslagna antagningstalen har karaktären av cirkatal.

Tabell 6. Sammanfattning av förslag till antagningstal för teknisk yrkesutbildning (allmänna utbildningslinjer).

Utbildningslinjer/grupper av utbildningslinjer	Nuvarande antagningskapacitet, i regel 1971/72	U 68:s förslag för mitten av 1970-talet (cirkatal)	
		Ö	N
1 Civilingenjörsutbildning (teknisk fakultet)	3 250	3 500	3 500
2 Naturvetenskaplig och matematisk utbildning	..	1 000	800
3 Yrkesteknisk utbildning	—	700	500
4 Farmaceutisk utbildning	320	280	160
5 Laboratorieassistentutbildning	900	1 000	900
6 Jordbruks- och skogsbruksutbildning	365	400	400
7 Övrig teknisk utbildning[1]	430	450	450
Summa	..	7 300	6 700

[1] Brandingenjörer, driftingenjörer, sjöingenjörer, livsmedelstekniker.
Ö = övre planeringsgräns
N = nedre planeringsgräns.

Tabell 7. Sammanfattning av förslag till antagningstal för administrativ och ekonomisk yrkesutbildning (allmänna utbildningslinjer).

Utbildningslinjer/grupper av utbildningslinjer	Nuvarande antagningskapacitet, i regel 1971/72	U 68:s förslag för mitten av 1970-talet (cirkatal)	
		Ö	N
1 Juristutbildning	ca 1 300	1 000	800
2 Ekonom- och samhällsplanerarutb. filosofisk-samhällsvetenskaplig utbildning, socionomutbildning vid förvaltningslinje	..	3 400	3 000
3 Annan treårig administrativ och ekonomisk utbildning	..	1 000	800
4 Tvåårig administrativ och ekonomisk utbildning	570	1 000	900
5 Tvåårig utbildning i administrativt systemarbete	120	250	250
6 Ettåriga specialkurser inom gymnasieskolan med administrativ och ekonomisk inriktning	500	500	500
7 Ettårig specialkurs i gymnasieskolan för utbildning av systemmän och programmerare	1 080	1 200	1 000
8 Övrig administrativ och ekonomisk utbildning[1]	ca 400	500	500
Summa	..	8 800	7 700

[1] Ekonomiföreståndare, internatföreståndare, hälsovårdsinspektör, högre grafisk utbildning, sjökapten.
Ö = övre planeringsgräns
N = nedre planeringsgräns.

Tabell 8. Sammanfattning av förslag till antagningstal för vårdyrkesutbildning (allmänna utbildningslinjer).

Utbildningslinjer/grupper av utbildningslinjer	Nuvarande antagningskapacitet, i regel 1971/72	U 68:s förslag för mitten av 1970-talet (cirkatal)	
		Ö	N
1 Läkarutbildning	975	1 050	1 050
2 Kortare utbildning inom vårdområdet[1]	4 250	5 000	4 800
3 Tandläkarutbildning	380	500	500
4 Tandhygienistutbildning	50	100	100
5 Socionomutbildning på social linje	1 100	1 400	1 250
6 Psykologutbildning	750[2]	600	550
7 Logopedutbildning	20	50	50
8 Socialpedagogutbildning	65	75	75
9 Veterinärutbildning	50	50	50
Summa	ca 7 600	8 800	8 400

[1] Arbetsterapeut, hörselvårdsassistent, medicinsk assistent, sjukgymnast, sjuksköterska, ålderdomshemsföreståndare.

[2] Avser antagningskapaciteten till studier för 40 poäng i psykologi.

Ö = övre planeringsgräns
N = nedre planeringsgräns.

Tabell 9. Sammanfattning av förslag till antagningstal för utbildning till undervisningsyrken (allmänna utbildningslinjer).

Utbildningslinjer/grupper av utbildningslinjer	Nuvarande antagningskapacitet, i regel 1971/72	U 68:s förslag för mitten av 1970-talet (cirkatal)	
		Ö	N
1 Utbildning till ämneslärare	2 300	2 900	2 700
2 Utbildning av låg- och mellanstadielärare	3 400	2 500	2 200
3 Lärarutbildning i gymnastik, teckning, musik, hemkunskap, slöjd m. m.	780	[1]	[1]
4 Förskollärarutbildning	2 100	3 800	3 800
5 Fritidspedagogutbildning	280		
6 Lärare i industri- och hantverksämnen m. fl.	460	500	500
7 Musik- och danspedagoger	170	200	200
Summa	ca 9 500	9 900	9 400

[1] Ingår i antagning till utbildningslinje för ämneslärare.

Ö = övre planeringsgräns
N = nedre planeringsgräns.

Tabell 10. Sammanfattning av förslag till antagningstal för utbildning för kultur- och informationsyrken (allmänna utbildningslinjer).

Utbildningslinjer/grupper av utbildningslinjer	Nuvarande antagningskapacitet, i regel 1971/72	U 68:s förslag för mitten av 1970-talet (cirkatal)	
		Ö	N
1 Utbildning för ungdoms- och fritidsverksamhet	280	300	300
2 Utbildning för kulturförmedling och informationsverksamhet	..	400	400
3 Utbildning till bibliotekarie	360[1]	360	360
4 Religionsvetenskaplig utbildning	200—300	500	400
5 Högre konstnärlig utbildning	350	400	400
Summa	..	2 000	1 900

[1] Intagningskapaciteten vid biblioteksḧgskolan 1972/73.
Ö = övre planeringsgräns
N = nedre planeringsgräns.

Faktorer som påverkar tillströmningen till högskoleutbildning (avsnitt 5.1)

U 68 diskuterar översiktligt några styrande faktorer i utbildningssystemet. Bl. a. konstateras att den vidgade behörighet för högskolestudier som statsmakterna beslutat om sannolikt kommer att medföra ökad efterfrågan på utbildning. Utredningen diskuterar vidare möjligheterna att liksom nu ha både en fri och en spärrad sektor av högskoleutbildningen men avvisar ett sådant alternativ. Av ekonomiska skäl skulle fritt tillträde endast kunna övervägas för utbildning som i fråga om lärare, utrustning, lokaler, praktikplatser m. m. är mindre resurskrävande. Utredningen påpekar att tillströmningen till en sådan fri sektor visserligen under det närmaste årtiondet sannolikt skulle bli måttlig och få en med hänsyn till arbetsmarknaden rimlig inriktning. Enligt utredningens mening måste man emellertid i planeringen räkna också med möjligheten att tillströmningen till en fri sektor eller en del av den blir stor. En av konsekvenserna av en stor fri sektor kan bli att det blir de studerande från denna sektor, med i regel mindre omfattande yrkesförberedelser i utbildningen, som i första hand får möta uppkommande svårigheter på arbetsmarknaden. (Avsnitt 5.1.2)

U 68 utgår från att tillgängliga resurser bara kommer att medge en mycket måttlig tillväxt av den högre utbildningen under det närmaste årtiondet, bl. a. därför att omfattande resurser kommer att behövas för utbildning av vuxna med kort ungdomsutbildning. Kraftiga svängningar i den totala tillströmningen till högskoleutbildning måste vidare bedömas som ogynnsamma för såväl individerna som samhället. Det anförda talar enligt utredningens mening för en total antagningsbegränsning.

Mot en total begränsning av antagningen talar risken för en starkare

social selektion i högskoleutbildningen. Värdet av en ospärrad högskola är emellertid i detta avseende begränsat, om studerande från lägre socialgrupper återfinns främst i sådan utbildning som är starkt utsatt för svängningar på arbetsmarknaden. U 68 finner det sannolikt att medvetna, mer specifika åtgärder för att bredda rekryteringen till högre utbildning har avsevärt gynnsammare effekt än vad ett bibehållande av en ospärrad sektor inom högskoleutbildningen skulle ha. Sådana åtgärder kan bl. a. vara följande.

— Ökade utbildningsinsatser utanför högskoleutbildningen för vuxna med kort ungdomsutbildning.
— Differentiering av utbudet av högskoleutbildning, bl. a. genom utveckling av yrkesinriktade utbildningslinjer, inte minst sådana med naturlig anknytning till gymnasieskolans yrkeslinjer (yrkesteknisk högskoleutbildning).
— Genomförande av de i princip beslutade behörighets- och urvalsreglerna för tillträde till högskoleutbildning.
— Decentraliserad lokalisering av nytillkommande utbildningstillfällen och nya distributions- och undervisningsformer för högskoleutbildningen.
— Studie- och yrkesvägledning samt, bl. a. i samband med anordnandet av enstaka kurser och studiekurser, information individuellt eller gruppvis.
— Studiesociala åtgärder som främjar en jämnare fördelning med avseende på social bakgrund och kön.

I och för sig skulle ett genomförande av dessa åtgärder, tillsammans med bibehållande av en ospärrad sektor av högskoleutbildning, kunna bedömas vara den bästa lösningen med hänsyn till syftet att bredda rekryteringen. Med hänsyn till sin troligen starka effekt på utbildningsefterfrågan kan emellertid åtgärderna av resursskäl bedömas som svåra eller omöjliga att genomföra, så länge antagningen till en del av högskoleutbildningen är obegränsad. U 68 finner därför, när alla omständigheter vägs mot varandra, att förutsättningarna för en lösning av fördelningsproblemen i utbildningssystemet snarast är gynnsammare om antagningen till all högskoleutbildning begränsas än om nuvarande organisation med en fri och en spärrad sektor bibehålls.

U 68 föreslår sålunda att antagningen till all grundläggande högskoleutbildning begränsas.[1]

Allmänna förutsättningar och överväganden rörande antagningsbegränsningar (avsnitt 5.2).

Antagning sker enligt U 68:s förslag till utbildningslinje (allmän, lokal eller individuell) eller linjevariant eller till enstaka kurs eller studiekurs.

[1] Särskilda yttranden av Christina Flink, Dag Klackenberg och Per Stjernquist.

Det blir i princip möjligt att bygga en utbildningsgång med samma innehåll som en utbildningslinje genom att delta i en följd av enstaka kurser eller studiekurser. Den studerande blir emellertid då beroende av det i vissa fall skiftande kursutbudet på orten och måste antas till var och en av de kurser och studiekurser som bildar utbildningsgången.

För den studerande som antas till en fullständig utbildningslinje är förhållandet annorlunda: han måste efter antagningen få fullfölja utbildningen i avsedd utbildningslinje eller linjevariant under förutsättning av godkända studieprestationer.

Några av de föreslagna linjevarianterna, t. ex. för ämneslärare, består av dels inledande studiekurser, nu spärrade eller ospärrade, som svarar mot studiekurser vid de nuvarande filosofiska fakulteterna, dels avslutande studiekurser i vilka antalet studerande är fastlagt med hänsyn till bl. a. arbetsmarknadsförhållanden och praktikplatskapacitet. Enligt U 68:s uppfattning bör den som påbörjat studier på en ämneslärarlinje tillförsäkras möjlighet att fullfölja studierna med avsedd yrkesinriktning. Antagning skall sålunda enligt utredningsförslaget från början ske till såväl den ämnesteoretiska som den praktisk-pedagogiska utbildningen. Detta behöver inte hindra att den studerande under studiernas gång övergår till studier med annan inriktning eller att ett mindre antal platser i den praktisk-pedagogiska utbildningen tillsätts med sökande som inte vid högskolestudiernas början antagits som studerande på en ämneslärarlinje. I fråga om utbildningslinjer av detta slag och även i andra fall är det inte alltid möjligt att genomgå utbildningen i dess helhet på en ort. Normalfallet bör emellertid vara att den studerande skall kunna gå igenom hela utbildningslinjen eller linjevarianten på en och samma ort.

Enligt U 68:s förslag skall den studerande redan vid antagningen till utbildningslinjen vara garanterad plats i bl. a. de laborativa studiekurser som ingår i studieprogrammet. Variationer kan uppstå i tillströmningen till en studiekurs beroende på olikheter i studietakt och ändrad studieinriktning i enskilda fall. Sådana variationer kan i vissa fall mötas genom omdispositioner av ordningsföljden i den enskildes studier. Sådana omläggningar bör emellertid förekomma bara då de är förenliga med en rationell studieuppläggning och med de studerandes önskemål. Man får därför acceptera att det genomsnittliga utnyttjandet av lokaler och utrustning ligger något under den maximala kapaciteten för dessa.

Varje utbildningslinje har en normalstudietid, t. ex. angiven därigenom att 160 poäng motsvarar en studietid på fyra år. Vissa variationer i den faktiska studietiden uppkommer alltid. U 68 räknar med att i huvudsak nuvarande regler för rätten att överskrida normalstudietiden bör gälla även i fortsättningen. I fråga om de linjer som närmast svarar mot de nuvarande filosofiska fakulteternas bör erfarenheterna avvaktas

av de nya regler i fråga om de s. k. avstängnings- och tröskelprövningarna som fastställts år 1972.

Den som antagits till viss utbildningslinje bör kunna få göra uppehåll i studierna. U 68 räknar med att permission alltid skall ges vid bl. a. barnsbörd och i de undantagsfall då militärtjänst bryter den civila grundutbildningen. I andra fall bör högskolestyrelsen ta ställning till om permission skall ges.

De studerande som avslutat studierna inom en utbildningslinje kan vilja bredda eller fördjupa dessa. De kan då söka till forskarutbildning eller till en eller flera enstaka kurser eller studiekurser.

Det måste vara möjligt att utan att ha avslutat studierna på en linje avbryta dessa för att söka och antas till annan utbildningslinje. Ett särfall utgör övergång inom samma utbildningslinje mellan linjevarianter som har vissa kurser eller studiekurser gemensamma. Den studerande bör i sådana fall kunna byta linjevariant och därvid få tillgodoräkna sig de redan genomförda studierna eller delar av dessa, förutsatt att plats kan beredas i de avslutande studiekurserna.

Det har inte varit U 68:s uppgift att föreslå hur reglerna för urval till högskoleutbildningen skall utformas. U 68 diskuterar emellertid i avsnitt 5.2.3 urvalsfrågorna, bl. a. för att betona vissa aspekter på dessa som hänger samman med utredningens förslag till begränsning av antagningen till den grundläggande högskoleutbildningen i dess helhet och med dess överväganden om återkommande utbildning.

Utredningen framhåller bl. a. att nuvarande urvalsregler för spärrad utbildning vid universitet och högskolor inte bör tillämpas vid en total begränsning av antagningen till högskoleutbildning. Riskerna för ett ensidigt urval, som inte skulle svara mot uppställda mål för en allsidig rekrytering till olika yrken och för den sociala fördelningen av högskoleutbildningen, är alltför uppenbara med det nuvarande systemet. U 68 diskuterar ett urvalsförfarande i vilket en viss del av utbildningsplatserna i en utbildningslinje tillsätts på grundval av en för all högskoleutbildning enhetlig meritvärdering. De återstående utbildningsplatserna kan därefter tillsättas på andra urvalsgrunder, där man t. ex. väger in kunskaper och erfarenheter av särskilt värde för de avsedda studierna eller för den kommande yrkesverksamheten.

U 68 nämner bl. a. att tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet vid urvalet blir särskilt väsentligt genom den stimulans till återkommande utbildning som det kan innebära. Utredningen förordar emellertid att man inte uppställer viss tids yrkeserfarenhet som allmänt behörighetsvillkor för tillträde till högskoleutbildning.[1]

[1] Särskilda yttranden av Sven-Olof Cronqvist, Christina Flink, Ove Nordstrandh, Per Stjernquist och Lars Tobisson.

Antagning till utbildningslinjer (avsnitt 5.3)

U 68 anger vissa riktlinjer för hur antagningen till utbildningslinjer bör utformas.

U 68 förutsätter att någon form av central antagning kommer att tillämpas även i framtiden. Den ökade omfattning som antagningen får enligt utredningens förslag kommer att få betydelse för antagningens organisation. Bl. a. kan det bli nödvändigt att göra förändringar i gällande tidsschema, exempelvis med avseende på tidpunkt för ansökan.

Ansökan skall enligt U 68:s förslag avse visst studieprogram inom angiven utbildningslinje eller linjevariant samt önskad studieort. Studieprogrammet skall beskriva de tre första terminernas studier. Liksom i den nuvarande centrala antagningen vid UKÄ bör de sökande få ange alternativa studieprogram i prioritetsordning.

De sökande grupperas inför urvalet efter arten av sin behörighets- och meritbakgrund (kvotering). Vidare måste de grupperas med hänsyn till de avsedda studiernas inriktning (studieprogram). Normalt bör, enligt U 68:s mening, inom den utbildning som närmast svarar mot de nuvarande filosofiska fakulteternas, flera studieprogram sammanföras till en *ansökningsgrupp*. Inom sådana grupper bör såvitt möjligt de studerandes önskemål få spela en roll vid dimensioneringen av olika utbildningsvägar. Det ter sig då naturligt att till ansökningsgrupper föra samman sådana studieprogram som har likartat innehåll. För att planeringen skall kunna utgå från bestämda kostnadsberäkningar bör de utbildningsvägar som hör till en ansökningsgrupp ha i huvudsak enhetliga totalkostnader.

För en rad redan nu spärrade utbildningslinjer som t. ex. läkar- och tandläkarlinjerna, klasslärarlinjerna och sannolikt utbildningslinjerna vid jordbrukets högskolor bör man åtminstone tills vidare räkna med att antagningen kommer att ske till varje utbildningslinje för sig.

U 68 skisserar vidare hur antagningen till vissa angivna utbildningslinjer och grupper av utbildningslinjer skulle kunna gå till (s. 451—453).

1.1.4 Högskoleutbildningens lokalisering (Högskolan kap. 4)

Utgångspunkter (avsnitt 4.1)

Enligt U 68 bör principerna för lokalisering av utbildning i huvudsak diskuteras utifrån dels den inverkan som utbildningsenheternas lokalisering har på individernas val mellan arbete och utbildning, dels dess betydelse för den regionala utvecklingen. Viktiga faktorer som berör lokaliseringen är bl. a. följande.

— Utbildningens närhet till de studerandes bostadsort.
— Arbetstillfällenas närhet till utbildningen.
— Formerna för högskoleutbildningens forskningsanknytning.
— Utbildningsenheternas storlek och miljö.

Vid planeringen av högskoleutbildningen måste, som nämnts, även hänsyn tas till samhällets allmänna regionalpolitiska mål. U 68 har därför i sitt förslag om orter för utbyggnaden av den grundläggande högskoleutbildningen och om geografisk indelning av verksamheten sökt finna en rimlig avvägning mellan utbildningspolitiska och regionalpolitiska mål. I en sådan avvägning är det naturligt, framhåller U 68, att tillmäta befintliga resurser för högskoleutbildning på orter utanför nuvarande universitets- och högskoleorter betydelse.

Erfarenheter av lokalisering och distribution av högre utbildning (avsnitt 4.2)

Genom bl. a. tillkomsten av universitetet i Umeå och högskolan i Linköping samt universitetsfilialerna har den högre utbildningen under 1960-talet kommit att få ökad geografisk spridning. Därigenom har de äldre universitetsorternas andelar av landets totala studerandeantal förändrats (avsnitt 4.2.1.1).

Utbyggnaden har på kort tid också åstadkommit stora förändringar i dessas rekryteringsområden. Mest påtagliga har följderna varit för Uppsalas rekryteringsområde. Umeå har successivt fått ett dominerande inflytande i en region norr om Sundsvall-Härnösand. Förändringarna i resp. orts rekryteringsområde har även medfört att samtliga universitet successivt har fått en relativt större del av sina studerande från områden nära utbildningsorten (avsnitt 4.2.1.2).

Utbyggnaden av den högre utbildningen har lett till att studerandefrekvensen — förhållandet mellan antalet nyinskrivna studerande och motsvarande åldersklass — något mer än fördubblats mellan läsåren 1962/63 och 1969/70. U 68 redovisar (avsnitt 4.2.1.3) att stora olikheter föreligger ifråga om studerandefrekvens mellan de stora utbildningsorternas närområden (gymnasieregioner) och landet i övrigt. För filialorternas närområden konstateras en betydande ökning av efterfrågan på högre utbildning. Ökningen är högre än i med filialorterna jämförbara orter och regioner. En av U 68 företagen specialundersökning rörande den regionala fördelningen av rekryteringen till universitet och högskolor (SOU 1972: 23) visar att de regionala olikheterna allmänt sett jämnats ut men att det fortfarande finns vissa skillnader i fråga om rekryteringen mätt mot de studerandes sociala bakgrund.

Frågan om lokalisering av fasta enheter för högskoleutbildning bör enligt U 68 (avsnitt 4.2.3) ses tillsammans med de olika möjligheter som finns att förmedla utbildningen, dvs. utbildningens distribution. Återkommande utbildning kommer bl. a. att kräva ett effektivt system för distribution av utbildning. Sådan högskoleutbildning har flera beröringspunkter med formerna för distribution av vuxenutbildning. Enligt U 68:s uppfattning har allmänt sett erfarenheterna från vuxenutbild-

ningen ett betydande intresse för utformningen av såväl traditionell högskoleutbildning som högskoleutbildning som vänder sig till nya studerandekategorier. På initiativ av U 68 har UKÄ fått i uppdrag att bedriva försöksverksamhet med olika distributionsformer för högskoleutbildning.

Utbildningsenheternas avstånd till utbildningssökande och till arbetsmarknaden (avsnitt 4.3)

Avståndet till utbildningsenheterna påverkar på olika sätt individernas val såväl mellan utbildning och yrkesverksamhet som mellan olika slag av utbildning.

U 68 diskuterar (avsnitt 4.3.1) bl. a. den inverkan på rekryteringens omfattning som *hemortens avstånd till utbildningsorten* har på rekryteringen. I undersökningen om regional rekrytering till universitet och högskolor påvisas skillnader mellan olika grupper. Avståndskänsligheten påverkas av faktorer som yrkesverksamhet, social bakgrund, utbildningsbakgrund, civilstånd och bostadssituation. Gifta, framför allt gifta kvinnor, samt äldre är starkare bundna till bostadsorten än ogifta och yngre. Avståndskänsligheten kan också variera med t. ex. slag av utbildningsutbud på utbildningsorten och den utbildningssökandes målinriktning.

För att åstadkomma en lokalisering för utbildningens utbyggnad som dels tillgodoser individens krav på närhet till utbildning, dels ger möjligheter att välja mellan ett större antal utbildningsalternativ bör sådana orter väljas som utgör centra i jämförelsevis tätbefolkade områden. Det avgörande från lokaliseringssynpunkt när det gäller utbildning synes vara det avstånd inom vilket daglig pendling kan äga rum.

Med utgångspunkt i undersökningen om regional rekrytering till universitet och högskolor diskuterar utredningen (avsnitt 4.3.2) hur *rekryteringseffekterna* av en utbildningslokalisering skall bedömas. Studerande vid en ny utbildningsenhet kan, beroende på olika individers avståndskänslighet, delas in i tre grupper:

— Personer som skulle ha avstått från studier, om utbildningsenheten inte upprättats *(nyrekrytering).*

— Personer som skulle ha skaffat sig samma utbildning på annan ort, om utbildningsenheten inte upprättats *(avlastning).*

— Personer som skulle ha skaffat sig annan utbildning på annan ort, om inte utbildningsenheten upprättats *(avlänkning).*

Avlastningen av andra studieorter med högskoleutbildning kan knappast bli total. Studerande från den nya utbildningsorten kan söka sig till annan utbildningsort, t. ex. miljöskäl (miljöprioritering) eller på grund av ett specifikt utbildningsval (linjeprioritering).

Det är möjligt att med ledning av denna terminologi beskriva följderna av en lokalisering. Med utgångspunkt i studeranderekryteringens

sammansättning i filialorternas dominansområden läsåret 1969/70 har den fördelning uppskattats som framgår av följande sammanställning.

		Andel av totalantalet studerande %
Till filial	Avlänkning	3
	Avlastning	38
	Nyrekrytering	20
Till andra studieorter	Miljöprioritering	15
	Linjeprioritering	24
Totalt		100

Avlastningen plus miljöprioritering anger det antal individer som hade läst »filialämnen» även om filialer inte hade funnits.

Slutligen diskuterar U 68 (avsnitt 4.3.3) *utbildningens närhet till arbetstillfällena* sett ur individens synvinkel. För individen kan det vara en fördel att efter fullbordad högskoleutbildning ha tillgång till en lokal arbetsmarknad, som erbjuder sysselsättningsmöjligheter inom det yrkesområde som utbildningen avser. Förutsättningarna för att lokalisera viss utbildning så att de studerande får sin framtida sysselsättning i närheten av studieorten beror både på antalet studerande inom utbildningen och på olika arbetsmarknadssektorers geografiska spridning. Ett mindre antal orter kan komma ifråga för lokalisering om antingen antalet studerande är litet eller om viss arbetsmarknadssektor till vilken utbildningen vänder sig är starkt geografiskt koncentrerad. Utbildningslinjer med många studerande riktar sig i allmänhet till geografiskt breda arbetsmarknadssektorer och kan därför ges en spridd lokalisering.

Miljö (avsnitt 4.4)

U 68 diskuterar olika miljöfaktorers betydelse för utbildningens lokalisering. Planeringen av högskolans yttre och inre miljö bör ta sikte på att underlätta kontakterna mellan högskolan och närsamhället. Detta underlättas om flera personer kan få möjlighet att studera på hemorten eller i dess närhet, vilket bl. a. är ett av syftena med utredningens lokaliseringsförslag.

Utredningens förslag till utbyggnad på olika orter förutsätter i regel inte några investeringar i nya lokaler under den första delen av utbyggnadsperioden. Lokalfrågorna kan under denna tid lösas genom förhyrningar, oftast i centralt belägna lokaler. På sikt får man förutsätta att nya undervisningslokaler måste byggas upp på de flesta orterna.

Särskild social service för högskolestuderande på de nytillkommande orterna behöver enligt U 68 inte byggas upp. Majoriteten av de studerande på utbyggnadsorterna antas ha hemorten som studieort eller åtminstone ha hemorten inom pendlingsavstånd. De väntas därför kunna

utnyttja samhällets reguljära service. Av samma skäl väntas inte behov av särskilda bostäder för högskolestuderande uppkomma.

På de nya utbyggnadsorterna torde heller inte behoven av särskild restaurangservice uppkomma under planeringsperioden. De behov som inte kan täckas genom det kommersiella utbudet väntas tills vidare kunna täckas genom utnyttjande av det lokala skolväsendets bespisningsresurser.

U 68 anser att biblioteksservicen på de nya utbyggnadsorterna kan täckas genom en samverkan mellan det kommunala biblioteksväsendet och de resurser som finns på orten för befintlig högskoleutbildning. Därvid förutsätts att de kommunala bibliotekens litteratursamlingar förstärks och breddas för att passa respektive högskoleutbildnings behov.

Högre utbildning och regional utveckling (avsnitt 4.5)

Utbildningens lokalisering i förhållande till arbetstillfällen har betydelse inte enbart för den enskildes val av arbete efter avslutad utbildning utan också för olika regioners ekonomiska utveckling. U 68 diskuterar (avsnitt 4.5.1) med utgångspunkt i några undersökningar de *långtidsutbildades geografiska spridning*. Dessa undersökningar visar att yrkesverksamma med längre utbildning har en något större geografisk rörlighet än andra yrkeskategorier. Regioner som f. n. har en negativ befolkningsutveckling uppvisar nästan undantagslöst en efterfrågan på arbetskraft som i stor utsträckning är inriktad på personer med förhållandevis kort utbildning, förutom vad som krävs för att upprätthålla den oundgängliga samhälleliga servicen. Den nuvarande geografiska fördelningen av yrkesverksamma individer med längre utbildning är ett resultat av ett samspel mellan de lokala arbetsmarknadernas efterfrågan på arbetskraft och det regionala utbudet av utbildade under en lång följd av år.

Andelen personer med längre utbildning är inom arbetskraften som helhet avsevärt större i storstadsområdena än i landet i övrigt. SCB:s material från uppföljningsundersökningarna visar att en mycket stor del av de nyexaminerade erhåller arbete inom samma län som studieorten ligger i. Avståndet till större utbildningsort utgör troligen en betydelsefull orsak till den redovisade regionalt ojämna rekryteringen av arbetskraft med längre utbildning. Än mera betydelsefull bör dock vara den hierarkiskt uppbyggda organisationen inom näringsliv och offentlig administration. U 68 antar emellertid att 1970- och 1980-talens högskoleutbildade kommer att skilja sig avsevärt från 1960-talets vad avser både lokalisering och sysselsättning.

U 68 behandlar vidare (avsnitt 4.5.2) utbildningslokaliseringen i perspektivet av *regionalpolitikens mål*. Den högre utbildningens inverkan på den regionala utvecklingen beror bl. a. på mängden och den geografiska

spridningen av långtidsutbildade. Högskoleutbildningen bör byggas ut med hänsyn tagen till den planerade utvecklingen inom andra samhällssektorer. Den bör lokaliseras endast till de orter där de speciella kraven på utbildningens organisation, kvalitet och miljö kan förenas med de för den regionala utvecklingen önskade effekterna av utbildningen.

U 68 diskuterar också (avsnitt 4.5.3) *högskoleutbildningens roll i regionalekonomiskt sammanhang* och dess betydelse som utvecklingsfaktor. Bl. a. påpekas att lokalisering av högre utbildning tillmäts stor betydelse vid planeringen och utformningen av en regions struktur. Lokaliseringen har — bl. a. vad gäller inkomst- och sysselsättningseffekter — sekundära verkningar i lokaliseringsregionen. Erfarenheterna från bl. a. Umeå antyder att de kan bli betydande.

Enheter för högre utbildning sysselsätter direkt personal med i genomsnitt höga utbildningskvalifikationer och bidrar indirekt till en vidgad sysselsättning som t. ex. inom byggnads- och anläggningsverksamhet under utbildningens uppbyggnadsskede och inom skilda servicefunktioner. Vidare medför en lokalisering underlag för en utökning av basservicen. Lokaliseringen av högre utbildning till regioner som saknar sådan ger också positiva effekter på regionens möjligheter att rekrytera långtidsutbildad arbetskraft. Tillgången på lämplig arbetskraft är ett viktigt bidrag till en regions tillväxtmöjligheter.

U 68 diskuterar slutligen (avsnitt 4.5.4) *principer för valet av orter* för lokalisering av högskoleutbildning. Sysselsättningseffekterna och rekryteringsmöjligheterna påverkas i hög grad av ortsstorlek och av arbetsmarknadens struktur på den berörda orten. Lokalisering till mindre tätorter ger inte samma möjligheter att påverka sysselsättningen och arbetskraftsrekryteringen i en region som vad en lokalisering till en större ort inom regionen ger. En enhet för högskoleutbildning kan inte heller vara hur liten som helst. Detta utgör ett hinder mot en mycket kraftig spridning av utbildningen. Den framtida lokaliseringen av högskoleutbildningen bör sålunda begränsas till ett antal större tätortsregioner. Till ledning för valet av dessa bör bl. a. kunna tjäna de bedömningar av skilda orters roll i den regionala utvecklingen som gjorts av statsmakterna och i statliga utredningar.

I enlighet härmed bör enligt U 68:s uppfattning utbyggnaden av den högre utbildningen ske på orter som av statsmakterna år 1972 angivits som primära centra. Detta innebär att en utbyggnad bör kunna övervägas för 14 orter eller ortsgrupper — de nuvarande sex universitetsorterna (motsv.), filialorterna samt Luleå, Östersund och Borås oräknade. Valet av utbyggnadsorter för högskoleutbildningen under den föreslagna planeringsperioden bör göras bland dessa orter genom en sammanvägning av de regionalpolitiska och utbildningspolitiska synpunkterna. Den beräknade totala dimensioneringen av högskoleutbildningen i förening med de praktiska möjligheterna att fördela utbildningsresurserna får härvid stor betydelse för antalet orter.

U 68:s förslag till utbyggnad av högskoleutbildningen (avsnitt 4.6)

Val av orter (avsnitt 4.6.1)

De faktorer som från utbildningssynpunkt bör beaktas vid valet av utbyggnadsorter är enligt U 68:s uppfattning i huvudsak följande.

Högskoleutbildningens totala dimensionering i förening med önskat studerandeantal på högskoleorterna blir utgångspunkten för en bedömning av det möjliga antalet utbyggnadsorter. Beräkningen av studerandeantalet bör därvid utgå från den nedre gränsen i U 68:s planeringsförslag.

Vid valet av utbyggnadsorter bör beaktas behovet av närhet till utbildning för tillräckligt många individer. Vidare bör befintliga resurser i fråga om lärare, lokaler och utrustning för främst högskoleutbildning utnyttjas.

I valet mellan att koncentrera högskoleutbyggnaden till ett fåtal orter och att ge den större geografisk spridning genom att låta uppbyggnaden ske på flera orter har U 68 valt det senare alternativet med hänsyn till att ett av de väsentligaste syftena med en vidgad geografisk spridning av högskoleutbildningen är att i olika delar av landet tillgodose såväl ungdomars som något äldres önskemål att på nära håll få tillgång till högre utbildning.

Vid avvägningen mellan strävanden att undanröja geografiska hinder och att ge de studerande tillfredsställande valmöjligheter i fråga om studievägar bör det enligt U 68:s mening vara möjligt att inom ramen för ett studerandeantal på 3 500—4 000 på en ort eller ett par av närliggande orter ge god valfrihet mellan olika slag av utbildning. Utredningen föreslår att planeringen på sikt inriktas mot att detta studerandeantal uppnås. En sådan omfattning av högskoleutbildningen på varje ort bör kunna ge utrymme för utbildningslinjer inom flera yrkesutbildningssektorer och möjliggöra ett rationellt utnyttjande av utbildningsresurserna.

Avvägningen beträffande antalet utbyggnadsorter blir, sedan en riktpunkt angetts för omfattningen av utbildningen på varje ort, beroende på hur stor ökningen i det totala antalet studerande bedöms bli.

Enligt U 68:s mening är det från planeringssynpunkt önskvärt att det fastställs vilka orter som bör komma ifråga för utbyggnad. Det är emellertid inte möjligt att binda sig för vare sig en bestämd fördelning av utbildningskapaciteten på orter eller en bestämd tidsplan för utbyggnadens genomförande. Igångsättningen på de nya orterna bör spridas över ett antal år med hänsyn till den kvantitativa utvecklingen.

Utredningen har funnit att det bör vara möjligt att under planeringsperioden påbörja eller fortsätta utbyggnaden av högskoleutbildningen på ett tiotal orter utöver nuvarande universitets- och filialorter samt Lin-

köping och Luleå.[1] En förutsättning är då att som utbyggnadsorter i huvudsak väljs sådana orter som redan vid planeringsperiodens början har jämförelsevis omfattande resurser för högskoleutbildning.

Både *Borås* och *Östersund* har nyligen fått permanenta resurser för högre utbildning, Borås för bibliotekarieutbildning, Östersund för socionomutbildning. För Borås talar dessutom ett stort befolkningsunderlag inom pendlingsavstånd. I fråga om Östersund, som har ett mindre befolkningsunderlag, talar främst regionalpolitiska skäl för en fortsatt utbyggnad.

Beträffande lokalisering av högre utbildning till Skellefteå anser U 68 att pågående utredningsarbete om förläggning av viss teknisk högre utbildning bör avvaktas innan ställning tas.

Sundsvall är centralort i Norrlands största tätortsområde och har byggt upp resurser för högskoleutbildning. I Härnösand finns lärarhögskola. Ortsparet *Sundsvall-Härnösand* synes sålunda väl svara mot de uppställda kriterierna för lokalisering.

Beträffande förläggning av högskoleutbildning till Skellefteå bör enligt U 68 resultatet av utredningsarbete inom organisationskommittén för högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland avvaktas, innan ställning tas.

Eskilstuna-Västerås utgör tillsammans Sveriges femte tätortsområde och har därtill redan vissa resurser för högskoleutbildning. Ortsparet bör därför få ytterligare högskoleutbildning.

Av två från befolkningssynpunkt och i fråga om existerande högskoleutbildning jämbördiga ortspar bör enligt utredningens mening *Falun-Borlänge* komma ifråga före Gävle-Sandviken. Skälet härtill är att Uppsalas rekryteringsområde skulle påverkas i högre grad om de senare orterna skulle väljas. Dessa orter har också ett i fråga om regional utveckling mindre utsatt läge.

Jönköping är centralort i ett stort tätortsområde och har jämförelsevis omfattande resurser för högskoleutbildning. U 68 ser det därför som rimligt att en fortsatt utbyggnad kommer till stånd i Jönköping.

Även Skövde och ortsgruppen Uddevalla-Trollhättan-Vänersborg utgör centra i betydande tätortsområden. En utbyggnad av högskoleutbildningen på ytterligare orter inom Göteborgs rekryteringsområde skulle emellertid leda till en kraftig minskning av studerandeantalet i Göteborg och innebära risk för att utbildningsresurserna där inte utnyttjas tillfredsställande. Mot den bakgrunden har U 68 inte ansett sig kunna förorda en utbyggnad i Skövde eller i ortsgruppen Uddevalla-Trollhättan-Vänersborg.

Kalmar är centralort i ett omfattande tätortsområde och har viss högskoleutbildning. Vidare talar de besvärliga förhållandena ifråga om regional utveckling i sydöstra Sverige för en utbyggnad i Kalmar.

[1] Särskilda yttranden av Folke Haldén, Lennart Hjelm och Lars Tobisson.

Kristianstad har en stor folkmängd inom pendlingsavstånd. På orten finns även resurser för högskoleutbildning. Även regionalpolitiska skäl, som innebär krav på avlastning av den växande befolkningskoncentrationen i västra Skåne, bör beaktas. U 68 föreslår mot denna bakgrund en utbyggnad i Kristianstad.

En ytterligare tänkbar utbyggnadsort i sydöstra Sverige är enligt U 68:s bedömning Karlskrona. Studerandeunderlaget i regionen medger dock enligt utredningens mening inte någon utbyggnad utöver den föreslagna i Kalmar och Kristianstad, orter vilka bättre fyller de uppställda kriterierna för en utbyggnad.

Enligt U 68:s bedömning talar regionpolitiska skäl för en utbyggnad av högskoleutbildningen i *Halmstad*. Detta skulle på sikt underlätta en positiv regional utveckling för Hallands län, vilket även medför en dämpning av tillväxten av såväl Göteborgs som Malmö storstadsområden.

U 68 förutsätter att en fortsatt utbyggnad sker av högskoleutbildningen på de nuvarande *filialorterna* och i *Linköping*. Vad högskolan i Linköping beträffar bör enligt U 68:s uppfattning utbyggnaden ske så att viss utbildning förläggs också till Norrköping.

Högskoleområden och utbildningsregioner (avsnitt 4.6.2)

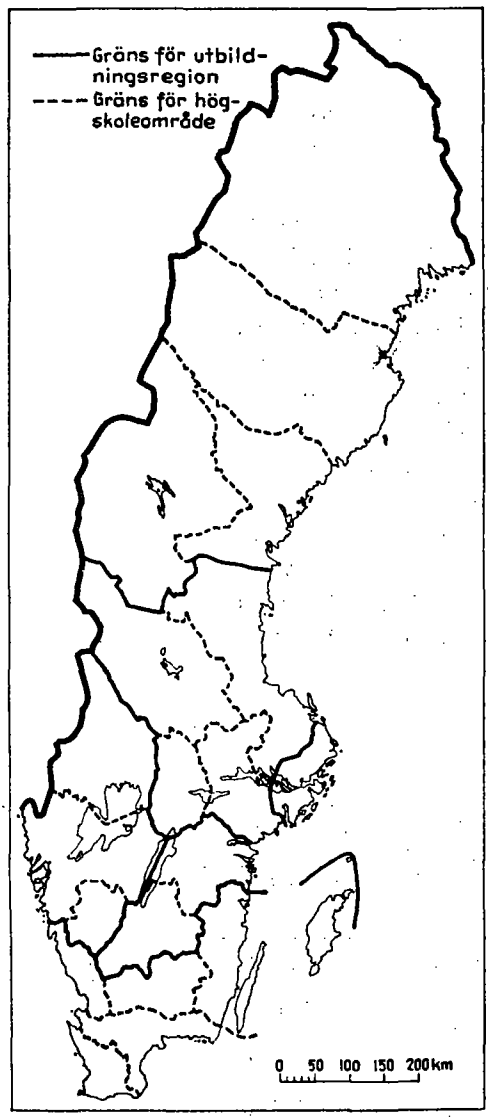
U 68 föreslår (avsnitt 4.6.2.1) med utgångspunkt i de föreslagna högskoleorterna att landet indelas i 19 *högskoleområden*. Vid avgränsningen av högskoleområdena har utredningen utgått från varje högskoleorts s. k. spontana omland men till slut, med hänsyn till vikten av samband mellan högskoleplaneringen och övrig samhällsplanering, valt att i allmänhet låta högskoleområdenas gränser sammanfalla med länsgränser. Representanter för lokala myndigheter har vid överläggningar med utredningen i en rad fall med kraft strukit under att planeringsområdenas omfattning bör stämma överens med länens.

Följande sammanställning visar U 68:s förslag till indelning i högskoleområden.

Högskoleområde	Län
Luleå	Norrbottens län
Umeå	Västerbottens län
Sundsvall-Härnösand	Västernorrlands län
Östersund	Jämtlands län
Falun-Borlänge	Kopparbergs län
Uppsala	Uppsala och Gävleborgs län
Eskilstuna-Västerås	Södermanlands och Västmanlands län
Örebro	Örebro län
Stockholm	Stockholms län
Linköping-Norrköping	Östergötlands län
Jönköping	Jönköpings län
Karlstad	Värmlands län
Göteborg	Göteborgs- och Bohus län, norra delen av Älvsborgs län och Skaraborgs län
Borås	Södra delen av Älvsborgs län
Kalmar	Kalmar och Gotlands län
Växjö	Kronobergs län
Kristianstad	Kristianstads och Blekinge län
Lund-Malmö	Malmöhus län
Halmstad	Hallands län

För fem av högskoleområdena har U 68 angett två lokaliseringsorter. Syftet med en uppdelning av verksamheten på två orter är att dels effektivare utnyttja speciella resurser för högskoleutbildning, dels undvika en alltför kraftig satsning på åtgärder med agglomerationseffekter på endast en ort inom ett högskoleområde, dels bättre tillgodose närhetskriteriet, dels slutligen ge bättre stimulans åt näringslivsutvecklingen på mera än en ort inom området i fråga.

Enligt U 68:s bedömning (avsnitt 4.6.2.2) kommer ett tillfredsställande utbud av högskoleutbildning att kunna erbjudas inom alla högskoleområden, även om det i flertalet fall måste bli fråga om ett be-

Figur 9. Utbildningsregioner och högskoleområden.

Norra utbildningsregionen: Luleå, Sundsvall—Härnösand, Östersund, Umeå.

Mellersta utbildningsregionen: Falun—Borlänge, Eskilstuna—Västerås, Örebro, Uppsala.

Stockholms utbildningsregion: Stockholm.

Östra utbildningsregionen: Jönköping, Linköping—Norrköping.

Västra utbildningsregionen: Borås, Karlstad, Göteborg.

Södra utbildningsregionen: Kalmar, Kristianstad, Halmstad, Växjö, Lund—Malmö.

gränsat urval av utbildningslinjer. För samordning av högskoleutbildningens planering i flera områden föreslår U 68 att landet delas in i sex *utbildningsregioner.* Inom var och en av dessa bör enligt utredningens mening ett såvitt möjligt fullständigt utbud av högskoleutbildning efter hand byggas ut.

Vid indelningen i utbildningsregioner har U 68 utgått från de fem universitetsorterna och Linköping. På dessa orter finns redan i dag ett brett utbud av högskoleutbildning. De av utredningen föreslagna högskoleområdena har fördelats på utbildningsregioner som framgår av figur 9. Indelningen har gjorts så att varje region med vissa undantag täcker det rekryteringsområde som det i regionen ingående universitetet (motsv.) f. n. har. För att underlätta en planering med inriktning på ett tillfredsställande samlat utbildningsutbud i norra regionen har dock Sundsvall—Härnösands och Östersunds högskoleområden förts till denna. Jönköpings högskoleområde har förts till östra regionen för att ge denna en större omfattning än enbart Linköping—Norrköpings högskoleområde.

För att belysa och konkretisera sina förslag har U 68 fördelat ett antaget studerandeantal av ca 170 000 på regionerna i huvudsak i förhållande till deras befolkningstal. Den naturliga utgångspunkten har därvid varit de av statsmakterna (prop. 1972: 111, InU 1972: 28, rskr 1972: 347) angivna befolkningsramarna för varje län. De avvikelser som utredningen gjort betingas dels av att förändringarna av studerandeantalen inom regionerna inte bör genomföras snabbare än att gjorda investeringar för högskoleutbildning och organisationen av denna kan utnyttjas effektivt, dels av att utbildningsdimensioneringen bör vara sådan att den bidrar till att motverka sådana negativa tendenser i den regionala utvecklingen som de beräknade befolkningstalen innebär.

Av tabell 11 framgår utbildningsregionernas folkmängd 1980 samt angivet antal studerande vid utbyggnadsperiodens slut (1983/84).

Tabell 11. Utbildningsregionernas folkmängd 1980 samt angivet antal studerande vid utbyggnadsperiodens slut.

Utbildningsregion	Befolkningsramar för 1980 enligt prop. 1972: 111	Studerandeantal beräknat proportionellt efter befolkningsunderlag 1980	Av U 68 angivna riktpunkter för studerandeantalet (svarande mot nedre planeringsgränsen)	Studerandeantal 1971/72
Norra	865— 905	17 700	18 000	14 100
Mellersta	1 585—1 645	32 300	33 000	26 100
Stockholms	1 600—1 675	32 800	37 000	39 200
Östra	695— 730	14 300	14 000	8 900
Västra	1 710—1 780	34 900	32 000	27 600
Södra	1 857—1 940	38 000	36 500	26 500
Hela landet	8 312—8 675	170 000	170 000	142 500

Högskoleområdenas utbildningskapacitet (avsnitt 4.6.3)

Med utgångspunkt i de av statsmakterna angivna befolkningsramarna för varje län har, som nämnts, U 68 fördelat ett antaget studerandeantal på högskoleorterna. I ett exempel belyser utredningen hur utbyggnaden av högskoleutbildningen kan genomföras vid vissa angivna förutsättningar. Kapaciteten för högskoleutbildningen inom ett högskoleområde anges därvid som ett antal utbildningsplatser eller, när det gäller nuläget för de fria fakulteterna, ett antal närvarande studerande.

Utredningen har bl. a. mot bakgrund av erfarenheterna av tillkomsten av universitetet i Umeå och filialerna utgått från antagandet, att de mindre högskoleorterna vid slutet av utbyggnadsperioden (1983/84) kommer att rekrytera tre fjärdedelar av studerandeantalet inom sina högskoleområden. Den återstående fjärdedelen antas gå till den större högskoleorten inom regionen, dvs. nuvarande universitetsort eller Linköping. Dessa antas dessutom rekrytera samtliga studerande inom sina resp. högskoleområden. De riktpunkter för studerandeantalet som beräknats med dessa antaganden har sedan modifierats med hänsyn till de särskilda förhållandena på olika orter och i olika regioner.

Utredningen diskuterar möjligheten av att förfina metoden för fördelningen av utbildningskapaciteten genom att ta hänsyn till flyttningsströmmar, åldersstruktur m. m. Detta synes emellertid inte leda till att de mål som U 68 ställt upp för högskoleutbildningens lokalisering i något betydelsefullt avseende skulle bli bättre tillgodosedda. U 68 betonar dock att högskolelokaliseringen bör användas med varsamhet i regional- och lokaliseringspolitiken. Den innesluter i sig en konflikt mellan de två målen: närhet till utbildning och utbildning som drivkraft i den regionala utvecklingen.

I tabell 12 redovisas U 68:s förslag avseende riktpunkter för högskoleområdenas utbyggnad.

För de *norra* och *mellersta utbildningsregionerna* som helheter följer de angivna riktpunkterna i huvudsak den kalkylerade fördelningen. Inom den mellersta regionen avviker emellertid fördelningen på högskoleområden från de kalkylerade talen. Detta motiveras främst av de omfattande befintliga resurserna för högskoleutbildning i Uppsala.

Den angivna riktpunkten för utbildningskapaciteten i *Stockholms utbildningsregion* är obetydligt lägre än nuvarande antal studerande. Detta innebär likväl att regionen får större kapacitet än vad en strikt proportionell fördelning i förhållande till folkmängden skulle ge.

Riktpunkten för den *östra utbildningsregionen* ansluter nära till den kalkylerade fördelningen, vilket innebär betydande expansionsutrymme för högskoleutbildningen i regionen.

Riktpunkterna för *västra* och *södra utbildningsregionerna* ligger något lägre än vad en strikt fördelning enligt beräkningsmetoden skulle ge.

Tabell 12. Riktpunkter för högskoleområdenas utbyggnad. Antalet utbildningsplatser.

Högskoleområde	Studerandeantal 1971/72	Kalkylerad fördelning 1983/84	Av U 68 angiven riktpunkt för utbyggnaden
Luleå	2 600[1]	3 800	3 500
Sundsvall–Härnösand	1 500	4 000	3 500
Östersund	1 300[1]	1 900	2 000
Umeå	8 700	8 000	9 000
Totalt norra utbildningsregionen	*14 100*	*17 700*	*18 000*
Falun–Borlänge	700	4 100	4 000
Eskilstuna–Västerås	1 000	7 900	4 000
Örebro	4 400	4 300	5 000
Uppsala	20 000	16 000	20 000
Totalt mellersta utbildningsregionen	*26 100*	*32 300*	*33 000*
Stockholms utbildningsregion	*39 200*	*32 800*	*37 000*
Jönköping	1 600	4 700	4 000
Linköping–Norrköping	7 300	9 600	10 000
Totalt östra utbildningsregionen	*8 900*	*14 300*	*14 000*
Borås	1 300[1]	2 900	4 000
Karlstad	2 400	4 300	4 000
Göteborg	23 900	27 700	24 000
Totalt västra utbildningsregionen	*27 600*	*34 900*	*32 000*
Kalmar	1 200	4 500	4 000
Kristianstad	1 200	6 500	4 000
Halmstad	–	3 200	3 500
Växjö	2 500	2 600	4 000
Lund–Malmö	21 600	21 200	21 000
Totalt södra utbildningsregionen	*26 500*	*38 000*	*36 500*
Summa	142 500	170 000	170 000

[1] Vid full utbyggnad enligt gällande planer.

Göteborg och Lund—Malmö behåller dock i stort sin nuvarande omfattning. Inom regionerna skiljer sig fördelningen på högskoleområdena något från en strikt fördelning. Exempelvis ligger Borås och Växjö, där U 68 vill ge förutsättningar för en breddning av det befintliga utbildningsutbudet, över det kalkylerade kapacitetstalet medan Karlstad, Kristianstad och Kalmar ligger under.

U 68 har vid fördelningen på högskoleområden inom resp. region utgått från att kapaciteten för enstaka kurser och studiekurser bör vara förhållandevis större på de nuvarande universitetsorterna än på utbyggnadsorterna, detta för att befintliga resurser skall kunna utnyttjas effek-

tivt och en mångsidighet i utbildningsutbudet inom högskoleutbildningen i dess helhet kunna bevaras.

Tidpunkter för högskoleutbildningens fortsatta utbyggnad (avsnitt 4.6.4)

U 68 föreslår att igångsättningen av den fortsatta utbyggnaden på olika orter fördelas över flera år och exemplifierar de starttidpunkter som kan komma att användas. Det framgår av kravet på elasticitet i planeringen att avvikelser från dessa tidpunkter kan aktualiseras. En avgörande faktor för utbyggnadstakten blir givetvis utvecklingen av högskoleutbildningens totala dimensionering.

U 68 föreslår mot denna bakgrund att den fortsatta utbyggnaden av högskoleutbildningen sker med början i huvudsak enligt följande:

1976/77 Sundsvall-Härnösand, Falun-Borlänge, Jönköping och Kalmar.
1977/78 Eskilstuna-Västerås, Borås och Kristianstad.
1978/79 Östersund, Luleå och Halmstad.
1979/80 Växjö, Karlstad, Örebro och Linköping-Norrköping.[1]

Att starttidpunkten anges för den fortsatta utbyggnaden behöver inte innebära att omfattningen av högskoleutbildningen på utbyggnadsorterna helt och hållet låses på nuvarande nivå fram till utbyggnadsstarten. Så bör t. ex. försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning kunna påbörjas tidigare. Även de förslag till lokalisering av viss lärarutbildning som LUK avgett samt förslag från UKÄ om utvidgning av de nuvarande universitetsfilialernas utbildningsprogram kan medföra att en ökning av utbildningskapaciteten på vissa orter sker oberoende av U 68:s tidsplan. Förändringar i lärarutbildningens omfattning bör vidare beaktas vid valet av tidpunkt för fortsatt utbyggnad av högskoleutbildningen på skilda orter.

Utgångspunkter för U 68:s förslag till utbyggnadsprogram för högskoleutbildningen (avsnitt 4.6.5)

U 68 belyser genom en exemplifiering hur utbyggnaden av högskoleutbildningen kan ske inom de ramar utredningen angivit samt drar i övrigt upp vissa riktlinjer för den fortsatta planeringen av högskoleutbildningen. Ett av huvudsyftena är att ange ett inledningsprogram för högskoleutbildningens utbyggnad för att denna så smidigt som möjligt skall kunna komma igång vid de angivna tidpunkterna.

Den av U 68 gjorda exemplifieringen av utbildningsutbudet på de olika orterna, vilken skall ses som allmänna rekommendationer, täcker endast en del av den utbildningskapacitet som tidigare angivits. De förslag till utbildningslinjer inom de fem olika yrkesutbildningssektorerna som U 68 föreslår för vissa utbyggnadsorter grundar sig på förslag som fram-

[1] Särskilt yttrande av Dag Klackenberg.

förts vid överläggningar med företrädare för lokala myndigheter inom högskoleområdena. Vidare har beaktats förslag från statliga utredningar, regionalt tillsatta samarbetsgrupper m. fl. organ. Det slutliga förslaget till utbyggnadsplan bör utarbetas i nära samband med den regionala planeringen och de lokala myndigheterna inom resp. högskoleområde. De lokalt ansvariga organen får viktiga uppgifter vid utarbetande av planer för den successiva utbyggnaden av den grundläggande högskoleutbildningen.

För de nuvarande universitetsorterna och Linköping har U 68 inte utarbetat konkreta förslag för den fortsatta planeringen.

Beträffande utbildning för undervisningsyrken diskuterar U 68 de konsekvenser för filialorterna som utredningens dimensioneringsförslag i fråga om ämneslärarutbildningen kan få. U 68 framhåller därvid att det för närvarande inte är möjligt att analysera och väga samman alla de faktorer som är av betydelse för frågan om förläggning av praktisk-pedagogisk utbildning av ämneslärare till de nuvarande filialorterna. Frågan bör övervägas på grundval av LUK:s och KK:s samt U 68:s övriga förslag.

I de föreslagna utbyggnadsprogrammen för inledningsskedet har U 68 inte angett utbildningslinjer som närmast svarar mot nuvarande utbildning vid filosofisk fakultet. Utredningen har ansett att det här bör ankomma på utbildningsmyndigheterna att föreslå de allmänna utbildningslinjer som, bl. a. med hänsyn till på resp. ort förekommande utbildningsresurser, bör anordnas. U 68 ser det som angeläget att sådana förslag utarbetas i ett tidigt skede av utbyggnaden för att därigenom möjliggöra att utbyggnadsorterna får ett varierande utbud av högskoleutbildning.

Norra utbildningsregionen (avsnitt 4.7)

I sina allmänna riktpunkter för högskoleutbildningens planering i norra utbildningsregionen framhåller U 68 (avsnitt 4.7.3) att särskild vikt bör läggas vid utbyggnaden av teknisk och administrativ-ekonomisk yrkesutbildning. En relativt sett stor ökning bör ske även av kapaciteten i utbildning för kultur- och informationsyrken. Behovet av högskoleutbildning för vård- och undervisningsyrken är redan med nuvarande planering relativt väl tillgodosett inom regionen. U 68 föreslår (avsnitt 4.7.8) att utbildningskapaciteten i regionen på sikt byggs ut till ca 18 000 utbildningsplatser och fördelas på yrkesutbildningssektorer m. m. enligt tabell 13.

Tabell 13. Antal utbildningsplatser i grundläggande högskoleutbildning i norra utbildningsregionen. Nuvarande kapacitet och kapacitet vid proportionell fördelning.

	Antal utbildningsplatser 1971/1972	Kapacitet vid proportionell fördelning
Yrkesutbildningssektor		
Teknik	1 600	2 900
Administration och ekonomi	1 200	2 800
Vård	3 400	3 500
Undervisning	3 000	3 000
Kultur och information	100	900
Summa allmänna utbildningslinjer	9 300	13 100
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	1 100
Enstaka kurser och studiekurser	—	3 700
Utan angiven yrkesinriktning[1]	4 800	—
Totalt	14 100	18 000

[1] Avser antalet närvarande studerande vid filosofisk fakultet utom psykologutbildning och ämnesteoretisk utbildning för ämneslärare.

Dimensioneringen av den grundläggande högskoleutbildningen i varje högskoleområde inom regionen redovisas i tabell 14, som utgör en sammanfattning av U 68:s förslag till fördelning.

Tabell 14. Riktpunkter för dimensioneringen av grundläggande högskoleutbildning i norra utbildningsregionen. Fördelning på högskoleområden.

Utbildningslinjer	Luleå		Östersund		Sundsvall/ Härnösand		Umeå	
	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt
Allmänna utbildningslinjer med angiven yrkesutbildning	2 400	2 500	1 100	1 500	1 200	2 500	4 600	6 700
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	200	—	100	—	200	—	600
Enstaka kurser och studiekurser	—	800	—	400	—	800	—	1 700
Utan angiven yrkesinriktning	200	—	200	—	300	—	4 100	—
Totalt 1971/72	ca 2 600		1 300		1 500		8 700	
Riktpunkt		3 500		2 000		3 500		9 000

Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleutbildning i *Luleå* (avsnitt 4.7.4) resp. *Sundsvall-Härnösand* (avsnitt 4.7.5) vid utbyggnadsperiodens början framgår av tabell 15.

Tabell 15. Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleutbildning i Luleå och Sundsvall—Härnösand. Antal antagningsplatser vid utbyggnadsperiodens början.

Yrkesutbildningssektor	Utbildningslinje[1]	Antagningsplatser/år[2]	
		Luleå	Sundsvall-Härnösand
Teknisk yrkesutbildning	Civilingenjör	320	
	Laboratorieassistent	16	32
	Sjöingenjör		24
	Drifttekniker		30
	Processprogrammering		30
	Yrkesteknisk linje (verkstad)	30	30
	Yrkesteknisk linje (papper)		30
	Yrkesteknisk linje (stålindustri)	30	
Administrativ och ekonomisk yrkesutbildning	Socialadministration	16	
	Sekreterare	30	
	Sjökapten		24
	Personaladministration		30
	Revision, bank och beskattning		30
	Transportadministration		30
	Administrativt systemarbete		30
	Systemman, programmerare		90
	Språk/ekonomi		30
	Projektadministration		30
Vårdyrkesutbildning	Medicinsk assistent		30
	Sjuksköterska	130	100
	Sjukgymnast	32	
Utbildning för undervisningsyrken	Mellanstadielärare	96	
	Lågstadielärare	96	
	Förskollärare	120	
	Musikpedagog	16	
	Fritidspedagog		32
Summa antagningsplatser		ca 900	ca 800

[1] U 68:s förslag är kursiverade.
[2] För befintlig utbildning anges antagningskapaciteten 1971/72.

Utbildningens inriktning i *Östersunds* högskoleområde (avsnitt 4.7.6) bör bestämmas i anslutning till samhällets övriga regionalpolitiska åtgärder i området. Enligt U 68:s uppfattning hindrar inte detta en viss breddning av kursutbudet inom ramen för den systematiserade decentraliserade universitetsutbildningen.

Liksom för övriga universitetsorter har U 68 inte utarbetat detaljerade riktlinjer för den fortsatta högskoleplaneringen i *Umeå* hög-

skoleområde (avsnitt 4.7.7). En viktig uppgift blir att inom ramen för en i stort oförändrad kapacitet stegvis förändra utbildningens innehåll. Det gäller därvid att planera för dimensioneringen av de av U 68 föreslagna utbildningslinjer som närmast svarar mot nuvarande utbildning vid de filosofiska fakulteterna.

Mellersta utbildningsregionen (avsnitt 4.8)

I sina allmänna riktpunkter för högskoleutbildningens planering i mellersta utbildningsregionen framhåller U 68 (avsnitt 4.8.3) att särskild vikt bör läggas vid utbyggnaden av högskoleutbildning med inriktning mot teknik och vård. Enligt U 68:s uppfattning är det motiverat att utbildning inom dessa sektorer ges en ökad spridning vid utbyggnaden. Även utbildning för kultur- och informationsyrken behöver uppmärksammas i det fortsatta planeringsarbetet. U 68:s förslag om dimensionering innebär att ca 7 000 platser i högskoleutbildning bör tillkomma i regionen under planeringsperioden. Den totala kapaciteten bör enligt utredningens mening på sikt fördelas på yrkesutbildningssektorer m. m. i huvudsaklig överensstämmelse med tabell 16.

Tabell 16. Antal utbildningsplatser i grundläggande högskoleutbildning i mellersta utbildningsregionen. Nuvarande kapacitet och kapacitet vid proportionell fördelning.

	Antal utbildningsplatser 1971/72	Kapacitet vid proportionell fördelning
Yrkesutbildningssektor		
Teknik	1 900	5 300
Administration och ekonomi	3 100	5 300
Vård	4 300	6 300
Undervisning	5 100	5 600
Kultur och information	700	1 700
Summa allmänna utbildningslinjer	15 100	24 200
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	2 100
Enstaka kurser och studiekurser	—	6 700
Utan angiven yrkesinriktning[1]	11 000	—
Totalt	26 100	33 000

[1] Avser antalet närvarande studerande vid filosofisk fakultet utom psykologutbildning och ämnesteoretisk utbildning för ämneslärare.

Dimensioneringen av den grundläggande högskoleutbildningen i varje högskoleområde inom regionen redovisas i tabell 17, som utgör en sammanfattning av U 68:s förslag till fördelning.

Tabell 17. Riktpunkter för dimensioneringen av grundläggande högskoleutbildning i mellersta utbildningsregionen. Fördelning på högskoleområden.

Utbildningslinjer m. m.	Falun/ Borlänge		Eskilstuna/ Västerås		Örebro		Uppsala	
	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt
Allmänna utbildningslinjer med angiven yrkesutbildning	700	3 000	1 000	2 400	2 700	3 300	10 700	16 500
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	200	—	200	—	300	—	1 400
Enstaka kurser och studiekurser	—	800	—	1 400	—	1 400	—	3 100
Utan angiven yrkesinriktning	—	—	—	—	1 700	—	9 300	—
Totalt 1971/72	ca 700		1 000		4 400		20 000	
Riktpunkt		4 000		4 000		5 000		20 000

En viktig uppgift för högskolan i *Örebro* (avsnitt 4.8.6) blir att inom ramen för en måttlig kapacitetsökning successivt förändra utbildningens innehåll och inriktning, i första hand i fråga om de utbildningslinjer som svarar mot dagens utbildningslinjer vid filosofisk fakultet. Förslag om utbildning inom sjukvårdsområdet bör beaktas i detta sammanhang. Ett väl differentierat utbud av administrativ och ekonomisk högskoleutbildning bör kunna erbjudas med utgångspunkt i nuvarande resurser. Vidare bör möjligheten prövas att utnyttja de naturvetenskapliga basresurserna för tekniskt inriktad högskoleutbildning.

Liksom för övriga universitetsorter har U 68 inte utarbetat detaljerade riktlinjer för den fortsatta högskoleplaneringen för *Uppsala* (avsnitt 4.8.7). En viktig fråga i planeringen blir att successivt förändra utbildningens innehåll och inriktning för i första hand de utbildningslinjer som svarar mot nuvarande utbildning vid de fria fakulteterna. Genom de basresurser för lantbruks-, veterinär- och civilingenjörsutbildning samt farmaceutisk utbildning som kommer att vara förlagda till Uppsala bör förutsättningarna vara mycket goda för att komplettera det nuvarande utbildningsutbudet inom bl. a. det naturvetenskapliga området så att en rikt differentierad anknytning till tekniska yrkesfunktioner kan erbjudas. Genom inrättande av lokala utbildningslinjer i Uppsala bör utbildningsresursernas särart i vissa hänseenden kunna utnyttjas, bl. a. för utbildning med inriktning mot kultur- och informationsyrken.

Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleutbildning i *Falun-Borlänge* (avsnitt 4.8.4) och *Eskilstuna-Västerås* (avsnitt 4.8.5) vid utbyggnadsperiodens början framgår av tabell 18.

Tabell 18. Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleutbildning i Eskilstuna-Västerås och Falun-Borlänge. Antal antagningsplatser vid utbyggnadsperiodens början.

Yrkesutbildningssektor	Utbildningslinje[1]	Antagningsplatser/år[2]	
		Eskilstuna-Västerås	Falun-Borlänge
Teknisk yrkesutbildning	Drifttekniker	30	
	Skogsmästare	30	
	Yrkesteknisk linje (byggnads)	60	
	Yrkesteknisk linje (verkstads)	60	30
	Yrkesteknisk linje (stålindustri)		30
Administrativ och ekonomisk yrkesutbildning	Socialadministration	30	
	Administrativt systemarbete	30	
	Systemman, programmerare	130	
	Sekreterare (1-årig)	16	
	Utbildningsadministration		30
	Revision, bank och beskattning	30	30
	Marknadsföring	30	
	Personaladministration		*30*
Vårdyrkesutbildning	Sjuksköterska	170	80
	Vidareutbildning av sjuksköterska	15	
	Medicinsk assistent	50	
	Arbetsterapeut		32
Undervisningsyrken	Mellanstadielärare		96
	Lågstadielärare		96
	Förskollärare	120	
	Fritidspedagog	42	
	Ungdomsledare	18	
Utbildning för kultur- och informationsyrken			
Summa antagningsplatser		ca *900*	ca *500*

[1] U 68:s förslag är kursiverade.
[2] För befintlig utbildning anges antagningskapaciteten 1971/72.

Stockholms utbildningsregion (avsnitt 4.9)

Av tabell 19 framgår U 68:s förslag i fråga om utbildningskapacitetens fördelning på yrkesutbildningssektorer m.m.

Det kan enligt U 68 finnas skäl för att eventuella nya utbildningsenheter i Stockholmsområdet lokaliseras till andra delar än norra delen av regionens centrum. Detta anses bl. a. kunna bidra till att på sikt minska den sociala obalans som f. n. råder.

Tabell 19. Antal utbildningsplatser i grundläggande högskoleutbildning i Stockholms utbildningsregion. Nuvarande kapacitet och kapacitet vid proportionell fördelning.

	Antal utbildningsplatser 1971/72	Kapacitet vid proportionell fördelning
Yrkesutbildningssektor		
Teknik	4 700	6 100
Administration och ekonomi	5 300	6 100
Vård	6 600	7 200
Undervisning	5 100	6 500
Kultur och information	1 300	1 900
Summa allmänna utbildningslinjer	23 000	27 800
Lokala och individuella utbildningslinjer		2 400
Enstaka kurser och studiekurser		6 800
Utan angiven yrkesinriktning	16 200	
Totalt ca	39 200	ca 37 000

I fråga om utbildningens inriktning har U 68, liksom för övriga universitetsorter, inte utarbetat mera detaljerade riktlinjer för Stockholmsområdet. De i tabell 19 angivna riktpunkterna bör kunna tjäna som viss vägledning vid planeringen.

Östra utbildningsregionen (avsnitt 4.10)

U 68 utgår från att östra utbildningsregionen under planeringsperioden får en utbildningskapacitet för grundläggande högskoleutbildning om 14 000 utbildningsplatser. Utbyggnadsbehov skulle mot bakgrund av den redovisade kalkylen föreligga främst inom administrativ och ekonomisk utbildning samt vårdutbildning. Fördelningen av utbildningskapaciteten på yrkesutbildningssektorer m. m. enligt utredningens förslag framgår av tabell 20.

Liksom för universitets- och filialorterna har U 68 inte utarbetat mera detaljerade riktlinjer för den fortsatta högskoleplaneringens inriktning för *Linköping-Norrköping* (avsnitt 4.10.5). En viktig uppgift blir planering för de av U 68 föreslagna utbildningslinjer som närmast svarar mot nuvarande utbildning vid filosofisk fakultet. De angivna riktpunkterna för yrkesutbildningssektorernas dimensionering, vilka inte bör uppfattas som preciserade planeringsmål, ger vid handen att det främst är administrativt och ekonomiskt inriktad utbildning som bör tillkomma inom området. Även utbildningsbehovet för vårdyrken och kultur- och informationsyrken bör uppmärksammas.

Tabell 20. Antal utbildningsplatser i grundläggande högskoleutbildning i östra utbildningsregionen. Nuvarande kapacitet och kapacitet vid proportionell fördelning.

	Antal utbildningsplatser 1971/72	Kapacitet vid proportionell fördelning
Yrkesutbildningssektor		
Teknik	2 600	2 300
Administration och ekonomi	200	2 200
Vård	1 500	2 600
Undervisning	3 000	2 300
Kultur och information	—	700
Summa allmänna utbildningslinjer	7 300	10 100
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	900
Enstaka kurser och studiekurser	—	3 000
Utan angiven yrkesinriktning	1 600[1]	
Totalt	8 900	14 000

[1] Avser antalet närvarande studerande vid filosofisk fakultet utom ämnesteoretisk utbildning för ämneslärare.

Dimensioneringen av den grundläggande högskoleutbildningen i varje högskoleområde inom regionen redovisas i tabell 21, som utgör en sammanfattning av U 68:s förslag till fördelning.

Tabell 21. Riktpunkter för dimensioneringen av den grundläggande högskoleutbildningen i östra utbildningsregionen. Fördelning på högskoleområden.

Utbildningslinjer m. m.	Jönköping		Linköping/ Norrköping	
	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt
Allmänna utbildningslinjer	1 500	2 800	5 800	7 300
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	200	—	700
Enstaka kurser och studiekurser	—	1 000	—	2 000
Utan angiven yrkesinriktning	100	—	1 500	—
Totalt 1971/72 ca	1 600		7 300	
Riktpunkt		4 000		10 000

Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i *Jönköping* (avsnitt 4.10.4) vid utbyggnadsperiodens början framgår av tabell 22.

Tabell 22. Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i Jönköping. Antal antagningsplatser vid utbyggnadsperiodens början.

Yrkesutbildningssektor	Utbildningslinje[1]	Antagningsplatser/år[2]
Teknisk yrkesutbildning	Laboratoricassistent	16
	Yrkesteknisk linje (trä)	30
	Yrkesteknisk linje (verkstad)	30
	Yrkesteknisk linje (gjuteri)	30
	Yrkesteknisk linje (husbyggn.)	30
Administrativ och ekonomisk yrkesutbildning	*Revision, bank och beskattning*	30
	Administrativt systemarbete	30
Vårdyrkesutbildning	Arbetsterapeut	64
	Sjukgymnast	32
	Medicinsk assistent	40
	Sjuksköterska	120
	Ålderdomshemsföreståndare	32
	Gerontologutbildning	30
Utbildning för undervisningsyrken	Förskollärare	120
	Mellanstadielärare	96
	Lågstadielärare	96
Summa antagningsplatser		ca 800

[1] U 68:s förslag är kursiverade.
[2] För befintlig utbildning anges antagningskapaciteten 1971/72.

Västra utbildningsregionen (avsnitt 4.11)

Huvuddelen av den nytillkommande utbildningskapaciteten inom regionen bör enligt U 68 förläggas till Borås och Karlstad. Det är främst utbildning med inriktning mot tekniska yrken samt administrativa och ekonomiska yrken som bör uppmärksammas vid den fortsatta planeringen. Fördelningen av den föreslagna utbildningskapaciteten på yrkesutbildningssektorer m. m. framgår av tabell 23.

Tabell 23. Antal utbildningsplatser i grundläggande högskoleutbildning i västra utbildningsregionen. Nuvarande kapacitet och kapacitet vid proportionell fördelning.

	Antal utbildningsplatser 1971/72	Kapacitet vid proportionell fördelning
Yrkesutbildningssektor		
Teknik	3 500	5 000
Administration och ekonomi	1 200	5 000
Vård	5 200	5 900
Undervisning	4 900	5 300
Kultur och information	1 300	1 600
Summa allmänna utbildningslinjer	16 100	22 800
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	2 000
Enstaka kurser och studiekurser	—	7 000
Utan angiven yrkesinriktning	11 500[1]	—
Totalt	27 600	32 000

[1] Avser utbildning vid filosofisk fakultet utom psykologlinje och ämnesteoretisk utbildning av ämneslärare.

Dimensioneringen av den grundläggande högskoleutbildningen i varje högskoleområde inom regionen redovisas i tabell 24, som utgör en sammanställning av U 68:s förslag till fördelning.

Tabell 24. Riktpunkter för dimensioneringen av grundläggande högskoleutbildning i västra utbildningsregionen. Fördelning på högskoleområden.

Utbildningslinjer m. m.	Borås		Karlstad		Göteborg	
	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt
Allmänna utbildningslinjer	1 300	3 200	1 200	2 800	13 600	17 000
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	200	—	300	—	1 500
Enstaka kurser och studiekurser	—	600	—	900	—	5 500
Utan angiven yrkesutbildning	—	—	1 200	—	10 300	
Totalt 1971/72	ca 1 300		2 400		23 900	
Riktpunkt		4 000		4 000		24 000

Med hänsyn till att statens institut för företagsutveckling (SIFU) skall lokaliseras till Borås bör det vara en angelägen uppgift att i den fortsatta planeringen av högskoleutbildningen pröva möjligheten till samverkan mellan SIFU och högskolemyndigheterna för att tillgodose de mindre och medelstora företagens behov av personal med administrativ och ekonomisk yrkesutbildning.

Liksom för högskolorna på de övriga filialorterna blir det för högskolan i *Karlstad* (avsnitt 4.11.5) en viktig uppgift att planera för dimensioneringen av de utbildningslinjer och linjevarianter som närmast svarar mot nuvarande utbildning vid de filosofiska fakulteterna.[1] Det kan också övervägas att jämförelsevis snabbt förlägga någon yrkesteknisk linje till Karlstad.

Liksom för övriga universitetsorter har U 68 inte utarbetat mera detaljerade riktlinjer för den fortsatta högskoleplaneringen för *Göteborgs* högskoleområde. En viktig uppgift blir att planera för dimensioneringen av de föreslagna utbildningslinjerna och linjevarianterna som närmast svarar mot nuvarande utbildning vid de filosofiska fakulteterna.

Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i *Borås* (avsnitt 4.11.4) vid utbyggnadsperiodens början framgår av tabell 25.

[1] Särskilda yttranden av dels Hans Löwbeer, till vars yttrande Bertil Fiskesjö, Ove Nordstrandh, Carl Tham och Lars Tobisson ansluter sig, dels Per Stjernquist.

Tabell 25. Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleutbildning i Borås. Antal antagningsplatser vid utbyggnadsperiodens början.

Yrkesutbildningssektor	Utbildningslinje[1]	Antagningsplatser/år[2]
Teknisk yrkesutbildning	Laboratorieassistent	32
	Yrkesteknisk linje (konfektion)	30
Administrativ och ekonomisk yrkesutbildning	Sekreterare (1-årig)	20
	Revision, bank och beskattning	30
	Administrativt systemarbete	30
	Socialadministrativt arbete	30
	Personaladministrativt arbete	30
Vårdyrkesutbildning	Medicinsk assistent	32
	Sjuksköterska	80
	Arbetsterapeut	32
	Sjukgymnast	32
Utbildning för undervisningsyrken	Fritidspedagog	16
	Förskollärare	120
Utbildning för kultur- och informationsyrken	Bibliotekarie	360[3]
Summa antagningsplatser		ca 900

[1] U 68:s förslag är kursiverade.
[2] För befintlig utbildning anges antagningskapaciteten 1971/72.
[3] Vid full utbyggnad.

Södra utbildningsregionen (avsnitt 4.12)

Den fortsatta planeringen bör avse flertalet yrkesutbildningssektorer. Endast undervisningssektorn kan i dag anses ha en kapacitet som i huvudsak svarar mot den angivna riktpunkten. Riktpunkten för utbildningskapacitetens fördelning på yrkesutbildningssektorer m. m. enligt utredningens förslag framgår av tabell 26.

Tabell 26. Antal utbildningsplatser i grundläggande högskoleutbildning i södra utbildningsregionen. Nuvarande kapacitet och kapacitet vid proportionell fördelning.

	Antal utbildningsplatser 1971/72	Kapacitet vid proportionell fördelning
Yrkesutbildningssektor		
Teknik	2 800	5 800
Administration och ekonomi	3 200	5 800
Vård	4 500	6 900
Undervisning	5 500	6 100
Kultur och information	500	1 900
Summa allmänna utbildningslinjer	16 500	26 500
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	2 300
Enstaka kurser och studiekurser	—	7 800
Utan angiven yrkesinriktning[1]	10 000	—
Totalt	26 500	36 500

[1] Avser antalet närvarande studerande vid filosofisk fakultet utom psykologutbildning och ämnesteoretisk utbildning för ämneslärare.

Dimensioneringen av högskoleutbildningen i varje högskoleområde redovisas i tabell 27, som är en sammanfattning av U 68:s förslag till fördelning.

Tabell 27. Riktpunkter för dimensioneringen av grundläggande högskoleutbildning i södra utbildningsregionen. Fördelning på högskoleområden.

Utbildningslinjer m. m.	Kalmar		Kristianstad		Växjö		Halmstad		Lund/Malmö	
	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt	Antal utb-platser 1971/72	Riktpunkt
Allmänna utbildningslinjer	1 100	2 900	1 100	2 800	1 300	2 900	—	2 600	13 000	15 200
Lokala och individuella utbildningslinjer	—	200	—	200	—	200	—	200	—	1 500
Enstaka kurser och studiekurser	—	900	—	1 000	—	900	—	700	—	4 300
Utan angiven yrkesinriktning	100	—	100	—	1 200	—	—	—	8 600	—
Totalt 1971/72 ca	1 200		1 200		2 500		—		21 600	
Riktpunkt		4 000		4 000		4 000		3 500		21 000

Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleområdena *Kalmar* (avsnitt 4.12.4) och *Kristianstad* (avsnitt 4.12.5) vid utbyggnadsperiodens början framgår av tabell 28.

Tabell 28. Befintliga och planerade allmänna utbildningslinjer i högskoleutbildning i Kalmar och Kristianstad. Antal antagningsplatser vid utbyggnadsperiodens början.

Yrkesutbildningssektor	Utbildningslinje[1]	Antagningsplatser/år[2]	
		Kalmar	Kristianstad
Teknisk yrkesutbildning	Drifttekniker	30	
	Sjöingenjör	24	
	Laboratorieassistent		16
	Yrkesteknisk linje (livsmedel)		30
	Yrkesteknisk linje (plast)		30
	Yrkesteknisk linje (trä)	30	
	Yrkesteknisk linje (verkstad)	30	
Administrativ och ekonomisk yrkesutbildning	Sjökapten	24	
	Systemman programmerare	80	
	Samhällsadministration		20
	Revision, bank och beskattning	30	30
	Transportadministration	30	
	Administrativ utbildning för turism och rekreation	30	
	Administrativt systemarbete		30
Vårdyrkesutbildning	Sjuksköterska	60	180
	Arbetsterapeut	32	
	Sjukgymnast	32	
	Medicinsk assistent		32
Utbildning för undervisningsyrken	Förskollärare	120	120
	Lågstadielärare	72	72
	Mellanstadielärare	96	96
Utbildning för kultur- och informationsyrken	*Glas- och träformgivare*	30	
	Informations- och kommunikationsutbildning		30
	Ungdomsledare		16
Summa antagningsplatser		ca 800	ca 700

[1] U 68:s förslag är kursiverade.
[2] För befintlig utbildning anges antagningskapaciteten 1971/72.

Till skillnad från övriga föreslagna högskoleområden saknar *Halmstad* i dag högskoleutbildning. I avvaktan på en utbyggnad av permanenta resurser anser U 68 att en utbyggnad stegvis bör äga rum av decentraliserade kurser, kombinationsutbildningar m. m. Utredningen finner det mindre ändamålsenligt att ge förslag till utbildningslinjer. U 68 redovisar endast vissa rekommendationer rörande utbildningens inriktning som bör uppmärksammas i den fortsatta planeringen. I första hand bör hög-

skoleutbildningen inriktas mot den tekniska sektorn. Vidare bör utbildning inom barna- och ungdomsvård uppmärksammas. U 68 anser slutligen att högskoleområdet har goda förutsättningar för utbildning inom idrotts- och fritidssektorn.

En viktig uppgift för högskolan i *Växjö* (avsnitt 4.12.7) blir att successivt förändra utbildningens innehåll och inriktning i fråga om de utbildningslinjer och linjevarianter som svarar mot nuvarande utbildning vid de filosofiska fakulteterna.[1] Med utgångspunkt i den nuvarande universitetsfilialens resurser finns det goda förutsättningar för att erbjuda ett varierat utbud av administrativ och ekonomisk högskoleutbildning.

En viktig fråga för *Lund-Malmö* (avsnitt 4.12.8) liksom för övriga universitetsorter blir att planera för dimensioneringen av de utbildningslinjer och linjevarianter som svarar mot nuvarande utbildning vid de fria fakulteterna. Genom inrättande av lokala och individuella utbildningslinjer bör utbildningsresursernas särart i vissa hänseenden kunna utnyttjas, bl. a. för utbildning med inriktning mot kultur- och informationsyrken.

1.1.5 Återkommande utbildning (Högskolan kap. 8)

Studieorganisationens roll i utbildningsplaneringen (avsnitt 8.1)

Den nuvarande studieorganisationen stimulerar individen att koncentrera sin utbildning till en sammanhängande period, som infaller i huvudsak i åldern upp till tjugofem år. Efterfrågan på sådan sammanhängande utbildning har under 1950- och 1960-talen utvecklats på ett nästan dramatiskt sätt. De skolreformer som genomförts under dessa årtionden har sin del i denna utveckling. Genom grundskolans genomförande har varje årskull fått formella möjligheter att i sin helhet gå vidare till gymnasiala studier. Övergången från grundskola till gymnasieskola har blivit mycket hög. För närvarande svarar antalet elevplatser i gymnasieskolan mot över 90 procent av en årskull 16-åringar. Den direkta övergången från grundskola till gymnasieskola är svårare att beräkna men bedöms av U 68 motsvara ca 80 procent av årskullen.

Om utbildningsexplosionen huvudsakligen utnyttjas för en sådan sammanhängande utbildning blir resultatet inte endast att klyftan mellan generationerna växer med avseende på utbildning. En rad icke avsedda urvalsmekanismer fördelar utbildningen på ett ogynnsamt sätt även inom generationerna. Detta har belysts bl. a. i U 68:s rapport (SOU 1971: 61) Val av utbildning och yrke.

Sedd från individens, från vissa yrkesfunktioners och inte minst från

[1] Särskilda yttranden av dels Hans Löwbeer, till vars yttrande Bertil Fiskesjö, Ove Nordstrandh, Carl Tham och Lars Tobisson ansluter sig, dels Per Stjernquist.

utbildningsplanerares och utbildningsanordnares synpunkt har den sammanhängande utbildningen stora fördelar. Möjligheterna att med nuvarande studieorganisation lösa de problem som är knutna till snabba förändringar i samhällets och individernas efterfrågan på utbildning är dock begränsade. Även om man genom utbildningsreformer inom grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning förbättrar individens möjligheter att byta studieinriktning på grundval av nya intressen eller mer aktuella bedömningar av arbetslivets efterfrågan, är möjligheterna att smidigt tillgodose en sådan förändrad efterfrågan från samhälle och individ otillräckliga.

U 68 pekar också på att den sammanhängande utbildningen kan ha nackdelar från effektivitetssynpunkt. I ett sådant system kan de studerandes erfarenheter bli knutna huvudsakligen till skolans och högskolans värld och de studerande får inte tillräcklig kontakt med det samhälls- och arbetsliv, där de senare skall vara verksamma. Resultatet kan bli en bristande motivation för den valda utbildningen och därmed sämre förutsättningar att utnyttja undervisningen. Man kan också riskera att utbildningsmålet avlägsnar sig alltför långt från arbetslivets krav. Unga människor, som tidigt går ut i arbetslivet, får bättre möjligheter och förutsättningar att bedöma sina intressen och anlag. Med dessa erfarenheter kan de senare fortsätta med den utbildning de funnit passa dem bäst. Den nuvarande studieorganisationen för ungdomsutbildning är inte anpassad till ett sådant mönster.

Inte heller vuxenutbildningen kan — så långt den hittills utvecklats — sägas organisatoriskt ge det nödvändiga stödet för den som vill dela upp sin utbildning på nivåer ovanför den obligatoriska skolan i etapper. Vuxenutbildningen kan emellertid tillgodose vissa av de nämnda anpassningsbehoven även om den primärt inte motiverats av dessa. Från individens synpunkt kan t. ex. vuxenutbildningen ge möjlighet att utveckla intressen och anlag med eller utan anknytning till yrkesverksamhet. Den kan ge individen möjlighet att ägna sig åt ny yrkesverksamhet eller nya arbetsuppgifter inom den egna yrkesverksamheten men också ge tillgång till nya kommunikationsmöjligheter. Sedd från samhällets synpunkt kan vuxenutbildningen ge möjligheter att tillfredsställa arbetskraftsbehov inom nya eller växande sektorer av arbetsmarknaden. Den förbättrar vidare den enskildes möjligheter att delta i samhällets beslutsprocesser.

Möjligheterna att tillgodose såväl samhälls- som individefterfrågan är således, enligt U 68:s mening, väsentligt större i vuxenutbildningen än i den sammanhängande utbildningen. Vuxenutbildningen har emellertid hittills koncentrerats till det område som motsvarar grund- och gymnasieskolornas utbildning.

Man kan räkna med att behovet av fortbildnings- och vidareutbildningsinsatser för de yrkesverksamma kommer att öka högst avsevärt

under överblickbar tid. Detta aktualiserar frågan om hur utbildningsresurserna bör fördelas på olika perioder av individens liv. En omfördelning av resurser till vuxenutbildningens förmån löser bara vissa av de problem som är förknippade med den bristande anpassningen mellan utbildningsorganisation och utbildningsbehov. Det är också nödvändigt att vuxenutbildningsresurserna fördelas på individer på ett lämpligt sätt. Undersökningar — både svenska och internationella — visar att vuxenutbildningsinsatserna tenderar att koncentreras på ett mindre antal redan förut tämligen välutbildade personer.

Om vuxenutbildningen får ett allt större omfång och därmed blir en alltmer väsentlig faktor i samhällets utbildningsutbud syns det oundgängligt att planera ungdomsutbildning och vuxenutbildning som en helhet. Begreppen ungdoms- och vuxenutbildning får i det sammanhanget delvis ett nytt innehåll.

Ett system som främjar återkommande utbildning måste bygga på vissa studieorganisatoriska förutsättningar. Högskoleutbildningen bör — oavsett längd — vara yrkesförberedande och nya kortare utbildningslinjer bör utvecklas, vilka efter en yrkesverksamhetsperiod kan byggas på till längre utbildning. Längre utbildningslinjer bör — i vissa fall som alternativ — byggas upp av två eller flera delar, som var och en har ett självständigt studiemål. Det är emellertid knappast möjligt att konstruera all högskoleutbildning på samma sätt. En uppdelning av en utbildningslinje måste svara bl. a. mot funktioner och funktionsnivåer i arbetslivet. För vissa utbildningslinjer är sannolikt en sådan funktionell etappuppdelning möjlig. I andra fall kan den lämpligaste uppdelningen vara att grundutbildningen genomförs sammanhängande, dvs. på samma sätt som nu, och att till den senare läggs vidareutbildning.

Det är med en sådan studieorganisation möjligt för den enskilde studerande att vid slutet av varje utbildningsetapp välja mellan fortsatta studier och yrkesverksamhet. En förutsättning för ett sådant val är att utbildningsetapperna ger förberedelser både för senare studieperioder och för yrkesverksamhet.[1]

Motiv för återkommande utbildning (avsnitt 8.2)

Det är en central utbildningspolitisk fråga hur man skall åstadkomma en jämnare fördelning mellan de i utbildningsavseende gynnade ungdomsgenerationerna och de i fråga om utbildning mindre gynnade äldre generationerna. Återkommande utbildning ger nya möjligheter för dem som missgynnats i olika valsituationer eller som inte tidigare utnyttjat de utbildningsmöjligheter som getts. Återkommande utbildning kan därigenom bidra till en jämnare fördelning av längre utbildning på indivi-

[1] Särskilda yttranden av Lennart Hjelm och Ove Nordstrandh.

derna inom en generation. U 68 pekar emellertid också på riskerna för motsatta effekter.

Återkommande utbildning kan vidare skapa en fruktbar växelverkan mellan utbildningssystem och arbetsmarknad. En studieorganisation, där lång sammanhängande utbildning är det dominerande mönstret, har svårt att svara mot de krav som en snabbt föränderlig arbetsmarknad ställer. Om återkommande utbildning ökar individens rörlighet på arbetsmarknaden ökar den därigenom också hans möjligheter att göra sig gällande vid regionala och strukturella förändringar.

Återkommande utbildning kan vidare bidra till att minska klyftan mellan personer med olika erfarenhetsbakgrund, mellan studerande och yrkesverksamma och mellan yngre och äldre. Redan det förhållandet att återkommande utbildning skulle öka individens valmöjligheter och djupgående kunna förändra utbildningen och yrkesverksamhetens relativa inflytande på hans livsmönster och karriärutsikter visar dess sociala och politiska betydelse. Återkommande utbildning kan även tänkas fungera som ett instrument för ökat medinflytande och engagemang i utbildningens utformning, bl. a. därigenom att studiernas utformning blir av större intresse för dem som befinner sig utanför utbildningssystemet.

Om man önskar ge var och en den utbildning han har förutsättningar för och behov av, måste man söka skapa sådana förhållanden inom utbildningsväsendet att alla kan finna ett studieorganisatoriskt mönster som ger motivation att utnyttja utbildningsutbudet. Studier i återkommande perioder skulle för många vara ett bättre alternativ än den sammanhängande utbildningen. Genom kopplingen mellan utbildning och yrkesverksamhet och mellan teori och praktik tillfredsställer den återkommande utbildningen mångas behov av ett mera näraliggande mål för studierna. De mellanliggande yrkesverksamhetsperioderna kan i sig vara motivationsskapande genom att de bidrar till den personliga mognaden, vidgar referensramen och ger erfarenheter som underlättar det fortsatta utbildningsvalet.

Möjlighet till återkommande utbildning är även från motivationssynpunkt en fråga om jämställdhet mellan olika grupper. Bl. a. undersökningar redovisade i Val av utbildning och yrke visar att ungdomar, som kommer från miljöer med en lång utbildningstradition, har lättare att acceptera ett mera avlägset studiemål. Om återkommande utbildning därför inte stöds av en rad väl valda och organiserade åtgärder utanför och inom utbildningsväsendet, kan följden bli att från början svagt motiverade individer, ofta inom lägre socialgrupper, förblir svagt motiverade och stannar kvar i en tidigt vald yrkesverksamhet, medan sammanhängande utbildning fortfarande blir det dominerande mönstret för ungdomar från högre socialgrupper. Därigenom skulle dominansen av socialgrupp I inom vissa utbildningar bli än mer markerad.[1]

[1] Särskilt yttrande av Per Stjernquist.

Förutsättningar för att förverkliga återkommande utbildning (avsnitt 8.3)

U 68 konstaterar att återkommande utbildning kan sägas förekomma på sina håll redan i dag. I betänkandet (SOU 1971: 62) Universitetsstudier utan examen påvisades t. ex. att en icke ringa del av de personer som i statistiken återfinns under rubriken studieavbrott i själva verket var sådana som aldrig haft för avsikt att avlägga examen. Ofta hade de redan vid inskrivningen en yrkesutbildning och fast anställning. Samma erfarenhet ger försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre utbildning, vilken utnyttjas av många med tidigare yrkesutbildning och yrkesverksamhet i fortbildnings- eller vidareutbildningssyfte. En mera systematiserad återkommande utbildning finns inom vissa områden, bl. a. inom jordbruks- och skogsbruksutbildningen, samt inom vårdutbildningen, där sjuksköterskeutbildningen är ett exempel.

En stor del av de förslag U 68 lägger fram beträffande dimensionering, lokalisering, distribution och organisation av högskoleutbildningen är ägnade att på olika sätt medverka till utvecklingen av återkommande utbildning. För denna utveckling krävs emellertid ytterligare åtgärder, även sådana som ligger utanför utbildningsväsendets ram. Det krävs åtgärder inom bl. a. följande områden: gymnasieskolans organisation, högskoleutbildningens organisation, behörighets- och urvalsregler till högskolan, information och uppsökande verksamhet, studiefinansiering samt arbetsmarknad. Enligt U 68 är det vanskligt att bestämt uttala sig om effekterna av enskilda åtgärder på dessa områden. Det är väsentligt att man uppmärksamt följer effekterna av vidtagna åtgärder så att det sociala urvalet till utbildning inte fixeras och så att de klyftor inom och mellan generationerna som finns i dag inte fördjupas.

Några av de områden där åtgärder enligt U 68 måste sättas in för att återkommande utbildning skall kunna utvecklas har delvis berörts i huvudbetänkandets olika kapitel.

U 68:s förslag i kapitel 2 om ändrad dimensionering av gymnasieskolans olika linjer har således till syfte bl. a. att underlätta utveckling av återkommande utbildning. De riktlinjer för högskoleutbildningens studieorganisation som U 68 drar upp i kapitel 3 är avsedda att även kunna tillgodose möjligheterna att utveckla återkommande utbildning. I kapitel 4 föreslår U 68 en rad åtgärder som syftar till att göra högskoleutbildningen mera tillgänglig för studerande av alla kategorier. Den lokalisering av högskoleutbildning som där föreslås och den utveckling av distributionsformerna för utbildning som förordas är av stor betydelse för utvecklingen av återkommande utbildning. En okonventionell syn på studieformer och distributionsvägar torde i själva verket vara en av de viktigaste förutsättningarna inom utbildningssystemets ram för att återkommande utbildning skall kunna bli verklighet. På samma sätt spelar behörighets- och urvalsreglerna för högskoleutbildning en stor

roll för möjligheterna att utveckla återkommande utbildning, vilket U 68 utvecklat närmare i kapitel 5.

Utöver vad som redovisats i samband med nämnda kapitel återges här U 68:s förslag i vad avser gymnasieskolan och studiesociala åtgärder närmare.

U 68:s förslag om ändrad dimensionering av gymnasieskolans linjer innebär att de i allt väsentligt studieförberedande linjernas utrymme skall minska från ca 30 procent till ca 25 procent av gymnasieskolans totala omfattning. Denna förändring bör genomföras så snart som möjligt. Man kan också överväga att efter hand ge de yrkesförberedande linjerna en något större omfattning. Detta förutsätter emellertid att man omsorgsfullt överväger vilka linjer som bör öka i omfattning, överväganden som bör anstå till dess större erfarenheter vunnits av dels hur eleverna väljer linje, dels hur arbetsmarknaden tar emot elever från gymnasieskolans tvååriga yrkesinriktade linjer.

Utvecklingen av återkommande utbildning skulle stimuleras än mer om alla linjer i gymnasieskolan kunde ge såväl yrkes- som studieförberedande utbildning. Det skulle göra det möjligt för var och en som gått igenom gymnasieskolan att ta anställning på arbetsmarknaden. En förutsättning härför är att eleven fått viss närförberedelse men också beredskap för utbildning och yrkesverksamhet längre fram s. k. fjärrförberedelse. I debattskriften Gymnasieskolan — några utvecklingslinjer har U 68 tagit upp dessa och andra frågor beträffande gymnasieskolans utveckling och framtida organisation. Man bör i det fortsatta läroplansarbetet överväga möjligheterna att införa yrkesinriktade närförberedelser på de linjer i gymnasieskolan som i dag saknar sådana.

U 68 tar upp frågan om den gymnasiala utbildningen bör vara obligatorisk eller ej. Utredningen konstaterar att elever och föräldrar i stor utsträckning tycks uppleva fortsatt utbildning efter grundskolan som angelägen eller rentav nödvändig för kommande yrkesverksamhet. Det kan alltså synas som om organisatoriska åtgärder för att främja en ytterligare övergång till fortsatt utbildning efter grundskolan inte skulle erfordras. Undersökningar redovisade i Val av utbildning och yrke har emellertid visat att många elever, som för närvarande inte fortsätter sin utbildning efter grundskolan, omedelbart eller efter något eller några år skulle behöva ett aktivt stöd vid sin fortsatta utbildningsplanering. Undersökningar av ungdomar, som efter genomgången realskola (motsv.) gått ut i yrkeslivet, visar att ekonomiska, geografiska och sociala förhållanden samt könsrollsfaktorer spelar en stor roll för hur man väljer verksamhet. Olika social bakgrund betyder skilda aspirationer, kunskaper om och värderingar av utbildning. Man kan här tala om ett negativt utbildningsarv som, kopplat till knappa materiella möjligheter, yttrar sig som en brist på spontan motivation eller i en direkt negativ inställning till utbildning.

En viktig uppgift för samhället är att på olika sätt söka eliminera de negativa verkningarna av olikheter i kön samt i social, ekonomisk och geografisk bakgrund. Detta skulle kunna tala för att gymnasieskolan borde vara obligatorisk i den meningen att skolplikten skulle omfatta elva år. U 68 anger olika alternativ för hur en sådan skolplikt skulle vara utformad. Den kan antingen innebära krav på en sammanhängande elvaårig utbildning eller ett mera flexibelt system där de båda sista skolåren skall genomföras före viss ålder men inte behöver ligga i omedelbar anslutning till grundskolan.

Flera skäl talar för att skolplikten — under utredningens planeringsperiod — inte bör förlängas till att omfatta studier i gymnasieskolan. I stället bör allas rätt till fortsatt utbildning av viss omfattning slås fast, liksom samhällets skyldighet att göra det möjligt för den enskilde att utnyttja denna rätt. Det är därvid viktigt att man inrikar sig på att eliminera följderna av vad som kallats ett negativt utbildningsarv. Sannolikt måste man arbeta med en kombination av kollektiva och individuellt inriktade åtgärder. En icke obetydlig del av dessa åtgärder ligger utanför utbildningspolitikens område. De kollektiva åtgärderna inom utbildningsområdet kan vara t. ex. införande av allmän förskola samt läroplans- och läromedelsutveckling i grundskola och gymnasieskola.

Även studieformerna i gymnasieskolan kan behöva övervägas med utgångspunkt i elevernas förutsättningar och behov. Nuvarande bestämmelser för gymnasieskolan siktar till att motverka eller helt eliminera egentliga studieavbrott. Genom stödundervisning, möjlighet att välja s. k. mindre studiekurs och att byta linje, osv., söker man stödja och stimulera eleverna att fullfölja utbildningen i gymnasieskolan.

På U 68:s uppdrag har inom den s. k. Västmanlandsundersökningen gjorts en specialundersökning, avsedd att belysa studieavbrotten i tidigare gymnasium och fackskola. Resultaten pekar på att studieorganisationen i gymnasieskolan bör vara mångskiftande och möjlig att anpassa till individuella eller gruppspecifika behov. Man kan därvid inte utesluta att även andra studieformer än de nuvarande, exempelvis ökade möjligheter att genomföra studier på deltid jämsides med yrkesverksamhet, koncentrationsläsning av vissa ämnen, osv., skulle vara angelägna även för yngre studerande, som gått direkt från grundskola till gymnasieskola.

De studieorganisatoriska åtgärderna bör kompletteras med individuellt inriktade studiestimulerande åtgärder, t. ex. genom att studie- och yrkesvägledning görs tillgänglig framför allt för dem som inte befinner sig under utbildning. U 68 pekar därvid bl. a. på den roll som arbetsmarknadsverkets organisation för yrkesvägledning och arbetsmarknadsutbildning kan spela. Redan i dag har man här möjligheter att genom olika åtgärder stimulera och praktiskt understödja den som saknar adekvat yrkesutbildning eller som behöver utbildning på grundskole- och/eller gymnasieskolenivå som grund för fortsatt utbildning.

Studiefinansieringen synes spela en mycket betydelsefull roll för benägenheten att lägga upp studierna som återkommande utbildning. För att återkommande utbildning skall te sig som ett valvärt alternativ är det av väsentlig betydelse att senare liggande studieperioder inte medför större ekonomiska påfrestningar än tidigare perioder. Det studiestöd som finns i dag kan i regel beräknas vara otillräckligt för personer som varit yrkesverksamma under ett antal år och som hunnit skaffa sig stora fasta utgifter. Genom sin utformning stimulerar studiestödet inte till återkommande utbildning eller annan vuxenutbildning på heltid. Indirekt kan det sägas bidra till att den unge studerande föredrar sammanhängande utbildning och till att den vuxne studerande väljer deltidsstudier. Enligt utredningens mening finns det skäl som talar för att man genom åtgärder inom det studiesociala systemet söker påverka sådana effekter.

En möjlighet till sådana förändringar är att generellt höja studiestödet för alla studerande i högskoleutbildning. En sådan åtgärd skulle sannolikt öka tillströmningen av studerande till högskoleutbildning totalt, men effekten skulle variera för skilda kategorier av utbildningssökande. En generell höjning av studiemedlen med t. ex. 50 procent skulle belasta budgeten med upp mot en halv miljard kr. En höjning av studiestödet med sådana konsekvenser kan knappast komma i fråga, i varje fall inte under den närmast överblickbara tiden. Då det dessutom är möjligt att en generell höjning av studiestödet stimulerar lika mycket till ökad sammanhängande utbildning syns det inte vara en åtgärd som i första hand bör prövas för att nå det avsedda syftet.

Ett i viss mening differentierat studiestöd är då från olika utgångspunkter en bättre lösning. Oavsett hur ett sådant kan utformas tekniskt bör man kräva att det stimulerar huvudsakligen två målgrupper till återkommande utbildning. Den ena gruppen utgörs av dem som redan befinner sig ute i yrkesarbete. För att dessa skall finna högskolestudier valvärda är studiestödets nivå av vital betydelse. Den andra gruppen utgörs av dem som nyss lämnat gymnasieskolan och står inför valet att yrkesarbeta eller studera. I det senare fallet kan studier förläggas omedelbart efter gymnasieskolan eller längre fram i tiden. Detta val påverkas förmodligen av kunskap om studiestödets nivå vid olika tidpunkter. Principen bör vara att äldre studerande med yrkeserfarenhet får ett bättre studiestöd på en och samma utbildningsnivå än yngre studerande med ingen eller kortare yrkeserfarenhet.

Utredningen föreslår att vid tidpunkten för genomförandet av åtgärder med anledning av utredningens övriga förslag en försöksverksamhet påbörjas, som innebär att ett begränsat antal sökande, som avser att påbörja högskolestudier efter viss tids yrkesverksamhet, erbjuds förbättrade studiesociala villkor.[1]

[1] Särskilda yttranden av Dag Klackenberg, Ove Nordstrandh och Lars Tobisson.

1.1.6 Institutionell organisation (Högskolan kap. 6; Högskolornas förvaltning)

Den nuvarande organisationen (avsnitt 6.1 i huvudbetänkandet; avsnitt 2.1 i specialbetänkandet)

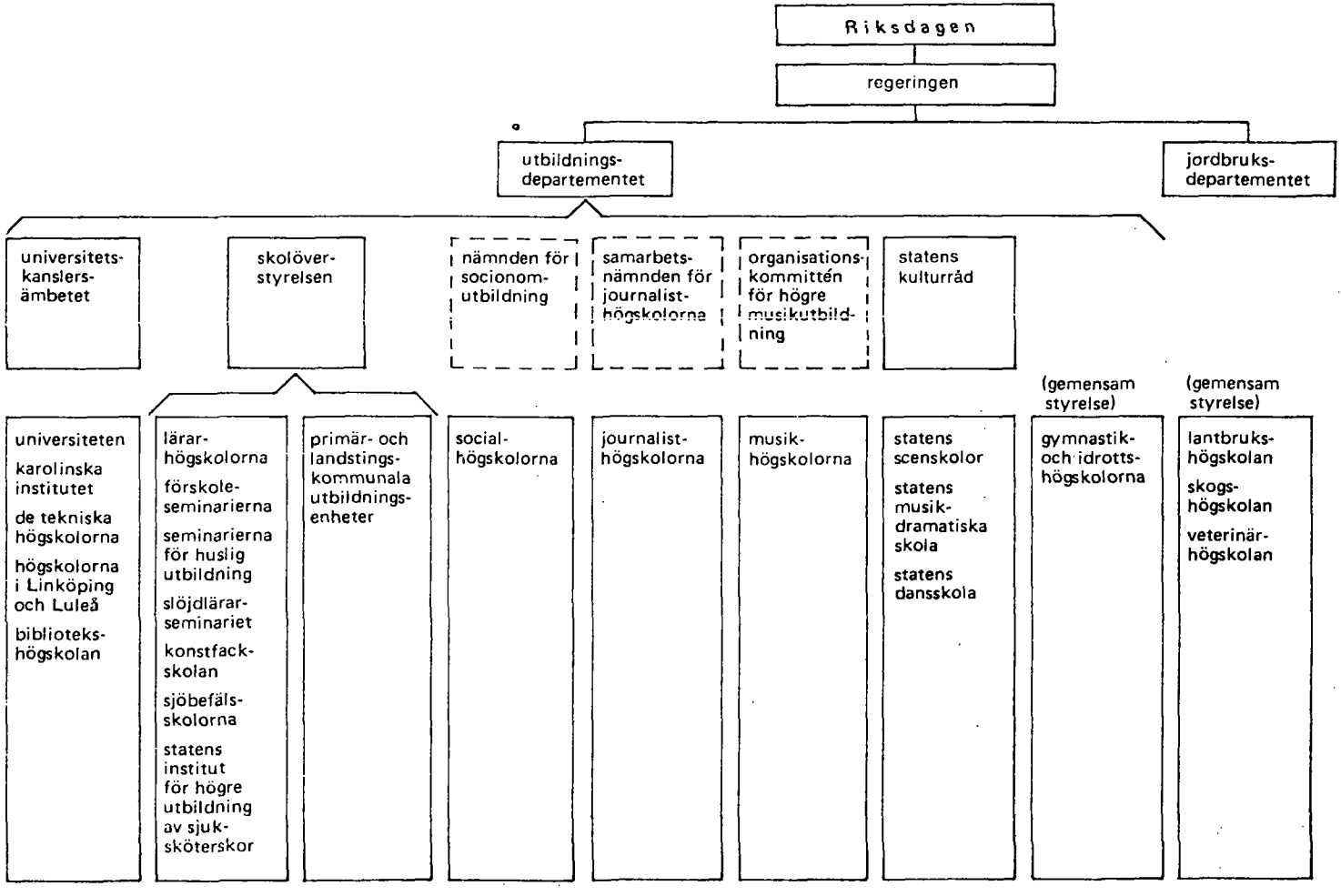
Den utbildning som enligt U 68:s förslag betraktas som högskoleutbildning äger för närvarande rum vid universitet, högskolor, seminarier och andra utbildningsenheter. En förteckning över dessa enheter återfinns i bilaga 6 i huvudbetänkandet (s. 706—713). Där redovisas också samlat vissa andra uppgifter rörande nuvarande organisatoriska förhållanden. I figur 10 här illustreras översiktligt den nuvarande organisationen för högskoleutbildning. I figur 11 a—g illustreras några huvudtyper av lokal organisation. I det följande ges en sammanfattande översikt.

Vid universiteten och flertalet högskolor inom UKÄ:s ansvarsområde samt vid jordbrukets högskolor bedrivs också forskning och forskarutbildning. Härutöver bedrivs forskning vid de större lärarhögskolorna och vid gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm.

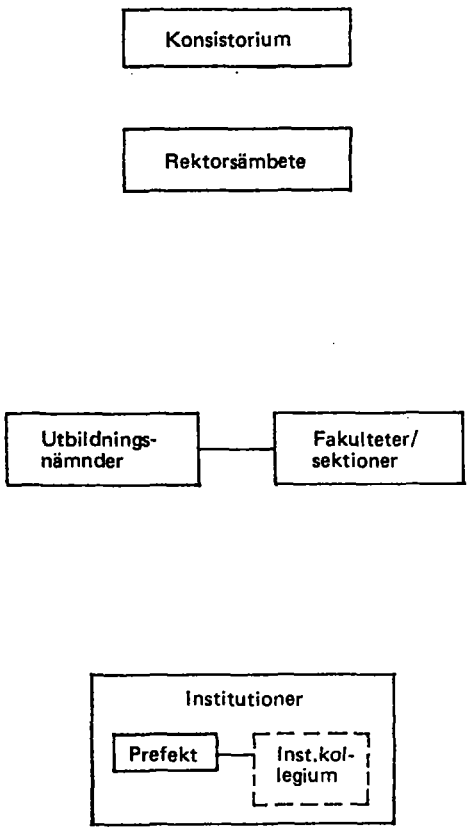
Högskoleutbildning i offentlig regi har antingen staten eller primär- eller landstingskommun som huvudman. Det finns därutöver utbildning av mer eller mindre klar högskolekaraktär som har enskild huvudman. Detta gäller t. ex. utbildningen vid Handelshögskolan i Stockholm, Grafiska institutet, Konstindustriskolan och Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning (IHR), vilka enheter alla har statsbidrag. Huvuddelen av högskoleutbildningarna är emellertid statlig. Med få undantag hör de berörda utbildningarna till utbildningsdepartementets ansvarsområde. Undantag är främst utbildningarna vid jordbrukets högskolor och utbildningen till hälsovårdsinspektör, vilka hör till jordbruksdepartementets område.

I några fall har utbildning av ett och samma slag olika huvudmän. Sjukgymnastutbildningen i Lund och Stockholm är sålunda statlig och knuten till de medicinska fakulteterna medan övrig sjukgymnastutbildning är kommunal. I de s. k. kombinationsutbildningarna ingår kurser vid dels gymnasieskola, dels universitet (motsv.). Dessa utbildningar administreras lokalt av de kommunala skolstyrelserna.

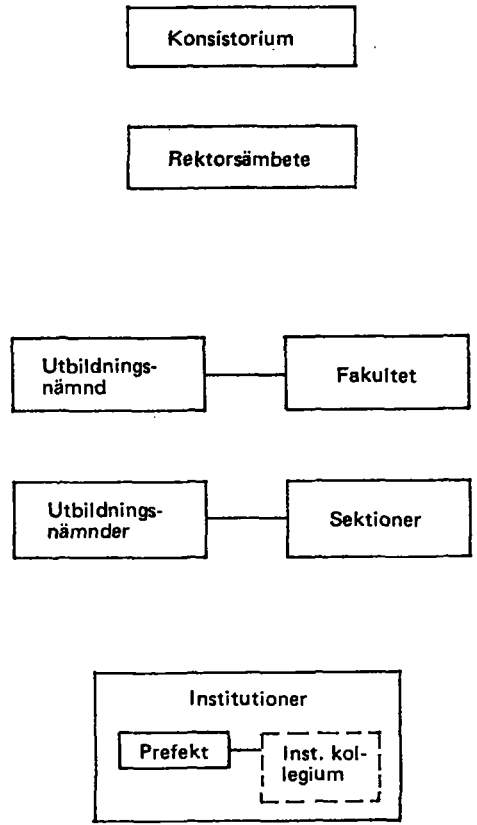
Den mest omfattande delen av högskoleutbildningen ges vid universitet och högskolor inom *UKÄ:s ansvarsområde*. Organisationen av så gott som samtliga dessa enheter regleras i universitetsstadgan. De berörda enheterna leds av styrelser, konsistorier, som består uteslutande av personer verksamma inom läroanstalterna. Utbildningen och forskningen bedrivs vid institutioner. För främst det vetenskapliga arbetet finns fakulteter, i vissa fall uppdelade i sektioner. Som ansvarig för utbildning-

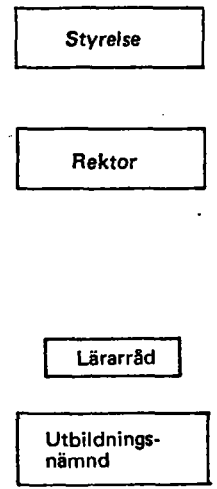
Figur 10. Översikt över utbildningsenheter och centrala organ för högskoleutbildning. Utöver de i figuren upptagna statliga enheterna finns dramatiska institutet med egen styrelse under regeringen och konsthögskolan som står under konstakademiens inseende.

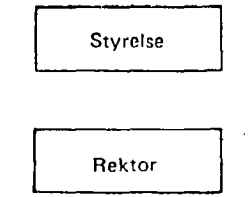
Figur 11 a *Universitet*
(ej teknisk fakultet)

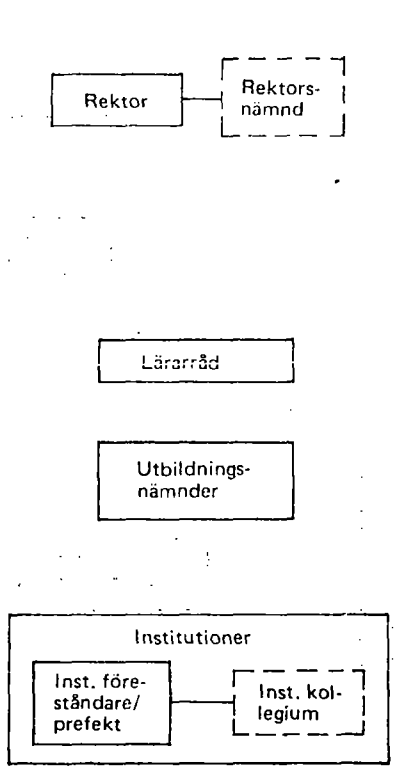
Figur 11 b *Teknisk högskola*
(även teknisk fakultet
vid universitet)

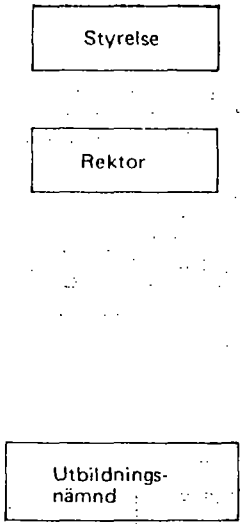
Figur 11 c *Socialhögskola*

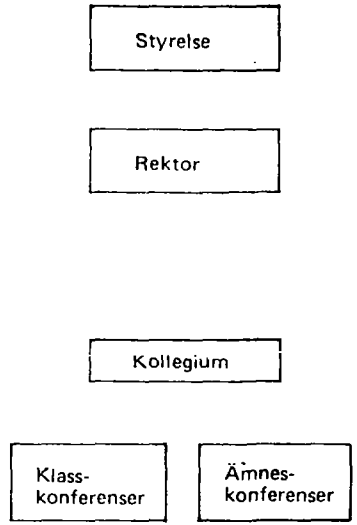
Figur 11 d *Gymnastik- och idrottshögskola*

Figur 11 e *Lärarhögskola*

Figur 11 f *Scenskola*

Figur 11 g *Sjuksköterskeskola* (primär- eller landstingskommunal)

Figur 11 a—g. Exempel på förekommande lokala organ inom vissa slag av enheter för högskoleutbildning.

ens innehåll och organisation finns vid varje fakultet/sektion en utbildningsnämnd.

De statliga utbildningsenheterna inom *SÖ:s ansvarsområde*, främst lärarhögskolorna, förskoleseminarierna och seminarierna för huslig utbildning, kan tjäna som exempel på en organisation av annat slag. De leds av rektorer och organisationen är uppbyggd kring utbildningslinjer.

Utöver enheterna för högskoleutbildning under UKÄ och SÖ finns ett antal statliga enheter med *särskilda styrelser*. Av dessa är en del direkt underställda regeringen. Exempel på sådana enheter är jordbrukets högskolor, journalisthögskolorna, gymnastik- och idrottshögskolorna och dramatiska institutet. Jordbrukets högskolor har dock liksom gymnastik- och idrottshögskolorna en gemensam styrelse och journalisthögskolorna har en samarbetsnämnd. Andra enheter har en särskild central förvaltnings- eller tillsynsmyndighet. Exempel på dessa är socialhögskolorna, för vilka nämnden för socionomutbildning är central myndighet, musikhögskolorna, som provisoriskt har organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) som tillsynsmyndighet, och scenskolorna, för vilka numera statens kulturråd är central myndighet.

De *kommunala högskoleutbildningarna* har SÖ som tillsynsmyndighet. Utbildningarna ges ofta vid skolenheter som är gemensamma för gymnasial och eftergymnasial utbildning. Gymnasial och eftergymnasial vårdutbildning meddelas således i många fall vid s. k. vårdskolor. I synnerhet på större orter finns emellertid kommunala utbildningsenheter avsedda enbart för högskoleutbildning. Det vanligaste exemplet på detta är sjuksköterskeskolor. Styrelsefunktionen utövas i regel för utbildning med primärkommunal huvudman av kommunens skolstyrelse och för utbildning med landstingskommunal huvudman av landstingets utbildningsnämnd.

Allmänna utgångspunkter (avsnitt 6.2)

U 68 skisserar i avsnitt 6.2.1 (s. 474 ff.) några huvuddrag i högskoleorganisationens uppgifter med utgångspunkt i utredningens överväganden och förslag i de föregående kapitlen. I avsnitt 6.2.2 (s. 476 ff.) redovisar utredningen sammanfattningsvis följande grundläggande utgångspunkter för sina överväganden rörande utformningen av organisationen.

U 68:s förslag avser utöver dagens universitets- och högskoleutbildningar ett antal utbildningar som hittills inte inbegripits i den eftergymnasiala utbildningsplaneringen. Utbildningarna har i dag såväl statligt som primär- eller landstingskommunalt och, i vissa fall, enskilt huvudmannaskap. Uppdelningen på olika huvudmän måste ses bl. a. i perspektivet av den generella fördelningen av uppgifter mellan stat och kommun. Hithörande frågor har övervägts av länsberedningen. U 68 har inte funnit det meningsfullt att för utbildningsområdet isolerat diskutera

uppgiftsfördelningen. Utredningen utgår därför från att det tills vidare kommer att finnas organisationer för statlig och för kommunal högskoleutbildning.[1] Med hänsyn till att den statliga utbildningen omfattar den övervägande delen av högskoleutbildningen ser U 68 det dock som naturligt att den övergripande planeringen inom området så långt möjligt äger rum inom den statliga organisationens ram.

Också i fråga om enskild högskoleutbildning utgår U 68 från i princip oförändrade förhållanden i fråga om huvudmannaskap och statligt stöd. Dock förordar utredningen att ett överförande av utbildningen vid Grafiska institutet och IHR till statligt huvudmannaskap prövas.

Den institutionella organisationen bör ge förutsättningar för en god kontakt mellan högskoleutbildningen och samhället i övrigt. Den övergripande planeringen av högskoleutbildningen förutsätter samverkan med samhällets planering inom andra områden. Detta gäller inte minst annan utbildningsplanering, t. ex. avseende gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Att högskoleutbildningen är yrkesförberedande ställer krav på nära kontakter mellan utbildningen och yrkeslivet.

Den allmänna utvecklingen av förvaltningsdemokratin och försöksverksamheten med nya former för samarbete mellan studerande, lärare och övrig personal vid olika slag av läroanstalter aktualiserar frågor om formerna för samverkan mellan olika grupper inom högskoleorganisationen. En avvägning måste göras mellan å ena sidan samhällets ansvar för den övergripande planeringen, å andra sidan de direkt eller indirekt berörda gruppernas intressen att påverka utformningen av verksamheten. Utbildningens roll i samhällsutvecklingen är härvid en väsentlig utgångspunkt.

Strävan att inom en totalram åstadkomma ett balanserat utbud av högre utbildning och behovet att effektivt utnyttja bl. a. personella resurser, lokaler och utrustning ställer krav på att den kvantitativa planeringen för högskoleutbildningen hålls samman. I fråga om studieorganisationen ger en enhetligare uppbyggnad av högskoleutbildningen förutsättningar för ökade kombinationsmöjligheter och bättre överblick och bidrar därigenom till en ändamålsenlig differentiering av högskoleutbildningen. Det är väsentligt att den administrativa indelningen inte hindrar strävan till en helhetssyn i planeringen.

Utredningens förslag till lokalisering av högskoleutbildningen och utveckling av distributionsformerna för denna leder till behov av organ med ansvar för planering m. m. av utbildningen inom högskoleområden.

En väsentlig riktpunkt för U 68:s organisatoriska förslag är att skapa förutsättningar för en betydande överföring av beslutsfattandet från centrala organ till lokala och en ökad frihet i dispositionen av tillgängliga resurser. En förutsättning för att en sådan decentralisering skall

[1] Särskilda yttranden av Sven-Olof Cronqvist, Lennart Larsson, Per Stjernquist och Lars Tobisson.

kunna komma till stånd är enligt utredningens uppfattning att den lokala beslutsorganisationen förankras i samhällslivet och att lokala organ får ett övergripande ansvar för högskoleutbildningen i dess helhet inom ett högskoleområde.

Det administrativa och resursmässiga samband som i dag finns mellan grundläggande högskoleutbildning och forskning/forskarutbildning främst inom UKÄ-området bör enligt U 68:s mening bestå. U 68:s överväganden avser emellertid ett betydligt vidare område än det som i dag täcks av läroanstalter där också forskning bedrivs. Planeringsorganisationen för grundutbildningen bör enligt utredningens mening byggas upp primärt med hänsyn till denna utbildnings mål och behov och därför återspegla utbildningens anknytning till yrkeslivet. Planeringsorganisationen för forskning och forskarutbildning bör på motsvarande sätt utformas med hänsyn till denna verksamhets mål och behov.

U 68 har mot denna bakgrund kommit till slutsatsen att de båda verksamhetsgrenarna bör få skilda planerings- och ledningsorgan på vad som motsvarar nuvarande fakultets- och sektionsnivå. Utredningen föreslår att en motsvarande åtskillnad kommer till stånd inom anslagssystemet. De sålunda föreslagna åtskillnaderna skall ses helt fristående från frågorna om hur genomförandet av utbildning och forskning organiseras vid läroanstalterna och hur enskilda lärares tjänstgöring fördelas på olika verksamheter. Enligt U 68:s uppfattning är det väsentligt att nå en ändamålsenlig anknytning mellan forskning och grundutbildning i bl. a. dessa avseenden.

Den lokala organisationen (avsnitt 6.3)

Avgränsningsfrågor — de statliga högskolorna (avsnitt 6.3.1).

U 68 lägger fram förslag om den institutionella organisationen av den statliga utbildningen och föreslår också en i visst hänseende likartad organisation för den kommunala högskoleutbildningen.

Vid jordbrukets högskolor bedrivs en mycket omfattande programbunden försöksverksamhet som är organisatoriskt integrerad med utbildning och forskning. Att förvaltningsmässigt samordna jordbrukets högskolor med den statliga högskoleorganisationen i övrigt kräver därför särskilda överväganden som U 68 inte bedömt som möjliga att göra för egen del. Utredningen utgår från att jordbrukets högskolor tills vidare skall ha en separat organisation men föreslår viss anpassning av denna till den organisation som föreslås för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen i övrigt.

Särskilda förhållanden råder också i fråga om utbildningen till sjöbefäl. Dessa är, liksom primär- och landstingskommunal utbildning som av U 68 föreslås vara högskoleutbildning, organiserade i skolenheter

tillsammans med annan utbildning med vilken de har nära samband. U 68 föreslår mot denna bakgrund inga förändringar i dessa utbildningars institutionella organisation.

Högskoleutbildningarna inom kulturområdet intar i väsentliga avseenden en särställning. De har var och en ett förhållandevis litet studerandeantal. De har vidare i uppgift också att medverka i den konstnärliga utvecklingen och förnyelsen på resp. område. Samtidigt föreligger det på vissa punkter påtagliga innehållsmässiga samband och möjligheter till gemensamt resursutnyttjande mellan utbildningar på kulturområdet och annan högskoleutbildning. Sambanden av detta slag kan komma att förstärkas. Fördelar synes också för de mindre utbildningarnas del stå att vinna om de får del i de administrativa resurser och den service i skilda avseenden som en större organisation kan ge.

En självklar förutsättning för ett inordnande av dessa liksom andra utbildningar i en sammanhållen organisation bör vara att deras identitet och deras kontakter med motsvarande yrkesområden inte går förlorade. U 68 anser övervägande skäl tala för att utbildningarna inom kulturområdet inordnas i den lokala organisationen för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen. Hänsyn måste emellertid tas till de speciella förhållandena och pågående eller förestående reformarbete beträffande vissa av utbildningarna motiverar att tidpunkten för ett inordnande av dem inte låses.

U 68 föreslår för den statliga högskoleutbildningen inom varje högskoleområde, med nyssnämnda undantag, *en* gemensam organisation, i förekommande fall omfattande också forskning och forskarutbildning, under *en* styrelse, högskolestyrelsen. Denna organisation bör få benämningen högskolan i Göteborg, högskolan i Luleå osv. Det mest adekvata sättet att bevara benämningen »universitet» i den föreslagna lokala organisationen är enligt U 68:s bedömning att använda den för sådana delar av en högskola med forskning och forskarutbildning, för vilka benämningen framstår som naturlig med hänsyn till t. ex. dagens förhållanden.

Med dessa utgångspunkter kommer de av U 68 föreslagna högskolorna att omfatta *befintliga* enheter enligt följande:

Högskolan i Stockholm
dramatiska institutet
förskoleseminarierna i Solna, Stockholm och Södertälje
gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm
journalisthögskolan i Stockholm
karolinska institutet
konstfackskolan med teckningslärarinstitutet
konsthögskolan
lärarhögskolan i Stockholm

musikhögskolan i Stockholm
sjukgymnastinstitutet i Stockholm
socialhögskolan i Stockholm
statens dansskola
(statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor)[1]
statens musikdramatiska skola
statens scenskola i Stockholm
tekniska högskolan i Stockholm
universitetet i Stockholm

Högskolan i Uppsala
förskoleseminarierna i Gävle och Uppsala
lärarhögskolorna i Gävle och Uppsala
seminariet för huslig utbildning i Uppsala
universitetet i Uppsala

Högskolan i Linköping-Norrköping
förskoleseminariet i Norrköping
högskolan i Linköping
lärarhögskolan i Linköping
slöjdlärarseminariet

Högskolan i Jönköping
förskoleseminariet i Jönköping
lärarhögskolan i Jönköping

Högskolan i Växjö
lärarhögskolan i Växjö
universitetsfilialen i Växjö

Högskolan i Kalmar
fortbildningen av journalister (sedan den 1 juli 1974 under särskild styrelse)
lärarhögskolan i Kalmar

Högskolan i Kristianstad
lärarhögskolan i Kristianstad

Högskolan i Lund-Malmö
förskoleseminariet i Malmö
lärarhögskolan i Malmö
musikhögskolan i Malmö
socialhögskolan i Lund

[1] Verksamheten avses bli inordnad i nuvarande lärarhögskolor.

statens scenskola i Malmö
sydsvenska sjukgymnastinstitutet
universitetet i Lund

Högskolan i Göteborg
Chalmers tekniska högskola
förskoleseminariet i Göteborg
journalisthögskolan i Göteborg
lärarhögskolan i Göteborg
musikhögskolan i Göteborg
seminariet för huslig utbildning i Göteborg
socialhögskolan i Göteborg
statens scenskola i Göteborg
universitetet i Göteborg

Högskolan i Borås
bibliotekshögskolan
förskoleseminariet i Borås

Högskolan i Karlstad
lärarhögskolan i Karlstad
universitetsfilialen i Karlstad

Högskolan i Örebro
förskoleseminariet i Örebro
gymnastik- och idrottshögskolan i Örebro
socialhögskolan i Örebro
universitetsfilialen i Örebro

Högskolan i Eskilstuna-Västerås
förskoleseminariet i Västerås

Högskolan i Falun-Borlänge
lärarhögskolan i Falun

Högskolan i Sundsvall-Härnösand
lärarhögskolan i Härnösand

Högskolan i Östersund
socialhögskolan i Östersund

Högskolan i Umeå
förskoleseminariet i Umeå
lärarhögskolan i Umeå

seminariet för huslig utbildning i Umeå
socialhögskolan i Umeå
universitetet i Umeå

Högskolan i Luleå
förskoleseminariet i Luleå
högskolan i Luleå
lärarhögskolan i Luleå

U 68:s förslag i kapitel 4 innebär att en högskola skall upprättas också i *Halmstad,* där för närvarande permanent högskoleutbildning inte finns.

Enligt U 68:s uppfattning bör högskolestyrelsen inom givna ramar få ansvar för den institutionella organisationens lokala utformning. Ett genomförande av utredningens förslag förutsätter inte genomgripande förändringar i befintliga utbildnings- och forskningsmiljöer. Däremot ser U 68 den föreslagna organisationen som betydelsefull som en ram för successiv utveckling och förnyelse av förvaltnings- och arbetsformerna inom högskolan.

Institutioner, serviceinrättningar och förvaltningsenheter (avsnitt 6.3.2)

De enheter där utbildningen och i förekommande fall forskningen genomförs kallas enligt U 68:s förslag institutioner. En institution förutsätts kunna genomföra utbildningsprogram inom flera utbildningslinjer, också inom olika yrkesutbildningssektorer.

Bibliotek, verkstäder etc. kan ingå i institutioner eller bilda särskilda enheter gemensamma för samtliga institutioner eller för grupper av institutioner. U 68 benämner sådana enheter serviceinrättningar.

Indelningen i institutioner bör göras med beaktande av organisationens uppgifter och de geografiska förhållandena men också av önskan att inte splittra väl fungerande utbildnings- och forskningsmiljöer. Liksom inom universitetsorganisationen enligt 1964 års reform bör strävan vara att sammanföra resurserna inom ett och samma ämnesområde eller varandra näraliggande ämnesområden till en institution.

Vid högskolor med forskning och forskarutbildning kommer det sannolikt i många fall att visa sig lämpligt att liksom nu låta resurser för forskning, forskarutbildning och grundutbildning inom ett eller flera ämnesområden höra till en institution. Därigenom kan bl. a. existerande kontaktformer mellan grundutbildning och forskning uppehållas och befintliga resurser utnyttjas mest rationellt. I andra fall kan det vara lämpligt att resurser för forskning och forskarutbildning inom näraliggande ämnesområden sammanförs till en institution — som får karaktär av forskningscentrum — medan grundutbildningsresurserna sammanförs till egna institutioner.

Ämnesområdesprincipen för institutionsindelning kan ha nackdelar i de fall då flera ämnesområden integrerats mycket starkt i en utbildningslinje. De fördelar, som i sådana fall kan ligga i att resurser som är knutna till utbildningslinjen förs till en och samma institution, får då vägas mot eventuella nackdelar i form av mindre smidig resursdisposition, mindre god kontakt med forskning eller mellan olika delar av ett ämnesområde, osv.

Enligt U 68:s uppfattning bör högskolestyrelsen ha ansvaret för indelningen i institutioner och serviceinrättningar. I samband med övergången till den föreslagna organisationen bör dock för de blivande högskolorna lokala organisationskommittéer utarbeta förslag bl. a. härom och beslut fattas av regeringen.

Formerna för de nuvarande institutionernas ledning är föremål för försöksverksamhet och U 68 har med hänsyn till detta inte utformat något konkret förslag till ledningsorganisation för institutionerna. Utredningen ser det emellertid som naturligt att förvaltningen av institutioner anförtros åt personer som är verksamma där. Mot bakgrund av de strävanden att öka medbestämmanderätten för anställda och studerande som ligger bakom försöksverksamheten med nya samarbetsformer utgår U 68 från att någon form av styrelser skall finnas vid institutionerna. Utredningen föreslår vidare att den verkställande ledningen för institutionen, liksom i dag inom bl. a. UKÄ-området, skall anförtros en av högskolestyrelsen utsedd prefekt, vilken skall vara lärare.

Utredningen menar att det i stor utsträckning bör ankomma på högskolestyrelsen att inom givna ramar besluta i frågor om institutionernas inre organisation och arbetsformer. Också serviceinrättningar bör organiseras och förvaltas på sätt högskolestyrelsen bestämmer.

Antalet institutioner blir inom de föreslagna högskolorna i några fall mycket stort och det geografiska avståndet mellan institutionerna i vissa fall, t. ex. inom Stor-Stockholm och i Lund-Malmö, påtagligt. Det kan för ledningen av dessa högskolor vara praktiskt att gruppera institutionerna i förvaltningsenheter. Till dessa enheter kan då delegeras vissa ärenden och beredningsuppgifter (t. ex. rörande personal och resurser i övrigt), som i princip skall fullgöras av högskolestyrelsen och dess beredningsorgan. Därigenom bör man kunna undvika att förvaltningen blir tungrodd och kommunikationen otillfredsställande. Enheter av dessa slag bör också underlätta för studerande och anställda att identifiera sig med högskolan och där finna en mer gripbar arbetsmiljö. Bedömningen av behovet av förvaltningsenheter och indelningen i sådana bör liksom institutionsindelningen ankomma på högskolestyrelsen. I samband med övergången till en ny organisation bör dock regeringen, på förslag av de tidigare nämnda organisationskommittéerna, fatta beslut också om indelningen i förvaltningsenheter.[1]

[1] Särskilda yttranden av Nils Gralén och Per Stjernquist.

Förvaltningsenheterna skall uteslutande fullgöra uppgifter på högskolestyrelsens vägnar. Enligt U 68:s mening är det naturligt att förvaltningsenhet leds av ett kollegialt organ bestående av anställda och studerande inom enheten och att den verkställande ledningen för en sådan enhet handhas av en av högskolestyrelsen utsedd lärare. För dessa använder utredningen benämningarna förvaltningsnämnd och rektor. Förvaltningsnämnds ledamöter bör utses på sätt högskolestyrelsen bestämmer.

Utbildningsnämnder och linjenämnder (avsnitt 6.3.3)

U 68 föreslår att det vid varje högskola för den grundläggande utbildningen normalt skall finnas ett planerings- och ledningsorgan, kallat utbildningsnämnd, för varje yrkesutbildningssektor inom vilken allmän utbildningslinje finns vid högskolan. Utredningen föreslår också att det under utbildningsnämnderna skall kunna finnas linjenämnder med ansvar för enskilda utbildningslinjer eller grupper av utbildningslinjer. Det föreslås ankomma på högskolestyrelsen att efter förslag av utbildningsnämnd inrätta linjenämnder och besluta om huvudsakliga ansvarsområden för dessa. Härutöver bör en praktisk arbetsfördelning mellan utbildningsnämnd och linjenämnder kunna komma till stånd genom delegation från den förra till de senare.

Utbildnings- och linjenämndernas uppgifter föreslås vara att i fråga om grundläggande högskoleutbildning bl. a.

- se över utbildningens innehåll, organisation och dimensionering med hänsyn till samhälls- och yrkeslivets krav, forskningens utveckling m. m.
- utarbeta, i samverkan med institutionerna, förslag till anslagsframställningar att avges av högskolestyrelsen
- utarbeta förslag till budget och fastställa budget inom av högskolestyrelsen angivna ramar
- följa och kontrollera utbildningens resultat och vidta därav föranledda åtgärder
- fastställa lokala planer för utbildningslinjer samt kursplaner
- besluta om dispens från förkunskapskrav och om tillgodoräknande av utbildning inhämtad utanför resp. linje
- upprätta riktlinjer för studie- och yrkesvägledning samt för lokal information om utbildningen
- samverka med studiemedelsnämnd.

U 68 föreslår att varje utbildnings- eller linjenämnd skall bestå av omkring tio ledamöter och anger som riktpunkt för sammansättningen en tredjedel lärare, en tredjedel studerande och en tredjedel personer hämtade från yrkeslivet och i vissa fall annan utbildningsorganisation. Till vissa nämnder, särskilt linjenämnder, kan det vara svårt att rekry-

tera företrädare för yrkeslivet och sammansättningen får då anpassas efter det. Den exakta sammansättningen av varje nämnd bör fastställas av högskolestyrelsen.

Med hänsyn till bl. a. önskemålet att varje nämnds ansvarsområde skall bli så allsidigt täckt som möjligt genom nämndernas sammansättning bör ledamöterna i utbildnings- och linjenämnder utses av högskolestyrelsen. Denna bör med beaktande av de lokala förutsättningarna inhämta förslag från berörda myndigheter, organisationer eller grupper. Härvid bör bl. a. erfarenheterna från försöksverksamheten med nya samarbetsformer kunna tillgodogöras. Ordförande bör utses särskilt av högskolestyrelsen. Om så bedöms vara lämpligt, bör ordföranden kunna vara verkställande ledamot och i princip heltidsengagerad för uppgiften.

Fakultets- och sektionsorganisationen (avsnitt 6.3.4)

De av U 68 föreslagna utbildnings- och linjenämnderna, organiserade efter yrkesutbildningssektorer och utbildningslinjer, avses överta de uppgifter i fråga om grundutbildningen som vilar på de nuvarande utbildningsnämnderna samt på fakulteter och sektioner inom UKÄ-området och lärarråd eller lärarkollegier vid andra högskolor.

Uppgifterna för planerings- och ledningsorganen för forskning och forskarutbildning i den föreslagna organisationen kommer att motsvara de uppgifter för nuvarande fakulteter och sektioner (vid jordbrukets högskolor lärarkollegier) samt utbildningsnämnder, vilka inte avser grundutbildning. De kommer därutöver att avse motsvarande verksamhet vid de nuvarande större lärarhögskolorna samt gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm.

U 68 förutsätter att frågor om indelningen av organisationen för forskning och forskarutbildning prövas fortlöpande av berörda myndigheter och organ inom högskolan. Utredningen utgår från att nuvarande principer för fakultets- och sektionsindelning tills vidare skall bestå men aktualiserar — i anslutning till sina förslag om en sammanhållen lokal organisation — vissa tänkbara förändringar, i första hand rörande samordning mellan likartade sektioner inom matematisk-naturvetenskaplig och teknisk fakultet.

I den nuvarande organisationen har både utbildningsnämnden och fakulteten/sektionen som beslutande organ ansvar för frågor som rör forskarutbildningen. Enligt utredningens mening talar starka skäl för att det inom varje fakultet/sektion bör finnas *ett* ansvarigt planerings- och ledningsorgan — med begränsat antal ledamöter — för den samlade forsknings- och forskarutbildningsverksamheten. Med hänsyn till forskarutbildningsuppgifterna är det då självklart att de studerande i denna utbildning bör ges representation i ett sådant organ. Vidare bör, mot bakgrund av strävandena till ett vidgat medinflytande för berörda anställda,

av dessa inte bara de ordinarie lärarna vara representerade. Utredningen berör också frågan om ledamotskap i fakulteter och sektioner för ordinarie universitetslektorer och innehavare av motsvarande lektorstjänster vid bl. a. nuvarande lärarhögskolor och förordar ett generellt sådant ledamotskap för dessa lärare.

Högskolestyrelsen (avsnitt 6.3.5)

U 68 föreslår, som nämnts i det föregående, att det för den statliga högskoleorganisationen (högskolan) inom varje högskoleområde skall finnas en styrelse.

Högskolestyrelsen blir enligt utredningens förslag ansvarig för förvaltning av alla resurser för högskolans verksamhet och för planering av de för högskolans verksamhetsgrenar gemensamma resurserna. Bl. a. avses de uppgifter som nu ligger på resp. lokal- och utrustningsprogramkommitté (LUP-kommitté) i princip ankomma på styrelsen.

Högskolestyrelsen avses ha ett övergripande ansvar för den samlade verksamheten vid högskolan. Utredningens utgångspunkter leder emellertid till att styrelsens ställning inte föreslås bli helt densamma i fråga om forskning och forskarutbildning som i fråga om grundutbildning.

Högskolestyrelsen föreslås sålunda få det samlade ansvaret för planeringen av omfattning och inriktning i stort av den grundläggande utbildningen. Detta innefattar bl. a. ansvaret för den decentraliserade högskoleutbildningen inom högskoleområdet, väsentligen i form av enstaka kurser och studiekurser. U 68 föreslår att högskolestyrelsen skall avge de årliga anslagsframställningarna i fråga om grundutbildningen på grundval av förslag från de för utbildningsplaneringen primärt ansvariga organen, utbildningsnämnderna.

Utredningen föreslår däremot i fråga om planeringsansvaret för forskning och forskarutbildning att de årliga anslagsframställningarna och förslag till ämnesinnehåll för professurer m. m. liksom nu skall avges av fakultets- eller sektionsorgan till den centrala myndigheten. Högskolestyrelsen bör, liksom konsistoriet för närvarande gör i fråga om petita, yttra sig i nämnda frågor i sin egenskap av ansvarig för högskolans samlade resurser.[1]

U 68 diskuterar högskolestyrelsens sammansättning i avsnitt 6.3.5.2 (s. 503 f.). Högskolestyrelsens samtliga ledamöter bör enligt utredningens uppfattning utses av regeringen, sedan förslag i gängse ordning inhämtats från berörda myndigheter och organisationer m. fl. Majoriteten av styrelsen bör utgöras av företrädare för allmänintressen. U 68 anger följande riktpunkt för styrelsens sammansättning:[2]

[1] Särskilda yttranden av Nils Gralén och Per Stjernquist.
[2] Särskilda yttranden av Bertil Fiskesjö, Dag Klackenberg, Ove Nordstrandh, Carl Tham och Lars Tobisson.

— Sex ledamöter som företräder allmänintressena och är utsedda med hänsyn till bl. a. vikten av samband med regionala och lokala organ och med yrkeslivet.
— Två företrädare för utbildningen och, i förekommande fall, forskningen. Dessa ledamöter bör vara lärare samt den ene tillika vara högskolans rektor och den andre dess prorektor.
— En företrädare för de anställda vid högskolan.
— En företrädare för de studerande vid högskolan.
— Högskolans förvaltningschef, om sådan finns.

Utredningen utgår från att ett rektorsämbete, vid mera omfattande högskolor bestående av rektor och förvaltningschef, skall ha det fortlöpande inseendet över verksamheten och utöva den verkställande ledningen, såsom för närvarande är fallet inom UKÄ-området och vid jordbrukets högskolor.

Rektor och prorektor skall enligt förslaget utses efter förslag av högskolestyrelsen, sedan en församling av det slag som finns enligt 1972 års provisoriska bestämmelser om rektorsval, dvs. bestående av företrädare för olika grupper anställda och studerande vid högskolan, nominerat kandidater.

Högskolestyrelsens uppgifter blir omfattande och av skiftande slag. Styrelsen måste koncentrera sig på de större och principiella frågorna. Stor uppmärksamhet måste ägnas åt att inom högskolan skapa en ändamålsenlig beslutsorganisation och en lämplig fördelning av uppgifter mellan olika organ. Styrelsen måste sålunda få betydande frihet att delegera beslutanderätt såväl till rektorsämbetet som till andra organ inom högskolan. Specialorgan för beredning av olika frågor bör kunna inrättas av styrelsen.

Enligt utredningens mening bör vid de högskolor, där så bedöms erforderligt, finnas ett beredningsorgan för lokal- och utrustningsplaneringsfrågor. I detta organ bör ingå, såsom i nuvarande LUP-kommittéer, företrädare för olika personalgrupper och de studerande samt expertis från andra myndigheter, främst byggnadsstyrelsen och utrustningsnämnden för universitet och högskolor.

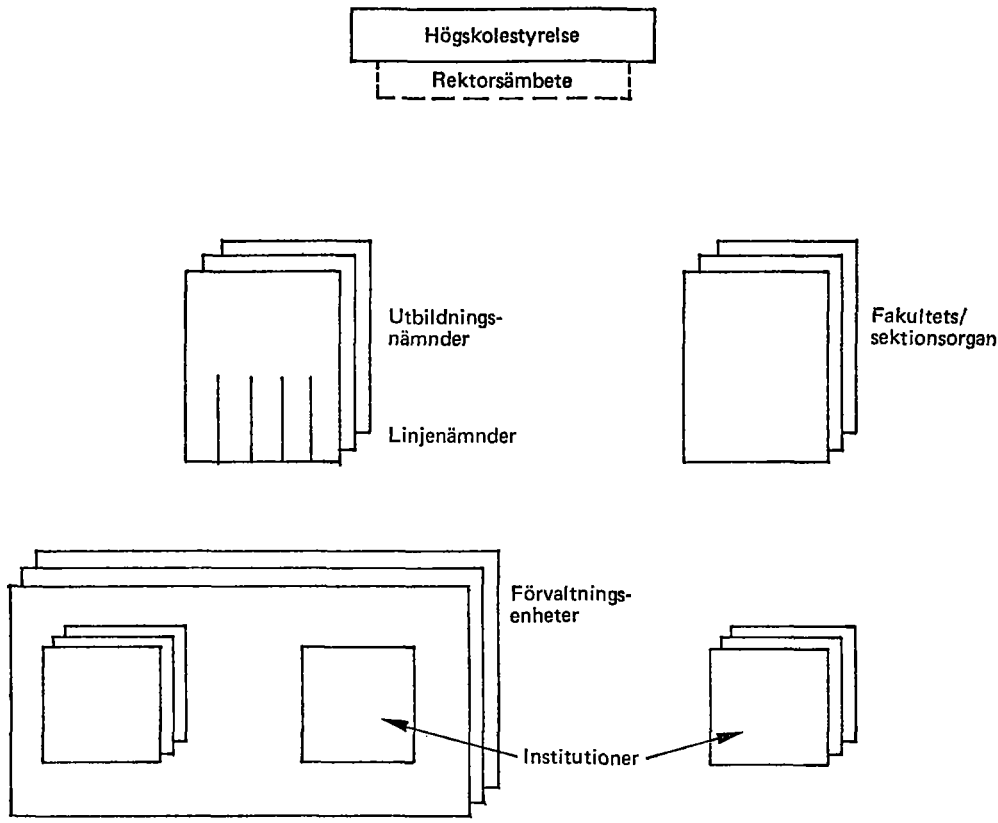
Principen om *en* lokal högskoleorganisation innebär att de administrativa resurserna, med undantag av dem som hör till institutioner och serviceinrättningar, bör bli delar av *en* högskoleförvaltning.[1]

I figur 12 återges en principskiss över den av U 68 föreslagna statliga lokala högskoleorganisationen.

Kommunal organisation (avsnitt 6.3.6)

Utgångspunkten för U 68:s förslag om organisation av den kommunala högskoleutbildningen är nuvarande förhållanden i fråga om

[1] Särskilda yttranden av Nils Gralén och Lennart Hjelm.

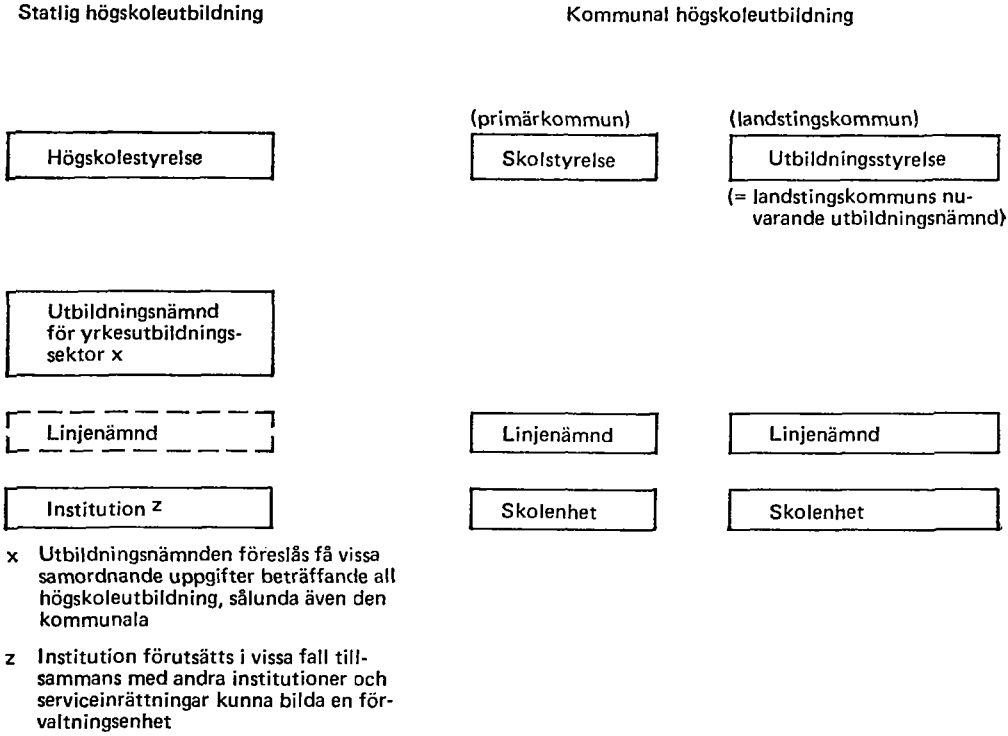
Figur 12. Principskiss över den föreslagna statliga lokala högskoleorganisationen.

huvudmannaskap. Detta innebär i huvudsak att vårdutbildning kommer att vara en uppgift för landstingskommun och övrig kommunal högskoleutbildning en uppgift för primärkommun. I båda fallen är det fråga om utbildning som i dag ofta är samorganiserad med gymnasial utbildning.

Den statliga regleringen av den kommunala högskoleutbildningen bör enligt utredningens uppfattning vara mindre omfattande än vad som gäller för gymnasieskolan. Det är väsentligt att kommunal högskoleutbildning för de studerande och för yrkeslivet kommer att framstå som i olika avseenden likvärdig med den statliga högskoleutbildningen.

Kommun bör vara skyldig att som studerande ta emot även den som inte tillhör kommunen. Enligt U 68:s mening skall interkommunal ersättning tills vidare utgå på samma sätt som för närvarande i gymnasieskolan.

Styrelse för kommunal högskoleutbildning bör i princip vara skolstyrelsen i fråga om primärkommun och utbildningsnämnden i fråga om

Figur 13. Principskiss över den föreslagna organisationen för statlig och kommunal grundutbildning.

landstingskommun. För att förväxling med de statliga utbildningsnämnderna skall undvikas bör den senares benämning, i analogi med den statliga högskolestyrelsens och den kommunala skolstyrelsens, ändras till utbildningsstyrelse. I huvudsak bör genomförandet av utbildningen vara en angelägenhet för huvudmannen inom ramen för generella statliga bestämmelser. I vissa fall, där samordning med den statliga högskolan är angelägen, blir det emellertid fråga om att organ inom denna högskola skall besluta i enskilda ärenden som rör kommunal utbildning, t. ex. i fråga om utbildningslinjer som innehåller moment från såväl statlig som kommunal utbildningsorganisation (nuvarande kombinationsutbildningar).

Under skolstyrelse och utbildningsstyrelse bör det enligt U 68:s uppfattning finnas organ med uppgifter motsvarande de statliga utbildningsnämndernas och linjenämndernas. Dessa får i regel enskilda utbildningslinjer eller grupper av sådana som ansvarsområde. De bör därför benämnas linjenämnder. Linjenämnderna bör sammansättas enligt samma principer som de motsvarande statliga organen och deras ledamöter bör

utses på i princip samma sätt som dessas. Den statliga och den kommunala högskoleorganisationen illustreras jämförande i figur 13.

Regional samverkan (avsnitt 6.3.7)

Enligt U 68:s bedömning kommer behovet av samverkan och samråd mellan högskolorna och mellan dessa och de kommunala huvudmännen för högskoleutbildning att vara stort. I många fall utgör de utbildningsregioner utredningen arbetat med i dimensionerings- och lokaliseringsövervägandena naturliga ramar för en planeringssamverkan. Detta gäller t. ex. i fråga om utbudet av lokala utbildningslinjer och av enstaka kurser och studiekurser, bl. a. som decentraliserad utbildning, där enligt utredningens förslag de enskilda högskolestyrelserna i princip skall ha frihet att utnyttja tillgängliga resurser. Det gäller också beträffande utbyten av lärartjänstgöring mellan högskolor med och högskolor utan forskningsorganisation. Utbyten av detta slag blir av stor betydelse för de mindre högskolornas och deras utbildnings forskningskontakt.

U 68 anser det lämpligt att organ skapas för samråd mellan högskolestyrelserna och styrelserna för de kommunala högskoleutbildningarna, i varje fall i utbildningsregioner med mer än en statlig högskola. Utredningen utgår från att styrelsen för den största statliga högskolan i varje utbildningsregion kommer att ta erforderliga initiativ och svara för den administrativa servicen åt ett sådant samrådsorgan.

Samråd och samverkan i konkreta planeringsfrågor kan aktualiseras också mellan institutioner eller utbildnings- och linjenämnder. Erfarenheterna från bl. a. universitetsfilialerna visar på behovet av sådan samverkan. Samråd i planeringen och gemensamt utnyttjande av personal bör vara normalt vid uppbyggnad av en ny högskola eller en ny utbildningslinje vid en befintlig högskola. Också samverkan i fråga om rekrytering av studerande från mindre högskolor till forskarutbildning är väsentlig.

Vissa funktioner bör av resursskäl vara koncentrerade till bestämda högskolor. Det gäller t. ex. expertis för lokal- och utrustningsplanering som bör finnas vid vissa större högskolor och ha skyldighet att vid behov biträda även andra högskolor. Andra områden där sådan personalsamverkan blir aktuell är t. ex. pedagogiskt utvecklingsarbete och läromedelsfrågor. Ekonomiska och administrativa funktioner såsom redovisning bör koncentreras till vissa högskolor, om så bedöms ändamålsenligt.

När det gäller förhållandet mellan statlig högskola och kommunal utbildningsorganisation på det lokala planet är det väsentligt att samverkan kommer till stånd — förutom genom personalsamband i olika organ — genom att frågor av gemensamt intresse regelmässigt behandlas i samråd mellan myndigheterna inom den statliga och den

kommunala organisationen. Exempelvis bör sådant samråd föregå de årliga anslagsframställningarna.

Den centrala organisationen (avsnitt 6.4)

De för utbildningsplaneringen i stort styrande besluten ankommer på statsmakterna. Enligt U 68:s uppfattning bör beslutanderätt i fråga om högskoleutbildningens dimensionering, organisation, innehåll och verksamhetsformer i ökad utsträckning anförtros de lokala högskolemyndigheterna. Även i framtiden kommer det dock att behövas centrala planerings- och samordningsinsatser av den arten och omfattningen att de inte kan eller bör fullgöras på departementsnivå. U 68 utgår därför från att det skall finnas en verksorganisation för högskoleutbildningen. I avsnitt 6.4.2 sammanfattar utredningen verksorganisationens huvuduppgifter. I avsnitt 6.4.3 redovisar U 68 sammanfattningsvis följande syn på frågan om verksorganisationens yttre uppbyggnad.

Den strävan till samordning av utbildningsplaneringen som är ett huvudmotiv för utredningens förslag till lokal organisation motiverar även på verksnivå en såvitt möjligt sammanhållen organisation. Denna bör avse statlig, landstingskommunal och primärkommunal högskoleutbildning inom utbildningsdepartementets område.

Viss högskoleutbildning är lokalt samorganiserad med gymnasial utbildning. Detta gäller huvuddelen av den kommunala högskoleutbildningen och viss statlig sådan, främst sjöbefälsutbildningen. Praktiska skäl talar för att berörda skolenheter i sin helhet bör tillhöra ett och samma verks ansvarsområde.

Enligt U 68:s mening bör således kommunal högskoleutbildning av nämnda slag liksom sjöbefälsutbildningen ha SÖ som central myndighet.[1] För att säkra den planeringssamordning inom högskoleutbildningens hela område som U 68 ser som utomordentligt väsentlig bör lämpliga former för samråd utvecklas mellan SÖ och den för högskoleutbildningen i övrigt ansvariga verksorganisationen.

U 68 förordar en sammanhållen verksorganisation för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen. För en sådan organisation talar den sammanhållna lokala organisation som utredningen föreslår och strävan att ge denna största möjliga frihet i fråga om planering och utnyttjande av de samlade resurserna för högskoleutbildningen liksom också behovet att i den långsiktiga planeringen se resurserna för högre utbildning som en helhet. Vid genomförande av en sådan central organisation måste särskilt uppmärksammas formerna för organisationens kontakt med yrkeslivet inom olika sektorer.

U 68 föreslår mot denna bakgrund att verksuppgifterna för i huvudsak all statlig högskoleutbildning inom utbildningsdepartementets om-

[1] Särskilda yttranden av Lennart Larsson och Lars Tobisson.

råde anförtros ett nytt verk. Utredningen föreslår att detta verk benämns universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

UHÄ:s uppgifter kommer enligt förslaget att anknyta till nuvarande uppgifter i fråga om grundläggande högskoleutbildning för främst UKÄ, SÖ och nämnden för socionomutbildning när det gäller bl. a. dimensionering och lokalisering, tillträde till utbildning, studiernas organisation, pedagogiskt utvecklingsarbete, institutionell organisation, personalfrågor samt administrativa uppgifter i övrigt.[1] UHÄ avses också överta de uppgifter i fråga om forskning och forskarutbildning som vilar på i första hand UKÄ. Härutöver föreslår U 68 att det nya verket skall överta de centrala funktioner i lokal- och utrustningsplaneringen som för närvarande fullgörs av LUP-nämnden.

U 68 föreslår att UHÄ skall ledas av en av regeringen utsedd styrelse bestående av, förutom verksledningen, företrädare för offentlig och enskild verksamhet med anknytning till högskoleväsendet och för arbetstagar- och studerandeintressen. Vid sammansättningen av styrelsen bör såväl forskningens och forskarutbildningens som grundutbildningens behov beaktas och en anknytning till olika samhällssektorer och yrkesområden eftersträvas.

För att kunna fullgöra sina planerings- och utvecklingsuppgifter behöver UHÄ medverkan av en avsevärt vidare krets av personer med anknytning till skilda yrkes-, utbildnings- och forskningsområden än som kan rymmas inom ämbetets styrelse och bland dess tjänstemän.

U 68 utgår från att de nuvarande fakultetsberedningarna inom UKÄ tills vidare skall vara beredningsorgan för forsknings- och forskarutbildningsfrågor.

När det gäller beredningsorganisationen för den grundläggande högskoleutbildningen är det enligt U 68:s mening nödvändigt att finna former som ger god anknytning till yrkeslivet. Liksom den lokala planeringsorganisationen bör den centrala beredningsorganisationen utgå från den indelning i yrkesutbildningssektorer som ligger till grund för U 68:s förslag till både kvantitativ och kvalitativ planering. Fakultetsberedningarna, som i fråga om grundutbildningen för närvarande har uppgifter bara inom en del av det som svarar mot den framtida högskoleorganisationen, fyller inte generellt dessa krav. U 68 föreslår därför en organisation med fem utbildningsberedningar, en för varje yrkesutbildningssektor.

Ledamöterna i dessa bör utses av regeringen och väljas så att bl. a. arbetsgivare och arbetstagare inom det berörda yrkesområdet, statliga myndigheter med anknytning till detta eller med ansvar för näraliggande utbildning samt inom högskolan verksamma lärare och forskare, andra anställda samt studerande blir företrädda i beredningarna.

[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.

I samband med att den nuvarande LUP-organisationen inordnas i dels de föreslagna högskolorna, dels UHÄ bör enligt U 68:s uppfattning också en lokal- och utrustningsberedning inrättas inom ämbetet. I denna beredning bör ingå bl. a. företrädare för byggnadsstyrelsen och utrustningsnämnden för universitet och högskolor samt för de inom högskolorna verksamma.

Anslagssystem (avsnitt 6.5)

Vissa förändringar i sättet att anvisa medel för verksamheten inom högskoleväsendet är nödvändiga i samband med ett genomförande av U 68:s förslag. U 68 anser det naturligt att statsmakternas avvägningar i fråga om resurser till högskoleverksamhet i första hand görs från ändamålssynpunkt. Anslagssystemet bör därför baseras på indelningen efter verksamhetsområden och inte på indelningen i högskolor m. m. Utredningen föreslår — som tidigare nämnts — en anslagsmässig åtskillnad mellan å ena sidan grundläggande högskoleutbildning, å andra sidan forskning och forskarutbildning inom högskolorna.

När det gäller forskning och forskarutbildning utgår U 68 från att medel för denna del av verksamheten liksom hittills skall anvisas per fakultetsområde. När det gäller grundutbildningen innebär utredningens förslag att planering m. m. grundas på en indelning i yrkesutbildningssektorer. Utredningen finner det då naturligt att också medelsanvisningen sker i huvudsak per yrkesutbildningssektor. Även bidrag till kommunal och enskild högskoleutbildning bör anvisas sektorsvis för att en samlad överblick skall underlättas.

En anslagsmässig åtskillnad mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning förutsätter i utgångsläget en fördelning av främst de befintliga fakultetsanslagen på de båda verksamhetsgrenarna. En sådan fördelning behöver inte innebära att en viss typ av lärartjänster förs helt till den ena eller den andra verksamhetsgrenen. Stor frihet bör enligt U 68:s mening föreligga i det faktiska utnyttjandet av de samlade lärarresurserna med hänsyn till de givna uppgifterna.

Någon uppdelning av de fakultetsområdes- eller sektorsvis anvisade medlen på anslag för olika slag av kostnader, t. ex. lärarlöne- och driftkostnader, bör inte förekomma, utan den lokala friheten i resursdispositionen bör underlättas genom att medel anvisas under ett och samma anslag per fakultetsområde resp. yrkesutbildningssektor.

Statsmakterna bör liksom hittills ange ett antal utbildningsplatser per linje eller grupp av linjer för vilket medel beräknats. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, UHÄ bör fördela de under varje sektorsanslag anvisade medlen på högskolor. Inom den givna ramen bör de lokala högskolemyndigheterna i princip ha frihet att disponera med-

len för berörda linjer. Vissa restriktioner kan dock bli aktuella, bl. a. för att underlätta övergången till det nya systemet.

Medel för lokala och individuella utbildningslinjer — vilka det enligt U 68:s bedömning är svårt att centralt fördela på yrkesutbildningssektorer — bör anvisas under ett särskilt anslag. Den styrning statsmakterna här kan vilja göra bör komma till uttryck i riktlinjer av mera allmän karaktär. Samma ordning bör gälla i fråga om medel för enstaka kurser och studiekurser, vilka också bör anvisas under ett särskilt anslag. Här kan bl. a. förekomsten av fasta lärartjänster bli en restriktion när det gäller att utnyttja de anvisade medlen.

U 68 betonar högskolestyrelsens övergripande ansvar för de samlade resurserna och vikten av att styrelsen garanterar även de institutioner vilkas verksamhet faller inom flera anslagsområden en nödvändig stabilitet i verksamheten.

Tjänsteorganisatoriska frågor (avsnitt 6.6)

Ett genomförande av den av U 68 föreslagna institutionella organisationen förutsätter inte några principiella förändringar i t. ex. anställningsformer, behörighetskrav och tjänstgöringsskyldighet för olika slag av tjänster. Utredningen utgår från att det alltjämt skall finnas lärartjänster avsedda företrädesvis för forskning och forskarutbildning liksom tjänster avsedda företrädesvis eller helt för grundutbildning. Det finns emellertid en rik flora av tjänstetyper vid de läroanstalter som föreslås ingå i de nya högskolorna. Det är angeläget att skapa förutsättningar för ett smidigt utnyttjande av de samlade resurserna genom att utjämna en del skillnader mellan olika likartade tjänster. Målet bör vara att få ett mindre antal typer av lärartjänster och en så långt möjligt enhetlig utformning av bestämmelserna för varje typ av tjänst.

Också ledningsfunktionerna på olika nivåer inom läroanstalterna påverkas mera konkret om den föreslagna organisationen genomförs. Mot bakgrund av de skiftande förutsättningarna inom olika delar av de blivande högskolorna betonar U 68 vikten av ett smidigt system för att genom heltids- eller deltidstjänster tillgodose ledningsfunktionerna som rektor eller prorektor för högskola, rektor vid förvaltningsenhet, ordförande i utbildnings- eller linjenämnd, dekanus eller motsvarande inom fakultet/sektion samt prefekt eller studierektor vid institution. Dessa ledningsuppgifter förutsätts i flertalet fall komma att fullgöras av lärare. Det bör vara möjligt att hos en och samma person förena skilda funktioner.

Högskolestyrelsen bör enligt U 68:s mening ha stor frihet att inom givna medelsramar inrätta tjänster såväl för lärare som för teknisk och administrativ personal m. m.

I fråga om tillsättning av tjänster finner U 68 det i och för sig önsk-

värt att denna uppgift förs över till högskolestyrelserna i betydande omfattning. Utredningen har emellertid inte anledning att generellt gå in på frågor om tillsättningsnivå för olika slag av lärartjänster. U 68 anser det dock nödvändigt att föreslå en enhetlig tillsättningsnivå för gruppen lektorstjänster av olika slag, där förhållandena i dag skiftar mellan olika läroanstalter. Utredningen förordar — i avvaktan på en vidare prövning av frågan — att samtliga lektorstjänster skall tillsättas av UHÄ efter förslag av högskolestyrelsen.[1] Övriga tjänster — utom vissa tjänster som tillsätts av regeringen — bör tillsättas av högskolestyrelsen.

När det gäller lärartjänster avsedda företrädesvis för forskning och forskarutbildning utgår U 68 från att förslag skall avges av vederbörande fakultets/sektionsorgan. Beträffande tjänster helt eller företrädesvis avsedda för grundutbildning — dvs. bl. a. olika slag av lektorstjänster — är en motsvarande reguljär medverkan av utbildningsnämnder svår att förverkliga, eftersom i många fall flera nämnder kommer att beröras. U 68 menar då att det naturliga är att förslag till högskolestyrelsen avges av vederbörande institution och att styrelsen därefter med hänsyn till det enskilda ärendets art får avgöra om beredning i särskild ordning är påkallad, innan förslag avges.

Den frihet att utnyttja de samlade lärarresurserna som U 68 föreslår är väsentlig bl. a. med hänsyn till önskemålet att underlätta kontakterna mellan forskning/forskarutbildning och grundutbildning. Tjänstgöring av t. ex. en professor i grundutbildning och en universitetslektor i forskarutbildning kan vara både nödvändig och önskvärd från såväl verksamhetens som den enskilde lärarens synpunkt för att underlätta dessa kontakter. Det är viktigt att de formella förutsättningarna för lärare, som i huvudsak är verksamma i grundutbildning, att fullgöra tjänstgöring i forskarutbildning förbättras.

Tjänstgöringsbyten av nämnda slag kommer enklast till stånd inom ramen för den enskilda institutionen, i den mån den är gemensam för grundutbildning och forskning/forskarutbildning. Mellan institutioner inom en högskola bör byten komma till stånd genom beslut av högskolestyrelsen efter förslag eller hörande av de berörda.

Tjänstgöringsbyten mellan högskolor slutligen är, som antytts i det föregående, av stor betydelse för de mindre högskolornas och deras lärares forskningskontakt. Behovet av medel för sådana byten bör beaktas vid beräkning av anslagen till grundutbildning. En generell förutsättning för byten av här diskuterat slag bör vara att beslut fattas i samförstånd med de lärare det gäller.

Också för lärare som helt eller i huvudsak är verksamma i grundutbildning är en mera aktiv forskningskontakt ofta av stor betydelse. U 68 förordar att man skall kunna för den enskilde läraren koncentrera undervisningsinsatserna i tiden så att tjänstgöringen medger sammanhäng-

[1] Särskilt yttrande av Ove Nordstrandh.

ande perioder för forskning. Högskolestyrelsen bör ha möjlighet att för lärare med erforderlig vetenskaplig grundkompetens göra sådana omfördelningar i tiden inom den givna totalramen.

I andra och mer generella former bör kontakt med forskning m. m. kunna vara ett åliggande för lärare med grundutbildning som enda uppgift eller huvuduppgift. Högskolestyrelsen bör ha ett övergripande ansvar för planering av lärarnas fortbildning i här antydda former och medel bör beräknas för ändamålet.[1]

I specialbetänkandet Högskolornas förvaltning behandlar U 68 kansliorganisationen vid de nya myndigheter som utredningen föreslagit i huvudbetänkandet.

I avsnitt 2.3 diskuterar U 68 konsekvenserna för den lokala förvaltningsorganisationens och verksorganisationens uppgifter av utredningens olika förslag. Utredningen framhåller att en huvudpunkt är att öka den lokala organisationens befogenheter och handlingsfrihet och därmed också förutsättningarna för lokalt engagemang i utbildningsplaneringen. Detta gäller i fråga om såväl dimensionering och lokalisering (av enstaka kurser och studiekurser) som utbildningens innehåll och organisation, högskolans institutionella organisation och dispositionen av anvisade resurser. Förändringar i denna riktning avlastar de centrala myndigheterna vissa uppgifter, men samtidigt ställer en ökad decentralisering — geografiskt och ansvarsmässigt — andra krav på samordning på riksplanet och på ett samlat planeringsunderlag för statsmakterna.

UHÄ:s kansliorganisation (kapitel 3)

Utgångspunkter (avsnitt 3.1)

I fråga om UHÄ:s planeringsuppgifter kommer utbildnings- och fakultetsberedningarna att spela en central roll. U 68 utgår därför vid överväganden om kansliorganisationen från beredningarnas uppgifter, ansvarsområden och behov av service. Alla frågor som hör till en viss beredningsområde bör med denna utgångspunkt hållas samman inom en arbetsenhet.

Två principmodeller för den beredningsanknutna delen av kansliorganisationen kan i första hand tänkas. Den ena modellen innebär att grundutbildningsuppgifter resp. forsknings/forskarutbildningsuppgifter hålls samman var för sig. Den andra modellen innebär att ett antal arbetsenheter svarar för uppgifter som rör båda verksamhetsgrenarna.

En kansliorganisation i vilken ansvar för grundutbildningsfrågor och ansvar för forsknings/forskarutbildningsfrågor förenas inom samma arbetsenheter förutsätter en koppling mellan fakultetsområde och yrkes-

[1] Särskilt yttrande av Ove Nordstrandh.

utbildningssektor. En sådan koppling är inom en del områden naturlig på grundval av befintliga ämnesmässiga samband men erbjuder i andra fall stora svårigheter genom att angelägna samband inte kan tillgodoses. Det finns också risker för en låsning av utvecklingen om kansliorganisationen baseras på *vissa,* av många, samband mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning.

Om man stannar för en för forskning/forskarutbildning och grundutbildning åtskild organisation, torde när det gäller forskning och forskarutbildning ansvaret för hithörande frågor beträffande samtliga fakultetsområden kunna hållas samman inom *en* arbetsenhet. I fråga om den grundläggande utbildningen blir det däremot med hänsyn till förutsebara personalbehov nödvändigt att ha flera arbetsenheter. Det står sålunda klart att grundutbildningsfrågorna rent kvantitativt kommer att dominera starkt. Det kan då hävdas att forskningen och forskarutbildningen bör få en egen plattform i form av en separat arbetsenhet. Å andra sidan kan hävdas att detta innebär risker för en isolering av forsknings- och forskarutbildningsfrågorna. Man bör emellertid beakta att möjligheterna att rekrytera personal med erfarenhet av och inriktning på forskningsverksamhet ökar med en sådan organisation.

Båda de diskuterade modellerna är förenade med problem. Oavsett vilken av dem som läggs till grund för organisationen blir samverkan över gränserna mellan berörda arbetsenheter nödvändig. Avgörande för U 68:s ställningstagande blir i detta läge att modellen med separata enheter för grundutbildning och forskning/forskarutbildning ger bättre förutsättningar för service till utbildnings- och fakultetsberedningarna.

Utredningens slutsats blir att det bör finnas en eller flera arbetsenheter med planeringsuppgifter i fråga om grundläggande utbildning och en arbetsenhet med motsvarande uppgifter i fråga om forskning och forskarutbildning. Frågor rörande samordning och avvägning av resurser m. m. mellan de båda verksamhetsgrenarna hör enligt utredningens uppfattning hemma på verksledningsnivån.[1]

Arbetsenheter (avsnitt 3.2)

U 68 ser det som väsentligt att de fem yrkesutbildningssektorerna så långt möjligt jämställs med varandra kansliorganisatoriskt. Utredningen förordar därför att de beredningsanknutna uppgifterna i fråga om grundläggande utbildning — rörande utbildningens dimensionering, lokalisering, mål, innehåll och organisation — organiseras i *fem arbetsenheter, en för varje yrkesutbildningssektor.*

Ett antal uppgifter rörande den grundläggande utbildningen har ett nära samband med den sektorsanknutna planeringen men kan inte naturligt sektoriseras. Även om uppgifterna kräver medverkan från sektors-

[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.

enheterna eller nära kontakt med dessa, bör därför i vissa fall ett sammanhållande ansvar för deras fullgörande läggas på särskilda enheter. U 68 föreslår att det *utöver de fem sektorsenheterna* skall finnas *två arbetsenheter för uppgifter rörande grundläggande utbildning: en för forsknings- och utvecklingsarbete (FoU)* med sammanhållande ansvar också för icke sektorsanknuten kvantitativ planering, utbildningsstatistik samt studie- och yrkesorientering och *en för antagning* och behörighets- och urvalsfrågor med sammanhållande ansvar också för övriga utbildningsjuridiska frågor.

Arbetsuppgifterna för *arbetsenheten för forskning och forskarutbildning* bör i princip motsvara uppgifterna för de sju föreslagna enheterna för grundläggande utbildning. Enheten bör sålunda svara för dels planerings- och utvecklingsuppgifter av såväl kvantitativ som kvalitativ karaktär i anslutning till fakultetsberedningarnas arbete, dels vissa uppgifter rörande forskarutbildningen som har nära samband med nämnda uppgifter.

Många av de frågor och uppgifter som föreslås ankomma på UHÄ är gemensamma för de båda verksamhetsgrenarna grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning. En del av dem hör mycket nära samman med uppgifterna för sektorsenheterna och enheten för forskning och forskarutbildning, exempelvis frågor om anknytningen mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning, om lärartjänster vilkas innehavare är engagerade inom båda verksamhetsgrenarna och om vissa forsknings- och utvecklingsprojekt. Frågor av detta slag måste handläggas i samverkan mellan berörda arbetsenheter. För andra gemensamma uppgifter bör särskilda arbetsenheter inrättas. U 68 föreslår att det skall finnas *tre arbetsenheter för frågor som är gemensamma för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning,* nämligen *en basresursenhet* för planeringsuppgifter rörande basresurser och servicefunktioner, *en budgetenhet* för samordnande ekonomiska och organisatoriska planeringsuppgifter och *en enhet för personalfrågor m. m.*

U 68 betraktar de sammanlagt elva föreslagna arbetsenheterna som enheter på byrånivå. Utredningen ser det inte som möjligt eller ändamålsenligt att låta all samordning mellan dessa enheter ske under verkschefens och hans ställföreträdares direkta ledning. U 68 föreslår därför att *tre avdelningar* upprättas inom UHÄ, *en för grundläggande utbildning, en för forskning och forskarutbildning* och *en för ekonomi och administration.* Indelningen i avdelningar bör regleras av regeringen, medan däremot UHÄ bör få besluta rörande arbetsenheternas fördelning på avdelningar och rörande avgränsningen av deras uppgifter.

Personal och genomförande (avsnitt 3.3)

För mera permanenta uppgifter, i princip motsvarande dem som en-

ligt U 68:s förslag skall ankomma på UHÄ, disponerades budgetåret 1973/74 personalresurser motsvarande sammanlagt ca 250 personår. Av dessa föll omkring 155 på UKÄ, ca 75 på SÖ, ca 15 på nämnden för socionomutbildning, omkring 5 på LUP-nämnden samt enstaka på samarbetsnämnden för journalisthögskolorna och TMR.

Med utgångspunkt i nuvarande tjänsteinnehavares arbetsuppgifter har U 68 gjort en översättning eller omräkning av dessa resurser till den nu föreslagna kansliorganisationen för UHÄ. Utredningen har endast velat belysa de förordade arbetsenheternas ungefärliga omfattning och personalstruktur med utgångspunkt i dagens förhållanden. En mer detaljerad analys rörande det nya verkets personalorganisation bör komma till stånd sedan statsmakterna tagit ställning till utredningens principförslag.

Enligt omräkningen kommer avdelningen för grundläggande utbildning att omfatta omkring 165 personårs, avdelningen för forskning och forskarutbildning ca 10 personårs och avdelningen för ekonomi och administration ca 75 personårs resurser. Inom den förstnämnda avdelningen avser omkring 65 personår antagningsuppgifter — för vilka personalbehoven på sikt kan bedömas först på grundval av kompetenskommitténs förslag. U 68 räknar på allmänna grunder med att det skall vara möjligt att i samband med ett genomförande av utredningens olika förslag successivt minska det totala personalbehovet med något tiotal personår.[1]

Den lokala högskoleförvaltningens organisation (kapitel 4)

Den lokala förvaltningen bör enligt U 68:s uppfattning disponeras och organiseras så fritt som möjligt av högskolestyrelserna för att betjäna högskolornas olika organ och befattningshavare. Central reglering av förvaltningens organisation bör förekomma endast i begränsad omfattning.

Förutsättningarna för olika administrativa lösningar kommer att vara mycket skiftande mellan olika högskolor och stor hänsyn måste i utgångsläget tas till rådande personal- och lokalförhållanden m. m. De organisationskommittéer, som U 68 föreslagit i huvudbetänkandet, bör därför få uppgiften att utarbeta konkreta förslag om organisationen av och resurserna för de nya högskolornas förvaltningar. Utredningen ger i avsnitt 4.2 (s. 70 ff.) vissa utgångspunkter för dessa lokala överväganden.

När det gäller *högskolor som endast har grundläggande utbildning* utgår U 68 från *två huvudfunktioner* inom den lokala förvaltningen: *en planeringsinriktad,* som anknyter till utbildnings- och linjenämndernas uppgifter men också till högskolestyrelsens övergripande planeringsansvar, och *en driftinriktad,* som anknyter till högskolestyrelsens ansvar för

[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.

de personella och materiella resurserna, U 68 benämner de två funktionerna *Utbildning* och *Administration*. Denna uppdelning bör läggas till grund för en indelning i arbetsenheter eller en uppgiftsfördelning mellan förvaltningens tjänstemän.

För *högskolor som omfattar också forskning och forskarutbildning* betraktar U 68 de planeringsuppgifter m. m. som rör planerings- och ledningsorganens ansvarsområden för både utbildning och forskning som en helhet. Denna funktion inom förvaltningen kallar utredningen *Utbildning och forskning*.

Planeringen av olika slag av basresurser — lokaler, utrustning, bibliotek, andra serviceinrättningar, etc. — och den samordnande ekonomiska planeringen över gränserna mellan verksamhetsgrenar och anslag i riksstaten har ett nära samband med högskolestyrelsens övergripande resurs- och personalansvar. Utredningen räknar med en funktion benämnd *Basresurser och budget*.

För att markera sambandet mellan de två här berörda planeringsinriktade funktionerna inom förvaltningen för U 68 samman dem till en huvudfunktion *Planering*. På samma sätt som för högskolor med enbart grundutbildning kan då de återstående, drift- och serviceinriktade förvaltningsuppgifterna föras till en huvudfunktion *Administration*. Den skisserade uppdelningen bör läggas till grund för indelning i arbetsenheter vid de berörda förvaltningarna.

I fråga om funktionen Utbildning och forskning bör inom varje förvaltning en tjänsteman ha ett huvudansvar för var och en av de fem yrkesutbildningssektorerna. För vissa övergripande och inte naturligt sektorsanknutna uppgifter, i huvudsak motsvarande dem som i fråga om UHÄ föreslagits förda till FoU- och antagningsenheterna, bör det finnas särskilda ansvariga tjänstemän.

När det gäller att organisera motsvarande uppgifter för forskningen och forskarutbildningen kan liksom i fråga om UHÄ två principmodeller tänkas. Antingen kan dessa uppgifter ansvarsmässigt helt skiljas från de uppgifter som rör den grundläggande utbildningen eller också kan uppgifter rörande båda verksamhetsgrenarna förenas hos samma tjänstemän. Enligt U 68:s mening måste en avvägning här göras för varje högskola särskilt med beaktande av lokala omständigheter av olika slag, bl. a. frekvensen av institutioner som är gemensamma för forskning/forskarutbildning och grundutbildning.

Funktionen *Basresurser och budget* inom förvaltningen är av central betydelse för högskolestyrelsens möjligheter att utöva sitt resurs- och driftansvar för högskolans samlade verksamhet. För att belysa detta utvecklar U 68 i avsnitt 4.2.3 vissa drag i processen för planering och budgetering i den föreslagna lokala organisationen.

Vid *högskolor med förvaltningsenheter* bör det — i den mån ett organs ansvarsområde helt eller i huvudsak ligger inom institutioner som

tillhör en viss förvaltningsenhet — vara lämpligt att placera den eller de tjänstemän inom den lokala förvaltningen, som skall betjäna resp. organ, vid förvaltningsenheten i fråga. Sådana lokaliseringsfrågor, vilkas lösning inte rubbar principerna för den lokala förvaltningens organisation, bör övervägas av organisationskommittéerna.

En annan fråga är i vad mån olika funktioner inom förvaltningen direkt bör organiseras efter en indelning i förvaltningsenheter.[1] Enligt U 68:s mening måste här för varje berörd högskola och funktion en bedömning göras med utgångspunkt i bl. a. tillgängliga personalresurser samt den planerade indelningen i förvaltningsenheter och uppgiftsfördelningen mellan högskolestyrelsen och förvaltningsenheternas ledningsorgan. Denna bedömning bör i första hand göras av resp. organisationskommitté. Som riktpunkt bör gälla att arbetsuppgifterna för förvaltningspersonal som knyts till förvaltningsenhet bör ha sådan omfattning att de ger underlag för hela tjänster.

U 68 tar i avsnitt 4.3 upp ett par *tjänsteorganisatoriska frågor* rörande förvaltningarna. Enligt förslagen i huvudbetänkandet skall rektorsämbetet bestå av antingen rektor och förvaltningschef eller också enbart rektor. U 68 föreslår att den förra konstruktionen skall finnas vid de sju högskolor, vid vilka forskning och forskarutbildning förutsätts förekomma, och den senare vid de tolv övriga, vilka kommer att meddela enbart grundläggande utbildning. Även vid de senare bör dock finnas administrativa tjänstemän på kvalificerad nivå med ansvar för den direkta ledningen av förvaltningen och dess personal.

Med utgångspunkt i bl. a. befintliga rektors-, studierektors- och utbildningsledartjänster bör man enligt U 68:s mening söka få till stånd en om möjligt över hela fältet av grundläggande högskoleutbildning användbar tjänstetyp för planerings- och ledningsuppgifter inom de lokala förvaltningarna, i första hand i anslutning till utbildningsnämndernas arbete.

1.1.7 Kostnader (Högskolan kap. 7)

Under 1950- och 1960-talen har den offentliga verksamheten tagit i anspråk allt större del av de totala samhällsresurserna. Bl. a. utbildningsområdet har vuxit kraftigt. U 68 redovisar utbildningskostnadernas utveckling under 1960-talet. Den högre utbildningens och forskningens andel av bruttonationalprodukten fördubblades i stort sett under detta årtionde. Utgifterna för universitet och högskolor m. m. inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde uppgick, som framgår av tabell 29, år 1972 till 1 390 milj. kr. (avsnitt 7.1.).

[1] Särskilt yttrande av Nils Gralén.

Tabell 29. Bruttonationalprodukt samt utgifter på driftbudgeten, under åttonde huvudtiteln och för högre utbildning och forskning, milj. kr., löpande priser.

	1960	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Bruttonational-produkt (till marknadspris)	72 000	112 000	122 300	131 900	140 600	152 500	170 300	182 700	198 600
Totala utgifter *på driftbudgeten*	14 300	25 200	28 800	31 800	34 000	36 800	40 500	43 800	48 400
Totala utgifter under åttonde huvudtiteln	1 900	3 690	4 250	4 940	5 410	6 250	7 160	7 590	8 390
Utgifter för högre utbildning och forskning[1]	260	460	580	700	780	940	1 140	1 240	1 390

[1] Avser universitet, högskolor, seminarier m. m. under åttonde huvudtiteln.

U 68 har beräknat kostnaderna för den grundläggande högskoleutbildningen vid ett genomförande av utredningens förslag. Utredningen påpekar att det inte är möjligt att isolera de kostnader som ett förverkligande av dess förslag skulle föranleda. Förslagen avser inte marginella förändringar inom en given institutionell ram. U 68:s kostnadsberäkningar avser därför totalkostnaderna för den grundläggande högskoleutbildningen. Beräkningarna omfattar kostnader för personal, materiel, lokaler, inredning och utrustning samt lokal förvaltning.

U 68 påpekar att dess kostnadsberäkningar endast är uppskattningar. Antalet närvarande studerande kommer under flera år efter genomförandet av utredningens förslag om en fastare planering av högskoleutbildningen att bero på tillströmningen till sådan utbildning under tiden fram till genomförandet. Även efter genomförande av en fastare planering kommer antalet närvarande studerande att bero på en rad faktorer, bl. a. kvarvarofrekvenser, som i dag bara kan uppskattas med utgångspunkt i dagens förhållanden men som erfarenhetsmässigt varierar från tid till annan.

Underlaget för utredningens kostnadsberäkningar utgörs av dels beräkningar av antalet utbildningsplatser (motsvarande), dels uppgifter om nuvarande kostnader för utbildningslinjer samt, vad avser utbildning som närmast svarar mot de nuvarande filosofiska fakulteternas, för studiekurser. Utredningens beräkningsunderlag redovisas på s. 559—569.

U 68 framhåller att en särskild osäkerhetsfaktor ligger i svårigheten att beräkna hur stor del av nuvarande kostnader vid universiteten och vissa högskolor som gäller den grundläggande utbildningen och inte forskning/forskarutbildning. Tabell 30 visar de av U 68 beräknade kostnaderna.

Tabell 30. Fördelning på ändamål av undervisnings- och administrationskostnader för grundläggande högskoleutbildning enligt U 68:s förslag. Milj. kr., 1972 års pris- och löneläge. Övre och nedre planeringsgränsen.

			1970/71	1975/76	1976/77	1980/81	1983/84
1	Teknisk yrkes-	Ö	185	265	290	340	365
	utbildning[1]	N	185	260	285	315	345
2	Administrativ och	Ö	40	70	90	130	145
	ekon. yrkesutbildn.[1]	N	40	70	80	115	130
3	Vårdyrkes-	Ö	280	335	350	380	400
	utbildning[1]	N	280	330	340	360	370
4	Utbildning för	Ö	250	250	290	305	310
	undervisningsyrken[1]	N	250	245	275	290	300
5	Utbildn. för kultur-	Ö	40	50	55	70	80
	o. inform.yrken[1]	N	40	50	55	65	75
6	Lokala och individu-	Ö	—	—	20	85	95
	ella utbildningslinjer	N	—	—	20	65	75
7	Enstaka kurser och	Ö	—	—	100	145	175
	studiekurser	N	—	—	100	145	175
8	Grundutbildn. inom	Ö	390	250	180	20	0
	filosofisk fakultet[2]	N	390	235	150	10	0
	Summa	Ö	1 200	1 200	1 350	1 500	1 550
		N	1 200	1 200	1 300	1 400	1 450

[1] För perioden 1970/71—1975/76 innefattas *ej* grundutbildning vid filosofisk fakultet.
[2] Fr. o. m. 1976/77 avses antagning av studerande ske endast till utbildning enligt 1—7.

De sammanlagda utgifterna för högskoleutbildningen inkl. studiesociala åtgärder kan enligt U 68 uppskattas till ca 2 200 milj. kr. budgetåret 1972/73. För budgetåret 1976/77 kan de beräknas till ca 2 300 milj. kr. och för 1983/84 till ca 2 800 milj. kr.

Utredningen framhåller att kostnaderna för grundläggande högskoleutbildning, vid genomförande av dess förslag, kommer att öka mycket måttligt jämfört med förhållandena under 1950- och 1960-talen (avsnitt 7.4.).

I fråga om lokalbehovet för högskoleutbildning betonar U 68 att befintliga lokaler skall utnyttjas så långt detta är möjligt och att investeringar i nya lokaler skall anstå till dess högskoleutbildningen nått viss omfattning på berörda orter. Vid de samråd som U 68 haft med berörda kommuner har det visat sig att lokalbehoven för den föreslagna högskoleutbyggnaden till övervägande del kan tillgodoses genom förhyrning av befintliga byggnader. Endast för arbetsterapeut- och sjukgymnastutbildningarna kan krav på omedelbar nybyggnad uppkomma.

Enligt U 68:s bedömning bör det således vara möjligt att genom förhyrningar i allt väsentligt tillgodose lokalbehov för högskoleutbildning

under ett förhållandevis långt inledande skede. Hyreskostnaden för de ytterligare lokaler som fordras för det första årets utbildning uppskattas till drygt 2 milj. kr. Kostnaderna för kompletterande utrustning och inredning beräknas för budgetåret 1976/77 uppgå till ca 4 milj. kr.

Behovet av biblioteksresurser på utbyggnadsorterna bör enligt U 68:s uppfattning i första hand tillgodoses inom existerande biblioteksorganisation på högskoleorterna. Utredningen räknar dock för budgetåret 1976/77 med ett engångsanslag på ca 2,5 milj. kr. för anskaffning av kurslitteratur och referenslitteratur.

Enligt utredningen kommer en decentraliserad utbyggnad av högskoleutbildning att — åtminstone under U 68:s planeringsperiod — medföra lägre investeringskostnader än motsvarande utbyggnad på de nuvarande universitets- och filialorterna. Utredningen framhåller dock att de kostnadsmässiga skillnaderna mellan en koncentrerad och en spridd utbyggnad av högskoleutbildningen är så ringa att de inte kan ha avgörande inflytande på valet av lokaliseringmönster (avsnitt 7.5.).

1.1.8 Genomförande av U 68:s förslag (Högskolan kap. 9; Högskolornas förvaltning avsnitten 3.3.3 och 4.4)

I avsnitt 9.2 (s. 620—632) i huvudbetänkandet skisserar U 68 en fortsatt handläggning av utredningsförslagen. Under förutsättningen att statsmakterna under år 1974 fattar principbeslut på grundval av utredningens förslag bör huvuddelen av förslagen kunna genomföras fr. o. m. budgetåret 1976/77. För att utarbeta detaljerade förslag beträffande bl. a. högskoleutbildningens dimensionering och högskolornas organisation bör organisationskommittéer tillkallas.

Riksdagens beslut bör ge utgångspunkter för organisationskommittéernas planeringsarbete. Det bör därför avse bl. a. valet av utbyggnadsorter för planeringsperioden och riktpunkter för utbyggnadens omfattning och inriktning inom de olika högskoleområdena. Detta förutsätter ställningstaganden också till riktlinjer för högskoleutbildningens dimensionering totalt och inom yrkesutbildningssektorerna. I sammanhanget bör riktpunkter anges för planeringsarbetet i vad avser antagningstal för utbildningslinjer eller grupper av sådana vid tidpunkten för genomförande av utredningens förslag. Ställning bör även tas till studieorganisationens grundprinciper. Snarast efter riksdagens ställningstagande bör regeringen besluta om vilka allmänna utbildningslinjer som skall finnas vid genomförandetidpunkten och erforderliga uppdrag att utarbeta utbildningsplaner lämnas till berörda myndigheter. I fråga om den institutionella organisationen bör riksdagens ställningstagande avse principerna för verksorganisationen och för en sammanhållen lokal högskoleorganisation. Slutligen bör ställning tas till frågan om begränsning av antagningen till all grundläggande högskoleutbildning.

En organisationskommitté bör tillkallas för det föreslagna universitets- och högskoleämbetet (UHÄ). Dess uppgift bör vara att svara för samordning av planeringen inom det blivande UHÄ:s ansvarsområde, intill dess verket inrättats. Den bör vidare svara för detaljplanering av UHÄ:s personalorganisation och utarbeta erforderligt underlag för förhandlingar om UHÄ-personalens löne- och anställningsvillkor. UHÄ bör inrättas den 1 oktober 1975.

De lokala organisationskommittéerna — enligt U 68:s förslag en för varje blivande högskola — bör få i uppgift att utarbeta förslag rörande dimensioneringen och organisationen av den grundläggande högskoleutbildningen budgetåret 1976/77 i resp. högskoleområde. En uppgift för dem blir vidare att utarbeta detaljerade förslag beträffande den lokala statliga högskoleorganisationen och beträffande organisation av och resurser för de lokala förvaltningarna. Dessa förslag bör föreligga i sådan tid att förslag kan föreläggas vårriksdagen 1976. Efter vederbörliga förhandlingar bör då den nya organisationen kunna träda i funktion den 1 juli 1976.

U 68:s förslag om generell antagningsbegränsning bygger på att de av statsmakterna år 1972 beslutade behörighets- och urvalsreglerna skall gälla vid tidpunkten för förslagets genomförande. Om antagning av studerande för läsåret 1976/77 skall kunna ske med tillämpning av de nya reglerna måste enligt U 68:s bedömning, med hänsyn till informationsbehovet, riksdagsbeslut om dessa föreligga redan under våren 1975.

1.1.9 Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning m. m.

1.1.9.1 U 68 (SOU 1973: 12)

Utbildningens mål, innehåll och uppläggning (kap. 2)

Yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot industriverksamhet kommer enligt U 68 att ha tre huvudmål:

att möta efterfrågan på högre utbildning från stora grupper yrkesverksamma, som hittills har haft små möjligheter att få del av högskoleutbildning,

att tillgodose industrins behov av arbetskraft för vissa kvalificerade funktioner samt

att ge utbildning för blivande lärare i yrkestekniska ämnen i gymnasieskolan.

Behovet av lärare i olika yrkestekniska ämnen i gymnasieskolan kommer att vara begränsat. Därför bör utbildningsmålen fastställas med hänsyn i första hand till de övriga två huvudmålen.

Den tekniska utvecklingen har lett till bl. a. ökad automatisering och mekanisering inom industrin och därmed till alltmer avancerade metoder för styrning och kontroll av produktionsprocessen. Också administrationen har blivit mer komplicerad genom decentraliserat budgetarbete, nya personaladministrativa rutiner etc. Vidare har nya former introducerats för samarbete och medinflytande i företagen. Dessa förändringar medför nya krav på de anställda. Även om den yrkestekniska högskoleutbildningen måste vara bred och användbar för en rad olika kategorier anställda, kan de nya kraven likväl uttryckas i vissa yrkeskategorier och befattningar. Exempel på sådana, hämtade från olika branscher, är produktions-, process-, kontroll- och rationaliseringstekniker, arbetsplanerare, modellkonstruktör, resemontör, kvalificerad underhållspersonal, arbetsledare och instruktör.

Vid U 68:s konstruktion av utbildningsplanerna har utgångspunkten dock inte varit namn på befattningar — vilkas innehåll kan växla från ett företag till ett annat — utan i stället beskrivningar av funktionsområden inom vilka de utbildade förväntas vara verksamma. Eftersom utvecklingen går mot vidgade arbetsområden och lagarbete måste utbildningen ge dels fördjupade kunskaper inom det egna yrkesområdet, dels orienterande kunskaper inom viktiga angränsande områden.

Målgruppen för yrkesteknisk högskoleutbildning är yrkesverksamma som efter en grundläggande yrkesutbildning skaffat sig några års arbetserfarenhet inom sitt yrkesområde. Eftersom personer som gått i gymnasieskolan hinner skaffa sig yrkeserfarenhet av nämnvärd omfattning först efter mitten av 1970-talet, måste man för en försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning räkna med sökande som har fått sin grundläggande yrkesutbildning i yrkesskola eller i arbetslivet. Elever med denna bakgrund kommer att vara erfarna yrkesmän men ha varierande skolmässiga förkunskaper. Det är viktigt att utbildningens innehåll och utformning grundas på dessa speciella förutsättningar.

Eftersom den försöksverksamhet som U 68 föreslår bör planeras och genomföras inom en så kort tidsperiod som möjligt är det nödvändigt att begränsa antalet utbildningslinjer som kan komma i fråga. Valet av försökslinjer måste alltså innebära en prioritering. Utbildningen bör inriktas på branscher som representerar en stor andel av den totala arbetskraften och vilkas anställda av olika skäl har särskilt stort behov av vidareutbildning.

U 68 föreslår att försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning skall omfatta sex linjer, nämligen:

konfektionsindustrilinje,
livsmedelsindustrilinje,
pappers- och pappersmasseindustrilinje,

stålindustrilinje,
träindustrilinje,
verkstadsindustrilinje.

I arbetet med utbildningsplaner för de sex försökslinjerna har U 68 utgått från att centralt fastställda planer skall vara av den karaktären att de tillåter stor lokal frihet i den närmare planeringen av utbildningens innehåll och organisation.

Till grund för utbildningsplanerna ligger en analys av målen, den väntade elevgruppens beskaffenhet, det nödvändiga utbildningsstoffet och den erforderliga tidsåtgången. Det har stått klart att utbildningen för att locka sökande måste vara ganska kort. Fem av linjerna föreslås omfatta totalt tre terminer och en linje totalt två terminer.

Var och en av linjerna med inriktning mot konfektions-, livsmedels- och träindustri föreslås uppdelad i två självständiga etapper av vilka den första avses bli två terminer lång. Det blir därigenom möjligt för en studerande att nöja sig med att genomgå den första etappen och ändå ha ökat sitt yrkesvetande betydligt. Men han kan också välja att gå vidare till den andra etappen, antingen direkt efter den första eller efter en tids yrkesverksamhet.

För linjerna med inriktning mot stål- och verkstadsindustri föreslås däremot ingen etappuppdelning. Tre terminer har här bedömts vara den utbildningstid som krävs för att utbildningen skall leda till ett självständigt mål på acceptabel nivå.

Utbildningen på linjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri föreslås få en omfattning som totalt motsvarar ett läsår.

Den yrkestekniska högskoleutbildningen skall förbereda för mer kvalificerade arbetsuppgifter i industrin. Den måste därför innehålla yrkesinriktade ämnen som varierar från linje till linje beroende på branschinriktningen. Men tekniskt och praktiskt yrkeskunnande är inte tillräckligt för den som skall fungera i ansvarig ställning i industrin. Han måste också kunna samverka och meddela sig med sina medarbetare och lösa problem som uppkommer på arbetsplatsen. För detta krävs kunskaper om hur människan fungerar i olika situationer, om lagar och avtal som gäller i arbetslivet och om vissa ekonomiska sammanhang.

Utöver det rent yrkesinriktade stoffet är det därför nödvändigt att de yrkestekniska utbildningslinjerna också innehåller allmänna ämnen. Svenska, arbetslivskunskap, företagsekonomi samt arbetsmiljö och ergonomi föreslås bli gemensamma för samtliga försökslinjer.

Både som stöd för inlärningen av det yrkesspecifika stoffet och för den väntande yrkesverksamheten krävs kunskaper i matematik, fysik och kemi, dock i en omfattning som varierar mellan de olika linjerna.

Även om ämnet engelska från flera synpunkter skulle vara ett vär-

defullt inslag i yrkesteknisk högskoleutbildning, vill U 68 inte föreslå att det skall ingå som obligatoriskt ämne i försöksverksamheten. De personer som i dag och för en lång tid framöver utgör den huvudsakliga målgruppen för yrkesteknisk högskoleutbildning har mycket varierande kunskaper i engelska. Flertalet torde ha obetydliga kunskaper i språket. Att uppställa kunskaper i engelska på viss nivå som inträdeskrav för yrkesteknisk högskoleutbildning skulle innebära att många tänkbara och lämpliga sökande i praktiken skulle utestängas. Om man å andra sidan inte kräver kunskaper i engelska för tillträde, kommer eleverna i försöksverksamheten att befinna sig på vitt skilda nivåer i fråga om förkunskaper i ämnet. En obligatorisk undervisning i engelska på de yrkestekniska linjerna skulle då behöva differentieras i motsvarande grad, vilket vore svårt att genomföra. U 68 föreslår att engelska i stället skall kunna väljas som frivilligt ämne i utbildningen.

De frivilliga studierna i engelska kan äga rum inom ramen för s. k. resurstid, en mindre del av utbildningstiden som föreslås avsatt för individualiserande inslag i utbildningen. Resurstiden kan utnyttjas till särskild undervisning för elever som har studiesvårigheter i något ämne, till specialarbeten eller till inslag som aktualiseras under utbildningens gång.

Olika organisatoriska modeller föreslås prövade i försöksverksamheten. När utbildningen genomgås i ett sammanhang — åtminstone inom varje etapp — och flera ämnen studeras samtidigt, betecknas utbildningsgången som sammanhängande, integrerad utbildning. Denna modell föreslås bli den normala i försöken. Därutöver bör i några fall prövas ett annat organisatoriskt mönster, den s. k. blockmodellen. Den innebär att utbildningsinnehållet uppdelas i block, dvs. självständiga studieenheter där sammanhörande ämnesstoff studeras i koncentration. Motiven för denna modell är dels att personer som inte har behov av hela utbildningen kan genomgå enstaka block, dels att koncentrationsstudier kan tänkas ge större motivation åt elever i fullständig utbildningsgång.

I fråga om linjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri föreslår U 68 att den i försöken organiseras enligt det s. k. sandwich-mönstret, vilket innebär att studierna, som totalt tar ett läsår i anspråk, delas upp på fyra kortare studieperioder. Mellan studieperioderna görs uppehåll om åtta till tio veckor då eleverna återgår till sin yrkesverksamhet.

Undervisningen bör vara tillämpningsinriktad och studiebesök bör ha en viktig plats i utbildningen. Individualisering bör eftersträvas i fråga om både studietakt och utbildningsinnehåll.

I sitt huvudbetänkande föreslår U 68 att ett generellt betygssystem skall tillämpas för högskoleutbildningen med en tregradig betygsskala: underkänd, godkänd, väl godkänd. I utredningsarbetet rörande den

yrkestekniska högskoleutbildningen har företrädare för arbetsmarknadens parter till övervägande delen förordat en tvågradig skala, som endast markerar icke godkänd resp. godkänd studieprestation. Motivet har främst varit att arbetsgivaren vid exempelvis en anställning fäster större vikt vid andra kvalifikationer hos den sökande än de betygsmässiga. Mot denna bakgrund föreslår U 68 att under försöksverksamheten en betygsskala med endast två steg — godkänd och underkänd skall användas.

U 68 föreslår vidare att en genomgången yrkesteknisk högskoleutbildning skall dokumenteras genom att ett utbildningsbevis utfärdas. Beviset bör bl. a. ange utbildningens längd och poängvärde, kursinnehåll samt sammanfattande omdöme om studieprestationen.

Resurser för försöksverksamheten (kap. 3)

För undervisningen inom yrkesteknisk högskoleutbildning kan anlitas dels lärare från gymnasieskolan, t. ex. i matematik, fysik, kemi och företagsekonomi, dels lärare i annan högskoleutbildning, i synnerhet där försöksverksamhet förläggs till befintlig högskoleenhet. I stor utsträckning bör man också anlita lärare från industrin för att undervisningen skall bli verklighetstrogen, aktuell och tillämpningsinriktad, framför allt i de ämnen som har starkast anknytning till industrin.

Försöksverksamheten kommer enligt förslaget att vara relativt begränsad till sin omfattning. Därför bör enligt U 68:s mening befintliga resurser i fråga om lokaler och utrustning kunna utnyttjas på de olika orterna. Förslaget till lokalisering av försöken har utformats bl. a. med hänsyn till förekomsten av utbildningsinstitutioner som har den erforderliga utrustningen.

När det gäller läromedel som kan användas i den yrkestekniska högskoleutbildningen är tillgången god i fråga om de mer allmänt inriktade ämnena. För de yrkes- och branschinriktade ämnena varierar situationen från linje till linje. I någon utsträckning blir det nödvändigt att nyframställa material för försöksverksamheten. Därutöver krävs i huvudsak urval, sammanställning och viss omarbetning av befintligt material.

Dimensionering och lokalisering (kap. 4)

Enligt U 68:s förslag i huvudbetänkandet bör läsåret 1976/77 finnas drygt 500 intagningsplatser på yrkestekniska utbildningslinjer med inriktning mot industriområdet. Kapaciteten antas därefter öka successivt för att under första hälften av 1980-talet nå upp till ca 2 000 intagningsplatser.

Enligt U 68:s uppfattning bör försöksverksamheten vara jämförelsevis begränsad, både av resursskäl och på grund av osäkerheten beträffande rekrytering av elever.

Linjen med inriktning mot verkstadsindustri föreslås prövad på fem orter, vilket kan motiveras av industrigrenens omfattning och spridning.

Linjen med inriktning mot stålindustri har drygt hälften av innehållet gemensamt med verkstadsindustrilinjen, varför linjerna med fördel kan samorganiseras. Detta föreslås ske på två orter.

De övriga försökslinjerna, med inriktning mot konfektions-, livsmedels-, trä- samt pappers- och pappersmasseindustri, föreslås förlagda till en ort vardera.

Varje undervisningsgrupp bör ha 30 utbildningsplatser, och för varje linje och ort föreslås att en grupp inrättas. Enligt förslaget kommer försöksverksamheten sålunda att omfatta 330 utbildningsplatser.

Det är U 68:s uppfattning att de yrkestekniska utbildningslinjerna normalt skall förläggas till högskoleorter. All högskoleutbildning bör ses som en helhet, planeringen måste vara samlad och resurserna utnyttjas så effektivt som möjligt. Vidare är det viktigt att de nya yrkestekniska utbildningslinjerna inte isoleras i högskolan utan att de anknyts till annan högskoleutbildning så att de uppfattas som jämbördiga alternativ med andra studievägar.

Vid valet av orter för yrkesteknisk högskoleutbildning bör man enligt U 68 ha följande kriterier. Den industrigren mot vilken en viss linje är inriktad skall vara väl representerad inom det område, dit linjen förläggs. Detta motiveras dels av rekryteringsskäl, eftersom kravet på yrkeserfarenhet av visst slag för tillträde medför att eleverna skall rekryteras från resp. industribransch, dels av kravet på tillgång på arbetstillfällen för dem som har genomgått utbildningen och dels av själva utbildningens behov — industrin behövs för studiebesök och delar av undervisningen samt som källa för rekrytering av lärare. På orter som väljs bör lokaler och utrustning som är lämpade för den yrkestekniska utbildningen finnas tillgängliga. Vidare är det av flera skäl, både psykologiska och utbildningsorganisatoriska, önskvärt att yrkesteknisk högskoleutbildning redan på försöksstadiet lokaliseras till en eller flera av universitetsorterna. Slutligen bör försöken i görligaste mån spridas geografiskt över landet.

U 68 föreslår att konfektionsindustrilinjen prövas i Borås och träindustrilinjen i Jönköping. I Borås kan textilinstitutets resurser utnyttjas, i Jönköping gymnasieskolans.

I Alnarp finns för närvarande en högre livsmedelsteknisk kurs som administreras av universitetet i Lund. I Örebro finns inom gymnasieskolans ram en livsmedelsteknisk kurs. Båda dessa kurser har beröringspunkter med den föreslagna yrkestekniska högskolelinjen med

inriktning mot livsmedelsindustri. U 68 har funnit att de ovannämnda kriterierna talar för att Lund-Malmö-området i första hand väljs för försöksverksamheten och föreslår att denna förläggs till Alnarp.

Linjen med inriktning mot verkstadsindustri föreslås prövad på följande fem orter, nämligen Eskilstuna, Borlänge, Göteborg, Jönköping och Luleå. Valet av Jönköping har påverkats av möjligheten att där kombinera verkstads- och träindustrilinjerna. Borlänge och Luleå har valts bland flera tänkbara orter av hänsyn till möjligheten att där samorganisera verkstadsindustrilinjen med stålindustrilinjen. Sistnämnda linje föreslås prövad på dessa två orter. Borlänge har av branschens företrädare i utredningsarbetet förordats i första hand bland av U 68 föreslagna utbyggnadsorter. Vid valet av Luleå som andra ort för försöksverksamhet med en linje med inriktning mot stålindustrin har U 68 främst tagit hänsyn till det angelägna i att lokalisera yrkesteknisk högskoleutbildning till Norrland.

I fråga om lokalisering av linjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri har U 68, efter viss tvekan, frångått huvudprincipen att den yrkestekniska högskoleutbildningen skall förläggas till högskoleorter. Motiven är i huvudsak följande.

Linjen kräver en mycket avancerad utrustning. Denna utrustning finns tillgänglig för utbildningsändamål uteslutande i Markaryd, där Sveriges pappersindustriförbund med statligt och kommunalt stöd har byggt ett välutrustat utbildningscentrum. Där finns bl. a. den s. k. Rikspappersskolan som har processteknisk linje av gymnasieskolan, gren för pappers- och pappersmasseteknik, samt en rad andra kurser, bl. a. all arbetsmarknadsutbildning för branschen. I Markaryd finns på grund av denna omfattande utbildningsverksamhet både lärarresurser, administrativa resurser, lokaler samt som nämnts utrustning, vilken bl. a. omfattar ett fullständigt experimentpappersbruk. Det är alltså möjligt att i Markaryd uppfylla utrustningskraven för den yrkestekniska utbildningslinjen helt utan extra investeringar. Då Markaryd även i övriga avseenden, främst genom tillgång till en rikt differentierad branschindustri i närheten, väl kan jämföras med de för denna utbildning tänkbara högskoleorterna, Karlstad och Sundsvall, förordar U 68 att försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustrin förläggs till Markaryd.

Sammanfattningsvis föreslår U 68 att försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning lokaliseras till åtta orter enligt följande sammanställning.

Ort	*Linjeinriktning*
Borlänge	Stålindustri, verkstadsindustri
Borås	Konfektionsindustri
Eskilstuna	Verkstadsindustri
Göteborg	Verkstadsindustri
Jönköping	Träindustri, verkstadsindustri
Luleå	Stålindustri, verkstadsindustri
Lund-Malmö	Livsmedelsindustri
Markaryd	Pappers- och pappersmasseindustri

De studerande (kap. 5)

När det gäller behörighet för yrkesteknisk högskoleutbildning bör man enligt U 68:s mening i princip uppställa samma allmänna behörighetskrav som för annan högskoleutbildning. Enligt statsmakternas principbeslut våren 1972 skall för allmän behörighet till högskoleutbildning från mitten av 1970-talet krävas dels minst tvåårig avslutad utbildning enligt någon av studievägarna i gymnasieskolan, dels kunskaper i svenska och engelska motsvarande två årskurser på social linje. U 68 föreslår emellertid att för yrkesteknisk högskoleutbildning ett generellt undantag tills vidare skall göras från kravet på kunskaper i svenska och engelska. Ett sådant undantag bör gälla åtminstone för försöksverksamheten, då man som tidigare påpekats får räkna med sökande som har ytterst varierande skolmässiga förkunskaper i svenska och engelska, i det senare språket ofta inga alls.[1]

För allmän behörighet till yrkesteknisk högskoleutbildning bör sålunda i försöksskedet krävas minst tvåårig avslutad utbildning i gymnasieskola eller motsvarande kunskaper och färdigheter.

Som särskilda behörighetskrav för de yrkestekniska utbildningslinjerna bör uppställas dels grundläggande yrkesteknisk utbildning på en för den sökta högskolelinjen relevant linje (och eventuellt gren) i gymnasieskolan eller motsvarande, på annat sätt inhämtade yrkestekniska kunskaper och färdigheter, dels minst tre års yrkeserfarenhet från samma yrkestekniska område/yrke/bransch som den föregående yrkestekniska grundutbildningen varit inriktad mot. För tillträde till exempelvis yrkesteknisk högskolelinje med inriktning mot träindustri bör sålunda krävas dels genomgången träteknisk linje, valfri gren, i gymnasieskolan eller motsvarande kunskaper och färdigheter, dels minst tre års yrkeserfarenhet från företag inom träindustrin.

Förslaget om krav på tre års yrkeserfarenhet grundar U 68 på uppfattningen att yrkesteknisk högskoleutbildning för att ge bästa resultat bör bygga på grundlig branscherfarenhet och yrkesmässig mognad hos de studerande. Det bör dock finnas möjlighet för intagningsmyndig-

[1] Särskilt yttrande av Ove Nordstrandh.

heten att ge särskilt meriterade och lämpliga sökande dispens från treårskravet.

Vid ett eventuellt urval bland sökande till en utbildningslinje bör den väsentliga urvalsgrunden vara de sökandes förväntade lämplighet för den sökta utbildningen. Enligt U 68:s mening kommer när det gäller ifrågavarande utbildning denna lämplighet bäst till uttryck i yrkeserfarenhetens längd och sammansättning. Yrkeserfarenhet utöver minimitiden tre år bör kunna räknas som tilläggsmerit i en urvalssituation på samma sätt som arten av arbetsuppgifter kan tänkas ge en sökande företräde framför en eljest likvärdig konkurrent.

U 68:s förslag i huvudbetänkandet om ett differentierat studiestöd ger enligt utredningens mening den framtida lösningen på frågan om studiestödet i yrkesteknisk högskoleutbildning. Det förhöjda studiestödet bör i princip gälla alla studerande i sådan utbildning.

Försöksverksamhet med ett system med differentierat studiestöd kan påbörjas först när U 68:s övriga i huvudbetänkandet framförda förslag kan börja genomföras. U 68 föreslår att studerande i yrkesteknisk högskoleutbildning skall innefattas i denna försöksverksamhet.[1]

Det är enligt U 68:s uppfattning nödvändigt att söka en provisorisk lösning av studiestödsfrågan för åtminstone den första delen av försöksverksamheten, i avvaktan på prövningen av frågan om ett differentierat studiestöd. U 68 har överlagt med SVUX i denna fråga. SVUX har därefter utformat ett förslag till konstruktion av studiestödet för försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning.

SVUX föreslår att en del av studiestödet till deltagarna i försöksverksamheten skall bestå av studiemedel, som beviljas enligt samma regler som gäller för övriga studerandegrupper. Härutöver skall enligt förslaget utgå ett särskilt tillägg om 3 000 kr. per studieår. Detta studiebidrag föreslås ej bli behovsprövat utan, oavsett de studerandes ekonomiska förhållanden, utgå i direkt proportion till den faktiska studietiden under kalenderåret.

Deltagarna i försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning föreslås i enlighet härmed få 1 500 kr. för varje termins studier, dvs. sammanlagt högst 4 500 kr. Ett undantag utgör linjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustrin, där deltagarna för var och en av de fyra tvåmånaderskurserna föreslås erhålla 750 kr. i bidrag, dvs. sammanlagt 3 000 kr.

SVUX anser det lämpligast att inte för den nu aktuella försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning införa en särskild gräns för rätt till ett förhöjt studiestöd. SVUX föreslår sålunda att samtliga som antas till försöksverksamheten och som därmed dokumenterat minst tre års förvärvsverksamhet också skall ha rätt till tilläggsbidrag.

Med de enkla regler som föreslagits för det särskilda tilläggsbidraget

[1] Särskilt yttrande av Lars Tobisson.

bör det därav föranledda administrativa merarbetet vara förhållandevis ringa.

Ordinarie studiemedel för bl. a. högskolestudier beviljas av studiemedelsnämnderna. Det torde inte möta några stora svårigheter att studiemedelsnämnderna beviljar såväl ordinarie studiemedel som tilläggsbidrag. Administrationen kräver dock vissa särskilda rutiner. Med hänsyn till den ringa totala omfattningen av försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning talar enligt SVUX:s mening övervägande skäl för att det särskilda bidraget till deltagarna i den aktuella försöksverksamheten beviljas och utbetalas centralt genom CSN.

För det särskilda tilläggsstödet för studerande i försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning redovisar SVUX följande kostnadsberäkningar.

Den årliga intagningen till försöksverksamheten avses bli 330 elever per år. Av dessa skall 30 elever vid försökslinjen för pappers- och pappersmasseindustri under det första året läsa sammanlagt en termin. Den totala kostnaden blir således (300 × 3 000 + 30 × 1 500 =) 945 000 kr. under det första året.

För det andra försöksåret och följande försöksår blir kostnaden dels samma som under det första försöksåret, dels ytterligare 45 000 kr. för de två avslutningsterminerna inom försökslinjen för pappers- och pappersmasseindustri, dels för beräknade 150 elever som deltar i en tredje termin (945 000 + 45 000 + 150 × 1 500 =) 1 215 000 kr.

Huvudmannaskap och institutionell organisation (kap. 6)

Försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning kommer enligt U 68:s förslag att bli tämligen begränsad till sin omfattning; försöken föreslås anordnade på totalt åtta orter. Det kan mot denna bakgrund te sig mindre väsentligt att i försöksskedet ta bindande ställning i huvudmannaskapsfrågan. De lokala förutsättningarna bör få vara avgörande för de institutionella och andra lösningar som väljs på olika orter i försöksverksamheten. På orter där gymnasieskolans resurser i huvudsak utnyttjas för försöket bör utbildningen få primärkommunal huvudman (exempel: Jönköping), medan staten bör bli huvudman för utbildning som förläggs till en befintlig statlig högskoleenhet (exempel: Göteborg). I ett fall blir landstinget den naturliga huvudmannen för försöket (Borås). Först på längre sikt behöver frågan om huvudmannaskapet för yrkesteknisk högskoleutbildning få en mer generell lösning.

En och samma myndighet bör däremot fungera som central myndighet för försöksverksamheten. Den övervägande delen av den statliga högskoleutbildningen skall enligt U 68:s förslag i huvudbetänkandet vara inordnad under universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) som föreslås ersätta bl. a. det nuvarande UKÄ. Enligt U 68:s mening bör

även de nytillkommande yrkestekniska utbildningslinjerna knytas till nämnda myndighet. Den centrala ledningen av försöksverksamheten bör därför anförtros UKÄ.

På grund av de särskilda krav som försöksverksamheten som sådan kan väntas ställa föreslår U 68 att en särskild försöksledningsgrupp upprättas inom UKÄ, i vilken kan ingå representanter för SÖ och AMS samt för de närmast berörda arbetsmarknadsorganisationerna, LO, TCO och SAF.

Även om förhållandena kommer att variera under försöksperioden mellan de olika orterna, är det enligt U 68:s mening väsentligt att de lokala ledningsorganen utformas enligt samma principer på samtliga försöksorter. Det bör bl. a. vara möjligt att finna sådana former för den lokala försöksledningen att den så småningom lätt kan smälta in i den nya lokala högskoleorganisation vars utformning U 68 lagt fram förslag om i huvudbetänkandet.

U 68 föreslår sålunda att en försöksnämnd inrättas på var och en av de orter dit försök med yrkesteknisk högskoleutbildning förläggs. I Göteborg, Luleå och Lund-Malmö (innefattande även Markaryd) bör försöksnämnden anknytas till befintlig statlig högskoleorganisation, medan den primärkommunala utbildningsorganisationen bör kunna utgöra bas för nämnderna i Borlänge, Eskilstuna och Jönköping och den landstingskommunala utbildningsorganisationen för försöksnämnden i Borås.

Arbetstagar- och arbetsgivarintressen inom den eller de branscher som försöksutbildningen på resp. ort är inriktad mot bör vara företrädda i försöksnämnden. Under försöksperioden bör den centrala myndigheten formellt utse ledamöterna i nämnden.

En försöksledare bör finnas på varje ort. Vilka kvalifikationer som bör krävas av denne blir beroende av lokala förhållanden.

Utvärdering av försöksverksamheten (kap. 7)

Inför den framtida utvecklingen av yrkesteknisk högskoleutbildning är utvärderingen av försöksverksamheten givetvis av stor betydelse. Den bör bl. a. ta sikte på att kartlägga sökandegruppen, att undersöka effekter av och inställning till utbildningens innehåll och organisation samt att belysa administrativa och praktiska frågor, t. ex. antagningsförfarande och lärarrekrytering.

I uppföljningsskedet blir det närmast fråga om att följa dem som har gått igenom utbildningen och se hur den har påverkat deras situation i olika avseenden samt vidare om att undersöka hur denna nya kategori högskoleutbildade påverkar företagens personalstruktur och internutbildning.

U 68 föreslår att planering och ledning av utvärderingen sker inom ramen för UKÄ:s pedagogiska utvecklingsarbete.

Kostnader och genomförande (kap. 8)

De årliga kostnaderna för undervisning och lokal administration under försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning uppskattar U 68 till ca 300 000 kr. per grupp om 30 utbildningsplatser eller ca 10 000 kr. per utbildningsplats.

Året före försöksverksamhetens start bör därutöver medel ställas till UKÄ:s förfogande för visst samordnings- och förberedelsearbete, som bl. a. innefattar uppgifter avseende information, utvärdering, antagning och pedagogisk planering.

1.1.9.2 NoTH och UKÄ

Högre träteknisk utbildning i Skellefteå

NoTH föreslår att en tvåårig träteknisk utbildning inrättas i Skellefteå. Utbildningen skall omfatta dels grundläggande tekniska ämnen som matematik, värmelära, elektroteknik, hållfasthetslära och maskinelement, dels tillämpade tekniska ämnen som ytbehandling, bearbetningsteknik och produktionsteknik. För att få påbörja utbildningen skall de studerande ha gått igenom gymnasieskolans fyraåriga tekniska linje inom någon av grenarna för byggnadsteknik och maskinteknik.

De studerande skall efter antagning till den trätekniska utbildningen fullgöra minst två månaders praktik inom träindustrin.

NoTH föreslår att utbildningen startar läsåret 1976/77. Intagningskapaciteten bör detta läsår vara 30 studerande. Enligt förslaget skall intagningskapaciteten ökas till 40 läsåret 1978/79 och till 50 läsåret 1979/80.

En institution för träteknik bör inrättas i Skellefteå. NoTH hänvisar till U 68:s förslag om indelning i högskoleområden och förordar att institutionen underställs den av U 68 föreslagna högskolestyrelsen i Umeå. Vidare bör en utbildningsnämnd (linjenämnd) inrättas för den trätekniska utbildningen.

NoTH framhåller att det är av största vikt att en kontinuerlig och nära kontakt hålls med industrin när det gäller den trätekniska utbildningen. Ett särskilt utbildningsråd (motsv.) för träteknik bör därför inrättas.

För att den föreslagna utbildningen skall kunna hålla tillräcklig kontakt med forskningen inom för den relevanta områden bör ett formaliserat samband med Svenska Träforskningsinstitutet upprättas. NoTH föreslår att forskningschefen vid institutionen för träteknologi vid träforskningsinstitutet skall vara ordförande i utbildningsnämnden (linjenämnden) för den trätekniska utbildningen.

NoTH utgår från att permanenta lokaler för den trätekniska utbildningen inte kan färdigställas före utbildningens början. Efter under-

handskontakter med företrädare för Skellefteå kommun bedömer kommittén att provisoriska lokaler finns i tillräcklig utsträckning och med sådan utformning att undervisningen kan starta höstterminen 1976.

Flertalet remissinstanser — bl. a. *AMS, Svenska träforskningsinstitutet* och *Skogsindustriernas samarbetsutskott* — tillstyrker förslaget om en tvåårig träteknisk utbildning.

Träindustriförbundet vill att möjligheterna till fullständig civilingenjörsutbildning inom området träteknik undersöks. *Norrlandsfonden* finner det nödvändigt att utbildningen i träteknik fördjupas utöver vad NoTH föreslagit. *Tekniska fakultetens utbildningsnämnd i Lund* menar att högskoleutbildning inom det trätekniska området bör ges samma omfattning som den nuvarande civilingenjörsutbildningen.

SACO anser för sin del att NoTH inte dokumenterat något arbetsmarknadsbehov av den föreslagna utbildningen och menar, i likhet med *Sveriges civilingenjörsförbund,* att en allmän översyn av ingenjörsutbildningen bör föregå ett ställningstagande till NoTH:s förslag. *Skogsstyrelsen* anser att sambandet mellan de olika utbildningsvägarna inom träområdet och konsekvenserna av att ytterligare en utbildningsväg inrättas bör utredas närmare innan ställning kan tas till förslaget. Också *SFS* anser att behovet av den av NoTH föreslagna utbildningen bör diskuteras ytterligare.

Det övervägande antalet remissinstanser tillstyrker även att den föreslagna utbildningen förläggs till Skellefteå. Det gäller bl. a. *statens industriverk, länsstyrelserna i Västerbottens* och *Norrbottens län, Västerbottens läns landsting, Skellefteå kommun* och *SAF/SI.* Som argument för lokalisering till Skellefteå anförs framför allt värdet av utbildningen som stimulans för den industriella miljön i Skellefteåområdet med den stora betydelse träindustrin har där.

Rektorsämbetet i Umeå framhåller att vissa skäl talar för en förläggning av den trätekniska utbildningen till Skellefteå men föreslår att man i första hand prövar att inordna utbildningen i redan befintliga institutioner vid universitetet i Umeå. Enligt rektorsämbetet kommer all teknisk eller naturvetenskaplig utbildning i Norrland som förläggs till andra orter än Umeå att ytterligare minska studerandeunderlaget för den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå.

Endast ett mindre antal remissinstanser har yttrat sig om utbildningens organisatoriska anknytning. *Rektorsämbetet i Umeå* anser att, om utbildningen förläggs till Skellefteå, den organisatoriskt bör anknytas till universitetet i Umeå. *Svenska träforskningsinstitutet, Stiftelsen Industriellt utvecklingscentrum i övre Norrland* och *Sveriges civilingenjörsförbund* finner för sin del övervägande skäl tala för en anknytning till högskolan i Luleå. *Skogshögskolan* betonar den nära anknytningen mellan utbildningen vid högskolan och den av NoTH föreslagna utbildningen. Skogshögskolan skulle därför vara en lämpligare huvudman

för den senare än universitetet i Umeå. Även en anknytning till högskolan i Luleå vore enligt skogshögskolan att föredra framför en anknytning till universitetet.

Svenska träforskningsinstitutet är positivt till NoTH:s förslag om formaliserad anknytning mellan institutet och den föreslagna utbildningen.

Bl. a. *länsstyrelsen i Norrbottens län, Luleå kommun, Träindustriförbundet* och *Snickerifabrikernas riksförbund* är positiva till det föreslagna utbildningsrådet för träteknisk utbildning.

De remissinstanser som yttrat sig om de föreslagna förkunskapskraven tillstyrker i regel dessa. *Statens skogsmästarskola* och *Norrbottens företagareförening* anser dock att även andra linjer i gymnasieskolan bör ge behörighet för utbildningen. De föreslår också att minst ett års arbetslivserfarenhet skall fordras för tillträde till utbildningen.

UKÄ föreslår för sin del, mot bakgrund av remissyttrandena, att i överensstämmelse med NoTH:s förslag en tvåårig träteknisk utbildning med gymnasieskolans fyraåriga tekniska linje som grund inrättas och förläggs till Skellefteå. Också beträffande utbildningsorganisationen ansluter sig UKÄ till NoTH:s bedömning. UKÄ stryker under vikten av att utbildningen — för att den skall få en nära forskningsanknytning — sker i samarbete med Träforskningsinstitutet i Stockholm.

Verksamheten bör enligt UKÄ inledas läsåret 1977/78 och den av NoTH föreslagna tidsplanen för utbyggnaden förskjutas med ett år.

Yrkesteknisk högskoleutbildning i Skellefteå

NoTH redogör inledningsvis för sitt yttrande över U 68:s betänkande Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning (jfr 1.2.10).

NoTH erinrar om att det i direktiven till kommittén anges att förekomsten av en differentierad industri i Skellefteå-regionen talar för att teknisk högskoleutbildning förläggs dit. De anställda i denna industri — vilken till största delen består av mindre och medelstora företag — kan enligt kommittén ha särskilt stor nytta av yrkesteknisk högskoleutbildning. NoTH föreslår därför att yrkesteknisk högskoleutbildning förläggs till Skellefteå.

När det gäller inriktningen av utbildningen föreslår NoTH att en träteknisk utbildningslinje, som även innefattar ämnesområdet såg- och hyvleriteknik, inrättas i Skellefteå. Kommittén anser att det finns ett stort uppdämt utbildningsbehov inom de norrländska träbearbetande industrierna. Behovet av utbildning inom området är så betydande i landet att kommittén finner det välmotiverat att utbildning med denna inriktning inrättas på ytterligare en ort — utöver Jönköping som U 68 förordat. NoTH anser Skellefteå vara den lämpligaste orten för träteknisk utbildning i övre Norrland. Om kommitténs förslag om en tvåårig

träteknisk utbildning i Skellefteå genomförs, kommer den yrkestekniska utbildningslinjen med träteknisk inriktning att ingå som en naturlig del i en utbildningsorganisation inom träområdet.

NoTH anser vidare att det är av stor betydelse att förstärka verkstadsindustrin i Skellefteå-regionen. Ett sätt att åstadkomma en sådan förstärkning är att där inrätta en yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot verkstadsområdet. Kommittén erinrar om att det industriella utvecklingscentrum som upprättats i Skellefteå bygger ut verksamheten med inriktning mot denna bransch.

Sammanfattningsvis föreslår NoTH att yrkestekniska utbildningslinjer med inriktning mot träindustri resp. verkstadsindustri inrättas läsåret 1976/77 i Skellefteå. Den senare linjen bör enligt kommittén profileras mot lätt verkstadsindustri, medan motsvarande — av U 68 föreslagna — linje i Luleå bör profileras mot tung verkstadsindustri.

Resurser för utbildningen bör enligt kommittén utgå enligt samma ordning som angetts i U 68:s betänkande om yrkesteknisk högskoleutbildning. Kommittén föreslår att 30 studerande per år och utbildningslinje tas in i inledningsskedet. Vad avser huvudmannaskap förordar kommittén, under förutsättning att U 68:s förslag om högskolans organisation genomförs, att ledningen av utbildningen i Skellefteå handhas av högskolestyrelsen i Umeå.

Förslaget om yrkesteknisk högskoleutbildning i Skellefteå tillstyrks av flertalet remissinstanser som yttrat sig till UKÄ i frågan. Bl. a. *statens industriverk* finner valet av utbildningsinriktningar välmotiverat.

SHIO önskar dock att förslaget om yrkesteknisk högskoleutbildning inom lätt verkstadsteknik skall utredas ytterligare. *Sveriges skogsindustriförbund* framhåller att förbundet tillsammans med Sveriges träindustriförbund och i samråd med berörda statliga utbildningsinstanser sedan flera år tillbaka försökt bygga upp ett utbildningssystem som tillgodoser branschens utbildningsbehov. Detta har lett till beslut om en rikssågverksskola i Skoghall. Denna skola skall bl. a. ge den för branschen erforderliga yrkestekniska högskoleutbildningen. En yrkesteknisk högskoleutbildning i träteknik förlagd till Skellefteå vill förbundet därför inte tillstyrka.

UKÄ tillstyrker för sin del förslaget att i Skellefteå inrätta yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot verkstadsindustri. Koncentrationen av mindre och medelstora verkstadsföretag inom området utgör, enligt UKÄ, ett tillfredsställande underlag för sådan utbildning, när det gäller såväl efterfrågan på utbildning från de yrkesverksamma inom området som resurser för utbildningen (lärarkrafter, tillgång till utrustning, objekt för processtudier). Med hänsyn till den jämförelsevis väl utvecklade träindustri som finns i Skellefteåområdet ansluter sig UKÄ också till förslaget att yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot träindustri inrättas i Skellefteå.

UKÄ anser att de av U 68 framlagda förslagen till utbildningsplaner för berörda linjer måste bearbetas grundligt och profileras med hänsyn till de särskilda förutsättningarna i Skellefteå. Enligt UKÄ bör den yrkestekniska högskoleutbildningen i Skellefteå påbörjas hösten 1977. Vad gäller utbildningens organisatoriska anknytning ansluter sig UKÄ till NoTH:s bedömning.

1.2 Remissyttranden

1.2.1 Allmänt

Många remissinstanser begränsar sina yttranden över U 68:s huvudbetänkande till frågor som särskilt berör dem. De tar då ställning till utredningens förslag enbart eller huvudsakligen med avseende på konsekvenserna för det egna ansvars- eller intresseområdet. Ett genomgående drag i yttrandena från universitet och högskolor m. fl. är sålunda att diskussioner och bedömningar av förslagen i stor utsträckning koncentreras till att gälla den verksamhet som bedrivs vid läroanstalten eller fakulteten i fråga. Yttrandena från länsstyrelser, landsting och kommuner m. fl. är på samma sätt främst inriktade på lokaliseringsförslagen och därmed sammanhängande dimensionerings- och organisationsfrågor. I den mån de regionala och kommunala organen avger mera allmänna omdömen om U 68:s förslag är dessa i regel positiva.

Närmast redovisas översiktligt de sammanfattande bedömningar och huvudsakliga ställningstaganden som görs av dels de centrala myndigheter och organisationer som i sina yttranden behandlar eller tar ställning till U 68:s förslag mera generellt, dels de berörda läroanstalterna m. fl. I sammanhanget redovisas också vissa allmänna synpunkter på utredningsarbetets avgränsning m. m.

UKÄ erinrar i sitt yttrande om 1950- och 1960-talens starka expansion av den högre utbildningen och de problem den förde med sig och om de senaste årens vikande tillströmning till högre studier. UKÄ pekar på att många bedömare uppenbarligen låter dagens utbildningspessimism influera starkt på inställningen till frågor som avser en utveckling med verkningar först några decennier framåt i tiden. En betydande försiktighet, om än inte pessimism, vore också enligt UKÄ påkallad om planeringen i fortsättningen skulle komma att styras så starkt av kvantitativa mål som skett under expansionsperioden. Direktiven har gjort det nödvändigt för U 68 att i avsevärd utsträckning uppehålla sig vid diskussioner i kvantitativa termer. Likväl står det enligt UKÄ klart att utredningens huvuduppgift, också i dessa delar, varit att söka lägga grunden för en ny typ av kvalitativa förändringar, syftande till att ge den eftergymnasiala utbildningsorganisationen bättre beredskap inför framtida krav. UKÄ avser med detta de sidor

av utredningsförslagen som är ämnade att bringa olika delar av den eftergymnasiala utbildningen till en närmare samverkan — en integrerad högskola — och i skilda avseenden förstärka dess anknytning till arbetslivet, utvecklingslinjer som enligt UKÄ tillsammans med riksdagsbesluten om principer för behörighet och urval till högre utbildning och om regionpolitikens grunder bör vidga högskolans roll i den sociala utvecklingen.

UKÄ ställer sig i huvudsak positivt till U 68:s förslag utom i fråga om lokalisering, där UKÄ avstyrker att beslut nu fattas med anledning av utredningens förslag, och institutionell organisation, där modifieringar föreslås främst beträffande högskolestyrelserna.

SÖ uppfattar U 68:s förslag som en principiell modell, som successivt kommer att ges ett konkret innehåll. SÖ ansluter sig till att förändringar bör åstadkommas i huvudsak efter de angivna riktlinjerna. En rad konsekvenser av förslaget är dock enligt SÖ ofullständigt kända, även om bl. a. U 68:s egna undersökningar ger viss — om än begränsad — kunskap om t. ex. rörlighet och utbytbarhet på arbetsmarknaden, social rekrytering, studiemål och studieavbrott. I de delar förslaget är utformat som en modell för det fortsatta arbetet bör förändringarna prövas och utvärderas så att successiva justeringar möjliggörs.

SÖ fäster stort avseende vid att reformarbetet bedrivs med sikte på att förslaget om återkommande utbildning skall förverkligas. Ett dylikt studiemönster torde enligt SÖ sannolikt mer än något av U 68:s övriga förslag kunna medverka till de förändringar som är målet för hela reformarbetet.

Nämnden för socionomutbildning ansluter sig till den allmänna syn på högskoleutbildningens funktion och uppgifter som U 68 givit uttryck åt. Samtidigt betonar nämnden att det här gäller att åstadkomma förändringar i viss riktning inom ett område där man ännu har begränsad kunskap om hur mekanismerna fungerar. Denna osäkerhet manar enligt nämndens mening till försiktighet när det gäller att bedöma om de av utredningen föreslagna åtgärderna leder till avsedda förändringar. Förslagen bör därför i stor utsträckning ses som hypoteser som prövas och utvärderas successivt så att eventuellt behövliga förändringar kan göras på ett tidigt stadium.

Från sina utgångspunkter bedömer nämnden många av U 68:s förslag innebära förbättringar av den nuvarande universitets- och högskoleorganisationen.

Socialstyrelsen ansluter sig, utifrån de synpunkter verket har att företräda, i huvudsak till U 68:s förslag.

Statskontoret uppfattar U 68:s förslag i stort som en strävan att fullfölja den hittills förda politiken på universitetets- och högskoleområdet med särskilt beaktande av statsmakternas flera gånger uttalade

önskan om en betydande utvidgning av möjligheterna till fort- och vidareutbildning för redan yrkesverksamma. Detta allmänna syfte kan statskontoret helt ansluta sig till. Verket ansluter sig också till utredningens förslag om yrkesinriktning av högskoleutbildningen och till dess strävan att decentralisera beslutsfunktioner, men förordar vissa modifieringar i den föreslagna institutionella organisationen. Statskontoret är slutligen, mot bakgrund av de aktuella tillströmningstendenserna, negativt till att U 68:s förslag rörande dimensionering och lokalisering nu läggs till grund för beslut av statsmakterna. Likartade ståndpunkter intas av *RRV*.

AMS kan i väsentliga delar instämma i U 68:s allmänna målsättning för det framtida högskoleväsendet. Högskolan bör sålunda enligt AMS få en starkare förankring i arbetslivet och den allmänna samhällsutvecklingen. Den bör mer än hittills tillgodose olika samhällsgruppers behov av eftergymnasial utbildning. Utbildningar med klar yrkesinriktning och mera allmänna utbildningsvägar bör få en närmare anknytning till varandra, varvid delarna bör kunna kombineras alltefter arbetslivets behov och elevernas önskemål. AMS förordar modifikationer i utredningens förslag i första hand i fråga om högskoleutbildningens lokalisering.

SIFU anser att utredningens allmänna delar i betydande grad kan ligga till grund för genomförandet av åtgärder för yrkesinriktad högskoleutbildning. Bl. a. förslaget till institutionell organisation bör dock ses över. SIFU finner det viktigt att frågan om ansvaret för och en systematisering av den inom näringslivet, främst industrin, förekommande fort- och vidareutbildningen löses. Stora delar av denna utbildning torde enligt SIFU motivera en anslutning till yrkesinriktad högskoleutbildning.

Enligt *STU* bör frågan om forskningens roll i högskoleorganisationen utredas, innan förändringar genomförs med anledning av U 68:s förslag. Likartade ståndpunkter intas av de olika *forskningsråden* inom utbildnings- och jordbruksdepartementens områden. Dessa instanser, liksom ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan* och bl. a. *SACO, SFS, IVA* och *Sveriges civilingenjörsförbund,* beklagar eller kritiserar att U 68:s uppdrag begränsats till den grundläggande utbildningen och att förslagen därmed endast indirekt kommit att beröra forskningen och forskarutbildningen. Underlaget för beslut om reformer i fråga om högskoleutbildningens organisation m. m. har därigenom enligt de nämnda instanserna blivit bristfälligt eller otillräckligt. Synpunkter i hithörande frågor redovisas närmare i det följande.

LO framhåller att högskolan måste — liksom utbildningsväsendet i övrigt — bli ett instrument för en jämnare fördelning av ekonomiska, sociala och kulturella värden och en vidareutveckling av demokratin. Främst gäller det härvid att göra högskolan till ett mera öppet system,

som kan utnyttjas av växande grupper och att förankra högskoleväsendet bättre i det omgivande samhället. En starkare arbetslivsanknytning är därvid enligt LO väsentlig. Detta kräver på viktiga punkter en "ny" högskola. En viktig huvudlinje blir därvid en utveckling mot återkommande utbildning.

Från dessa synpunkter uttrycker LO en klart positiv värdering av U 68:s betänkande och ansluter sig i det väsentliga till utredningens förslag.

För *TCO* framstår en genomgripande reform av hela högskolesektorn som absolut nödvändig. Den traditionella högskoleutbildningens isolering måste enligt TCO brytas och ersättas med en samverkan och ett samspel med samhället i övrigt. Högskoleutbildningen måste integreras i samhällsplaneringen och dess roll i samhället och ansvar för uppfyllandet av samhälleliga mål måste markeras starkare. Mot denna bakgrund ansluter sig TCO i stort till U 68:s uppfattningar, planer och förslag som uttryck för huvudlinjer i den fortsatta utvecklingen av högskoleutbildningen. Det är enligt TCO angeläget att grund- och gymnasieskolereformernas principer nu följs upp beträffande högskoleutbildningen.

Också *Landstingsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* redovisar en i huvudsak positiv inställning till U 68:s förslag.

SACO — med instämmande av *SR* — riktar stark kritik mot vissa av utredningens förslag, i första hand beträffande lokalisering och institutionell organisation. Under förutsättning att hänsyn till denna kritik tas och en översyn av förslaget till institutionell organisation med förnyad remissbehandling kommer till stånd bör emellertid enligt SACO U 68:s betänkande kunna läggas till grund för beslut. SACO finner det särskilt angeläget att få till stånd en dimensionering av den högre utbildningen efter arbetsmarknadens behov och en bättre yrkesinriktning av framför allt utbildningen vid de filosofiska fakulteterna.

SAF/SI tar avstånd från U 68:s strävan efter enhetliga lösningar för all högskoleutbildning. Enligt organisationerna bör man utifrån användningen av kunskaper inom olika områden av samhället och dess arbetsliv skapa ändamålsenliga utbildningar och sedan låta de organisatoriska ramarna få växa fram på denna grund, även om det skulle innebära delvis olika lösningar för olika utbildningar.

SAF/SI:s kritik gäller i första hand förslagen om lokalisering och institutionell organisation. Med de av organisationerna förordade ändringarna i dessa delar bör enligt SAF/SI utredningens förslag kunna tjäna som underlag för en välbehövlig reformering av det högre utbildningsväsendet.

Likartade synpunkter anförs av *Sveriges civilingenjörsförbund,* som tar avstånd från U 68:s förslag i fråga om lokalisering och institutionell

organisation men anser att bl. a. förslagen om dimensioneringsprinciper och om utbildningens yrkesinriktning bör genomföras. *IVA* anser att U 68:s förslag inte utan väsentlig omarbetning kan läggas till grund för en omdaning av det högre utbildningsväsendet.

Enligt *SFS*:s uppfattning kan U 68:s förslag på intet sätt läggas till grund för en reformering av den högre utbildningen. SFS anser att en parlamentarisk utredning bör tillsättas för att vidare behandla de aktuella frågorna. I huvudsak samma ståndpunkt intas av *CUF, FPU, MUF* och *SSEF*. Samtliga nämnda organisationer, liksom några *universitets-* och *högskoleorgan*, kritiserar U 68:s konstruktion och utredningsgruppens sammansättning. Också *Kommunistisk ungdom* avvisar U 68:s förslag. *Teknologorganisationen Reftec* finner att utredningen i sina huvuddrag inte kan läggas till grund för en reform. Organisationen ansluter sig till kravet på översyn och ny remissbehandling av förslaget till institutionell organisation.

Yttrandena från *läroanstalterna inom UKÄ-området* är allmänt starkt kritiska. Mest kritiska är — generellt sett — fakulteter/sektioner och utbildningsnämnder men även i konsistoriernas yttranden är grundtonen klart negativ. De problemområden som behandlas mest utförligt och där kritiken också är starkast gäller sambandet mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning samt — sammanhängande härmed — utbildningens lokalisering och den institutionella organisationen. Som redan nämnts anser många universitets- och högskoleorgan att forskningens och forskarutbildningens villkor och samband med grundutbildningen måste beaktas på ett helt annat sätt vid en högskolereform än som skett inom ramen för U 68:s uppdrag. En annan synpunkt som ofta återkommer hos främst fakulteter/sektioner och utbildningsnämnder är att de organisatoriska frågorna ägnats alltför stor uppmärksamhet i utredningsarbetet, medan frågor om utbildningens innehåll, metoder och kvalitet inte blivit belysta på önskvärt sätt.

Konsistorierna vid universiteten, karolinska institutet och *tekniska högskolan i Stockholm* anser alla att U 68:s förslag som helhet inte bör läggas till grund för en reform utan förordar ett successivt reformarbete med utgångspunkt i rådande förhållanden. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* menar att ett sådant reformarbete i större utsträckning bör förankras i den kompetens i de aktuella frågorna som finns vid universitet och högskolor. *Konsistoriet vid universitetet i Göteborg* förordar ytterligare beredning av de stora frågorna, helst genom parlamentariskt sammansatta grupper.

Också *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* riktar stark kritik mot vissa av utredningens förslag. *Konsistoriet i Linköping* förutsätter en ny remissbehandling av överarbetade förslag.

Konsistoriegruppen i Luleå har däremot en positiv syn på U 68:s för-

slag och tillstyrker dem i huvudsak. Också *styrelsen för bibliotekshögskolan* redovisar i huvudsak positiva synpunkter.

Remissopinionen bland *läroanstalterna inom SÖ-området* är inte entydig. Generellt är dock inställningen till U 68:s förslag här mera positiv än inom UKÄ-området.

I huvudsak positiva är vidare *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* samt flertalet *socialhögskolor*.

Samarbetsnämnden för journalisthögskolorna avstyrker — med stöd av de båda högskolorna — helt U 68:s förslag såvitt avser journalisthögskolorna, vilka enligt nämndens mening bör fungera som hittills. Samma ståndpunkt intas av *TMR* såvitt avser scenskolorna, statens dansskola och statens musikdramatiska skola och av *konstakademien* såvitt avser konsthögskolan. *OMUS* — för musikhögskolornas del — samt *styrelserna för dramatiska institutet* och *konstfackskolan* intar en något mera nyanserad hållning i fråga om de berörda utbildningarnas förhållande till annan högskoleutbildning. De betonar emellertid utbildningarnas särart och de krav på hänsyn i skilda avseenden den ställer. Sistnämnda aspekt framhålls också av *kulturrådet*.

1.2.2 Högskoleutbildningens avgränsning och uppgifter

Högskoleutbildningens avgränsning

En överväldigande majoritet av remissinstanserna ansluter sig helt eller i huvudsak till U 68:s avgränsning av begreppet högskoleutbildning. Många remissinstanser framhåller värdet av den vidgning av högskolebegreppet U 68:s förslag innebär och pekar på att den kan bidra till en mer likartad värdering av olika utbildningar och ge en för de studerande mer överskådlig information.

UKÄ anför, att även en enbart författningsmässigt enhetlig högskola i och för sig skulle betyda ett långt steg i utvecklingen, men anser också någon form av fast yttre sammanhållning vara nödvändig om svagheterna i nuvarande system skall kunna undanröjas. På lång sikt bör enligt UKÄ sammanhållningen kunna främja "utvecklingen av den mångfald i sammansättningen av studier tvärs över rådande fakultets- eller andra sektorsgränser som från skilda synpunkter är angelägen". Betydelsen av en integrerad högskola torde dock framträda först sedan sammanhållningen praktiserats en längre tid och därvid förverkligats tillsammans med förändringar t. ex. i fråga om dimensioneringen, vilka är ägnade att stödja och fördjupa målen och värdegemenskapen i stort.

Enligt *OMUS* är U 68:s helhetssyn på högskoleutbildningen ett värdefullt led i en naturlig strävan att skapa likvärdighet mellan olika utbildningar. OMUS anser att en enhetligare organisation inom utbildningsområdet ökar möjligheterna att bl. a. bryta igenom värderingar

kring olika utbildningar. *Styrelsen för konstfackskolan* framhåller värdet för utbildningen inom det område skolan representerar av att på ett klart definierat sätt inordnas i det högre utbildningssystemet. Detta betyder enligt styrelsens mening förutsättningar för ett organiserat samarbete med annan högre utbildning liksom möjligheter till produktutveckling och forskning inom ett i detta hänseende försummat område.

Arbetarnas bildningsförbund (ABF) m. fl. stryker under vikten av att varje linje i gymnasieskolan får en naturlig fortsättning inom högskolan. En sådan utveckling skulle enligt förbundet göra grundskoleelevernas valsituation mer avspänd samtidigt som omgestaltningen av högskolan bringas i harmoni med redan genomförda förändringar inom ungdomsskolan.

Många universitets- och högskoleorgan diskuterar i första hand de organisatoriska konsekvenserna av ett vidgat högskolebegrepp. Exempelvis betonar *konsistoriet i Linköping,* som tillstyrker det av utredningen föreslagna högskolebegreppet, att syftet med en ny organisation måste vara att förbättra förutsättningarna för en kvalitativ och kvantitativ utveckling av berörda utbildningar och inte blott att skapa en administrativt tilltalande modell. Enligt konsistoriets mening har U 68 inte tagit tillräcklig hänsyn till olika utbildningars särdrag, speciellt i fråga om de utbildningar som traditionellt förts till universitets- och högskolesektorn. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* och *styrelsen för lantbrukshögskolan.*

Konsistorierna i Uppsala och *vid tekniska högskolan i Stockholm,* de *medicinska fakulteterna vid karolinska institutet* och *i Linköping* och *deras utbildningsnämnder* samt *statens medicinska forskningsråd* ser en boskillnad mellan utbildningar som kräver resp. inte kräver direkt forskningskontakt naturlig. De synes därför avstyrka att ett enhetligt begrepp "högskoleutbildning" läggs till grund för organisation m. m. Konsistoriet i Uppsala finner att man av sakliga skäl måste skilja mellan universitetsutbildning och annan postgymnasial utbildning, som enligt konsistoriet skulle kunna kallas yrkesteknisk högskoleutbildning eller collegeutbildning. Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm anser att de metoder som i utredningen och i direktiven till denna används för att definiera högskolan bär påfallande drag av godtycke. Utgångspunkten för begreppsbildningen bör enligt konsistoriet i stället vara graden av integration av FoU (forskning och utveckling) i utbildningen.

Bl. a. *teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* ifrågasätter termen "högskoleutbildning" och anser att en mer internationellt gångbar term bör väljas.

Många remissinstanser uppehåller sig vid gränsdragningen mellan gymnasieskolan och högskolan. Ett antal *länsskolnämnder* och *kommu-*

ner samt *SHIO* förordar ytterligare övervägande i syfte att få en striktare gränsdragning, bl. a. med avseende på de högre specialkurserna.

SÖ, KK och *TCO* förordar principen att som högskoleutbildning skall betraktas de utbildningar för vilka de av riksdagen fastställda allmänna behörighetskraven utgör tillträdesvillkor. Enligt *SÖ* torde det för de studerande liksom för de kommunala skolstyrelserna framstå som svårförståeligt att till högskolan hänförs dels viss utbildning som bygger på grundskolekompetens, dels vissa högre specialkurser samtidigt som andra högre specialkurser utesluts, trots att alla högre specialkurser bygger på gymnasieskolkompetens. SÖ anser vidare att det av utredningen uppsatta ålderskriteriet knappast underlättar en gränsdragning.

Malmöhus läns landsting anser att det inte finns skäl för att ändra stadietillhörigheten för vissa vårdutbildningar på det sätt som utredningsförslagets genomförande skulle innebära. *Socialstyrelsen* ifrågasätter om inte utbildning till dietist, dietetiker, föreståndare inom omsorgsvården, tandtekniker och högre utbildning av optiker borde hänföras till högskoleutbildningen. *Jönköpings läns landsting* finner skäl tala för att utbildningen vid statens skogsinstitut och tandsköterskeutbildningen hänförs till högskolan.

Länsstyrelsen och *länsskolnämnden i Västmanlands län* samt *länsskolnämnden i Kopparbergs län* frågar sig om man inte borde mjuka upp gränserna mellan högskola och gymnasium och sträva efter en ytterligare samordning vad gäller studiernas uppläggning m. m. i stället för att göra noggranna gränsdragningar mellan olika utbildningsformer.

Några remissinstanser tar särskilt upp utbildning inom verk och företag och dess relation till högskoleutbildningen. Med utgångspunkt i U 68:s definition bör enligt *försvarets skolnämnd* och *TCO* utbildning av aktivt befäl inom krigsmakten betraktas som högskoleutbildning. *ÖB* anser det angeläget att alla onödiga klyftor mellan det militära och det civila utbildningssystemet undviks trots den i vissa hänseenden skiljaktiga målsättningen. *Krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning* finner det beklagligt att U 68 inte berört den inomverksutbildning som bedrivs inom den offentliga sektorn, t. ex. inom försvaret. Utredningen förordar att förutsättningarna prövas för en samverkan mellan det allmänna utbildningsväsendet och inomverksutbildning på högskolenivå, bl. a. med avseende på samnyttjande av personella och materiella resurser.

TCO finner att inom högskoleutbildningen ryms enligt U 68:s definition delar av den företagsinterna utbildningen, vare sig denna bedrivs av företagen/myndigheterna själva eller tillhandahålls av andra, t. ex. studieförbunden. Enligt TCO:s uppfattning är det en brist att U 68:s direktiv inte gett utredningen möjlighet att kartlägga detta område, då en övergripande planering av högskoleutbildningen förutsätter ett hän-

synstagande till samtliga berörda utbildningar. *AMS* anser att vid dimensioneringen av högskoleutbildningen de senast berörda utbildningarna bör beaktas, då bl. a. de personer som genomgår olika internutbildningar ofta söker sig andra arbeten än dem utbildningen närmast varit avsedd för. Enligt *SR*:s mening vore det ett stort slöseri med resurser om utbildningen i mera allmänna högskoleämnen för de anställda inom verk m. m. skulle ske uteslutande eller huvudsakligen genom renodlad inomverksutbildning. *SIFU* finner, som förut nämnts, en speciell översyn av relationerna mellan det allmänna utbildningsväsendet och den näringslivsinriktade utbildning som bedrivs i annan form — främst fort- och vidareutbildning — motiverad.

Indelning av högskoleutbildningen

U 68:s förslag om en indelning i yrkesutbildningssektorer som grund för planering m. m. tillstyrks av ett stort antal remissinstanser. De som avstyrker eller är kritiska mot förslaget återfinns främst inom universiteten och socialhögskolorna. Förslaget att tillämpa också en indelning i basutbildningsområden tillstyrks genomgående av dem som yttrar sig i frågan.

UKÄ ser tanken på en gruppering av högskolans grundutbildningar i sektorer som central för yrkesanknytningen och framhåller att, om den integrerade högskolan inte blott skall bli en förändring på ytan utan bli ändamålsenlig, man av denna tanke måste dra rimliga praktiska konsekvenser, främst i organisatoriskt hänseende. UKÄ ställer sig i huvudsak bakom den föreslagna indelningen. För denna och därtill knutna anordningar för den lokala utbildningsplaneringen och driftkontrollen talar enligt UKÄ dels att det är av största betydelse att studieorganisationen får sådana egenskaper att motivationen hos den enskilde för genomförande av ett studieprogram stimuleras från början och vidmakthålls fortlöpande under studietiden, dels att sammanhanget mellan beståndsdelarna i en utbildning av tänkt omfattning fördjupas genom en rimlig anknytning till ett framtida tillämpningsområde. I UKÄ:s tillstyrkan av utredningens förslag ligger samtidigt en varning att principen om sektorisering inte får styra organisatoriska eller anslagsmässiga arrangemang i höge grad än som följer av huvudsyftet. UKÄ anför vidare att i vissa fall, exempelvis lokalt, andra rubriceringar av sektorer och däremot svarande organisatoriska enheter än de av U 68 angivna kan komma att aktualiseras.

Teologiska fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* finner U 68:s förslag om sektorsindelning vara en rimlig utgångspunkt för att motverka de nuvarande missförhållandena med ett stort antal personer med akademiska utbildningar som de inte kan använda i någon yrkes-

verksamhet. *Länsstyrelsen i Kalmar län* framhåller att indelningen i yrkesutbildningssektorer kan bli ett bra instrument i utbildningsplaneringen och tjäna syftet att ge varje högskoleort en egen utbildningsprofil. För *TCO* framstår U 68:s indelningsprincip som naturlig eftersom högskoleutbildningen skall inriktas mot den framtida yrkesverksamheten. TCO framhåller vidare att principen är lämplig som utgångspunkt för information till de utbildningssökande och arbetsmarknaden, samtidigt som organisationen stryker under att indelningen i sektorer inte får ge upphov till nya administrativa barriärer, vilka försvårar en nödvändig och önskvärd flexibilitet.

Många av de remissinstanser som tillstyrker att indelningen i sektorer läggs till grund för planering m. m. anser det väsentligt att olika utbildningars sektorstillhörighet fortlöpande omprövas och att sektorsgränserna inte hindrar samverkan över gränserna eller bromsar utvecklingen av nya utbildningar.

De flesta universitetsorgan som klart uttalar sig i frågan, bl. a. samtliga *konsistorier vid universiteten,* avstyrker att en indelning i yrkesutbildningssektorer tillämpas, helt eller åtminstone i fråga om de nuvarande filosofiska fakulteternas utbildning. Exempelvis finner *konsistoriet vid universitetet i Göteborg* att en indelning efter yrkesutbildningssektorer bör kunna fungera tillfredsställande inom vissa delar av högskoleutbildningen men otillfredsställande inom andra. Konsistoriet föreslår därför att en indelning används som är baserad på olika principer inom olika delar av högskoleutbildningen. *Konsistoriet i Linköping* m. fl. vill se sektorsindelningen som ett instrument för planeringen på högre nivå, som dock inte i alla avseenden behöver leda till en motsvarande indelning av organisationen på det lokala planet. *Humanistiska fakulteten i Umeå* hävdar att sektorsindelningen tillämpad på de filosofiska fakulteterna skulle bryta sönder en väl inarbetad organisation, öka den hierarkiskt uppbyggda byråkratin och allvarligt hindra sambandet mellan högre utbildning och forskning. *Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Stockholm* anser att U 68:s indelningsmodell bygger på en felsyn — modellen är statisk och konserverar nuvarande yrken.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm tillstyrker i princip U 68:s förslag till sektorisering av högskoleutbildningen men anser att sektoriseringen bör genomföras konsekvent upp till högsta nivå i den statliga administrationen. Konsistoriet vill att all verksamhet inom de tekniska fakulteterna skall behandlas som en helhet inriktad på näringslivets och samhällsplaneringens behov. *IVA* ifrågasätter det berättigade i att som utgångspunkt för utvecklingen av högskoleutbildningen ha kravet att planera inom en gemensam resursram. IVA finner det inte helt naturligt att t. ex. yrkesteknisk utbildning i livsmedelsteknik och utbildning av koreografer skall konkurrera inom en gemensam optimeringsram, medan läkarutbildning och sjukvårdsplanering sköts av skilda

organ. Akademien anser starka skäl tala för en fullständig sektorisering, där centrala sektorsansvariga samhällsorgan avgör hur stor del av samhällets resurser som bör investeras i utbildning inom respektive sektor, men framhåller att det dock i praktiken torde vara svårt att konsekvent förlägga utbildningsansvaret till sektorsansvariga samhällsorgan. *RRV* anför för sin del att en helhetssyn på högskoleutbildningen visserligen kan sägas stå i strid med synen på utbildning som ett viktigt medel att nå målen inom en viss samhällssektor. Motsättningen överbryggas emellertid genom den av U 68 föreslagna ordningen att företrädare för de olika sektorernas intressen och behov skall ingå i beredande och beslutande organ inom högskoleväsendet.

U 68:s konkreta förslag till yrkesutbildningssektorer och om olika utbildningars sektorstillhörighet tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser, även om en del pekar på gränsdragningsproblem.

Samtliga *socialhögskolor* uttalar sig dock bestämt för att socionomutbildningens sociala linje och förvaltningslinje skall hållas samman såväl administrativt som i fråga om utbildningsplaneringen. *Socialhögskolan i Umeå* betecknar exempelvis en separation av linjerna enligt U 68:s förslag som olycklig. Högskolan anser att en inordning av den sociala linjen i vårdsektorn innebär en överbetoning av den kurativa funktionen och ger en antydan om att utredningen förbisett den väsentliga distinktionen mellan socialvård och socialpolitik. *Nämnden för socionomutbildning* instämmer för sin del i de bedömningar socialhögskolorna gör av sambanden mellan socionomutbildningens linjer. Enligt nämnden måste sociala linjens samband med vårdutbildningssektorn i vad gäller den kvalitativa utbildningsplaneringen stå tillbaka för det samband med de samhällsvetenskapliga och juridiska fakulteterna som är ett nödvändigt villkor för att kunna utveckla forskningsanknytningen för linjen. Till detta lägger nämnden de starka ämnesmässiga samband som finns mellan social linje och förvaltningsinriktad utbildning och som också talar emot att i utbildningsplaneringen skilja den sociala linjen från sådana utbildningar. Nämnden tillstyrker dock att den av U 68 föreslagna indelningen efter yrkesutbildningssektorer används som grund för den kvantitativa planeringen men anser att detta inte bör få en alltför styrande effekt på högskolans organisation och arbetsformer.

Några remissinstanser, bl. a. *socialstyrelsen, UKÄ, farmaceutiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd* samt *SACO* föreslår att de farmaceutiska utbildningslinjerna skall hänföras till sektorn för vårdyrkesutbildning i stället för till sektorn för teknisk yrkesutbildning. *Socialstyrelsen* och *länsstyrelsen i Blekinge län* förordar samma förändring också i fråga om laboratorieassistentutbildningen. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* föreslår att skogs- och jordbruksutbildning hänförs till en egen sjätte sektor, då detta skulle bidra till att ge den före-

slagna tekniska sektorn ett homogenare innehåll. *Kulturrådet* har i och för sig inget att invända mot att den konstnärliga utbildningen ingår i sektorn för kultur- och informationsyrken men förordar att möjligheterna att föra konstnärsutbildningarna till en särskild yrkesutbildningssektor övervägs. *Utbildningsnämnden vid statens dansskola* förordar att utbildningen vid skolan i sin helhet förs till sektorn för utbildning för undervisningsyrken.

Högskoleutbildningens mål

Ett stort antal remissinstanser ansluter sig till U 68:s målformuleringar eller har inget att erinra mot dem. Många betonar samtidigt att formuleringarna har en allmän karaktär. I åtskilliga yttranden framhålls att målen bör konkretiseras i högre grad än vad U 68 gjort. Bl. a. efterlyser man en diskussion om sambanden mellan olika mål och om tänkbara målkonflikter. De remissinstanser som bedömer utredningsförslagen i olika delar utifrån de angivna målen anser i flera fall att sambanden mellan mål och medel är svaga och i vissa fall t. o. m. oförenliga.

Bland dem som uttalar sig positivt om U 68:s målformuleringar utan att närmare diskutera hithörande frågor märks *AMS*, många *länsstyrelser, landsting* och *kommuner* samt *Svenska kommunförbundet, Elevförbundet* och *SSU*.

TCO, som ansluter sig till U 68:s förslag till mål för högskoleutbildningen, anser att, även om målbestämningarna lätt blir abstrakta och förefaller utopiska, de ändå kan vara vägledande i det konkreta arbetet. Enligt TCO ger U 68:s olika förslag avsevärt bättre möjligheter att uppfylla de angivna målen än vad dagens högskolesystem ger. *Lärarhögskolan i Malmö* anser inte minst ur lärarutbildningens synvinkel att utredningens tankegångar utgör en konstruktiv utgångspunkt för en enhetlig målskrivning för undervisningen, även om man formulerat sig på ett mycket allmänt sätt.

Många remissinstanser anser att analysen och diskussionen av målsättningsfrågorna borde ägnats större utrymme av utredningen. Bl. a. några *universitetsorgan* och *STU* beklagar att en diskussion av utbildningens roll och effekter i samhället, bl. a. hur den påverkar samhällets välfärd och utveckling, saknas. För *nämnden för socionomutbildning* framstår U 68:s påståenden om mål mer som önskemål och fromma förhoppningar än som egentliga riktlinjer för utbildningspolitiken. Nämnden anser det vara av stor vikt att ett utvecklingsarbete med syfte att formulera mätbara mål kommer till stånd. *CUF* anser att de av U 68 formulerade planeringsmålen saknar den nödvändiga härledningen från övergripande samhällsmål. De får därför enligt CUF karaktären av att

vara lösryckta ur ett större sammanhang med vida tolkningsmöjligheter.

Juridiska fakulteten i Lund och *dess utbildningsnämnd* finner att möjligheterna att genom den grundläggande högskoleutbildningen förverkliga alla de mål, som man önskar uppställa, i praktiken måste bli relativt begränsade. Högskolans uppgift bör därför vara att i första hand tillhandahålla en yrkesutbildning av hög kvalitet. *Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Uppsala* anser att U 68 genom sin målanalys "söker förgylla vad som med tanke på snäva tidsramar inte kan bli annat än en yrkesutbildning av tämligen krasst slag".

Enligt *UKÄ* anger U 68:s allmänna mål indirekt de naturliga gränserna — i ett samhällsskick som det svenska — för de krav som i ett överblickbart perspektiv kan formuleras som gemensamma. UKÄ anser inte att man bör avstå från att formulera allmänna mål utan menar att mål av denna natur bör vägleda skilda planeringsåtgärder — t. ex. studieorganisatoriska — men också kunna innehållsmässigt orientera nya högskoleutbildningar, så långt det är möjligt, mot de problem som ledorden inrymmer. UKÄ finner dock att målskalan huvudmål — allmänna utbildningsmål — specifika mål avseende innehåll och verksamhetsformer borde ha återspeglats klarare i utredningsförslagets konkreta delar. Målkonflikterna skulle, anser UKÄ, kunna ha analyserats djupare och därmed möjligen lett till vissa tydligare ståndpunktstaganden.

Styrelsen för journalisthögskolan i Göteborg finner att de övergripande målen hos U 68 kännetecknas av en sådan grad av abstraktion att de svårligen kan anses som riktlinjer för hur den högre utbildningen bör organiseras. *IVA* anser att allmänna formuleringar om personlighetsutveckling, välfärdsutveckling etc. inte kan ligga till grund för planering av den högre utbildningens innehåll och form. Enligt IVA illustrerar begreppen i sin konturlöshet det dilemma utredningen försatt sig i i sin ambition att finna målformuleringar som kan tillämpas på all högskoleutbildning. *ABF* finner att U 68:s målbegrepp sammantagna innehåller såväl målkonflikter som varandras förutsättningar och anser att utredningens analys på ett övertygande sätt visar hur vanskligt det är att för en högskola som skall vara hela samhällets angelägenhet söka formulera ett avgränsat och entydigt mål.

Lärarhögskolan i Stockholm anser att individorienterande och samhällsutvecklande mål betonas allt för litet i utredningen och att U 68 i allt för stor utsträckning hävdar de samhällsanpassade målen och då framför allt anpassningen till arbetsmarknaden. En väsentlig svaghet med U 68:s målkapitel är enligt *konsistoriet i Linköping* att man valt att låta ett av delmålen — yrkesförberedelsen — dominera nästan totalt och utan att precisera innebörden i det. Synpunkter i frågan om utbildningens yrkesinriktning redovisas närmare i det följande.

Nämnden för socionomutbildning saknar i målredovisningen en dis-

kussion av hur framtidsaspekterna skall komma in. Med den ökade insikt om planeringens betydelse för energitillgång, miljöfrågor och samhällsförändring som vi har i dag vore det, anför nämnden, naturligt att i planeringsmålen för högskolan inkludera medvetenhet om framtidsaspekternas betydelse och beredskap att i problemlösning och andra uppgifter väga in hänsyn till långsiktiga konsekvenser. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* efterlyser en diskussion av en övergripande syn på forskningens och högskoleutbildningens mål mot bakgrund av mänsklighetens globala överlevnadsproblem.

Några remissinstanser, främst inom universiteten, anser att vissa av de mål för utbildningens innehåll och verksamhetsformer, främst kritisk skolning, vilka U 68 ser som medel för att nå planeringsmålen, är så viktiga att de bör jämställas med dessa. *Juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* hävdar att universitetens och högskolornas särställning motiveras av den vetenskapliga verksamhetens särart samt att det är just genom att bedriva kritik och kritisk skolning som det högre utbildningsväsendet kan göra samhället i övrigt de viktigaste tjänsterna. Detta förusätter en hög grad av självständighet. Fakulteten och nämnden kan inte finna, att denna uppfattning, som alltjämt ligger till grund för universitetsorganisationen, har förlorat sitt berättigande. I U 68:s diskussion om målfrågorna har dessa förhållanden betonats alltför svagt i jämförelse med de av utredningen angivna allmänna planeringsmålen. *Teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* anser att universitetens viktiga funktion att utbilda förmåga till kritisk prövning och bedriva av samhället och dess institutioner obunden och kritisk forskning kan försvåras i och med att utbildning, kunskaper och grundforskning inte ges exklusivt egenvärde utan ses som medel för att förverkliga vissa politiska mål. Fakulteten och nämnden varnar för att — om inte tvingande skäl kan anföras — konstruera system som i ett annat politiskt läge än det nuvarande kan brukas till inte endast organisatorisk utan också politisk styrning av utbildningens och forskningens innehåll. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *medicinska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd*, de *humanistiska* och *medicinska fakulteterna i Lund* samt *humanistiska fakulteten i Umeå*. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* finner det anmärkningsvärt att U 68 undvikit att diskutera i vad mån man kan förena dels en vidgning av högskolebegreppet, dels en starkare yrkesinriktning av de filosofiska fakulteternas utbildning med ett bibehållande av universitetsutbildningens vetenskapliga inriktning.

UKÄ finner för sin del att det i U 68:s måldiskussion inte finns någon motsättning mellan målen av olika dignitet men stryker under att krav på goda ämneskunskaper och fostran till kritisk skolning måste vidmakthållas i varje led av planering och genomförande av studieprogram i den nya högskolan.

De målformuleringar som finns i nuvarande universitetsstadga och utbildningskungörelser samt i U 68:s författningsförslag kommenteras positivt av några remissinstanser. Också dessa anser att mål för utbildningens innehåll och verksamhetsformer bör inta en framträdande plats. Enligt *SACO* utgör ändamålsparagrafen — i huvudsak identisk med nuvarande utbildningskungörelsers formulering — i U 68:s förslag till kungörelse om högskoleutbildning en mera uttömmande och adekvat beskrivning av högskoleutbildningens mål än utredningens "målsättningskatalog" i betänkandetexten. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *konsistoriet i Umeå* och *SIFU. Statens medicinska forskningsråd* säger sig inte kunna dela U 68:s grundläggande syn på högskoleutbildningens mål. Rådet anser att målet för universitetens verksamhet bör vara det i universitetsstadgan formulerade: "att på vetenskaplig grund bedriva forskning och utbildning". Detta bör kompletteras med ett stadgande som täcker in nödvändigheten av en ökad yrkesinriktning för vissa av de nuvarande högskoleutbildningarna.

Många remissinstanser diskuterar som nämnts — i generella termer eller specifikt för var och en av U 68:s fem målrubriker — planeringsmålen i relation till utredningens konkreta reformförslag och vidare konflikter mellan olika mål.

Remissinstansernas synpunkter på målet "personlighetsutveckling" anknyter i huvudsak till U 68:s utgångspunkt att all högskoleutbildning skall vara yrkesinriktad. I yttrandena diskuteras dels möjligheterna att tillgodose personlighetsutvecklande mål i en yrkesinriktad utbildning, dels utrymmet för studier utan yrkesinriktning, av personliga bildningsskäl.

Några remissinstanser stryker under att högskolestudier skall kunna bedrivas utan någon form av yrkesinriktning. *Medicinska fakulteten i Göteborg* anser att det svenska samhället, med dess intellektuella och ekonomiska resurser, har råd även till sådan högre utbildning och forskning vars mål är att överhuvudtaget berika våra kunskaper och sprida dessa inom så stor del av befolkningen som möjligt. Även *historisk-filosofiska sektionen i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd, medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Umeå, konsistoriet* samt *odontologiska fakulteten och dess utbildningsnämnd vid karolinska institutet, lärarhögskolan i Umeå, SFS* m. fl. anser att utrymme bör finnas för studier utan yrkesinriktning. *TCO* anser å sin sida att det knappast kan anses samhällsekonomiskt försvarbart att så länge samhället i övrigt arbetar under ekonomiska restriktioner låta högskolesystemet utvecklas isolerat från stora delar av arbetsmarknaden och dess krav. *FÖVUX* anser det riktigt att högskolan skall vara yrkesinriktad och att allmänbildning, som bidrar till elevernas personlighetsutveckling och ger dem gemensamma referensramar, inte bör förmedlas av högskolan, där endast en mindre del av varje årskull återfinns. Sådan bildning bör enligt FÖVUX

ges i ungdomsskolan, där alla kan komma i åtnjutande av den, samt på högskolenivå av studieförbunden.

Många remissinstanser framhåller att det inte behöver finnas någon motsättning mellan yrkesinriktning och mål som personlighetsutveckling. Sålunda anser *UKÄ* att högskoleutbildningen skall förbereda för yrkesverksamhet men också kunna tillgodose andra livsbehov än dem som svarar mot yrkeslivets krav. En höjd utbildningsnivå är enligt *SÖ* i och för sig av värde och grundskolan och gymnasieskolan tjänar ett sådant ändamål. Även högskolan bör, anser SÖ, ge sitt bidrag i denna riktning men för både samhället och individen blir utbildningen — inte minst på högskolenivå — mer värd om den kan utnyttjas också i yrkeslivet. *LO* och *SFS* framhåller att en hög grad av yrkesförberedelse inte behöver stå i motsats till kritiskt tänkande. LO hävdar vidare att en förstärkt arbetslivsanknytning inte står i ett motsatsförhållande till utbildningens mål att verka personlighetsdanande. Att studierna närmar sig den verklighet där människor skall göra sin arbetslivs- och samhällsinsats måste i stället främja både utvecklingen av ansvarskänsla och lusten att i konkreta situationer utveckla anlag och intressen.

Sektionen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola anser att vad U 68 anfört under rubriken "personlighetsutveckling" inte handlar om personlighetsutveckling utan om "doktrinär styrning i syfte att åstadkomma habila yrkesverksamma individer med väl utvecklade kommunikationsfärdigheter inom en gemensam referensram". Om ambitionerna skall begränsas härtill bör målet ges en adekvat benämning.

Styrelsen för journalisthögskolan i Göteborg hävdar att målet "personlighetsutveckling" lätt kommer i konflikt med det uttalade effektivitetskravet. Enligt *SFS* uppfylls inte delmålet "personlighetsutveckling" genom det av U 68 föreslagna systemet med fasta dimensionerade utbildningslinjer. *SSEF* anser att förekomsten av graderade betyg inte bidrar till kritiskt tänkande.

Bl. a. *historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Lund* finner att målet "välfärdsutveckling" tillfredsställs väl genom förslagen om ökad arbetslivsanknytning. Nämnderna anser vidare att dimensioneringsförslagen är välkomna med hänsyn till detta mål. *SFS* finner att förslaget om en totaldimensionering av den högre utbildningen innebär att välfärdsutvecklingen eftersätts. Mot bakgrund av att en allmänt högt hållen utbildningsnivå är fördelaktig från samhällsekonomisk synpunkt är förslaget enligt SFS ologiskt i och med att man låter de samhällsekonomiska aspekterna underordnas aktuella statsfinansiella problem. *Teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* menar att medlen för att nå välfärdsutveckling i betydelsen ekonomisk tillväxt resp. livskvalitet kan vara direkt motsatta. *CUF* motsätter sig utredningens koppling mellan välfärdsutveckling och ekonomisk tillväxt.

Många remissinstanser anser att planeringsmålet "demokrati" starkt bör påverka den institutionella organisationen. Åtskilliga *universitets-* och *högskoleorgan, statens råd för atomforskning* och *statens naturvetenskapliga forskningsråd* samt *SFS* anser att flera av U 68:s förslag beträffande den institutionella organisationen, bl. a. rörande sättet för utseende av ledamöter i olika organ inom högskolorna, rimmar illa med demokratimålet. *LO* ser det som väsentligt för utvecklingen av demokratin att de som deltar i undervisningen får vara med och påverka studiernas innehåll och inriktning. *Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Uppsala* finner det dock inte självklart att högskolan skall tjänstgöra som en skola i demokrati i yttre, teknisk mening. Enligt nämnden blir situationen särskilt besynnerlig om den studerande får tillfälle att utöva ansvar och medinflytande under högskoletiden medan arbetsplatsdemokratin i övrigt är helt outvecklad. *SSEF* anser graderade betyg vara direkt oförenliga med ett demokratiskt samhälle.

De remissinstanser som kommenterar U 68:s målrubrik "internationalisering" är i allmänhet mycket kritiska mot utredningen. *Teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* efterlyser en allmän överblick av vad som internationellt sker på högskoleområdet och anser att U 68:s brist på internationella perspektiv är belysande för det ringa värde utredningen själv sätter på de övergripande mål man för fram för utbildningen. Även *STU* anser att utredningen tar alltför lätt på de internationella jämförelserna och att frågor som t. ex. jämförbarhet av betygsmeriter varit av värde att få belysta. Enligt *konsistoriet m. fl. i Linköping* kan vissa av utredningens förslag verka isolerande, t. ex. förslaget att avskaffa examina och den föreslagna administrativa begreppsapparaten. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *humanistiska fakulteten i Lund. Sektionen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola* anser att avsnittet om internationalisering innehåller en klar tendens till "know-how imperialism" som torde stå i motsättning till den utvecklade solidaritet som samtidigt hävdas. Enligt *språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Uppsala* måste U 68:s uppfattning att målet "internationalisering" bör genomsyra all högskoleutbildning anses som en orealistisk överdrift. *IVA* betonar att internationalisering i sig inte är något enhetligt utbildningsmål. Sålunda kan önskemål om att främja svenska biståndsinsatser resp. utveckla svensk utrikeshandel medföra delvis skiljaktiga krav på utbildningen.

Många remissinstanser anser att vissa av U 68:s förslag är väl ägnade att bidra till social förändring, särskilt möjligheterna att förändra den sociala rekryteringen till högskolestudier i positiv riktning. Detta gäller främst förslagen om återkommande utbildning och om etablering av högskoleutbildning utanför universitetsorterna. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* anser emellertid att lokaliseringsförslagen innebär risker för en social snedrekrytering. Några remissinstanser är

tveksamma om U 68:s förslag är tillräckliga för att komma till rätta med den sociala snedrekrytering som utmärker högskoleutbildningen. *LO* framhåller att inom högskolesystemet inre förändringar måste vidtas så att nyag rupper skall kunna uppleva att högskolan tar hänsyn till deras behov och förutsättningar. Vidare måste enligt LO antagningsbestämmelserna utformas så att de lägger större vikt vid yrkes- och samhällserfarenhet än för närvarande. LO ser det också som väsentligt att högskolan erbjuder ett större sortiment av kurser och avdelar en större del av resurserna till kortare och till praktiska behov knutna kurser för att bidra till social rättvisa.

CSN, studiemedelsnämnden i Uppsala och *SFS* finner att åtgärder på det studiesociala området måste ses som ett väsentligt medel för att förändra högskolans sociala rekrytering. Enligt *studiemedelsnämnden i Uppsala* borde U 68 behandlat frågan om utbildningens sociala funktion utifrån en övergripande målsättning om hur utbildningen kan utjämna de rådande klasskillnaderna. Nämnden är inte främmande för att de nuvarande generella studiestödsreglerna måste kompletteras med selektiva åtgärder om man önskar uppnå målet "social förändring". *CSN* ser det som synnerligen väsentligt att man gör en undersökning av de sociala effekterna av hittillsvarande studiesociala insatser.

Socialhögskolan i Umeå vill betrakta högskolans uppgift som i huvudsak syftande till utveckling och förnyelse av rådande samhällsförhållanden och tar därvid upp sambandet mellan ny kunskap och social förändring. Enligt högskolan måste grunden för en utbildning med denna funktion vila på de nya rön och åsikter som märks genom ifrågasättande studier och forskning. Socialhögskolan anför vidare att förutsättningen för att dessa nya idéer skall vinna gehör och i praktiken kunna omsättas till nya resurser också ligger i en organisation som möjliggör en ur det teoretiska kunnandet hämtad ideologisk förnyelse beträffande sättet att se på samhällsfunktionerna. *Nämnden för socionomutbildning* ansluter sig till dessa synpunkter.

Juridiska fakulteten i Lund och *dess utbildningsnämnd* anser att möjligheterna att åstadkomma social utjämning inom ramen för högskoleutbildningen är små och förordar att åtgärder sätts in på ett tidigare stadium, särskilt inom skolväsendet, för att bredda rekryteringsunderlaget. Fakulteten och nämnden, liksom bl. a. *länsstyrelsen i Kronobergs län,* framhåller emellertid att en utjämning i värderingen av olika yrken är betydelsefull. *Humanistiska fakulteten i Umeå* anför att orättvisorna i samhället inte nödvändigtvis avlägsnas genom en rättvis social rekrytering av de studerande i högre utbildning, eftersom de färdigutbildade i regel identifierar sig med sin nya yrkes- och klassmiljö, inte med sin utgångsmiljö, och klass- och gruppmotsättningarna på så vis kvarstår, om än i förening med en snabbare "ståndscirkulation".

En stor majoritet av remissinstanserna instämmer i eller lämnar utan

erinran U 68:s överväganden och förslag om mål för utbildningens innehåll och verksamhetsformer. I det föregående har redovisats synpunkter på relationen mellan dessa mål och planeringsmålen.

Några remissinstanser, bl. a. *samhällsvetenskapliga fakulteten* och *dess utbildningsnämnd* samt *medicinska fakulteten i Lund, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *styrelsen för skogshögskolan,* anser att kvalitetsaspekterna borde fått en mer framträdande roll i måldiskussionen.

UKÄ pekar på en rad konsekvenser som borde bli följden om man ger begreppet kritisk skolning en vid innebörd i linje med U 68:s tankegångar. Enligt UKÄ behövs lärare och andra medarbetare i en utsträckning som hittills delvis kunnat hållas tillbaka på grund av en för stark tro på rationaliseringar. Detta ställer frågor om studietidens längd i ett närmare beroende av målangivelser än, som ofta hittills, av generellt formulerade normer m. m. *ABF* anser det mycket betydelsefullt att U 68:s idéer om kritiskt tänkande m. m. ges utökat utrymme i högskolans verksamhet.

Filosofiska fakulteten i Linköping och *dess utbildningsnämnd* anser att det skulle ha varit av värde om U 68 diskuterat möjligheterna för en försöksverksamhet vid något universitet med en genomgående problemorienterad undervisning. En sådan diskussion med eventuellt åtföljande försöksverksamhet skulle enligt fakulteten och nämnden ha kunnat medföra en förnyelse av såväl innehållet i utbildningen som undervisningsmetoderna.

UKÄ fäster stor vikt vid problemorientering av utbildningen och anser att problemorienteringen bör utgöra en viktig ingrediens i yrkesinriktningen av högskolestudierna. Enligt UKÄ är en problemcentrerad utbildning väl ägnad att främja en kombination av kreativ och kritisk attityd. UKÄ anser att ansträngningarna bör ökas för att påbörja ett utvecklingsarbete som syftar till ökade inslag av problemorienterande studier. Detta förutsätter enligt UKÄ en generositet från statsmakternas sida, t. ex. vad gäller lokala myndigheters rätt att experimentera med olika uppläggningar.

U 68:s synpunkt att ett mål för undervisningen bör vara att främja kreativiteten stryks under av bl. a. *SÖ, konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, utbildningsnämnden vid högskolan i Luleå, STU, styrelsen för konstfackskolan, Svenska ingenjörssamfundet* och *Teknologorganisationen Reftec.*

Frågan om förhållandet mellan högskoleutbildningen och studieförbundens verksamhet berörs i ett par yttranden. *Folkbildningsförbundet* framhåller att folkbildningen har väsentliga uppgifter även med det av U 68 föreslagna högskolesystemet. Förutom konkreta "kompletteringsuppgifter" inom systemet behövs det enligt förbundet en fri sektor

inom det högre utbildningsväsendet för att förverkliga de individuella och sociala mål som utredningen uppställt. *ABF* påpekar att en reformering av högskolan i den riktning U 68 avsett väsentligt skulle underlättas om studieförbundens pedagogiska metoder och sätt att anpassa undervisningen till elevernas förutsättningar och önskemål kunde vinna insteg inom högskolesektorn. ABF anser det nödvändigt att finna former för en närmare samverkan mellan högskolan och studieförbunden, former som dock inte får inkräkta på de senares frihet och självständighet. Enligt förbundets uppfattning måste universitetscirklarna ges en central roll i strävandena att föra ut framför allt de inslag i högskoleutbildningen, som är av personlighetsbildande karaktär, till dem som saknar möjlighet att följa reguljära studiegångar.

Utbildningens arbetslivsanknytning

Åtskilliga remissinstanser ansluter sig till U 68:s utgångspunkt att högskoleutbildningen skall vara yrkesinriktad. Till dessa hör *socialstyrelsen, statskontoret, RRV, SÖ*, några *universitets-* och *högskoleorgan, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor,* nästan samtliga *länsstyrelser* och *landsting,* flertalet av de *kommuner* som yttrat sig i frågan, *Svenska kommunförbundet, LO, TCO, SACO, handelskamrarna i Stockholm* och *Göteborg, SFS, SECO, Elevförbundet* och *SSU.* Många av dessa instanser betonar samtidigt — liksom utredningen — att yrkesinriktningsprincipen inte betyder att utbildningen skall inriktas som snäva områden eller innehålla endast direkt yrkesanknutna moment.

I åtskilliga yttranden efterlyses preciseringar av vad arbetslivsanknytning och yrkesinriktning reellt skall betyda. En rad universitets- och högskoleorgan, t. ex. *konsistorierna i Uppsala* och *Linköping* samt *vid universitetet i Göteborg,* som delar U 68:s uppfattning att en förbättrad anknytning mellan högskoleutbildningen och arbetslivet bör eftersträvas, anser sålunda att utredningen inte tillfredsställande klargjort innebörden i begreppet "yrkesinriktad".

Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm m. fl. framhåller att universitetsinstitutionernas ansvar och funktion måste vara att främja ämnesteoretiska studier och bedriva ämnesteoretisk forskning. Frågan om yrkesinriktad utbildning måste enligt nämnden belysas ytterligare vad gäller reformens effekter på institutionerna. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå* anser att det är omöjligt att förneka att universitetsutbildningen hittills varit till största delen yrkesförberedande, åtminstone i den meningen att flertalet efter grundexamen beretts meningsfull sysselsättning inom områden för vilka utbildningen varit av betydelse. Fakulteten anser för sin del att yrkesförberedelsen består dels i inhämtande av faktiska kunskaper, dels i

inövandet av en kritisk attityd. *Sveriges civilingenjörsförbund* anser att yrkesinriktning bör tolkas som utbildning för att klara vissa arbetsuppgifter eller funktioner snarare än ett speciellt yrke. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *konsistoriet i Uppsala*. *SFS* anser att man kan urskilja tre grader av utbildningens anknytning till yrkesliv och arbetsmarknad. Begreppet "yrkesutbildning" gäller de mest målinriktade utbildningarna, t. ex. läkar- och tandläkarutbildningarna. "Yrkesinriktad utbildning" ger en inriktning mot en mer eller mindre bred arbetsmarknad, t. ex. ekonomutbildningen. Den svagaste formen av yrkesförberedelse har de "yrkesorienterande utbildningarna", till vilka många utbildningar vid filosofisk fakultet kan föras.

AMS finner att strävan att yrkesinrikta högskoleutbildningen måste ställas i relation till arbetsmarknadens föränderlighet. Även om en utbildning måste innefatta stora inslag av specialisering, bör enligt AMS utrymme ges för en bred grund som i sin tur kan ge förutsättningar att i framtiden möta yrkeslivets skiftande krav. Problemen att få ett direkt samband mellan utbildning och senare yrkesverksamhet kommer inom många områden att finnas kvar på grund av de ständiga förändringarna inom näringsliv, förvaltning etc. Vid presentationen av utbildningen bör, enligt AMS, arbetsmarknadens föränderlighet och de olika utbildningarnas utbytbarhet strykas under.

Statens råd för atomforskning och *statens naturvetenskapliga forskningsråd* anser att kortsiktiga yrkesutbildningsaspekter i alltför hög grad präglat U 68:s förslag. Råden framhåller att det är väsentligt, även ur yrkesutbildningssynpunkt, att utbildningen får tillräcklig bredd och djup och att inslaget i de olika ämnena av vetenskaplig metodik och vetenskapligt tänkande tillgodoses. Värdet av en god basutbildning betonas också av *IVA*, som finner att osäkerheten i kvantitativa arbetsmarknadsprognoser och svårigheten att förutsäga framtida krav på utbildningens innehåll talar emot en snäv specialisering. Liknande synpunkter framförs av en rad universitetsorgan. *Konjunkturinstitutet* anser att en hård, direkt yrkesinriktning i högskoleutbildningen leder till att individerna blir låsta till ett begränsat verksamhetsområde och att den yrkesmässiga rörligheten minskar.

UKÄ finner för sin del att den mest fruktbara metoden att på ett lyckligt sätt lösa spänningarna mellan arbetsmarknaden och utbildningens innehåll och organisation inte ligger i ytterligare strävanden att söka fånga framtidsbehoven genom förbättrad prognosteknik. I stället bör enligt UKÄ ansträngningarna koncentreras på att skapa en studieorganisation och inlärningsmiljö som är elastisk nog att möta hårda krav på snabba förändringar i fråga om utbildningens innehåll och uppläggning och som själv inbjuder till nyskapelse.

Konsistorierna i Lund och *vid universitetet i Göteborg* m. fl. universitets- och högskoleorgan samt *SACO* och *SFS* framhåller att graden av

yrkesanknytning måste tillåtas variera mellan olika utbildningar. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* framhåller att de filosofiska ämnesområdena med avseende på sitt innehåll inte är anpassade för utbildning mot snäva yrkesmål. För en lång rad ämnen gäller att de ej är oundgängligen nödvändiga inom något bestämt yrke men är av största vikt för en lång rad yrken. Detta har sin grund i det förhållandet att utbildningen i första hand är inriktad på generella kunskaper samt träning i förmågan att självständigt uppsöka, inhämta och kritiskt granska information. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* framhåller att det i ett föränderligt samhälle inte är möjligt att vid universiteten skapa yrkesutbildningar i den omfattning U 68 föreställt sig. Vad universiteten framför allt kan ge är gedigna ämneskunskaper. Skulle institutionerna få till väsentlig uppgift att endast leverera av administratörer beställda kursbitar, skulle kvaliteten på de sistnämnda snart sjunka.

Metoder för att åstadkomma en bättre arbetslivsanknytning diskuteras i några yttranden. Några remissinstanser erinrar här om U 68:s förslag om arbetslivsrepresentation i utbildnings- och linjenämnder. Att högskolan i ökad utsträckning öppnas för grupper med kanske bristfällig formell utbildning men med värdefulla erfarenheter och viktiga uppgifter inom arbetslivet är enligt *LO* ett annat medel att stärka högskolans anknytning till arbetslivet.

SAF/SI anser att utbildningen skulle få en bättre arbetslivsanknytning än vad nuvarande system möjliggör om man utgick från ett system organiserat efter principen om inlärning i olika miljöer, där man ser den formella utbildningen som en inlärningsmiljö bland andra, t. ex. arbetsliv och familj. Med beaktande av svårigheterna att i någon omfattning införa ett sådant system annat än på lång sikt förordar organisationerna försöksverksamhet på detta område.

Nämnden för socionomutbildning framhåller att erfarenheterna från socionomutbildningen tyder på att samspelet utbildningsproducenter—avnämare är viktigt och värdefullt för båda parter. Den egentliga bristen på detta område har enligt nämnden varit och är alltjämt avsaknad av resurser för att forskningsmässigt bearbeta den problematik fältet har och därigenom utveckla och fördjupa samspelet.

Teologiska fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* aktualiserar i detta sammanhang det värde praktik kan ha för en bättre arbetslivsanknytning men frågar sig om inte en arbetslivserfarenhet från ett helt annat område än det tilltänkta yrket kan vara mera värdefull i vissa fall.

Vissa remissynpunkter rörande yrkesinriktning i förhållande till andra utbildningsmål har redovisats i det föregående. I det följande kommer vissa frågor som berör förhållandet mellan arbetslivsanknytning och forskningsanknytning att tas upp.

Utbildningens forskningsanknytning

Samtliga remissinstanser som yttrar sig i frågan ansluter sig till U 68:s utgångspunkt att all högskoleutbildning bör ha ett samband med forskningen. Ett stort antal instanser anser emellertid utredningens behandling av sambandet mellan grundutbildning och forskning otillfredsställande. Synpunkter på förhållandet att U 68:s uppdrag avgränsats till enbart grundutbildningen har redovisats i det föregående (1.2.1). Vissa av utredningens förslag bedöms vidare försvaga befintlig anknytning mellan grundutbildning och forskning. Det är främst förslagen rörande lokalisering och institutionell organisation — innefattande tjänsteorganisation — som diskuteras med avseende på effekterna för forskningsanknytningen. Synpunkter i detta avseende vilka huvudsakligen gäller den institutionella organisationen och tjänsteorganisationen redovisas närmare i det följande (1.2.7).

Ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan* liksom *forskningsråden* har gjort frågan om högskoleutbildningens forskningsanknytning till ett huvudtema i sina yttranden. Exempelvis anser *konsistoriet i Lund* att U 68:s förslag inte beaktar vikten av ett nära samband mellan utbildningsplaneringen och forskningsutvecklingen. *Medicinska fakulteten i Umeå* anser att utredningen genom sina diskussioner av sambandet mellan grundutbildning och forskning presterar en helt övertygande argumentering för önskvärdheten av en nära forskningsanknytning och efterlyser en mera energisk diskussion av bl. a. de sociala följderna av den kvalitetsskillnad som kommer att uppstå mellan undervisning på högskolor med och högskolor utan forskning. *Statens humanistiska forskningsråd* finner att det redan på kvantitativa grunder står klart att utredningens behandling av forskningsanknytningen blivit utomordentligt snäv. "Verklighetsfrämmande åtskiljande av undervisning från forskning" och "bristande konkretion och underbetoning av den vetenskapliga forskningens betydelse för samhälle och undervisning" har enligt rådet framstått som förutsättning för att utredningens enhetsresonemang inte skall störas.

UKÄ anser att hela reformfrågan skulle ha tjänat på klarare direktiv när det gäller forskningsanknytningen och uttalar sig för en principförklaring från statsmakternas sida om att hela högskolan bör betraktas och utvecklas såsom en enhet för högre utbildning och forskning. Vissa delar av detta problemkomplex bör kunna behandlas inom ramen för utredningen av vissa frågor rörande forskarutbildningen m. m. Frågor om utveckling av resurserna för att inom hela högskolan stärka förbindelserna med vetenskaplig verksamhet och forskningsmiljö bör enligt UKÄ i fortsättningen bli betydelsefulla uppgifter för planeringen. *SACO* anser att U 68:s förslag kan läggas till grund för en reform endast under förutsättning att väsentliga justeringar vidtas i syfte att säkra ett nära

samband mellan undervisning och forskning. Till de remissinstanser som anser det nödvändigt att frågor om forskningens roll och om grundutbildningens forskningsanknytning utreds närmare, innan reformer genomförs, hör vidare bl. a. *konsistorierna i Uppsala* och *Umeå* och vid *tekniska högskolan i Stockholm* samt *STU* och *SFS*.

Några remissinstanser diskuterar i sammanhanget innebörden i begreppet forskning. *Jönköpings läns landsting* anför att varje forskningsaktivitet torde kunna inplaceras på en skala, där den ena ytterligheten är en ren grundforskning, kanske definierad som "sökande efter kunskap för kunskapens egen skull" och den andra ytterligheten är utvecklingsarbete i nära anknytning till produktionsprocesser av olika slag. Landstinget anser att den mycket omfattande forskningsverksamhet som bedrivs utanför universitet och högskolor, t. ex. inom industrier och sjukhus, bör observeras. All forskning — såväl i offentlig som i enskild regi — bör på ett eller annat sätt samordnas med högskolan.

Relationen mellan å ena sidan arbetslivsanknytning av utbildningen inom en vidgad högskola, å andra sidan forskningsanknytning av utbildningen diskuteras i några yttranden. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* pekar på att en högskolereform för en del utbildningar måste innebära en ökad anknytning till forskning, för andra en ökad orientering mot arbetslivet. Som antytts i det föregående hävdar vissa universitets- och högskoleorgan att utredningens starka betoning av arbetslivsanknytningen innebär risker för att forskningsanknytningen försvåras eller kommer i skymundan. Exempelvis anser *teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* att tonvikt på yrkesutbildning med linjer som har föga sammanhang med forskningens uppdelning på olika ämnen är en faktor som försvårar forskningsanknytningen. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* anser att förslaget om mestadels korta, snävt yrkesinriktade kurser i grundutbildningen kan leda till en nästan total fragmentering av kärnämnena, som skulle innebära ett dödligt hot mot forskning och forskarutbildning vid institutionerna — och därmed även mot lågstadieundervisningens vetenskaplighet.

Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Stockholm hävdar att kontakten med forskningen är ett oundgängligt inslag i varje utbildning av högskolekaraktär. Så är t. ex. enligt nämnden träningen i vetenskaplig metodik och vetenskapligt tänkande i hög grad en aspekt av den yrkesförberedande utbildningen redan på grundutbildningsnivå. *Konsistoriet vid karolinska institutet* framhåller att forskningens metodik ständigt är aktuell inte bara för lärarna utan också för de blivande läkarna och tandläkarna.

SACO:s instämmande i U 68:s förslag, att högskoleutbildningens yrkesinriktning skall ligga till grund för studiernas organisation på grundutbildningsnivå, görs i övertygelsen att detta väl låter sig förena med er-

forderliga anordningar i syfte att trygga forskningssambandet. *TCO* anser att svårigheten att mera precist uttrycka vad som krävs i ett visst yrke gör att de vetenskapliga synpunkterna bör få ett betydande utrymme.

Några remissinstanser med anknytning till utbildningar som i dag saknar institutionaliserad forskningsanknytning diskuterar konsekvenserna för berörda utbildningar av ett genomförande av U 68:s förslag.

Nämnden för socionomutbildning anser att frågan om socionomutbildningens forskningsanknytning är av fundamental betydelse. Nämnden pekar på att det för närvarande är svårt att till fullo meddela en undervisning vilande på vetenskaplig grund. De forskningsresultat som borde utgöra grunden för högskolornas utbildning för socialt behandlingsarbete saknas i stor utsträckning. Nämnden redovisar fyra typer av behov av forskningsanknytning för socionomutbildningen. För det första gäller det behov av forskning dels som stöd för grundutbildningen, dels för att ta fram ny kunskap. Den andra typen av behov avser den sociala verksamhetens behov av forskarutbildade med socionomexamen i botten. För det tredje gäller det önskemål att nyttja den forskningskapacitet socionomerna utgör, främst genom den yrkesinriktade utbildning och de praktiska erfarenheter de inhämtat. Slutligen anser nämnden att utbildningssystemet bör göras flexibelt så att socionomer ges möjlighet till såväl forskarutbildning som kvalificerad vidareutbildning.

OMUS anser att musikutbildningen i dag har otillfredsställande förutsättningar att tillgodogöra sig den stimulans som närheten till och kontakten med en levande och dynamisk forskningsverksamhet utgör. OMUS framhåller betydelsen av att de direkta forskningsinsatserna åtminstone till en del inriktas på problem som har betydelse för grundutbildningen. Speciellt föreligger inom musikområdet ett stort behov av pedagogisk-metodisk forskning och utvecklingsverksamhet. *Styrelsen för konstfackskolan* ser det som väsentligt ur både allmänsamhälleliga aspekter och studiesynpunkter att en designforskning kommer till stånd med förankring i utbildningen. *Styrelsen för bibliotekshögskolan* anser att det ur bibliotekarieutbildningens synvinkel är väsentligt med en stark och samordnad biblioteksforskning, bl. a. för att underlätta rekryteringen av kvalificerade lärarkrafter.

Stockholms läns landsting anser att det från likvärdighetssynpunkt är angeläget att kommunal högskoleutbildning tillförsäkras samma anknytning till forskning inom olika specialområden som utbildningen inom den statliga högskolan.

Från flera håll framhålls allmänt värdet för forskningen av en koppling till utbildningen inom en vidgad högskola. Exempelvis framhåller *forskningsrådsutredningen* att en bredare kontakt med utbildning som inte tidigare ingått i högskolan i många fall bör ge impulser till nya

forskningsinsatser. U 68:s förslag bör enligt *ABF* bidra till att ge universitetsforskningen flera och tätare impulser från samhället utanför högskolorna, under förutsättning att utbildningens forskningsanknytning blir tillräckligt stark.

AMS ser för sin del en nära kontakt mellan arbetsliv och forskning som väsentlig, varigenom nya utbildningsvägar eller kombinationer av ämnen successivt kan tillskapas.

Det värde som forskningsanknytningen representerar måste enligt *LO* vägas mot andra värden och andra mål. Den närmare anknytningen till arbetsliv och regionala och lokala förhållanden representerar för LO sådana värden. Önskemål om bevarad forskningsanknytning får inte leda till att man avstår från en ökning av utbildningsutbudet då förutsättningar i övrigt finns för en sådan ökning. LO framhåller att större hänsynstagande till arbetsliv och regionala förhållanden inte behöver betyda en försämrad forskningsanknytning. Den ytterligare spridningen av högskoleresurser till nya orter bör tvärtom kunna leda till att forskningen i högre grad kan inriktas på problem av väsentlig betydelse inom regionen. Därmed skapas enligt LO också en större förståelse för forskningens behov och metoder.

Med hänsyn till konsekvenserna för sambandet mellan forskning/forskarutbildning och grundutbildning kritiserar emellertid många remissinstanser U 68:s förslag om utbyggnad av högskoleutbildningen på orter utan forskningsorganisation. I anslutning härtill förs fram en del synpunkter och förslag rörande lokalisering av resurser för forskning och forskarutbildning.

Samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* ser det som bekymmersamt att utredningen inte erkänner — och än mindre diskuterar — målkonflikten mellan forskningsanknytning och den främst av regionalpolitiska syften motiverade lokaliseringen av högskoleutbildning till nya orter.

Filosofiska fakulteten i Linköping anser att U 68 anlagt ett för snävt perspektiv på forskningsanknytningsproblemet. En viktig fråga är, hävdar fakulteten, hur grundutbildningen på lång sikt påverkas om den lokaliseras så att de som är verksamma inom den avskärmas från daglig närkontakt med en forskningsmiljö. För en högskola utan reell forskningansknytning anser fakulteten två speciella huvudproblem stå i förgrunden då det gäller att genomföra grundläggande utbildning. Det gäller dels hur ny kunskap och nya metoder snabbt skall kunna föras in i utbildningen, dels hur föråldrade synpunkter och kunskaper skall kunna föras ut ur utbildningen. Dessa problem blir enligt de erfarenheter fakulteten i Linköping har synnerligen svårlösta om den grundläggande utbildningen är geografiskt skild från forskningen. Dessa effekter på grundutbildningen anser fakulteten huvudsakligen bero på att lärarna saknar direkt forskningskontakt. Fakultetens slutsats blir att

man måste vara mycket återhållsam med att lokalisera högre utbildning till platser där inte forskningsanknytning kan åstadkommas. *Konsistoriet i Linköping* stryker under fakultetens synpunkter.

Synpunkter i större eller mindre utsträckning överensstämmande med dessa anförs också av många andra remissinstanser, bl. a. samarbetsorganen vid de tre *universitetsfilialerna, konsistoriet i Lund,* några *länsskolnämnder* samt *länsstyrelserna i Kronobergs* och *Örebro län.*

UKÄ anför att forskningsanknytning av grundutbildningen i en integrerad högskola enligt U 68:s förslag inte kan — som huvuddelen av läroanstalterna synes ha menat — generellt lösas genom samlokalisering av forskning och utbildning. Det står enligt UKÄ klart att en samlokalisering i och för sig är den rationellaste lösningen om enbart forsknings- och utbildningsorganisatoriska skäl betraktas som avgörande men också andra faktorer måste i denna del av samhällsplaneringen vägas in i bedömningen. Den traditionella formen för forskningsanknytning är därför inte tillräcklig. UKÄ betonar att behovet av forskningskontakt kan variera från utbildning till utbildning. Utbildningar som är i särskild grad beroende av tillgång till resurser inom den reguljära forskningsorganisationen — eller inom enheter med resurser för forskning och utvecklingsarbete utanför universitets- och högskoleväsendet — kan vara svåra att lokalisera till orter utan sådan bas. Exempelvis bör enligt UKÄ sjukgymnastutbildningen lokaliseras i första hand till orter med medicinsk forskning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län är kritisk mot att de mindre högskolorna är tänkta som rena utbildningsanstalter på grundkursnivå utan forskning. Länsstyrelsen ser det som angeläget att högskolan blir en aktiv part i samhället genom ett nära samarbete mellan å ena sidan högskolan och å andra sidan insitutioner och näringsliv på den ort och inom det område där högskolan är belägen. Enligt länsstyrelsen visar erfarenheterna från universitetsfilialen i Växjö — där påbyggnadskurser på C- och D-nivå finns i de flesta ämnen och där viss forskning i samarbete med moderuniversitetet i Lund förekommer — att ett sådant samarbete är möjligt att åstadkomma med begränsade resurser.

Socialstyrelsen, länsstyrelserna i Älvsborgs och *Västernorrlands län, SAF/SI* m. fl. remissinstanser framhåller vikten av att studerande på högskoleorter utan egen forskning inte missgynnas vid urvalet till forskarutbildning. *Filialnämnden i Örebro* anser att information inte är tillräcklig i sammanhanget utan att de studerande på högskoleorter utan egen forskning måste ges möjligheter till kontakter med forskningsinstitutioner redan under grundutbildningen. Konsekvensen av det självklara kravet att alla studerande skall jämställas vid urvalet till forskarutbildning blir enligt *SÖ* att man avstår från att decentralisera grundutbildning i ämnen med låga studerandetal. *Forskningsrådsutredningen,* som är positiv till en spridning av högskoleutbildningen, finner dock

att en sådan medför svårigheter att nå en optimal rekrytering till forskarutbildning genom att de personliga kontakterna mellan forskare/handledare och presumtiva forskarstuderande minskar eller utebliv.

Remissinstanserna synes i allmänhet — oavsett sina ställningstaganden till lokaliseringsförslagen — acceptera U 68:s utgångspunkt att forskningen och forskarutbildningen skall vara i huvudsak koncentrerad till universitetsorterna samt Linköping och Luleå. Flera instanser tar dock upp frågan om förläggning av sådan verksamhet också till andra högskoleorter.

Forskningsrådsutredningen stryker under att väl fungerande forskningsmiljöer inte bör försvagas genom att nya men resurssvaga forskningscentra skapas. *ERU* hävdar å sin sida att i vart fall den tillämpade forskningen på vissa områden och då speciellt det samhällsvetenskapliga ofta kan bedrivas i relativt små grupper och till låga kostnader. Även med en spridning av verksamheten bör enligt ERU en god forskningsmiljö kunna skapas inom väl avgränsade ämnesområden.

Önskemålen om förläggning av viss forskningsverksamhet utanför de sju nämnda orterna förs i första hand fram från *universitetsfilialerna* och organ med anknytning till filialorterna. Exempelvis anför *länsstyrelsen i Värmlands län* att den är medveten om att det för närvarande av resursskäl är nödvändigt att koncentrera merparten av forskningen till de stora högskolorna. Detta får emellertid enligt länsstyrelsen inte innebära något slag av förbud mot forskning på övriga högskoleorter och då speciellt inte vid de nuvarande filialerna. Länsstyrelsen finner att det i takt med den framtida ökningen av forskningsresurserna bör vara möjligt att tillföra de nuvarande filialerna vissa forskningsresurser — i första hand via en ökning av forskningssamarbetet mellan universiteten och universitetsfilialerna. *Filialnämnden i Örebro* anser att institutioner vid vilka forskning bedrivs skulle kunna åläggas att lägga ut delar av sina forskningsprojekt till institutioner utan egen forskning samtidigt som lärare från forskningsinstitutioner deltar i undervisningen på C- och D-nivå. Filialnämnden finner skäl tala för att låta högskolan i Örebro bedriva forskning inriktad mot kommunernas behov. Forskningen skulle i organisatoriskt hänseende kunna knytas till universitetet i Uppsala. *UKÄ* anser att ökade möjligheter bör erbjudas att förlägga forskningsuppgifter, särskilt inom vetenskapsgrenar som inte i nämnvärd utsträckning är beroende av tillgång till särskild apparatur eller andra speciella resurser, till högskoleorter utan egen forskningsorganisation. UKÄ föreslår att särskilda medel ställs till förfogande för detta ändamål, anvisade under ett anslag förslagsvis benämnt Främjande av forskningsanknytning i högskolan.

UKÄ, konsistoriet och *filosofiska fakulteten i Linköping* m. fl. anser att forskningsorganisationen vid högskolan i Linköping bör byggas ut med resurser för forskning även inom den nuvarande filosofiska fakul-

tetens ämnesområden. UKÄ föreslår att högskolan får i uppdrag att — i samarbete med vederbörande faktultetsberedningar — utreda frågan och att erforderliga resurser ställs till förfogande för utredningsarbetet.

1.2.3 Högskolestudiernas organisation

Översikt

Med en viss generalisering kan sägas att U 68:s studieorganisatoriska förslag tillstyrks eller accepteras av huvuddelen av remissinstanserna utanför universitetssektorn och av en varierande andel av universitetsorganen. Undantag härvidlag är förslaget om examenssystemets avskaffande, från vilket en klar majoritet av remissinstanserna tar avstånd, samt förslaget om utbildningsbevis, som tillstyrks praktiskt taget enhälligt.

Utredningens förslag till allmänna utbildningslinjer föranleder relativt få kommentarer. Av naturliga skäl tar dessa kommentarer, när de förekommer, ofta fasta på detaljer i enskilda linjer.

Principer för studieorganisationen m.m.

I flertalet remissyttranden behandlas principen om en i formellt hänseende enhetlig studieorgnisation i direkt anslutning till U 68:s förslag till utformningen av denna. Ställningstagandena till principerna präglas därför ofta av vederbörande remissinstansers inställning till den föreslagna lösningen.

Utredningens förslag att studieorganisationen skall omfatta allmänna, lokala och individuella utbildningslinjer stöds av en lång rad remissinstanser. Bland dessa finns *försvarets skolnämnd, statskontoret, RRV, SÖ,* flera *lärarhögskolor, UKÄ, juridiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd, utbildningsnämnden vid högskolan i Luleå, AMS, statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning, samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor, styrelsen för lantbrukshögskolan, Kalmar* och *Kopparbergs läns landsting, SACO, SAF/SI, LO* och *TCO.*

I fråga om de allmänna utbildningslinjerna förordar *RRV* mot bakgrund av erfarenheterna av 1969 års studieordning en fastare organisation av linjerna och en mer strikt tillämpning av de grundläggande bestämmelserna för linjerna än vad U 68 föreslagit.

UKÄ anser att en ledande princip för utformningen av studieorganisationen måste vara att studieordningen skall främja ett för individen fullgott utbyte av studierna och utgöra ett stöd för den studerande. Andra önskemål, t. ex. önskemål om likformighet, måste stå tillbaka för det angivna primära syftet. UKÄ är dock klart positivt inställt till

i mer kvalificerad mening fasta utbildningslinjer vid de filosofiska fakulteterna. Man måste emellertid undvika att linjevalet blir en rent administrativ åtgärd. Detta kräver en kraftigare utbyggd studievägledningsorganisation än vad U 68 har föreslagit. UKÄ uppfattar U 68:s konstruktion och uppsättning av linjer som uttryck för en strävan efter bredd i utbildningsutbudet i förening med fasthet i studierna. Det är viktigt att slå fast, anser UKÄ, att linjesystemet i sig inte innebär någon ändring, vare sig innehållsmässigt eller organisatoriskt, av en lång rad av nuvarande utbildningar på högskoleområdet.

Samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* godtar principiellt utredningens förslag men gör starka förbehåll. Fakulteten och nämnden vänder sig, som förut nämnts, mot den tendens till fragmentisering av kärnämnena i små korta kurser som framträder i utredningsförslaget. Varje längre utbildningslinje bör ha minst ett karaktärsämne, inom vilket ordentlig fördjupning kan ske. *Konsistorierna i Lund* och *Umeå* tillhör den stora grupp remissinstanser inom universitetssektorn som uttrycker tveksamhet inför en alltför långtgående strävan efter enhetlighet. Denna tvekan gäller särskilt de nuvarande filosofiska fakulteterna. *Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Göteborg* hävdar att utredningen genom att pressa in all grundutbildning i samma organisation inte har lyckats skapa en adekvat organisation för någon typ av grundutbildning. *Konsistoriet i Umeå* framhåller att det är eftersträvansvärt att öka de filosofiska fakulteternas inriktning mot yrkesverksamhet. Detta får dock inte ske till priset av schabloniseringar och stereotypa administrativa lösningar. *SFS* anser att en förutsättning för att förslaget skall kunna accepteras är att utbildningslinjerna inom de filosofiska fakulteterna är rekommenderande, att de bygger på principen om successiv differentiering samt att de har flera varianter. De arbetsuppgifter som kan skapas för humanister utanför de traditionella akademiska yrkena kräver enligt *humanistiska fakulteten i Göteborg* först och sist flexibilitet vid kombination av kurser och förmåga till förnyelse vid översynen av studiekurser. Detta talar enligt fakulteten mot en låsning av utbildningslinjer vid yrkesområden. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* finner det förvånande att U 68 utan vidare vill lösa upp civilingenjörsutbildningens väl beprövade arbetsformer genom att höja de filosofiska fakulteternas studieorganisatoriska regler till allmängiltighet. Flera av förslagen skulle, enligt konsistoriet, om de genomfördes allvarligt skada den för sitt ändamål väl anpassade civilingenjörsutbildningen.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm anser att det är meningslöst att vid början av studierna försöka gissa vilken yrkessektor de studerande kommer att ägna sig åt. Linjerna bör därför endast utgöra rekommendationer till de studerande. *FPU* anser att ett system med fasta studiegångar under alla förhållanden är

oacceptabelt. Enligt *samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* bör utbildningssystemet ge de studerande reella möjligheter att själva komponera sin utbildning.

Förslagen rörande lokala och individuella utbildningslinjer stöds i allmänhet av remissinstanserna. Man betonar allmänt värdet av ett ökat utbud av utbildning av detta slag. *Statskontoret* framhåller vikten av garantier för att samma kvalitativa krav ställs på sådana linjer som på de allmänna utbildningslinjerna. *Lärarhögskolan i Växjö* är skeptisk mot förslaget och anser att det innebär en risk för provinsiell överskattning av utbildningsbehov. *Socialstyrelsen* tar avstånd från förslaget om generell möjlighet att inrätta lokala och individuella utbildningslinjer för utbildning inom vårdområdet. Denna inskränkning är nödvändig, framhåller styrelsen, framför allt med hänsyn till de behörighetskrav som i flertalet fall är förknippade med yrkesutövning inom vårdområdet. *Landstingen* i *Stockholms* och *Uppsala län,* å andra sidan, finner det angeläget att lokala utbildningslinjer skapas även inom den landstingskommunala högskoleutbildningen. Vårdutbildningens stora beroende av resurser för yrkesträning gör det enligt landstingen lämpligt att variera utbildningsutbudet med hänsyn till sjukvårdens lokala och regionala organisation.

SSEF avvisar förslaget om lokala utbildningslinjer eftersom — med högskolestyrelser sammansatta enligt U 68:s förslag — de skulle ge lokala myndigheter och näringslivet stora möjligheter att utnyttja utbildningsorganisationen "i lokaliseringsmässiga syften".

U 68:s förslag att utbildningslinjerna skall vara uppbyggda av kurser och studiekurser har tillstyrkts av flertalet av dem som yttrat sig i frågan. I ett begränsat antal yttranden, bl.a. från organ inom eller med anknytning till de tekniska fakulteterna, t.ex. *sektionen för teknisk fysik vid Chalmers tekniska högskola,* framhålls dock att den nuvarande kursuppläggningen vid dessa fakulteter bör bibehållas. *Sveriges civilingenjörsförbund* anför att utbildning med de mål U 68 föreslår inte framgångsrikt kan planeras genom att kurser fritt kombineras ungefär efter principen "plock från smörgåsbord". Förbundet avvisar de grundprinciper U 68 föreslår för högskolestudiernas organisation. *IVA* anser att utredningen möjligen har alltför stor tilltro till möjligheterna att utnyttja kurser som standardpaket, vilka fritt skulle kunna kombineras.

Enligt *historisk-filosofiska sektionen i Stockholm* är det vanskligt eller i det närmaste omöjligt att lära ut kritiskt tänkande och metodiskt arbete inom korta kurser som är måttbeställda för en yrkessektor. För entydigt definierade yrkesändamål kan kortare kurser bli den rationella lösningen, men en mångsidig användbarhet kräver längre studiekurser. *Filialrådet i Växjö* anser att den föreslagna ordningen innebär att de enskilda ämnenas fortbestånd hotas vid de små enheterna. Varje

ämne avses bidra med större eller mindre delar av sitt ämnesområde, som integreras med annan utbildning. Det kommer att bli svårt för en studerande att byta utbildningslinje och gå över från en renodlad yrkeslinje till renodlade ämnesstudier. På de mindre högskolorterna kommer inte att kunna existera det stora utbud av renodlade ämnesstudier som för närvarande förekommer vid universitetsfilialerna.

I en lång rad yttranden, bl.a. från *AMS, SÖ, UKÄ, LO, SAF/SI* och *SVUX*, betonas vikten av ett brett utbud av enstaka kurser och studiekurser, som ger möjlighet till fort- och vidareutbildning samt till kombinationer över nuvarande gränser mellan läroanstalter och fakulteter.

Flera av de remissinstanser som företräder utbildningar inom kulturområdet pekar på att det inte alltid är möjligt att tillämpa U 68:s studieorganisatoriska principer för utbildningar inom detta område. Sålunda består enligt *OMUS* en stor del av utbildningen av färdighetsträning. En kurs bör då kunna uttrycka en för en viss ämnesdel avsatt studietid under vilken varje studerande får utveckla sin förmåga och sitt kunnande så långt som möjligt. I dessa fall är det inte rimligt att ange ett för alla studerande gemensamt mål.

U 68:s förslag rörande de yrkesinriktade studiekurserna (yrkkurserna) och kombinationsutbildningarna berörs endast av ett litet antal remissorgan. *UKÄ* och *SÖ* ansluter sig i huvudsak till utredningsförslaget vad det gäller yrk-kurserna. UKÄ delar uppfattningen att begreppet yrk-kurs bör avskaffas. Även *SFS* och *TCO* instämmer i stort med U 68 på denna punkt. *SACO* anser att yrk-kurserna under en övergångsperiod måste finnas kvar som yrkesinriktade alternativ till den mer teoretiskt inriktade högskoleutbildningen.

I fråga om kombinationsutbildningarna framhåller *TCO* att behovet av ett samlat ansvar är uppenbart. Större geografisk spridning och ökad integration av de ingående kurserna bör eftersträvas. Utbildningarna bör föras upp som allmänna utbildningslinjer. *SÖ* å andra sidan, ifrågasätter med hänsyn till de administrativa problemen kombinationsutbildningarnas fortbestånd. Det är särskilt integrationen mellan universitets- och gymnasieskolekurser som är skolorganisatoriskt svårhanterlig med ofta mycket små grupper och som en följd härav höga kostnader.

Bland övriga synpunkter som framförs i anslutning till utredningens förslag rörande studieorganisationen kan följande nämnas.

UKÄ, SFS och *SSU* m.fl. remissinstanser anser att förändringarna i studieorganisationen måste kombineras med en ökad satsning på studievägledning och yrkesrådgivning. *AMS* betonar att arbetsmarknadsinformation bör ingå som ett led i all högskoleutbildning.

Styrelsen för journalisthögskolan i Stockholm anser att man beträffande journalistutbildningen bör avvakta pågående utredningsarbete innan några förändringar beslutas. U 68:s förslag beträffande studie-

organisation inom området konst, design och konsthantverk bör enligt *styrelsen för konstfackskolan* hänskjutas till 1973 års expertgrupp för konstutbildning.

Betyg och examen

Den studieorganisatoriska fråga som tilldragit sig det största intresset bland remissinstanserna gäller U 68:s förslag rörande betyg och examina.

Flertalet remissinstanser utanför universitets- och högskoleområdet, som yttrar sig i frågan, är positiva till att ett enhetligt värderingssystem införs i högskolan. Till denna grupp hör *statskontoret, socialstyrelsen, UKÄ, SÖ,* flera *länsskolnämnder, nämnden för socionomutbildning, länsstyrelserna i Älvsborgs* och *Skaraborgs län, landstingen i Kristianstads* och *Västernorrlands län, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, SACO, TCO, SFS* och *Elevförbundet.* Även några instanser vid universitet och högskolor tillstyrker förslaget om enhetligt betygssystem. Detta gäller t. ex. *konsistoriet i Umeå, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd, teologiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd, odontologiska fakulteten vid karolinska institutet* och *dess utbildningsnämnd,* ett stort antal *lärarhögskolor* samt *styrelsen för lantbrukshögskolan* och *utbildningsnämnden vid veterinärhögskolan.*

En mer avvisande inställning till utredningsförslagen på denna punkt återfinns hos ett stort antal universitets- och högskoleorgan. *Konsistoriet i Lund* framhåller att riskerna är betydande att en inom de närmaste åren genomförd betygsenhetlighet skulle innebära en skenlösning, som enbart skulle vålla irritation och olägenheter utan att gagna någon. På längre sikt, framhåller konsistoriet, finns argument som talar för ett mer enhetligt system än det nuvarande. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att det inte torde vara värt besväret att uniformera betygssättningen inom hela den högre utbildningen. *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* kan inte finna några skäl för ett enhetligt system över hela fältet. Ett sådant behövs endast när studerande från skilda områden skall mätas mot varandra. Värderingen bör därför vara enhetlig inom varje sektor. Remissinstanserna inom de *tekniska fakulteterna* är praktiskt taget enhälliga i att avstyrka utredningens förslag i dessa frågor.

Konsistoriet vid universitetet i Stockholm anser att betygsfrågan bör bli föremål för förnyade överväganden. Denna synpunkt delas av flera andra organ vid läroanstalterna. I flera fall anförs att man bör avvakta resultatet av betygsutredningens arbete innan ställning tas.

Några remissinstanser vänder sig mot varje form av betygsättning. *Sektionen för arkitektur vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att

utbildningsenheten skall kunna garantera — genom kontinuerliga insatser i själva undervisningen — att de studerande uppnår en bestämd kvalitet i sin utbildning. Därmed blir betyg överflödiga. Behov av information till framtida arbetsgivare kan tillgodoses med utförliga kurs- och projektbeskrivningar.

Remissinstanserna inom det tekniska området, vilka alltså vänder sig mot ett enhetligt betygssystem, är särskilt kritiska mot det föreslagna poängsystemet. Man anser att poängsystemet inte är ändamålsenligt vid de tekniska fakulteterna där de studerande läser flera ämnen samtidigt. *Utbildningsnämnden vid högskolan i Luleå* framhåller att ett system med ett i timmar uttryckt begrepp för totalarbetstid under alla förhållanden är nödvändigt i det dagliga arbetet vid en läroanstalt där elevens dagliga arbetstid måste delas på flera kurser producerade av vitt skilda institutioner.

De remissinstanser som tillstyrker ett enhetligt betygssystem accepterar i allmänhet det föreslagna poängsystemet.

SAF/SI anför dock att organisationerna visserligen kan godta ett enhetligt betygssystem, om möjligheter finns till undantag, men avvisar förslaget att det nuvarande systemet vid de filosofiska fakulteterna görs till riktpunkt. Detta system kopplar nämligen samman godkänd studieprestation med studietiden på ett mindre lämpligt sätt. Organisationerna kräver att de studerande inte får godkännas förrän de nöjaktigt inhämtat kursernas innehåll, oavsett om detta kräver mer eller mindre tid än den uppsatta normen.

I fråga om den föreslagna betygsskalan, underkänd — godkänd — väl godkänd, är meningarna starkt delade. *UKÄ* tillstyrker det föreslagna systemet för betygsättning men framhåller att frågan om kvalitetsbetyg på längre sikt är diskutabel. Vidare bör en tvågradig skala kunna användas i vissa sammanhang. *SÖ* tillstyrker den föreslagna tregradiga skalan men reserverar sig för vad som kan bli resultatet av den pågående utredningen om betyg inom lärarutbildningen. Bland övriga remissorgan som tillstyrker U 68:s förslag till betygsskala märks *socialstyrelsen, nämnden för socionomutbildning, konsistorierna i Lund* och *Umeå, medicinska fakulteten i Göteborg, samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor, Svenska kommunförbundet, LO* och *TCO*. Såväl *nämnden för socionomutbildning* som *TCO* anser dock att lösningen endast får ses som ett provisorium i avvaktan på betygsutredningens förslag.

I flera yttranden krävs en mer fingraderad skala än den U 68 föreslagit. Flera remissorgan med anknytning till de tekniska fakulteterna, däribland *Teknologorganisationen Reftec* och *Sveriges civilingenjörsförbund*, anser att man vid dessa fakulteter bör ha möjlighet att behålla den nuvarande fyrgradiga skalan. *Juridiska fakulteterna i Lund* och *Stockholm* och *deras utbildningsnämnder, matematisk-naturvetenskap-*

liga fakulteterna i Stockholm och *Göteborg* samt *odontologiska fakulteten vid karolinska institutet* och *dess utbildningsnämnd* tillhör dem som anser att en mer fingraderad betygsskala än den förslagna fordras.

I några yttranden vänder man sig mot ett system med kvalitetsbetyg. *SFS* anser att kvalitetsbetygen har negativa effekter vad gäller studiehets och konkurrensmentalitet mellan de studerande. Som en följd av att betygen utnyttjas som urvalsinstrument tvingas många att i onödan förlänga sina studier. Organisationen anser därför att en tvågradig skala, godkänd — ej godkänd, bör införas och bättre urvalsinstrument eftersträvas. En tvågradig betygsskala förespråkas även av *samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Göteborg, medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Umeå, matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala, styrelsen* och *utbildningsnämnden vid bibliotekshögskolan, Landstingsförbundet, SACO, Elevförbundet* och *SSEF.*

U 68:s detaljförslag i fråga om betygsättningen har berörts i ett litet antal yttranden. I yttranden från organ inom de *tekniska fakulteterna* anförs att det bör vara möjligt att erhålla överbetyg vid omtentamen samt att omtentamen i betygshöjande syfte bör vara tillåten. Dessa ställningstaganden innebär att man vänder sig mot U 68:s förslag. *Humanistiska fakulteten i Umeå* anser att betyg bör kunna ges inte bara på kurser utan även på studiekurser. *Historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd i Uppsala* avstyrker förslaget att betyg inte skall sättas på mindre enheter än kurser om sammanlagt 10 poäng. Så långa kurser är sällsynta inom humanistiska fakulteten och systemet skulle framtvinga en addering av kurser endast för betygsättning.

Utredningen har föreslagit att termen examen inte längre skall förekomma, att utbildningens omfattning och innehåll skall dokumenteras i ett utbildningsbevis samt att examenstitlar inte skall knytas till genomgången grundläggande högskoleutbildning.

I fråga om införande av ett utbildningsbevis, vilket utförligt redovisar utbildningens innehåll, råder praktiskt taget enighet kring utredningens förslag. Oavsett vilken ställning remissinstanserna intagit i betygs- och examensfrågorna i övrigt anser man överlag att de föreslagna utbildningsbevisen bör kunna fylla en väsentlig funktion.

Förslaget att examensbegreppet och examenstitlarna skall avskaffas får stöd av flera remissinstanser, t.ex. *AMS, nämnden för socionomutbildning, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå, länsstyrelsen i Värmlands län, Jönköpings läns landsting, Svenska kommunförbundet, LO, TCO* och *SFS. TCO* framhåller bl. a. att examenssystemet oftast effektivt har omöjliggjort uppkomsten av nya utbildningsvägar och utbildningskombinationer, därför att delar av dessa utbildningar funnits vid olika läroanstalter eller vid fakulteter av olika slag. Vidare finns det betydande svårigheter att lansera nya

kortare utbildningar eller utbildningskombinationer som inte uppfyller de traditionella examensbegreppen, eftersom studier som inte leder till examen i allmänhet betraktas med skepsis eller rent av som ett misslyckande. Argumentet om examenssystemets betydelse i internationella sammanhang är enligt TCO inte relevant. Ett accepterande av en svensk högskoleutbildning i internationella sammanhang är mera knutet till innehåll och nivå i utbildningen än till det formella examensbegreppet.

I ett mycket stort antal yttranden avvisas förslaget att avskaffa examensbegreppet och examenstitlarna. I denna grupp finns flertalet remissinstanser vid *universitet* och *högskolor* samt bl. a. *konjunkturinstitutet, SACO, IVA* och *SAF/SI. UKÄ* kan inte förorda att examensbegreppet avskaffas generellt. Examensbegreppet bör enligt UKÄ framför allt knytas till slutförd utbildning på sådana linjer som förbereder för bestämda arbetsuppgifter eller yrkesfunktioner och som har en viss minsta längd.

Det oftast förekommande argumentet gäller examinas betydelse i internationella sammanhang. Man hävdar att den förväntade utökade internationaliseringen av arbetsmarknaden och den önskvärda starkare internationaliseringen av forskningen talar för att de nuvarande internationellt etablerade examenstitlarna bibehålls. Ett annat argument framförs av *konsistoriegruppen i Luleå,* som framhåller att förslaget kan leda till ett icke önskvärt tvång att ansluta sig till intresseorganisationer för att få rätt att bära en erkänd titel. Liknande synpunkter anförs av bl. a. *filosofiska fakulteten i Linköping* och *dess utbildningsnämnd.* Andra remissinstanser anser att examenssystemet har en funktion som stimulans för de studerande, som är väsentlig för att tillräckligt många skall genomföra en fullständig utbildning.

Historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd i Uppsala anser att ett slopande av examenssystemet leder till en administrativ merbelastning och därmed till ökade kostnader. I stället för de nuvarande lätthanterliga examensbevisen skulle ju träda ett generellt verkande system med krav på en omfattande dokumentation även i de fall där vederbörande inte anser sig behöva något dylikt.

Odontologiska fakulteten vid karolinska institutet och *dess utbildningsnämnd* finner inte att bärande skäl har redovisats för ett generellt avskaffande av examenstitlarna men anser att vissa "delexamina" som odontologie kandidatexamen kan avskaffas.

Utvecklingslinjer för högskolestudiernas organisation

U 68:s förslag rörande studieorganisationernas utveckling på längre sikt behandlas av ett begränsat antal remissorgan. Modellen med b r e d a g r u n d k u r s e r och en s u c c e s s i v d i f f e r e n t i e r i n g får stöd i flera yttranden. *SFS* menar att denna modell har klara utbild-

ningsmässiga, pedagogiska och studiesociala fördelar. *Svenska kommunförbundet* anser att successiv differentiering i relativt stor utsträckning borde kunna tillämpas inom högskoleutbildningen. Det får dock inte bli fråga om en mall som okritiskt följs på alla områden. *TCO* framhåller att principen om successiv differentiering främjar en horisontell rörlighet på arbetsmarknaden. *ABF* ser positivt på modellen med breda grundkurser följda av successivt val av moment. Som skäl härför anförs bl.a. behovet av att i vissa specialistutbildningar lägga in studiemoment med bredare samhällsanknytning. Denna utbildningsmodell får stöd också av bl.a. *SÖ, samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteternas utbildningsnämnder i Lund* och *Göteborg*. *UKÄ* anser att det utvecklingsarbete som bedrivs inom UKÄ bör kunna ge svar på frågan i vilken utsträckning en sådan studicorganisation är ändamålsenlig inom en sektor eller del av en sektor.

Företrädare för vissa utbildningslinjer anser att den breda grundkursen följd av en successivt differentierad utbildning inte är lämplig för deras område. I yttranden från de *tekniska fakulteterna* framhålls att frågan är om inte civilingenjörsutbildningen bör differentieras från början i än högre grad än f.n. *Konsistoriet vid karolinska institutet* anser att successiv differentiering inte är möjlig eller önskvärd och i alla fall inte lämplig att genomföra inom vårdsektorn. *OMUS* anser att den successiva differentieringen inte är tillämpbar för musikutbildningen.

TCO framhåller att utredningens förslag om etapputbildning i hög grad kommer att bidra till att lösa upp stela nivåskiktningar som finns på arbetsmarknaden och som tenderar att bli fastare. *Konsistoriet i Lund*, å andra sidan, framhåller att högskoleutbildningens huvudväg alltfort måste utgöras av en sammanhållen utbildningsgång. För detta talar kravet på helhet i studierna och sammanhang mellan dessas skilda delar. Praktiska arbetsmarknadsproblem torde dessutom omöjliggöra något annat.

Utbudet av allmänna utbildningslinjer

U 68:s förslag till utbildningslinjer berörs av jämförelsevis få remissinstanser. Endast i undantagsfall blir förslaget i denna del föremål för en samlad bedömning. Flertalet kommentarer begränsas till att avse vissa linjer eller en viss sektor.

I några yttranden tar man upp behovet av kortare högskoleutbildningar. De föreslagna studieorganisatoriska förändringarna måste, framhåller *TCO*, kompletteras av ett rikt utbud av bl.a. korta utbildningar. Behovet av sådana varierar från sektor till sektor. Inom en del områden finns redan utarbetade förslag. Inom andra krävs mer nyskapande

arbete. Man kan här låta de korta högskoleutbildningarna direkt ta sin utgångspunkt i existerande yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan. Dessa korta utbildningar kan, anser organisationen, antingen ingå i en etapp i en längre utbildning eller vara helt självständiga. Det är mest angeläget att sådana korta utbildningar kommer till stånd inom de tekniska och administrativa och ekonomiska sektorerna samt inom vårdsektorn. *UKÄ* anser att man närmare bör undersöka möjligheterna att redan vid planeringsperiodens ingång erbjuda korta linjer utöver dem som U 68 anger. UKÄ avser härvid linjer i mer kvalificerad bemärkelse än de kombinationer som finns i dag. Sådana linjer bör också kunna läggas upp som ger okonventionella ämneskombinationer jämfört med dagens studieval.

Vissa yttranden från läroanstalterna inom UKÄ-området är kritiska mot förslaget till utbildningslinjer. *Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Stockholm* konstaterar att utredningen inte själv lyckats komma med några konkreta förslag till förnyelse av utbildningen. De föreslagna utbildningslinjerna kräver självfallet inte hela denna väldiga omorganisation av den högre utbildningen. *Humanistiska fakulteten i Umeå* finner att de föreslagna utbildningslinjerna endast innebär en förändring av nomenklaturen, som förefaller ha tillkommit endast för att möjliggöra databehandling.

I fråga om de allmänna utbildningslinjerna vid de filosofiska fakulteterna pekar *ABF* på riskerna med att till allmänna utbildningslinjer upphöja kurskombinationer som inte har ett till sina konturer skönjbart mål i arbetslivet. Organisationen anser att i vart fall inledningsvis lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser bör kunna ges ett något vidgat utrymme till dess bärkraften i nu något tveksamma kurskombinationer hunnit prövas ytterligare.

Vissa organ inom de humanistiska fakulteterna kritiserar utredningens förslag med utgångspunkt i den hittills gällande, ämnesbaserade indelningsgrunden. *Humanistiska fakulteten i Lund* efterlyser ett mera konstruktivt nytänkande när det gäller att kanalisera in människors spontana önskan om fortsatt utbildning inom humaniora, främst kombinationer humaniora — samhällsvetenskap, humaniora — teknik och humaniora — naturvetenskap, särskilt viktigt i en tid av ökad teknokratisk styrning av samhället. *Historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd i Stockholm* beklagar att utredningen inte konstruerat fler allmänna utbildningslinjer som kan tillgodose skilda behov av humanistiska studier.

Förslagen inom de olika yrkesutbildningssektorerna kommenteras i mycket begränsad omfattning. Beträffande den tekniska sektorn föreslår *Sveriges civilingenjörsförbund* att en ny ingenjörsutbildning på högskolenivå skapas genom att ett reformerat fjärde år från gymnasiets tekniska linje utökas med en à två terminers utbildning inom ramen

för en ingenjörsskola som knyts till högskolan. Förbundet avvisar med kraft utredningens förslag om en utbildning till "mellaningenjör" och etappindelning av civilingenjörsutbildningen. Även *IVA* motsätter sig det senare förslaget.

Vad gäller undervisningssektorn riktar *socialstyrelsen* uppmärksamheten på behovet av en samordnad utbildning för arbete bland barn i åldrarna 0—10 år, eventuellt genom en gemensam basutbildning för förskollärare, fritidspedagoger, socialpedagoger samt ungdoms- och fritidsledare med utgångspunkt i pågående utredningsarbete. Socialstyrelsen vill även ifrågasätta om inte förskollärar- och fritidspedagoglinjerna kunde sammanföras till en linje.

I fråga om ämneslärarutbildningen anför *SACO* bl.a. att lärarkandidaterna bör ges möjlighet att gå igenom utbildning i specialpedagogik motsvarande 20 poäng. Denna utbildning bör därvid kunna bytas ut mot 20 poängs ämnesstudier. *SACO* upprepar även sitt krav på fyraårig ämnesteoretisk utbildning för lärare som undervisar i gymnasieskolan.

Inom sektorn för kultur- och informationsyrken tilldrar sig utbildningen för information och reklam viss uppmärksamhet. *Grafiska Institutet* och *IHR* anser att de utbildningar som direkt rör områdena information, journalistik, PR, reklam, samhällsinformation och därtill kopplad teknik av grafisk och etermediakaraktär bör sammanföras organisatoriskt. Samordningen kan ske stegvis med syfte att skapa en kommunikationshögskola. Liknande synpunkter framförs bl.a. av *SAF/SI*. *SACO* framhåller att samhället starkare måste engagera sig i utbildningen av dem som sysslar med informationsfrågor i vid bemärkelse. Detta gäller såväl grundutbildning och forskarutbildning som fortbildning och vidareutbildning. Organisationen lägger fram förslag till riktlinjer för sådan grundutbildning.

LO markerar att utvecklingsarbete i fråga om studier inom kultur- och informationssektorn är angeläget, detta särskilt med hänsyn till behovet att göra kunskap och kultur tillgängliga för regioner och samhällsgrupper som är utbildningsmässigt och kulturellt missgynnade och därmed har svårigheter att få sina intressen tillvaratagna.

1.2.4 Antalet studerande i högskoleutbildning. Antagning till högskoleutbildning

Översikt

Många remissinstanser delar U 68:s synsätt att såväl arbetsmarknadens behov av utbildad arbetskraft som individernas efterfrågan på utbildning bör vara vägledande för utbildningsplaneringen och att den ytterst begränsande faktorn för samhällets satsning på högre utbildning bör vara de resurser som kan ställas till förfogande för detta ändamål.

Några remissinstanser menar att utgångspunkten för planeringen bör vara främst samhällets behov av utbildad arbetskraft. En mindre grupp anser att den högre utbildningen bör dimensioneras huvudsakligen efter individernas efterfrågan på utbildning.

Flertalet remissinstanser framhåller att de saknat möjligheter att granska utflödes- och behovsberäkningarna mer ingående. Ofta betonas ändå osäkerheten i beräkningarna. *SCB*, som följt upp vissa delar av utflödesberäkningarna, drar slutsatsen att det är tveksamt om tillströmningen till högskoleutbildning kommer att vara tillräcklig för att den föreslagna nedre planeringsgränsen för studerande i utbildningslinjer skall kunna nås läsåret 1976/77.

Den övervägande delen av yttrandena över utredningens förslag om gymnasieskolans dimensionering är positiva.

I flertalet yttranden tillstyrks en generell antagningsbegränsning till högskolans utbildningslinjer. Några remissinstanser, företrädesvis vid universiteten, menar dock att utredningen inte lämnat ett fullgott underlag för en bedömning av frågan. Endast ett fåtal instanser avvisar helt en generell antagningsbegränsning.

Det av utredningen föreslagna planeringssystemet med en övre och en nedre planeringsgräns för antalet studerande i utbildningslinjer och gränsernas kvantitativa läge berörs av enbart få remissinstanser. De flesta av dessa anser att riktpunkten för antagning läsåret 1976/77 bör ligga nära den nedre planeringsgränsen. Utbildningsplatsernas fördelning på yrkesutbildningssektorer behandlas i bara ett fåtal yttranden. Den föreslagna satsningen på enstaka kurser och studiekurser har vanligen mottagits positivt. I några fall har man menat att dessa kurser inte bör vara spärrade.

Många remissinstanser framhåller att KK:s förslag bör avvaktas, innan slutlig ställning tas till frågor om behörighet, urval och antagningens organisation. Flertalet instanser framför dock vissa allmänna synpunkter i dessa frågor. Därvid tillstyrker många att — all eller viss relevant — arbetslivserfarenhet görs till meriteringsgrund för tillträde till högre utbildning.

Allmänna överväganden

Till U 68:s bedömning att den högre utbildningen bör dimensioneras efter den mängd resurser samhället kan anvisa för detta ändamål ansluter sig åtskilliga remissinstanser.

TCO anför att garantier mot en okontrollerad kostnadskrävande expansion av studerandeantalet i högskoleutbildning av det slag vi upplevt under 1960-talet måste skapas, bl.a. med hänsyn till det utbildningsbehov som i dag finns hos de generationer som befinner sig på arbetsmarknaden. Också förskolan och skolans inre arbete kan väntas

ställa krav på betydande resurser i framtiden. De senaste årens minskade studerandetillströmning har, menar TCO, inte förändrat förutsättningarna för denna bedömning. I ett läge då de ekonomiska restriktionerna inte är lika påtagliga som f.n. bör dock enligt TCO:s mening studerandeefterfrågan på utbildning ha ett betydande inflytande på dimensioneringen.

Också *SAF/SI* menar att resurstillgången bör vara den avgörande faktorn för dimensioneringen av den högre utbildningen. Möjligheterna att inom en given kostnadsram utbilda fler studerande bör dock enligt organisationerna övervägas. Därför bör alternativa sätt att distribuera utbildning studeras.

LO anser det självklart att vid dimensioneringen av den högre utbildningen hänsyn skall tas till både resurssidan och till behovet av utbildning i samhället.

UKÄ avvisar bestämt en dimensionering av den högre utbildningen endast utifrån prognoser av arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft. Principen att låta dimensioneringen bestämmas av en resursnivå som avvägts mot behovet av insatser inom andra delar av utbildningssektorn har, menar UKÄ, en betydande styrka. Också några *universitets-* och *högskoleorgan, SÖ, AMS,* några *länsstyrelser* och *landsting, FÖVUX, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, SSU* och *ABF* ansluter sig i huvudsak till utredningens utgångspunkter för dimensioneringsövervägandena.

SACO kan däremot inte till alla delar instämma i U 68:s utgångspunkter. Utredningens konstaterande att arbetsmarknadens efterfrågan på utbildade och individernas efterfrågan på utbildning är inbördes relaterade är, menar SACO, i och för sig riktigt. Individefterfrågan påverkas dock erfarenhetsmässigt betydligt mer av arbetsmarknadsefterfrågan än tvärtom. Bl.a. utvecklingen under 1960-talet och början av 1970-talet visar detta. Arbetsmarknadsefterfrågan bör därför vara den primära faktorn för bedömning av högskoleutbildningens dimensionering. Att prognoserna över arbetsmarknadens behov av utbildade f.n. inte är fulländade utgör, menar SACO, inget skäl att inte utnyttja dem. Trots allt finns inte något bättre planeringsinstrument. Enligt SACO:s mening är det vidare otänkbart att det inom en begränsad resursram skulle finnas resurser för att utbilda fler än vad arbetsmarknaden efterfrågar.

Också *Elevförbundet* anser att utbildningen måste planeras utifrån samhällets behov av arbetskraft så att var och en kan få arbetsuppgifter som han utbildats för. *RRV* ansluter sig till U 68:s uppfattning att all högskoleutbildning bör vara yrkesförberedande och menar att därav följer att högskoleutbildningen bör dimensioneras i första hand efter behovet av utbildad arbetskraft inom skilda samhällsområden. Också några *universitets-* och *högskoleorgan, statens naturvetenskapliga*

forskningsråd och *statens råd för atomforskning, styrelsen för statens brandskola, länsstyrelserna i Stockholms* och *Södermanlands län, Kristianstads läns landsting, SR, IVA, SSEF* och *Handelskammaren i Göteborg* menar att högskoleutbildningens dimensionering primärt bör styras efter samhällets behov av utbildad arbetskraft. *STU* menar att kostnaderna för utbildningsinsatser sektorsvis bör avvägas mot kostnaderna för andra statliga insatser. Liknande synpunkter anförs av *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm.*

SFS å sin sida menar att utgångspunkten vid dimensioneringen bör vara individernas efterfrågan på högre utbildning. Liknande synpunkter förs fram av *SECO, FPU, MUF, konsistoriet vid universitetet i Göteborg* och några andra *universitets-* och *högskoleorgan.*

U 68:s undersökningar

SCB redogör i sitt yttrande för de senaste årens elevströmmar genom utbildningsväsendet. Antalet nybörjare på gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer har minskat kraftigt. 1973/74 var nybörjarna på de tre- och fyraåriga linjerna ca 1000 färre än vad som förutsattes i det lägre beräkningsalternativet hos U 68 (alternativ B). Från 1974/75 och framåt kan antalet nybörjare på dessa linjer komma att stämma relativt väl överens med vad som antagits i alternativ B. Omfördelningen mellan linjerna medför därför knappast i sig att tillströmningen till högskoleutbildning fr.o.m. mitten av 1970-talet behöver avvika nämnvärt från beräkningsalternativ B.

I utflödesberäkningarna hos U 68 förutsattes att samtliga elevplatser i gymnasieskolans årskurs 1 skulle besättas. Det faktiska antalet elever har visat sig bli ca 10 000 mindre än antalet platser. Utflödet på arbetsmarknaden av personer med enbart grundskoleutbildning blir därför avsevärt större än vad SCB tidigare beräknat. SCB anser detta vara ett allvarligt problem, då det beräknade utrymmet på arbetsmarknaden är betydligt mindre än det beräknade utflödet.

Tillströmningen till högre utbildning har kunnat följas upp endast för universitet och högskolor. Det är inte troligt att tillströmningen till övriga högre utbildningar avvikit nämnvärt från planerade antal platser. Tillströmningen till hela utbildningslinjer beräknas av SCB bli 3 000—4 000 lägre 1973/74 än vad som förutsattes i alternativ B. Avvikelsen beror huvudsakligen på att andelen studerande för examen vid de filosofiska fakulteterna överskattats. I beräkningarna för U 68 antogs att ca 60 procent av de studerande vid dessa fakulteter skulle studera för examen. Enligt inskrivningsuppgifterna från hösten 1973 avser endast 40 procent att studera för examen. Tillströmningen till de filosofiska fakulteterna totalt sett förefaller dessutom bli något lägre än beräknat. Vid de tekniska fakulteterna finns vidare obesatta platser.

Mot denna bakgrund är det, menar SCB, svårt att tro att tillströmningen till hela utbildningslinjer 1976/77 kommer att nå upp till U 68:s nedre planeringsgräns. Effekterna av de nya behörighetsreglerna blir dock av avgörande betydelse i detta sammanhang. Även tolkningen av de studerandes uppgifter om sina examensavsikter är av stor vikt. Det är naturligtvis vanskligt att överföra erfarenheter från den nuvarande studieordningen vid de filosofiska fakulteterna till det linjesystem som U 68 föreslår och oklart om de studerande som i dag anger att de ej har för avsikt att ta examen är jämförbara med U 68:s begrepp studerande i enstaka kurser och studiekurser.

SCB uppskattar att antalet studerande i utbildning motsvarande U 68:s enstaka kurser och studiekurser f.n. uppgår till knappt 10 000. Någon väsentlig ökning av antalet kan knappast väntas de närmaste åren. Även om U 68:s förslag till lokalisering av den högre utbildningen skulle öka tillströmningen till enstaka kurser och studiekurser, är det därför inte uteslutet att antalet studerande i denna typ av utbildning åtminstone i början av U 68:s planeringsperiod kan bli väsentligt mindre än vad U 68 räknat med.

Antalet närvarande studerande i högskoleutbildning kan enligt SCB komma att stanna vid 120 000 1975/76 jämfört med enligt alternativ B beräknade ca 130 000.

Flera andra remissinstanser har påpekat att tillströmningen till högskoleutbildning f.n. är lägre än vad som beräknats enligt alternativ B. Bl.a. *konsistoriet i Lund,* ett stort antal andra *universitets-* och *högskoleorgan, länsstyrelserna i Örebro* och *Värmlands län, SACO, SFS* och *SECO* ställer sig tveksamma till att den nedre planeringsgränsen för utbildningslinjer skall kunna nås läsåret 1976/77. *Länsstyrelserna i Kalmar, Hallands* och *Kopparbergs län* anser dock att man inte skall fästa alltför stort avseende vid nuvarande tillströmning. Möjligheterna att uppfylla dimensioneringsmålen hänger i hög grad samman med den geografiska spridningen av högskoleutbildningen.

En analys av behovsberäkningarna utifrån folk- och bostadsräkningen 1970 har påbörjats av *SCB.* Hittills har endast delar av beräkningarna följts upp varför några slutsatser ännu inte kunnat redovisas. I SCB:s beräkningar av nyrekryteringsbehoven från utbildningsväsendet förutsattes att sysselsättningen i olika näringsgrenar skulle utvecklas enligt beräkningarna i 1970 års långtidsutredning. Långtidsutredningen har nu reviderats. Enligt SCB synes de förändrade beräkningsresultaten i avstämningen ha endast marginell effekt på nyrekryteringsbehoven.

SFS anser dimensioneringsförslaget till stora delar sakna aktualitet, eftersom den ekonomiska utvecklingen avvikit från antagandena i 1970 års långtidsutredning. *SACO menar att avvikelserna medför ett lägre* behov av högskoleutbildad arbetskraft än vad som beräknades i behovskalkylen. Också några *universitets-* och *högskoleorgan, SIFU* och

länsstyrelsen i Värmlands län sätter i fråga om inte den offentliga sektorns expansion har överskattats i kalkylen.

SÖ ser det som en brist att utbildningsbehovet för yrkesbytare inte är kalkylerat i prognosmaterialet. Underlaget för prognoserna är också delvis föråldrat. Trots detta har dock U 68 enligt SÖ dragit rimliga slutsatser för gymnasieskolans del.

Andra remissinstanser, bl.a. *AMS, konjunkturinstitutet, SAF/SI, Sveriges civilingenjörsförbund* och *SFS,* redovisar i sina yttranden vissa kritiska synpunkter rörande de använda beräkningsmetoderna.

Många remissinstanser pekar mer allmänt på osäkerheten i de utförda kalkylerna. Ofta betonas dock samtidigt att kalkylerna ger ett värdefullt underlag för dimensioneringen. För *SÖ* är det av stort värde för det fortsatta planeringsarbetet med dimensioneringen av gymnasieskolan att fortlöpande få tillgång till underlag av det slag som prognosinstitutet redovisat. *SACO* konstaterar att de utförda undersökningarna lämnar många värdefulla bidrag till kunskapen om förhållandet mellan utbildning och arbetsmarknad. *UKÄ* menar att kalkylerna visserligen är osäkra men framhäver att de utgör ett nytt metodiskt grepp av värde när det gäller att inhämta underlag för dimensioneringsövervägandena. *AMS* anser att de modeller som tillämpats för de redovisade beräkningarna utgör ett viktigt led i ett fortsatt metodutvecklingsarbete vad gäller arbetsmarknadsprognoser. Det är angeläget att tillräckliga resurser anslås för ett fortsatt utvecklingsarbete i syfte att ytterligare förfina och förbättra prognosmetoderna.

Gymnasieskolans dimensionering m.m.

TCO ansluter sig till U 68:s förslag att andelen studerande i icke yrkesinriktad gymnasial utbildning successivt minskas till ca 25 procent av de studerande som antas till gymnasieskolan. TCO ifrågasätter emellertid bl.a. mot bakgrund av det ökande behovet av personal inom barna- och ungdomsvårdsområdet, om inte ökningen av antalet utbildningsplatser inom vårdsektorn i gymnasieskolan bör vara större än vad som föreslås av utredningen.

SECO delar utredningens uppfattning att de studieförberedande linjernas andel av gymnasieskolans kapacitet bör minskas. En kvantitativ nedskärning av de studieförberedande linjerna får dock inte beröra den treåriga naturvetenskapliga linjen. *SAF/SI* anför liknande synpunkter. Också *RRV, konsistoriet i Lund* och några andra *universitets-* och *högskoleorgan,* ett stort antal *länsskolnämnder, AMS,* några *länsstyrelser,* flera *landsting, FÖVUX, SVUX, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet* och *SHIO* tillstyrker utredningens förslag att andelen platser i icke yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan skall minskas.

SÖ påpekar att en allt större andel av de sökande till gymnasieskolan de senaste åren har efterfrågat yrkesinriktad utbildning. Den föreslagna omfördelningen kan komma att förverkligas utan att särskilda åtgärder behöver vidtas. SÖ har också i sin långtidsbedömning siktet inställt på en ökad andel yrkesinriktade utbildningar.

UKÄ menar att det är svårt att nu ta ställning till U 68:s förslag rörande gymnasieskolan och föreslår att frågorna utreds i särskild ordning efter det att statsmakterna lagt fast riktlinjerna för högskolans utbyggnad, inklusive behörighetsregler och sociala villkor.

Försvarets skolnämnd anser att den föreslagna omfördelningen av antagningskapaciteten kan få negativa konsekvenser för försvaret genom att behovet av kompletteringsstudier kan öka bland rekryterat befäl. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* uttrycker oro över förslaget då den naturvetenskapliga linjen utgör en viktig rekryteringsbas för bl.a. civilingenjörsutbildningen. *Konjunkturinstitutet, länsstyrelsen i Västerbottens län* och *Östergötlands läns landsting* avstyrker förslaget.

När det gäller inriktningen av det framtida läroplansarbetet för gymnasieskolan ansluter sig *SÖ* till tanken att på sikt genomföra sådana förändringar att varje elev kan få både mer generell basutbildning och mer yrkesinriktad utbildning. På de teoretiska linjerna kan detta ske dels i anslutning till linjernas karaktärsämnen, dels genom förändringar av ämnenas timtal. Andra vägar kan vara att införa praktikkrav, motsvarande vad som gäller på fyraårig teknisk linje även på t.ex. ekonomisk och naturvetenskaplig linje. Liknande synpunkter framförs av *LO* och *TCO*.

Enligt *TCO*:s uppfattning bör den framtida gymnasieskolan i princip fungera neutralt vid elevernas val mellan fortsatta studier och förvärvsarbete. För närvarande är linjerna i gymnasieskolan i alltför stor utsträckning utformade för att uppfylla endast ett av dessa mål. Till målet att på sikt förstärka de yrkesförberedande inslagen vid de utpräglat studieförberedande linjerna i gymnasieskolan ansluter sig också ett par *länsskolnämnder, seminariet för huslig utbildning i Stockholm*, flera *förskoleseminarier, Jönköpings läns landsting, SVUX* och *FÖVUX*. Andra *länsskolnämnder* är mer tveksamma till detta mål.

SACO påpekar att ökat utrymme för yrkesförberedelser måste gå ut över timtalen i de nuvarande studieförberedande linjernas karaktärsämnen. Effekten härav torde bli att förutsättningarna att framgångsrikt följa en högskoleutbildning utan sänkta kvalitetskrav förändras. En betydligt bättre lösning är enligt SACO:s mening att låta de studerande som önskar en yrkesförberedelse erhålla denna koncentrerat under en tidsperiod omedelbart efter gymnasieskolans slut. De av U 68 förordade målen i fråga om studieorganisation avvisas vidare av bl.a. *konjunkturinstitutet, SIFU, lärarhögskolan* och *förskoleseminariet i*

Jönköping, SECO samt vissa *universitetsorgan,* t.ex. *teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd.* De sistnämnda ifrågasätter om inte en ökad yrkesförberedelse i gymnasieskolan kommer att gå ut över kunskapsnivån. Det är viktigt att den åsyftade förändringen inte leder till en sänkning av gymnasieelevernas kunskapsstandard, inte heller till en reducering av gymnasiekunskapernas bredd. Liknande synpunkter framförs av *tekniska fakulteten i Linköping* och *dess utbildningsnämnd.*

Högskoleutbildningens dimensionering; antagningsbegränsning

En generell antagningsbegränsning till utbildningslinjer tillstyrks av *statskontoret, RRV, UKÄ, konsistorierna i Umeå* och *Linköping* samt vid *CTH, styrelserna för bibliotekshögskolan* och *lantbrukshögskolan* samt flera andra *universitets-* och *högskoleorgan, SÖ, nämnden för socionomutbildning, AMS, statens medicinska forskningsråd, styrelsen för statens brandskola,* flertalet *länsstyrelser* och ett stort antal *landsting, SVUX ,FÖVUX, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, SR, SACO, TCO, Handelskammaren i Göteborg, Stockholms handelskammare, Elevförbundet* och *SSU.*

Många av de remissinstanser som accepterar en generell antagningsbegränsning framhåller att denna måste kombineras med särskilda åtgärder för att garantera en breddad rekrytering till högre utbildning. Bland dessa pekar t.ex. *AMS* och *FÖVUX* på behovet av yrkesvägledning. *LO* anser det särskilt viktigt med uppsökande verksamhet för att nå grupper som nu är underrepresenterade i högre utbildning.

TCO tillstyrker inte en generell antagningsbegränsning helt villkorslöst. Frågan om generell antagningsbegränsning hänger nära samman med behörighetsreglernas och urvalssystemets utformning. Vid konstruktionen av urvalssystemet bör man bl.a. vara mycket uppmärksam på de konsekvenser för den sociala rekryteringen till högskoleutbildning som olika utformningar kan ha. De vuxenstuderande bör också garanteras ett rimligt antal platser i högskolan.

Enligt *UKÄ*:s mening vore det allvarligt om införandet av en generell antagningsbegränsning skulle förstärka den sociala snedrekryteringen. Vid sitt tillstyrkande av utredningens förslag har UKÄ förutsatt att införandet av antagningsbegränsning förenas med kraftfulla åtgärder av det slag som förordats av utredningen.

Samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* menar att den socialt snedvridande effekt på rekryteringen som en spärr sannolikt alltid får i viss mån kan motverkas genom insatser inom studiefinansieringsområdet, t.ex. en höjning av den återbetalningsfria delen av studiemedlen.

Konsistoriet i Lund menar att frågan om antagningsbegränsning åtminstone för viss framtid är överspelad p.g.a. den minskade tillströmningen till de fria fakulteterna. I princip kan dock vissa skäl, framför allt begränsade resurser och krav på utbildningens kvalitet, tala för en generell antagningsbegränsning. *Konsistoriet vid karolinska institutet* kan möjligen acceptera generell antagningsbegränsning som en ekonomiskt betingad nödvändighet.

Konsistoriet i Uppsala finner det inte möjligt att ta ställning i frågan om generell antagningsbegränsning innan vissa grundläggade frågor konkretiserats och utretts ytterligare. U 68 har inte klargjort hur spärrarna skall vara konstruerade, hur urval och fördelning på linjer skall gå till och hur den framtida arbetsmarknaden skall beräknas. Flera instanser vid universiteten anför liknande synpunkter.

Institutet för social forskning tillstyrker en generell antagningsbegränsning endast under förutsättning att studerandetillströmningen åter börjar öka. *SFS* anser att antagningsbegränsningar kan vara motiverade endast i fråga om mycket snävt yrkesinriktade utbildningar och utbildningar med särskilt kostnadskrävande undervisning och avvisar bestämt en generell antagningsbegränsning. *Konsistoriet vid universitetet i Göteborg* och några andra *universitets-* och *högskoleorgan,* ett par *länsstyrelser, SECO* och *MUF* anför liknande synpunkter och avstyrker en generell antagningsbegränsning. En avigsida med dimensionering med hjälp av spärrar är, menar *FPU,* att betygen även i framtiden skulle spela en väsentlig roll i skolan. För FPU är en betygsfri skola ett väsentligt politiskt mål som skulle äventyras av en spärrad högskoleutbildning.

I flera remissyttranden, från bl.a. *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund,* framhålls att de av U 68 föreslagna spärrarna skulle kunna ersättas med intensifierad studie- och yrkesrådgivning samt information om arbetsmarknadssituationen. Sådana åtgärder kunde leda till en mjukare och effektivare styrning överlägsen U 68:s spärrsystem.

ABF anser att den av utredningen valda planeringsmodellen med en övre och en nedre planeringsgräns har en betydande styrka. Erfarenheter visar hur vanskligt det är att i detalj söka planera enskilda utbildningslinjers kapacitet över en längre följd av år. U 68:s metod att inom en totalram fortlöpande ompröva sektorernas och utbildningslinjernas kapacitet bör, menar ABF, väsentligt underlätta en samordning av högskolans planering med planeringen inom övriga samhällssektorer.

UKÄ anser det vara av största vikt att de konkreta förslagen angående dimensionering ses över i den slutliga prövningen, bl.a. med ledning av de bedömningar som kommit fram i remissbehandlingen. Antagningen till fullständiga utbildningslinjer bör vid planeringsperio-

dens början begränsas till vad som motsvarar U 68:s nedre planeringsgräns.

Konsistoriet i Linköping anför att det finns skäl att betrakta bl.a. högskoleutbildningens dimensionering ur perspektivet att tillströmningen av ungdom fortsättningsvis kan befinna sig på en för de senaste decenniera jämförelsevis låg nivå.

LO ifrågasätter om inte den föreslagna resursramen för högskolan är för hög. Det är angeläget att utbildningar som riktar sig till korttidsutbildade byggs ut. Utrymmet för individuell efterfrågan utöver arbetsmarknadsbehovet måste därför ligga kring planeringsramens nedre gräns. Liknande synpunkter framförs av bl.a. *SVUX* och *FÖVUX*.

TCO accepterar inte de föreslagna planeringsgränserna. Behovsprognosen bygger på antagandet att personer med längre utbildning kommer att vara verksamma inom lägre befattningsskikt i större utsträckning än hittills. Ett läge där rekryteringen till motsvarande befattningar liksom nu sker från personal med kortare utbildning kan inte karakteriseras som en bristsituation. TCO förordar med hänsyn till de begränsade ekonomiska resurserna att antagningskapaciteten för utbildningslinjer sätts till ca 37 000 läsåret 1976/77. En årlig utbyggnadstakt om två procent accepteras.

SACO ansluter sig till experten Tobissons kritik beträffande U 68:s dimensioneringsteknik. Behovsprognosen skall utgöra riktpunkten för högskoleutbildningens kapacitet. Det är dock tveksamt om så många som 37 000 studerande kommer att vara intresserade av att påbörja utbildning läsåret 1976/77. Med hänsyn härtill anser SACO det vara meningslöst att redan nu ange en utbyggnadstakt för de närmaste åren.

Också *SR* kan tänka sig att riktpunkten för antagning till utbildningslinjer sätts vid 37 000 studerande vid planeringsperiodens början. SR avråder från att den årliga ökningstakten fastställs redan nu. Ökningstakten bör fastställas utifrån successivt upprättade prognoser.

RRV finner U 68:s prognoser vara alltför osäkra för att kunna läggas till grund för dimensioneringen fram till mitten av 1980-talet och föreslår därför att planeringsgränserna skall övervägas ytterligare. Den nedre gränsen synes vara mest realistisk i nuläget.

Statskontoret förordar att dimensioneringen av utbildningslinjer anpassas till senast kända uppgifter om tillströmning vid ett första beslut. Med hänsyn till osäkerheten i nuläget finns inte tillräckliga motiv att nu fatta beslut om en årlig ökning av utbildningskapaciteten. Också *SAF/SI* menar att antagningstalen bör justeras med hänsyn till de senaste årens minskade tillströmning. Inom den givna ramen bör utrymmet för enstaka kurser ökas något.

Länsstyrelsen m.fl. i Hallands län menar att tillströmningen kan komma att ligga vid den övre planeringsgränsen om den föreslagna decentraliseringen genomförs. Den totala ramen för antagning får inte

sättas för lågt om nya grupper skall ges ökade studiemöjligheter. Liknande synpunkter förs fram av *länsstyrelserna i Kalmar* och *Skaraborgs län.*

AMS menar att dimensioneringstalen för olika utbildningsvägar inte bör vara strikt fastlåsta vid en övre eller nedre gräns. Kapaciteten skall kunna anpassas med hänsyn till fortlöpande arbetsmarknadsbedömningar och de sökandes intresse.

Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola ser, bl.a. med hänsyn till de osäkra antaganden som U 68:s kalkyler bygger på, med stor oro på att en övre och en nedre gräns fastställs i ett sammanhang för hela planeringsperioden. Konsistoriet förordar i stället en planering som tar sikte på olika handlingsalternativ som kan korrigeras med hänsyn till den faktiska utvecklingen.

Den totala antagningskapacitetens fördelning på yrkesutbildningssektorer behandlas vanligen inte i yttrandena. Endast *SACO* och *TCO* behandlar kapaciteten för flertalet högskoleutbildningar. I fråga om framför allt den tekniska sektorn, vårdsektorn och sektorn för undervisningsyrken kommenteras vissa utbildningslinjers kapacitet i ett stort antal yttranden.

Enligt *SÖ* förefaller fördelningen av antagningsplatserna på olika yrkesutbildningssektorer vara i stort sett rimlig.

TCO kan med viss tvekan tillstyrka en utbyggnad av den tekniska yrkesutbildningssektorn enligt det lägre planeringsalternativet. *Tekniska fakulteten i Linköping* anser att kapaciteten för sektorn f.n. inte behöver utökas. Också *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå* och *dess utbildningsnämnd* ställer sig tveksamma till de höga siffrorna för den tekniska yrkesutbildningssektorn. *TCO* och *SACO* menar att den framtida tillväxten inom sektorn bör avse främst kortare utbildningslinjer, exempelvis yrkesteknisk högskoleutbildning.

SACO anser att den föreslagna antagningskapaciteten för sektorn för administrativ och ekonomisk yrkesutbildning är för hög. Som skäl anges bl.a. det ackumulerade överskottet av utbildade från 1970-talets första hälft.

Landstingsförbundet vill förorda en utbyggnad av sektorn för vårdyrkesutbildning enligt det högre planeringsalternativet. *Socialstyrelsen* finner U 68:s förslag till dimensionering av sektorn i stort sett tillfredsställande från nu kända utgångspunkter. Också *landstingen i Uppsala, Kristianstads* och *Värmlands län* anser utredningens behovsbedömning för sektorn vara realistisk.

Bristen på sjuksköterskor är på väg att förbytas i balans mellan tillgång och efterfrågan enligt U 68. *TCO* menar att detta är riktigt endast beträffande sjuksköterskor med grundutbildning. Bristen på vidareutbildade sjuksköterskor tycks snarast öka. *Medicinska fakulteten i Lund* menar att det råder mycket stor sjuksköterskebrist lokalt

inom storstadsområdena. *Stockholms läns landsting* anser en kraftig utökning av antalet utbildningsplatser i sjukgymnastutbildningen vara angelägen. En så kraftig ökning som föreslås bör dock baseras på någon form av behovsberäkning. *SACO* och flera *medicinska fakulteter* efterlyser också ytterligare planeringsunderlag rörande behovet av sjukgymnaster och arbetsterapeuter.

SÖ menar att de antagningstal som föreslås för sektorn för utbildning för undervisningsyrkena är alltför höga. SÖ planerar en nedskärning av antagningen till vissa lärarutbildningar. Hittills gjorda prognoser pekar på att antagningen bör reduceras ytterligare.

Med hänvisning till nuvarande arbetsmarknadssituation samt till SCB:s prognoser över det framtida utbildningsbehovet av ämneslärare anser *SACO* att den föreslagna dimensioneringen är för hög. *Humanistiska fakulteten i Umeå* och *dess utbildningsnämnd* liksom några andra *universitets-* och *högskoleorgan* menar också att den föreslagna kapaciteten för ämneslärare bör reduceras.

De föreslagna antagningstalen för klasslärare och ämneslärare är enligt *TCO* för höga om en balanssituation eftersträvas vid 1980-talets mitt. SÖ:s och SCB:s prognoser visar detta. Starka pedagogiska och elevsociala skäl talar dock för en ökning av lärartätheten i skolan. TCO kan därför acceptera U 68:s lägre dimensioneringsalternativ som en maximigräns för utbildning av klasslärare och ämneslärare om lärartätheten ökas. *SACO* anser den föreslagna dimensioneringen av lärarutbildningen vara oförsvarlig med hänsyn till såväl de studerande som samhällsekonomin.

TCO anser den föreslagna utbyggnaden av förskollärarutbildningen vara alltför begränsad. Bristen på förskollärare är påtaglig. Den kraftiga kommunala satsningen på förskolor i nuvarande bristsituation leder till att personer utan adekvat utbildning erhåller tjänster i förskolan. Detta innebär att kvaliteten på verksamheten kan äventyras. Den föreslagna kapaciteten för fritidspedagoger är enligt TCO:s mening också alltför låg. Dagens fritidspedagoger har bl.a. en naturlig tjänstgöringsplats på sjukhus, psykiatriska kliniker och vårdhem samt i parkleksverksamheten.

SACO menar att den föreslagna antagningskapaciteten i sektorn för utbildning i kultur- och informationsyrken är alltför hög. *Humanistiska fakulteten i Umeå* och *dess utbildningsnämnd* anser dock att man i alltför liten utsträckning tagit hänsyn till de krav som en förändrad kulturpolitik kan ställa på utbildning inom sektorn.

De flesta remissinstanserna ser mycket positivt på den av utredningen föreslagna satsningen på enstaka kurser och studiekurser.

UKÄ anser att den av U 68 föreslagna kapaciteten för enstaka kurser och studiekurser bör få överskridas. Även ökningen av studerande-

antalet i denna typ av utbildning bör tillåtas bli större än de tio procent per år som U 68 föreslagit.

TCO tillstyrker utredningens dimensioneringsförslag beträffande enstaka kurser och studiekurser. Enligt TCO:s uppfattning bör det förhindras att kursutbudet används till kringgående av sektorsdimensioneringen. Även *AMS*, *SAF/SI* och *LO* ansluter sig till utredningens förslag om en kraftig ökning av resurserna för enstaka kurser och studiekurser.

SACO och *SR* tillstyrker en kapacitet om 20 000 utbildningsplatser vid planeringsperiodens början men menar att den årliga ökningen inte bör fastslås nu.

Statskontoret och *RRV* förordar att utbildningskapaciteten för enstaka kurser och studiekurser ges en hög nivå. *RRV* menar dock att målet 20 000 studerande läsåret 1976/77 och en årlig ökning med tio procent inte framstår som realistiskt. Även kapaciteten för enstaka kurser och studiekurser bör anpassas till rådande efterfrågan. Också *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* och *dess utbildningsnämnd* ställer sig tveksamma till den föreslagna kapaciteten. Man bör börja med ett betydligt blygsammare antal platser.

Vissa remissinstanser, företrädesvis inom universitetens *humanistiska fakulteter*, anser att tillträdet till enstaka kurser och studiekurser bör vara fritt.

KK stryker under att U 68:s förslag till studieorganisation i förening med förslaget till total antagningsbegränsning ställer stora krav på en detaljerad och långsiktig planering av dimensioneringen, inte minst i fråga om vissa studiekurser där utbildningskapaciteten är knuten till begränsningar i fråga om speciella lokaler eller utrustning eller praktikmöjligheter och där resurserna därför bör utnyttjas av ett tämligen fast fixerat antal studerande.

Principer för urval m.m.

Ett stort antal remissinstanser framhåller att KK:s förslag bör avvaktas innan slutlig ställning tas till frågor om behörighet och urval. Det gäller t.ex. *RRV*, *UKÄ*, många *universitets- och högskoleorgan*, *styrelsen för statens brandskola*, *länsstyrelsen i Värmlands län* och *SFS*.

KK:s yttrande innehåller vissa allmänna resonemang om urvalet till högskoleutbildning. Kommittén anser att en mera reguljär praxis i bedömnings- och antagningsfrågor bör få utvecklas successivt och det därför finns anledning att inledningsvis modifiera gällande regler för urval och antagning. Huvuddelen av linjerna i högskolan torde dock kunna följa samma huvudprinciper för meritvärdering och urval av studerande. Antagningsreglerna för de enstaka kurserna bör vara andra än de som gäller för fullständiga utbildningslinjer och tillgodose berät-

tigade krav både från dem som omedelbart efter en avslutad utbildningslinje vill bredda eller fördjupa utbildningen och från sökande med mindre omfattande utbildningsbakgrund.

Flertalet remissorgan — bl.a. *AMS, UKÄ*, många *universitets-* och *högskoleorgan, länsstyrelserna i Kalmar* och *Skaraborgs län, FÖVUX, LO* och *TCO* — tillstyrker att arbetslivserfarenhet blir meriteringsgrund för tillträde till högre utbildning.

Mest positiv till detta är *FÖVUX* som hävdar att urvalsinstrumenten bör utformas så att mycket stor vikt tillmäts arbetslivserfarenhet, eventuellt kombinerat med lottning, medan betyg och studielämplighetsprov ges mindre betydelse. FÖVUX anser det väl värt att överväga att på sikt uppställa viss tids yrkesverksamhet som allmänt behörighetsvillkor för tillträde till all högskoleutbildning.

Även *ABF* understryker kraftigt den vikt som bör fästas vid arbetslivserfarenhet. På sikt bör, enligt ABF:s mening, arbetslivserfarenhet vara obligatorisk för antagning till eftergymnasial utbildning.

Många remissinstanser anser dock att endast sådan yrkeserfarenhet som kan bedömas vara relevant för utbildningen skall få tillgodoräknas. Till dessa hör *socialstyrelsen, SIFU, humanistiska fakulteten i Uppsala, konsistoriet i Lund, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg, juridiska fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd, humanistiska fakulteten i Umeå, odontologiska fakulteten vid karolinska institutet* och *dess utbildningsnämnd, SACO* och *MUF.*

Historisk-filosofiska och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Lund* ger exempel på vad de anser vara relevant yrkeserfarenhet: för ämneslärarutbildning bör i första hand tillgodoräknas erfarenhet av ungdoms- och/eller studiearbete, för utbildning för kultur- och informationsyrken erfarenhet av t.ex. journalistik, annat mediaarbete samt biblioteks- och förlagsverksamhet.

Att yrkeserfarenheten bör vara av en viss minsta längd för att tillgodoräknas anser bl.a. *AMS* och *TCO.*

Andra remissinstanser — bl.a. *humanistiska fakulteten* och *språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Uppsala* samt *tekniska fakulteten i Lund* — vill att det skall anges en viss gräns utöver vilken yrkeserfarenhet inte tillgodoräknas.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm anser att de blivande teknologerna inte bör uppmuntras till längre avbrott än 6—12 månader mellan gymnasiestudier och studier vid teknisk fakultet eftersom matematikkunskaperna inte kan uppehållas om avbrottet i träningen är för långt. Konsistoriet accepterar dock att även längre, för resp. utbildningslinje relevant yrkeserfarenhet poängsätts, om berörda studerande kan erbjudas kortare repetitionskurser i gymnasiets matematik, fysik och kemi.

Nämnden för socionomutbildning anser att erfarenheterna av reglerna om vidgad behörighet inte varit helt positiva. Man bör följa upp skilda studerandegrupper dels i utbildningen, dels — om möjligt — i yrkesverksamheten för att få ett underlag för att bedöma behörighets- och meritvärderingsfrågorna.

Enligt *juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* föreligger det en inte helt obetydlig risk för att yngre och kvalificerade sökande flyttar till utlandet, om spärrarna utformas så att de gynnar äldre sökande med arbetslivserfarenhet. På detta sätt skulle, anser dessa remissinstanser, det svenska samhället förlora värdefull arbetskraft.

Direkt övergång från gymnasieskola till högskola måste, menar *medicinska fakulteten i Lund, konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, SACO* m.fl., också i framtiden vara det normala.

Enligt bl.a. *humanistiska fakulteten i Uppsala, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* och *SACO* bör betygen spela den största rollen vid värdering av en sökandes olika meriter.

SIFU, SACO och *IVA* anser att krav på visst lägsta betyg i för utbildningen centrala ämnen bör uppställas som formellt behörighetsvillkor.

Sektionen för elektroteknik vid tekniska högskolan i Stockholm framhåller att som särskilt behörighetskrav för antagning till elektroingenjörsutbildning bör gälla minst betyget 4 i matematik från gymnasieskolans tredje årskurs på naturvetenskaplig eller teknisk linje.

Konistoriet vid universitetet i Göteborg anser att för de linjer, där en antagningsbegränsning är rimlig, meritvärderingsbestämmelserna bör ändras så att större vikt läggs på betygen i de gymnasieämnen som ingår i de särskilda förkunskapskraven för resp. linje. Även *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *konsistoriet i Linköping* uttalar sig för 'viktning' av gymnasiebetygen.

Konsistoriet samt flera *sektioner vid Chalmers tekniska högskola* liksom *Svenska ingenjörssamfundet* m.fl. vill att viktning av betygen skall återinföras vid antagning till civilingenjörsutbildning.

TCO däremot avvisar uttryckligen betygsviktning vid meritvärdering.

Odontologiska fakulteten i Göteborg och *dess utbildningsnämnd* förordar att betyg från tandsköterskeutbildning, tandteknikerutbildning och tandhygienistutbildning tillgodoräknas vid urval till tandläkarutbildning.

Konsistoriet vid universitetet i Göteborg förordar att möjligheter skapas att genom särskilda studielämplighetsprov vinna allmän behörighet för högskolestudier.

Medicinska fakulteten vid karolinska institutet och dess utbildningsnämnd anser att erfarenheterna av den s.k. fria kvoten är sådana att det kan ifrågasättas om inte antagningstest bör införas åtminstone för

denna kategori studerande i syfte att klargöra om de sökande har kunskapsmässiga förutsättningar att följa utbildningen.

OMUS påpekar att det även i fortsättningen måste finnas inträdesprov till t.ex. musikutbildning.

Flera av de *medicinska fakulteterna* betonar att det bör finnas en åldersspärr till en så lång utbildning som läkarutbildningen, bl.a. för att samhället skall få ut ett maximalt antal yrkesverksamma år från personer som gått igenom denna kostsamma utbildning.

Uppsala läns landsting anser att man för alla längre utbildningar, där konkurrensen om utbildningsplatserna är betydande och där samhället har brist på utbildade, bör överväga att införa en åldersgräns. Denna skulle inte vara generell utan kunna variera från utbildningslinje till utbildningslinje.

Historisk-filosofiska och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Lund* anser att U 68 borde ha tagit upp frågan om studerande som fullbordat en utbildningslinje därefter skall få gå igenom en annan. Detta bör enligt utbildningsnämnderna vara möjligt.

Flera remissinstanser — bl.a. *socialstyrelsen* och *UKÄ* — framhåller att KK:s förslag bör avvaktas innan slutlig ställning tas till antagningens organisation. *UKÄ* ansluter sig dock till U 68:s allmänt formulerade princip om central antagning. Flera *universitetsorgan* förordar emellertid en decentraliserad antagning.

Konsistoriet i Lund anser att, vid en antagningsbegränsning till de filosofiska fakulteterna, maximala antagningstal bör fastställas centralt för basutbildningsområdena. Fördelningen av utbildningsplatser på linjer liksom antagningen bör göras lokalt.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm förordar att varje högskoleenhet ges möjlighet att inom vissa ramar i fråga om antalet utbildningsplatser anta studerande med speciella meriter och öka antalet utbildningsplatser på en viss linje inom ramen för tillgängliga resurser.

Bl.a. *AMS, teologiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund, SACO* och *TCO* finner U 68:s förslag rörande antagning till ämneslärar-, bibliotekarie- och liknande utbildning värdefullt.

SÖ anser att de praktiska problem som kan uppstå med den föreslagna antagningen till lärarutbildning kan lösas genom att den studerande får gå igenom praktisk-pedagogisk utbildning endast i två ämnen även om den ämnesteoretiska utbildningen omfattar tre skolämnen.

Humanistiska fakulteten i Uppsala avstyrker U 68:s förslag om antagning till lärarutbildning. Fakulteten kan inte acceptera tanken att antagningen skall baseras helt på gymnasiebetyg och betygen i examensämnena inte räknas. För antagning till praktisk-pedagogisk utbild-

ning bör, enligt fakulteten, föregående lärartjänstgöring ha bestämt meritvärde.

Några remissinstanser, bl.a. *konsistoriet i Lund* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg*, uttalar farhågor för att antagningsförfarandet skall bli komplicerat och svårhanterligt.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Göteborg och *Stockholm* m.fl. betonar att antagningen måste utformas så att institutionerna får kännedom om vilka studerande som antagits i så god tid att schemaläggning, lärarrekrytering m.m. kan göras på bästa sätt.

ABF anser det vara av vikt att allmänheten ges en god insyn i antagningsarbetet, vilket skulle kunna ske genom att lekmän och berörda parter representeras i antagningsorganen på såväl central som lokal nivå.

1.2.5 Högskoleutbildningens lokalisering

Översikt

Flertalet remissinstanser delar U 68:s uppfattning om önskvärdheten av en fortsatt geografisk spridning av högskoleutbildningen. Såväl regionalpolitiska som utbildningspolitiska motiv anförs. När det gäller på vilket sätt och i vilken takt denna decentralisering bör ske råder däremot delade meningar. Som en alternativ väg till den av U 68 förordade — att genom utbyggnad av permanenta resurser för högskoleutbildning nå en ökad spridning av utbildningen — förordas i många yttranden en satsning på nya distributionsformer såsom decentraliserad universitetsutbildning, universitetscirklar i samverkan med studieförbunden m.m.

När det gäller den allmänna synen på den av U 68 föreslagna utbyggnaden av högskoleutbildningen kan remissinstanserna i stort delas upp i tre huvudgrupper. Den första gruppen tillstyrker i allt väsentligt U 68:s förslag. Den andra gruppen — ett mindre antal remissinstanser — anser att man inte nu bör besluta om en utbyggnad på grundval av U 68:s förslag. Den tredje gruppen anser att ingen utbyggnad av fasta resurser för högskoleutbildning bör komma till stånd utanför de nuvarande universitetsorterna (motsv.) och filialorterna.

Principer för högskoleutbildningens utbyggnad

Till en första huvudgrupp remissinstanser — som tillstyrker U 68:s utbyggnadsförslag — hör *LO*. En fortsatt decentralisering av högskoleutbildningen bidrar enligt LO till att bryta en social och geografisk snedrekrytering till sådan utbildning samtidigt som decentraliseringen har betydelse i strävandena att uppnå en jämnare regio-

nal utveckling. LO betonar dock att expansionen på de nya högskoleorterna inte får ske så snabbt att utvecklingen vid universitetsfilialerna hotas. Parallellt med denna utbyggnad bör man enligt LO arbeta med en fortsatt utveckling av studieförbundens universitetscirklar eller av högskolekurser förmedlade av TRU.

TCO anser att det finns både utbildningspolitiska och regionalpolitiska skäl som starkt talar för en ökad spridning av högskoleutbildningen och tillstyrker därför också U 68:s lokaliseringsförslag. TCO delar U 68:s uppfattning att takten i utbyggnaden på de föreslagna orterna och tidpunkten när den skall påbörjas måste bli beroende av utvecklingen av studerandeantalet. I avvaktan på att studerandeunderlag för permanent högskoleutbildning växer fram kan, enligt TCO, i samverkan med studieförbunden olika former av extern universitetsutbildning prövas. Liknande synpunkter framförs av *Svenska kommunförbundet*, som förutsätter att de praktiska och tidsmässiga problemen vid utbyggnaden blir föremål för ingående överläggningar och samråd med de berörda kommunerna.

U 68:s förslag om en omfattande decentralisering av högskoleutbildningen innebär enligt *ÖB* klara fördelar för försvaret, inte minst för de garnisonsorter som föreslås få sådana utbildningsmöjligheter. Både den anställda personalen och dess familjer samt de värnpliktiga får därmed bättre möjligheter att bedriva högskolestudier. ÖB stryker vidare under behovet av fortsatt kursverksamhet på högskolenivå i form av enstaka kurser och studiekurser även på mindre orter med långa avstånd till nuvarande eller föreslagna högskoleorter.

Den föreslagna utbyggnaden av högskoleutbildningen tillstyrks av bl.a. *försvarets skolnämnd, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, statens handikappråd, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands* och *Norrbottens län, SVUX, FÖVUX, Landstingsförbundet* och *Elevförbundet*. Vidare tillstyrker majoriteten av *landstingen* och flertalet av de *kommuner* som yttrat sig U 68:s utbyggnadsförslag.

Stockholms läns landsting anser att U 68:s förslag om att utbyggnaden av den högre utbildningen huvudsakligen skall ske utanför de traditionella universitetsorterna i princip är riktigt. En bättre balans i utbildningsutbudet mellan olika regioner i landet kan därigenom åstadkommas. Det är emellertid enligt landstinget utomordentligt angeläget att högskoleutbildningen i enlighet med förslaget fortgående kan utvecklas och differentieras också på de nuvarande högskoleorterna.

SÖ tillstyrker den föreslagna utbyggnaden av högskoleutbildningen men anser att bl.a. lokal- och utrustningssituationen på flera av de "nya" orterna motiverar att den av U 68 skisserade tidsplanen för

utbyggnaden utsträcks mera i tiden. Med den föreslagna decentraliseringen kommer endast drygt hälften av landets befolkning att ha tillgång till högskoleutbildning inom pendlingsavstånd vilket, enligt SÖ, understryker vikten av att även andra former för utbildningens distribution prövas. Därvid bör såväl decentraliserad undervisning som undervisning i studieförbundens regi, inom kommunal vuxenutbildning och vid folkhögskolor övervägas, åtminstone som temporära åtgärder, innan mera permanenta anordningar kommer till stånd på en del av de föreslagna orterna.

De flesta *länsskolnämnder* är klart positiva till förslaget om en spridning av högskoleutbildningen. U 68:s val av 19 orter för utbildningen ställer sig några av nämnderna emellertid tveksamma till, då man är rädd för att en sådan geografisk spridning kommer att leda till en splittring och uttunning av materiella och personella resurser.

Länsstyrelsen i Stockholms län påpekar att en långtgående decentralisering av utbildningen medför att utbudet av kurser blir begränsat på de valda orterna. Vidare är det väsentligt att en hög kvalitet på utbildningen upprätthålls vid samtliga utbildningsenheter. Länsstyrelsen anser att det finns en påtaglig risk att de mindre utbildningsenheterna får svårigheter att konkurrera om de bästa lärarkrafterna, som kommer att stanna kvar på universitetsorterna. Mot bakgrund av osäkerheten i studerandetillströmningens utveckling erinrar länsstyrelsen om att det framför allt är filialerna som drabbats av den senaste nedgången i studerandeantalet. Dessa förhållanden gör det enligt länsstyrelsens mening tillrådligt med försiktighet vid inrättandet av nya utbildningsenheter.

Nämnden för socionomutbildning anser att utbyggnaden på de nya orterna bör anpassas till tillgången och efterfrågan på arbetsmarknaden och till de krav på specialiserade lärare och utrustning som olika utbildningar ställer. Av denna anledning bör, enligt nämnden, den av utredningen skisserade tidsplanen ses över. Också *FPU* anser att utbyggnadsperioden med fördel kan förlängas.

AMS delar U 68:s principiella uppfattning om betydelsen av en decentralisering av utbildningen men förordar bl.a. på grund av den minskade tillströmningen under senare år att universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm tills vidare inte ges möjligheter till fortsatt expansion. I vissa fall kan snarare, med hänsyn till utvecklingen av arbetsmarknaden på dessa orter, en begränsning av utbildningsutbudet bli aktuell. I stället bör enligt AMS en ökad satsning göras på övriga etablerade högskoleorter — Linköping, Växjö, Karlstad, Örebro, Östersund, Umeå och Luleå — för att där få till stånd ett bredare utbildningsutbud, exempelvis naturvetenskapliga studiekurser. AMS anser att en utbyggnad bör ske stegvis på övriga föreslagna högskoleorter efter hand som efterfrågan på högre utbildning ökar liksom

behovet av arbetskraft med sådan utbildning. Slutligen betonar AMS det angelägna i att nya distributionsformer byggs ut för högskoleutbildningen.

Synpunkter som i huvudsak överensstämmer med AMS' anförs av *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus* samt *Värmlands län* liksom av *SSU*.

Sektionen för arkitektur vid tekniska högskolan i Stockholm är medveten om att det regionalpolitiska önskemålet om jämn spridning av högre utbildning över landet och kravet på lokalt samband mellan grundutbildning och forskning i vissa fall kan vara svårförenliga. Sektionen anser emellertid att få utbildningar kräver så stora resurser i fråga om personal och utrustning att en regional spridning inte kan komma till stånd. Sektionen avser att ta initiativ till en närmare analys av en annan regional fördelning av arkitektutbildningen.

CUF framhåller att lokalisering av ubildning bör användas i regionalpolitiskt syfte. Lokaliseringen och dimensioneringen av utbildningen bör baseras på befolkningspolitiska målsättningar för landets olika län och således inordnas i ett planeringssystem som är övergripande för all samhällsplanering. CUF anser att arbetsmarknadsstrukturen inom skogslänen kräver speciell hänsyn i fråga om högskolans lokalisering. U 68:s förslag kan enligt CUF i vissa fall komma att innebära en ytterligare centralisering av utbildningsresurserna till expansiva orter inom skogslänen med negativa konsekvenser för de mindre tätoternas livskraft. En utvidgad distansundervisning bör komma till stånd framför allt i glesbygdslänen.

Till en andra huvudgrupp kan hänföras ett mindre antal remissinstanser, som intar en avvaktande hållning till U 68:s förslag till utbyggnad av högskoleutbildningen och förordar att beslut nu inte fattas om utbyggnad.

UKÄ delar U 68:s uppfattning om betydelsen av att ett så långt möjligt differentierat utbildningsutbud erbjuds på flera orter i landet. Detta är angeläget både från utbildningspolitisk och från regionalpolitisk synpunkt. Men en spridning av utbildningsmöjligheterna får, enligt UKÄ, inte vinnas till priset av försämrade villkor för nyligen etablerade och därför störningskänsliga enheter i utbildningsorganisationen. I statsmakternas tidigare ställningstaganden i likartade frågor har kravet på optimalt utnyttjande av befintliga resurser vid universiteten ofta spelat en avgörande roll. Gäller motsvarande krav relationen mellan tänkta och nya högskoleorter och orter vilkas utbildning fortfarande är under uppbyggnad och tillkommit av både utbildningspolitiska och regionalpolitiska skäl, anser UKÄ att dessa krav bör få extra tyngd.

När det gäller hela frågan om utbyggnad på nya högskoleorter intar UKÄ sammanfattningsvis ståndpunkten att det inte föreligger förutsättningar att nu fatta något konkret beslut med anledning av

U 68:s lokaliseringsförslag. Under dessa omständigheter anser UKÄ att det nu inte heller erfordras något ställningstagande i princip till förslaget. För den närmaste perioden förordar UKÄ kraftig satsning främst på nya distributionsformer men även på utbyggnad av verksamheten på filialorterna samt i Umeå och Linköping. Om det senare skulle föreligga studerandeunderlag och andra förutsättningar, i första hand ekonomiska, för nyetablering av ytterligare fasta enheter bör U 68:s förslag vid lämplig tidpunkt bli föremål för närmare prövning.

Statskontoret, som utgår från en tills vidare oförändrad dimensionering av resurserna för fullständig högskoleutbildning, anser att förutsättningar i dagens läge saknas för en ytterligare utspridning av fasta resurser för sådan utbildning, när inte konkreta förslag föreligger om att överflytta befintliga utbildningsresurser till nya orter. Även den omständigheten att den vikande studerandetillströmningen under senare år särskilt hårt har drabbat läroanstalterna i Linköping och Umeå samt filialerna i Växjö, Karlstad och Örebro talar enligt verkets mening mot att beslut nu fattas om utbyggnad av fasta resurser för fullständig högskoleutbildning enligt U 68:s förslag. Statskontoret anser emellertid att frågor om utlokalisering genom regional omfördelning av tillgängliga resurser för fullständig högskoleutbildning bör prövas fortlöpande, eftersom det inte kan anses önskvärt att, såsom nu är fallet, 90 procent av samhällets resurser för sådan utbildning förblir koncentrerade till fem orter.

Mot bakgrund av de senaste årens minskade tillströmning till högre utbildning, vilket medfört problem särskilt för filialerna, anser *RRV* att den fortsatta utvecklingen av efterfrågan på högskoleutbildning bör avvaktas innan en decentralisering i enlighet med U 68:s förslag övervägs. I stället för att fördela resurserna på små högskolor bör man enligt RRV tills vidare inrikta sig på att tillgodose behovet av utbildning utanför de nuvarande högskoleorterna genom olika former av decentraliserad utbildning.

En tredje huvudgrupp av remissinstanser förordar att ingen utbyggnad av högskoleutbildning kommer till stånd utanför de nuvarande universitetsorterna (motsv.) och filialorterna. I stället föreslås att framför allt universitetsfilialernas ställning förstärks genom att utbildningsutbudet på berörda orter breddas. Som alternativ till U 68:s utbyggnadsförslag förordar dessa remissinstanser vidare en ökad satsning på nya former för distribution av högre utbildning, såsom decentraliserad universitetsutbildning, universitetscirklar i samverkan med studieförbunden, utbildning med hjälp av radio och TV m.m.

Flertalet *universitetsorgan* — däribland *konsistorierna* med ett par undantag — ställer sig avvisande till U 68:s förslag till lokalisering såvitt gäller traditionell utbildning. Annan eftergymnasial utbildning anses däremot kunna nylokaliseras i större omfattning. Huvudargu-

menten för denna ståndpunkt är den berörda grundutbildningens forskningsberoende, den vikande tillströmningen till universiteten och kravet på en tillfredsställande bredd i utbildningsutbudet på samtliga orter.

Exempelvis anför *konsistoriet i Lund* att för de ungdomsstuderande är, vad gäller universitetsutbildning i vanlig mening, ett begränsat antal högskolor med ett brett utbildningsutbud tveklöst att föredra framför ett flertal små högskolor. Konsistoriet delar U 68:s uppfattning att särskilda åtgärder måste vidtas för att tillgodose de vuxenstuderandes önskemål och för att underlätta återkommande utbildning. Detta bör emellertid ske genom ett rikt varierat system med decentraliserad utbildning. Därigenom kan man undvika nackdelarna med en spridning till ett stort antal små högskoleenheter. För övrigt bör en eventuell utbyggnad av universitetsutbildningen ske vid universiteten (inkl. Linköping) och filialerna.

Konsistoriet vid universiteten i Göteborg framhåller att de senaste årens utveckling av studerandeantalet vid de filosofiska fakulteterna klart visar att någon uppbyggnad av resurser för sådan utbildning inte nu bör äga rum utanför nuvarande universitets- och filialorter. De ytterligare ekonomiska resurser som kan ställas till förfogande inom denna sektor bör helt gå till konsolidering av redan upprättade enheter.

Konsistoriet vid karolinska institutet avstyrker bestämt U 68:s förslag att upprätta nya "småhögskolor" utan forskning. Ett genomförande av förslaget skulle enligt konsistoriet medföra försämrad kvalitet på utbildningen och svårigheter att rekrytera lärare.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm och *konsistoriegruppen i Luleå* är i princip positiva till U 68:s förslag till utbyggnad av högskoleutbildningen men framhåller att förslagen inte omfattar civilingenjörsutbildningen. Förstnämnda konsistorium anser att en decentralisering av sådan utbildning till nya orter, som saknar och kommer att sakna resurser för forskning och forskarutbildning, skulle medföra en allvarlig kvalitetsförsämring i denna utbildning. När det gäller kortare tekniska högskoleutbildningar är det direkta forskningssambandet mindre framträdande och en decentralisering skulle kunna accepteras för att uppnå de fördelar som en geografisk spridning och en lokal anknytning till yrkesverksamheten erbjuder.

De flesta konsistorier framhåller att ett ökat bruk av decentraliserade universitetskurser och nya distributionsformer för utbildning är ett bättre alternativ att nå ut med utbildning till större grupper än U 68:s förslag till nylokalisering. *Konsistoriet i Umeå* anför exempelvis för Norrlands del att, med hänsyn till de långa avstånden i landsdelen, ett antal fasta utbildningsanstalter i kuststäderna ingalunda löser alla problem. Det blir enligt konsistoriet ändå för långt för dem som bor några mil utanför utbildningsorten. Det måste därför bli fråga om att distribuera utbildningen i nya former för att därigenom jäm-

ställa inlandets befolkning med kustregionens. Den försöksverksamhet med distansundervisning som startat vid universitetet i Umeå är här enligt konsistoriet en distributionsform som bör prövas och ytterligare utvecklas både till omfattning och organisation.

Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola föreslår att en förutsättningslös utredning görs av möjligheterna att med distansundervisning förankrad hos de etablerade läroanstalterna, i stället för med den planerade nyetableringen, tillgodose en del av de regionalpolitiska önskemålen. Fördelarna med distansundervisning är enligt konsistoriet uppenbara — fler orter kan nås, systemet har en inneboende flexibilitet, forskningsanknytningen blir tryggad och återverkan på etablerade lärosäten är positiv.

Samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund och *dess utbildningsnämnd* menar att en spridning av den högre utbildningen i princip är riktig men anser att tre invändningar kan göras mot U 68:s lokaliseringspolitiska resonemang, nämligen:

— U 68 beräknar platsantalet vid högskolorna på basis av högskoleområdenas nuvarande befolkningstal. Den regionalpolitiska satsningen kan ge en befolkningsutveckling där befolkningstalet inte kopplas till utbildningsresurserna.

— Den expansiva effekten av tidigare utlokaliseringar av högre utbildning är oklar. Den stimulerande effeketen torde exempelvis för Umeå och universitetsfilialerna inte bli lika stor under 70-talet, när expansionen avtagit och efterfrågan på varor och tjänster minskar.

— U 68:s antagande att de högre utbildade visar benägenhet att söka anställning nära universitetsorten kan i nuvarande läge med överskott på akademisk arbetskraft inte utgöra argument för utlokalisering i den mening att de nya orterna på detta sätt skulle få bättre tillgång till högskoleutbildad arbetskraft med åtföljande expansiv effekt.

Statens humanistiska forskningsråd anför att U 68:s förslag innebär en splittring av landets resurser i fråga om lärare, studiebegåvningar, bibliotek och forskningsmateriel, som hotar att utarma befintliga forskarmiljöer eller sådana som är under uppbyggnad. Liknande synpunkter anförs av bl.a. *statens råd för atomforskning* och *statens naturvetenskapliga forskningsråd. Statens råd för skogs- och jordbruksforskning* betonar att rådet inte är avvisande till en decentralisering av högskoleutbildning som sådan men anser den föreslagna formen för decentraliseringen olämplig. De nya studerandegrupperna bör i stället nås genom bl.a. radio-, TV- och korrespondensundervisning.

SACO förordar att den fortsatta utbyggnaden av högskoleutbildningen koncentreras till de fem universitetsorterna, Linköping och Luleå samt de tre filialorterna. Med vissa, starkt begränsade undantag

bör all ytterligare uppbyggnad av fasta resurser för högskoleutbildning fördelas mellan dessa tio orter, varvid en målsättning bör vara att såvitt möjligt åstadkomma ett fullständigt utbildningsutbud på var och en av filialorterna — t.ex. naturvetenskaplig utbildning i Växjö och Karlstad. Forskningsorganisationen bör enligt SACO koncentreras till de sju förstnämnda orterna, varvid utbyggnaden i Linköping begränsas till de tekniska, medicinska och filosofiska ämnesområdena och i Luleå till det tekniska området. Den eftergymnasiala utbildning som nu finns utanför de nämnda orterna, och som med U 68:s terminologi är att hänföra till högskolan, bör enligt SACO ligga kvar på nuvarande orter. Viss begränsad utbyggnad av högskoleutbildningen på dessa orter kan tänkas, men endast om särskilda skäl föreligger. Sådana skäl kan exempelvis vara att en viss orts näringsstruktur gör det naturligt att dit lokalisera yrkesteknisk högskoleutbildning.

SFS anser att det i dagens läge är bättre att i första utbyggnadsskedet satsa på de nuvarande universitetsfilialerna så att dessa kan uppnå ett studerandeantal som medger ett tillfredsställande utbildningsutbud. SFS anser också att Växjö och Karlstad bör erhålla naturvetenskaplig utbildning. Även *SECO* avstyrker U 68:s lokaliseringsförslag till förmån för en utbyggnad på de nuvarande filialorterna. Liknande synpunkter anförs av bl.a. *universitetsfilialerna, SIFU, länsstyrelserna* och *landstingen i Kronobergs, Blekinge* och *Örebro län, SR, Sveriges civilingenjörsförbund, IVA, Teknologorganisationen Reftec* och *MUF.*

Länsstyrelsen i Östergötlands län anser att ett alternativ till U 68:s utbyggnadsförslag är att utbildningsresurserna företrädesvis placeras på regionens huvudort och ställs till förfogande på övriga orter när efterfrågan motiverar detta. Liknande synpunkter framförs av bl.a. *konsistorierna i Uppsala* och *Linköping.*

Också *SAF/SI* avstyrker U 68:s förslag till utbyggnad och förordar i stället att landets universitet och högskolor ingår i ett nationellt system för distribution av högre utbildning. Organisationerna föreslår att för varje slag av högskoleutbildning upprättas ett centralt samrådsorgan med uppgift att tillgodose efterfrågan på olika utbildningar. I stället för att eleverna förflyttar sig till en central utbildningsort ges kursen där behov uppstår. Organisationerna anser att flexibiliteten i detta system blir stor, eftersom utbildningen exempelvis kan ges av studieförbunden och man kan nå betydligt fler orter än de av U 68 föreslagna högskoleorterna.

Vid remissinstansernas ställningstaganden till U 68:s förslag till utbyggnad av högskoleutbildningen har, som framgått, frågan om användning av nya distributionsformer för utbildning intagit en framträdande plats. Vissa instanser anser att de nya distributionsformerna är ett betydelsefullt komplement till den föreslagna utbygg-

naden av fasta utbildningsresurser, medan andra anser att de är ett alternativ som med fördel kan ersätta utredningens utbyggnadsförslag.

De nya distributionsformerna är enligt *UKÄ* mycket värdefulla inslag i strävandena att sprida högre utbildning till nya områden och till nya studerandegrupper, som av olika skäl är starkt ortsbundna. Detta distributionssätt har å andra sidan begränsningar när det gäller möjligheterna att erbjuda ett brett utbildningsutbud, exempelvis kurser med utpräglad yrkesinriktning eller av laborativ karaktär. *TRU*, som utreder frågan om ett svenskt utbildningssystem med hjälp av etermedia, redovisar fördelarna med s.k. distansundervisning, dvs. studier i hemmet med hjälp av självinstruerande material och viss undervisning vid läroanstalt.

Utbildningsregioner och högskoleområden

Beträffande U 68:s förslag till indelning i utbildningsregioner anför *länsberedningen* att planeringen för högskoleutbildning bör samordnas med den regionalpolitiska planeringen. Med ett stort antal högskoleorter vore en anknytning till den regionalpolitiska planeringen i varje län naturlig. U 68:s förslag om 19 högskoleområden medför emellertid enligt beredningen svårigheter att samordna utbildnings- och regionalplaneringen. Beredningen anser också att den av U 68 föreslagna indelningen i utbildningsregioner med Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund-Malmö, Göteborg och Umeå som huvudorter är dåligt anpassad till regionalpolitikens målsättningar. Regionerna blir, med undantag för Stockholmsregionen, mycket stora till ytan. Om antalet högskoleområden blir mindre än 19, bör enligt länsberedningen en sammanslagning av högskoleområden och utbildningsregioner övervägas. Härigenom skulle bl.a. högskoleområden med ett mycket smalt utbildningsutbud undvikas.

Socialstyrelsen anser att en indelning av landet i utbildningsregioner och högskoleområden är riktig men finner det angeläget att utbildningsregionerna sammanfaller med sjukvårdsregionerna som är sju till antalet. Enligt förslaget kommer många landsting att hänföras till skilda sjukvårds- resp. utbildningsregioner, vilket kommer att försvåra en samordning av utbildningarna inom vårdsektorn. Liknande synpunkter framförs av *Landstingsförbundet*.

UKÄ accepterar i huvudsak U 68:s förslag till indelning av landet i utbildningsregioner och högskoleområden. UKÄ anser att fortlöpande förändringar i berörda områdesindelningar måste förutsättas bli erforderliga till följd av regionala förändringar i bl.a. näringslivsutveckling och befolkningsstruktur. I övervägandena rörande sådana förändringar bör möjligheterna till en funktionell samordning av utbildningsutbudet inom varje enskilt högskoleområde samt till effektivt och smidigt

samarbete mellan olika sådana områden få dominera över exempelvis historiskt bestämda, administrativa gränser.

Vad gäller indelning och utbyggnad inom de olika regionerna redovisas i huvudsak följande synpunkter.

Norra utbildningsregionen (Luleå, Sundsvall-Härnösand, Umeå, Östersund)

Länsstyrelserna och *landstingen i Norrbottens, Jämtlands* och *Västernorrlands län* tillstyrker U 68:s förslag rörande högskoleområdena inom regionen. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* avstyrker däremot, i likhet med *konsistoriet i Umeå,* mot bakgrund av den minskade tillströmningen till universitetet en fortsatt spridning av fasta utbildningsanstalter med utbildningsutbud likartat det som redan finns vid universitetet. Övriga norrlandsorter bör få utbildning genom bl.a. distansundervisning. Länsstyrelsen anser vidare — i likhet med bl.a. *Umeå* och *Skellefteå kommuner* — att Umeå bör ha ett högre studerandeantal än vad U 68 föreslagit. *Västerbottens läns landsting* förordar att en kompletterande utredning genomförs rörande utbildningsbehovet och lokaliseringen av högskoleutbildningen i Norrland.

ÖB framhåller att den pågående omlokaliseringen inom försvaret innebär en kraftig utflyttning till bl.a. Karlstad och Östersund samtidigt som militära enheter koncentreras till Boden-Luleå-området. Utbildnings- och miljöskäl talar för ett differentierat utbud av högre utbildning på dessa orter. ÖB erinrar vidare om statsmakternas beslut att teknisk utbildning av militär karaktär samt en militär förvaltningsskola skall förläggas till Östersund år 1978, vilket bör kunna få konsekvenser även för den civila högre utbildningen.

Krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning, som utreder en samordning och lokalisering av förvaltningsutbildningen inom försvaret till Östersund, framhåller att frågan om en samlokalisering av denna utbildning och socialhögskolan på orten bör prövas i särskild ordning. Utredningen anser det angeläget att man i den fortsatta planeringen och dimensioneringen av högskoleutbildningen i Östersund beaktar att försvarets förvaltningshögskola kan komma att inrättas där. Vidare erinrar utredningen om att en för armén avsedd teknisk skola kan komma att lokaliseras till Östersund.

Mellersta utbildningsregionen (Eskilstuna-Västerås, Falun-Borlänge, Uppsala, Örebro)

Länsstyrelsen och *landstinget i Gävleborgs län* samt *Gävle, Sandvikens* och *Hofors' kommuner* förordar att Gävleborgs län skall utgöra

ett eget högskoleområde med Gävle-Sandviken som högskoleort. De skäl som anförs är att Gävle-Sandviken är primärt centrum och att länet har stort befolkningsunderlag samt befintlig högskoleutbildning. Gävle är vidare den enda av de orter, till vilka statliga verk och myndigheter skall utlokaliseras, som inte av U 68 föreslagits som utbyggnadsort. Gävle-Sandviken ligger inte inom pendlingsavstånd från Uppsala. De skäl som U 68 anfört för val av Falun-Borlänge kan enligt nämnda remissinstanser med minst samma styrka anföras för Gävle-Sandviken.

Länsstyrelsen och *landstinget i Västmanlands län* välkomnar U 68:s förslag om lokalisering av permanent högskoleutbildning till Eskilstuna-Västerås med hänsyn till dess betydelse från både utbildnings- och regionalpolitisk synpunkt. Liknande synpunkter anför *länsstyrelsen i Kopparbergs län* i fråga om högskoleutbildning i Falun-Borlänge.

Stockholms utbildningsregion (Stockholm)

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att starka skäl talar för att Stockholm-Uppsala gemensamt bildar kärnan i en utbildningsregion. Om man bibehåller en uppdelning i föreslagna regioner bör Södermanlands och Gotlands län föras till Stockholmsregionen. Länsstyrelsen beklagar att U 68 inte behandlat utbildningens lokalisering inom Stockholmsregionen. *Stockholms handelskammare* anser att en samordning av utbildningsresurserna i Uppsala och Stockholm bör eftersträvas. *Stockholms läns landsting* samt *Stockholms* och *Södertälje kommuner* är tveksamma till den föreslagna minskningen av antalet utbildningsplatser i regionen.

Länsstyrelsen och *länsskolnämnden i Gotlands län* samt *Gotlands kommun* förordar bestämt att länet skall tillhöra Stockholms utbildningsregion.

Östra utbildningsregionen (Jönköping, Linköping-Norrköping)

Länsstyrelsen i Östergötlands län, Norrköpings och *Linköpings kommuner* samt *konsistoriet i Linköping* föreslår att regionen utvidgas till att omfatta Kalmar och eventuellt Gotlands län. *Östergötlands läns landsting* anser det också angeläget att Kalmar län förs till östra utbildningsregionen för att denna skall bli identisk med sjukvårdsregionen, vilket skulle underlätta planeringen av vårdutbildningen. *Jönköpings läns landsting* ifrågasätter behovet av utbildningsregioner och finner det förbryllande att inte Kalmar län och i viss mån Kronobergs län förts till östra regionen. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att en regionindelning bör finnas men att gränserna inte bör bli bindande i något hänseende. Den slutliga avgränsningen bör göras först när ställning tagits till länsberedningens betänkande i denna del.

Västra utbildningsregionen (Borås, Göteborg, Karlstad)

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län samt *konsistoriet vid universitetet i Göteborg* anser att Hallands län bör tillhöra denna utbildningsregion. Vidare anser länsstyrelsen att Borås inte bör utgöra huvudort i ett eget högskoleområde. Om ytterligare utbyggnad kommer till stånd i Borås är en samverkan Göteborg-Borås ett bättre alternativ. Om någon ytterligare högskoleort skall upprättas inom regionen anser länsstyrelsen att Fyrstad (Uddevalla—Trollhättan—Vänersborg—Lysekil) bör väljas. Av samma uppfattning är *landstinget* och *länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län.*

Länsstyrelsen i Älvsborgs län tillstyrker att Borås blir högskoleort och anser att förläggning av högskoleutbildning även till Fyrstad bör utredas ytterligare.

Kommunerna i Fyrstad framhåller att Fyrstad uppfyller flera av de kriterier som U 68 ställt upp för högskoleorter. *Älvsborgs läns landsting* anser att en lokalisering av högskoleutbildning till detta område skulle vara ett värdefullt led i de regionalpolitiska strävandena.

Länsstyrelsen, landstinget och *länsskolnämnden i Skaraborgs län* samt *Skövde, Skara, Lidköpings, Falköpings* och *Mariestads kommuner* framhåller att Skövde uppfyller de flesta av de kriterier som U 68 ställt upp för högskoleorter och anser därför att Skövde bör bli högskoleort. Skövde är primärt centrum och har stort befolkningsunderlag inom pendlingsavstånd. Avståndet till de föreslagna högskoleorterna är betydande och länet behöver stimulans för näringslivet. Länsstyrelsen anser att underlaget för västra regionen utan motivering minskats med 2900 studerande. Vidare förordar man en ökad dimensionering av högskoleutbildningen totalt. Mot denna bakgrund hävdar länsstyrelsen att en högskola i Skövde knappast skulle få negativa konsekvenser för universitetet i Göteborg. I andra hand yrkar länsstyrelsen att en utredning företas i syfte att ompröva indelningen i högskoleområden i den västra regionen.

Södra utbildningsregionen (Halmstad, Kalmar, Kristianstad, Lund-Malmö, Växjö)

Länsstyrelsen och *landstinget i Kalmar län* tillstyrker den föreslagna regionindelningen medan, som tidigare redovisats, *länsstyrelsen i Gotlands län* anser att länet bör tillhöra Stockholms utbildningsregion. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* föreslår, i likhet med *Hässleholms kommun,* att länets högskoleort skall benämnas Kristianstad-Hässleholm, eftersom dessa orter gemensamt utgör ett primärt centrum. Länsstyrelsen godtar inte U 68:s reduktion av rikttalet för den södra utbildningsregionen utan anser att detta bör vara 38 000 läsåret 1983/84.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att även Helsingborg och Karlskrona, som båda är primära centra inom utbildningsregionen, bör erhålla viss högskoleutbildning. *Länsstyrelsen m.fl. i Hallands län* tillstyrker utformningen av den södra utbildningsregionen.

1.2.6 Återkommande utbildning

Allmänt

En överväldigande majoritet av remissinstanserna ställer sig positiva till U 68:s förslag om återkommande utbildning.

UKÄ i likhet med många remissinstanser vid *universitet* och *högskolor* tillstyrker att en utveckling av återkommande utbildning sätts som planeringsmål för den eftergymnasiala utbildningen. På kort sikt är det emellertid enligt UKÄ rimligt att räkna med att direktutbildning kommer att för många ungdomsstuderande vara ett förstahandsalternativ i deras utnyttjande av samhällets utbildningserbjudanden. Allteftersom de utanför utbildningsväsendet liggande väsentliga förutsättningarna för återkommande utbildning kan realiseras torde dock de direktutbildades andel successivt minska genom att fler går ut i förvärvslivet under en period efter avslutad gymnasieskola. Det är enligt UKÄ:s mening en huvuduppgift för högskoleorganisationen att utföra erforderligt planeringsarbete i denna fråga. Arbetet bör målmedvetet inriktas på att främja ett sådant system med återkommande utbildning, bl.a. genom förändringar av studieorganisationen, utnyttjande av nya distributionsformer, utveckling av de pedagogiska insatserna och utbyggnad av studievägledningsverksamheten. I avsikt att bättre nå de aktuella studerandekategorierna bör samarbete med bl.a. studieförbunden utvecklas. I kort perspektiv och som en inledande åtgärd för att förbereda ett utbyggt system med återkommande utbildning bör den eftergymnasiala fort- och vidareutbildningen få expandera inom hela högskolesektorn inom ramen för de resurser som totalt anvisas för högskoleutbildning.

U 68:s olika förslag är ägnade att på olika sätt och på kortare eller längre sikt medverka till utvecklingen av återkommande utbildning. Enligt *TCO*:s mening borde emellertid utredningens förslag ha varit direkt utformat för att främja och möjliggöra återkommande utbildning. De åtgärder, studieorganisatoriska och andra, som krävs inom högskolesektorn för att förverkliga återkommande utbildning är enligt organisationen i allmänhet föga resurskrävande och bör inte heller i övrigt innebära oöverstigliga svårigheter. TCO finner därför inga bärande skäl för att ytterligare skjuta den återkommande utbildningen på framtiden. Avgörande beslut och reformsteg måste tas inom den närmaste framtiden. Även *SÖ, AMS, länsstyrelsen i Skaraborgs län, Folkbildningsförbundet, LO* och *CUF* menar att utbyggnad av ett

system med återkommande utbildning bör ges hög prioritet. *LO* varnar för en tendens i debatten att se återkommande utbildning som något mycket avlägset och långsiktigt. Ett planmässigt utvecklingsarbete måste i stället inledas redan de närmaste åren för att förverkliga den återkommande utbildningen. *UKÄ, Svenska kommunförbundet* m.fl. har emellertid ingen erinran mot U 68:s förslag att den återkommande utbildningen, allteftersom erfarenheter vinns och resurser tillskapas, successivt sätts i system.

Konsistoriet i Lund betonar att det studieorganisatoriska arbetet utgår från varierande förutsättningar inom skilda utbildningar. Förutsättningarna att dela upp utbildningen varierar mellan skilda utbildningar. Liknande synpunkter framförs av *konsistorierna vid tekniska högskolan i Stockholm* samt i *Linköping* och av *konsistoriegruppen i Luleå. Konsistorierna vid karolinska institutet* och *Chalmers tekniska högskola* anser att återkommande utbildning inte lämpar sig för fast sammanhållna utbildningar av typen läkar- och civilingenjörsutbildning, en uppfattning som delas av bl.a. *Sveriges Civilingenjörsförbund.*

I flera yttranden från bl.a. *fakulteter* och *utbildningsnämnder vid universiteten* intar man en tvekande attityd inför utredningens förslag, även om man är allmänt positiv till att personer som så önskar skall kunna lägga upp sina studier i form av återkommande utbildning. *Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Lund* anser sålunda att det är tveksamt att göra den återkommande utbildningen till ett mönster och tror att endast en solid grundutbildning kan utgöra den grund som fordras för att möta de skiftningar i verksamheten som en snabbt föränderlig arbetsmarknad kräver. *Humanistiska fakulteten i Umeå* avstyrker en stor satsning på utveckling av återkommande utbildning mera allmänt, innan man klart kan peka på konkreta positiva effekter av ett sådant system. *Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm* framhåller att en sammanhängande ungdomsutbildning av många skäl, t.ex. från effektivitets- och lönsamhetssynpunkt, är att föredra framför vuxenstudier.

En vanlig uppfattning i yttrandena från universiteten m.fl. läroanstalter är att varvning av utbildning och förvärvsarbete enligt utredningsförslaget skulle uppsättas som studieorganisatorisk norm. I flertalet fall vänder man sig mot denna tanke. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* framhåller att de direkta samhällsinsatser som måste vidtas för att stimulera individernas möjligheter och önskan till återkommande utbildning inte får bli styrande på sådant sätt att en sammanhängande utbildning i ungdomsåren motverkas och därigenom kommer att upplevas som något onormalt. Flera andra remissinstanser inom universiteten är negativa till åtgärder som skulle stimulera till avbrott i pågående utbildning, bland dem *språkvetenskapliga sektionens*

utbildningsnämnd i Uppsala och *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm.*

Sektionens för fysik utbildningsnämnd vid Chalmers tekniska högskola anser att högskolan ännu under många år måste inrikta sig på att kunna presentera en i stort sett sammanhängande slagkraftig grundutbildning. Det slags återkommande utbildning, som innebär att grundutbildningen uppdelas i block, torde få vänta till dess att detta kan göras till ett realistiskt alternativ för individen och samhället. *Medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Umeå* betonar att införandet av återkommande utbildning inte får leda till att möjligheterna att erhålla djuplodande och sammanhängande längre utbildningar försämras. Nämnden befarar att, om återkommande utbildning blev det förhärskande mönstret, detta skulle kunna leda till ett avsevärt förytligande av undervisningen.

Svenska kommunförbundet är positivt till återkommande utbildning men pekar bl.a. på risken att ett sådant system skulle kunna skapa en snäv grund för forskning och forskarutbildning. *Landstingsförbundet* betonar att det bör finnas möjligheter att nå samma utbildningsmål på mer än ett sätt. Direktutbildning och återkommande utbildning bör därför komplettera varandra. *Teknologorganisationen Reftec* anser att principen om återkommande utbildning är bra om den tillämpas som ett alternativ till dagens ungdoms- och vuxenutbildning och i begränsad skala. *Länsskolnämnden i Stockholms län* ställer sig tveksam till behovet av återkommande utbildning när en lång sammanhängande utbildning blir tillgänglig för alla oberoende av ekonomiska, geografiska och sociala förhållanden. *Lärarhögskolan i Luleå* tror inte att återkommande utbildning kan motverka den utbildningsleda hos vissa ungdomar som den sammanhängande utbildningen påstås ge. *Lärarhögskolan i Malmö* erinrar om att argumentationen om återkommande utbildning bygger på många hypoteser som inte är verifierade.

Folkbildningsförbundet hänvisar till möjligheten att utnyttja både studieförbundens och folkhögskolans erfarenheter och kapacitet för att därmed påskynda utvecklingen mot återkommande utbildning. Liknande synpunkter framförs bl.a. av *länsstyrelsen m.fl. i Hallands län.* I en plan för återkommanden utbildning inom rimlig tid ser *Svenska ingenjörssamfundet* som enda möjlighet att den grundläggande utbildningen distribueras via kurser av typ TBV:s universitetsutbildning. För laboratoriekrävande ämnen blir det däremot nödvändigt att förlägga undervisningen till befintliga högskolecentra.

Socialstyrelsen framhåller att det är viktigt att studieorganisatoriska förutsättningar skapas för att främja återkommande utbildning, men att ett krav bör vara att högskoleutbildningen oavsett längd svarar mot funktioner och funktionsnivåer i arbetslivet. Liknande synpunkter framförs av bl.a. *SACO, SSEF* och *Sveriges civilingenjörsförbund.*

SÖ anser att även sammanhängande utbildning bör erbjudas i framtiden. SÖ framhåller att det för övrigt torde vara omöjligt att konstruera studiegångar etappvis i alla utbildningar. *CUF* betonar att en återkommande utbildning, för att kunna fungera väl, måste vara flexibel såväl organisatoriskt som innehållsmässigt. *SACO* menar att det vanligaste även i framtiden bör vara direkt övergång från gymnasieskola till högskola utan mellanliggande yrkesverksamhet. Den återkommande utbildningen får då två funktioner. Den skall utgöra en möjlighet för studier för sådana redan yrkesverksamma personer som antingen inte fått eller inte utnyttjat chansen att genast efter gymnasieskolan fortsätta med högskoleutbildning. Den skall vidare vara en modell för all den fort- och vidareutbildning som arbetslivet kommer att ställa ökade krav på i framtiden och som i hög grad avser dem som redan tidigare genomgått högskoleutbildning.

Styrelsen för bibliotekshögskolan framhåller att programmet för den återkommande utbildningen skulle medföra stora fördelar och positiva effekter för bibliotekarieyrket. *Kulturrådet* är också positivt till den återkommande utbildningen och betonar att synpunkterna och förslagen även är tillämpliga på den högre konstnärliga utbildningen. *FOJO-kommittén* anser att de riktlinjer U 68 dragit upp för en återkommande utbildning bör kunna ligga till grund för planeringen av journalistutbildningen i dess helhet, dvs. såväl grundutbildningen som fortbildningen och vidareutbildningen av journalister. *OMUS* betonar att kontinuitet i utbildningen är av stor betydelse inom musikområdet speciellt vad gäller den spelmässiga färdighetsträningen. Detta medför att den grundläggande utbildningen i största möjliga utsträckning bör vara sammanhängande. För musikutbildningen knyts i stället det största intresset till den form av återkommande utbildning som utgörs av fortbildning av den yrkesverksamma musikern eller läraren.

Länsstyrelsen i Västmanlands län menar att U 68 tappat bort ett förmodligen attraktivt alternativ till den återkommande utbildningen, nämligen deltidsstudier. Studier och yrkesverksamhet måste inte vara ett »antingen eller» utan en kombination är den bästa lösningen för många. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Värmlands län,* som dessutom menar att denna typ av studier torde inom överskådlig tid vara huvudinstrumentet för att realisera tanken om återkommande utbildning. *SHIO* och *SAF/SI* betonar vikten av att alternativa studieformer prövas. De studerande bör t.ex. få möjlighet att kombinera studier och arbete inom ramen för fasta studieprogram.

U 68 har i flera sammanhang erinrat om att återkommande utbildning kan få effekter som verkar i annan riktning än att bidra till ökad rättvisa mellan och inom generationerna. *SACO* betonar risken för en ökad social selektion. Många kommer rimligen, enligt SACO, att känna motstånd mot att bryta upp från sin invanda arbetsmiljö och kanske

också från sin bostadsort. De som får svårast att övervinna detta motstånd kan väntas bli de som har minst studietradition i sin bakgrund, dvs. ungdomar från socialgrupp 3. Premiering av arbetslivserfarenhet vid meritvärderingen i syfte att minska den sociala snedrekryteringen kan då, enligt SACO, leda till motsatt effekt. Om inhämtande av arbetslivspoäng blir mer eller mindre obligatoriskt kan det tänkas gynna ungdomar ur socialgrupp 1, därför att dessa av familjetradition och av andra skäl lättare håller studieintresset levande under åratal av annan verksamhet.

TCO framhåller att man är mycket medveten om risken för ökad social snedrekrytering men menar att modellen återkommande utbildning, kombinerad med effektiva studiestöds-, rekryterings- och informationsinsatser, ändå ger betydligt bättre förutsättningar för en jämnare social fördelning. Enligt organisationens mening borde U 68:s förslag ha varit direkt utformat för att främja och möjliggöra återkommande utbildning. Om en sådan medvetet planerad utbyggnad inte nu sker kan ett studiebeteende och ett system enligt den återkommande utbildningens modell ändå spontant växa fram, men då i former som gör det svårt att utnyttja för dem som inte redan är studiemotiverade. Enligt TCO finns det redan i dag tecken på att en sådan utveckling äger rum. Övergångsfrekvensen från grundskola till gymnasieskola och från gymnasieskola till högskola tenderar att minska. En avsevärd andel av de nyinskrivna vid universitet och högskolor avser inte att avlägga fullständig examen. Detta kan medföra att den sociala snedrekryteringen till högre studier förstärks, om inte studieorganisation, studiestöd o.d. utformas så att de stimulerar dem som avbryter sin utbildning att komma tillbaka till utbildningssystemet och därigenom få en reell möjlighet att genom utbildning förbättra sina villkor i samhället och på arbetsmarknaden. Liknande synpunkter anförs av bl.a. *SÖ, länsstyrelsen i Skaraborgs län, FÖVUX, Svenska kommunförbundet* och *LO*.

Förutsättningar för att förverkliga återkommande utbildning

När det gäller gymnasieskolans dimensionering och organisation finns utöver vad som redovisats i det föregående (1.2.4) några remissynpunkter som särskilt gäller förslagens betydelse för utveckling av återkommande utbildning.

TCO anför att det långsiktiga målet bör vara att införa en obligatorisk 11-årig skola. Detta obligatorium bör vara flexibelt utformat. I de senare liggande delarna av utbildningen bör det således finnas möjlighet till varvning av utbildning och annan verksamhet. Möjlighet skall finnas till avbrott för förvärvsverksamhet, skolgången skall kunna

fullgöras vid folkhögskola eller i annan vuxenutbildning och viss utbildning skall kunna förläggas till arbetsplatsen under skolans kontroll.

Länsstyrelsen i Västmanlands län manar till försiktighet vad gäller förslaget att som ett led i uppmuntran till återkommande utbildning införa studieförberedande inslag på gymnasiets alla linjer. Effekten av en sådan åtgärd kan bli att den förstärker de skoltröttas problem och ger en negativ inställning till fortsatta studier. *Länsstyrelsen i Värmlands län* tror inte att U 68:s förslag för gymnasieskolan skulle främja återkommande utbildning. De linjer som inte är inriktade mot direkt yrkesverksamhet är få och har sin givna plats inom gymnasieskoleorganisationen.

Flera *länsstyrelser* betonar att en decentralisering av den högre utbildningen är angelägen för möjligheterna att förverkliga återkommande utbildning. *Filosofiska fakulteten i Linköping* och *dess utbildningsnämnd* framhåller å andra sidan att, om man vill åstadkomma ett system med möjligheter till återkommande utbildning på många orter, övervägande skäl talar för ett distributionssystem som innebär att högskolan flyttar ut till den studerande och erbjuder en tillräckligt kvalificerad och differentierad utbildning.

Behörighets- och urvalsreglerna för antagning till högskoleutbildning spelar enligt U 68 en viktig roll för möjligheten att utveckla återkommande utbildning. Remissynpunkter i hithörande frågor har delvis redovisats i det föregående (1.2.4). *Nämnden för socionomutbildning* och *socialhögskolan i Stockholm* stryker under att ett utbildningssystem som bygger på återkommande utbildning erbjuder möjligheter att kompensera ensidigheter i antagningssystemet som skulle kunna bli en följd av en alltför hård låsning till urval på grundval av betygspoäng. *LO* betonar att antagnings- och meritvärderingsbestämmelserna bör utformas så, att de inte missgynnar utan stimulerar till perioder av yrkesarbete före inträdet i en högre utbildning.

U 68 betonar att en väl fungerande och tillräckligt omfattande informationsverksamhet är en väsentlig förutsättning för utvecklingen av återkommande utbildning. Dessa synpunkter delas av bl.a. *socialstyrelsen, UKÄ, SÖ, AMS,* ett par *länsstyrelser, styrelsen för bibliotekshögskolan, FÖVUX, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, TCO, LO* och *SFS.*

TCO delar därvid U 68:s uppfattning att studie- och yrkesvägledningsverksamheten för vuxna och därmed även delar av den uppsökande verksamheten bör ges en institutionell bas. Enligt TCO:s uppfattning bör denna verksamhet organiseras i form av särskilda informationscentraler i kommunerna. Dessa informationscentraler bör underställas de lokala vuxenutbildningsråden för att garantera en samverkan mellan utbildningsanordnarna. I samverkan med arbetsförmed-

lingarna skall upplysning också kunna lämnas om de möjligheter arbetslivet erbjuder med hänsyn till en genomgången utbildning. Den uppsökande verksamheten på arbetsplatserna, vilken TCO anser vara utomordentligt angelägen, bör bedrivas av de fackliga organisationerna. Det är därvid naturligt att de samarbetar med de till dem knutna studieförbunden. *LO* betonar vikten av sådana aktiva, uppsökande informations- och stimulansåtgärder som kan motivera grupper med svag studietradition att ta tillvara de studiemöjligheter som skapas. *SFS* stryker under att en satsning på studie- och yrkesvägledning för att nå nya grupper inte får innebära att de ekonomiska resurserna för studie- och yrkesvägledning åt övriga studerandekategorier inom den högre utbildningen minskar. *AMS* menar att den uppsökande verksamheten bör förankras i den redan befintliga organisationen för studie- och yrkesvägledning inom arbetsmarknadsverket och inom skolväsendet.

Många remissinstanser betonar att studiefinansieringen spelar en mycket betydelsefull roll för benägenheten att lägga upp studierna som återkommande utbildning. Att särskilda åtgärder på det studiesociala området måste vidtas för att återkommande utbildning skall bli mer vanlig råder det tämligen stor enighet om. Meningarna är emellertid mer delade om hur ett sådant förstärkt studiestöd skall utformas.

U 68:s förslag om ett differentierat studiestöd avstyrks av bl.a. ett par *studiemedelsnämnder, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* och *dess utbildningsnämnd, SACO, SR, SFS, Teknologorganisationen Reftec, MUF* och *CUF*. Från dessa remissinstanser framhålls bl.a. att studiefinansieringssystemet bör vara neutralt i förhållande till såväl utbildningsinriktning som utbildningens förläggning i tiden. *SSEF* föreslår ett system med studielön. *CUF* menar att samhället helt skall svara för de grundläggande studiesociala kostnaderna genom ett system med garanterad minimiinkomst. På kort sikt bör enligt förbundets mening en försöksverksamhet med studielön genomföras.

Positiva till förslaget om ett differentierat studiestöd är bl.a. *AMS, studiemedelsnämnden i Uppsala, SVUX, Svenska kommunförbundet, LO* och *TCO*. *TCO* säger sig vara medveten om att ett sådant stöd i vissa fall och av vissa kan uppfattas som orättvist. Men varje system måste byggas på schablonartade regler som utformas med hänsyn till det syfte man vill uppnå. I detta fall är syftet att möjliggöra vuxenstudier och återkommande utbildning. Det går då inte, enligt TCO:s mening, att undvika att ett sådant system upplevs som orättvist av dem som inte omfattar bakomliggande syften. *LO* ger sitt stöd åt principförslaget om ett differentierat studiestöd som gynnar dem med yrkeserfarenhet men menar att formerna för denna differentiering bör utredas närmare. *Svenska kommunförbundet* anser övervägande skäl tala för ett differentierat studiestöd men betonar att det kommer att bli

en svår och grannlaga uppgift att lägga en gräns som kan upplevas som rättvis.

UKÄ framhåller att det nuvarande studiesociala systemet måste underkastas en ordentlig omprövning. *SÖ* betonar att det krävs ett förbättrat studiesocialt stöd för personer i återkommande utbildning, en uppfattning som delas av bl.a. flera *länsskolnämnder*.

Enligt U 68 bör reglerna för olika sociala förmåner vara så utformade att den anställde inte kommer i ett sämre läge om han får ledighet för att genomgå utbildning. En annan fråga av betydelse är frågan om hur anställningstryggheten för den enskilde skall lösas, dvs. hur rätt till ledighet för studier skall kombineras med rätt till återinträde i tjänst efter avslutad utbildning.

Länsstyrelsen i Värmlands län framhåller att ett problem är hur näringslivet under återkommande längre perioder skall kunna på heltid avstå från arbetstagare som vill vidareutbilda sig. Länsstyrelsen ställer frågan om arbetsgivaren under alla omständigheter skall vara skyldig att efter utbildningstiden återanställa en arbetstagare. Vikten av att likartade frågeställningar tas upp och löses betonas bl.a. av *SÖ* och flera *länsstyrelser*. *TCO* menar att det är omöjligt att ha kvar en ordning enligt vilken arbetsgivaren ensam skall avgöra individens möjligheter till studier. Frågan om ledighet för studier av längre omfattning eller för enstaka dagar måste därför lösas. Vidare måste man för att lösa vissa aspekter av den ekonomiska trygghetsfrågan skapa garantier för att de allmänna anställnings- och sociala villkoren bibehålls under ledighetsperioder för studier. Dessutom bör en viss anpassning göras av socialförsäkringssystemets regler. För att rätten till ledighet skall få en reell betydelse måste den slutligen kombineras med rätt att efter ledigheten få återvända till tidigare eller minst likvärdig anställning. *UKÄ* betonar vikten av att dessa frågor löses och anser att det är en förutsättning för förverkligandet av återkommande utbildning.

U 68 konstaterar att man systematiskt kan använda återkommande utbildning som ett konjunkturpolitiskt instrument. Bl.a. *AMS* och *länsstyrelsen i Gävleborgs län* kan tänka sig att återkommande utbildning används i konjunkturpolitiskt syfte. *Socialhögskolan i Stockholm* ansluter sig också till förslaget men stryker samtidigt under att den återkommande utbildningen inte bör grundas på konjunkturvariationer utan bör dimensioneras för att kontinuerligt tillgodose utbildningsbehov som är angelägna såväl ur samhällets som ur den enskildes synvinkel. *Länsstyrelsen i Värmlands län* menar att det innebär en risk att återkommande utbildning kommer att kunna användas som ett konjunkturpolitiskt instrument. Garantier måste enligt länsstyrelsens mening skapas så att en individ som väljer att studera i etapper själv skall få bestämma hur han vill förlägga sina studieperioder

tidsmässigt. Liknande synpunkter framförs av bl.a. *nämnden för socionomutbildning, medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Umeå, styrelsen för bibliotekshögskolan, länsskolnämnden i Kristianstads län* och *SFS*.

1.2.7 Institutionell organisation

Översikt och allmänt

Det stora flertalet remissinstanser ansluter sig till de allmänna utgångspunkter U 68 ställer upp för utformningen av den institutionella organisationen. Framför allt gäller detta strävan att decentralisera ansvar och befogenheter och att öka kontakterna mellan utbildningsorganisationen och samhället i övrigt. När det gäller utredningens konkreta förslag är däremot remissopinionen starkt splittrad.

I huvudsak positiva till U 68:s förslag rörande institutionell organisation är bl.a. *SÖ, AMS, konsistoriegruppen i Luleå, socialhögskolorna i Örebro* och *Östersund, lärarhögskolorna* och *förskoleseminarierna i Jönköping* och *Luleå* samt *Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO* och *TCO*. Även *UKÄ, nämnden för socionomutbildning* och *SACO* ansluter sig i väsentliga delar till förslagen men förordar vissa modifikationer. I huvudsak negativa är bl.a. så gott som samtliga remissinstanser inom *universiteten*, de *tekniska högskolorna, karolinska institutet* och *högskolan i Linköping, forskningsråden* samt *SAF/SI, Sveriges civilingenjörsförbund, SFS* och *SSEF*.

De remissinstanser, som i huvudsak tillstyrker U 68:s organisationsförslag, betonar främst värdet av det samspel mellan högskolorna samt samhälls- och yrkeslivet, som finns inbyggt i den föreslagna organisationen, och de möjligheter till samlat lokalt inflytande i utbildningens planering m.m. och till utveckling av utbildningsutbudet utan hinder av administrativa gränser, som den mera sammanhållna organisationen ger. Vidare påpekas de fördelar organisationen erbjuder med avseende på dels sättet att värdera olika slag av högskoleutbildning, dels möjligheter till integration av utbildningsplaneringen med övrig samhällelig, främst regional planering.

UKÄ anser att en decentraliserad högskola, »självständig i utövandet av funktioner som är vitala för samhällets nydaningsarbete — bland dem ett ständigt ifrågasättande av rådande mönster och värderingar» måste vara ett övergripande mål för fortsatta reformer. UKÄ betonar i detta sammanhang U 68:s förord för att lokal administrativ indelning och val av arbetsformer i stor utsträckning bör vara lokala angelägenheter.

De dominerande och genomgående inslagen i kritiken av utredningens förslag är sammanfattningsvis *att* förslaget för de inom hög-

skolorna verksamma i realiteten innebär en centralisering, *att* den föreslagna organisationen för de statliga högskolorna alltför mycket präglas av strävan efter enhetlighet utan hänsyn till olika utbildningars särart och *att* den administrativa strukturen blir en tung överbyggnad som verkar kvävande på de producerande enheterna, institutionerna.

Konsistoret i Linköping pekar på den förtroendeklyfta som stundom upplevs mellan å ena sidan läroanstalterna, å andra sidan centrala myndigheter och organ. Om den högre utbildningen och forskningen skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt i framtiden måste enligt konsistoriet organisationen och beslutsfattandet medvetet inriktas på att undanröja de problem som har uppkommit genom ett i hög grad centraliserat och alltför differentierat hierarkiskt system.

Bl. a. *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, humanistiska fakulteten i Lund, samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* samt *styrelsen för skogshögskolan* uttrycker farhågor för att den föreslagna organisationen — åtminstone på de större högskoleorterna — kommer att leda till ett ökat inflytande för förvaltningstjänstemän på de beslutande organens bekostnad. Flera universitetsorgan anser att ett genomförande av förslagen skulle försvaga sambandet mellan forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning på ett oacceptabelt sätt. Ett realiserande av utredningens förslag leder, enligt bl.a. *konsistoriet i Uppsala, medicinska fakulteten i Göteborg* och *sektionens för teknisk fysik utbildningsnämnd vid Chalmers tekniska högskola,* till att det politiska inflytandet på universitetens verksamhet blir för stort. De remissinstanser som hävdar denna ståndpunkt anser att samhället redan i dag har tillräckligt starka medel för styrning av högskolorna, främst genom anslagstilldelningen.

Ett flertal remissinstanser tar i sina allmänna synpunkter på den institutionella organisationen upp den försöksverksamhet med nya former för samarbete mellan studerande, lärare och övrig personal som pågått de senaste åren vid universitet och högskolor. Samtliga som yttrar sig om de nya samarbetsformerna har en positiv inställning till dem. *UKÄ* betonar att tankegångarna bakom försöksverksamheten och erfarenheterna av denna bör komma till klart uttryck i principerna för den institutionella organisationen. *SÖ* framhåller att högskolans demokratisering inte kan vägas mot andra mål, som t.ex. krav på effektivitet, utan bör betraktas som en nödvändig tillämpning inom ett specifikt område av den allmänna demokratiseringsprocessen. *TCO* finner det angeläget att de samverkansformer som försöksverksamheten inneburit får en bredare omfattning och att fler beslutsnivåer blir berörda.

Utredningens förslag rörande sättet att utse ledamöter i olika beslutande organ, framför allt när det gäller högskolestyrelser och utbildnings- och linjenämnder, kritiseras i många yttranden. *UKÄ* — med

stöd av så gott som samtliga organ inom läroanstalterna inom UKÄ:s område — *socialhögskolan i Umeå, statens humanistiska forskningsråd, SFS, Teknologorganisationen Reftec, SSEF, CUF* m. fl. förordar att företrädare för anställda och studerande i styrelser och nämnder skall utses direkt av de berörda.

Huvudmannaskap

Till U 68:s förslag att i avvaktan på länsberedningens arbete inte vidta några förändringar i ansvarsfördelningen mellan stat, landstingskommuner och primärkommuner i fråga om högskoleutbildningen ansluter sig bl. a. *socialstyrelsen, länsstyrelserna i Örebro, Västernorrlands* och *Norrbottens län, landstingen i Södermanlands, Kristianstads, Hallands, Kopparbergs* och *Norrbottens län, Svenska kommunförbundet* och *Landstingsförbundet.* Också *SÖ* accepterar den föreslagna lösningen men beklagar att U 68:s i övrigt så genomgripande förslag kan komma att genomföras utan att huvudmannaskapsfrågan samtidigt får sin lösning. SÖ anser att U 68 borde ha penetrerat problemet närmare till ledning för länsberedningens fortsatta arbete.

Länsberedningen anför att en strävan bör vara att snarast möjligt övervinna högskoleutbildningens splittring på flera huvudmän. Med hänsyn till att den övervägande delen av utbildningen har statligt huvudmannaskap förefaller ett sådant beredningen mest naturligt, eftersom många utbildningslinjer rekryterar studerande från hela landet och forskningen, som är en betydelsefull faktor i sammanhanget, får anses vara en statlig angelägenhet. Med hänsyn till sjuksköterskeutbildningens nära samband med sjukvårdsplaneringen kan det dock vara ändamålsenligt att den åtminstone tills vidare har landstingskommunalt huvudmannaskap. Beredningen förordar emellertid att det särskilt undersöks om denna utbildning liksom läkarutbildningen i framtiden bör ha statligt huvudmannaskap.

Också de *medicinska fakulteterna i Lund* och *Göteborg m.fl.* önskar en särskild utredning om ett samlat huvudmannaskap för vårdyrkesutbildningen.

Ytterligare ett stort antal remissinstanser uttalar sig för ett enhetligt huvudmannaskap — åtminstone på längre sikt. Flertalet av dessa, bl.a. *UKÄ, samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd,* flertalet *länsskolnämnder, AMS, SIFU, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kalmar, Älvsborgs* och *Värmlands län, Uppsala läns landsting,* ett antal *kommuner, SHIO, SACO, TCO, SSEF* och *Elevförbundet* finner det naturligt med staten som huvudman. *SACO* anför i huvudsak två skäl för att ett generellt statligt huvudmannaskap genomförs så snart som möjligt, nämligen dels att många utbildningslinjer har riksrekrytering och ett statligt huvudmannaskap då innebär

att man undgår en mängd problem med interkommunala ersättningar, dels att högskolans andra huvuduppgift, forskningen, måste anses vara en statlig angelägenhet. För *SSEF* är ett överförande av all högskoleutbildning till statligt huvudmannaskap ett absolut krav i samband med en högskolereforms genomförande.

Bl.a. *landstingen i Jönköpings* samt *Göteborgs och Bohus län* och *FÖVUX* förordar ett enhetligt huvudmannaskap, antingen statligt eller kommunalt.

Frågan om huvudmannaskapet, såväl på kort som på lång sikt, är enligt *Stockholms läns landsting* av underordnad betydelse under förutsättning att ett gemensamt regelsystem för högskoleutbildning skapas vad gäller statlig finansiering, institutionell organisation och studieorganisation.

U 68:s förslag att Grafiska institutet och IHR skall ha staten som huvudman tillstyrks eller möter ingen erinran. *TCO* anför att diskussioner om ett statligt övertagande också av Handelshögskolan i Stockholm och Konstindustriskolan i Göteborg bör tas upp med huvudmännen för dessa enheter.

Avgränsningsfrågor i fråga om statlig högskoleutbildning

Vissa statliga utbildningars ställning i den framtida högskoleorganisationen behandlas av ett flertal remissinstanser utan särskiljande av frågor som huvudsakligen rör den lokala organisationen från sådana som huvudsakligen berör den centrala organisationen. Berörda avgränsningsfrågor redovisas här i ett sammanhang.

U 68:s förslag att jordbrukets högskolor alltjämt skall ha en separat organisation inom jordbruksdepartementets ansvarsområde tillstyrks — förutom av *jordbrukets högskolor* och deras *samarbetsnämnd* — av bl.a. *SACO* och *SFS*. *Kristianstads läns landsting* och *Landstingsförbundet* förordar att jordbrukets högskolor inordnas under samma centrala myndighet som övrig statlig högskoleutbildning. *SÖ*, *UKÄ* och *TCO* finner inte att de skäl U 68 anför för ett bibehållande av ordningen på den högre jord- och skogsbruksutbildningens område motiverar att jordbrukets högskolor skall ha en från övrig statlig högskoleutbildning skild organisation. Ett inordnande av dessa utbildningar i samma lokala och centrala organisation som annan högskoleutbildning utesluter, enligt TCO, inte att den programbundna försöksverksamheten vid högskolorna kan fortsätta på uppdragsbasis. *Statskontoret* förordar att förutsättningar för ett inordnande av jordbrukets högskolor i samma organisation som övrig statlig högskoleutbildning närmare övervägs i anslutning till de omlokaliseringar av två av högskolorna som är förestående.

Sektionen för väg- och vattenbyggnad vid Chalmers tekniska högskola och *tekniska fakultetens utbildningsnämnd i Linköping* finner det påkallat att överväga om inte de tekniska högskoleutbildningarna borde hänföras till industridepartementets ansvarsområde i analogi med förhållandena för jordbrukets högskolor. Likartade synpunkter anförs av *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm.*

Styrelsen för statens brandskola tillstyrker U 68:s förslag om oförändrad institutionell organisation för den högskoleutbildning som för närvarande meddelas vid skolan (numera statens brandnämnd). *TCO* anser emellertid att brandingenjörsutbildningen organisatoriskt bör samordnas med övrig statlig högskoleutbildning.

Sjöbefälsskolorna, SR och *TCO* anser att också sjöbefälsutbildningen bör inordnas i den lokala statliga högskoleorganisationen. Som skäl för ett inordnande anförs främst det ökade samarbetet med universitet och högskolor, särskilt inom de transporträttsliga och tekniska områdena.

När det gäller högskoleutbildningarna inom kulturområdet avstyrker *TMR* — med stöd av de tre *scenskolorna* och *statens musikdramatiska skola* — *OMUS* — med stöd av de tre *musikhögskolorna* — *dramatiska institutet* samt *konstakademien med konsthögskolan* ett inordnande i den av U 68 föreslagna högskoleorganisationen för resp. utbildningars del. Som skäl för avstyrkandena anförs främst att det här är fråga om så små utbildningsenheter att deras intressen skulle få svårt att hävda sig inom ramen för en större lokal organisation och att kontakten mellan resp. utbildningar och yrkeslivet skulle försvåras. Dramatiska institutet finner att U 68:s förslag i förhållande till nuläget måste leda till en försvagning av det kulturpolitiska inflytandet över kulturutbildningarna. TMR är negativt också till att dessa utbildningar samordnas med övrig högskoleutbildning på central nivå. Rådet anser att konstnärsutbildningarna bör sortera under ett kulturpolitiskt, inte ett utbildningspolitiskt organ — förslagsvis det nya kulturrådet. *Kulturrådet* tillstyrker U 68:s förslag under förutsättning att hänsyn tas till konstnärsutbildningarnas särart. Kulturrådet finner det väsentligt att tidpunken för ett inordnande av här berörda ubildningar i den statliga högskoleorganisationen inte låses och att det nya kulturrådet får inflytande över utbildningarna. *Statskontoret* tillstyrker med tvekan att de konstnärliga utbildningarna inordnas under verksorganisationen för den statliga högskoleutbildningen.

Samarbetsnämnden för journalisthögskolorna — med stöd av *journalisthögskolorna* — samt *FOJO-kommittén* avstyrker utredningens förslag att journalisthögskolorna skall inordnas i en sammanhållen högskoleorganisation. Samarbetsnämnden anser att den av U 68 föreslagna organisationen inte tillgodoser journalistutbildningens behov av kontakt med yrkeslivet. FOJO-kommittén betonar i sitt yttrande att sambandet

mellan journalistutbildningsinstitutionerna bör stärkas i stället för de organisatoriska sambanden mellan utbildningar med samma geografiska belägenhet.

Lokal och regional samordning och samverkan

U 68:s förslag att huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen inom ett högskoleområde skall föras samman till *en* organisation under *en* styrelse tillstyrks generellt av bl.a. *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd, teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* och *dess utbildningsnämnd, filialrådet i Växjö, samarbetsnämnden vid universitetsfilialen i Karlstad, styrelsen för bibliotekshögskolan, SÖ, nämnden för socionomutbildning, socialhögskolorna i Örebro, Umeå* och *Östersund, SIFU, länsstyrelserna i Kalmar, Hallands, Göteborgs och Bohus, Örebro, Västernorrlands* och *Norrbottens län, landstingen i Jönköpings* och *Värmlands län*, ett tiotal *kommuner, Svenska kommunförbundet, LO, SACO* och *TCO*. Det stora flertalet *remissinstanser inom UKÄ-området* är emellertid kritiska, vissa starkt kritiska, till den föreslagna styrelseorganisationen.

Samtliga *konsistorier i Stockholm* tar avstånd från förslaget om en högskolestyrelse för orten. Konsistorierna förordar i huvudsak att befintliga enheter i Stockholm skall bestå och att ett samarbetsorgan för universitetet, tekniska högskolan och karolinska institutet inrättas. För samarbetsorganet skisseras ett tänkbart kompetensområde, inom vilket skulle falla bland annat lokal- och utrustningsplanering, fastighetstjänst, redovisningscentral, dataorganisation, arbetsmiljö- och skyddsfrågor och information samt initiativtagande för utveckling av forskning och utbildning. Konsistorierna kan tänka sig att justeringar av de organisatoriska gränserna kan bli påkallade om utbildningen planeras efter sektorer. *Medicinska fakulteten vid karolinska institutet* anser att man borde överväga om inte vårdutbildningssektorn i Stockholm borde föras till en egen administrativ enhet med institutet som kärna.

Konsistoriet vid universitetet i Göteborg godtar en ordning med en styrelse för högskoleutbildningen på orten under förutsättning att de nuvarande filosofiska fakulteternas utbildning inte organiseras efter yrkesutbildningssektorer. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* tar däremot avstånd från en ordning med *en* styrelse i Göteborg och förordar att i huvudsak alla de för den tekniska yrkesutbildningssektorn och dess forskningsanknytning relevanta resurserna i Göteborg samlas i en särskild högskola. Mot en enda styrelse i Göteborg talar, enligt konsistoriet, att en sådan med ansvar för »en mångfacetterad och av betydande inre värderingsolikheter karakteriserad storhögskola icke

kan bidra till den tekniska sektorns yttre samhällskontakter eller i förhållande till nuläget ökad inre effektivitet i fråga om löpande produktion och initiativ till förnyelse. I en stor organisation åtgår avsevärd tid för lösning av de konflikter, som organisationen genom sin storlek ger upphov till». *Socialhögskolan i Göteborg* finner hos U 68 inga bärande argument för att en sammanhållen lokal högskoleorganisation i Göteborg ökar effektiviteten och anser det rimligare att organisationen utformas med hänsyn till utbildningsutbudet på högskoleorten.

Konsistoriet i Uppsala föreslår ingen annan ändring för Uppsalas del än att lärarhögskolan inordnas i universitetet. *Humanistiska fakulteten i Uppsala* avstyrker den föreslagna styrelseorganisationen men anser att, om lantbrukshögskolan och veterinärhögskolan innefattades i diskussionen, frågan skulle komma i ett annat läge. *Konsistoriet i Lund,* liksom *socialhögskolan i Lund,* förordar för Lund-Malmö-området ingen förändring av läroanstaltsorganisationen. *Konsistoriegruppen* och *utbildningsnämnden vid högskolan i Luleå* tillstyrker U 68:s förslag för Luleås vidkommande men är osäkra om den föreslagna ordningen är generellt tillämplig.

Konsistorier, fakulteter och *utbildningsnämnder* finner i allmänhet den föreslagna högskolestyrelsen lämplig för mindre högskoleområden. För de nuvarande universiteten m.fl. hävdas emellertid att ett genomförande av förslaget skulle innebära en onödig byråkratisering och centralisering och att uppkommande samordningsbehov kan tillgodoses i enklare former genom samverkan mellan befintliga enheter. Även *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, SAF/SI, SFS, Teknologorganisationen Reftec* och *SECO* avstyrker att en högskolestyrelse inrättas på var och en av de större högskoleorterna, men finner att en sammanhållen lokal organisation kan vara lämplig för mindre högskoleorter.

UKÄ, som tillstyrker U 68:s förslag i princip, framhåller att på större orter — i första hand Stockholm och Göteborg — flera styrelser bör kunna inrättas. Ansvarsområdet för varje sådan styrelse bör då omfatta minst en hel utbildningssektor.

IVA finner inga rationella skäl tala för att samma organisation skall tillämpas på alla högskoleorter. På de större högskoleorterna anser IVA en uppdelning i självständiga enheter efter yrkesutbildningssektorer vara ändamålsenlig och jämför en sådan med den divisionalisering som blir allt vanligare i stora företag.

RRV avstyrker U 68:s förslag att organisera den grundläggande högskoleutbildningen inom 19 högskoleområden. Konsekvensen av denna ståndpunkt blir, enligt verkets mening, att en annan lösning måste sökas för den lokala organisationen. RRV anser att man närmare bör överväga en lokal organisation koncentrerad till färre

orter. För denna organisation vägledande principer föreslår verket vara bl.a. *att* undvika skapandet av ytterligare beslutsnivåer lokalt, *att* väl fungerande enheter bör förbli fristående och *att* varje högskola bör ha det övergripande ansvaret för utbildning och forskning inom sitt område.

Flera remissinstanser tillstyrker principen om en sammanhållen högskola men anser att den sammanhållande styrelsefunktionen bör ligga på regional nivå i stället för högskoleområdesnivå.

Statskontoret betecknar det som en avgörande fråga om ärenden rörande övergripande planering av verksamheten i dess helhet bör överlämnas till ledningen för varje särskild högskola — i enlighet med U 68:s förslag — eller om dess uppgifter fullgörs bättre inom större regionala områden. Statskontoret bedömer utbildningsregionerna mer ändamålsenliga som bas för översiktlig planering än U 68:s högskoleområden. Den av U 68 föreslagna högskoleorganisationen kommer, enligt statskontorets mening, att sakna tillräckliga förutsättningar för en effektiv decentralisering. Verket hävdar att en rationell lösning på de av U 68 aktualiserade övergripande organisationsfrågorna är regionala högskolor. Ett genomtänkt system med regionala högskolor skulle, enligt statskontorets mening, möjliggöra en långtgående decentralisering av ärenden som i dag handläggs inom centrala utbildningsmyndigheter. Då statskontoret förmodar att den skisserade lösningen kräver en helt ny utredning av organisationsfrågorna, vill inte verket nu förorda en sådan genomgripande förändring i planerings- och ledningsorganisationen. I stället förordas en mindre omfattande förändring av den institutionella organisationen. Styrelsefunktionen på lokal nivå bör begränsas till att gälla huvudsakligen direkta verkställighetsuppgifter. Befintliga enheter för högskoleutbildning föreslås av statskontoret i huvudsak bestå, dock bör lärarutbildningsanstalter på samma ort sammanläggas och på mindre högskoleorter en koncentration till *en* förvaltningsenhet genomföras.

Konsistoriet i Umeå kritiserar U 68 för att inte ha beaktat de speciella omständigheter — med stora geografiska avstånd och begränsade studerandeantal — som kommer att kännetecknа den norra utbildningsregionen. Vidare finner konsistoriet små reella samordningsbehov i Umeå. Från dessa utgångspunkter föreslår konsistoriet för den norra regionen en regional styrelse för planerings- och samordningsuppgifter, som också skulle kunna överta uppgifter från UHÄ. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* instämmer i konsistoriets förslag och pekar på att det beräknade studerandeantalet totalt kommer att vara lägre i den norra regionen än i Stockholms högskoleområde.

Med utgångspunkt i önskemålet att dels minimera antalet beslutsnivåer, dels möjliggöra regional profilering av utbildning och forsk-

ning föreslår också *konsistoriet i Linköping* att det inom varje utbildningsregion inrättas en regionhögskolestyrelse. Konsistoriet ser starka styrelser på utbildningsregional nivå som en möjlig metod att skapa ökat förtroende mellan de politiskt ansvariga och läroanstalternas företrädare. En regionstyrelse föreslår också *filosofiska fakulteten i Linköping* och *dess utbildningsnämnd,* som förordar att denna styrelses kansli bör samordnas med något av »centralortens» högskolekanslier. Fakulteten och utbildningsnämnden anser att lokala styrelser utanför de nuvarande universitetsorterna (inkl. Linköping) skulle ha ytterst oansenliga möjligheter att leva upp till den självständighetsnivå med det handhavande av kvalificerade planerings- och servicefunktioner som U 68 föreställer sig. Regionala styrelser i stället för lokala förordas vidare av *historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder* samt *teologiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd i Uppsala, filialnämnden i Örebro* och *filialrådet i Växjö* samt *länsstyrelsen i Östergötlands län. Länsstyrelsen i Malmöhus län* uttalar sig likaledes för regionala styrelser som skulle samverka med skolstyrelserna i primära centra i utbyggnaden av högskoleutbildningen. Också *länsstyrelsen i Kronbergs län* ifrågasätter om inte decentraliseringsprincipen tillgodoses bättre genom inrättande av organ på regional nivå som kan överta vissa funktioner från UKÄ. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser för sin del att det bör övervägas att inrätta något slags styrelser för regionerna. Även *SSU* föreslår, med hänsyn till vikten av en regional balans, en styrelse för var och en av de sex utbildningsregionerna. Tanken på regionstyrelser aktualiseras vidare av *Landstingsförbundet.*

UKÄ ser det som angeläget att mycket starkt stryka under behovet av en planering och samordning av utbildningen på regional nivå, men en förutsättning är då att det inte blir fråga om någon ytterligare mellaninstans. En regional samverkan torde enligt UKÄ väsentligt underlätta grundutbildningens forskningsanknytning. Den ger också bättre förutsättningar för en långtgående decentralisering från den centrala nivån. »Om det föreslagna UHÄ skall vara samordnande planerings- och resursfördelningsinstans för ett stort antal högskoleområden, som uppvisar stor inbördes variation i fråga om forskningsanknytning och sektorsinriktning, torde det i praktiken vara förenat med inte oväsentliga svårigheter att få till stånd en verklig decentralisering».

Länsstyrelsen i Värmlands län anser att samverkan och samråd inom utbildningsregionen måste ske i betydligt mer organiserade former än de föreslagna. Men det är också väsentligt att det inte blir fråga om att införa en helt ny beslutsnivå. Likartade synpunkter framförs från bl. a. *konsistoriet i Uppsala, samarbetsnämnden vid universitetsfilialen i Karlstad* och *konsistoriegruppen i Luleå. Länsstyrelserna i Västernorrlands* och *Norrbottens län, landstingen i Kristianstads* och

Värmlands län samt *SAF/SI* instämmer i utredningens synpunkter på regional samverkan.

RRV, konsistorierna i Uppsala och *Lund* samt *länsstyrelsen i Örebro län* och *filialnämnden i Örebro* önskar bevara nuvarande filialsamband. *Filialrådet i Växjö* och *länsstyrelsen i Kronobergs län* vill bevara ett begränsat sådant samband.

LUP-nämnden — med stöd av *LUP-kommittéerna* — anför att det av funktionella och ekonomiska skäl torde vara nödvändigt att lokal- och utrustningsprogrammeringen även i framtiden organiseras regionalt. Nämnden finner ett sådant förfarande väl överensstämma med utredningens tankegångar rörande det regionala samarbetet. *UUH* förordar att ett beredningsorgan för lokal- och utrustningsfrågor inrättas inom varje utbildningsregion, om U 68:s förslag beträffande ansvar för lokal- och utrustningsplaneringen genomförs.

Mot bakgrund av förslaget att lärarnas grund- resp. fortbildning skall få olika centrala tillsynsmyndigheter finner *SÖ* det nödvändigt att ett regionalt organ inrättas för att säkra samverkan mellan grundutbildning, fortbildning och det allmänna skolväsendet. De nuvarande regionkollegierna kan, enligt SÖ:s mening, utgöra grunden för ett sådant samarbete.

Forskningsbiblioteksrådet betonar vikten av ett nära samarbete mellan högskolebibliotek inom en och samma utbildningsregion och förordar därför inrättandet av särskilda regionala samrådsorgan för biblioteken.

Högskolestyrelsernas (motsv.) sammansättning

Det helt övervägande antalet remissinstanser ansluter sig till tanken på representation för allmänintressen i högskolornas ledning. Direkta ställningstaganden till förmån för en helt internt rekryterad styrelse görs endast av *medicinska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* samt *FPU*. Däremot är meningarna delade beträffande omfattningen av representationen för allmänintressen i förhållande till representationen för de inom högskolorna verksamma.

U 68:s förslag att företrädare för allmänna intressen skall utgöra en majoritet i högskolestyrelserna tillstyrks av bl.a. *konsistoriegruppen i Luleå, styrelsen för bibliotekshögskolan, SÖ, socialhögskolan i Östersund, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Hallands, Örebro, Västernorrlands* och *Norrbottens län, Svenska kommunförbundet, LO* och *TCO*. *Konsistoriegruppen i Luleå* hävdar att en stark samhällsförankring är av avgörande betydelse för den framtida högskolan och finner det inte vara någon tillfällighet att industrier och andra forskningsinstitutioner oftast hämtar en övervägande majoritet av sina styrelseledamöter bland personer som inte är dagligen verksamma

inom företaget etc. Konsistoriegruppen anser dock att fördelningen av styrelseplatser mellan olika grupper inom högskolan bör övervägas ytterligare. *SÖ, LO* och *TCO* anser att studerande och anställda bereds ett för litet inflytande i U 68:s förslag men att detta bör kunna rättas till utan att de allmänna intressenas dominerande ställning rubbas. Också *AMS* ställer sig i princip positiv till utredningens förslag men framhåller att lärar- och elevsynpunkter bör få ett tillräckligt utrymme i styrelsen.

En ordning innebärande att organ som är ansvariga för underlag för riksdagsbeslut består enbart av forskare, lärare och studerande är enligt *institutet för social forskning* svårförenlig med såväl decentraliserat beslutsfattande och förvaltning som den representativa demokratins principer.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län förordar en ren lekmannastyrelse. Länsstyrelsen anser att den funktion en högskolestyrelse får i princip överensstämmer med länsnämndernas styrelser, dvs. styrelsen skall koncentrera sig på större och principiella frågor av övergripande natur. De anställdas och studerandes representation i myndighetens högsta ledningsorgan bör kunna tillgodoses på grundval av de principer som den av riksdagen beslutade rätten till styrelserepresentation för statligt anställda bygger på. Även *SSU* förordar en helt politiskt sammansatt lekmannastyrelse. *Filialrådet i Växjö,* som accepterar U 68:s förslag, kan ytterst tänka sig en högskolestyrelse utan partsrepresentation och *Landstingsförbundet* efterlyser överväganden om att ta steget fullt ut till parlamentariskt sammansatta styrelser.

Positiva uttalanden om ett betydande inflytande för allmänintressen i högskolestyrelserna, utan direkt angivande av dess omfattning, görs av bl.a. *medicinska fakulteten i Lund, samhällsvetenskapliga fakulteten i Umeå* och *dess utbildningsänmnd, nämnden för socionomutbildning* — med stöd av *socialhögskolorna i Örebro* och *Östersund* — samt *länsstyrelserna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus* samt *Värmlands län. Nämnden för socionomutbildning* anser att frågan om lärarnas representation bör övervägas ytterligare.

För styrelser som innehåller lika många företrädare för allmänintressen som företrädare för de inom läroanstalterna verksamma uttalar sig bl.a. *konsistoriet i Linköping, lärarhögskolan i Kalmar* och *länsstyrelsen i Skaraborgs län.*

Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm och *dess utbildningsnämnd* tar inte ställning till högskolestyrelsernas definitiva sammansättning men stryker under att, om man över huvud skall ha allmänintressen representerade, det verkligen bör vara fråga om företrädare för i allmänna val utsedda organ, personer utrustade med ett klart politiskt mandat. Som skäl mot en representation för allmänintressen anför dessa remissinstanser att den kan verka hämmande och dirige-

rande på forskningsverksamheten. De tyngsta skälen för representation av allmänintressen finner de vara att en sådan representation kan bana väg för en betydande decentralisering, om det på lägre nivåer finns personer som i stort delar statsmakternas utbildningspolitiska föreställningar, och att en helhetssyn på högskolans problem främjas.

Samarbetsnämnden vid universitetsfilialen i Karlstad framhåller att det bör fastslås vilka allmänintressen som skall vara representerade i styrelsen. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* anser att företrädarna för allmänintressena bör utses utifrån rikssynpunkter snarare än från lokala eller regionala intressen. Liknande tankegångar framförs av några andra *universitets-* och *högskoleorgan* med motiveringen att lokala, kortsiktiga intressen inte får styra utbildningen och — främst — forskningen. *Juridiska fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* finner att, om representationen för allmänintressen skall bli meningsfull, representanterna bör vara första rangens politiker och inte »exempelvis — såsom det framkastats i debatten — s.k. kulturpersoner». *RRV* förordar att fem företrädare för allmänintressen i styrelserna skall representera var sin yrkesutbildningssektor. *TCO* förutsätter att yrkeslivet, representerat av bl.a. företrädare för de stora löntagarorganisationerna, får ett betydande inslag bland allmänintressena. *ÖB* framhåller att krigsmakten är beredd att medverka med ledamöter i högskolestyrelserna.

Landstingen i Östergötlands, Kronobergs och *Norrbottens län, Lunds* och *Umeå kommuner* samt *CUF* förordar att representanterna för allmänintressena i högskolestyrelserna åtminstone till någon del utses direkt av kommuner och landsting. *Svenska kommunförbundet* förordar å sin sida att berörda ledamöter skall utses av Kungl. Maj:t efter lokala förslag. *Landstingsförbundet* förutsätter att landstingen blir företrädda i de lokala styrelserna.

SSEF och *Elevförbundet* förordar en ökning av antalet studeranderepresentanter utan att precisera konsekvenserna för styrelsens totala sammansättning.

Det stora flertalet *remissinstanser inom UKÄ-området,* de *forskningsråd* som uttalar sig i frågan, *socialhögskolan i Umeå* och ett tiotal *lärarutbildningsanstalter* anser att företrädare för lärare, övriga anställda och studerande skall utgöra en majoritet i läroanstalternas styrelser. Exempelvis förordar *konsistoriet vid universitetet i Göteborg* för en större högskoleort en styrelse med 17 ledamöter enligt följande: rektor, fem lärare och forskare, tre studerande samt åtta företrädare för allmänintressen, därav tre representerande personalorganisationerna. *Konsistoriet i Lund* föreslår för universitetets del en styrelse med följande sammansättning: rektor, prorektor, förvaltningschef, tre företrädare för allmänintresset, tre för lärarna, tre för övriga anställda och tre för de studerande. *Konsistoriet i Uppsala* förordar att det

nuvarande konsistoriet kompletteras med tre företrädare för allmänintressena.

UKÄ ser det som olyckligt om idén med en sammanhållen högskola skulle behöva förverkligas i en svår strid kring just frågan om styrelsesammansättningen. UKÄ finner inte att en stark förankring i det omgivande samhället är detsamma som majoritet för allmänintressen. Särskilt angeläget ser UKÄ det vara att anställda och studerande får ett större inflytande än det de ges i U 68:s förslag. Mot denna bakgrund anger UKÄ för sin del som riktpunkt en högskolestyrelse med 16 ledamöter av vilka tre företräder högskolan, nämligen rektor, prorektor och förvaltningschef, tre företräder de anställda vid högskolan och tre företräder de studerande samt sju företräder allmänintressena.

SACO anser att flertalet ledamöter i högskolestyrelsen bör hämtas ur den inom högskolan företrädda sakkunskapen. Detta organisationens ställningstagande bottnar inte i farhågor för ett alltför starkt politikerinflytande utan i att enligt SACO:s mening svårigheten att finna kunniga lekmän med tillräcklig tid för uppgiften skulle kunna leda till dominans för tjänstemannasynpunkter från högskoleförvaltningen. SACO föreslår en styrelse med 13 ledamöter enligt följande: fem ordinarie lärare (däribland rektor och prorektor), förvaltningschefen, tre företrädare för de anställda och två för de studerande samt två politiker, en med landstingskommunal och en med primärkommunal anknytning. Enligt *SFS*:s uppfattning bör grupperna studerande och lärare (inkl. rektor) ha lika många representanter i läroanstaltens styrelse. De fackliga organisationerna bör enligt SFS ha tre representanter och allmänintressena »förslagsvis några, högst tre». Till kravet på majoritet för de inom högskolorna verksamma ansluter sig också *Teknologorganisationen Reftec, SECO* och *MUF*.

SAF/SI anser att högst en tredjedel av ledamöterna i de lokala högskolestyrelserna bör kunna vara företrädare för arbetslivet. Också *RRV, SIFU* och *IVA* samt de *handelskamrar*, som yttrar sig, anser att de vid läroanstalterna verksamma bör utgöra styrelsernas flertal.

Några remissinstanser, bl.a. *konsistoriet i Linköping, länsstyrelsen i Västernorrlands län* och *SFS*, anser att förvaltningschefen inte bör vara självskriven ledamot då han i egenskap av huvudföredragande ändå får ett stort inflytande.

En del *universitets-* och *högskoleorgan* tar upp frågan om former för utseende av rektor och prorektor och förordar att detta skall ske enligt den ordning som nu tillämpas inom UKÄ-området.

Institutioner

Ett dominerande inslag i kritiken från *universiteten*, främst de *filo-*

sofiska fakulteterna, mot U 68:s förslag till institutionell organisation är att institutionernas ställning bedöms komma att försvagas vid ett genomförande av den förordade planerings- och ledningsorganisationen för grundutbildning. I många yttranden stryks under att institutionernas ställning är av utslagsgivande betydelse för hela högskolans verksamhet, eftersom de är de produktiva enheterna i systemet. Exempelvis framhåller *humanistiska fakulteten i Lund* att institutionerna kan betraktas som »de högvärdiga celler som svarar för organismens livsyttringar». *Humanistiska fakultetens utbildningsnämnd i Umeå* finner U 68:s tankegångar rörande förhållandet mellan institutionerna och planerings- och ledningsorganen ägnade att åstadkomma ett motsatsförhållande som inte existerar på det lokala planet. I samma fråga anser *medicinska fakulteten i Umeå* utredningens förslag innebära en risk för en opportunistisk anpassning av undervisningen till tillfälliga opinioner i samhället. *Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd vid universitetet i Stockholm* anser att den föreslagna organisationsmodellen kommer att bli »oformlig, funktionsoduglig, utvecklingshämmande och kostnadskrävande».

Några organ, bl.a. *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Göteborg* samt *samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd,* framhåller särskilt den osäkerhet beträffande institutionerna förslaget innebär. De förutsätter att mer konkreta förslag kommer att utarbetas och vill i avvaktan härpå inte ta definitiv ställning.

Enligt *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* kan den föreslagna ordningen med utbildnings- och linjenämnder som beställare av kurser från institutionerna i princip accepteras som en logisk konsekvens av den föreslagna studieordningen med reservation för den överorganisation förslaget synes innebära. Man förutsätter dock att det i praktiken blir fråga om samverkan mellan nämnder och institutionsstyrelser med initiativ från båda hållen och inte en ensidig styrning ovanifrån.

UKÄ delar inte de farhågor rörande institutionernas framtida ställning som kommer till uttryck i yttranden från organ inom UKÄ-området. UKÄ finner att en ställningsförsvagning för institutionerna skulle svårt skada decentraliseringssyftet. UKÄ betonar att utbildnings/linjenämndernas uppgifter måste vara att se till att utbildningens innehåll i stort inom de enskilda ämnesområdena blir så ändamålsenligt som möjligt med hänsyn till målet för utbildningslinjen som helhet. UKÄ anser emellertid det vara av största vikt att institutionernas initiativtagande stimuleras och tas till vara och förutsätter att planeringen av utbildningen — väsentligen liksom hittills — skall ske i samarbete mellan utbildnings/linjenämnd och berörda institutioner. Detta bör med tanke på oron inom läroanstalterna komma till klart uttryck i de grundläggande föreskrifterna för verksamheten inom

högskolan. Också *SACO* samt *statens humanistiska* resp. *naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning* stryker under institutionernas betydelse och vikten av att de tillförsäkras gynnsamma arbetsförhållanden och frihet att utveckla verksamheten. *SFS* ser för sin del inte några problem i att institutionerna även vid de filosofiska fakulteterna måste anpassa sig till en utbildningsplanering som utgår från linjen.

Förslaget att ämnesinstitiutionsprincipen skall vara vägledande vid institutionsindelningen tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta remissinstanser. Invändningar mot en generell tillämpning av principen kommer i första hand från *lärarhögskolorna i Stockholm, Kalmar, Växjö, Göteborg* och *Jönköping* och alla *socialhögskolor,* som anser att en upplösning av nuvarande utbildningsenheter medför nackdelar beträffande möjligheten till integration inom resp. utbildningslinje (vid lärarhögskolorna främst klasslärarutbildningen). *SÖ* förordar dock en tillämpning av ämnesinstitutionsprincipen så långt möjligt.

Medan *SACO* bestämt motsätter sig en utveckling mot särskilda institutioner för grundutbildning resp. forskning/forskarutbildning inom ett visst ämnesområde och *SFS* förutsätter att sådana anordningar inte vidtas normalt, finner *TCO* den nämnda ordningen vara att föredra från såväl forskningens som grundutbildningens synpunkt. *SÖ* finner — bl.a. mot bakgrund av erfarenheterna inom gymnasieskolan — det naturligt att organisationen ges en horisontell utformning, dvs. att en uppdelning sker mellan grundutbildning och forskarutbildning. Utredningens förslag att institutionsindelningen skall avgöras av högskolestyrelsen tillstyrks i regel av de remissinstanser som berört frågan, men bl. a. *konsistoriet i Lund* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* förordar att den i huvudsak skall fastställas centralt för att inte organisatoriska olikheter mellan likartade ämnesområden i olika delar av landet skall riskeras.

U 68:s förslag att institutionerna skall ledas av styrelser valda av de vid institutionen verksamma tillstyrks eller lämnas utan erinran. *UKÄ* förordar dock — med stöd i första hand av yttranden från de tekniska högskolorna — att små institutioner, där berörda grupper så önskar, skall kunna ledas av enbart prefekt. *UKÄ, SACO* och *TCO,* liksom så gott som samtliga *universitets-* och *högskoleorgan,* föreslår att i allt väsentligt de principer som nu gäller för försöksverksamheten med nya samarbetsformer inom UKÄ-området skall följas, dvs. att vissa typer av ärenden, bl.a. tillsättningsärenden, skall vara undantagna från styrelsens kompetens och förbehållna prefekt och ordinarie lärare. *SFS* anser dock för sin del att modellen med styrelse för alla slags ärenden skall förekomma där så är möjligt.

Förvaltningsenheter

Relativt få remissinstanser kommenterar utredningens förslag om förvaltningsenheter och förvaltningsnämnder. *SÖ* och *TCO* är emellertid starkt kritiska till den föreslagna ordningen med sådana enheter och TCO kan för sin del endast acceptera dem i ett övergångsskede. *SACO*, å andra sidan, tillstyrker förslaget om en sammanhållen lokal högskoleorganisation endast under förutsättning att en betydande permanent delegering till förvaltningsenheter kommer till stånd.

Några remissinstanser — huvudsakligen inom UKÄ-området — tar upp frågan om förvaltningsnämndernas sammansättning. *Teologiska, humanistiska* och *matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i Lund* motsätter sig att högskolestyrelsen skall besluta om nämndernas sammansättning och förordar att denna fastställs centralt. *SACO* finner att förvaltningsnämnderna kan sammansättas efter i stort sett samma principer som konsistorierna under försöksverksamheten med nya samarbetsformer.

Ett flertal *remissinstanser inom UKÄ-området* liksom *handelskamrarna i Stockholm* och *Skåne* förordar att, även om U 68:s förslag genomförs, begreppet universitet i enlighet med internationell praxis bevaras för enheter som bedriver både forskning/forskarutbildning och grundläggande högskoleutbildning.

Planerings- och ledningsorganisationen på fakultets/sektionsnivå (motsv.)

Den föreslagna åtskillnaden med särskilda planerings- och ledningsgrupper för grundläggande utbildning resp. forskning/forskarutbildning på vad som motsvarar fakultets/sektionsnivå tillstyrks av bl.a. *SÖ, UKÄ, statens råd för byggnadsforskning, SACO, TCO* och *SFS*. Opinionen bland *remissinstanserna inom UKÄ-området* är splittrad. En åtskillnad avvisas av bl.a. *konsistorierna i Uppsala* och vid *tekniska högskolan i Stockholm* samt många *fakulteter* och *utbildningsnämnder*, framför allt i Uppsala. Tillstyrker gör däremot bl.a. *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* och *konsistoriegruppen i Luleå* samt ett flertal *fakulteter* och *utbildningsnämnder*, särskilt i Lund och Stockholm. *Konsistoriet i Linköping* finner att organisationen mellan styrelse- och institutionsnivå måste bero på lokala förhållanden och sådana som är specifika för olika fakultets- och utbildningsområden. Konsistoriet känner tveksamhet inför den föreslagna åtskillnaden mellan forskning och grundutbildning men kan som provisorium acceptera en ordning där ett organ har ansvaret för forskningen och forskarutbildningen och ett annat för grundutbildningen. *Konsistoriet vid universitetet i Göteborg* förordar under den sammanhållande styrelsen en organisation i vilken ansvaret för de båda verksamhetsgrenarna hålls samman inom

basutbildningsbaserade fakulteter (motsv. de nuvarande filosofiska fakulteterna). *SAF/SI* förordar i sitt organisationsförslag »sektorsnämnder», vilka skulle handha såväl grundutbildningsfrågor som forsknings/forskarutbildningsfrågor, med ansvarsområden i princip täckande en yrkesutbildningssektor. I fråga om grundutbildningen vill organisationerna därutöver ha rådgivande linjenämnder.

Konsistoriet och vissa *sektioner* och *utbildningsnämnder vid Chalmers tekniska högskola* samt *Teknologorganisationen Reftec* förordar att i syfte att stärka planeringssambanden mellan de båda verksamhetsgrenarna de för forskning och forskarutbildning ansvariga fakulteterna/sektionerna skall åläggas att utarbeta och till vederbörande för grundutbildning ansvariga organ överlämna sådana förslag i fråga om grundutbildningen som den vetenskapliga utvecklingen inom resp. fakultets/sektions ansvarsområde kan ge anledning till.

De av U 68 föreslagna principerna för utbildnings- och linjenämndsorganisationen tillstyrks av bl.a. *UKÄ*, *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola*, *konsistoriegruppen i Luleå*, *TCO* och *Svenska kommunförbundet*. *UKÄ* finner ett tillstyrkande vara en konsekvens av ställningstagandet till förmån för att grundutbildningen skall indelas efter yrkesutbildningssektorer. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* grundar sitt tillstyrkande på egna positiva erfarenheter av konstruktionen. Också *SÖ* tillstyrker utredningens förslag men framhåller att linjenämnder bör inrättas endast då mycket starka skäl föreligger. *Lärarhögskolorna i Falun, Kristianstad, Linköping, Luleå, Malmö, Stockholm* och *Umeå* stryker å sin sida under behovet av en stark linjeorganisation med »egen driftsfunktion».

Nämnden för socionomutbildning ser inte den föreslagna lokala organisationen under styrelsenivå som nödvändig för att nå de av U 68 angivna övergripande målen på samma sätt som de föreslagna högskolestyrelserna. »Ett mer pragmatiskt synsätt på organisationsfrågorna framstår som ett effektivare medel att nå de avsedda målen. En naturlig utgångspunkt är då att bibehålla och utveckla de fungerande enheter för yrkesinriktad högskoleutbildning som finns och att skapa gynnsamma betingelser för dessas verksamhet». Nämnden föreslår försöksverksamhet med yrkesinriktade »schools» vid någon samhällsvetenskaplig fakultet.

Berörda organ vid *utbildningsenheterna i Örebro* förordar att högskoleverksamheten i Örebro blir föremål för en försöksverksamhet med okonventionella studieorganisatoriska och administrativa lösningar mot bakgrund av bl.a. det faktiskt existerande samarbetet mellan högskoleenheterna på orten och U 68:s förslag om en sammanhållen lokal högskoleorganisation. De föreslår att försöksverksamheten startar vid ingången av budgetåret 1975/76 då nya gemensamma lokaler för enheterna tas i bruk. Socialhögskolan framhåller att man genom försök

med en »anglosaxisk school-modell» skulle få en möjlighet att bevara socionomutbildningens särart och även få erfarenheter av hur de nya utbildningsnämnderna fungerar i driftplaneringen vid fast integrerade utbildningslinjer. *Nämnden för socionomutbildning* tillstyrker att en försöksverksamhet av nämnda slag startas i Örebro.

De remissinstanser som avstyrker eller föreslår större modifieringar i U 68:s förslag till utbildnings- och linjenämndsorganisation är kritiska främst till organisationens ändamålsenlighet för de filosofiska fakulteterna. *SACO* föreslår att de av utredningen förordade utbildnings- och linjenämnderna inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område kompletteras med »ämnesnämnder», detta för att ge även den utbildning som inte ingår i linjer en planeringsorganisation och för att underlätta en sammanhållen planering för de enskilda institutionerna, vilkas företrädare inför utbildnings- och linjenämnder ämnesnämnderna avses vara. SACO godtar U 68:s organisationsmodell endast under förutsättning av en sådan modifiering.

SFS delar för sin del U 68:s bedömning att utbildningslinjen skall stå i centrum för planerings- och ledningsorganisationen men förkastar sektorsindelningen som grund för denna. SFS vill i stället bygga upp utbildningsnämndsorganisationen med utgångspunkt i de breda grundkurser som enligt SFS:s mening bör finnas mera generellt.

I konsekvens med avstyrkanden av den föreslagna organisationen av högskolestudierna och av en planerings- och ledningsmässig åtskillnad mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning avstyrker en stor majoritet av *remissinstanserna inom UKÄ-området,* bl.a. samtliga fem *universitetskonsistorier,* de föreslagna principerna till förmån för en nämndorganisation baserad på basutbildningssamband. Ett huvudskäl för denna ståndpunkt är svårigheterna för en institution att sortera under flera utbildnings/linjenämnder. Med en ämnesorienterad nämndorganisation blir det enligt berörda remissinstanser normalt att hänföra en viss institutions utbildning i dess helhet till *en* nämnds ansvarsområde. Från vissa *fakulteter* och *utbildningsnämnder* påtalas också att en ordning med både utbildningsnämnd och linjenämnder innebär överorganisation och att en begränsning till ettdera av de två slagen av nämnder borde eftersträvas. *Juridiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd m.fl.* finner att de föreslagna utbildningsnämnderna skulle få ett alltför stort kompetensområde för att få erforderlig sakkunskap representerad. Följden därav skulle bli en så omfattande delegation att det är tveksamt om nämnderna kommer att fylla någon självständig funktion.

De uppgifter som U 68 föreslår skall ankomma på de nya utbildningsnämnderna och linjenämnderna tillstyrks allmänt. *Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Lund* kräver dock att den nya organisationen inte görs sådan att den initiativkraft och

det incitament till förnyelse av utbildningen som finns bland lärare och studenter på institutionsnivå undertrycks. *Filosofiska fakulteten i Linköping* anser att vissa nämnder inom varje region måste ha ett särskilt ansvar för den decentraliserade utbildningsaktiviteten inom regionen.

Vad beträffar utbildnings- och linjenämndernas sammansättning tillstyrks U 68:s förslag i huvudsak av bl.a. *UKÄ, styrelsen för biblioteksh*ögskolan, *SÖ, lärarhögskolorna i Karlstad* och *Falun, AMS, nämnden för socionomutbildning, socialhögskolan i Örebro, länsstyrelserna i Jönköpings* och *Västernorrlands län, SAF/SI, LO, SACO* och *TCO.* Principen om företrädare för yrkeslivet i utbildnings- eller linjenämnd tillstyrks av flera universitets- och högskoleorgan, bl.a. *konsistoriet i Linköping,* alla *juridiska fakulteter* och *deras utbildningsnämnder, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *utbildningsnämnden vid högskolan i Luleå.*

Ett stort antal *remissinstanser inom UKÄ-området, lärarhögskolorna i Stockholm* och *Kalmar, socialhögskolan i Umeå, SIFU, länsstyrelsen i Kopparbergs län* samt *SFS, Teknologorganisationen Reftec, SECO* och *MUF* avstyrker representation för yrkeslivet i nämnderna. De som avstyrker förslaget i denna del förordar ofta att de önskvärda kontakterna mellan utbildningsplanering och yrkesliv skall äga rum inom ramen för särskilda beredande organ, linjeråd e.d. *Konsistoriet i Uppsala* anser att kontakterna mellan universitet och yrkesliv redan är goda och anför att kontakt förekommer också genom att olika representanter för universitetet är ledamöter av olika samhällsorgan såsom länsarbetsnämnden, Uppsala kommuns näringsråd m.m. »Universitetsanställda är ju dessutom såsom medborgare aktiva i olika allmänna organ vilket likaledes medför ett ömsesidigt utbyte av synpunkter och erfarenheter. Universiteten utgör inte sådana elfenbenstorn som utredarna tycks tro. I själva verket torde få yrken ha så breda kontaktytor med andra delar av samhället som universitetslärarens.»

TCO samt åtskilliga *fakulteter* och *utbildningsnämnder* förordar att den tekniska och administrativa personalen skall vara representerad i utbildnings/linjenämnder. *SACO* anser sådan representation vara omotiverad.

Relativt få remissinstanser behandlar U 68:s förslag om utvidgning av fakulteter/sektioner till att omfatta samtliga ordinarie universitetslektorer (motsv.). Nästan samtliga dessa tillstyrker förslaget. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* anser dock att fakulteterna endast bör bestå av personer som sysslar med forskning och forskarutbildning. Ledamotskapet bör därför, enligt konsistoriets mening, bygga på kompetens och icke på tjänsteställning.

UKÄ, de flesta *universitets-* och *högskoleorgan* som yttrar sig i frågan, *SACO, TCO* och *SFS* ansluter sig till förslaget att det inom

varje fakultet/sektion skall finnas en beslutande nämnd eller styrelse, bestående av företrädare för de inom fakulteten/sektionen verksamma, i första hand lärare och studerande i forskarutbildning. *SACO* framhåller att de lärare som institutionellt handhar forskning och forskarutbildning bör vara i majoritet i detta organ. *Juridiska fakulteten i Uppsala* samt *humanistiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd* finner det inte nödvändigt att föreskriva ett obligatoriskt inrättande av en fakultetsnämnd/styrelse utan anser det tillräckligt om vida delegeringsmöjligheter ges. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* förordar i stället två ledningsorgan inom fakultet/sektion, ett för forskning och ett för forskarutbildning.

UKÄ anför att, om lokala förhållanden motiverar en sådan förenkling i organisationsstrukturen, exempelvis en linjenämnd och ett planerings- och ledningsorgan för forskning och forskarutbildning bör kunna utgöra en enhet.

Konsistoriegruppen i Luleå vill inte ta ställning till frågan om inrättande av en teknisk fakultet vid därvarande högskola i avvaktan på att NoTH slutfört sitt arbete och bl.a. utvärderat nuvarande försöksverksamhet med en forskningsnämnd vars ledamöter till hälften hämtats utanför högskolan.

Den lokala högskoleförvaltningens organisation

Flertalet remissinstanser ansluter sig till U 68:s förslag att de föreslagna organisationskommittéerna skall utarbeta förslag till lokal förvaltningsorganisation. Likaså delas allmänt utredningens uppfattning att den lokala förvaltningen i stor utsträckning bör byggas upp med utgångspunkt i varierande lokala behov och förutsättningar.

Remissinstanserna inom berörda utbildningsenheter tar i ringa utsträckning ställning till den lokala förvaltningsorganisationens utformning utan vill avvakta organisationskommittéernas arbete. De framför dock bl.a. krav på förbättringar av de administrativa resurserna så att institutioner och utbildningsnämnder ges tillfredsställande möjligheter att fullgöra sina uppgifter i fråga om utbildningens planering och genomförande.

Enligt *RRV*:s och *SACO*:s mening bör fastare riktlinjer utarbetas för den lokala organisationen innan organisationskommittéerna påbörjar sitt arbete. I det fortsatta arbetet, framhåller RRV, bör organisationen samordnas så att skilda organ för ledning och produktion inte uppkommer. Organisationen bör inte splittras genom att särskilda enheter för olika funktioner uppkommer. *Statskontoret* biträder däremot i allt väsentligt U 68:s förslag om utvecklingen av den lokala förvaltningsorganisationen.

UKÄ anser det viktigt, något som också *konsistorier, fakulteter* och

utbildningsnämnder strukit under, att angivna decentraliseringssträvanden får i betydande omfattning påverka utformningen av den framtida förvaltningsorganisationen. Redan på jämförelsevis kort sikt bör en decentralisering av beslutsfunktioner och disposition av resurser för verksamhetens olika grenar få genomslag bl.a. med avseende på personalbehovet på central och lokal nivå.

Statens naturvetenskapliga forskningsråd och *statens råd för atomforskning* samt *styrelserna för veterinärhögskolan* och *gymnastik- och idrottshögskolorna m.fl.* understryker vikten av att uppgifterna rörande forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning hålls samman i den lokala förvaltningen. De anser att kansliorganisationen huvudsakligen bör avspegla verksamheten vid de producerande enheterna, institutionerna, där utbildning och forskning är integrerade.

Den kommunala högskoleutbildningens organisation

När det gäller den kommunala högskoleutbildnigens organisation kan en viss spänning mellan olika principiella ståndpunkter konstateras. Å ena sidan hävdas sålunda att den kommunala högskoleutbildningen i olika avseenden måste vara likvärdig med den statliga. Detta talar för ett regelsystem och en organisation som så nära som möjligt ansluter till de statliga högskolornas. Å andra sidan hävdas — med utgångspunkt i U 68:s huvudmotiv för ett kommunalt huvudmannaskap: resurssamordningen med gymnasieskoleutbildning — att regelsystemet så långt möjligt måste vara detsamma för gymnasieskoledelen och för högskoledelen av verksamheten för att fördelarna i resurshänseende verkligen skall kunna utnyttjas. *SÖ* finner sistnämnda motiv tungt vägande och anser att det endast i mycket begränsad omfattning bör ges bestämmelser för den kommunala högskoleutbildningen som avviker från gymnasieskolans regelsystem. *Svenska kommunförbundet* ser det å sin sida som viktigt att regleringen av högskoleutbildningen blir väsenligt mindre omfattande än regleringen av gymnasieskolan.

Såväl *Landstingsförbundet* som *Svenska kommunförbundet* ifrågasätter — med stöd av ett flertal underinstanser — den föreslagna ordningen med linjenämnder även inom den kommunala högskoleorganisationen. Den anses här innebära en överorganisation. *Stockholms läns landsting* anser att, innan linjenämndernas uppgifter närmare klarlagts och innan arbetsfördelningen mellan linjenämnderna och landstingets utbildningsnämnd fastlagts, förutsättningar saknas för att bedöma behovet av en eller flera linjenämnder.

Landstingsförbundet avvisar med stöd av *samtliga landsting utom Norrbottens läns* förslaget om ombenämning av den landstingskommunala utbildningsnämnden till utbildningsstyrelse.

SÖ pekar på de förvaltningsrättsliga problem som är förenade med

en ordning där statliga utbildningsnämnder handlägger vissa övergripande frågor rörande också kommunal utbildning inom resp. sektor. Den av U 68 härvidlag förordade ordningen avvisas av några landsting.

Principer för den centrala organisationen

Huvuddelen av de remissinstanser som yttrar sig om den centrala organisationen tillstyrker att planeringsuppgifter för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen anförtros ett nytt verk i enlighet med U 68:s förslag.

Några *fakulteter/sektioner* och *utbildningsnämnder* ifrågasätter dock i perspektivet av U 68:s uttalade decentraliseringssträvanden behovet av ett verk för den högre utbildningen och forskningen och anser att erforderlig samordning på riksplanet borde kunna fullgöras på departementsnivå.

När det gäller ansvarsområdet för det nya verket har beträffande jordbrukets högskolor, statens brandskola, sjöbefälsskolorna och olika utbildningar inom kulturområdet vissa remissynpunkter redovisats i det föregående. *Nämnden för socionomutbildning* har inget att erinra mot att dess uppgifter och befogenheter förs över till det nya verket under förutsättning att socionomutbildningens intressen tillgodoses i rimlig utsträckning. Opinionen bland *lärarutbildningsanstalterna* är delad när det gäller överförande av grundutbildningen av lärare från SÖ:s till det föreslagna UHÄ:s ansvarsområde. *SÖ* anser sig, med hänvisning till att SÖ förordar överväganden om *ett* verk för all offentlig utbildning, inte nu kunna ta ställning i frågan. Samtliga lärarutbildningsanstalter som i detta sammanhang berör ansvaret för fortbildningen av lärare anser det olyckligt att denna skulle komma att handhas av en annan instans än den som svarar för grundutbildningen.

I fråga om tillsynsfunktionerna för den kommunala högskoleutbildning, som i regel är kopplad till gymnasieskoleutbildning, anser *Svenska kommunförbundet* det vara följdriktigt att de alltjämt utövas av SÖ. Flera remissinstanser har emellertid en avvikande uppfattning. *Socialstyrelsen* kan acceptera den föreslagna lösningen av verksfrågan endast övergångsvis. Också *AMS* anser att snarast möjligt *en* central myndighet bör skapas för all högskoleutbildning. Den föreslagna uppdelningen mellan SÖ och UHÄ ifrågasätts vidare av *SACO, Landstingsförbundet* samt ett antal *länsstyrelser, landsting* och *kommuner,* vilka alla förordar *ett* verk för såväl statlig som kommunal högskoleutbildning. Denna uppfattning delas av *TCO,* som anför att två centrala verk ökar riskerna för att den splittring, som blir en oundviklig följd av den föga enhetliga lokala organisationen, förstärks. Strävanden att bryta ner konstlade gränser och skillnader i värderingar, som finns

mellan olika slag av högskoleutbildning, kan vidare enligt TCO bli resultatlösa med en uppdelning på verksnivå.

Flera remissinstanser finner starka skäl tala för att man skall driva samordningen på verksnivå ännu längre. *SÖ* anser, som nyss nämnts, fördelarna med att ha ett enda utbildningsverk vara så stora att en sådan ordning bör prövas närmare, bl.a. mot bakgrund av aktuella decentraliseringssträvanden inom både skol- och högskoleområdena. Liknande synpunkter framförs av bl.a. *lärarhögskolorna i Göteborg* och *Karlstad, länsstyrelserna* och *landstingen i Östergötlands* och *Malmöhus län* samt *Landstingsförbundet. SAF/SI* förordar också en ordning med ett enda utbildningsverk.

Benämningen universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) ifrågasätts av *UKÄ*, flera *fakulteter* och *utbildningsnämnder* samt *Landstingsförbundet, SACO, TCO* och *SSEF. Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* anser benämningen högskoleverket vara hänsynsfullare mot dem som anser att begreppet universitet bör få behålla sin vedertagna mening. Också de flesta andra nyssnämnda remissinstanser förordar benämningen högskoleverket eller liknande.

Få remissinstanser berör det nya verkets uppgifter mer konkret. U 68:s förslag beträffande lokal- och utrustningsfrågornas och studiemedelsfrågornas handhavande på central nivå tillstyrks i regel. *Statskontoret* förordar emellertid att LUP-nämnden och LUP-kommittéerna i stort behålls oförändrade i avvaktan på en samlad översyn och utvärdering av LUP-kommittéernas hittillsvarande verksamhet. *RRV* är av en liknande uppfattning. *Byggnadsstyrelsen* tillstyrker att LUP-organisationen inordnas i den nya högskoleorganisationen men anser att rollfördelningen mellan högskolemyndigheterna och byggnadsstyrelsen bör renodlas så att byggnadsstyrelsen utarbetar lokalprogram på grundval av verksamhetsbeskrivningar lämnade av högskolemyndigheterna. *Statsanställdas förbund* anser att de frågor som i dag handläggs inom nämnden för undervisningssjukhusens utbyggnad (NUU) bör överföras till UHÄ.

SÖ finner det nödvändigt att SÖ får ett reellt inflytande vid utarbetande av utbildningsplan för linje som avser utbildning av lärare men yrkar inte att samråd skall regleras i författning. *Socialstyrelsen* anser att utbildningsplaner inom vårdområdet bör fastställas i samråd med socialstyrelsen. *AMS* anser att principiella riktlinjer för studie- och yrkesvägledningsorganisationen bör upprättas centralt. *RRV* betonar vikten av att möjligheter skapas för en utvärdering av den reformerade högskolan. RRV anser att huvudansvaret för utvärderingen bör ankomma på det centrala verket.

Att det nya verket skall ledas av en lekmannastyrelse bestående av företrädare för bl.a. arbetsgivar- och arbetstagarintressen tillstyrks eller möter ingen erinran. Enligt *TCO*:s uppfattning bör arbetstagarintresse-

na vara företrädda i UHÄ:s styrelse dels genom representanter för allmänintressena, dels genom representanter för de inom verkets ansvarsområde anställda. *SSEF* vill ge de inom högskolorna verksamma majoriteten i verksstyrelsen.

UHÄ:s beredningsorganisation

De remissinstanser som uttalar sig i frågan anser genomgående att det bör finnas en permanent beredningsorganisation på central nivå.

Starka skäl föreligger enligt *UKÄ*:s mening för en utformning av planeringsarbetet inom UHÄ så att antalet beredande organ väsentligt minskas i förhållande till U 68:s förslag och att planeringsfrågor rörande grundutbildning och forskning/forskarutbildning bereds gemensamt. Det är emellertid enligt UKÄ inte möjligt att utforma beredningsorganisationen i det nya centrala verket genom att lägga de föreslagna utbildningsberedningarnas uppgifter på de nuvarande fakultetsberedningarna, om man på ett adekvat sätt önskar stödja planeringen av utbildningen i sektorer. I stället föreslår UKÄ att s.k. planeringsberedningar inrättas, som för den grundläggande utbildningen möter behoven av planering avseende yrkesutbildningssektorerna samtidigt som de svarar för all forskning i den nya högskolan. Därutöver förutsätter UKÄ — i anslutning till U 68:s förslag — att en beredning för vissa basresurser inrättas. UKÄ sammanfattar sitt förslag till beredningar och ansvarsområden för dessa enligt följande sammanställning.

Ansvarsområde för beredning	*Sektor (motsv.) för utbildning och forskning*
utbildning och forskning på det naturvetenskapliga och tekniska området	teknisk yrkesutbildningssektor, teknisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet
utbildning och forskning på hälso- och sjukvårdsområdet	vårdyrkesutbildningssektorn, medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet
utbildning och forskning på det sociala och administrativa området	social, administrativ och ekonomisk yrkesutbildningssektor, juridisk och samhällsvetenskaplig fakultet
utbildning på undervisningsområdet samt forskning och utvecklingsarbete rörande högskoleutbildningen	utbildningssektorn för undervisningsyrken, forskning och utvecklingsarbete kring utbildningsfunktionen

utbildning och forskning på kultur- och informationsområdet	utbildningssektorn för kultur- och informationsyrken, humanistisk och teologisk fakultet
basresurser (såvitt gäller lokal-, utrustnings-, biblioteksfrågor m.m.)	samtliga sektorer och fakulteter

SÖ, som i yttrande över huvudbetänkandet tillstyrkt U 68:s förslag tar, efter att ha tagit del av UKÄ:s förslag, i sitt yttrande över förvaltningsbetänkandet inte ställning till beredningsorganisationens utformning. *SACO* ansluter sig i sitt yttrande över förvaltningsbetänkandet till UKÄ:s förslag efter att i sitt yttrande över huvudbetänkandet ha accepterat utredningens förslag till beredningsorganisation. Det stora flertalet remissinstanser i övrigt, bl.a. *statskontoret, RRV, forskningsråden* och *SAF/SI*, förordar också en för forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning sammanhållen beredningsorganisation. Det övervägande antalet *remissinstanser inom UKÄ-området* förordar i sina yttranden över huvudbetänkandet att nuvarande beredningsorganisation bibehålls, men flera av dessa har senare anslutit sig till UKÄ:s förslag.

Nämnden för socionomutbildning och *TCO* tillstyrker däremot U 68:s förslag till utformning av beredningsorganisationen. Nämnden anser att en åtskillnad av forskning och forskarutbildning från grundutbildning på motsvarande områden kan medföra fördelar i de fall då grundläggande utbildning inte är institutionellt förenad med forskarutbildning och forskningsresurser. TCO anser det vara logiskt omöjligt att koppla samman yrkesutbildningssektor och fakultetsområde, då ett betydande antal ämnen är kopplade till mer än en utbildningssektor. Att entydigt placera dem i en sektor blir en ensidig markering av ett bland flera minst lika naturliga samband mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning. En betoning av vissa historiskt betingade samband skulle enligt TCO också kunna få negativa effekter för de nya högskoleutbildningarnas forskningssamband.

Forskningsrådsutredningen, som ämnar behandla hithörande frågor i sitt kommande betänkande, antyder möjligheterna dels att låta forskningsråden fullgöra fakultetsberedningarnas nuvarande uppgift som referensorgan till högskoleverkets styrelse, dels att skapa ett särskilt organ för samråd mellan rådsorganisationen och högskoleverket.

U 68:s överväganden och förslag rörande beredningarnas sammansättning lämnas i huvudsak utan erinran.

UHÄ:s kansliorganisation

Beredningsorganisationen bör enligt flertalet remissinstanser utöva ett avgörande inflytande på det nya verkets kansliorganisation. Remissinstansernas ställningstaganden till U 68:s förslag om kansliorganisation är därför i allmänhet avhängiga deras ställningstaganden till beredningsorganisationen. Förslaget att inrätta en huvudenhet för ekonomi och administration tillstyrks eller möter ingen erinran. För sekretariatsuppgifter för de utbildnings- och forskningsplanerande beredningarna förordas i regel en eller två huvudenheter om varje beredning skall handha såväl forskning/forskarutbildning som grundutbildning, två enheter om den skall handha enbart forskning/forskarutbildning eller enbart grundutbildning. *Statens medicinska forskningsråd* och några *universitetsorgan* framhåller emellertid att, även om förslagen om separata beredningar för grundutbildning skulle genomföras, kansliorganisationen bör sektoriseras så att samma enhet kommer att svara för både grundutbildning och forskarutbildning/forskning inom en given sektor. Genomgående förordas att varje beredningssekretariat bör utgöra en arbetsenhet.

Kulturrådet hyser farhågor för att konstnärsutbildningens intressen inte kommer att bli tillräckligt beaktade inom en sektorsenhet för kultur- och informationsyrken. Rådet ifrågasätter, som tidigare nämnts, om inte konstnärsutbildningarna bör föras till en särskild yrkesutbildningssektor och anser att om så sker en särskild enhet för dessa utbildningar bör inrättas inom UHÄ. *OMUS* anser att musikutbildningsfrågorna huvudsakligen måste behandlas inom en permanent organiserad särskild projektenhet. Denna projektenhet bör handha samtliga frågor rörande högre musikutbildning. *SÖ* finner att villkoren för lärarutbildningen synes bli goda med den föreslagna organisationen.

Några remissinstanser berör speciellt arbetsfördelningen mellan och arbetsuppgifterna för de föreslagna enheterna för dels forsknings- och utvecklingsarbete, dels antagning m.m. *SÖ* anser att till den förstnämnda enheten har förts ett antal uppgifter mellan vilka sambandet inte förefaller så givet. Framför allt anser SÖ att studie- och yrkesorienteringen hör så nära samman med uppgifterna inom antagningsenheten att den bör föras till den enheten i stället för till FoU-enheten. *RRV* anser att någon FoU-enhet inte bör inrättas utan dessa uppgifter bör integreras med den övriga verksamheten i arbetsenheterna för resp. sektor. RRV anser vidare att man inte kan ta ställning till frågan om inrättandet av en enhet för central antagning innan KK:s förslag föreligger. *KK* framhåller att de på en arbetsenhet där antagningsfrågor utgör huvuduppgiften finns risker för en över året ojämn arbetsbelastning. För att få en jämnare fördelning av arbetsuppgifter under året förordar kommittén att fördelningen av uppgifter

mellan FoU-enheten och antagningsenheten blir föremål för ytterligare överväganden.

Många remissinstanser, bl.a. *UKÄ*, *SÖ* och *TCO*, delar U 68:s bedömning att det för närvarande inte går att bedöma personalbehovet för det nya verket, men TCO håller det för troligt att några övertalighetsproblem inte skall behöva uppstå. *SÖ* bedömer det dock möjligt att på längre sikt väsentligt minska personalbehovet inom enheten för undervisningsyrken. *UKÄ* aktualiserar — som alternativ till naturlig avgång och omfördelning av personalresurser mellan olika arbetsenheter när det gäller att möta erforderliga förändringar i personalorganistaionen — att personal på central nivå bör kunna få företräde till befattningar i den lokala/regionala organisationen. Från personalsynpunkt har detta alternativ fördelen att möjliggöra personalomflyttningar redan vid reformstarten. *RRV* anser att nämnda alternativ bör användas i första hand.

Flera remissinstanser anser att personalbehovet inom UHÄ bör bli betydligt mindre än det som antyds i U 68:s förslag, detta på grund av dels de rationaliseringsvinster sammanläggningen av centrala myndigheter bör ge, dels decentraliseringen som är ett av ledmotiven i U 68:s förslag. Decentraliseringsmålet borde enligt *RRV* leda till ett minskat personalbehov, särskilt inom huvudenheten för ekonomi och administration. RRV avstyrker vidare den föreslagna förstärkningen av chefsnivån inom UHÄ. Även flertalet *remissinstanser inom UKÄ-området* anser att personalorganisationen vid UHÄ blir för stor såsom den illustreras av U 68. *Statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning* samt många *universitetsorgan* anser att det föreligger en markant disproportion i de personella resursernas fördelning inom UHÄ mellan å ena sidan forskning/forskarutbildning och å den andra grundläggande utbildning.

Anslagssystem m.m.

Relativt få remissinstanser behandlar U 68:s förslag om anslagssystem.

UKÄ accepterar det förordade systemet med ändamålsinriktade anslag under förutsättning att läroanstalterna får en jämförelsevis fri dispositionsrätt över anslagen med möjlighet att föra över resurser mellan de skilda programmen.

Också *SACO* accepterar en anslagsmässig åtskillnad mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning men vill i motsats till U 68 behålla anslag för olika slag av kostnader, t.ex. lärarlöner och driftkostnader. SACO finner det väsentligt att varje institution tillförsäkras vissa basresurser som får bibehållas även vid en tillfällig nedgång i studerandeantal.

RRV tillstyrker den föreslagna anslagsmässiga åtskillnaden liksom förslaget att alla resurser för en verksamhet skall anvisas under ett anslag. RRV anser emellertid att planeringsskäl talar för att medel för lokala och individuella linjer samt kurser och studiekurser anvisas under de olika sektorsanslagen i stället för under särskilda anslag. Vissa problem kan vidare enligt RRV uppstå i budgeteringen på grund av de förhållanden som kommer att råda mellan planerande och verkställande organ — utbildnings/linjenämnder resp. institutioner — då medel till en institution kan kanaliseras via flera olika nämnder. RRV anser att U 68:s modell måste prövas innan den eventuellt införs inom hela högskoleväsendet.

Statskontoret biträder i princip förslaget om ändamålsinriktade anslag men stryker under vikten av att förändringar av nuvarande anslagssystem i denna riktning genomförs först efter noggranna förberedelser.

Forskningsrådsutredningen framhåller att den förordade anslagstekniska reformen kan bidra till att identifiera de olika behov som föreligger men att den inte får orsaka oacceptabla förskjutningar i den faktiska resurstillgången för olika aktiviteter. *Statens medicinska forskningsråd* finner det svårt att överblicka konsekvenserna av den föreslagna anslagsomläggningen och befarar att forskarutbildningen och forskningen kan komma att få minskade resurser.

Av det tjugotal *remissinstanser inom UKÄ-området,* som yttrar sig i frågan, uttalar sig ungefär hälften för det föreslagna anslagssystemet, medan de övriga avstyrker eller redovisar tveksamhet. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* tillstyrker förslaget men framhåller — mot bakgrund av de egna erfarenheterna av försöksverksamhet med programbudgetering — att man under en övergångstid kommer att få budgettekniska problem. Konsistoriet anser det väsentligt att kraven på särredovisning av utgifter för forskning resp. utbildning inte drivs för hårt. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att, om ändamålsinriktade anslag införs, medel för bl.a. förvaltningar bör anvisas under separata anslag då kostnaderna för förvaltningen i mycket liten utsträckning kan påverkas av lokala instanser.

SCB och *UKÄ* diskuterar i sina yttranden vilka förändringar i det pågående utvecklingsarbetet med informationssystem för den grundläggande utbildningen som en reform byggd på U 68:s förslag kan komma att kräva. SCB framhåller att informationsfrågorna i samband med de rent studieadministrativa funktionerna är grundläggande och nödvändiga för högskolans informationssystem men att uppbyggnaden av ett informationssystem måste ha en vidare syftning än att enbart tillgodose studieadministrativa behov. I den framtida högskolan kan kraven på underlag för planering och resultatuppföljning förväntas vara avsevärt större och mera differentierade än i nuvarande system.

I det framtida informationssystemet måste — förutom uppgifter om de studerande och deras studieresultat — även ingå uppgifter om lärare, övrig personal, lokaler och ekonomi samt om arbetsmarknaden för olika utbildningsgrupper och om de studerandes efterfrågan på olika utbildningar. UKÄ antar att den övervägande delen av det framtida informationssystemet blir lokala delsystem som är avpassade efter de lokala högskolemyndigheternas behov. Arbetet med att lösa tekniska och organisatoriska problem i fråga om informationssystemet bör startas så snart klarhet om den nya högskolans struktur vunnits. Både SCB och UKÄ finner en utökning av resurserna för utvecklingsarbete och drift av systemet oundgänglig.

Tjänsteorganisatoriska frågor m.m.

Samtliga remissinstanser som yttrar sig i frågan stryker under vikten av åtgärder för att säkra forskningskontakten för innehavare av olika slag av lärartjänster även vid högskolor utan egen forskningsorganisation. De av U 68 föreslagna anordningarna, tjänstgöringsbyten mellan större och mindre högskolor på frivillig basis och möjlighet för lärare att koncentrera sina undervisningsinsatser under ett antal terminer för att därigenom frigöra en termin för forskning, anses nästan genomgående som otillräckliga och svårgenomförbara.

Mot utredningens förslag beträffande koncentration av undervisningsskyldigheten reser många *universitetsorgan* invändningar. Exempelvis framhåller *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* de svårigheter som kan uppkomma vid planeringen av undervisningen vid mindre högskolor där det ofta finns endast en lärare inom varje ämnesområde. Vidare anser fakulteten att det för flertalet lärare blir en svår belastning att regelbundet binda sig för övertidsarbete under en lång rad terminer och att detta hindrar läraren från att ens ytligt följa forskningens utveckling, vilket innebär att han inte kan göra en nämnvärd forskningsinsats under forskningsterminen. Bl.a. *lärarhögskolan i Växjö* tar avstånd från den förordade ordningen då den innebär forskning på fritid. Här berörda remissinstanser föreslår att lärarna istället ges rätt till partiell tjänstebefrielse eller tjänstledighet med B-avdrag med viss periodicitet.

SACO förordar att alla högskolelärare i ämnen med forskning skall beredas tillfälle att både undervisa och forska inom ramen för sin tjänstgöringsskyldighet. Utöver undervisningsfria terminer för forskning och fortbildning vill SACO ge universitetslektorerna tillfälle att kontinuerligt bedriva forskning, för vilket utrymme kan beredas genom nedsättning av undervisningsskyldigheten med minst en fjärdedel.

Enligt *odontologiska fakulteten i Lund* kan U 68:s diskussioner och

förslag i princip accepteras. Deltagande i forskning är enligt fakulteten i och för sig inte nödvändigt för utveckling av vetenskaplig profil — väsentlig för lärare i högre utbildning — men det underlättar onekligen.

UKÄ tillstyrker U 68:s förslag och förutsätter att såväl undervisnings- som forskningsuppgifter skall kunna ingå i samtliga lärarkategoriers arbetsuppgifter. I princip bör enligt UKÄ eftersträvas en sådan förändring av lärarrollen i den nya högskolan att en distinkt skillnad mellan forsknings- och undervisningsskyldighet, räknat i timtal eller liknande normer, inte längre upprätthålls. UKÄ förordar i sitt yttrande över utredningen om professorstillsättning att bestämmelserna om universitetslektorers åligganden revideras, bl.a. så att det åligger universitetslektor att följa forskningsutvecklingen och i övrigt anordna sin verksamhet så att forskningsanknytningen i utbildningen främjas. *Medicinska fakulteten i Uppsala* och *lärarkollegiet vid veterinärhögskolan* anser att universitetslektorerna bör ha skyldighet att bedriva egen forskning.

U 68:s synpunkter på universitetslektorernas roll i forskarutbildningen välkomnas av samtliga remissinstanser som berört frågan.

De flesta remissinstanser som behandlar U 68:s förslag om former för tillsättning av tjänster som universitetslektor (motsv.) avstyrker detta. I regel förordas samma former för tillsättning av ordinarie universitetslektorat som för professorstillsättning, dvs. att fakultets/sektionsorgan skall vara beredande organ och att tjänsterna skall tillsättas av regeringen. Bl. a. *UKÄ* och *statskontoret* tillstyrker dock utredningens förslag.

De personaladministrativa aspekterna på en reform av den vidd, som U 68 föreslår, borde enligt några remissinstanser ha behandlats av utredningen. Enligt *SÖ*:s bedömning bör t.ex. ställningstaganden till vilka tjänstetyper som skall förekomma för ledningsfunktioner av olika slag samt erforderliga föreskrifter och förhandlingsuppdrag ges i så nära anslutning till principbeslut som möjligt och inte anstå till en tidpunkt knappt ett halvt år före reformens ikraftträdande.

SPN anser att den nuvarande personaladministrationen inom UKÄ-området kan karaktäriseras som passiv. U 68 har inte tillräckligt utrett sitt förslags konsekvenser och inte heller beaktat nulägets svåra personaladministrativa problem inom högskoleområdet. U 68:s förslag till ny förvaltningsorganisation kan, enligt SPN:s uppfattning, därför inte ligga till grund för statsmakternas ställningstaganden utan kompletterande utredningar inom detta område. Enligt SPN:s mening är det väsentligt att varje högskola redan från starten garanteras en minimistandard för personaladministrationen. En helt ny syn bör anläggas på högskolornas personalfrågor där frågor om tryggheten för alla kategorier anställda, deras användbarhet och rekrytering blir lösta i ett sammanhang. SPN anser att, oavsett vad U 68:s förslag leder till, en

personaladministrativ översyn inom högskoleväsendet måste komma till stånd.

UKÄ betonar att de personaladministrativa enheterna på olika nivåer inom högskoleområdet för närvarande inte är dimensionerade för att uppfylla flertalet av de minimikrav som numera ställs på den statliga personalpolitiken. UKÄ förutsätter att en kraftig personaladministrativ upprustning kommer till stånd i samband med ett genomförande av en högskolereform.

De personaladministrativa funktionerna måste enligt *TCO*:s uppfattning utvecklas och förstärkas. Detta behov blir än större mot bakgrund av dels att omorganisationen syftar till en integration av flera nu fristående enheter, dels att betydande samordningsproblem kan förutses av rent verksamhetsmässiga skäl. Det finns därför, bl.a. mot denna bakgrund, enligt TCO:s uppfattning starka skäl för att organisationskommittén för det nya verket ges i uppdrag att inleda samarbete med delegationen för förvaltningsdemokrati (DEFF) och SPN.

1.2.8 Kostnader

Undervisnings- och administrationskostnader

De remissinstanser som går närmare in på kostnadsfrågorna är kritiska mot U 68:s kostnadsberäkningar som de uppfattar som ofullständiga och oprecisa. Kritiken mynnar i regel ut i att de av U 68 beräknade kostnaderna är för låga.

U 68:s beräkningar bygger på genomsnittskostnader per studerande vid befintliga läroanstalter. En sådan beräkningsmodell kan, enligt bl. a. *UKÄ, teologiska fakulteten i Lund, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *filialnämnden i Örebro,* knappast användas vid beräkning av kostnaderna för en lokalisering till nya orter där verksamheten, i varje fall under U 68:s planeringsperiod, inte alls avses få en omfattning som på nuvarande universitetsorter.

UKÄ anser att merkostnaderna för U 68:s lokaliseringsförslag — med hänsyn till bl. a. kostnadsrelationen mellan universitetsfilialerna och moderuniversiteten — kan beräknas till ungefär 20—25 miljoner kronor.

Konsistoriet vid universitetet i Göteborg påtalar att U 68 inte räknat med kostnader för den service som den större högskolan inom en region förutsätts ge till de mindre högskolorna när det gäller planering, forskningskontakt, distribution av utbildning m. m.

Flera remissinstanser — bl. a. *konsistoriet vid universitetet i Göteborg, tekniska fakulteten i Linköping* och *filialnämnden i Örebro* — anser att som kostnader för U 68:s lokaliseringsförslag borde ha medräknats kostnaderna för befarat underutnyttjande av befintliga resurser vid de äldre högskolorna.

Många remissinstanser — bl. a. *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, humanistiska fakulteten i Uppsala, teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd, filialrådet i Växjö* och *tekniska fakulteten i Linköping* — hävdar att den av U 68 föreslagna institutionella organisationen sannolikt kommer att medföra kraftigt ökade administrativa kostnader.

Konsistoriet i Lund anser att U 68 underskattat de administrativa följdkostnaderna för dels förvaltningarna vid de nya högskolorna, dels kansliorganisationerna för utbildningsnämnd/linjenämndsverksamheten vid samtliga högskolor. Enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* måste de många små högskoleenheterna tillsammans bli ganska dyrbara, inte minst med tanke på att var och en skall ha egen förvaltning.

Konsistoriet vid universitetet i Stockholm menar att ett genomförande av U 68:s förslag förutsätter en betydande förstärkning av institutionernas administrativa resurser enbart för den kontinuerliga kraftigt ökade planeringsverksamhet, som fordras för att U 68:s nämndorganisation skall fungera.

Statskontoret erinrar om de betydande kostnader som är förenade med en sådan administrativ omläggning som ett genomförande av U 68:s förslag skulle innebära.

Enligt *tekniska fakultetens utbildningsnämnd i Linköping* kan frågan om sammanträdesarvoden i längden inte förbli olöst. Sådana arvoden kan med U 68:s högskoleorganisation väntas medföra stora kostnader.

Enligt *UKÄ* kan emellertid de eventuella merkostnaderna till följd av bl. a. tillkomsten av olika organ på skilda nivåer i den rikare förgrenade lokala organisationen totalt sett förutsättas bli av marginell betydelse.

Konsistoriet vid universitetet i Göteborg påpekar att många institutioner kommer att ge utbildning inom flera utbildningslinjer och i kontakt med flera linjenämnder. Detta medför enligt konsistoriet ökade kostnader såväl för själva undervisningen, där samundervisning av olika grupper många gånger inte blir möjlig, som för det administrativa arbetet inom institutionen.

Flera remissinstanser — *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm, konsistoriet vid universitetet i Göteborg, samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* m. fl. — framhåller att yrkesinriktad utbildning oftast är dyrare än allmän, teoretisk utbildning och att, eftersom U 68 inte beaktat detta, kostnaderna måste bli högre än de av U 68 beräknade. *Filosofiska fakulteten i Linköping* finner att U 68 försummat att ta upp kostnadsaspekterna på en ökad yrkesinriktning av utbildningen inom de nuvarande filosofiska fakulteterna. Fakulteten anser att en större medelstilldelning är en oundgänglig förutsättning för att utbildningen skall kunna bli yrkesinriktad, något som stöds av

kostnadsjämförelser mellan utbildningar med olika grad av yrkesinriktning.

Med hänsyn till att U 68 inte preciserat sig beträffande eventuell kostnadsfördelning mellan stat och landsting och primärkommuner i de fall de senare åtar sig ett huvudmannaskap för delar av den nya högskolan förutsätter *Landstingsförbundet* att staten tar initiativet till överläggningar om kostnadsfördelning i de fall staten inte ikläder sig hela kostnadsansvaret. Landstingsförbundet är berett att medverka till att ytterligare kostnadsunderlag tas fram som kan ligga till grund för de förhandlingar som förutsätts komma till stånd.

Flertalet *landsting* anser likaså att finansieringsfrågorna måste klargöras innan ställning kan tas till frågan om huvudmannaskap för de olika utbildningslinjerna.

Lokal- och utrustningskostnader m. m.

Forskningsbiblioteksrådet anser att universitetsfilialernas bibliotek inte skulle ha kunnat bedriva sin verksamhet utan betydande tillskott från bl. a. kommuner och landsting och att det statliga engångsanslag som anvisades för uppbyggnad av dessa bibliotek inte rimligtvis kan tjäna som utgångspunkt för beräkning av bokinköpsanslagen till de föreslagna nya högskolorna. Även *humanistiska fakulteten i Umeå, filialnämnden i Örebro* m. fl. anser att U 68 underskattat kostnaderna för bl. a. bibliotek på de "nya" högskoleorterna.

UUH redovisar egna beräkningar av utrustningskostnaderna utgående från dels en indelning av den grundläggande utbildningen i tre grupper efter de krav utbildningslinjerna ställer på lokalyta per studerande, dels en beräknad fördelning på dessa tre grupper av nytillkommande studerande, dels UUH:s erfarenheter av utrustningsbehovet per studerande. Enligt UUH:s beräkningar skulle de totala utrustningskostnaderna för planeringsperioden 1976/77—1983/84 uppgå till 57,75 milj. kr. och inte till 40 milj. kr. som U 68 räknat med.

Byggnadsstyrelsen påpekar att U 68 inte redovisar lokalbehovet för den föreslagna utbyggnaden vare sig totalt eller per ort. Styrelsen kan därför inte bedöma utredningens förslag. Byggnadsstyrelsen är mycket tveksam till möjligheterna att i huvudsak använda äldre gymnasieskolor i befintligt skick för den nya högskoleutbildningen.

Även *UKÄ* anser att det material rörande investeringskostnaderna som presenterats i betänkandet är summariskt och inte utgör tillräckligt underlag för mer preciserade ställningstaganden.

Länsstyrelsen m.fl. i Hallands län anser i likhet med U 68 att en decentraliserad högskoleorganisation skulle bli mindre kostnadskrävande från investeringssynpunkt än om motsvarande utbyggnad skulle företas på de nuvarande universitets- och filialorterna.

1.2.9 Genomförande av U 68:s förslag

I den mån remissinstanser tar avstånd från U 68:s förslag, förordar helt eller delvis andra lösningar än utredningen eller begär ytterligare utredning innebär detta givetvis också ställningstaganden i frågan om genomförande av förslagen. Sådana ställningstaganden framgår av redovisningen i det föregående av dels de sammanfattande bedömningar som remissinstanserna gjort (1.2.1), dels deras behandling av de olika sakfrågorna (1.2.2—1.2.8). I detta sammanhang redovisas sådana remissynpunkter på genomförandefrågorna som utgår från att förändringar skall genomföras på grundval av U 68:s förslag.

UKÄ anser — mot bakgrund av den livliga debatt som utredningsförslagen väckt — att ett förverkligande av dem efter principbeslut av statsmakterna i slutledet bör ske i mycket nära samverkan mellan de berörda. Kraven på ett successivt reformarbete synes enligt UKÄ på förhand ha tillmötesgåtts av U 68 själv genom utredningens idé om att ett fortsatt arbete med organisatoriska frågor skall ske i lokala kommittéer. Enligt UKÄ:s mening krävs emellertid därutöver en samlad prövning av frågor rörande den institutionella organisationen i nära samverkan med dem som närmast berörs av en framtida omorganisation. UKÄ framhåller att organisationskommittéerna bör få större möjligheter för ortsvis varierande lösningar än betänkandet förutsatt. Det borde enligt UKÄ finnas möjligheter att, utan att av statsmakterna fastlagda riktlinjer och handlingsramar åsidosätts eller grundläggande rättvisemoment eller andra hörnstenar skjuts åt sidan, bygga in en i god mening verkande konkurrensförmåga hos högskolans enskilda beståndsdelar.

När det gäller tidsplanen anser UKÄ att starka skäl talar för att uppbyggandet av en sammanhållen, enhetlig högskola och ett fastläggande av grunderna i organisationen i tiden samordnas med ett ikraftträdande av 1972 års riksdagsbeslut om principer för behörighet och urval. UKÄ anser sig sammanfattningsvis böra förorda att statsmakterna fattar de beslut som fordras för att en reform med anledning av U 68:s förslag skall kunna inledas läsåret 1976/77. I sammanhanget pekar UKÄ på vikten av att informationsfrågorna får tillräckligt utrymme — såväl planeringsmässigt som i fråga om resurser — i det kommande utvecklingsarbetet. UHÄ bör enligt UKÄ inrättas först den 1 januari 1976 för att förberedelsetiden skall bli tillräcklig.

SÖ finner sammanfattningsvis — mot bakgrund av bl.a. det omfattande arbete som kan förutses för organisationskommittéernas del och informationsbehoven i samband med en reform — mycket starka skäl tala för att de av U 68:s förslag föranledda förändringarna träder i kraft först 1977/78. Dock bör UHÄ:s verksamhet starta 1975.

Nämnden för socionomutbildning förordar "ett experimenterande för-

hållningssätt" vid genomförande av förändringar på grundval av U 68:s förslag. Det är enligt nämndens mening angeläget att tillvarata de möjligheter som de av U 68 föreslagna organisationskommittéerna erbjuder för planerad organisatorisk försöksverksamhet och lokal differentiering. Det bör också vara möjligt för kommittéerna att lägga fram förslag i etapper så att erfarenheter av försöksverksamhet kan ligga till grund för en eventuell vidare tillämpning av en viss organisatorisk modell.

Socialstyrelsen ser det som naturligt att en omfattande organisatorisk förändring av högskoleutbildningen i enlighet med U 68:s förslag måste genomföras successivt. Det är dock enligt styrelsen viktigt att förslagets genomförande planeras noggrant inom en fastställd tidsplan.

Statskontoret och *RRV* anser båda det orealistiskt att genomföra den föreslagna omläggningen enligt den av U 68 skisserade tidsplanen, detta i första hand med hänsyn till de krav på uppbyggnad av antagnings- och informationssystem och på information till de studerande m. fl. som ett genomförande av både U 68:s och KK:s förslag kommer att ställa.

AMS påpekar nödvändigheten av att i god tid före genomförandet av en reform lättillgänglig information om kompetenskrav, studieuppläggning och ansökningstider föreligger både för presumtiva studerande och för funktionärer inom skola och arbetsmarknadsverk.

Några *universitets-* och *högskoleorgan* samt *styrelsen för statens brandskola* anser tidsmarginalerna enligt den föreslagna planen för genomförande vara alltför knappa och förordar en förskjutning.

Utan att ta ställning till tidpunkterna stryker *KK* under att det föreligger ett betydligt starkare samband mellan ikraftträdandet av nya behörighets- och urvalsregler och ett fungerande antagningssystem än det U 68 uttrycker. Det är av praktiska och ekonomiska skäl nödvändigt att U 68:s förslag om dimensionering och antagning genomförs först vid tidpunkten för genomförande av KK:s förslag.

SACO anser att dimensioneringsförslagen och övergången till principen om yrkesinriktning av högskoleutbildningen bör genomföras läsåret 1976/77 i enlighet med U 68:s förslag. I övriga delar kan emellertid ett genomförande etappvis komma att visa sig nödvändigt. Detta gäller bl. a. i fråga om den institutionella organisationen, där SACO förordar en ytterligare översyn. SACO betonar vikten av att den nya organisationsstrukturen kan införas i nära samförstånd med de närmast berörda personalkategorierna.

Åtskilliga *universitets-* och *högskoleorgan* samt *personalorganisationerna* stryker under vikten av att olika berörda läroanstalter, utbildningar och grupper blir företrädda i de föreslagna organisationskommittéerna och deras arbete.

1.2.10 Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning

Allmänt

U 68:s förslag om försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning har med några få undantag fått ett mycket positivt mottagande av remissinstanserna. Många anser att den föreslagna utbildningen tillgodoser ett påtagligt behov av vidareutbildning hos en stor grupp som f.n. saknar denna möjlighet. Samtidigt har industrin bl.a. på grund av den snabba tekniska utvecklingen ett permanent behov av utbildning för att ge olika kategorier arbetstagare förbättrade yrkeskunskaper.

Statskontoret tillstyrker den föreslagna försöksverksamheten liksom *RRV* som finner det riktigt och i överensstämmelse med den allmänna utvecklingen inom utbildningsområdet att det vid sidan av mera allmänna utbildningar inrättas korta, klart yrkesinriktade utbildningsvägar för ifrågavarande målgrupper. Den föreslagna utbildningen synes också väl passa in i ett framtida utbildningsmönster där personer med gedigna yrkeskunskaper som grund bygger vidare på sin tidigare utbildning.

UKÄ betonar att den föreslagna försöksverksamheten är ett mycket betydelsefullt led i utvecklingen mot en mer allsidig rekrytering till den högre utbildningen. Denna utveckling har tagit sig uttryck å ena sidan i beslut som möjliggör ett vidgat tillträde till mer traditionell universitetsutbildning, å andra sidan i en strävan att bredda utbildningsutbudet genom tillskapandet av nya studievägar i högskolan. Personer som har skaffat sig grundläggande yrkesutbildning och som sedan vidgat och fördjupat den genom en längre tids verksamhet inom sitt yrkesområde har hittills, som U 68 påpekar, haft små möjligheter att söka sig till högre utbildning som svarar mot deras behov och förutsättningar. Detta gäller i särskilt hög grad industri- och hantverksområdet. De nu föreslagna yrkestekniska högskolelinjerna kommer enligt UKÄ:s mening att bli ett viktigt första steg att avhjälpa denna brist förutsatt att den nya utbildningen bl. a. genom rimliga studiesociala villkor görs åtkomlig för den primärt avsedda studerandegruppen.

De flesta remissinstanserna inom UKÄ:s förvaltningsområde tillstyrker eller har ingen erinran mot den föreslagna försöksverksamheten. Vissa instanser pekar dock på sambandet mellan U 68:s förslag i denna del och förslagen i huvudbetänkandet och förordar av detta skäl ett uppskov med försöksverksamheten.

Också *SÖ* intar en mera avvaktande hållning till U 68:s förslag om försöksverksamhet och betonar att vissa förslag har så nära anknytning till den framtida utformningen av högskolan att SÖ inte ansett sig i detta sammanhang kunna uttala sig bestämt beträffande åtskilliga frågor och därmed föregripa ställningstaganden till U 68:s förslag om

högskolan. Av myndigheter inom SÖ:s verksamhetsområde har bl. a. länsskolnämnderna och lärarhögskolorna i allmänhet tillstyrkt den föreslagna försöksverksamheten.

AMS framhåller behovet av vidareutbildning på högskolenivå för den som genomgått den yrkesinriktade utbildningen inom gymnasieskolan eller tidigare motsvarande skolformer. En grundläggande yrkesutbildning får inte som hittills utgöra en återvändsgränd, utan möjligheter till vidareutbildning bör finnas oavsett val av utbildningsväg. Den kraftiga utbyggnaden av högskoleutbildningen under de senaste årtiondena har enligt AMS till mycket ringa del berört den stora gruppen människor i industri- och hantverksyrken. Genom tillkomsten av en yrkesteknisk högskoleutbildning kommer denna grupp att beredas möjligheter till vidareutbildning som svarar mot grundutbildningens inriktning. AMS framhåller också industrins stora behov av yrkesutövare med goda yrkeskunskaper och tillstyrker i allt väsentligt U 68:s förslag.

FÖVUX anser att den föreslagna försöksverksamheten är ett betydelsefullt bidrag till utvecklingen av utbildningsväsendet, som kommer att ge möjlighet till vidareutbildning för en stor grupp som hittills i stort sett varit utestängd från eftergymnasial utbildning.

CSN konstaterar med stor tillfredsställelse att yrkesteknisk högskoleutbildning blir tillgänglig för vuxna som efter en grundläggande yrkesutbildning skaffat sig några års arbetserfarenhet från sitt yrkesområde och sedan önskar vidareutbilda sig. *SVUX* delar denna positiva syn på den föreslagna utbildningen, inte bara därför att industrin erhåller bättre tillgång till kvalificerad arbetskraft eller för att den enskilde kan uppnå större arbetstillfredsställelse och få större utsikter till befordran. Lika viktigt är enligt SVUX att den yrkestekniska högskoleutbildningen ger förutsättningar för att stora grupper med kvalificerade och arbetsledande uppgifter i industrin i framtiden kommer att ha en fast förankring hos de stora grupperna av kollektivanställda. Häri ligger möjligheter till en vidgad företagsdemokrati som kan sägas ligga i alla yrkesarbetandes och därmed hela samhällets intresse. Utan den föreslagna utbildningen finns dessutom enligt SVUX påtagliga risker för att industrin i framtiden kommer att hämta den mera kvalificerade personalen direkt från mera teoretiskt inriktade utbildningar bland personer utan egna erfarenheter från arbetslivet.

Den utbyggnad av högskoleutbildning som hittills skett har enligt *LO* praktiskt taget genomgående gällt fortsatta utbildningsmöjligheter på teoretiskt inriktade linjer inom gymnasiet. Detta har inneburit att elever från yrkesbetonade utbildningslinjer hittills varit utestängda från högskoleutbildning. LO har under lång tid hävdat det angelägna i att tillskapa fortsatta utbildningsmöjligheter för elever med yrkesskoleutbildning, yrkesbetonad utbildning och utbildning för dem som redan är verksamma i arbetslivet. LO hälsar därför med tillfredsställ-

lelse U 68:s förslag om försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. De yrkesinriktade utbildningslinjerna inom gymnasieskolan får vid genomförande av förslaget inte längre karaktären av återvändsgränder. Detta medverkar till att bryta ner de sociala värderingar beträffande utbildningsval som förfarande finns och som grundlägger skillnader mellan gymnasiets allmänna och yrkesbetonade yrkesvägar samt mellan s. k. praktiskt resp. teoretiskt yrkesarbete. LO understryker också det ökade behov av kunskaper som de anställda upplever genom nya former för samarbete och medinflytande för att få ett vidgat inflytande över den egna arbetssituationen.

Den föreslagna yrkestekniska högskoleutbildningen tillgodoser enligt *TCO* mycket angelägna behov och förslaget är principiellt utomordentligt viktigt. En mera allmän tillgång till högre utbildning av yrkesteknisk karaktär skulle otvivelaktigt skapa en balanserad efterfrågan på gymnasial utbildning samtidigt som goda betingelser för ett system med återkommande utbildning skulle åstadkommas. TCO betraktar förslaget som en logisk konsekvens av den integrerade gymnasieskolan och på samma gång ett nödvändigt komplement till reformeringen av det gymnasiala skolsystemet. Tillskapas inte ett system av högre utbildning som är anpassat till den kompetens som de yrkesinriktade linjerna ger, kommer det viktigaste hjälpmedlet att saknas när det gäller att förverkliga målet -- likvärdighet mellan gymnasieskolans teoretiska och praktiska linjer. TCO understryker också att viktiga arbetsmarknadsbehov kommer att kunna tillgodoses genom en yrkesteknisk högskoleutbildning.

SACO och *SR* tillstyrker en försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. SACO anser det väsentligt att utbildningens karaktär av högskoleutbildning understryks. Också *SFS, Teknologorganisationen Reftec* och *SECO* tillstyrker den föreslagna försöksverksamheten. SFS menar att den aktuella utbildningen på lång sikt kan tänkas komma att fungera som ett av flera medel att komma tillrätta med den nuvarande sociala snedrekryteringen till högre utbildning, bl. a. genom att påverka och förändra attityderna till denna så att högskolan uppfattas som ett reellt studiealternativ av flera grupper än f. n.

SAF/SI hälsar med stor tillfredsställelse U 68:s förslag om försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning. Organisationerna menar att denna utbildning tillgodoser ett rättvisekrav i det avseendet att även eleverna på de praktiskt inriktade linjerna i gymnasieskolan får vidareutbildningsmöjligheter. Den föreslagna utbildningen bygger på en flerårig kvalificerad yrkeserfarenhet och utbildningen bör enligt organisationernas mening leda till en kompetens som har alla utsikter att hävda sig väl i arbetslivet. *Sveriges grossistförbund* instämmer i SAF/SI:s yttrande.

Landstingsförbundet framhåller att den föreslagna yrkestekniska

högskoleutbildningen är betydelsefull genom att den öppnar möjligheter för människor med praktisk yrkesutbildning och yrkeserfarenhet att erhålla fortsatt utbildning. Även *Svenska kommunförbundet* och *Svenska teknologföreningen,* numera Sveriges civilingenjörsförbund, tillstyrker den föreslagna försöksverksamheten.

Samtliga *länsstyrelser* understryker det stora behovet av en yrkesteknisk högskoleutbildning och tillstyrker att en försöksverksamhet med sådan utbildning inleds.

STU finner det föga motiverat att ge den föreslagna utbildningen status av högskoleutbildning. STU anser det oklart varför den aktuella utbildningen skall organiseras som ett separat utbildningsalternativ och inte knytas till gymnasieskolans redan befintliga yrkestekniska grenar. En sådan anknytning skulle medföra att den avsedda rekryteringen från de redan yrkesverksammas led väsentligt underlättas genom att utbudet kan ges på ett betydligt större antal orter.

SIFU ställer sig i princip positivt till förslag och intentioner att på olika nivåer förbättra och utveckla utbildningen inom olika yrken och teknikområden. Sålunda delar institutet U 68:s uppfattning att ökade utbildningsinsatser fordras för att uppnå de huvudmål som anges i betänkandet. Beträffande det sätt på vilket detta föreslås realiserat redovisar emellertid institutet en avvikande uppfattning.

Enligt SIFU:s uppfattning måste den utbildning inom industrin och hantverket som ligger över gymnasieskolan ses i ett sammanhang och en enhetlig lösning eftersträvas vad gäller såväl fortbildning som vidareutbildning. Denna fråga är enligt institutets mening olöst. Det är oklart var det allmänna utbildningsväsendets ansvar slutar och näringslivets fortbildning och vidareutbildning tar vid. En systematisering och en ny ändamålsenlig organisation av denna kontinuerligt pågående fortbildning med fördelning av kostnader och ansvar på såväl den enskilde och företaget som samhället anser institutet vara erforderlig.

Utbildningens mål, innehåll och uppläggning

Remissinstanserna har i huvudsak tillstyrkt U 68:s förslag till innehåll i samt inriktning och uppläggning av den yrkestekniska högskoleutbildningen. När det gäller betygsättningen i utbildningen råder det däremot delade meningar.

UKÄ tillstyrker att sex utbildningslinjer med den av U 68 föreslagna inriktningen prövas i försöksverksamheten, som bör vara av begränsad omfattning. Det är väsentligt att man vid kommande överväganden vidgar perspektivet till nya områden. UKÄ delar U 68:s syn på centralt fastställda utbildningsplaner, nämligen att det bör tillåtas stor lokal frihet i tillämpningen. UKÄ menar att denna princip är särskilt giltig och tillämplig för en försöksverksamhet av den begränsade omfattning

som U 68 föreslår. Det bör därför vara en sak för den lokala försöksledningen att i detalj planera och besluta om utbildningslinjens innehåll och organisation.

Det är enligt UKÄ:s uppfattning varken möjligt eller lämpligt att på förhand närmare precisera innehåll i och uppläggning av de yrkestekniska utbildningslinjerna. Samtidigt understryker UKÄ vikten av att de studerande själva ges tillfälle att påverka sin utbildning. UKÄ noterar med tillfredsställelse det utrymme som enligt U 68:s förslag skall ägnas mer allmänt inriktade ämnen i samtliga försökslinjer. Det är enligt UKÄ:s uppfattning allmänt sett en fördel om också starkt arbetslivsinriktade utbildningar har inslag av allmän och orienterande karaktär som ett komplement till det mer snävt målinriktade innehållet. UKÄ understryker också vikten av att den föreslagna frivilliga undervisningen i engelska kommer till stånd på försöksorterna.

När det gäller uppläggningen av undervisningen förutser UKÄ att integration, i betydelsen koppling mellan teori och tillämpning, kommer att vara av avgörande betydelse för kvaliteten i den yrkestekniska högskoleutbildningen. Det är därför enligt UKÄ:s mening synnerligen angeläget att de lärare av olika kategorier som anlitas för undervisningen ges tillfälle att tillsammans planera och genomföra verksamheten under aktiv medverkan av de studerande.

UKÄ ansluter sig till U 68:s förslag om en tvågradig betygsskala i försöksverksamheten — resultaten av denna får utvisa om det finns anledning att i ett mer reguljärt skede tillämpa ett annat betygssystem.

SÖ anser att de föreslagna utbildningslinjerna inom den yrkestekniska högskoleutbildningen bör ses som delar i högskolan och inte särbehandlas. De bör utformas så att syftena för varje linje kan åtskiljas från syftena för de specialkurser och högre specialkurser i gymnasieskolan som kan finnas på motsvarande yrkesområden. Vidare bör planeringskonsekvenserna för vissa linjer och specialkurser i gymnasieskolan ytterligare övervägas, i första hand gäller detta tvåårig teknisk linje samt en del specialkurser inom det tekniska området.

SÖ har intet att erinra mot U 68:s kriterier för valet av försökslinjer, nämligen dels inriktning mot industrigrenar som representerar en stor del av den totala arbetskraften, dels hänsyn till behovet av utbildning inom resp. bransch. SÖ anser att såväl behovet av yrkesinriktad eftergymnasial utbildning som förutsättningarna att anordna försöksverksamhet i och för sig talar för att denna borde utvidgas till flera branscher än vad U 68 föreslagit. Med hänsyn till vad U 68 anfört beträffande skälen för begränsning till sex linjer, nämligen önskvärdheten av planering och genomförande inom så kort tidsperiod som möjligt, vill dock SÖ inte yrka på en omedelbar utökning av försöksverksamheten till andra branscher än de föreslagna. SÖ föreslår emellertid att den

centrala myndigheten för den yrkestekniska högskoleutbildningen undersöker möjligheterna att, snarast efter det förutsättningarna i detta avseende har klargjorts, utvidga försöksverksamheten med en eller flera linjer även mot andra områden än industriell verksamhet.

När det gäller innehållet i den föreslagna utbildningen anser SÖ att utbildningsplanerna för varje linje bör inriktas främst mot bättre definierade målgrupper än vad U 68 föreslagit. Vidare bör de fyllas med innehåll som i större utsträckning syftar till en sådan breddning och fördjupning av elevens yrkesskicklighet att denne bl. a. blir i stånd att göra bedömningar och ställningstaganden avseende hela sitt yrkesområde.

SÖ anser det värdefullt att olika organisatoriska modeller för undervisningen prövas. Beträffande sandwich-modellen föreslår SÖ att det undersöks om vissa studieuppgifter kan lämnas till de studerande under uppehållen mellan de egentliga studieperioderna. SÖ understryker vad U 68 anför beträffande värdet av att de studerande vid undervisning enligt sandwich-modellen får möjlighet att tillämpa och pröva sina nyförvärvade kunskaper och färdigheter under yrkesverksamheten mellan studieperioderna. SÖ är dock medveten om att en dylik samordning mellan yrkesverksamhet och studier i praktiken kan innebära betydande problem.

Vad avser betygsättningen i den yrkestekniska högskoleutbildningen anser SÖ att även i denna utbildning tre skalsteg bör tillämpas. SÖ kan inte inse att detta skulle få mer negativa effekter. Ett system med två steg i betygskalan skulle däremot betraktas som ett exempel på sådana undantag från övrig högskoleutbildning vilka i den allmänna uppfattningen kan motverka ifrågavarande utbildningslinjers integration i högskolan.

U 68:s förslag till uppläggning av den yrkestekniska högskoleutbildningen tillstyrks av *RRV* och *AMS*. Dessa myndigheter delar exempelvis utredningens uppfattning att kunskaper i engelska inte bör gälla som inträdesvillkor till den aktuella utbildningen. Däremot anser AMS att undervisning i engelska bör göras obligatorisk på alla försökslinjer för de elever som saknar grundkunskaper i ämnet, eftersom kunskaper i engelska måste anses utomordentligt betydelsefulla för de arbetsuppgifter som den yrkestekniska högskoleutbildningen planeras för. Vidare anser styrelsen att samma betygsystem bör tillämpas för den aktuella utbildningen som för all övrig högskoleutbildning. Ett olika utformat betygsystem skulle ge den yrkestekniska högskoleutbildningen en icke önskvärd särställning bland högskoleutbildningarna.

SIFU framhåller att den föreslagna högskoleutbildningen bör ges en stark profilering med tyngdpunkten på yrkestekniken; risk föreligger eljest att en ytterligare utbildningsväg inrättas som leder mot mera allmänt inriktade ingenjörs-, tekniker- och arbetsledarfunktioner.

Förslaget att allmänna ämnen skall ha en framträdande plats i utbildningsplanerna för den yrkestekniska högskoleutbildningen tillstyrks av *LO*, som även delar U 68:s uppfattning att ämnet engelska inte skall utgöra krav för inträde till den aktuella utbildningen. Däremot anser LO att de som saknar grundkunskaper i engelska bör erhålla en obligatorisk grundkurs, eftersom kunskaper i engelska inom allt fler yrkesområden är en förutsättning för att kunna ta del av facklitteratur, anvisningar, arbetsbeskrivningar m. m. LO understryker vikten av att undervisnings- och arbetsformerna liksom de pedagogiska metoderna styrs av de studerandes förkunskaper, erfarenheter och speciella förutsättningar för utbildningen. Vidare tillstyrker LO utredningens förslag till omfattning av försöksverksamheten samt val av utbildningslinjer. Det är emellertid LO:s uppfattning att den yrkestekniska högskoleutbildningen skall utvecklas till att omfatta ytterligare branscher.

Även *TCO* delar U 68:s uppfattning att de yrkestekniska utbildningslinjerna utöver rent yrkestekniska ämnen också skall innehålla allmänna ämnen. TCO betonar särskilt att ämnena arbetslivskunskap, arbetsmiljö och ergonomi bör ges ett brett utrymme i utbildningen. Organisationen noterar också med tillfredsställelse att förslaget tillåter en stor lokal frihet i den närmare planeringen av de olika utbildningslinjernas innehåll och organisation. TCO anser att U 68:s kriterier för val av yrkestekniska utbildningslinjer är väl grundade. Dock borde enligt TCO:s uppfattning en utbildningslinje med inriktning mot byggnadsbranschen ha ingått i försöksomgången. När det gäller betygsättningen anser TCO att det på sikt skall tillämpas ett enhetligt betygssystem inom all högskoleutbildning. TCO tillstyrker dock att det under försöksverksamheten tillämpas ett avvikande system för den yrkestekniska högskoleutbildningen.

Utredningens förslag till övergripande mål för den yrkestekniska högskoleutbildningen tillstyrks av *SACO* och *SR*. Organisationerna tillstyrker att svenska, arbetslivskunskap, företagsekonomi samt arbetsmiljö och ergonomi ingår som allmänna ämnen i utbildningen. När det gäller engelskans ställning i utbildningen anser SACO att den bör vara obligatoriskt ämne, medan SR accepterar att ämnet skall kunna väljas som frivilligt ämne under försöksperioden. Vidare anser organisationerna det mindre lämpligt att skilda betygsystem kommer till användning i den yrkestekniska högskoleutbildningen och i annan högskoleutbildning. SACO och SR föreslår därför att tre betygsgrader skall användas även i den nu föreslagna utbildningen.

Med utgångspunkt i U 68:s förslag till utbildningsplaner för den yrkestekniska högskoleutbildningen behandlar *SAF/SI* frågan om denna utbildnings förhållande till annan teknisk utbildning. Organisationerna anser att de föreslagna utbildningslinjerna nivåmässigt ligger ett steg ovanför de högre specialkurserna i gymnasieskolan. Utbildningen på de

föreslagna linjerna bygger på ett redan befintligt yrkeskunnande och inriktas på sådana funktioner där kombinationen av detta kunnande och en teknisk utbildning blir av särskilt stor betydelse. Utbildningen bör ge såväl kompetens för dagens behov som potential för kommande förändringar.

SAF/SI anser vidare att de kriterier som U 68 redovisar för valet av försökslinjer i huvudsak är riktiga. Organisationerna anser det dock beklagligt att branscher som uttalat stort intresse för att delta i försöksverksamheten måste avvisas. De framhåller att såväl intresset för som behovet av yrkesteknisk högskoleutbildning är mycket stort, inte bara inom den egentliga industrin utan inom näringslivet över huvud taget.

SAF/SI är positiva till tanken att besluten om utbildningens innehåll och organisation i stor utsträckning skall delegeras till lokal nivå. Organisationerna understryker emellertid betydelsen av att branschkommittéer med företrädare för arbetsgivar- och arbetstagarparterna ges stort inflytande på såväl den centrala som den lokala utbildningsplaneringen. När det gäller uppläggningen av undervisningen anser SAF/SI att elevernas omfattande yrkeserfarenhet skapar goda förutsättningar för att göra utbildningen starkt problemorienterad och därmed skapa en inlärningssituation som appellerar till elevgruppens sätt att fungera.

Statens råd för byggnadsforskning tillstyrker U 68:s val av yrkestekniska utbildningslinjer men föreslår att även en utbildningslinje för VVS-branschen startar parallellt med den nu föreslagna försöksverksamheten. Genom insatser från rådet och VVS-branschen finns det en god beredskap för att sätta igång en sådan försöksverksamhet. *Svenska ingenjörssamfundet* hälsar med tillfredsställelse de föreslagna yrkestekniska utbildningslinjerna men saknar en utbildningslinje under försöksverksamheten med byggnadsbranschen i sin helhet som rekryteringsunderlag.

CUF framhåller att de största utbildningsbehoven finns i de små och medelstora företagen som samtidigt har de sämsta möjligheterna att tillgodose dessa behov. Det är därför utomordentligt viktigt att denna utbildning även kommer de anställda i dessa företag till del. Utbildningen måste bl. a. syfta till att öka de små och medelstora produktionsenheternas livskraft och motverka fortsatt strukturrationalisering med utslagning och omflyttning av människor som följd.

Resurser för försöksverksamheten

Lärare i den yrkestekniska högskoleutbildningen skall enligt U 68:s förslag rekryteras från gymnasieskolan, annan högskoleutbildning samt industrin. *UKÄ* anser det nödvändigt att anlita lärarkrafter från näringslivet för en stor del av undervisningen. Detta kommer att med-

föra en värdefull prövning i mer systematisk form än hittills av möjligheterna till samverkan mellan högskoleväsendet och samhället i övrigt. En förutsättning för framgång i detta avseende är emellertid att utrymme ges för varierande lokala lösningar. UKÄ ser det som naturligt att undervisning på yrkesteknisk linje skall kunna räknas in i tjänstunderlaget för lärare i annan högskoleutbildning. Vidare delar UKÄ utredningens uppfattning att befintliga resurser i fråga om lokaler och utrustning i allt väsentligt bör kunna utnyttjas för försöksverksamheten. Anskaffandet av läromedel för utbildningen kommer i stor utsträckning att vara en angelägenhet för den lokala försöksledningen. UKÄ förutsätter att erforderlig expertis, främst i branschfrågor, skall kunna konsulteras på både lokal och regional nivå samt att utbildningsväsendets olika servicemöjligheter på läromedelsområdet kan utnyttjas över stadie- och förvaltningsgränser.

SÖ anser det utomordentligt betydelsefullt för den yrkestekniska utbildningen och utvärderingen av försöksverksamheten att de lokala utbildningsanordnarna kan rekrytera lämpliga lärare från de tre nyssnämnda kategorierna. Pedagogisk utbildning och erfarenheter från vuxenutbildning är värdefulla för de lärare som hämtas från yrkeslivet. Samtidigt bör lärare i allmänt inriktade ämnen så långt det är möjligt ha erfarenhet av eller anknytning till arbetslivet. SÖ anser till skillnad från utredningen att betydande svårigheter kan uppstå att finna dessa lärare i gymnasieskolan eller annan högskoleutbildning. En lösning som ligger nära till hands är att utnyttja lärare från den kommunala vuxenutbildningen.

När det gäller lokaler och utrustning för försöksverksamheten anser SÖ att det inte kan avgöras huruvida det finns utrymme för den yrkestekniska högskoleutbildningen i de gymnasieskolor som utredningen nämner förrän organisationen för gymnasieskolan och den yrkestekniska högskoleutbildningen på resp. ort fastställts. SÖ accepterar att det för en försöksverksamhet kan bli nödvändigt med provisoriska lösningar ifråga om lokaler och utrustning. Men dessa provisorier får inte menligt inverka på undervisningen. När det gäller läromedlen framhåller SÖ att åtgärder snarast bör vidtas för att begränsa provisoriet till enbart den tekniska utformningen av läromedel för den aktuella försöksverksamheten.

Byggnadsstyrelsen, som är lokalhållningsansvarig för bl.a. de statliga högskolorna, föreslår att det med hänsyn till de aktuella förutsättningarna bör anförtros de lokala högskoleorganen att träffa erforderliga överenskommelser om utnyttjande av lokaler m.m. Träffade överenskommelser bör anmälas bl.a. till byggnadsstyrelsen. I den mån utnyttjandet av lokalerna skulle föranleda kostnader bör dock erforderliga överenskommelser träffas genom styrelsens försorg.

TCO finner det synnerligen angeläget att för varje utbildningslinje

och ämne kvalificerade och väl lämpade lärarkrafter tillförs den yrkestekniska högskoleutbildningen. Organisationen understryker också vikten av att lärarna från skolområdet har praktisk erfarenhet och god kännedom om modern industri. Vidare bör man genom olika åtgärder av den typ U 68 föreslår stödja sådana lärare som helt eller delvis saknar pedagogisk utbildning eller lärarerfarenhet. TCO finner det också naturligt att lokaler och utrustning inom försöksorternas skolväsen och industri utnyttjas.

SACO anser att lärarnas anställningsförhållanden i största möjliga utsträckning bör utformas på sådant sätt, att de får inräkna undervisningen vid den yrkestekniska högskoleutbildningen i sin tjänst vid gymnasieskola eller högskola. Undervisningen i de allmänna ämnena samt i matematik, fysik och kemi bör enligt SACO normalt anförtros åt lärare från gymnasieskolan. SACO ställer sig, i likhet med *SR*, kritisk till utredningens resonemang i läromedelsfrågorna. Dessa bör vara lösta innan försöksverksamheten igångsätts.

Lärarna vid den yrkestekniska högskoleutbildningen bör enligt *SAF/SI* få en grundlig introduktion före utbildningens start där de pedagogiska arbetsformerna i en problemorienterad utbildning belyses. Vidare bör lärarna från företagen, i varje fall i den mån de saknar tidigare lärarerfarenhet, ges möjlighet att före utbildningsstarten genomgå en koncentrerad, praktiskt förankrad pedagogisk kurs under i varje fall någon veckas tid. Den pedagogiska orientering som enligt förslaget skall ges i anslutning till s.k. planeringsdagar bedömer organisationerna vara otillräcklig. Vidare delar inte SAF/SI U 68:s uppfattning att man delvis får lita till provisoriska lösningar när det gäller läromedel för den aktuella utbildningen. Organisationerna förordar att tillsynsmyndigheten får resurser att genomföra en grundlig inventering bland företag med syfte att få klarlagt vilket material som redan finns tillgängligt för utbildningsändamål.

Svenska kommunförbundet delar U 68:s uppfattning att det under försöksverksamheten inte bör tillskapas särskilda resurser för den yrkestekniska högskoleutbildningen; i stället bör befintlig kapacitet inom gymnasieskolan, universitet och högskolor samt industrin utnyttjas. En förläggning av försöksverksamheten till kommunal gymnasieskola aktualiserar dock enligt förbundet vissa spörsmål av ekonomisk natur. Kommunförbundet utgår från att de merkostnader som uppkommer för kommunerna avses bli täckta med statliga anslag. Det gäller utnyttjande av lokaler, utrustning och personal. Dessa kostnadsfrågor bör självfallet vara lösta innan försöksverksamheten startar. Kommunförbundet förutsätter att — på samma sätt som skett ifråga om kommunal medverkan när det gäller lärarutbildning vid lärarhögskola — avtal träffas mellan statsverket och berörda kommuner i syfte att tillförsäkra kommunerna full kostnadstäckning för denna av staten initie-

rade försöksverksamhet. Någon interkommunal kostnadsutjämning förutsätter kommunförbundet inte bli erforderlig.

Landstingsförbundet anser att det, även om man i förslaget till lokalisering av försöksverksamheten tagit hänsyn till existensen av utbildningsinstitutioner som har den erforderliga utrustningen, finns risk för ytterligare kostnader och investeringar för huvudmännen. I de fall det är fråga om insatser från kommunal eller landstingskommunal huvudman, exempelvis beträffande lärarmedverkan och utarbetandet av läromedel, förutsätter förbundet förhandlingar.

Dimensionering och lokalisering

Den föreslagna lokaliseringen av försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning behandlas i flertalet remissyttranden. *UKÄ* ansluter sig till U 68:s förslag i denna fråga. Vissa universitets- och högskoleorgan har dock förordat en något större försöksverksamhet, lokaliserad till andra orter än dem U 68 föreslagit. *Samarbetsnämnden vid universitetsfilialen i Karlstad* anser exempelvis att linjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri i första hand bör lokaliseras till Karlstad-Skoghall. *Rektorsämbetet i Umeå* menar att en yrkesteknisk högskolelinje med ekonomisk inriktning vore lämplig i Umeå. Enligt *rektorsämbetet vid tekniska högskolan i Stockholm* bör utbildning komma till stånd med inriktning mot området plast- och gummibearbetning. *NoTH* tillstyrker att linjer med inriktning mot stål- resp. verkstadsindustri förläggs till Luleå men föreslår att försöksverksamheten utvidgas till att även omfatta Skellefteå, där linjer med inriktning mot i första hand träindustri och lättare verkstadsindustri bör inrättas (jfr. 1.1.9.2). UKÄ redovisar i dessa sammanhang framställningar från *Sandvikens kommun* och *Skövde kommun* med förslag om förläggning av försöksverksamhet till resp. kommun. Sandvikens kommun önskar linjer i första hand för stålindustri men även för verkstadsindustri, medan Skövde kommun önskar utbildning med inriktning mot verkstadsindustri.

Med anledning av sistnämnda förslag framhåller UKÄ att val av nya orter och linjer för en kommande utbyggnad av yrkesteknisk högskoleutbildning bör diskuteras först när erfarenheter föreligger från en tids försöksverksamhet. Frågor som aktualiseras rörande spridning och nykonstruktion av yrkestekniska högskolelinjer avser UKÄ att fortsättningsvis behandla i samband med sina årliga anslagsframställningar.

Även om vissa skäl talar för en i jämförelse med förslaget utvidgad försöksverksamhet finns det enligt *SÖ* anledning att vara försiktig vid dimensioneringen av den aktuella försöksverksamheten. En avgörande fråga för rekryteringsmöjligheterna torde enligt SÖ:s uppfattning vara utformningen av studiestödet samt frågan om ledighet för studier. Med

dessa reservationer tillstyrker SÖ den föreslagna dimensioneringen av försöksverksamheten.

SÖ anser att de av U 68 angivna kriterierna för lokalisering av yrkesteknisk högskoleutbildning är rimliga. Däremot finner SÖ argument för att försöksverksamheten skulle kunna få minst lika goda förutsättningar på andra orter än de föreslagna. Utredningens resonemang om att valet av försöksorter inte får uppfattas som bindande för den framtida planeringen av den yrkestekniska högskoleutbildningen antyder enligt SÖ att U 68 uppfattar resurserna för utbildningen som mycket flexibla och lätta att utnyttja för alternativa organisationer. Erfarenheterna från planeringen av gymnasieskolan är enligt SÖ de motsatta. Kommunalt ansvariga instanser torde i allmänhet inte vara beredda att acceptera att resurser anskaffas enbart för en kortare försöksperiod. En lokalisering av försöksverksamheten får därför enligt SÖ betraktas som ganska definitiv och låsa utbildningsresurser under lång tid på berörda orter.

När det gäller U 68:s förslag till lokalisering hävdar SÖ att lokalproblem finns på tre orter som föreslås få försöksverksamhet med primärkommunalt huvudmannaskap, nämligen Borlänge, Eskilstuna och Jönköping. På alla tre orterna pågår lokalbehovsutredningar för gymnasieskolan.

Den föreslagna dimensioneringen och lokaliseringen av försöksverksamheten möter få erinringar inom SÖ-området. I vissa fall framhålls att resultaten av utvärderingen bör avvaktas innan verksamheten byggs ut och i andra fall framförs önskemål om ytterligare linjer eller om utbyte av linjer. *Länsskolnämnden i Uppsala län* föreslår exempelvis att en kemiteknisk linje förläggs till Uppsala medan *länsskolnämnden i Kronobergs län* anser att en linje med inriktning mot träindustri bör inrättas i Växjö. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* förordar att den linje med inriktning mot livsmedelsindustri, som av utredningen föreslås förlagd till Lund—Malmö, i stället förläggs till Helsingborg, medan *länsskolnämnden i Kristianstads län* föreslår att en linje med denna inriktning förläggs även till Kristianstad. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* bifogar en utredning från Skövde kommun och föreslår att en linje med inriktning mot verkstadsindustri förläggs till Skövde. Enligt *länsskolnämnden i Värmlands län* bör en utbildningslinje med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri förläggas till Skoghall eller Sundsvall i stället för, som utredningen föreslagit, Markaryd. *Länsskolnämnden i Örebro län* föreslår att en utbildningslinje med inriktning mot livsmedelsindustri förläggs till Örebro, medan bl.a. *länsskolnämnden i Västerbottens län* föreslår att en linje med inriktning mot verkstadsindustri förläggs till Skellefteå.

Enligt *RRV* bör ytterligare yrkesteknisk högskoleutbildning förläggas till Norrland. Mot bakgrund av de beslut som statsmakterna

fattat om högre teknisk utbildning i Luleå kan det enligt verket förtjäna att prövas om inte en större del av den föreslagna försöksverksamheten kan förläggas dit. RRV menar också att skäl synes tala för en förläggning av en linje med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri till exempelvis Sundsvall.

Även i länsstyrelsernas remissvar intar frågan om lokaliseringen av den yrkestekniska högskoleutbildningen en framträdande plats. *Länsstyrelsen i Stockolms län* konstaterar att U 68 föreslår en försöksverksamhet i samtliga utbildningsregioner utom Stockholmsregionen trots att denna region uppfyller alla kriterier som utredningen använt vid ortvalet för försöksverksamheten. Länsstyrelsen erinrar om att utvecklingen av sysselsättningen inom tillverkningsindustrin i regionen visar tydliga tecken på obalans och att Stockholmsregionen därvid hamnat i ett ogynnsamt läge. En lokalisering av kvalificerad yrkesteknisk utbildning till länet skulle markera en strävan att återställa den regionala balansen. Länsstyrelsen anser att ett flertal försökslinjer på goda grunder kan lokaliseras till länet, exempelvis sådana med inriktning mot verkstadsteknik, fordonsteknik samt el- och teleteknik.

Länsstyrelsen i Uppsala län framhåller att det på sikt synes befogat att utvidga den yrkestekniska högskoleutbildningen till att omfatta även andra industribranscher och kanske även andra näringar med snabb teknisk utveckling och betydande strukturella förändringar, exempelvis grafisk industri, kemisk-teknisk industri samt byggnadsverksamhet. De skäl som anförs för valet av lokaliseringsorter för försöksverksamheten anser länsstyrelsen i huvudsak vara invändningsfria. Beträffande den framtida lokaliseringen av linjer med inriktning mot livsmedelsindustri anför länsstyrelsen skäl som talar för en utbyggnad i Uppsala.

Länsstyrelsen i Södermanlands län vill starkt poängtera det värdefulla i att en av de planerade verkstadstekniska utbildningslinjerna föreslås förlagd till Eskilstuna med dess omfattande och rikt förgrenade verkstadsindustri. Samtidigt saknar länsstyrelsen en utbildningslinje med inriktning mot en speciell gren av verkstadsindustrin, nämligen den elektrotekniska. Utbildningen för denna näringsgren synes ha en mycket viktig funktion att fylla och torde kunna inrättas i Västerås i nära anknytning till dess elektrotekniska verkstadsindustri. *Skolstyrelsen i Eskilstuna kommun* understryker värdet av att en yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot det verkstadstekniska området lokaliseras till Eskilstuna och anser att förutsättningarna är goda för att på orten genomföra ifrågavarande utbildning. Med anledning av vad SÖ anfört i sitt remissyttrande rörande lokalproblemen i bl.a. Eskilstuna har skolstyrelsen inkommit med en särskild skrivelse. Skolstyrelsen upprepar sin bedömning att kommunen har goda förutsättningar ifråga om bl.a. lokaler och utrustning att anordna den föreslagna försöksverk-

samheten och utgår från att SÖ:s yttrande i denna del bygger på ett missförstånd.

Länsstyrelsen i Östergötlands län hävdar att en linje för verkstadsindustri och elektronikindustri borde etableras i Norrköping, som tillsammans med Linköping utpekats som länets primära centrum. Norrköping har genomgått en kraftig strukturomvandling ifrån en tidigare dominans för textilindustri till ett näringsliv med allt starkare inslag av skogs-, verkstads- och elektronikindustri. Ytterligare ett skäl för att starta yrkesteknisk högskoleutbildning i Norrköping är enligt länsstyrelsen den anknytning som kan göras till högskolan i Linköping och de möjligheter som finns att bygga vidare på den i Norrköping väl utbyggda vuxenutbildningen.

Länsstyrelsen i Jönköpings län pekade redan vid behandlingen av länsprogram 1970 på att starka skäl talade för att Jönköping borde komma i fråga som lokaliseringsort vid en decentralisering av universitets- och högskoleutbildning. Bl.a. underströks värdet av att högre teknisk utbildning förlades till Jönköping. Länet, som är ett av landets mest industrialiserade, domineras på ett markant sätt av verkstadsindustri och träindustri varför de för Jönköping föreslagna utbildningslinjerna enligt länsstyrelsen får ett brett rekryteringsunderlag inom det egna högskoleområdet. *Jönköpings kommun,* som enligt förslaget skall vara huvudman för försöksverksamheten med två yrkestekniska utbildningslinjer, delar U68:s bedömning att man inte skall behöva uppföra byggnader och anskaffa utrustning som är avsedd endast för de yrkestekniska linjerna. I samband härmed framhåller kommunen att vid lokalbehovsprövning ett särskilt tillskott för att tillgodose lärosalsbehovet bör tillföras gymnasieskola med yrkesteknisk utbildning på sådant sätt att förutsättningar skapas för en utvidgning av den yrkestekniska högskoleutbildningen.

Med anledning av att SÖ, som redovisats i det föregående, angett att lokalproblem finns i bl.a. Jönköping, har skolstyrelsen i Jönköpings kommun inkommit med en särskild skrivelse. Skolstyrelsen anför att SÖ:s uppgift att lokalbehovsutredning pågår för den skola som är aktuell för försöksverksamheten är korrekt men att uppgiften i SÖ:s sammanställning att skolan anmält stor brist på lärosalar däremot synes vara vilseledande. Skolans behov av lärosalar har nämligen, enligt skolstyrelsen, tillgodosetts genom att en närbelägen skolbyggnad tagits i anspråk.

Länsstyrelsen i Kronobergs län finner valet av Markaryd som lokaliseringsort för linjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri synnerligen välmotiverat och tillstyrker även förslaget om formell anknytning av utbildningen till universitetet i Lund under försöksverksamheten. Länsstyrelsen tillstyrker vidare U 68:s förslag om förläggning till Småland av en yrkesteknisk högskoleutbildning med

inriktning mot träindustri. Länsstyrelsen anser dock att de skäl som framförts till förmån för Jönköping som lokaliseringsort för nämnda utbildning i minst lika hög grad gäller för Växjö.

Länsstyrelsen i Kalmar län och *länsstyrelsen i Gotlands län* tillstyrker U 68:s förslag till dimensionering och lokalisering av försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning. Med hänvisning till den dominerande och expansiva verkstadsindustrin i länet betonar *länsstyrelsen i Blekinge län* starkt nödvändigheten av en förläggning till Karlskrona av i första hand yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot verkstadsindustri. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* tillstyrker U 68:s förslag till lokalisering av de yrkestekniska utbildningslinjerna med undantag för linjen med inriktning mot livsmedelsindustrin. Enligt länsstyrelsen talar starka skäl för att denna utbildningslinje förläggs till Kristianstad i stället för till Lund—Malmö.

Länsstyrelsen i Malmöhus län och *länsstyrelsen i Hallands län* tillstyrker U 68:s förslag till lokalisering av den aktuella försöksverksamheten. Den sistnämnda länsstyrelsen anser dock att, när försöksverksamheten avslutats, yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot exempelvis verkstadsteknik, byggnads- och anläggningsteknik samt transportteknik bör anordnas även i Halmstad.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län betonar vikten av att man noga följer utvecklingen inom olika branscher och att resurserna för den yrkestekniska högskoleutbildningen koncentreras till de sektorer inom industrin där en expansiv utveckling förväntas och kraven på specialutbildad arbetskraft följaktligen ökar. Mot denna bakgrund ifrågasätter länsstyrelsen om inte U 68 i valet av olika utbildningslinjer för försöksverksamheten även borde ha inkluderat en processteknisk linje med inriktning mot exempelvis den petrokemiska industrin. Länsstyrelsen noterar vidare med tillfredsställelse U 68:s förslag att inrätta en försökslinje med inriktning mot verkstadsindustri i Göteborg. Däremot ifrågasätter länsstyrelsen behovet av förläggning av en linje med inriktning mot konfektionsindustri i Borås. En sådan linje tillgodoser knappast några utbildningsbehov utöver dem som för närvarande tillgodoses vid den s.k. fack-kursen i konfektionsteknik vid gymnasieskolan i Göteborg.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län ser däremot med tillfredsställelse på förslaget om lokalisering till Borås av en yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot konfektionsindustri.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län betonar att både befolkningsunderlagets storlek och industrins omfattning talar för att en yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot i första hand verkstadsteknik och på sikt även fordonsteknik förläggs till Skövde. *Länsstyrelsen i Värmlands län* erinrar om att U 68 i sitt huvudbetänkande framhållit att det kan övervägas att jämförelsevis snabbt förlägga någon yrkes-

teknisk linje till Karlstad för att den eftersträvade tekniska inriktningen av högskoleutbildningen på orten skall kunna uppnås. Länsstyrelsen hemställer därför att pappers- och pappersmasselinjen förläggs till Karlstad/Skoghall i stället för till Markaryd och att även yrkestekniska linjer med inriktning mot verkstadsindustri samt sågverks- och hyvleriindustri övervägs för Karlstads del.

Länsstyrelsen i Örebro län finner det mycket anmärkningsvärt att U 68 föreslår att en utbildningslinje med inriktning mot livsmedelsindustri förläggs till Lund—Malmö trots att expertgruppen för den aktuella försökslinjen starkt förordat lokalisering till Örebro. De av utredningen angivna förutsättningarna i form av lärare, lokaler, utrustning och branschrepresentation på försöksorterna uppfylls väl av Örebro. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* tillstyrker den föreslagna verkstadsindustrilinjen i Eskilstuna men förordar samtidigt att en elteknisk utbildningslinje lokaliseras till Västerås. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* har intet att invända mot att försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning i enlighet med förslaget påbörjas i Borlänge.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anför en rad skäl som talar för förläggning av yrkesteknisk högskoleutbildning till Gävle—Sandviken, exempelvis befolkningens storlek, industrins omfattning i regionen, riksdagsbeslutet om primära centra, utlokaliseringen av statliga verk samt omfattningen av befintlig högskoleutbildning. Länsstyrelsen föreslår att en yrkesteknisk utbildningslinje med inriktning mot stål- och verkstadsindustri förläggs till Sandviken och att Gävle kommer in i diskussionen som ett lokaliseringsalternativ för en försökslinje med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* anför att U 68 har diskuterat Sundsvall som lämplig lokaliseringsort för två linjer, nämligen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri och mot verkstadsindustri. Länsstyrelsen ser det som synnerligen angeläget att en verkstadsteknisk utbildning förläggs till Sundsvall. Enligt länsstyrelsen talar också flera skäl för att på samma ort inrättas en linje med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* anför att en försöksverksamhet med yrkesteknisk utbildning borde kunna övervägas även för Östersunds del.

Länsstyrelsen i Västerbottens län erinrar om att NoTH utreder förutsättningarna för förläggning av viss högre teknisk utbildning till Skellefteå. Enligt länsstyrelsens mening är dock yrkesteknisk utbildning en helt ny typ av utbildning som inte berörs av nyssnämnda utredning. Sådan utbildning skulle därför med fördel kunna lokaliseras till Skellefteå som är övre Norrlands klart ledande industriregion med dominans för verkstads- och träindustri samt kemisk industri.

Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker en förläggning till Luleå av yrkestekniska högskolelinjer med inriktning mot stål- och verkstads-

industrin. Denna åtgärd kommer enligt länsstyrelsens uppfattning att verka stimulerande för näringslivets expansion i hela länet.

När det gäller lokalisering av försöksverksamheten kan *LO* väl tänka sig alternativ till flera av orterna. LO menar att minst en av de yrkestekniska utbildningslinjerna bör lokaliseras till Norrland. Beträffande den föreslagna verkstadslinjen anser LO att Skellefteå är ett rimligt alternativ till Luleå och föreslår att Metallindustriarbetareförbundets förslag om förläggning av linjen till Skellefteå övervägs. Som ett alternativ bör båda orterna komma ifråga.

I fråga om livsmedelslinjens lokalisering hänvisar LO till ett yttrande från Livsmedelsarbetareförbundet som bestämt förordar en förläggning av linjen till Örebro i stället för, som föreslagits, till Lund—Malmö.

TCO har inga invändningar emot utredningsförslaget i vad avser lokaliseringen av försöksverksamheten. *Svenska kommunförbundet* betonar vikten av att försökslinjerna lokaliseras till orter som har goda yttre förutsättningar för ifrågavarande utbildningar, t. ex. i form av befintliga utbildningsinstitutioner. Orterna bör också ge en god geografisk spridning av verksamheten. *Landstingsförbundet* ifrågasätter om inte försök med anknytning till det el- och teletekniska området bör förläggas till Västerås.

SAF/SI ansluter sig i huvudsak till U 68:s motiv för förläggning av den aktuella utbildningen till högskoleorter. Organisationerna menar dock att avsteg från principen om förläggning till sådana orter bör kunna göras om alternativet blir att den yrkestekniska högskoleutbildningen etableras utan fullgoda möjligheter till samverkan med de för resp. linjer aktuella yrkesområdena. Under utredningsarbetet har man enligt organisationerna från verkstadsindustrins sida framhållit att Luleå inte är den lämpligaste förläggningsorten i Norrland för en utbildningslinje med verkstadsteknisk inriktning. I stället har man förordat Skellefteå som svarar för inte mindre än 47 % av industrin i Västerbottens län. Vidare har man från livsmedelsbranschen hela tiden hävdat att den yrkestekniska högskoleutbildningen inom livsmedelsområdet bör placeras i Örebro och inte i Lund—Malmö som U 68 föreslagit. Organisationerna ansluter sig till nämnda önskemål om alternativa förläggningsorter.

SHIO tillstyrker lokaliseringsförslaget med ett undantag. I fråga om den livsmedelstekniska utbildningslinjen ansluter sig organisationen till de synpunkter som framförts från arbetsmarknadsrepresentanternas sida och förordar således en lokalisering av denna linje till Örebro. SHIO anser det vidare naturligt att Stockholmsområdet, som är en av landets största skolregioner med riklig tillgång till specialiserade utbildningsinstitutioner och stor arbetsmarknad, får minst en försökslinje av den aktuella högskoleutbildningen.

STU förordar en förläggning av utbildningslinjen med inriktning mot

pappers- och pappersmasseindustri till Sundsvall trots de starka skäl som framförs för en förläggning till Markaryd. Sundsvall har teknisk gymnasielinje med ett fjärde utbildningsår samt en geografiskt koncentrerad branschanknuten industri. *AMS* anser att bl. a. mellersta Norrland bör beaktas vid den tilltänkta utbyggnaden av yrkesteknisk högskoleutbildning. *CUF* säger bestämt nej till principen att utbildningen i första hand ska förläggas till högskoleorter. Möjligheter att få utbildning i alla regioner i landet, inte minst för dem som är verksamma i små och medelstora företag, samt gällande eller önskad näringsstruktur måste vara avgörande för lokaliseringen, inte förekomsten av högskoleutbildning. Utbildningen bör mycket väl kunna förläggas till mindre orter. Redan i försöksverksamheten bör yrkesteknisk utbildning med inriktning mot träindustri förläggas även till Norrland för att markera viljan att i stor utsträckning förädla råvarorna där de finns.

Information, behörighetskrav och antagning

Information om samtliga försökslinjer inom den yrkestekniska högskoleutbildningen måste enligt *UKÄ* säkerställas över hela landet. UKÄ delar U 68:s uppfattning att ett i möjligaste mån heltäckande nät av informationsgivare måste finnas och betraktar det som utomordentligt viktigt att personer som överväger att söka till yrkesteknisk högskoleutbildning har någon att vända sig till för att få svar på sina frågor. Det blir alltså här fråga om att ge studieinformation på delvis nya vägar, särskilt som målgruppen består av människor som traditionellt i allmänhet inte söker sig till högre utbildning. En inte mindre angelägen informationsuppgift gäller arbetsgivarna eftersom deras kunskaper om och inställning till utbildningen är av utomordentligt stor betydelse.

UKÄ tillstyrker U 68:s förslag om allmän behörighet till yrkesteknisk högskoleutbildning och godtar de motiv som utredningen fört fram när det gäller generell dispens t.v. från kravet på två års gymnasieskolekunskaper i svenska och engelska. Enligt UKÄ:s mening är det en acceptabel lösning av övergångsproblemen under försöksperioden att, som U 68 föreslagit, lägga in svenska och engelska i själva högskoleutbildningen. UKÄ tillstyrker även utredningsförslaget till särskilda behörighetskrav för ifrågavarande högskoleutbildning.

SÖ delar inte helt U 68:s optimism beträffande möjligheterna att nå den aktuella målgruppen genom de fackliga organisationerna och genom arbetsgivarna. SÖ understryker därför kraftigt dels behovet av väl strukturerad och täckande information, dels nödvändigheten av att avsätta erforderlig tid för informationen. SÖ instämmer vidare i U 68:s överväganden och förslag rörande såväl de allmänna som de särskilda behörighetskraven för den yrkestekniska högskoleutbildningen.

AMS anser att yrkeserfarenhet oberoende av bransch och yrke bör räknas som tilläggsmerit för den yrkestekniska högskoleutbildningen, om den sökande i övrigt uppfyller inträdesvillkoren. Med hänsyn till att den föreslagna utbildningen syftar mot många olika yrkeskategorier eller befattningar, ej sällan med arbetsledande och instruerande arbetsuppgifter, anser AMS att yrkeserfarenhet från skilda områden av arbetslivet är av värde.

FÖVUX tillstyrker förslaget till allmän behörighet för den yrkestekniska högskoleutbildningen. Kommittén anser att det föreslagna kravet på tre års yrkesverksamhet som behörighetsvillkor för utbildningen är mycket välmotiverat och värt att överväga för all högskoleutbildning.

KK framhåller att ett alternativ till U 68:s förslag om generell dispens från kravet på två årskursers utbildning i svenska och engelska hade varit att föreslå en generös individuell dispensgivning för sökande utan formell behörighet i dessa ämnen. Kommittén bedömer det dock vara sannolikt att utfallet av behörighetsbedömningen i båda fallen hade blivit i sak detsamma, i varje fall under försöksverksamhetens första år, och motsätter sig därför inte förslaget i denna del. När det gäller särskilda förkunskaper anser kommittén att huvudprincipen bör vara att de kunskaper och färdigheter som är nödvändiga för högskolestudiernas bedrivande formellt bör fastställas som förkunskapskrav och uttryckas i relevant gymnasieskolelinje och lärokurs. KK förstår dock U 68:s tvekan att ställa upp formella förkunskapskrav i ämnena matematik, fysik och kemi under ett försöksskede när man kan vänta att huvuddelen av de sökande har en helt annan utbildningsbakgrund än vad huvuddelen av de sökande i en permanent utbildningsorganisation kan förväntas ha. Kommittén accepterar därför i varje fall för försöksverksamhetens inledningsskede förslaget att de reella krav på förkunskaper i dessa ämnen, som utbildningen ställer, i stället skall meddelas potentiella sökande i informationen om utbildningen.

Eftersom den föreslagna utbildningen inte minst beträffande rekryteringen kan sägas vara en nyhet inom högskoleorganisationen delar KK U 68:s uppfattning att en mera reguljär praxis i bedömnings- och antagningsfrågor får utvecklas successivt allteftersom erfarenheter samlas. Kommittén noterar därvid med tillfredsställelse att U 68 uppmärksammat vikten av att man i informationen till de sökande framhåller att ansökningsproceduren har försökskaraktär och kan komma att modifieras. Beträffande förslaget till urvalsregler understryker KK vad som framhålls om att använda urvalsinstrument särskilt värdefull arbetslivserfarenhet med stor återhållsamhet. Om man regelmässigt premierar den som inom sin bransch mer eller mindre slumpmässigt haft arbetsuppgifter som bedöms som speciellt värdefulla som förberedelse för utbildningen, kan resultatet bli en icke önskvärd snedrekrytering av studerande.

LO ansluter sig till U 68:s förslag till både allmänna och särskilda behörighetskrav för den yrkestekniska högskoleutbildningen. Yrkeserfarenhet under längre tid än tre år bör såsom föreslagits räknas som tilläggsmerit och LO betonar att också erfarenhet från andra branscher härvid skall tillgodoräknas. Vidare understryker LO vikten av en kraftfull informationsinsats för att sprida kännedom om den aktuella utbildningen och om studiestödsmöjligheterna. Informationsinsatserna är i hög grad avgörande för om rekryteringen kommer att bli tillfredsställande och därmed också avgörande för resultatet av hela försöksverksamheten.

Både *TCO* och *SACO* betonar vikten av att informationen om den yrkestekniska högskoleutbildningen är saklig och realistisk. Organisationerna delar också U 68:s bedömning att både de allmänna och de särskilda behörighetskraven för den yrkestekniska högskoleutbildningen bör vara återhållsamt utformade under försöksverksamheten. SACO betonar dock att det föreslagna behörighetskravet i svenska och engelska måste betraktas som provisoriskt. Även *SAF/SI* ansluter sig till U 68:s principiella inställning till behörighetskraven för den aktuella utbildningen, dvs. liberala bedömningar av de formella skolmässiga förkunskaperna och i gengäld stora krav på praktisk yrkeserfarenhet.

Även *SFS* tillstyrker en liberal bedömning när det gäller de allmänna behörighetskraven till den yrkestekniska högskoleutbildningen under försöksperioden men påpekar att den allmänna behörigheten inom denna utbildning i framtiden bör vara densamma som inom annan högskoleutbildning.

CUF ställer sig mycket skeptiskt till den föreslagna centrala antagningen och föredrar att intagningen sker på regional nivå med representation för samhället genom kommuner, landsting och arbetsliv.

Studiefinansiering

Det övervägande antalet remissinstanser biträder SVUX:s förslag till provisorisk lösning av studiestödsfrågan när det gäller försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning, dvs. att de studerande i nämnda utbildning erhåller studiemedel enligt de regler som gäller generellt samt därutöver ett icke behovsprövat tilläggsbidrag om 3 000 kr. per studieår. Till de remissinstanser som tillstyrker förslaget hör *statskontoret, AMS, CSN, FÖVUX, SIFU, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands* samt *Västerbottens län, SAF/SI, Sveriges grossistförbund, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LO, TCO, Svenska ingenjörssamfundet* och *SECO.*

Vissa remissinstanser anser att det föreslagna studiestödet inte är

tillräckligt för att rekrytera studerande till den yrkestekniska utbildningen. Hit hör bl. a. *RRV, UKÄ, SÖ* samt *länsstyrelserna i Södermanlands, Gotlands, Hallands* och *Norrbottens län.* Flera av dessa remissinstanser anser att tilläggsbidraget borde vara högre än det föreslagna, 3 000 kr. per läsår.

Statens råd för byggnadsforskning och *länsstyrelsen i Jönköpings län* anser att man borde tillämpa ett studiestöd motsvarande arbetsmarknadsverkets utbildningsbidrag. Enligt *SFS* krävs för att möjliggöra rekrytering till den yrkestekniska utbildningen en höjning av totalbelopp och bidragsdel, förbättrat barntillägg, slopande av makeprövningen samt en höjning av avgiftsgränsen för återbetalning av studiemedel.

Huvudmannaskap och institutionell organisation

Både *statskontoret* och *RRV* tillstyrker U 68:s förslag att de lokala förutsättningarna för att anordna försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning får bli avgörande för valet av huvudman för utbildningen på olika orter. Myndigheterna understryker samtidigt vikten av att huvudmannaskapsfrågan för den aktuella utbildningen får en mer generell och enhetlig lösning på längre sikt. Statskontoret tillstyrker att UKÄ blir central myndighet för försöksverksamheten inledningsvis. RRV anför skäl såväl för SÖ som för UKÄ som central myndighet för den föreslagna utbildningen. Oavsett vilken central myndighet som väljs anser RRV det väsentligt att till myndigheten knyts en ledningsgrupp som fortlöpande följer försöksverksamheten och som kan lägga fram förslag om hur en mera permanent utbildning skall utformas.

U 68 föreslår att företrädare för AMS och SÖ samt för LO, TCO och SAF skall knytas som referenspersoner till försöksledningsgruppen inom den centrala myndigheten. *UKÄ* anser att även SACO bör vara representerad i detta sammanhang. Vidare bör de studerande på lämpligt sätt tillförsäkras ett mer direkt inflytande i den centrala försöksledningen. När det gäller den lokala försöksledningen understryker UKÄ den nyckelroll som kommer att innehas av försöksledarna.

SÖ anser att det inte enbart för de studerande skulle vara fördelaktigt med ett enhetligt huvudmannaskap för den yrkestekniska högskoleutbildningen under försöksverksamheten. Erfarenheterna från gymnasieskolan, då det gäller att skapa en i egentlig mening integrerad skola, talar mot att ha olika huvudmän.

FÖVUX anser det nödvändigt att de fackliga organisationerna blir starkt representerade i de försöksnämnder som skall leda försöksverksamheten. Det bör också, enligt FÖVUX, vara självklart att använda representanter för fackföreningsrörelsen som föreläsare i de allmänna ämnen som ingår i utbildningen.

STU anser att det framför allt i försöksskedet är väsentligt att huvud-

mannaskapet inte är splittrat på för många händer, då även detta försvårar en utvärdering av försöksverksamheten. Däremot anser *SIFU* att olika huvudmän kan tänkas för fortbildningens och den högre vidareutbildningens genomförande och har därför i detta avseende inte något att invända mot utredningens förslag.

LO och *TCO* tillstyrker att UKÄ skall vara central myndighet för försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning och att till ämbetet knyts en central försöksledningsgrupp med representanter för arbetsmarknadsorganisationerna. TCO tillstyrker också förslaget om ledningsgrupper för försöksverksamheten på lokal nivå.

U 68:s förslag till institutionell organisation och huvudmannaskap tillstyrks även av *SACO* under förutsättning att det statliga inflytandet gör sig starkt gällande. SACO anser dock att organisationen, bl. a. med hänsyn till att den företräder skolledare och lärare som svarar för delar av undervisningen, bör vara representerad i den särskilda försöksledningsgruppen.

Även *SAF/SI* ansluter sig till U 68:s linje att de praktiska frågorna under försöksperioden får väga tyngre än strävan efter en formell enhetlighet, varför såväl primärkommuner som landsting och befintliga högskolor kan fungera som lokala huvudmän för den aktuella utbildningen. Organisationerna ansluter sig också till förslaget att den centrala ledningen av försöksverksamheten anförtros åt UKÄ och att en försöksledningsgrupp med representanter för de närmast berörda arbetsmarknadsorganisationerna knyts till denna myndighet. När det gäller den lokala försöksledningen har organisationerna den bestämda uppfattningen att försöksledaren bör vara heltidsanställd och dessutom kvalificerad för de synnerligen krävande uppgifter som försöksverksamheten kommer att ställa vederbörande inför. Även *SHIO* tillstyrker förslaget om olika huvudmän för utbildningen och anser att denna ordning bör kunna ge värdefulla erfarenheter för framtiden. Organisationen förordar dock att utbildningen i första hand knyts till den kommunala gymnasieskolans organisation för grundläggande yrkesteknisk utbildning inom resp. yrkesområde, eftersom såväl ekonomiska som praktiska skäl talar för att gymnasieskolans lokaler, utrustning och lärarkapacitet utnyttjas under försöksperioden. Av det skälet anser SHIO också att tillsynen av utbildningen tills vidare bör kunna åvila SÖ i samverkan med UKÄ.

Landstingsförbundet tillstyrker förslaget att tillsynen över och den centrala ledningen av försöksverksamheten skall utövas av UKÄ. Förbundet tillstyrker också att den föreslagna yrkestekniska utbildningslinjen med inriktning mot konfektionsindustri får landstingskommunalt huvudmannaskap under försöksperioden med hänsyn till att textilinstitutet i Borås har sådan huvudman.

Kostnader, genomförande och utvärdering

Statskontoret understryker vikten av att en värdering av försöksverksamheten kommer till stånd på det sätt U 68 skisserar. *RRV* erinrar om att det rör sig om en ny typ av utbildning på högskolenivå och att det för att den skall bli framgångsrik krävs bl.a. omfattande förberedelser i fråga om information och vidare att problemen i samband med de studiesociala frågorna kan lösas på ett tillfredsställande sätt. På det underlag som nu föreligger är det enligt RRV svårt att bedöma kostnaderna för utbildningen, bl.a. vad avser de studiesociala kostnaderna och de investeringar som kan bli nödvändiga på sikt.

En allsidig utvärdering av den föreslagna försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning är enligt *UKÄ* utomordentligt angelägen. För att svårigheter skall kunna lokaliseras i tid och åtgärder vidtas för att underlätta arbetet kan man i utvärderingen inte nöja sig med resultatmätningar utan behöver ägna stor uppmärksamhet åt själva undervisnings- och studieprocessen och dess samband med de studerandes framsteg. En sådan syn ställer enligt UKÄ stora anspråk på den som utvärderar verksamheten och på närhet till de studerandes faktiska och upplevda studiesituation men också på en snabb återföring av information. UKÄ ser det som naturligt att genomförandet av utvärderingen förankras hos försöksledarna som bör vara de givna kontaktpersonerna mellan lokal och central försöksledning samt mellan de olika försöksorterna.

När det gäller genomförandet av försöksverksamheten framhåller UKÄ att arten och omfattningen av den andra försöksomgången måste bli beroende av de preliminära resultat som kan utvinnas ur den första försöksomgången.

SÖ delar U 68:s uppfattning om behovet av utvärdering, dvs. systematisk registrering, redovisning och tolkning av fakta och förhållanden som är betydelsefulla för verksamhetens syfte. För att utvärderingen skall kunna ge svar på relevanta frågor måste dock syftet med försöksverksamheten definieras så klart det är möjligt, innehållet i utbildningen preciseras samt resurser i tid, personal, utrustning m. m. tillförsäkras verksamheten i sådan omfattning att rimliga förutsättningar finns att förverkliga intentionerna med både undervisning och utvärdering. Enligt SÖ:s mening tillgodoser förslagen från U 68 inte de krav som bör ställas på uppläggningen av en verksamhet för att utvärderingen skall ge vägledning av betydelse för framtiden.

SÖ anser att erfarenheterna från annan motsvarande utbildning tyder på att U 68 klart underskattat kostnaderna för den föreslagna utbildningen. SÖ kan dock inte utföra mera realistiska beräkningar, eftersom erforderliga förutsättningar för sådana inte angivits i föreliggande förslag.

Om den föreslagna försöksverksamheten skall nå avsett syfte är det enligt *TCO* nödvändigt att U 68:s förslag om utvärdering realiseras. De erforderliga resurserna måste ställas till förfogande.

SACO tillstyrker U 68:s förslag om utvärdering av försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning. Organisationen delar också utredningens uppfattning att försöksledaren bör vara en administratör och/eller lärare som redan är anställd inom utbildningssektorn på högskole- eller gymnasienivå på orten. Samtliga undervisningstimmar bör kostnadsberäknas efter den genomsnittliga nivån i jämförliga utbildningar i högskolan.

SAF/SI delar U 68:s uppfattning om vikten av en utvärdering av försöksverksamheten och framhåller betydelsen av att eleverna i den föreslagna utbildningen får komma till tals i denna utvärdering. Organisationerna ifrågasätter dock om inte U 68 underskattat medelsbehovet för ett genomförande av förslaget men framhåller samtidigt att vissa poster är av engångsnatur eller föranledda av utbildningens karaktär av försöksverksamhet, varför kostnaderna kan bli förhållandevis lägre i ett senare skede.

1.3 U 68-beredningen m.m.

För att underlätta överblicken över enskilda frågor sammanfattas i det följande samlat dels U 68-beredningens överväganden och förslag, dels de synpunkter med anledning av dessa som kommit in till utbildningsdepartementet.

1.3.1 Allmänt

U 68-beredningen framhåller inledningsvis att U 68:s förslag delvis föranlett en livlig debatt och att remissopinionen på flera punkter är splittrad. Vissa tendenser i efterfrågan på utbildning m.m., kända redan då huvudbetänkandet slutjusterades, har sedermera förstärkts.

Beredningens uppgift har varit att granska U 68:s förslag med hänsyn till vad som kommit fram vid remissbehandlingen och med beaktande av aktuella tendenser i fråga om tillströmning m.m. Med de förutsättningar som gällt för arbetet har det inte varit möjligt för beredningen att över hela fältet göra mera detaljerade genomgångar eller lägga mera konkretiserade förslag. Beredningen har heller inte kunnat som önskvärt samråda med olika berörda intressegrupper eller sakkunniga.

Beredningen har i allt väsentligt kunnat ansluta sig till U 68:s förslag i fråga om bl.a. ett vidgat högskolebegrepp, högskoleutbildningens yrkesinriktning, utbildningslinjesystemet och grunderna för studieorganisationen i övrigt samt principen »återkommande utbildning».

I fråga om den grundläggande högskoleutbildningens forskningsanknytning delar beredningen U 68:s bedömning att all utbildning bör ha ett samband med forskningen men betonar starkare än utredningen detta samband och föreslår en rad anordningar och åtgärder i syfte att stärka och utveckla forskningsanknytningen över hela fältet av grundläggande utbildning.

När det gäller dimensioneringen ansluter sig beredningen till de av U 68 förordade planeringsprinciperna och föreslår att planeringstalen i utgångsläget anpassas efter de senaste årens minskade efterfrågan. Frågan om tillämpning av antagningsbegränsning inom de delar av den grundläggande högskoleutbildningen, som f.n. inte har sådan begränsning, bör enligt beredningens mening bedömas i samband med behandlingen av kompetenskommitténs förslag.

Beträffande högskoleutbildningens lokalisering ansluter sig beredningen också till de av utredningen förordade principerna liksom till förslaget om utbyggnadsorter. Beredningen, som stryker under att ingen utbyggnad får genomföras som äventyrar redan gjorda investeringar, föreslår att principbeslut nu fattas om utbyggnadsorter för nytillkommande högskoleutbildning och att utbyggnadstakten på berörda orter sedan anpassas efter förutsättningarna i fråga om bl.a. utveckling av nya utbildningsvägar och individernas efterfrågan på utbildning.

I fråga om den institutionella organisationen föreslår beredningen med utgångspunkt i remissyttrandena ett antal förändringar jämfört med U 68:s förslag. Beredningens förslag innebär en förstärkt ställning för linjenämnder och institutioner i förhållande till de av U 68 förordade utbildningsnämnderna. Det innebär vidare för de största högskoleorterna, i huvudsak universitetsorterna, en starkare ställning för de enskilda utbildnings -och forskningsenheterna och deras styrelser än som skulle bli följden med den av U 68 föreslagna sammanhållna organisationen. För främst planeringsuppgifter, som annars skulle få fullgöras centralt, föreslår beredningen för varje utbildningsregion en organisation med en regional styrelse för högskoleutbildning.

Beredningen framhåller att de bearbetningar av eller modifikationer i U 68:s förslag som den gjort i flera avseenden innebär ett tillmötesgående av den kritik som riktats mot utredningsförslagen från bl.a. universitet och högskolor. Detta gäller inte minst i fråga om den institutionella organisationen. Beredningen är medveten om att de lösningar som föreslås i denna del delvis är av den arten att de inte kan anses ha varit föremål för överväganden från remissorganen annat än i begränsad omfattning. Det gäller bl.a. förslaget om regionala styrelser för högskoleutbildning. Samtidigt framhåller emellertid beredningen att detta — liksom övriga förslag om förändringar i den av U 68 förordade organisationen — helt är grundat på synpunkter och förslag som förts fram i olika remissyttranden. Beredningen betonar också att dess

förslag liksom U 68:s i stor utsträckning har karaktär av ramförslag. Det kommer att finnas betydande frihet i den konkreta tillämpningen och möjlighet att ta hänsyn till varierande förutsättningar både inom enheter och inom utbildningsregioner. I första hand blir det fråga om ett mer detaljerat planeringsarbete inom ramen för organisationskommittéer. Beredningen utgår från att berörda myndigheter och grupper kommer att få medverka i detta arbete.

Beredningen framhåller vikten av att dess promemoria snarast ges allmän spridning och att bl.a. de närmast berörda får möjlighet att ta ställning till beredningens överväganden och förslag, innan dessa läggs till grund för beslut av statsmakterna.

Bakom beredningens överväganden och förslag står en majoritet bestående av *Gustafsson, Dahl, Fiskesjö* och *Sundgren.* Fiskesjö reserverar sig dock på ett par punkter. Molin och Nordstrandh anser däremot att något principbeslut om en högskolereform f.n. inte bör fattas.

Molin anför att enligt hans mening beredningens arbete hade bort bygga på en kartläggning av relationerna mellan samhällets utbildningsmål och befintliga utbildningar. Först på den grunden kan frågor om utbildningens organisation och lokalisering prövas.

De konkreta förslagen i nämnda avseenden måste enligt Molin bygga på bl.a. följande principer:

- Den högre utbildningen bör vara ett flexibelt och varierat system. Där ska finnas klart yrkesinriktade utbildningslinjer men också utrymme för fritt kombinerade ämnesinriktade studier.

- Administrativ likformighet är inte nödvändig eller önskvärd. Organisationen måste anpassas till de skiftande utbildningsmålen.

- En decentralisering av beslutsfattandet måste ske. Antalet beslutsnivåer måste hållas nere och administrationen förenklas.

- Sambandet forskning-utbildning bör gälla för all högre utbildning. Det är dock härvid en betydande gradskillnad mellan olika delar av högskolan. För vissa ämnesgrupperingar/utbildningslinjer måste kraven på vetenskaplig metod ställas högre än för andra.

- En nödvändig förutsättning för att forskningssambandet skall realiseras är att basforskningen vid dagens universitet och högskolor byggs ut. Det behövs flera fasta tjänster. Man bör undvika att inrätta tjänster där verksamheten främst eller uteslutande gäller utbildning resp. forskning.

- Högskolan måste stegvis anpassas till kravet på återkommande utbildning. Det kräver ett varierat utbildningssystem. För många vuxna studerande är önskemålen ämnesfördjupning, för andra åter klart yrkesinriktade studier. Man bör slå vakt om den värdefulla flexibilitet som de filosofiska fakulteterna härvid erbjuder.

På två väsentliga punkter har enligt Molin förutsättningarna för en högskolereform ändrats jämfört med vad som gällde när U 68 tillkallades. Det gäller beträffande tillströmningen av studerande och fördelningen mellan ungdoms- och vuxenstuderande. I den nuvarande tillströmningssituationen saknar enligt Molins mening U 68:s förslag till totaldimensionering och antagningsbegränsning aktualitet och det bör därför inte genomföras. Inte heller lokaliseringsförslaget bör med hänsyn till utvecklingen under senare år nu förverkligas. Om man på allvar vill tillgodose utbildningsbehov på orter utan högskoleutbildning bör man enligt Molins mening främst satsa på nya distributionsformer med de fem universiteten som centra.

Mot den angivna bakgrunden finns det enligt Molin heller inga skäl för en omedelbar administrativ förändring i enlighet med U 68:s förslag, eftersom detta knyter an till förslagen om lokalisering och dimensionering. Molins slutsats blir att U 68:s förslag inte kan utgöra grunden för det fortsatta reformarbetet.

Den mest positiva delen av U 68 gäller enligt Molin förslagen om en starkare yrkesanknytning av högskoleutbildningen. Det föreligger här betydande brister, särskilt vid de filosofiska fakulteterna. I det fortsatta arbetet bör därför en förnyelse, utbyggnad och förstärkning av utbildningslinjerna komma till stånd.

Nordstrandh anför att förutsättningarna för en högskolereform, framför allt vad gäller dimensioneringen av studerandeantalet och högskoleutbildningens lokalisering och institutionella organisation, i hög grad har förändrats sedan de ställningstaganden gjorts inom U 68, som beredningen haft att pröva. Tillströmningen av studerande har blivit en annan än den väntade och torde snarare fortsätta att minska. Andelen vuxenstuderande ökar kraftigt med de konsekvenser för planering och resursfördelning som detta medför. Frågor rörande forskning och forskarutbildning utreds först sedan ställning tagits till U 68, vilket är utomordentligt otillfredsställande. Några grundläggande bedömningar av den framtida högskoleutbildningens innehåll och av kraven på dess kvalitet har inte gjorts. Frågan om huvudmannaskapet behöver, slutligen, belysas och övervägas ytterligare.

Allt talar enligt Nordstrandh för att ytterligare utrednings- och remissarbete är av nöden innan tillräckliga förutsättningar kan föreligga för statsmakterna att fatta principbeslut om en så genomgripande högskolereform som det nu gäller.

Nordstrandh för dock fram vissa motförslag till och synpunkter på beredningens ställningstaganden i olika sakfrågor som behandlas i promemorian. Han tar härvid bl.a. avstånd från beredningens dimensionerings- och lokaliseringsförslag och ifrågasätter om den föreslagna studieorganisationen är allmänt tillämplig för de nuvarande filosofiska fakulteternas utbildning. Han betonar vidare de regionala samråds-

och planeringsorganens rådgivande och utvecklingsstimulerande funktioner och anför att organen bör få ett minimum av administrativa och styrande uppgifter.

UKÄ konstaterar att U 68-beredningen på flera avgörande punkter beaktat krav och synpunkter som UKÄ fört fram i sina tidigare yttranden. Detta gäller främst utbildningens forskningsanknytning, behovet av ökad regional samplanering, kraven på variationsrikedom och decentralisering samt former för medinflytande och samverkan i ledningsorganen men även principer för studieorganisationen. UKÄ pekar på att ett viktigt inslag i en högskola av den typ som UKÄ förordat är en vittgående decentralisering av beslutsfunktioner. En riktigt genomförd decentralisering kommer att öka engagemanget hos dem som deltar i verksamheten och säkerställa en sakkunnig behandling av frågorna. Det synes UKÄ helt riktigt att enhetstyrelser och regionala organ i en kommande högskola får klart uttalade befogenheter att efter statsmakternas allmänna riktlinjer själva i detalj lösa de organisatoriska frågor som arbetet med att förnya utbildningens innehåll och verksamhetsformer väcker.

LO anför att beredningens förslag är ett steg i rätt riktning. Utvecklingen bör efter hand gå mot dels en starkare lokal sammanhållning av den statliga högskoleutbildningen, dels en starkare ställning för allmänintressena.

TCO framhåller att reformeringen av den högre utbildningen inte får skjutas ytterligare framåt i tiden. U 68:s och U 68-beredningens förslag bör utgöra grunden för principbeslut om en reformering.

Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola konstaterar med tillfredsställelse att beredningens förslag utgör "ett steg i rätt riktning när det gäller att — relativt U 68:s förslag — underlätta för de producerande enheterna att rationellt genomföra och tidsenligt förnya sin verksamhet."

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm anför för sin del att U 68-beredningens förslag innebär ett väsentligt steg mot en godtagbar lösning av frågan om en högskolereform. Konsistoriet framhåller samtidigt att statsmakterna i sina beslut om reformen måste ta hänsyn till de tekniska högskolornas egenart.

Sveriges civilingenjörsförbund hoppas att statsmakterna i samband med beslutet om en ny högskoleorganisation konsekvent genomför den decentralisering och sektorisering som U 68-beredningen föreslår.

Konsistoriet i Uppsala anför att U 68-beredningens bearbetning och förslag i viktiga delar innebär att kritiska synpunkter som framförts i yttrandena över U 68:s förslag har tillmötesgåtts. Flera av U 68:s allvarligaste brister har emellertid inte blivit tillrättalagda. Bl. a. saknas enligt konsistoriet den angelägna diskussionen om utbildningens innehåll, kvalitet och förnyelse hos beredningen liksom i U 68:s betänkande. Konsistoriet frånkänner dock inte beredningens promemoria vissa för-

tjänster. Beredningen har sålunda eftersträvat flexibilitet, bl. a. genom alternativa lösningar och lokala varianter. Denna strävan är lovvärd men har, enligt konsistoriet, samtidigt medfört att förslaget är alltför vagt och otydligt, t. ex. i fråga om den institutionella organisationen.

Uppfattningen att U 68-beredningens förslag innebär förbättringar i förhållande till U 68:s förslag framförs även av bl. a. *humanistiska fakulteten* och *historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd i Uppsala, konsistoriet* samt *teologiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd i Lund, humanistiska* och *samhällsvetenskapliga fakulteterna i Göteborg, filosofiska fakulteten i Linköping* och *dess utbildningsnämnd, konsistoriegruppen m. fl. vid högskolan i Luleå, filialrådet i Växjö, TMR* och *styrelsen för statens dansskola.*

Konsistoriet i Umeå betonar bl. a. att de organisatoriska lösningarna inte nödvändigt behöver vara enhetliga och framhåller den norra regionens särart. Konsistoriet förordar vidare att det fortsatta reformarbetet blir rullande.

Konsistoriegruppen i Luleå stryker också under betydelsen av hänsynstagande till varierande förutsättningar både inom enheter och regioner och framhåller de särskilda förhållanden som råder för högskolan i Luleå och den norra utbildningsregionen.

Konsistoriet vid universitetet i Stockholm anför att beredningens promemoria på några punkter tillgodosett universitetens önskemål men att den lika litet som U 68:s promemoria utan vidare kan läggas till grund för ett reformarbete vid universiteten. För andra delar av högskolan kan däremot enligt konsistoriet vissa av de föreslagna åtgärderna kanske ha avsedd effekt. Konsistoriet förordar att regering och riksdag nu endast fattar beslut om vissa allmänna mål för det fortsatta reformarbetet inom högskolesektorn.

SFS anför att beredningens bearbetning av U 68:s förslag inte lett till önskvärda positiva effekter. SFS:s ställningstagande att U 68:s förslag inte kan ligga till grund för en omfattande reformering av den högre utbildningen gäller därför även beredningsförslaget. SFS framhåller att detta ställningstagande på intet sätt innebär att organisationen ställer sig negativ till en reformering av den högre utbildningen. SFS fastslår att det grundläggande för en reell reformering av utbildningens innehåll och inriktning är att resurser och utrymme skapas för ett utvecklingsarbete på lokal nivå.

Att beredningens förslag inte bör ligga till grund för omedelbara reformbeslut anser även *humanistiska fakulteten* samt *medicinska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd i Uppsala, samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund, historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Göteborg, historisk-filosofiska sektionen, språkvetenskapliga sektionen* och *dess utbildningsnämnd, samhällsvetenskapliga fakulteten, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten* och *dess ut-*

bildningsnämnd, samtliga *vid universitetet i Stockholm, humanistiska, matematisk-naturvetenskapliga* och *odontologiska fakulteterna i Umeå* och deras *utbildningsnämnder, medicinska fakulteten i Linköping* samt *SSEF, SECO* m. fl.

Samarbetsnämnden för journalisthögskolan avstyrker att journalisthögskolorna sammanförs med andra enheter.

Styrelsen för dramatiska institutet anser att U 68-beredningens promemoria ger ytterligare belägg för att de kulturinriktade utbildningsvägarnas ställning inom eller i förhållande till högskoleväsendet bör ges en annan utformning än vad U 68 föreslagit.

Styrelsen för statens dansskola kvarstår vid sin uppfattning att en högskolereform inte känns angelägen från skolans utgångspunkter och intressen.

1.3.2 Högskoleutbildningens avgränsning och uppgifter

Avgränsning

U 68-beredningen ansluter sig till förslaget att den eftergymnasiala utbildningen — innefattande även forskarutbildningen — skall benämnas högskoleutbildning. Den pekar på att det med en successiv utveckling av utbildningsorganisationen och framför allt av utbildningens forskningsanknytning inom ett betydligt vidare fält än det som hittills hänförts till universitetsområdet blir vanskligt att formellt skilja ut någon viss del av högskoleutbildningen som universitetsutbildning. Det finns emellertid enligt beredningen inga hinder för att termen universitetsutbildning i praktiken används för att beteckna sådan högskoleutbildning som traditionellt meddelas vid universitetet.

I likhet med U 68 och flera remissinstanser stryker beredningen under att gränsdragningen mellan gymnasieskola och högskola aldrig kan göras en gång för alla utan fortlöpande måste omprövas. Det är likväl för utbildningens planering och administration praktiskt nödvändigt att vid varje given tidpunkt ha en klar gräns, så entydig som möjligt.

Beredningen anser för sin del att det finns starka skäl för en mera principiell avgränsning av högskoleutbildningen än den som U 68:s förslag innebär och finner det då naturligt att anknyta till de allmänna behörighetskraven. På sikt bör enligt beredningens mening identitet råda mellan utbildning, för vilken dessa krav gäller, och utbildning som betraktas som högskoleutbildning.

Vissa utbildningsvägar, för vilka f.n. inte krav på gymnasial förutbildning gäller, har av U 68 förts till högskoleutbildningen. I fråga om en del av dessa har någon översyn av utbildningens innehåll, studieorganisation och omfattning — till grund för ett fastställande av nya

behörighetsregler — ännu inte företagits. Det är enligt beredningens mening angeläget att en översyn här snarast kommer till stånd. I avvaktan på denna bör, som U 68 föreslagit, en på praktiska samplaneringsbehov grundad förteckning över utbildningsvägar ge definitionen av högskoleutbildning.

Beredningens förslag vad gäller högskoleutbildningens avgränsning tillstyrks eller lämnas utan erinran i flertalet yttranden över beredningspromemorian.

SACO delar i princip beredningens uppfattning men anser det dock vara tveksamt om den av beredningen förordade avgränsningen i dagens läge innebär några pedagogiska eller organisatoriska fördelar. Skulle man helt anknyta gränsdragningen till de allmänna behörighetsvillkoren medför detta att gymnasieskolan förlorar bl. a. högre specialkurser som organisatoriskt och pedagogiskt hör hemma där. En sådan utveckling är enligt SACO inte rimlig.

Sveriges civilingenjörsförbund anför att gymnasieskolans tvååriga yrkestekniskt inriktade linjer bör utformas så att de ger allmän behörighet.

Yrkesinriktning

U 68-beredningen ser det som självklart att högskoleutbildningens huvuduppgift skall vara att förbereda för insatser i yrkeslivet. Detta får inte innebära att man bygger upp ett system för utbildning av specialister, snävt inriktade mot enskilda yrken, eller att varje enskild kurs eller studiekurs ges en specifik yrkesinriktning. Det är däremot naturligt att den enskildes utbildning som helhet organiseras och utformas så att den gör utbildningen användbar inom någon, ofta relativt bred, sektor av arbetsmarknaden. Detta möjliggörs enligt beredningen genom det föreslagna systemet med utbildningslinjer.

Det är givet att graden och arten av yrkesanknytning inom det vida fält av utbildning som U 68:s förslag avser måste komma att skifta från område till område och från linje till linje. Allmänt sett är enligt beredningens mening en utjämning i fråga om avvägningen mellan bredd och specialisering önskvärd, dvs. en breddning av vissa f.n. mera specialiserade linjer och en ökning av inslagen av yrkesförberedelse inom i första hand delar av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna.

Gränsen mellan yrkesinriktad utbildning och utbildning som mera allmänt motiveras av kunskapsbehov och intressen hos individen blir i fråga om individuella utbildningslinjer och enstaka kurser och studiekurser flytande. Det är likväl enligt beredningen väsentligt att utrymme inom högskolan bereds också för utbildning av detta senare slag.

Beredningen framhåller att det inte finns någon motsättning mellan

å ena sidan kravet på yrkesinriktning, å andra sidan kravet att utbildningen skall ge något som alltid karaktäriserat bl.a. universitetsutbildningen, nämligen kritisk skolning. Strävan att göra högskoleutbildningen bred och användbar inom vidare sektorer och därigenom ge beredskap för förändringar på arbetsmarknaden gör tvärtom enligt beredningens mening kravet på problemorientering centralt när det gäller att lägga upp utbildningens innehåll och verksamhetsformer.

Beredningen ansluter sig i sammanhanget till den formulering som återfinns i 3 § i U 68:s förslag till kungörelse om högskoleutbildning: »Grundutbildning bedrives på vetenskaplig grund och har till syfte främst att med ledning av de studerandes och samhällets behov ge de studerande de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som fordras för yrkesverksamhet eller fortsatt utbildning.»

SFS ser positivt på U 68-beredningens förslag vad gäller utbildningens yrkesanknytning. Också vissa universitetsorgan — t. ex. *filialrådet i Växjö* — ansluter sig generellt till de mål för högskoleutbildningen som beredningen föreslår.

Bl. a. *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* delar beredningens uppfattning att något motsatsförhållande mellan yrkesinriktning och kritisk skolning inte får uppkomma.

Andra universitetsorgan, bl. a. *historisk-filosofiska sektionen* samt *språkvetenskapliga sektionen* och *dess utbildningsnämnd i Göteborg,* anser det olyckligt att kravet på yrkesförberedelse upphöjs till ledande princip för högskoleutbildningen.

Forskningsanknytning

Den helhetssyn på utbildningen ovanför den gymnasiala nivån, som ligger i den förordade avgränsningen av högskoleutbildningen, bör enligt *U 68-beredningens* mening komma till uttryck också i att all högskoleutbildning har ett samband med forskning. Detta är angeläget även för att förnya och bredda forskningens och forskarutbildningens inriktning. Statsmakterna bör enligt beredningens uppfattning göra ett principuttalande om att ett samspel mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning bör utvecklas över hela fältet av högskoleutbildning.

Arten av och formerna för utbildningens forskningssamband måste — med hänsyn till de mycket varierande förutsättningarna — komma att skifta mellan olika utbildningar och orter. Beredningen ser det emellertid som utomordentligt angeläget att ett mera direkt forskningssamband successivt utvecklas för de slag av högskoleutbildning, som f.n. saknar sådant samband, liksom att särskilda åtgärder vidtas för att

tillgodose kraven på forskningssamband för utbildningen på de högskoleorter som saknar permanent forskningsorganisation. Beredningen summerar de punkter, där enligt beredningens mening statsmakterna bör vidta åtgärder i syfte att bevara eller förstärka sambandet mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning, enligt följande.

1. Det är angeläget att forskarutbildningens rekryteringsbas vidgas till att avse även sådana högskoleutbildningar som i dag meddelas vid enheter utan forskning och också att rekryteringen till forskarutbildning från grundutbildning utanför universitetsorterna (motsv.) underlättas.

   Konsekvenserna av ett vidgat högskolebegrepp för bl.a. behörighet och urval till forskarutbildning bör därför behandlas av den år 1974 tillkallade utredningen rörande forskarutbildningen m.m.
2. Vid uppbyggnaden av den institutionella organisationen bör ett syfte vara att så långt möjligt överbrygga klyftorna mellan i dag institutionellt forskningsanknuten och icke forskningsanknuten utbildning. Bl.a. bör eftersträvas att innehavare av sådana lärartjänster, som företrädesvis är avsedda för forskning och forskarutbildning, får sitt ansvarsområde vidgat till även andra slag av enheter än sådana där forskning och forskarutbildning traditionellt bedrivs.
3. Vid de högskoleenheter som kommer att vara indelade i institutioner bör i enlighet med U 68:s förslag principen att resurser för grundutbildning och forskning/forskarutbildning skall hållas samman ämnesområdesvis vara vägledande för institutionsindelningen.
4. De för planering av forskning/forskarutbildning ansvariga organen bör dels få utse vissa ledamöter i organ som ansvarar för planering av grundläggande utbildning, dels åläggas att till dessa framföra förslag eller synpunkter rörande förändringar i grundutbildningens innehåll och organisation, betingade av den vetenskapliga utvecklingen m.m.
5. Samtliga ordinarie universitetslektorer (motsv.) bör i enlighet med U 68:s förslag ingå i fakultet/sektion.
6. Universitetslektorer och andra lärare med motsvarande kompetens bör få möjlighet att fullgöra viss del av sin tjänstgöring i forskning. Möjligheterna för sådana lärare att tjänstgöra i forskarutbildning bör vidare förbättras. De angivna syftena bör tillgodoses såväl inom en och samma enhet som genom tjänstgöringsbyten mellan enheter med och enheter utan fast forskningsorganisation. De bör kunna underlättas genom en omfördelning mellan olika lärarkategorier av den totala tjänstgöringsvolymens fördelning på grundutbildning resp. forskning/forskarutbildning.
7. På grundval av planering inom vederbörande fakultet/sektion bör forskningsprojekt, som inte kräver särskilda investeringar i tung

utrustning e.d., kunna förläggas till högskoleorter utan fast forskningsorganisation. Härvid bör projekt med anknytning till resp. regions utveckling eller till befintliga forskningsresurser utanför högskoleorganisationen ägnas särskild uppmärksamhet. Särskilda medel bör fakultetsområdesvis anvisas för ändamålet.

Ett förverkligande av dessa anordningar och åtgärder kommer enligt beredningens uppfattning att innebära en väsentlig förbättring av forskningsanknytningen för alla de högskoleutbildningar som i dag saknar institutionaliserad sådan anknytning. Beredningen framhåller samtidigt att enligt dess mening de förändringar som föreslås inte i sin helhet innebär någon reell försvagning av befintliga direkta samband mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning.

Flertalet *universitets-* och *högskoleorgan* som yttrat sig över U 68-beredningens promemoria, *SACO, TCO, SFS* m. fl. hälsar med tillfredsställelse beredningens betoning av att all högskoleutbildning skall ha ett samband med forskning.

I några yttranden berörs beredningens förslag att innehavare av sådana lärartjänster som företrädesvis är avsedda för forskning och forskarutbildning bör få sitt ansvarsområde vidgat till även andra enheter än sådana där forskning och forskrautbildning traditionellt bedrivs. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* utgår från att det vidgade ansvarsområdet skall avse tjänstgöring vid olika enheter inom en och samma ort. *Historisk-filosofiska sektionen i Stockholm* anser att tjänstgöringsbyten mellan lärare vid t. ex. filialerna och andra högskolor utan egen forskning och kollegor vid forskningsinstitutioner torde bli mycket svåra att genomföra i praktiken och för de humanistiska ämnenas del inte kan ge annat än en ytlig orientering om pågående forskning. *SFS* är skeptisk till att lärarna skall växelvis tjänstgöra på forskande och icke forskande enheter.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm anser att, om den av beredningen föreslagna representationen för planeringsorganen för forskning och forskarutbildning kombineras med en ändamålsenlig linjenämndsorganisation, de lokala förutsättningarna synes kunna bli tillfredsställande för planering av grundutbildningen vid de tekniska högskolorna. Konsistoriet anser vidare att förslaget att universitetslektorer inom en utbildningsregion skall ingå i berörd fakultet/sektion givetvis är välmotiverat men att det är långt ifrån tillräckligt för att införa dessa personer i forskningsorganisationen. *Konsistoriet i Linköping* framför liknande synpunkter.

Beredningens förslag att universitetslektorer skall få möjlighet att fullgöra viss del av sin tjänstgöring i forskning mottas positivt av många universitets- och högskoleorgan. Även *statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning, SACO, Sveriges civilin-*

genjörsförbund m. fl. är positiva till förslaget men bl. a. SACO vill gå längre än beredningen och anser att förslaget om omfördelning mellan olika lärarkategorier inte är godtagbart. I stället bör enligt SACO universitetslektorernas undervisningsskyldighet sänkas och möjligheter till undervisningsfria terminer för forskning skapas.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå och *dess utbildningsnämnd* anser att den föreslagna ordningen att omfördela tjänstgöringsvolymen mellan olika lärarkategorier skulle försvaga universitetens totala forskningspotential.

Många universitets- och högskoleorgan, däribland *konsistorierna i Uppsala* och *Lund* och vid *Chalmers tekniska högskola* samt *styrelsen för socialhögskolan i Örebro,* är positiva till att forskningsprojekt förläggs till högskoleorter utan fast forskningsorganisation. *Konsistoriet i Lund* ifrågasätter dock om nuvarande resurser är tillräckliga för en spridning av forskningen enligt beredningens förslag. Liknande farhågor framför även *konsistoriet i Uppsala, humanistiska fakulteten i Lund* och *Sveriges civilingenjörsförbund.* Negativa till en spridning av forskningen är bl. a. *konsistoriet vid universitetet i Stockholm* samt *juridiska fakulteten i Uppsala* och *humanistiska fakulteten i Göteborg.*

Filialrådet i Växjö anser att de nuvarande universitetsfilialerna bör få en permanent organisation för tillämpad forskning. Filialrådet anser att universitetsfilialen/högskolan bör ges större inflytande i fråga om initiativ till och planering av forskningsanknytningen än vad beredningen föreslår. *Kommittén för postgymnasial utbildning i Värmlands län* anser att en betydande del av forskningsverksamheten inom den framtida högskolan av utrustnings- eller andra skäl inte kommer att behöva knytas till de sex universitetsorterna. Den kan med lika gott resultat bedrivas i den högskoleorganisation som finns på filialorterna men naturligtvis i nära samverkan med universitetens forskningsorganisation.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län delar beredningens åsikt att särskilda medel bör anvisas regionstyrelserna för forskningsändamål. *Filialnämnden i Örebro* anser att särskilda medel för forskning vid högskolor utan permanent forskningsorganisation utan tvekan skulle stärka forskningsanknytningen. Nämnden anser dock att medlen i stället för att vara fakultetsbundna borde vara gemensamma för flera fakulteter då därigenom fluktuationen i olika ämnesområdens forskningsverksamhet lättare kan mötas. *Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* anser inte att förläggningen av forskningsprojekt till högskoleorter utan fast forskningsorganisation bör ske inom ramen för särskilda för ändamålet anvisade medel. Dessa projekt bör enligt konsistoriet konkurrera om medel med annan forskning.

Historisk-filosofiska och *språkvetenskapliga sektionerna i Göteborg* anser inte att beredningens förslag om forskningsmöjligheter på ett tillfredsställande sätt garanterar likställighet mellan olika högskoleorter.

Indelning

U 68-beredningen anser att det för vissa planeringsändamål är av stort värde att ha en indelning av högskoleutbildningen som täcker såväl den traditionellt fakultetsindelade utbildningen inom UKÄ-området som de många utbildningarna vid olika slag av fackhögskolor m.fl. Mot bakgrund av sin anslutning till principen att högskoleutbildningens linjer normalt skall förbereda för yrkesverksamhet anser beredningen det naturligt att en sådan indelning grundas på utbildningens yrkesinriktning. Beredningen tillstyrker därför förslaget om en indelning i yrkesutbildningssektorer i första hand som underlag för planering och resursfördelning centralt och regionalt. Sektorernas olika karaktär kan enligt beredningens mening motivera variationer beträffande hur sektorsindelningen skall slå igenom i utbildningens lokala institutionella organisation.

SACO, Sveriges civilingenjörsförbund, samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm m. fl. delar beredningens uppfattning om sektorsindelningens tillämpning. *Konsistoriet i Uppsala* anser att beredningens förslag är ett framsteg men pekar samtidigt på de komplikationer som blir oundvikliga om central och regional planering och resursfördelning inte sker i överensstämmelse med de befintliga lokala organisationernas förutsättningar. Konsistoriet ifrågasätter därför förslaget att centralt och regionalt genomgående införa en sektorsindelning. Flera universitetsorgan pekar på angelägenheten av att undvika administrativa svårigheter i de fall när verksamheten inom t. ex. en institution kommer att falla inom flera sektorer.

1.3.3 Högskolestudiernas organisation

U 68-beredningen tillstyrker de föreslagna principerna för studieorganisationen. Den framhåller särskilt de lokala utbildningslinjernas stora betydelse som instrument för att utveckla nya utbildningsalternativ. Beredningen betonar också att den ser som en huvuduppgift för en reformerad högskoleorganisation att fortsätta utvecklingen av yrkesinriktade utbildningar i vilka bl.a. resurserna vid de nuvarande filosofiska fakulteterna utnyttjas.

Beredningen ser det som angeläget för att möjliggöra en utveckling av utbildningsutbudet över nuvarande fakultets- och läroanstaltsgränser att ett gemensamt system tillämpas för tidsmässig värdering av kurser m.m. och tillstyrker utredningens förslag i denna del. Det finns enligt beredningen anledning att framhålla att ett införande av det aktuella poängsystemet inte i sig är avsett att eller behöver innebära några förändringar i utbildningens uppläggning m.m.

Beredningen ser det som i praktiken omöjligt att tillgodose alla skilda

utbildningars önskemål i fråga om system för värdering av studieresultat, om syfte att skapa någon jämförbarhet i detta avseende, över hela högskolefältet skall förverkligas. Beredningen ansluter sig i princip till U 68:s förslag om en tregradig betygsskala och förutsätter att beträffande enskilda utbildningar eller delar av utbildningar undantag bör kunna förekomma.

Beredningen har inget att erinra mot att ett system med examenstitlar bevaras för dem som genomgått utbildningslinjer. Beredningen förutsätter emellertid då en sådan utveckling av systemet att titlarna generellt kommer att ge meningsfull information om den genomgångna utbildningens innehåll eller i varje fall huvudsakliga inriktning. Detta bör enligt beredningen beaktas i den fortsatta utvecklingen av utbildningslinjeorganisationen.

SACO accepterar beredningens förslag i dess helhet vad gäller högskolestudiernas organisation.

Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm och *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Umeå* anser att begreppet utbildningslinje bör reserveras för sådana utbildningsvägar som är pedagogiskt genomarbetade, har ett klart definierat yrkesmål och är inriktade mot en existerande arbetsmarknad.

Konsistoriet m. fl. i Uppsala menar att begreppet allmän utbildningslinje bör inskränkas till att mera direkt överensstämma med vad kompetenskommittén upptar som "fasta" allmänna utbildningslinjer, medan övriga allmänna utbildningslinjer — med undantag av ämneslärarutbildningen — bör hänföras till lokala utbildningslinjer. Enligt konsistoriet bör man också överväga att avstå från begreppet individuell utbildningslinje och nöja sig med enstaka kurser och studiekurser.

Konsistoriet i Lund finner beredningens linjemodell mindre användbar för utbildningen inom de nuvarande filosofiska fakulteterna.

SFS förordar studiegångar med breda grundkurser och stegvis fördjupning. Ett rekommenderande linjesystem skulle, enligt SFS, kunna förbättra utbildningens yrkesanknytning, medan ett stelbent linjesystem skulle få en hämmande effekt på utbildningens utveckling.

Flera organ inom de *tekniska fakulteterna* liksom *Sveriges civilingenjörsförbund* är negativt inställda till det av beredningen föreslagna poängsystemet för tidsmässig värdering av kurser. *Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala* konstaterar å sin sida att U 68:s förslag till enhetligt poäng- och betygssystem underlättar nya utbildningskombinationer.

Sektionen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola samt *humanistiska* och *medicinska fakulteternas utbildningsnämnder i Göteborg* vill ha en tvågradig betygsskala i stället för den föreslagna tregradiga. Även *ABF* anser att endast två betygsgrader — godkänd och underkänd — bör användas.

Juridiska fakulteten i Stockholm vill behålla den fyrgradiga betygsskalan som tillämpas vid de juridiska fakulteterna med hänsyn till betygens betydelse för studiemotivationen, som information och som urvalsinstrument. *Juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* vill ha en förnyad ingående prövning av betygsfrågan för de juridiska fakulteternas del. Betygssystemet inom juristutbildningen bör inte nu göras till föremål för ändringar utan tas upp till prövning i samband med ställningstaganden till U 68:s förslag om reform av juristutbildningen.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm samt *tekniska fakultetens utbildningsnämnd i Linköping* vill inte ändra på nuvarande betygssystem inom den tekniska utbildningen.

Ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan* samt *Sveriges civilingenjörsförbund* och *Teknologorganisationen Reftec* är positiva till att nuvarande examenstitlar bibehålls.

1.3.4 Antalet studerande i högskoleutbildning. Antagning till högskoleutbildning

U 68-beredningen ansluter sig till U 68:s uppfattning att utbildningsplaneringen bör grundas på strävan att tillgodose såväl individernas önskemål som arbetsmarknadens behov. Beredningen delar också utredningens bedömning att man, trots de svårigheter som är förenade med prognoser rörande både individernas och arbetsmarknadens efterfrågan, inte i planeringen kan avstå från det underlag som prognoser utgör. Den mera långsiktiga planeringen bör emellertid enligt beredningen i första hand avse bredare fält av utbildning och arbetsmarknad.

Beredningen ansluter sig vidare till synen att avvägningen av resurser till högskoleutbildning måste göras med hänsyn till dels det totala samhällsekonomiska utrymmet, dels resursbehoven inom andra områden, bl.a. andra delar av utbildningsväsendet och då särskilt förskolan och den överbryggande vuxenutbildningen.

I fråga om gymnasieskolans dimensionering finner beredningen U 68:s förslag rimligt, att studerandeandelen på de mera allmänt inriktade linjerna under senare delen av 1970-talet bör ligga på ca 25 procent. Beredningen har också principiell sympati för utredningens tanke att de arbetslivsförberedande inslagen på de f.n. utpräglat studieförberedande linjerna på sikt bör förstärkas.

I fråga om högskoleutbildningens dimensionering ansluter sig beredningen till den av U 68 föreslagna ordningen med övergripande planeringsramar för bl.a. de olika yrkesutbildningssektorerna. Beredningen ser en sådan ordning som nödvändig av hänsyn både till den ekonomiska långtidsplaneringen, till utbildningsorganisationens egen planering och till de potentiella studerande.

Den föreslagna ordningen med en nedre och en övre planeringsgräns för antagning till utbildningslinjer synes beredningen användbar. Den nedre gränsen bör sannolikt inledningsvis ligga något lägre än U 68 förutsatt, detta med hänsyn till aktuella tillströmningstendenser. I frågan om antagningsbegränsning gör beredningen följande bedömning.

Även om den totala tillströmningen ryms inom givna totala ramar, är det ingalunda säkert att antalet utbildningsplatser och antalet sökande ens tillnärmelsevis överensstämmer när det gäller en viss yrkesutbildningssektor, grupp av utbildningslinjer eller utbildningslinje. I sammanhanget måste också beaktas värdet för myndigheternas planering och personalens anställningstrygghet m.m. av en på något sätt reglerad tillströmning även avseende delar av systemet. Olägenheterna, i ett skede av svängningar, av en ordning med fri tillströmning och en till studerandeantalet relaterad tilldelning av lärarkrafter inom en del av högskoleutbildningen har de senaste åren varit uppenbara. Det är också enligt beredningens mening av stor betydelse att högskoleorganisationen håller beredskap för en situation då tillströmningen — och därmed konkurrensen om de resurser som kan ställas till förfogande för högskoleutbildning — på nytt ökar och de skäl som nyss anförts till stöd för en styrd dimensionering får än större vikt.

Beredningen förordar mot denna bakgrund att ett system utarbetas för totaldimensionering av den grundläggande högskoleutbildningen, innefattande vid behov begränsning av antagningen till linjer eller kurser i enlighet med vad U 68 föreslagit. Närmare ställning till hithörande frågor bör enligt beredningen tas i samband med behandlingen av kompetenskommitténs förslag.

Beredningen vill i anslutning härtill stryka under vikten av de olika av utredningen förordade åtgärderna i syfte att undvika negativa sociala effekter av en antagningsbegränsning. Dessa åtgärder måste ges hög prioritet i det kommande planeringsarbetet.

Om tillströmningen mera varaktigt visar sig ligga på en nivå under den av U 68 föreslagna nedre gränsen, bör enligt beredningens uppfattning åtgärder för att stimulera utbildningsefterfrågan vidtas.

Beredningen har inget att erinra mot att planeringsramarnas studerandeantal ökas i föreslagen takt, dvs. med 2 procent årligen.

När det gäller dimensioneringen av enstaka kurser och studiekurser ansluter sig beredningen till U 68:s bedömning att kapaciteten här bör öka snabbare än kapaciteten i utbildningslinjer, detta bl.a. som ett led i förverkligandet av den återkommande utbildningens princip. Beredningen tillstyrker den föreslagna ökningstakten om ca 10 procent per år. Även i fråga om denna del av utbildningsutbudet förefaller det emellertid beredningen realistiskt att räkna med en lägre kapacitet i utgångsläget än den av utredningen förutsatta.

SACO ansluter sig till U 68-beredningens förslag vad gäller antagning till högskoleutbildning. SACO anser att ett väsentligt mål för dimensioneringssystemet måste vara att skapa en viss stabilitet i fråga om antalet studerande. Positiva till beredningsförslaget är också bl. a. *humanistiska fakulteten* och *språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd i Uppsala, konsistoriet i Linköping, konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola, TCO, Sveriges civilingenjörsförbund* och *Teknologorganisationen Reftec. Konsistoriet i Uppsala* tillstyrker en antagningsbegränsning som skulle ge i stort sett samma studerandeantal som i dag och som inskränker sig till de allmänna utbildningslinjerna. För lokala utbildningslinjer och enskilda kurser bör medel tilldelas de enskilda enheterna och eventuella dimensioneringsbeslut fattas lokalt.

TCO anser att det inte är realistiskt att planera för en lägre kapacitet i utbudet av enstaka kurser än vad U 68 föreslagit. *ABF* anser att dimensioneringen bör ligga vid den nedre planeringsgränsen. Ökade resurser för vuxenutbildning bör i första hand satsas på överbryggande utbildning för att ge vuxna med kort grundutbildning möjlighet till studier.

Humanistiska fakulteten i Uppsala anser att med hänsyn till nuvarande studerandetillströmning en mjuk styrning enligt reservanterna Molin och Nordstrandh är att föredra. De av U 68 framräknade dimensioneringstalen bör därvid tjäna som "planeringsramar" och styrningen av enskilda studerande till önskvärda utbildningslinjer ske via studie- och yrkesvägledning. *Humanistiska* och *medicinska fakulteternas utbildningsnämnder i Umeå* samt *SFS* anser också att en styrning bör åstadkommas genom förstärkta studie- och yrkesvägledningsresurser och tar avstånd från en utökad tillämpning av antagningsbegränsningar.

1.3.5 Högskoleutbildningens lokalisering

U 68-beredningen ser en ökad geografisk spridning av högskoleutbildningen — och därmed en ökning av utbildningens tillgänglighet och av dess samspel med det omgivande samhället — som synnerligen angelägen. Beredningen delar samtidigt U 68:s och många remissinstansers bedömning att en avvägning alltid måste göras mellan strävandena å ena sidan att undanröja geografiska hinder för utbildning, å andra sidan att ge utbildningsutbudet på varje enskild ort en rimlig bredd och därmed den studerande en acceptabel valfrihet. Härtill kommer som en ytterligare väsentlig restriktion att redan befintliga resurser måste utnyttjas effektivt och att investeringar som gjorts för utbildning och forskning inte får äventyras.

På de största högskoleorterna har man i dag nått ett studerandeantal och en total omfattning av verksamheten som gör att det enligt beredningens mening är realistiskt att förutsätta att någon expansion utöver

den av U 68 beräknade nivån här inte skall äga rum inom överblickbar tid.

Beredningen anser det önskvärt att bredda utbudet på så många orter som möjligt. Den ansluter sig till U 68:s bedömning att huvuddelen av högskoleutbildningens expansion den närmaste tiden bör avse — förutom enstaka kurser och studiekurser — kortare yrkesinriktade utbildningsvägar. Det är sålunda enligt beredningen inte fråga om att traditionell universitetsutbildning i detta planeringsskede skall byggas ut på ytterligare ett flertal orter.

Mot den av U 68 föreslagna riktpunkten på lång sikt för utveckling av en högskoleorts totala kapacitet — normalt minst 3 500—4 000 studerande — har beredningen inget att erinra. Möjligheterna att under den planeringsperiod U 68 arbetat med uppnå det nämnda studerandeantalet på de av utredningen föreslagna utbyggnadsorterna måste f.n. i flertalet fall bedömas vara mycket begränsade. Detta har lett en del remissinstanser, även sådana som i princip är positiva till en ökad geografisk spridning av utbildningen, till att avstyrka att ställning nu tas till U 68:s lokaliseringsförslag. Enligt beredningens synsätt är ett sådant perspektiv alltför kortsiktigt. Beredningen anser att statsmakterna nu bör fatta principbeslut om orter för en framtida utbyggnad av högskoleutbildningen. Ordningen och takten för förverkligande av en utbyggnad måste sedan självfallet anpassas till de faktiska förutsättningarna i form av efterfrågan m.m.

Att nu helt avstå från ställningstaganden i lokaliseringsfrågan vore enligt beredningens mening att på ett olyckligt sätt avhända sig möjligheterna att effektivt planera en utbyggnad på längre sikt och — utan påfrestningar på den etablerade organisationen — möta en på nytt ökad efterfrågan på högskoleutbildning. Det vore också att helt bortse från de positiva effekter, i form av en förnyelse av det samlade utbildningsutbudet, som en nyetablering av utbildning på orter utanför de nuvarande universitetsorterna kan väntas få för den totala efterfrågan på högskoleutbildning.

Beredningen finner U 68:s förslag beträffande antal orter för utbyggnad av högskoleutbildningen väl avvägt och förordar att principbeslut fattas om att nytillkommande högskoleutbildning skall förläggas till någon av dessa orter — dvs. Borås, Eskilstuna/Västerås, Falun/Borlänge, Halmstad, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Linköping/Norrköping, Luleå, Sundsvall/Härnösand, Växjö, Örebro och Östersund — om inte särskilda skäl talar för förläggning av utbildningen antingen till ort utan högskoleutbildning eller till universitetsort.

Det är — som redan framhållits — väsentligt att ingen nyetablering aktualiseras som kan äventyra resurser och verksamhet som redan finns, t.ex. i Umeå och Linköping och på filialorterna. Den regionala organisation beredningen föreslår bör enligt beredningens mening vara

väl ägnad att inom varje utbildningsregion svara för en samordnad planering med sikte på ett effektivt utnyttjande av de samlade resurserna för högskoleutbildning.

Takten i förverkligandet av en utbyggnad måste bli beroende av utvecklingen av efterfrågan på högskoleutbildning men också av i vad mån man på utbyggnadsorterna kommer att initiera och utveckla nya utbildningsvägar som kan attrahera bl.a. nya studerandegrupper. Det är enligt beredningens mening inte ändamålsenligt att nu genom centrala beslut binda ordning och tidpunkter för utbyggnad av olika slag av utbildningar på de berörda orterna. Den regionala högskoleorganisationen får en viktig uppgift i att på grundval av det utvecklingsarbete som kan komma till stånd successivt lägga fram förslag härvidlag. Beredningen ser det emellertid som önskvärt — för att det lokala planeringsarbetet skall få rimlig konkretion redan från början — att statsmakterna utpekar några orter som bör kunna erbjuda visst ökat utbildningsutbud redan inom de närmaste åren. Beredningen har inget att erinra mot att den av U 68 föreslagna ordningen här följs, även om starttidpunkten inte blir läsåret 1976/77 som i utredningens exemplifiering. Detta skulle innebära att Falun/Borlänge, Jönköping, Kalmar, Sundsvall/Härnösand kom i fråga för den första utbyggnadsfasen.

För berörda orter bör ett mera konkret planeringsarbete inledas med utgångspunkt i vad U 68 anfört om inriktningen av utbildningsutbudet på resp. ort. För övriga utbyggnadsorter bör planeringen inledningsvis — vid sidan av en mera långsiktigt inriktad planering — i första hand ta sikte på att få till stånd enstaka kurser och studiekurser och ev. lokala utbildningslinjer inom de ramar för dessa ändamål som förutsätts ställas till resp. regionala styrelses förfogande.

Beredningen har inget att erinra mot den av U 68 föreslagna indelningen i utbildningsregioner och högskoleområden med undantag för att Gotland torde böra föras till Stockholms högskoleområde.

Bl. a. *länsstyrelserna i Västernorrlands* och *Västerbottens län, Jönköpings läns landsting* och *Jönköpings kommun, TCO* samt *Teknologorganisationen Reftec* tillstyrker i sina yttranden över U 68-beredningens promemoria beredningens förslag rörande högskoleutbildningens lokalisering.

Flera universitets- och högskoleorgan — bl. a. *konsistoriet i Uppsala, samarbetsnämnden vid universitetsfilialen i Karlstad* och *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Göteborg* — framhåller att inga lokaliseringsbeslut får fattas som negativt påverkar utvecklingen vid universitetsfilialerna. *SACO* anför också att under inga omständigheter sådan nyetablering av högre utbildning bör förekomma som skulle medföra svårigheter för verksamheten vid filialerna. *SFS* finner det angeläget med en geografisk spridning av utbildningsutbudet,

men anser att en utbyggnad i enlighet med U 68:s förslag i dagsläget skulle få negativa konsekvenser för de mindre utbildningsorterna. Ökade satsningar bör därför i första hand ske vid nuvarande mindre enheter.

Den ytterligare spridning av högre utbildning som eftersträvas bör enligt *konsistoriet i Uppsala* m. fl. i nuläget främst tillgodoses genom ytterligare utbyggnad av decentraliserad utbildning.

Konsistoriet i Umeå menar att med hänsyn till gjorda investeringar och kravet på ett differentierat utbud vid universitetet att en ytterligare utbyggnad i den norra regionen utanför Umeå tills vidare måste ske efter noggranna överväganden och vara inriktad på nya utbildningsvägar och nya distributionsformer för utbildningen.

Konsistorierna i Uppsala och *Linköping* anser att regionstyrelserna bör fatta beslut om tidpunkt, omfattning etc. för en eventuell utbyggnad av högskoleutbildningen. Att nu utpeka vissa orter skulle låsa regionstyrelserna i deras arbete.

Invändningen mot att principbeslut om lokaliseringsorter fattas nu har också framförts av *konsistorierna vid universiteten i Lund* och *Stockholm* samt *tekniska högskolan i Stockholm, humanistiska fakulteten i Umeå* m. fl. universitetsorgan samt *Sveriges civilingenjörsförbund.*

1.3.6 Återkommande utbildning

I likhet med det stora flertalet remissinstanser ställer sig *U 68-beredningen* mycket positiv till U 68:s förslag att högskoleutbildningen skall planeras så att återkommande utbildning främjas. Beredningen ser detta som en av de väsentligaste faktorerna när det gäller att bredda högskoleutbildningen och göra den lättare tillgänglig för andra grupper än ungdomsstuderande som kommer direkt från gymnasieskolan.

U 68 diskuterar eller föreslår ett stort antal anordningar och åtgärder, ägnade att på längre eller kortare sikt medverka i utvecklingen av återkommande utbildning. Många i sammanhanget aktuella åtgärder är enligt beredningen sådana som närmast ankommer på utbildningsmyndigheter och institutioner i deras löpande studieorganisatoriska och pedagogiska utvecklingsarbete. Det är enligt beredningens uppfattning synnerligen angeläget att statsmakterna genom ett principuttalande till förmån för utveckling av återkommande utbildning ger en fast grund för konkret arbete i denna riktning vid utbildningsenheter och inom centrala organ. Särskilda beslut från statsmakternas sida får sedan aktualiseras i den mån så visar sig erforderligt.

En övervägande majoritet av dem som yttrat sig över beredningens förslag i fråga om återkommande utbildning är positiva till förslaget.

TCO hälsar med tillfredsställelse beredningens uppfattning att det är angeläget att statsmakterna gör ett principuttalande till förmån för

utveckling av återkommande utbildning. *LO* framhåller att återkommande utbildning inte får ses som något avlägset och långsiktigt. Ett planmässigt arbete måste inledas och beslut fattas för att utveckla återkommande utbildning. *Filialrådet i Växjö* anser att den återkommande utbildningen är en väsentlig faktor när det gäller att bredda högskoleutbildningen och göra den lättare tillgänglig även för andra grupper än ungdomsstuderande. *Teknologorganisationen Reftec* menar att det är speciellt viktigt att den återkommande utbildningen redan i inledningsskedet får en fullt tillräcklig resurstilldelning. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* finner skäl att överväga om några i vidare mening "folkbildande" uppgifter kan tänkas böra ligga på de tekniska högskolorna och erinrar om att den senare tidens offentliga debatt t. ex. om energifrågor, har fäst uppmärksamheten på omfattande och angelägna behov av teknisk information till stora grupper av lekmän. *SFS* beklagar att beredningen inte föreslår några konkreta åtgärder för att tillfredsställa det ökade behovet av återkommande utbildning.

Farmaceutiska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala hyser dock farhågor för att ett system där återkommande utbildning tar en alltför stor del av utbildningsplatserna i anspråk kan medföra stora svårigheter för utbildningsanstalten. *Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala* menar att det i första hand är de lokala organen som kan ge anvisningar om efterfrågan på återkommande utbildning och som bör ha möjlighet att inom ganska vida ramar successivt anpassa planeringen därefter.

1.3.7 Institutionell organisation

Huvudmannaskap m.m.

Enligt *U 68-beredningens* bedömning kan väsentliga skäl — både principiella och praktiska — anföras för ett samlat huvudmannaskap för högskoleutbildningen. Beredningen har samtidigt förståelse för svårigheterna att på kort sikt åstadkomma en förändring till ett generellt statligt huvudmannaskap med hänsyn till den kommunala högskoleutbildningens nära samband dels med gymnasieskoleutbildningen, dels med sjukvården och dess planering. Det står sålunda klart att en sådan förändring är förhållandevis komplicerad och förutsätter ett omfattande »tekniskt» utredningsarbete och självfallet överenskommelser mellan berörda parter. Beredningen anser det angeläget att frågan om ett enhetligt, statligt huvudmannaskap för högskoleutbildningen tas upp till behandling i samband med ställningstagandena till länsberedningens kommande förslag. *Fiskesjö* anför att han anser sig sakna underlag för någon särskild meningsyttring i huvudmannaskapsfrågan.

Enligt beredningens uppfattning finns det principiella skäl för en samordning också av den i dag statliga utbildningen. U 68 har inte sett det som möjligt eller lämpligt att inom ramen för sitt arbete ta upp överväganden om de praktiska möjligheterna att samordna utbildnings- och forskningsdelen av verksamheten vid jordbrukets högskolor med den statliga högskoleorganisationen inom utbildningsdepartementets område. Beredningen anser att sådana överväganden nu bör komma till stånd. *Fiskesjö* anser sig inte heller på denna punkt ha underlag för någon särskild meningsyttring.

De flesta som yttrar sig över U 68-beredningens promemoria biträder i huvudmannaskapsfrågan beredningens förslag. *TCO* anför exempelvis att organisationen helt delar beredningens bedömning att väsentliga skäl, både principiella och praktiska, kan anföras för ett samlat huvudmannaskap för högskoleutbildningen. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser att frågan om ett samlat statligt huvudmannaskap bör behandlas i samband med övervägandena i anslutning till länsberedningens förslag.

De flesta som uttalar sig i frågan är också positiva till beredningens förslag att en samordning av jordbrukets högskolor med högskoleorganisationen inom utbildningsdepartementets område övervägs.

Styrelsen för skogshögskolan och statens skogsmästarskola anför dock att det förefaller naturligt att jordbrukets högskolor även i fortsättningen sorterar under jordbruksdepartementet, något som i hög grad underlättar en integration mellan dessa högskolor och samhället.

Principer för den lokala och regionala organisationen

Enligt *U 68-beredningens* mening är det angeläget att hålla fast vid strävandena att decentralisera ansvar och befogenheter inom högskoleorganisationen och att öka samspelet mellan högskolan och samhället i övrigt. Samtidigt bedömer beredningen inte detta som oförenligt med vissa förändringar i den av U 68 föreslagna organisationen, som tillmötesgår bärande invändningar i remissyttrandena.

Beredningen framhåller att U 68:s förslag av många berörda kommit att upplevas som syftande till väsentliga — och »centraliserande» — förändringar i organisations- och arbetsformer m.m. Detta beror enligt beredningen av allt att döma på att U 68 utgått från att hänsyn till lokala variationer och särdrag, bl.a. till de befintliga enheterna och deras verksamhetsformer, skall tas inom en sammanhållen lokal organisations ram, ytterst genom beslut av högskolestyrelsen. En sådan ordning har inte av de berörda myndigheterna och grupperna bedömts ge tillräckliga garantier mot omotiverade förändringar i miljöer, arbetsformer och inflytande på arbetsplatserna.

Delade meningar kan enligt beredningen råda om det berättigade

i dessa farhågor. Enligt beredningens mening är det emellertid fullt möjligt att, med bevarande i allt väsentligt av huvudsyftena med U 68:s förslag, tillgodose den antydda remissopinionen. Detta bör ske genom att man i organisationen lägger ökad tyngd på — med U 68:s terminologi — dels förvaltningsenhetsnivån, dels linjenämnds- och institutionsnivåerna. Härigenom förbättras bl.a. förutsättningarna för befintliga enheter och utbildningar att identifiera sig i den nya organisationen. Det är vidare enligt beredningens mening möjligt att skapa förutsättningar för en längre gående överföring av ansvar och befogenheter från centrala myndigheter. Detta bör ske genom att de sammanhållande ledningsorgan, som under alla förhållanden fordras för frågor och uppgifter över gränserna mellan enheter och linjer, får vidare geografiska ansvarsområden än de enskilda högskoleområdena.

För flertalet högskoleområdens del utgår beredningen från att U 68:s förslag bör genomföras i vad avser sammanförande av befintlig statlig högskoleutbildning — med enstaka undantag — i en administrativ enhet under en styrelse. För de med avseende på verksamhetens omfattning största högskoleområdena föreslår beredningen den förändringen att det skall finnas flera i princip självständiga enheter, som var och en utgör en myndighet med egen styrelse. Personella och materiella resurser för utbildningen och i förekommande fall forskningen bör knytas till enheterna, på vilkas styrelser också ansvaret för verksamhetens dagliga drift bör vila.

Beredningen föreslår att indelningen i enheter närmare övervägs av berörda organisationskommittéer. Det är enligt beredningens mening naturligt att sådana sammanföranden av befintliga enheter kommer till stånd, som motiveras av resurs- eller innehållsmässiga samband i utbildningen eller forskningen. Som exempel på enheter, vilkas sammanförande bör aktualiseras, pekar beredningen på dels universitet, socialhögskola och journalisthögskola, dels olika enheter för lärarutbildning. En strävan bör enligt beredningen vara att få till stånd sådana enheter att ett tillfredsställande underlag för fullgörande av olika administrativa uppgifter och servicefunktioner erhålls. Enhetsorganisationen bör fastställas av regeringen. Beredningen ser det som naturligt att enheternas benämningar så långt möjligt anknyts till de nuvarande.

Enligt beredningens mening har vidare en ordning som ger den utbildningsregionala nivån en ökad tyngd i planeringen betydande fördelar. Beredningen vill särskilt peka på den ram för lösning av forskningsanknytningsfrågor som den ger liksom den roll en regional organisation kan spela vid den fortsatta planeringen av högskoleutbildningens utbyggnad.

Beredningen förordar att en regional styrelse för högskoleutbildning upprättas i var och en av de sex utbildningsregionerna. Den regionala organisationen bör i princip förbehållas sådana planerings- och samordningsuppgifter som bör eller måste fullgöras över gränserna mellan

enheter och — utom för Stockholmsregionen, som består av enbart ett högskoleområde — högskoleområden. När det gäller frågor som rör flera högskoleområden kommer den regionala styrelsen därvid att fullgöra uppgifter som enligt U 68:s förslag skulle ankomma på central myndighet. I frågor som rör enheter inom ett och samma högskoleområde kommer den att fullgöra vissa planeringspunktioner som av U 68 tänkts ligga på högskolestyrelsen. Vissa planeringsuppgifter av detta slag liksom hela ansvaret för den dagliga driften, personaladministrationen och resursförvaltningen kommer emellertid att vila på enhetsstyrelserna. Beredningen vill därmed inte utesluta att en regionstyrelse — i varje fall i den med avseende på både antal studerande och antal högskoleorter minsta regionen, den östra med Linköping som huvudort — skulle kunna fylla också administrativa funktioner och resursförvaltningsfunktioner. Detta får i så fall övervägas särskilt för resp. region.

En huvuduppgift för regionstyrelsen bör enligt beredningen vara att svara för planering av regionens samlade utbud av lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser och studiekurser. Det synes ändamålsenligt att regionstyrelsen också får, inom de ramar och riktlinjer statsmakterna anger, slutgiltigt besluta om detta utbud och fördela resurser för ändamålet på enheter och orter.

När det gäller utbudet av allmänna utbildningslinjer inom regionen och utveckling av det bör regionstyrelsen enligt beredningens mening ha ett övergripande planeringsansvar, antingen så att styrelsen direkt blir petita- och förslagsmyndighet i denna del eller också så att den får yttra sig över förslag från enhetsstyrelserna, som då rimligen får bli de myndigheter som avger petita. För den förra lösningen talar att den, i ett läge där enhetsgränserna inte kan förutsättas generellt följa gränser mellan yrkesutbildningssektorer, ger en mera samlad och bättre överblickbar bild av önskemålen inom regionen. Beredningen är å andra sidan medveten om att en sådan ordning förutsätter mera omfattande kansliresurser på regional nivå än som kanske under ett inledningsskede kan ställas till förfogande. Enligt beredningens mening bör man från region till region med hänsyn till olika praktiska förutsättningar pröva vilken lösning som är ändamålsenlig.

Det senast sagda gäller enligt beredningen i princip också om regionstyrelsens befattning med frågor om fördelning av medel för allmänna utbildningslinjer på enheter. Det synes klart att en regionstyrelse här inte generellt har samma funktion att fylla som i fråga om det mera växlande utbudet av lokala och individuella linjer och enstaka kurser och studiekurser.

Ett av huvudsyftena med en regional organisation är att skapa en plattform för anknytningen mellan enheter med och enheter utan fasta forskningsresurser. Därför bör regionstyrelsen få yttra sig över fakulte-

ternas/sektionernas petita och sätta in dem i ett med grundutbildningen gemensamt planeringsperspektiv för regionen.

Styrelsen bör också disponera de särskilda medel som enligt beredningens förslag kan komma att ställas till förfogande för forskningsanknytningsändamål. Den bör vidare ha möjlighet att medverka i fördelningen av lärares tjänstgöring på enheter, dels såvitt avser tjänstgöringsbyten o.d. mellan enheter med och enheter utan forskningsorganisation, dels såvitt avser inrättande av tjänster gemensamma för två eller flera enheter.

Regionstyrelsen bör enligt beredningen vidare svara för viss administrativ samordning mellan enheter. Den bör exempelvis kunna inrätta och meddela bestämmelser om för enheter gemensamma institutioner, serviceinrättningar och linjenämnder. I vissa fall, t.ex. i Stockholm, kan det också bli aktuellt att ge styrelsen förvaltningsansvar för gemensamma serviceinrättningar inom ett och samma högskoleområde. Möjligheterna att delegera uppgifter av detta slag från regionstyrelsen exempelvis till ett lokalt samarbetsorgan — något som kan komma att fordras för praktisk-administrativa samverkansfrågor på orter med flera enheter — bör prövas närmare i det fortsatta arbetet.

Någon indelning i institutioner blir med den av beredningen förordade lösningen inte generellt nödvändig. För sådana enheter som kommer att motsvara eller omfatta universitet och andra läroanstalter, inom vilka institutioner i dag utgör basenheterna, bör denna ordning bevaras och institutionsindelningen vid behov övervägas av organisationskommittéerna med utgångspunkt i ämnesinstitutionsprincipen. För övriga enheter bör resp. enhetsstyrelse svara för alla förvaltningsuppgifter på samma sätt som i dag sker vid högskolor utan institutioner.

Beredningen slår fast att de för forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning gemensamma institutionerna i sin egenskap av »cellerna» i universitetsorganisationen alltid måste komma att spela en nyckelroll i bl.a. planerings- och utvecklingsarbetet. Förslaget att linjenämnder skall svara för vissa planerings- och ledningsuppgifter i fråga om grundläggande utbildning får inte ses som uttryck för strävan att frånkänna institutionerna deras expertroll. Det beror enbart på det i sig självklara förhållandet att det för att lösa en uppgift som involverar flera institutioner behövs ett organ som har att se till denna uppgift *som helhet*, i detta fall att en utbildningslinje genom samordning av de olika momenten blir en linje i reell mening.

Som U 68 framhållit måste planeringsarbetet ha formen av en dialog mellan de ämnessakkunniga institutionerna och den linjeansvariga nämnden. Beredningen delar UKÄ:s uppfattning att detta förhållande bör komma till klart uttryck i föreskrifterna för verksamheten.

Beredningen anser inte något behov föreligga av att generellt ge utbildnings- eller linjenämnder uppgifter i fråga om kurser och studie-

kurser som inte ingår i utbildningslinjer. Enligt beredningens mening bör, sedan en sådan enstaka kurs eller studiekurs väl inrättats och medel anvisats, vederbörande institution själv kunna svara för den löpande planeringen och ledningen av den, exempelvis för fastställandet av kursplan. Beredningen förordar att bestämmelserna utformas så att ett sådant självständigt ansvar för institution möjliggörs.

Beredningen ser det för sin del som väsentligt att planerings- och ledningsorganisationen för grundutbildning utformas på ett sätt som ställer utbildningslinjen och dess utveckling i centrum. Enligt beredningens mening bör linjenämnder för enskilda linjer eller grupper av linjer med i huvudsak de av U 68 föreslagna uppgifterna utgöra basen i denna del av planerings- och ledningsorganisationen. Det bör inte vara uteslutet att i något fall en och samma linjenämnd ges ansvaret också för linjer som förts till olika yrkesutbildningssektorer, om en sådan ordning bedöms vara ändamålsenlig med utgångspunkt i t.ex. nuvarande förhållanden.

Den förordade ordningen innebär förändringar i första hand för de filosofiska fakulteternas del. För att ytterligare yrkesinriktade utbildningslinjer skall kunna utvecklas inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område — något som beredningen ser som en huvudpunkt i de närmaste årens uppföljningsarbete — är det emellertid enligt beredningens mening nödvändigt att en linjeorienterad planerings- och ledningsorganisation införs även i denna del av högskolan. En sådan har sedan länge fungerat inom bl.a. de tekniska fakulteternas område, inom vilket också ämnesinstitutioner svarar för utbildning inom skilda linjer som tillhör olika utbildningsnämnders ansvarsområden. Beredningen är övertygad om att ett likartat system kan fungera även inom det »filosofiska» området. I sammanhanget stryker beredningen under enhetsstyrelsens ansvar för en övergripande resursplanering som bl.a. garanterar ämnesinstitutionernas stabilitet och kontinuitet i verksamheten, även om deras verksamhet faller inom olika sektorer och fakultetsområden.

Beredningen ser det som naturligt att frågan om vilka linjenämnder som skall finnas vid den nya organisationens ikraftträdande övervägs av organisationskommittéerna och att nämnduppsättningen efter förslag av dem fastställs av regeringen. Det bör därefter ankomma på regionstyrelsen att efter förslag av enhetsstyrelserna göra förändringar i linjenämndsorganisationen.

Även om i vissa fall flera linjer kommer att föras till en och samma linjenämnds ansvarsområde, är det enligt beredningen sannolikt att linjenämndernas ansvarsområden normalt kommer att bli alltför begränsade för att nämnderna skall vara lämpade som organ för den utveckling och förnyelse av utbildningsutbudet, inte minst över gränserna mellan befintliga enheter och linjer, som beredningen i likhet

med U 68 anser vara en mycket viktig lokal uppgift. I den av U 68 föreslagna organisationen är utbildningsnämnderna, med de förhållandevis breda yrkesutbildningssektorerna som ansvarsområden, avsedda att spela en väsentlig roll härvidlag. Beredningen utgår från att organ av denna typ kommer att visa sig erforderliga.

Det är enligt beredningens mening fullt tänkbart att utbildningsnämnder inrättas för ett enskilt högskoleområde, även om den sammanhållande organisationen är regional.

Det finns enligt beredningen för de mindre högskoleområdenas del anledning att pröva om inte, så länge utbildningsutbudet är förhållandevis begränsat, linjenämnder och enhetsstyrelse tillsammans kan fylla de uppgifter i planerings- och utvecklingsarbetet som enligt U 68:s förslag skulle åvila utbildningsnämnder.

Vad gäller utbildningsnämndernas sakliga ansvarsområden delar beredningen bedömningen att yrkesutbildningssektorerna i vissa fall utgör lämpliga ramar för ett övergripande planerings- och utvecklingsarbete. Hänsyn måste emellertid tas till sektorernas olika karaktär och olika grad av inre samband.

Sammanfattningsvis förordar beredningen en större flexibilitet i fråga om utbildningsnämndsorganisationen än den av U 68 förutsatta. Planering och utveckling inom vidare fält av högskoleutbildning än vad som normalt täcks av linjenämnder bör sålunda i vissa fall kunna fullgöras av berörd enhetsstyrelse eller regionstyrelse. I den mån dessa inte bedöms kunna själva fylla detta behov, bör enligt beredningens mening utbildningsnämnder inrättas, lämpligen genom beslut av regionstyrelsen efter hörande av vederbörande enhetsstyrelser. Indelningen i yrkesutbildningssektorer bör vara en utgångspunkt för utbildningsnämndsorganisationen men modifikationer av antytt slag bör kunna förekomma.

Utbildningsnämnderna blir med beredningens modell närmast att se som rådgivande och förslagsställande expertorgan till dels enhets- och regionstyrelser, dels linjenämnder. De torde få sina främsta uppgifter i den mera långsiktiga planeringen och utvecklingen av utbildningens innehåll och organisation. När det däremot gäller t.ex. resursplanering och resursfördelning kommer tyngdpunkten att förskjutas till linjenämnder och enhetsstyrelser.

Beredningen ansluter sig till U 68:s förslag att ansvaret för planering m.m. av forskning och forskarutbildning alltjämt skall åvila fakulteter/sektioner och att inom dessa mindre ledningsorgan skall inrättas.

Med en strikt tillämpning av U 68:s princip att endast sådana förändringar i forsknings- och forskarutbildningsorganisationen bör vidtas, som är nödvändiga med hänsyn till förslagen i fråga om grundläggande utbildning, borde i den av beredningen föreslagna organisationen fakulteter/sektioner knytas till enheter. Detta skulle emellertid ha den

enligt beredningens mening olyckliga konsekvensen att konservera en skillnad mellan »forskande» och »icke forskande» enheter. Mot denna bakgrund och med hänsyn till vikten av att utveckla ett samspel mellan forskning/forskarutbildning och grundutbildning över hela fältet av högskoleutbildning bör enligt beredningens mening fakultets/sektionsorganisationen betraktas som gemensam för de olika berörda enheterna, även om varje fakultet/sektion administrativt är knuten till en viss enhet och replierar på dess förvaltning.

Tämligen genomgående betraktar de *universitets- och högskoleorgan* som yttrat sig över U 68-beredningens promemoria beredningens idé med en kombination av regionala styrelser och enhetsstyrelser som överlägsen U 68:s förslag. Exempelvis anför *filosofiska fakulteten i Linköping och dess utbildningsnämnd* att beredningens förslag är av stort intresse, i synnerhet vad gäller de delar som — om de konsekvent genomförs — innebär en delvis ny och annorlunda institutionell struktur, som på sikt kanske kan förbättra möjligheterna till förnyelse och utveckling.

TCO å sin sida anser att U 68:s förslag med en enda högskolestyrelse som ansvarig för all högskoleutbildning inom ett högskoleområde är att föredra framför beredningens förslag. Regionstyrelserna löser inte frågan om den lokala splittringen. *LO* ser den av beredningen föreslagna ordningen som ett steg på vägen mot en ökad lokal samordning.

Vad beträffar den lokala organisationen finner bl. a. *konsistoriet i Lund* det positivt att beredningen avvisar U 68:s förslag om gemensam organisation med en högskolestyrelse på varje ort och i stället för de större orternas del förordar flera självständiga enheter med egna styrelser. Positiva till beredningens förslag i denna del är bl. a. även *konsistorierna vid universitetet i Stockholm* och *Chalmers tekniska högskola* samt åtskilliga andra universitetsorgan, *styrelsen för socialhögskolan i Örebro, TMR, SACO, Sveriges civilingenjörsförbund* och *SFS*. SFS menar att beredningens förslag till lokal organisation innebär att man till en del kommer till rätta med de på sina håll stelbenta och konserverande beslutsstrukturerna inom dagens högre utbildning.

Styrelsen för socialhögskolan i Örebro hänvisar till sitt yttrande över U 68 där styrelsen tillstyrkt U 68:s huvudtankegångar i väsentliga avseenden, bl. a. i vad gäller en i Örebro lokalt sammanhållen högskola.

Vad beträffar förslaget om regionstyrelser är bl. a. *konsistoriet i Uppsala* i princip positivt till beredningens förslag. Regionaliseringen får dock enligt konsistoriet inte drivas så långt att UKÄ (UHÄ) berövas huvuddelen av sina nuvarande uppgifter.

En positiv grundinställning men farhågor för en ökad byråkratisering uttalas av *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, humanistiska fakulteten i Umeå* m. fl. universitetsorgan samt *kommittén för postgymnasial utbildning i Värmlands län*. Förslaget om regionstyrelser

förtjänar enligt *samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* allvarligt övervägande och kan komma att på sikt starkt påverka de organisatoriska förutsättningarna för högskoleverksamheten. Det är fakultetens förhoppning att det högre utbildningsväsendet i Sverige genom den föreslagna organisationen skall kunna bli på en gång mindre uniformt och lokalt mera samordnat och ändamålsenligt.

UKÄ påpekar att — om de föreslagna regionstyrelserna kommer till stånd — en ny beslutsnivå införs mellan de lokala styrelseorganen och någon form av central verksorganisation. UKÄ uttalar ett bestämt önskemål att kompetensområdena för skilda nivåer klart skall anges. Krav på förtydliganden i fråga om uppgifterna för bl. a. regionstyrelser framförs också av bl. a. *konsistorierna vid universitetet i Stockholm* och *Chalmers tekniska högskola* samt *tekniska fakulteten i Lund*. Förstnämnda konsistorium kan godta en regionstyrelse i Stockholm under förutsättning att den ges alla befogenheter som inte uttryckligen måste åvila ett centralt ämbetsverk.

Konsistoriet i Umeå tillstyrker en regionstyrelse för norra regionen, men betonar samtidigt vikten av att regionstyrelsen inte blir en mellaninstans mellan högskolan och det centrala ämbetsverket. Beslutsvägarna bör förkortas, inte förlängas. Konsistoriet förordar bl. a. att regionstyrelserna helt skall svara för fördelningen av medel för grundläggande utbildning.

Konsistoriet i Linköping anför bl. a. att en regional styrelse fyller en rad viktiga funktioner, inte minst när det gäller att finna lokalt stöd för en sammanhållen plan för verksamheten. Förslaget om inrättandet av regionstyrelser med bibehållande av såväl central verksfunktion som enhetsstyrelser leder dock till att — i jämförelse med nuläget — ytterligare en administrativ nivå skapas vilket konsistoriet ej kan acceptera. I vart fall i östra regionen bör regionstyrelsen integreras med befintliga och tänkta enhetsstyrelser på så sätt att de ärenden som enligt beredningens modell skulle ha behandlats i enhetsstyrelse i stället behandlas i ett inom regionstyrelsen utsett utskott.

Jönköpings läns landsting och *Jönköpings kommun* m. fl. betonar starkt att regionstyrelsens övergripande uppgifter skall gälla den totala högskoleutbildningen inom regionen oavsett huvudman.

Konsistoriet i Lund framhåller bl. a. att för det fall regionala organ med omfattande beslutsfunktioner inrättas — något som konsistoriet i och för sig kritiserar — måste högskoleverkets arbetsområden och uppgifter radikalt skäras ned för att inte den redan förekommande risken för överorganisation skall bli alltför omfattande och ärendegången förlängas mer än nödvändigt. En tveksamhet eller en negativ attityd till förslaget med hänsyn till riskerna för en ökad byråkratisering redovisar även bl. a. *juridiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd, medicinska fakulteten* samt *farmaceutiska fakulteten i Uppsala, juridiska*

fakulteten i Stockholm, styrelsen för socialhögskolan i Örebro, SACO och *Växjö kommun. SFS* anser att en omfattande byråkratisering och förlängning av handläggningstider skulle bli resultatet om det infördes en ny fullständig nivå mellan enheterna och UHÄ och avstyrker för sin del att regionstyrelser inrättas.

Teologiska fakulteten i Uppsala framhåller att utbildningen i Sverige knappast är regionsbunden, utan planeringen bör så mycket som möjligt ske för landet i dess helhet. Samråd vad gäller t. ex. forskning kan ske genom samarbetsnämnder utan dyr kansliorganisation. Synpunkter vad gäller kravet på riksplanering har även anförts av *historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Göteborg, styrelsen för skogshögskolan och statens skogsmästarskola, TMR* och *SACO*. Det regionala samrådet kan lösas på informell väg, anser *samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *länsstyrelsen i Norrbottens län*.

Humanistiska fakulteten i Göteborg anser att enda möjligheten att göra regionstyrelsen funktionsduglig torde vara att låta UKÄ återgå till att vara en rent formal-juridisk prövningsinstans, överföra alla ekonomiska befogenheter till regionstyrelserna och bryta ut fakultetsberedningarna som en särskild samordningsorganisation direkt under departementet.

Konsistoriet i Linköping ansluter sig till beredningens deklaration att institutionerna självklart måste komma att spela en nyckelroll i bl. a. planerings- och utvecklingsarbetet. Den av beredningen tänkta uppgiftsfördelningen mellan institutioner och utbildnings- eller linjenämnder har redan utvecklats vid högskolan i Linköping. Såvitt nu kan bedömas har erforderlig samordning kommit till stånd utan att institutionernas nyckelroll och initiativkraft hotats.

Ytterligare ett antal universitetsorgan — t. ex. *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* samt *teologiska fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* — *SACO* m. fl. är positiva till beredningens förslag vad gäller institutionernas ökade inflytande. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* menar att den precisering av institutionens uppgifter och ställning som beredningen gör är nyttig i många avseenden. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* konstaterar att beredningen på ett helt annat sätt än U 68 är medveten om den centrala roll som ämnesinstitutionerna inom de filosofiska fakulteterna hittills har spelat och även i fortsättningen bör spela.

Medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala anser att institutionernas organisatoriska ställning bör återspegla den centrala roll som institutionerna har i utbildning och forskning, och att de inte bör bli serviceorgan åt linjenämnd, utbildningsnämnd och regionstyrelsen. Liknande synpunkter har även framförts av *historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Göteborg*. Också *juri-*

diska fakulteten i Uppsala och dess utbildningsnämnd är tveksamma till beredningens förslag bl. a. med hänsyn till att det inte ger någon garanti för institutionernas fortsatta självständighet. Liknande synpunkter har även framförts av bl. a. *teologiska fakulteten i Uppsala* och *humanistiska fakulteten i Lund.*

TCO anför att beredningen lägger ett betydande självständigt ansvar för enstaka kurser och studiekurser på de enskilda institutionerna. Enligt TCO:s uppfattning vore det naturligare att detta ansvar i stället lades på de olika linjenämnderna, i vilka representanter för arbetslivet föreslås ingå. Om ansvaret läggs på de enskilda institutionerna, som inte har denna representation från arbetslivet, finns det betydande risker för att de ämnesmässiga aspekterna kommer att dominera över de arbetslivsanknutna.

SFS anser att det är avgörande, vilket inte tillgodoses i beredningens förslag, att samhällskontakterna utökas i det löpande arbetet på institutionsnivå.

De flesta som yttrar sig om formerna för institutionernas förvaltning tillstyrker beredningens förslag i denna del.

Konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola anför att enhetsstyrelserna bör ha rätt att — om institutionernas personal är ense därom — besluta att institutionerna skall förvaltas av enbart prefekt. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Stockholm* menar att de positiva effekterna av försöksverksamheten med nya samarbetsformer bäst tas till vara i ett system, där styrelseformen kan tillämpas efter prövning av förutsättningarna genom samråd mellan institutionerna och konsistorierna, i stort sett enligt gällande bestämmelser.

TCO påpekar att även serviceinrättningarna bör omfattas av nya former för inflytande och samråd.

Beredningens förslag i fråga om linjenämnder och utbildningsnämnder tillstyrks av bl. a. *tekniska fakulteten* och *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Lund* samt *konsistoriet i Umeå.*

Konsistoriet i Uppsala menar att beredningens liksom U 68: s förslag till organisation innebär en total separering på fakultetsnivå av planering och ansvar för dels forskning/forskarutbildning, dels grundläggande utbildning. Konsistoriet finner det otillfredsställande och olämpligt att göra en åtskillnad. Konsistoriet upprepar sitt tidigare framförda förslag om fakultetsstyrelser med representanter för lärare, övriga anställda och studerande, som skulle överta ansvaret för uppgifter som i dag vilar på utbildningsnämnder och fakultet. Liljenämnder, som är naturliga organ för pedagogisk ledning och samordning av vissa utbildningslinjer, bör inrättas direkt under fakultetsstyrelse där inte särskilda skäl föreligger för en annan ordning. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* noterar att beredningen gör flera viktiga preciseringar som leder till förslag om en mer flexibel organisation men har invändningar mot att ansvaret för

planeringen av civilingenjörsutbildningen och forskarutbildningen i princip skall läggas på skilda organ. Också *juridiska fakulteten i Stockholm* anser det, bl. a. med hänsyn till forskningsanknytningen, olyckligt att dela upp handläggningen av grundutbildnings- och forskarutbildningsfrågor på två organ.

Humanistiska fakulteten i Lund menar att det förhållandet att utbildningsnämnder och linjenämnder organisatoriskt är helt annorlunda uppbyggda än fakulteter och sektioner kommer att starkt försvåra kommunikationerna mellan dessa olika organ. *Konsistoriet i Lund* vill att planerings- och ledningsorganisationen för de filosofiska fakulteternas del liksom för närvarande skall följa ämnesområdesprincipen. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *konsistoriet vid universitetet i Stockholm, humanistiska fakulteten i Uppsala, historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionernas utbildningsnämnder i Göteborg* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteternas utbildningsnämnder i Uppsala* och *Umeå*.

Filialnämnden i Örebro anser att det åtminstone inledningsvis bör vara möjligt att ha en gemensam nämnd för samtliga utbildningslinjer inom de filosofiska fakulteternas område. Denna nämnd skulle allt eftersom behov uppstår inrätta kommittéer och arbetsgrupper för särskilda linjer. *Samhällsvetenskapliga fakulteten i Umeå* och *dess utbildningsnämnd* samt *konstistoriet i Linköping* anser att frågan om inrättande av utbildningsnämnder och/eller linjenämnder bör avgöras lokalt. Några universitetsorgan — t. ex. *juridiska fakulteten i Stockholm* och *medicinska fakulteten i Umeå* — menar att, om de föreslagna linjenämnderna inrättas, utbildningsnämnder med övergripande planeringsuppgifter blir onödiga. *SFS* finner inte att beredningen presenterat argument för ett generellt inrättande av utbildningsnämnder. SFS menar dock att vid de största enheterna behov kan föreligga av utbildningsnämnder som beredande organ till enhetsstyrelserna. Den frågan bör dock prövas lokalt.

Humanistiska fakulteten i Umeå menar att beredningens framställning om utbildningsnämnder och linjenämnder ter sig oklar, och att det alldeles tydligt föreligger en allvarlig risk för överorganisation. Liknande synpunkter framförs av *juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd*.

Humanistiska fakulteten i Uppsala är positiv till beredningens uppfattning att åtskilliga befintliga utbildningsnämnder kan övergå till att bli linjenämnder. Om man utöver linjenämnderna även tänker sig ett organ av typen utbildningsnämnd, vill fakulteten förorda att det får karaktären av ett utskott antingen inom regionstyrelsen eller knutet till denna.

SACO menar att utvecklingen och förnyelsen av utbildningsutbudet bör åvila särskilda utbildningsnämnder. Dock vill SACO ifrågasätta om det inte vore lämpligt att inom någon eller några sektorer låta utbildningsnämndens uppgifter fullgöras av sådana "stora" linjenämnder som i dag utgör utbildningsnämnder. *TCO* anser att utbildningsnämnderna är

utomordentligt värdefulla som organ för den övergripande och långsiktiga planeringen inom grundutbildningen och som organ för samordningen av de olika utbildningarna inom en yrkesutbildningssektor. TCO ställer sig mycket tveksam till lenhets- och regionstyrelserna förutsättningar att överta utbildningsnämndernas arbetsuppgifter och förordar därför att möjligheter skapas för utveckling av utbildningsnämnder på regional nivå.

Frågan om ledningsorgan för forskning och forskarutbildning behandlas i mycket begränsad omfattning i yttrandena över beredningens förslag.

Humanistiska fakulteten i Umeå föreslår att särskilda ledningsorgan för fakulteter och sektioner inte skall vara obligatoriska.

Principer för sammansättningen av olika högskoleorgan

U 68-beredningen ansluter sig till U 68:s strävan att öka samspelet mellan högskoleorganisationen och samhället i övrigt. Detta gäller såväl den övergripande planeringen och resursfördelningen inom högskoleväsendet som helhet som planeringen och utvecklingen av utbildningsutbudet inom olika sektorer och av olika enskilda utbildningslinjer. I det förra fallet blir det fråga om en anknytning till allmänna samhällsintressen och till planeringen inom andra samhällssektorer. I det senare fallet blir det främst fråga om en anknytning till yrkeslivet inom olika områden. I båda fallen anser beredningen att en ändamålsenlig väg för att säkra kontakten mellan högskoleutbildningen och det omgivande samhället är att bereda plats för företrädare för samhälls- och yrkeslivet i berörda högskoleorgan.

Med den av beredningen föreslagna organisationen kommer de uppgifter som U 68 tänkt skall åvila högskolestyrelsen att ankomma delvis på regionstyrelsen, delsvis på enhetsstyrelserna. Härvid kommer i första hand regionstyrelsen att få uppgifter som enligt beredningens bedömning motiverar en stark representation för allmänna intressen och en anknytning till samhällsplaneringen i stort, medan enhetsstyrelsernas uppgifter kommer att vara av den karaktären att de inom resp. enhet verksamma kan ges en stark ställning i styrelserna. Enligt beredningens mening bör denna skillnad komma till uttryck i principerna för sammansättning av de båda slagen av organ. I regionstyrelsen bör sålunda företrädare för allmänintressen utgöra flertalet av ledamöterna. I enhetsstyrelserna bör däremot majoriteten bestå av lärare, övriga anställda och studerande vid resp. enhet. Beredningen kan tänka sig som riktpunkt att proportionerna i båda fallen skall vara ungefär 2:1. Den exakta sammansättningen bör med hänsyn till regionernas och enheternas skiftande karaktär avgöras från fall till fall.

Beredningen anser det ändamålsenligt att en del av de ledamöter

i regionstyrelser och enhetsstyrelser som företräder allmänna intressen utses av berörda landsting och kommuner på sätt som torde böra föreskrivas särskilt från fall till fall. Med hänsyn bl.a. till dels forskningen och forskarutbildningen, dels vissa utbildningslinjers — t.ex. inom kulturområdet — utpräglade rikskaraktär bör emellertid enligt beredningens uppfattning en del av ledamöterna i fråga, däribland alltid ordföranden i regionstyrelsen, utses av regeringen. Förslagsvis bör hälften av de ledamöter som företräder allmänintressen utses i den förstnämnda ordningen och hälften i den sistnämnda. Variationer kan emellertid vara påkallade i fråga om enhetsstyrelserna med hänsyn till enheternas olika karaktär. *Fiskesjö* anför i sin reservation att samtliga berörda ledamöter, utom ordföranden i regionstyrelsen, bör utses av landsting och kommuner.

Också de ledamöter i regionstyrelser som inte företräder allmänintressen bör enligt beredningens mening utses av regeringen i enlighet med vad som är praxis i fråga om bl.a. verksstyrelser. I fråga om företrädare för lärar- och övriga personalintressen samt studerandeintressen bör förslag avges av personal- och studerandeorganisationerna. *Fiskesjö* anför för sin del att de vid högskolorna verksamma själva bör utse sina representanter i regionstyrelserna.

En direkt representation för varje enhet i regionstyrelsen, t.ex. genom rektor, är enligt beredningen knappast generellt möjlig med hänsyn till önskvärdheten att begränsa det totala antalet ledamöter. Det bör från region till region närmare övervägas hur en representation för enheterna skall utformas. En möjlighet är att — efter mönster av den ordning som enligt statsmakternas beslut skall införas för jordbrukets högskolor — en eller ett par av de berörda rektorerna ingår i regionstyrelsen. Under alla förhållanden bör enligt beredningens mening rektor vid varje enhet ha närvaro- och yttranderätt vid regionstyrelsens behandling av ärenden som berör enheten.

Internt rekryterade ledamöter i enhetsstyrelser bör enligt beredningens mening — förutom rektor, som ex officio bör ingå som ordförande, och i förekommande fall förvaltningschef — i princip utses av berörda grupper inom enheterna med beaktande av att såväl utbildningens som, i förekommande fall, forskningens intressen blir tillgodosedda. Hänsyn till olika karaktär hos enheterna, bl.a. till nu rådande förhållanden t.ex. inom försöksverksamheten med nya samarbetsformer, bör tas vid den närmare utformningen av bestämmelserna, som därför bör kunna få delvis variera från enhet till enhet. Det senast anförda gäller även i fråga om ordningen för utseende av rektor.

Den av U 68 föreslagna riktpunkten för sammansättning av utbildnings- och linjenämnder: 1/3 lärare, 1/3 studerande och 1/3 företrädare för yrkeslivet, såväl arbetsgivare som arbetstagare, eller annan utbildningsorganisation synes beredningen väl avvägd. Den exakta samman-

sättningen av varje nämnd bör inom ramen för av statsmakterna angivna allmänna riktlinjer fastställas av regionstyrelsen efter förslag av berörd eller berörda enhetsstyrelser. Regionstyrelsen bör också, sedan förslag inhämtats från berörda myndigheter, organisationer e.d., utse de nämndledamöter som hämtas från yrkeslivet eller annan utbildningsorganisation. Härvid förutsätts dock utseendet av ledamöter i sådan linjenämnd, vars ansvarsområde helt hör till en och samma enhet, delegeras till vederbörande enhetsstyrelse. Det finns enligt beredningen skäl för att ordförande utses särskilt i samma ordning som de utifrån hämtade ledamöterna. Lärar- och studerandeledamöter i övrigt bör utses av organ eller grupper inom högskoleorganisationen på sätt regionstyrelsen eller enhetsstyrelsen bestämmer för varje nämnd. Beredningen förutsätter liksom U 68 att erfarenheter från försöksverksamheten med nya samarbetsformer här nyttiggörs.

Inom fakulteter/sektioner bör enligt beredningen mindre ledningsorgan skapas. I dessa bör — förutom ordinarie lärare, utsedda inom resp. fakultet/sektion — andra personalgrupper samt de studerande i forskarutbildning bli företrädda.

I fråga om institutionerna inom det nuvarande UKÄ-området utgår beredningen från att den inom ramen för försöksverksamheten med nya samarbetsformer införda ordningen med en institutionsstyrelse, bestående av inom institutionen valda företrädare för olika grupper av anställda och för de studerande, samt en prefekt som verkställande ledning skall genomföras generellt. Prefekten, utsedd av enhetsstyrelsen, bör vara självskriven ordförande i institutionsstyrelsen.

Flera universitets- och högskoleorgan uttalar sig allmänt för att de vid läroanstalterna verksamma bör ha en starkare ställning än enligt beredningens förslag.

Exempelvis förordar *historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd i Stockholm* att företrädare för lärare, övrig personal och studerande skall ha majoritet i de olika lokala och regionala organ som har att besluta om utbildningen. *Medicinska fakulteten i Umeå* motsätter sig inte de föreslagna principerna för sammansättningen av de olika högskoleorganen, men fastslår att i enhetsstyrelser och institutionsstyrelser företrädare för undervisning och forskning skall vara i majoritet. *Farmaceutiska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala* finner inte anledning att andra kategorier än de som nu är representerade i motsvarande organ skall ingå i högskoleorganen på linjenämnds- och institutionsnivå. Även på högre nivå bör enligt nämnden lärare och studerande få ett ökat inflytande jämfört med beredningens förslag.

Konsistoriegruppen i Luleå anför att strävan efter ett ökat samarbete mellan högskoleorganisationen och samhället i övrigt i första hand bör manifesteras i att företrädare för samhälls- och yrkesliv erhåller representation i högskolornas styrelser och nämnder.

Sveriges civilingenjörsförbund godtar beredningens förslag till sammansättning av nämnder, enhets- och regionstyrelser med vissa reservationer.

Ett stort antal *universitets- och högskoleorgan* liksom bl. a. *SFS* betonar att företrädare för olika grupper inom högskolan skall utses av berörda grupper själva.

Beträffande enskilda organ anförs sammanfattningsvis följande synpunkter.

Beredningens förslag till sammansättning av regionstyrelserna tillstyrks av flera universitetsorgan — bl. a. *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala* och *tekniska fakulteten i Lund*.

Konsistoriet i Umeå anser att regionstyrelserna bör ha en politisk-parlamentarisk majoritet.

TCO är positiv till beredningens förslag och anser att det allmänna, däri inbegripet representanter för de stora löntagarorganisationerna, måste ha ett avgörande inflytande. Också *LO* tillstyrker beredningsförslaget.

Konsistoriet i Uppsala är positivt till beredningens förslag med vissa förbehåll, bl. a. anser konsistoriet att minst två företrädare för i regionen belägna universitet (motsv.) bör vara självskrivna ledamöter. Också *konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola* är positivt till beredningens förslag men anser att rektorer för sådana enheter, där den verkställande myndigheten utgörs av ett rektorsämbete, regelmässigt bör vara ledamöter i regionsorganet. Övriga rektorer bör ha närvaro- och yttranderätt.

Medicinska fakulteten i Uppsala anser att regionstyrelsen bör få en majoritet av högskolerepresentanter. Liknande synpunkter framförs vidare av bl. a. *historisk-filosofiska sektionens utbildningsnämnd i Uppsala*.

Juridiska fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* menar att om regionstyrelsen blir chefsmyndighet, dvs. skall avge petita etc, bör inte de allmänna intressena få majoritet i styrelsen.

Konsistoriet i Linköping anser att hälften av ledamöterna i regionstyrelserna bör representera de allmänna intressena och hälften de berörda högskolorna. Regionstyrelsen bör utses av regeringen efter förslag från berörda parter.

Humanistiska fakulteten i Uppsala menar också att representationen skall vara lika stor för de inom högskolan verksamma som för allmänna intressen. Samtliga i regionen ingående högskoleenheter bör dessutom vara företrädda.

SFS anser att de framsteg som gjorts genom försöksverksamheten med nya samarbetsformer riskerar att delvis gå förlorade vid ett genomförande av beredningens förslag. Väsentliga beslut läggs enligt detta

på en nivå där studerande och anställda endast har ett marginellt, om ens något, inflytande.

SFS anser vidare att beredningens förslag till sammansättning av bl. a. enhetsstyrelserna kan komma att skapa en ökad dynamik inom högskoleväsendet. *Humanistiska fakulteten i Göteborg* m. fl. tillstyrker den föreslagna sammansättningen av enhetsstyrelserna.

LO anser att enhetsstyrelsernas föreslagna sammansättning inte medger en tillfredsställande förankring i högskolan för allmänintressena och ser den endast som en lösning på kort sikt.

Konsistoriegruppen i Luleå menar att en majoritet av platserna i styrelsen för högskolan i Luleå bör besättas av representanter för samhälle och yrkesliv. *Styrelsen för socialhögskolan i Örebro, länsstyrelsen i Västernorrlands län* och *TCO* m. fl. anser att allmänintressena bör vara i majoritet i enhetsstyrelserna.

Bl. a. *konsistoriet* och *juridiska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala* vill minska representationen för de allmänna intressena i enhetsstyrelsen jämfört med beredningens förslag. *Konsistoriet i Umeå* menar att enhetsstyrelsens sammansättning i stort sett bör vara densamma som det nuvarande konsistoriets.

Humanistiska fakulteten i Uppsala, tekniska fakulteten i Linköping, styrelsen för socialhögskolan i Örebro, konsistoriegruppen i Luleå, SACO och *SFS* m. fl. tillstyrker den föreslagna sammansättningen av utbildnings- och linjenämnder med representation för yrkeslivet.

TCO påpekar att då dessa organs främsta uppgifter är att verka för att utbildningsutbudet och utbildningsorganisationen utvecklas med hänsyn till arbetslivets behov det är av stor betydelse att det i nämnderna finns sakkunskap och erfarenhet från berörda yrkesområden. En på detta sätt direkt i yrkeslivet förankrad representation kommer att tillföra utbildningen väsentliga kvaliteter.

Konsistoriet i Uppsala anser däremot att den exakta storleken på nämnderna och antalet representanter från yrkeslivet inte bör anges. Under alla förhållanden bör kategorin "övriga anställda" tillförsäkras representation. Krav på representation för kategorin övriga anställda framförs även av *TCO*.

Konsistoriet i Linköping menar att inflytandet från yrkeslivet kan kanaliseras genom att antingen styrelsen har möjlighet att till utbildningsnämnden (motsv.) knyta ledamöter med expertkunskaper från olika yrkesområden eller att inrätta särskilda yrkesråd eller att kombinera dessa förfaranden. Det torde i regel inte vara vare sig nödvändigt eller ändamålsenligt att företrädare för arbetslivet deltar i detaljplaneringen av läroanstalternas verksamheter.

Samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm menar att den nödvändiga och självfallna kontakten med företrädare för arbetsmarknaden vad linjenämnderna beträffar på ett smidigare sätt än

vad som föreslås kan upprätthållas genom tillfälliga adjungeringar, inhämtande av remissyttranden över kursförslag etc. Liknande synpunkter har även framförts av bl. a. *juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd.*

Den centrala organisationen

U 68-beredningen anser det självklart att en samordnad planering för högskoleutbildningen måste garanteras genom en samordning av den f.n. splittrade centrala organisationen under departementsnivån. Samtidigt framhåller beredningen att dess förslag om regionala styrelser för högskoleutbildning — och därmed sammanhängande möjligheter att decentralisera planerings- och samordningsuppgifter — ger delvis nya förutsättningar för bedömningar rörande den framtida centrala organisationens närmare utformning. Också andra faktorer, såsom forskningsrådsutredningens kommande betänkande, är enligt beredningen av betydelse för bedömningarna i hithörande frågor. Beredningen anser det mot denna bakgrund nödvändigt att frågan om den centrala verksorganisationens utformning övervägs ytterligare.

UKÄ framhåller att utifrån de förutsättningar beredningen angivit och ståndpunkterna i läroanstalternas skrivelser, det är nödvändigt att följande uppgifter för en central verksorganisation skjuts i förgrunden: övergripande planering, utvecklingsarbete, kommunikation med samhällsinstitutioner på skilda områden och samordning av lokala initiativ. Betydande enighet råder enligt UKÄ om att högskolan måste utvecklas också med stöd av en central, nationellt övergripande planering som ger statsmakterna underlag för beslut om inriktning och fördelning i stort av högskolesektorns resurser.

I övrigt behandlas frågan om den centrala organisationen endast i få yttranden över beredningspromemorian.

Juridiska fakulteten i Uppsala och *dess utbildningsnämnd* menar att en långtgående centralisering och en alltför stor tillväxt av den centrala myndigheten var nackdelar i U 68:s förslag, som påtalades av många remissinstanser. Fakulteten vill varna mot alltför radikala åtgärder i motsatt riktning. Bl. a. vill fakulteten erinra om de fördelningsuppgifter regionerna emellan som lämpligast kan lösas av en central sakkunnig instans, liksom framhålla att UKÄ haft och har betydelsefulla uppgifter när det gäller att säkra enhetlig förvaltningstillämpning och rättssäkerhet i besvärsärenden.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala anser däremot att de sex regionstyrelserna skulle kunna lyda direkt under utbildningsdepartementet. Ett centralt verk skulle enligt nämnden knappats kunna tillföra något nytt i sakfrågor. Däremot

skulle vissa samordnande funktioner kunna läggas på denna nivå, men många av dem skulle lika gärna kunna fullgöras genom samarbete emellan regionerna och för övrigt handläggas i departementet.

1.3.8 Genomförande

U 68-beredningen delar den bedömning U 68 — och också KK — givit uttryck för, nämligen att den av U 68 förordade studieorganisationen och antagningsbegränsningen bör genomföras samtidigt med på KK:s förslag grundade förändringar i behörighets- och urvalsbestämmelserna.

Beredningen ansluter sig också till U 68:s bedömning att planerings- och förberedelsearbetet inför en högskolereform, sedan principbeslut fattats av statsmakterna, bör anförtros särskilda organisationskommittéer. Med den lösning av frågan om den lokala och regionala styrelseorganisationen som beredningen föreslagit ser beredningen det som naturligt att planeringsarbetet inom resp. region redan i denna fas hålls samman genom organisationskommittéer för var och en av de sex utbildningsregionerna. Under dessa organisationskommittéer bör vid behov särskilda kommittéer för enskilda högskoleområden kunna organiseras, dels för områden med mera omfattande befintliga resurser, dels för de områden som pekas ut som i första hand aktuella för utbyggnad av utbildningsutbudet.

Konsistoriet i Linköping önskar en senareläggning av reformen för att vissa förutsättningar för reformen skall hinna klarläggas. *Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att propositionen om principbeslut inte bör läggas fram så tidigt som våren 1975. Enligt konsistoriet vore det också bättre med successiva reformer än en samlad, genomgripande och snar högskolereform.

Enligt *TCO*:s uppfattning bör planeringsarbetet på de olika nivåerna i högskoleorganisationen samordnas. Det är vidare angeläget att det sker en samordning i tiden av inrättandet av de lokala, regionala och centrala lednings- och planeringsorganen. En sådan samordning är en förutsättning för att genomförandet av beredningens förslag inte skall få negativa konsekvenser för den berörda personalen.

I flertalet yttranden från universitets- och högskoleorgan pekas på vikten av att anställda och studerande får medverka i organisationskommittéerna. Även *UKÄ* framhåller att de som närmast berörs av en reform, såväl anställda som studerande, måste få goda möjligheter att medverka i organisationskommittéernas arbete. *TCO* ansluter sig till beredningens förslag och förutsätter att representanter för personalorganisationerna ges plats i organisationskommittéerna.

Konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm framhåller att det

är viktigt att direktiven till organisationskommittéerna blir sådana att de möjliggör flexibla och smidiga lösningar anpassade till resp. utbildningsenheters profil och egenart, om samtidigt positiva värden för helheten kan bevaras. Liknande synpunkter anförs av *konsistoriet vid universitetet i Stockholm.*

Flertalet som berör frågan godtar också de föreslagna organisationskommittéerna. *Filialnämnden i Örebro* anser dock att organisationskommittéer bör tillsättas också för de enskilda högskoleorterna. Dessa lokala kommittéer borde få utse en del av ledamöterna i de regionala kommittéerna. Enligt *filialrådet i Växjö* m. fl. är det mycket angeläget att utformningen av högskolan i Växjö anförtros åt en lokal organisationskommitté.

2. Behörighet och urval till högskoleutbildning

2.1 KK

2.1.1 Allmän bakgrund till kommitténs arbete (kap. 2)

De senaste årtiondenas genomgripande skolreformer har gett praktiskt taget alla ungdomar som så önskar möjlighet att gå igenom en minst elvaårig skolutbildning i grundskola och gymnasieskola. Också för vuxna har utbildningsmöjligheterna ökat markant. När reformer genomförs på olika nivåer i utbildningsväsendet kan detta medföra krav på förändringar av mer eller mindre formell art i gällande regler för behörighet och urval till fortsatt utbildning. Ett behov av nya kompetensregler kan också bli aktuellt, när en förändrad syn på begreppet kompetens växer fram. Så har skett under de senaste tio åren. Redan i direktiven till kompetensutredningen, vars förslag i betänkandet (SOU 1970: 21 och 55) Vägar till högre utbildning utgjort grunden för KK:s arbete, framhölls att den sakliga och inte den formella kompetensen skulle vara avgörande när det gällde att bestämma om en person skulle få tillträde till högre utbildning.

Denna syn på kompetensfrågorna avspeglas i statsmakternas principbeslut år 1972 att den allmänna behörigheten till högre utbildning skall knytas till genomgången minst tvåårig linje i gymnasieskolan, under förutsättning att vissa krav på kunskaper i svenska och engelska därtill är uppfyllda. Samma syn kommer till uttryck i direktiven till KK att föreslå behörighetsvillkor för dem som har en gymnasial utbildning som kan jämföras med gymnasieskoleutbildning och för dem som uppfyller vissa villkor beträffande ålder och yrkeserfarenhet. Att även andra meriter än betyg från behörighetsgivande utbildning, enligt KK:s direktiv, skall tillgodoräknas vid urvalet av studerande till högre utbildning är ytterligare ett led i en medveten strävan att till högskoleutbildning rekrytera personer med skiftande utbildnings- och erfarenhetsbakgrund.

Under den tid KK arbetat har U 68 lagt fram sina förslag om reformering av högskoleutbildningen. Dessa förslag har haft stor betydelse för KK:s arbete och bl. a. medfört att kommitténs förslag i vissa avseenden har en tämligen öppen utformning. Främst gäller detta frågan om hur antagningen till grundläggande statlig högskoleutbildning skall organiseras och genomföras.

U 68:s förslag innebär vidare vissa ändrade förutsättningar beträffande gränsdragningen mellan gymnasial utbildning och högskoleutbildning. Även andra utredningar, t. ex. lärarutbildningskommittén, har under de senaste åren lagt fram förslag som rör gränsdragningen mellan det gymnasiala stadiet och högskolan.

Utgångspunkten för KK:s arbete är att de allmänna behörighetsvill-

koren för högre utbildning skall gälla för alla utbildningslinjer i högskolan. Härigenom blir det lätt att definiera vilka utbildningsvägar som tillhör den högre utbildningen. Kommittén konstaterar samtidigt att huvuddelen av de av U 68 föreslagna linjerna i den nya högskolan kommer att omfattas av de nya allmänna behörighetsvillkoren redan vid ikraftträdandet av dessa. För vissa utbildningsvägar föreligger förslag till ändrad studieorganisation som bygger på de allmänna behörighetsvillkoren, medan andra är föremål för utredning. För de utbildningsvägar inom U 68:s högskola som inte i dag tillhör den högre utbildningen och som inte berörts eller berörs av avslutade eller pågående utredningar bör man, enligt KK:s uppfattning, snarast initiera en översyn av utbildningen, där en uppgift bör vara att ta ställning till om utbildningen skall byggas på de nya allmänna behörighetsvillkoren.

KK tar vidare upp frågan hur ändrade villkor för allmän behörighet kommer att påverka sammansättningen av de sökande till högre utbildning. Härvid konstateras att utformningen av det studiesociala stödet spelar en väsentlig roll för i synnerhet vuxna utbildningssökandes möjligheter att bedriva studier i högskolan.

Vad gäller betygssystem och betygsättning måste kommitténs förslag till urvalsregler i allt väsentligt utgå från nuvarande förhållanden, trots att frågan om ett nytt system för betygsättningen i gymnasieskolan är aktuell genom arbetet i 1973 års betygsutredning.

2.1.2 Allmän behörighet (kap. 3)

Alla högskolestuderande måste — oavsett vad de studerar — uppfylla de allmänna behörighetsvillkoren, medan däremot de särskilda förkunskapskraven varierar mellan olika utbildningsvägar i högskolan.

De allmänna behörighetsvillkorens funktion i kompetenssystemet är bl. a. att garantera att de studerande har en allmänorientering som ett komplement till specialiserad högskoleutbildning och att — tillsammans med de särskilda förkunskapskraven — tillgodose kravet på tillräckliga studieförutsättningar hos dem som antas till högskoleutbildning. De allmänna behörighetsvillkoren skall härutöver fylla syftet att bättre ta till vara den tillgång i samhället som utgörs av studielämpliga personer, vilka nu ej har behörighet, dvs. ta större hänsyn till den sakliga än till den formella kompetensen.

Allmän behörighet genom utbildning (avsnitten 3.1 och 3.2)

Genom statsmakternas principbeslut år 1972 har de allmänna behörighetsvillkoren fastställts vad avser sökande från gymnasieskolan. Enligt detta beslut har den allmän behörighet, som avslutat en minst två-

årig linje i gymnasieskolan med fullständiga studiekurser och har kunskaper i ämnena svenska och engelska motsvarande lägst två årskurser på social linje.

KK skall enligt sina direktiv föreslå vilka utbildningsvägar som därutöver skall ge allmän behörighet. Kommittén finner det självklart att sådana utbildningsvägar som avlösts av de nuvarande tre- eller fyraåriga linjerna samt av ekonomisk, social och teknisk tvåårig linje i gymnasieskolan (gymnasium och fackskola samt även flickskola med normalskolekompetens) skall ge allmän behörighet. Detsamma gäller sådana utbildningar som redan i den nu gällande behörighetskungörelsen (1967: 450) jämställs med treårig gymnasieskollinje (folkskollärarexamen, småskollärarexamen m. fl.). Med samma självklarhet skall allmän behörighet tillkomma den som har avslutat sådan specialkurs i gymnasieskolan som är uppbyggd efter samma principer som gymnasieskolans tvååriga yrkesinriktade linjer.

För övrig utbildning inom och utanför gymnasieskolan bör principen vara att utbildningen ger allmän behörighet om dess slutnivå är jämförbar med den utbildningsnivå som gymnasieskolans linjer leder fram till och under förutsättning att ämnena svenska och engelska ingått eller kompletterats i en omfattning som minst svarar mot den sociala linjens kurs i resp. ämne. Huvudmannaskapet för en utbildning skall inte tillmätas någon betydelse i detta sammanhang.

Mot bakgrund av denna princip föreslår KK att alla minst tvååriga specialkurser i gymnasieskolan som bygger på grundskolekompetens eller motsvarande skall ge allmän behörighet. Detsamma skall gälla specialkurser om minst ett läsår som bygger på en obligatorisk förutbildning utöver grundskolan om minst ett läsår samt specialkurser om minst en termin som för tillträde kräver såväl förutbildning som praktik. I det senare fallet skall den sammanlagda skolmässiga utbildningen överstiga ett läsår och yrkespraktiken omfatta minst ett år.

Även utbildningsvägar utanför gymnasieskolan skall på samma villkor som gymnasieskoleutbildning kunna ge allmän behörighet. Detta exemplifieras med en rad utbildningsvägar bland vilka märks de nuvarande utbildningarna till sjukgymnast, sjuksköterska, arbetsterapeut, förskollärare, hushållslärare, textillärare m. fl. Vad avser behörighet genom studier vid folkhögskola föreslår KK att principen skall vara att den som gått igenom två årskurser vid folkhögskola och därvid läst engelska och svenska i tillräcklig omfattning skall ha allmän behörighet (för personer som inte har grundskolekompetens i botten skall även tredje årskurs vara ett krav). Eftersom innehåll och uppläggning av utbildningen kan variera kraftigt mellan olika folkhögskolor anser dock kommittén att folkhögskolans lärarråd på begäran skall intyga dels om elevens folkhögskoleutbildning motsvarar lägst tvåårig gymnasieskoleutbildning med avseende

på allmän utbildningsnivå, dels om ämnena svenska och engelska lästs i en omfattning som motsvarar den sociala linjens.

KK anser vidare att arbetsmarknadsutbildning samt utbildning som bedrivs inom studieförbund, fackliga organisationer, näringsliv och statliga och kommunala myndigheter skall kunna ge behörighet på samma villkor som övriga utbildningsvägar. Bedömningen av om sådan utbildning skall ge behörighet måste göras från fall till fall av antagningsmyndigheten, som då främst skall beakta, om utbildningsnivån kan jämföras med den man uppnår i gymnasieskolan, och i lägre grad den sammanlagda utbildningstiden.

Allmän behörighet genom ålder och yrkesverksamhet (avsnitt 3.3)

Försöksverksamhet med vidgat tillträde till viss högskoleutbildning inleddes den 1 juli 1969 på initiativ av kompetensutredningen. Verksamheten, som regleras av kungörelsen 1969: 68, innebär i korthet att personer som fyller 25 år senast under det kalenderår då inskrivning sker och som har varit yrkesverksamma under minst fem år eller på annat sätt skaffat sig motsvarande erfarenhet har rätt att bedriva studier inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Utöver dessa krav skall de studerande uppfylla de eventuella krav på förkunskaper som anges i resp. normalstudieplan samt ha de övriga förkunskaper som oundgängligen fordras. Sedan hösten 1970 gäller reglerna om vidgat tillträde även försöksvis vid socialhögskolorna samt från år 1971 den utbildning i studie- och yrkesorientering som bedrivs vid vissa lärarhögskolor.

KK har samlat in vissa erfarenheter från denna försöksverksamhet och grundar sina förslag bl. a. på att dessa erfarenheter till övervägande del är positiva. En mera systematisk utvärdering av försöksverksamheten pågår vid socialhögskolorna, där man genom enkätundersökningar tillfrågat den grupp studerande som antogs via försöksverksamhetens regler höstterminen 1970 om deras erfarenheter av studierna efter en och efter fem terminers studier. Motsvarande undersökning kommer att genomföras för studerande antagna höstterminen 1972, där en första delrapport föreligger, nämligen efter en termins studier. Vid alla undersökningstillfällena har enkäten också besvarats av en jämförelsegrupp bland övriga studerande. Den första undersökningsgruppen upplevde avsevärt mindre studiesvårigheter efter fem terminers studier än efter en termins. Studierna kändes också meningsfullare efter fem terminer och i alla ämnen upplevde sig försöksgruppens personer ha nytta av sin yrkesverksamhet som en betydelsefull referensram för studierna. Även med avseende på mätbara studieresultat finns en förbättring efter fem terminers studier och vid den tidpunkten skiljer sig inte försöksgruppens resultat anmärkningsvärt från kontrollgruppens. En brist i undersökningen, som försvårar tolkningen av resultaten, är att studieintensiteten inte har

mätts. Resultaten från den första enkätundersökningen bland dem som antogs höstterminen 1972, alltså efter en termins studier, visar att skillnaderna mellan gruppen "normalstuderande" och försöksverksamhetsgruppen har minskat. Försöksgruppseleverna år 1972 tycks ha större studievana och bättre förkunskaper än de som antogs år 1970 och kontrollgruppen år 1972 har i större utsträckning erfarenheter från yrkeslivet före studierna.

KK föreslår nu att reglerna för vidgat tillträde inte längre skall ha försökskaraktär och att begränsningarna med avseende på studiernas inriktning skall försvinna. Den som har minst fem års yrkeserfarenhet vunnen genom anställning och uppnår 25 års ålder[1] det kalenderår som studierna påbörjas skall ha allmän behörighet till all högskoleutbildning. Med anställning skall jämställas arbete i eget företag, värnpliktstjänstgöring samt arbete i eget hem med vård av antingen barn under 10 år eller av andra personer som på grund av sjukdom, ålder eller handikapp behöver speciell omvårdnad. Vad gäller det krav på kunskaper i svenska som finns i de av statsmakterna fastställda allmänna behörighetsvillkoren för sökande från gymnasieskolan (mosv.) finner kommittén — bl.a. med hänvisning till erfarenheterna från försöksverksamheten — att man generellt och utan krav på formell dokumentation skall anse att den aktuella gruppen har sådana kommunikationsfärdigheter m. m. som det allmänna behörighetskravet i svenska avser att tillgodose.[2] KK menar dock att personer som har annat modersmål än svenska, danska eller norska måste dokumentera förkunskaper även i svenska för att uppnå allmän behörighet.

Goda kunskaper i engelska är i regel nödvändiga för att man skall kunna bedriva högre studier. KK föreslår därför att ett krav på förkunskaper i engelska motsvarande minst två årskurser på social linje skall gälla även dem som får behörighet genom ålder och yrkesverksamhet. Detta krav skall dock primärt gälla dem som avser att studera en fullständig utbildningslinje i högskolan. Vid vissa studiekurser kan man i dag följa studierna utan förkunskaper i engelska. Många äldre utbildningssökande har inte fått någon undervisning i engelska under sin skoltid. Här föreligger således en klar skillnad mellan dem och dagens ungdomar. Det är angeläget att äldre utbildningssökande trots detta har möjlighet att — kanske främst i fortbildnings- och vidareutbildningssyfte — skaffa sig högskoleutbildning. Något generellt krav på förkunskaper i engelska enligt den sociala linjens lärokurs bör därför inte finnas för den som endast avser att studera en enstaka kurs eller studiekurs i högskolan. När den obligatoriska litteraturen inom enstaka kurser ställer krav på förkunskaper i engelska bör detta framgå av vederbörande kursplan och de sökandes förkunskaper i språket bör kunna prövas och godtas på mera informella grunder.

[1] Särskilt yttrande av Lars G. Nilsson.
[2] Särskilt yttrande av Anders Arfwedson.

Allmän behörighet genom utländsk förutbildning (avsnitt 3.4)

Vad beträffar de allmänna behörighetsvillkoren för personer med utländsk förutbildning som söker högre utbildning i Sverige har KK inte funnit anledning att föreslå skilda krav för invandrare och för s.k. gaststuderande vilket kompetensutredningen gjorde. Inga vägande skäl talar, enligt kommitténs uppfattning, för att utformningen av behörighetsvillkoren skall avgöras av de studerandes sociala anknytning till Sverige eller av deras framtidsplaner. Även när det gäller studerande med utländsk förutbildning är det angeläget att till en utbildningsväg kunna rekrytera personer med varierande förutbildning och erfarenheter.

KK föreslår därför att sökande med utländsk förutbildning skall kunna få allmän behörighet till högre utbildning i Sverige under förutsättning att de med godkänt resultat slutfört en minst elvaårig skolutbildning som normalt avslutas tidigast vid 17 års ålder eller eljest är behöriga till högskolestudier i sitt hemland. Detta förslag ger inte — som i dag — nordiska sökande en särställning i förhållande till andra utländska sökande. Alla nordiska studerande som hittills har haft formell allmän behörighet, nämligen de som avlagt studentexamen i nordiskt land, uppfyller emellertid kravet på minst elvaårig avslutad skolutbildning. Som en generell regel föreslår kommittén också att sökande med utländsk förutbildning skall kunna dokumentera kunskaper i engelska som kan jämställas med den sociala linjens lärokurs i ämnet.

Eftersom undervisningen så gott som undantagslöst bedrivs på svenska inom den grundläggande högre utbildningen finner KK det nödvändigt att ställa upp ett särskilt krav på kunskaper i svenska för sökande med utländsk förutbildning. Omfattningen av detta krav föreslås vara det studiemål som anges i nuvarande studieplan för kursen Svenska 3. Detta innebär att de studerande skall uppnå

förmåga att utan nämnvärda svårigheter följa undervisning och konversation såväl i allmänna ämnen som inom det egna facket,
ett gott uttal, fritt från störande felaktigheter,
någon förmåga att förstå olika rikspråksvarianter,
tämligen god förmåga att föra samtal och diskussioner såväl i allmänna ämnen som inom det egna facket,
ökad färdighet att uttrycka sig skriftligt,
ökad kännedom om svenska kulturella och sociala förhållanden.

För sökande med utländsk förutbildning som har svenska, danska eller norska som modersmål menar KK att några formellt dokumenterade förkunskaper i svenska inte behövs. Dessa sökande bör dock, liksom svenska sökande, ha vissa kommunikationsfärdigheter och kommittén föreslår därför att det skall krävas av dem antingen förkunskaper i svenska motsvarande den sociala linjens lärokurs i ämnet eller betyg

från sista årskursen av den genomgångna utländska behörighetsgivande utbildningen i det språk på vilket undervisningen meddelats. Den här formulerade särregeln är knuten till behovet av att kunna följa en utbildning som bedrivs på svenska. Sökande med finska eller isländska som modersmål omfattas således av huvudregeln.

Även om samma behörighetsvillkor, enligt kommitténs förslag, skall gälla för invandrare och gäststuderande kan dessa båda grupper beräknas ha olika önskemål beträffande möjligheterna att skaffa sig erforderliga förkunskaper i främst svenska. Flertalet gäststuderande kan beräknas ha en ganska omfattande allmän teoretisk förutbildning och önska tillträde till vissa bestämda studier med minsta möjliga tidsspillan för inhämtandet av nödvändiga förkunskaper i svenska. En stor del av invandrarna däremot kan beräknas önska mera undervisning i svenska än vad kurserna Svenska 1—3 ger, mera samhällsorientering samt en betydligt mera omfattande studie- och yrkesvägledning än vad som för närvarande förekommer. För dessa sökande bör övervägas en ettårig preparandkurs inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Kursen bör omfatta undervisning i svenska, engelska, samhällskunskap samt studie- och yrkesorientering och anpassas till de olika deltagarnas förutsättningar. För vissa studerande kan en sådan ettårig preparandkurs vara tillräcklig förutbildning för de avsedda studierna, medan andra får utnyttja kursutbudet inom den gymnasiala vuxenutbildningen för att efteråt komplettera sin utbildning till fullständig behörighet.

För de gäststuderande bör flera lösningar i fråga om svenskundervisning kunna övervägas, bl.a. en koncentrerad kurs i svenska inom den gymnasiala vuxenutbildningen, som utformas trappstegsformat så att den som redan förvärvat vissa kunskaper i svenska kan starta på en för honom lämplig nivå.

2.1.3 Särskilda förkunskapskrav (kap. 4)

Riktlinjer för utformningen av förkunskapskrav (avsnitt 4.1)

Genom att skilja mellan regler för allmän behörighet och särskilda förkunskapskrav markerar man dels att högskolestuderande — oavsett vad de studerar — skall ha en i viss mening gemensam fond av erfarenheter, kunskaper och färdigheter, dels att det för studier på olika utbildningsvägar i högskolan därutöver ofta krävs förkunskaper i ett eller flera av gymnasieskolans ämnen eller motsvarande kunskaper.

De särskilda förkunskapskraven har viktiga funktioner att fylla både för de utbildningssökande och för högskolan.

De särskilda förkunskapskravens huvudfunktion gentemot de utbildningssökande är att ge information om vilka förkunskaper som samtidigt är både tillräckliga och nödvändiga — nödvändiga även i den bemär-

kelsen att de är ett formellt behörighetsvillkor — för utbildningen i fråga. Elevernas val till och inom gymnasieskolan kan därför komma att i viss mån styras av de särskilda förkunskapskravens utformning. Det är väsentligt att dessa då utformas så att ingen av gymnasieskolans linjer blir en återvändsgränd. Detta utesluter inte att den som gått igenom gymnasieskolan i många fall måste komplettera sin utbildning med ett eller flera ämnen för att bli formellt behörig till en viss utbildningslinje i högskolan. Sådana behörighetskompletteringar, menar kommittén, måste alltid vara tillåtna och möjliga att genomföra inom t. ex. den kommunala vuxenutbildningens ram. Denna rätt gäller alla sökande till högskolan, oavsett på vilken grund de fått allmän behörighet.

Förekomsten av särskilda förkunskapskrav tillförsäkrar högskoleutbildningen att de formellt behöriga också har tillräckliga förkunskaper för att undervisningen skall kunna bedrivas med de mål och med det utbildningsinnehåll samt på den tid som gäller för utbildningslinjen i fråga.

KK är medveten om att man genom att ställa upp särskilda förkunskapskrav utöver de allmänna behörighetsvillkoren, endast kommer åt en del av vad som fordras för framgångsrika studier. De studerandes personliga egenskaper och intressen är i stor utsträckning oåtkomliga för formella krav.

Kommittén framhåller också att, i den mån det är möjligt att skilja mellan å ena sidan vad den högre utbildningen och å andra sidan vad den kommande yrkesverksamheten kräver av förkunskaper i olika ämnen, yrkeskraven i första hand bör tillgodoses genom högskoleutbildningen. Kommittén har således försökt hålla isär vad som krävs för utbildningen och vad som är rent odlade yrkeskrav och formulerar sina förslag om förkunskapsämnen med hänsyn till vad utbildningen kräver.

Om förkunskapskrav utformas så att de omfattar de nödvändiga förkunskaperna måste de uppfyllas av alla sökande till en utbildningslinje oavsett allmän behörighetsgrund. KK finner det dock angeläget att dessa förkunskapskrav skall kunna inhämtas och redovisas på olika sätt. Vuxna utbildningssökande med en relativt lång arbetslivserfarenhet bör kunna möta andra krav på dokumentation av förkunskaper än ungdomar som har större delen av sina erfarenheter och kunskaper från skolarbetet. Genom att låta de vuxnas samlade erfarenheter och utbildning vunnen på olika vägar bilda underlaget för en bedömning av om de uppfyller förkunskapskrav i ett visst ämne vinner man två syften. Dels blir det lättare för de vuxna som har reellt sett tillräckliga kunskaper att vinna inträde i högskoleutbildning, dels kommer högskoleutbildningen att tillföras personer med olika utbildnings- och erfarenhetsbakgrund och med skilda mål för sina studier. Detta måste kunna berika undervisningssituationen och vara till fördel för högskolans arbete.

Med här angivna utgångspunkter har KK formulerat följande riktlinjer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven, vilka bör iakttas av de myndigheter som har att förordna om sådana förkunskapskrav:

Krav på förkunskaper skall normalt uttryckas som krav på kunskaper motsvarande hel årskurs i gymnasieskolan.

Krav på förkunskaper för viss utbildning skall kunna helt uppfyllas på någon studieväg i gymnasieskolan.

Endast för studierna nödvändiga krav på förkunskaper skall uppställas.

Kvalitativa krav (avsnitt 4.2)

För att de särskilda förkunskapskraven skall fylla avsedda funktioner måste de studerande ha goda kunskaper i de ämnen som kraven gäller. Dessa kan beräknas vanligen bli tre eller fyra till antalet. Erfarenheten visar att den som har ett betyg lägre än 3 främst i vissa förkunskapsämnen av färdighetskaraktär (matematik och moderna språk) löper större risker att misslyckas med sina studier än den som har ett högre betyg. Med hänsyn till bl. a. svårigheten att isolera och exakt mäta begrepp som förkunskaper och studieframgång menar emellertid KK att man inte i detalj bör reglera vilket betyg som skall fordras i ett enskilt ämne.[1] I stället bör ett lägsta medelvärde av betygen i de särskilda förkunskapsämnena fastställas som ett behörighetsvillkor. Kommittén föreslår att detta lägsta medelvärde skall vara 3,0.

Förslag om särskilda förkunskapskrav (avsnitt 4.3 och 4.4)

Enligt KK:s uppfattning bör begreppet högskoleutbildning förbehållas utbildningsvägar som bygger på de allmänna behörighetsvillkoren. De av KK angivna riktlinjerna bör gälla all grundläggande högskoleutbildning under statligt och kommunalt huvudmannaskap. Mera i detalj utarbetade förslag till förkunskapskrav lägger KK fram beträffande följande utbildningsvägar i högskolan, varvid kommittén tagit hänsyn såväl till den nuvarande studieorganisationen som till U 68:s förslag till utbildningslinjer i den framtida högskolan: teologisk, juridisk, medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet, jordbrukets högskolor, teknisk fakultet, socialhögskola, lärarhögskolornas klasslärarlinjer samt filosofisk fakultet. Det är främst beträffande filosofisk fakultet som kommittén lägger fram ett till U 68:s förslag särskilt anpassat förslag.

KK:s detaljförslag till särskilda förkunskapskrav har föregåtts av ett omfattande utredningsarbete och kontakter med företrädare för samtliga

[1] Särskilt yttrande av Anders Arfwedson.

berörda utbildningsvägar, såväl lärare som studerande och utbildningsadministratörer.

Enligt KK:s uppfattning finns det anledning att särskilt uppehålla sig vid förkunskapskrav i ämnena svenska och engelska. Dessa båda ämnen ingår i de allmänna behörighetsvillkoren i en omfattning som motsvarar den sociala linjens lärokurs, dvs. två årskursers studier i resp. ämne. Enligt kommitténs mening bör dessa krav i många fall kunna vara tillfyllest för att tillgodose att de sökande har tillräckliga kommunikationsfärdigheter i svenska och förmåga att tillgodogöra sig engelskspråkig kurslitteratur. För kommittén har frågan gällt vilka utbildningslinjer i högskolan som med hänsyn till utbildningens innehåll och mål kräver ytterligare kunskaper i svenska och engelska.

Beträffande ämnet svenska anser KK att ett förkunskapskrav som motsvarar tre årskurser i gymnasieskolan är berättigat endast för utbildning vid nuvarande historisk-filosofisk eller språkvetenskaplig sektion.[1]

Beträffande förkunskaper i engelska motsvarande tre årskurser i gymnasieskolan stannar KK för att föreslå ett sådant krav för högskolestudier i ämnet engelska samt för klasslärarutbildningen. För övriga utbildningsvägar, menar kommittén, är kravet på kunskaper i engelska närmast ett krav på förmåga att läsa engelsk kurslitteratur. Det bör därför i princip kunna tillgodoses genom det allmänna behörighetsvillkoret i engelska. Emellertid anser kommittén att det finns anledning att vidta vissa åtgärder till stöd och vägledning åt blivande högskolestuderande, som ger dem möjlighet att bedöma om deras förkunskaper i engelska är tillräckliga. Erfarenheten visar att den som inte har ett tämligen högt betyg i engelska från tvåårig lärokurs har svårigheter att tillgodogöra sig engelsk kurslitteratur. Inte minst gäller detta den som på social linje valt allmän kurs (lättare kurs) i ämnet. Elever med låga betyg i engelska liksom andra sökande till högskoleutbildning[2] vilka önskar pröva sina kunskaper i ämnet bör därför genomgå ett läsförståelseprov i engelska. KK föreslår att SÖ får i uppdrag att i samarbete med UKÄ utarbeta ett sådant prov och att därvid pröva på vilket sätt detta bäst kan erbjudas inom ramen för den planerade organisationen av ett studielämplighetsprov. Samma eller parallella versioner av provet i engelska bör i framtiden också erbjudas inom de orienteringskurser för blivande högskolestuderande vilka för närvarande förekommer som försöksverksamhet inom den kommunala vuxenutbildningen.

I KK:s detaljförslag till särskilda förkunskapskrav för olika utbildningslinjer är förkunskaper i tre eller fyra ämnen det vanligaste kravet. Undantag utgör klasslärarutbildningen, där antalet förkunskapsämnen är

[1] Särskilda yttranden av Anders Arfwedson samt experterna Sten Heckscher och Jörgen Ullenhag.
[2] Särskilda yttranden av Anders Arwedson och Ingalill Thorsell-Eriksson.

sex. Förkunskapskraven är vanligen uttryckta som krav på kunskaper motsvarande tre- resp. tvåårig lärokurs i visst ämne som förekommer på en eller flera linjer i gymnasieskolan. I några fall finner dock kommittén att ämnen med olika ämnesbeteckningar och innehåll kan täcka alternativa sätt att uppfylla ett och samma förkunskapskrav. Exempelvis föreslås att två årskurser biologi och två årskurser naturkunskap båda skall anses uppfylla krav på förkunskaper i biologi för studier vid t. ex. medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet.[1] I vissa fall skall också avgångsbetyg från en tvåårig linje anses motsvara förkunskapskravet i visst ämne från treårig linje. Således föreslås att avgångsbetyg från tvåårig teknisk linje skall jämställas med tre årskurser matematik när det gäller behörighet för arkitektur- och lantmäterilinjerna samt att avgångsbetyg från social linje skall jämställas med tre årskurser samhällskunskap, vilket föreslås som särskilt förskunskapskrav för samhällsvetenskapliga och juridiska studier samt för studier vid socialhögskola.

Olika vägar att få behörighet (avsnitt 4.6)

KK konstaterar att behovet att behörighetskomplettera efter genomgången gymnasieskola kan bli aktuellt för många utbildningssökande. Detta gäller såväl de särskilda förkunskapskraven som de krav på kunskaper i svenska och engelska som ingår i de allmänna behörighetsvillkoren. Många linjer i gymnasieskolan ger inte kunskaper av tillräcklig omfattning i dessa båda ämnen. Det finns dock vissa möjligheter för eleverna att redan under gymnasietiden bredda sin behörighet vad avser såväl den allmänna som den särskilda behörigheten. Ett sätt är att läsa s. k. utökad studiekurs, vilket innebär att eleven frivilligt deltar i undervisningen i ett eller flera ämnen som förekommer som obligatoriska för andra studerande i gymnasieskolan. Även om möjligheterna att utöka sin studiekurs i realiteten är begränsade — bl. a. därför att det är mycket arbetskrävande för eleven — menar kommittén att det är angeläget att skolan prövar alla möjligheter att tillmötesgå önskemål om utökad studiekurs för de elever som bedömer sig ha förutsättningar att genomföra en sådan.

Allmän behörighet utan komplettering ger endast tre av de tvååriga linjerna, medan ytterligare tre kan ge sådan behörighet om engelska valts inom ramen för det obligatoriska tillvalet. På övriga tvååriga linjer förekommer ämnet svenska endast i årskurs 1 och eleverna från dessa linjer måste alltså komplettera sina kunskaper i detta ämne för att få allmän behörighet. Om de inte har engelska inom ramen för det obligatoriska tillvalet, måste de komplettera även detta ämne.

KK räknar emellertid med att man i framtiden — i enlighet med ett

[1] Särskilda yttranden av Anders Arfwedson och Ingalill Thorsell-Eriksson.

förslag från SÖ — skall kunna läsa även svenska inom ramen för det fria tillval (egentligen utbyte av undervisningen i yrkesbetonat ämne mot undervisning i annat ämne) som enligt skolstadgan skall kunna medges elev i årskurs 2 på alla tvååriga linjer utom ekonomisk, social och teknisk. Härigenom skulle eleverna få ökade möjligheter att skaffa sig allmän behörighet redan under gymnasieskoletiden.

Kommittén anser vidare att den elev som önskar bredda sin behörighet under gymnasieskoletiden genom att läsa svenska och/eller engelska inom den kommunala vuxenutbildningen bör kunna göra detta utan hinder av nuvarande åldersbestämmelser för kommunal vuxenutbildning.

Även om här redovisade åtgärder genomförs kommer behovet av att kunna behörighetskomplettera efter avslutad gymnasieskola ändå att vara stort, främst med avseende på de särskilda förkunskapskraven. Detta gäller sökande med alla slag av behörighetsgrunder. KK finner det viktigt att nödvändiga kompletteringar skall kunna genomföras utan organisatoriska och andra hinder samt i princip på de studerandes hemort. Minst en ort i varje län bör ha sådana resurser för den kommunala vuxenutbildningen att de studerande kan garanteras att inom rimlig tid få tillgång till undervisning i samtliga berörda ämnen.

2.1.4 Urval bland behöriga sökande (kap. 5)

Allmänna förutsättningar för ett nytt urvalssystem (avsnitt 5.1)

Om antalet behöriga sökande överstiger antalet utbildningsplatser vid en viss utbildningslinje, måste ett urval göras bland de sökande. Det främsta kriteriet för ett sådant urval skall vara de studerandes förväntade lämplighet för de avsedda studierna. Vidare skall en varierad erfarenhetsbakgrund bland de studerande främjas genom att arbetslivserfarenhet tillgodoräknas som merit. Genom att tillämpa kvotering skall man garantera en allsidig sammansättning av studerandegruppen.

På dessa riktlinjer från direktiven bygger KK sitt förslag till urvalssystem. En strävan har därvid varit att skapa ett system som kan bidra till att minska den sociala snedfördelningen bland de studerande i högskolan. Kommittén finner dock att en rad andra faktorer spelar en större roll för den sociala sammansättningen av studerandegruppen än urvalsreglerna, vilka får effekter relativt sent i den enskilde studerandens liv. Förhållanden inom det underliggande skolsystemet spelar en väsentlig roll liksom förhållanden i den enskildes hemmiljö och övriga omgivning, vilka skolsystemet inte förmår påverka. Inom högskolesystemet spelar sannolikt det studiesociala stödets utformning en nyckelroll för rekryteringen men även t. ex. lokalisering av högskoleutbildning och formerna för distribution av sådan utbildning är viktiga om man vill uppnå en jämnare social rekrytering. En mera differentierad högskola, med

utbildningslinjer som svarar mot skilda sökandegruppers behov och önskemål, bör också kunna medverka till en jämnare social fördelning inom högskoleutbildningen i dess helhet.

KK diskuterar också vilka möjligheter som finns att konstruera ett urvalssystem som fyller högt ställda krav på överskådlighet och informationsvänlighet och finner att detta krav — ehuru viktigt — måste som princip vara underordnat andra väsentliga krav på urvalssystemet och gälla endast tillsammans med de övriga förutsättningar som är givna för KK:s arbete. Ett uppfyllande av dessa förutsättningar måste, finner kommittén, köpas till priset av ett urvalssystem som sannolikt kommer att vara mindre överblickbart och ge större informationsproblem än vad dagens system gör. Man måste alltså räkna med ett större behov av information såväl inom som utanför gymnasieskolan.

Vad beträffar räckvidden av kommitténs förslag till antagningsregler bör reglerna kunna tillämpas vid huvuddelen av utbildningslinjerna i högskolan. Vid vissa utbildningslinjer bör dock modifierade antagningsregler kunna tillämpas, t. ex. vid vissa konstnärliga utbildningsvägar och vid utbildningsvägar som rekryterar sina studerande huvudsakligen från en enda linje i gymnasieskolan. Även vid antagning till externt rekryterad verksutbildning bör modifierade antagningsregler kunna tillämpas.

KK anser vidare att det finns sakliga skäl för att föreslå skilda urvals- och antagningsregler för å ena sidan sökande till fullständiga utbildningslinjer, å andra sidan sökande till enstaka kurser, och att de riktlinjer för urvalet som anges i prop. 1972: 84 i första hand bör gälla *sökande till fullständiga utbildningslinjer.*

Indelning och placering i grupper (avsnitt 5.2.1)

En kvotering, som skall säkerställa en allsidig sammansättning av studerandegruppen, innebär att de sökande delas in i grupper enligt särskilda regler. Inom varje grupp måste de sökande kunna rangordnas och deras meriter måste därför vara inbördes jämförbara.

KK föreslår att de sökande skall delas in i följande grupper:

I Sökande med avgångsbetyg från tre- eller fyraårig linje i gymnasieskolan och från motsvarande, huvudsakligen avvecklade skolformer.

II Sökande med avgångsbetyg från tvåårig linje i gymnasieskolan eller från linjekonstruerad specialkurs samt sökande från motsvarande huvudsakligen avvecklade skolformer.

III Övriga behöriga sökande utom de som förs till grupp IV.

IV Sökande med utländsk behörighetsgivande utbildning samt icke svenska medborgare som är 25 år och har minst fem års arbetslivserfarenhet.

I var och en av grupperna I—III skall finnas en undergrupp för sökande med tillgodoräkningsbar arbetslivserfarenhet.

I grupperna I och II skall urvalsinstrumenten vara betyg samt i förekommande fall resultat av studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet mätt i tid. I grupp III, som består av personer med behörighet från folkhögskola, från vissa specialkurser i gymnasieskolan och från annan gymnasial utbildning samt personer som får behörighet genom ålder och yrkesverksamhet, kan betyg inte användas som urvalsinstrument eftersom de sökande antingen saknar sådana eller har inbördes ojämförbara betyg. Urvalsinstrumenten i denna grupp kan därför bli resultat av studielämplighetsprov samt arbetslivserfarenhet mätt i tid.

För sökande i grupp IV skall göras en bedömning av förekommande meriter.

Det generella behovet av en motsvarighet till dagens fria kvot har enligt kommitténs uppfattning bortfallit genom att de sökandegrupper som för närvarande antas endast inom fri kvot får allmän behörighet och därför kan föras till någon av de fyra grupperna. Ett annat skäl är att det nya urvalssystemet tar hänsyn till andra meriter än betyg, en hänsyn som i dag kan tas endast inom ramen för fri kvot. Därtill kommer att antalet sökande som skall bedömas inom fri kvot, om vissa sökandegrupper helt förs till en sådan, kan bli mycket stort, om U 68:s förslag om total antagningsbegränsning i högskolan genomförs. Den fria bedömning som man eftersträvar i en fri kvot måste då sannolikt ersättas av en standardiserad och formell bedömning som kan uttryckas i något mått (poäng) och möjliggöra en rangordning. Fördelarna med den fria kvoten skulle härigenom gå förlorade.

KK menar emellertid att det även i fortsättningen finns ett behov av att kunna göra en friare bedömning av vissa sökande, en bedömning som kan leda till att en person antas med förbigående av personer med poängmässigt bättre meriter. Kommittén föreslår således att man med förtur skall kunna anta sökande med sådana handikapp m. m. som motiverar att särskild hänsyn tas till den sökandes behov av utbildning, antingen behov av speciell utbildning eller behov av utbildning på viss ort. Sådana sökande skall bedömas i särskild ordning av antagningsmyndigheten efter föreskrifter som utfärdas av tillsynsmyndigheten. Om dessa föreskrifter görs förhållandevis utförliga och i viss mening restriktiva, bedömer KK att man inte skall behöva maximera det antal platser som får tilldelas sökande med sådan förtur.

Även om således alla behöriga sökande kan placeras i någon av de fyra grupperna, är inplaceringen av en enskild sökande i kvotgrupp inte helt problemfri. Man måste nämligen räkna med att det kommer att finnas personer med "dubbel behörighet" och man måste därför regelfästa hur antagningsmyndigheten skall förfara i dessa fall. Tre alternativ synes därvid möjliga. Antingen bestämmer man att en sökande med

dubbel behörighet skall placeras i den grupp där han enligt sin senast (alternativt först) genomgångna behörighetsgivande utbildning hör hemma *eller* låter man den sökande konkurrera i alla de grupper där han behörighetsmässigt hör hemma *eller* låter man den sökande själv välja i vilken grupp han vill bli placerad.

Att mekaniskt tillämpa en regel om först eller senast genomgången utbildning som gruppbestämmande kan få mindre gynnsamma konsekvenser. Inte heller vill KK förorda att den sökande skall få konkurrera i flera grupper, eftersom detta är tveksamt från rättvisesynpunkt och skulle kunna ses som ett uttryck för att man från samhällets sida sanktionerar ett hopande av behörighetsgivande utbildningar i konkurrenssyfte. Kommittén stannar därför för att föreslå att en sökande med flera behörighetsgrunder själv skall få välja vilken grupp han vill tillhöra, i medvetande om att inte heller denna metod är invändningsfri.

KK diskuterar också hur man skall förfara med personer vars behörighetsgivande utbildning ligger mycket långt tillbaka i tiden och framför därvid uppfattningen att den behörighet som en utbildning ger inte skall kunna gå förlorad med tiden. Däremot, menar kommittén, är det rimligt att en person i urvalssituationen inte skall meritvärderas efter ett betyg som getts långt tillbaka i tiden. KK föreslår därför att sökande med ett minst tio år gammalt behörighetsgivande betyg alltid skall placeras i grupp III, där betygen inte meritvärderas.

Meritvärdering av betyg (avsnitt 5.2.2)

KK menar att avgångsbetygets meritvärde, liksom i dag, skall vara ett medelvärde av de enskilda ämnesbetyg som ingår i avgångsbetyget. Huvudprincipen bör därvid vara att alla betyg meritvärderas, oavsett i vilken årskurs ett ämne enligt läroplanen avslutats. Att — som fallet är i dag — ha särbestämmelser för meritvärdering av betyg i ämnen som avslutats i tidigare årskurser än den högsta får i vissa fall orimliga konsekvenser. Fördelningen på årskurser av läroplanens olika ämnen görs med andra utgångspunkter än meritvärderingsreglernas detaljutformning. Kravet på en logisk uppbyggnad av lärostoffet och på en rimlig fördelning av elevernas arbetsbörda liksom på att det sammanlagda timtalet skall fördelas jämnt över årskurserna kan exempelvis medföra att ett ämne som är karaktäristiskt och viktigt för en linje ändå avslutas tidigare än i högsta årskursen eller att samma ämne ligger i olika årskurser på olika linjer. Undantag från regeln att alla ämnen i avgångsbetyget skall meritvärderas bör dock göras för ämnen som lästs frivilligt inom ramen för utökad studiekurs. Det finns vidare skäl att uppmärksamma den ökade betygsjakt som kan bli följden av att eleverna redan från början måste inrikta sig på att få så höga betyg som möjligt i ett stort antal ämnen. Kommittén föreslår därför att man, på linjer där antalet betyg-

satta ämnen överstiger tio, inte skall ta med de två ämnen där eleven har sina lägsta betyg i meritvärderingsunderlaget.

På vissa tvååriga linjer är antalet betygsatta ämnen i stället särskilt lågt, vanligen fyra. KK har diskuterat behovet av särskilda åtgärder vid meritvärderingen av betyg från dessa linjer, nämligen en viktning av betyget i det yrkestekniska ämne som omfattar större delen av timtalet. Efter vissa undersökningar har kommittén dock funnit att övervägande skäl talar mot en sådan form av viktning.

Vad beträffar betyg i ämnen som behörighetskompletterats efter avslutad behörighetsgivande utbildning föreslår KK att dessa inte skall medräknas vid meritvärderingen.[1] Flera skäl talar för denna ståndpunkt, bl. a. den att en bestämmelse om meritvärdering av behörighetskompletterade betyg och därmed ett krav att uppnå ett mycket högt sådant skulle ha reell innebörd endast för sökande inom grupperna I och II, medan sökande som tillhör grupp III skulle kunna nöja sig med att kompletteras upp till behörighetsgränsen, eftersom betyg över huvud taget inte meritvärderas i denna grupp. Det är emellertid samtidigt kommitténs uppfattning att man genom information till blivande högskolestuderande skall stimulera dem att skaffa sig så goda förkunskaper som möjligt i de särskilda förkunskapsämnena.

KK:s förslag till indelning i grupper innebär att sökande med sifferbetyg och sökande med bokstavsbetyg ingår i samma grupp. Det blir då nödvändigt att skapa regler för översättning av bokstavsbetyg (enligt en sjugradig skala) till sifferbetyg (enligt en femgradig skala). Kommittén föreslår följande översättningsregler:

Berömlig (A)	5
Med utmärkt beröm godkänd (a)	5
Med beröm godkänd (AB)	4
Icke utan beröm godkänd (Ba)	3
Godkänd (B)	2
Icke fullt godkänd (Bc)	1
Otillräcklig (C)	1

KK tar också upp frågan om viktning av betygen i de särskilda förkunskapsämnena. I debatten har från vissa håll framförts att man med en sådan viktning skulle kunna rekrytera personer med särskilt goda kunskaper i de ämnen som är viktiga för framgångsrika studier inom resp. linje. Kommittén har genomfört vissa undersökningar av en sådan viktnings effekter på rangordningen av de studerande jämfört med en rangordning efter oviktade betyg och funnit att effekterna sannolikt blir så små att de inte kan anses uppväga de nackdelar som ett viktningsförfarande kan beräknas få framför allt för arbetet i gymnasieskolan. KK hänvisar också till sitt förslag om att ett lägsta medelsbetyg av 3,0 i för-

[1] Särskilt yttrande av Anders Arfwedson.

kunskapsämnena skall krävas för behörighet. Den styrningseffekt som man kan uppnå med viktning bör i stället kunna erhållas genom denna regel utan att effekterna på den avlämnande skolan blir lika ofördelaktiga.

Meritvärdering av studielämplighetsprov (avsnitt 5.2.3)

SÖ har haft ett särskilt uppdrag att utveckla och utpröva ett studielämplighetsprov som skall kunna användas vid urvalet av studerande till högre utbildning samt att föreslå hur studielämplighetsprövningar skall organiseras (jfr 2.2 i det följande). I KK:s uppdrag ingår att lägga fram förslag om studielämplighetsprovets användning inom urvalssystemet.

Kommittén utgår i sina förslag om användande av studielämplighetsprovsresultat vid meritvärdering av sökande från att provet skall vara frivilligt för de sökande. Om provet i en framtid också skall kunna användas som kvoteringsinstrument — en möjlighet som anges i kommitténs direktiv — bör man dock sträva efter att så många som möjligt går igenom det. Man måste också utgå från att provet ännu inte använts i praktiken och att det kommer att dröja flera år innan man kan utvärdera det med avseende på förmågan att förutsäga studieframgång.

För sökande inom grupperna I och II, dvs. sökande med meritvärderingsbara betyg, föreslår kommittén att betyg och resultat av studielämplighetsprov skall vägas samman enligt vissa regler. Principen skall härvid vara att en sökande skall kunna förbättra sina meriter genom studielämplighetsprovet men aldrig försämra dem. Härigenom får en sökande som inte lyckats helt i sina gymnasieskolstudier en "andra chans" att meritera sig för en önskad utbildning i högskolan.

Förutsättningen för att en sammanvägningsmetod skall kunna användas är att provresultaten uttrycks i en skala som är jämförbar med betygspoängens. Vid en översättning av råpoängen till en sådan provpoäng är det av betydelse hur normgruppen definieras. KK menar att vardera av grupperna I och II bör bilda egen normgrupp, dvs. de studerande på gymnasieskolans treåriga linjer som deltar i provet utgör en normgrupp och deltagarna från de tvååriga linjerna vid samma provtillfälle en annan. Vid översättning från råpoäng till provpoäng bör den nya skalans medeltal för vardera normgruppen ansluta till det genomsnittliga provresultatet i resp. behörighetskategori. Om en sökande erhåller en provpoäng i den nya skalan som överstiger medelbetyget, får han en meritpoäng som överstiger medelbetyget. För denna meritpoäng använder kommittén beteckningen studiepoäng. Hur stor höjningen blir är beroende av vilken vikt man ger provpoängen i relation till betyget.

Frågan om studielämplighetsprovets vikt diskuteras med utgångspunkt i vissa undersökningar som kommittén genomfört. Två alternativ har

då övervägts, nämligen att ge studielämplighetsprovet hälften av betygets vikt och att ge betyg och studielämplighetsprov lika vikt. Skälet för att ge provpoängen halva betygets vikt skulle främst vara att resultatet av ett prov som genomgåtts vid ett enda tillfälle och under för individen inte alltid gynnsamma (alternativt alltför gynnsamma) omständigheter åtminstone inledningsvis bör användas med försiktighet. De genomförda undersökningarna visar emellertid att det mest betydelsefulla tycks vara att studielämplighetsprovet meritvärderas och inte hur stor vikt det får och att ungefär samma personer från treåriga linjer får en andra chans oberoende av viktsättningen, medan lika vikt för studielämplighetsprov och betyg kan ge sökande från tvååriga linjer en något större "andra chans". KK föreslår att betyg och resultat av studielämplighetsprov skall väga lika.[1]

För sökande i grupp III, där betyg inte meritvärderas, blir resultat av studielämplighetsprov det ena av två möjliga meritvärderingsinstrument. Någon sammanvägning är här inte aktuell. Däremot bör även i denna grupp råpoängen räknas om till en skala från 1,0 till 5,0. Frågan om normgrupp blir därför angelägen. Med hänsyn till att man inte kan veta vilken sammansättning grupp III kommer att ha är det inte lämpligt att låta grupp III bilda egen normgrupp. Kommittén finner det rimligast att föreslå att gymnasieskolelevernas gemensamma resultat bör vara vägledande för poängsättningen av studielämplighetsprovet även för de sökande i grupp III. Förfarandet innebär inte att en sökande i grupp III jämförs med sökande från gymnasieskolan vid urvalet utan är enbart ett hjälpmedel vid poängsättningen. Kommittén påpekar dock att de hittills gjorda utprövningarna är ett otillräckligt underlag för ett slutligt ställningstagande i denna fråga. De fortsatta utprövningarna kan därför ge anledning till omprövning av förslaget om normgrupp för dessa sökande.

För alla sökande till högre utbildning föreslår KK dessutom att det skall vara tillåtet att delta i studielämplighetsprov mer än en gång men att provresultat som merit inte får vara för gammalt, t. ex. högst tre år.

Meritvärdering av arbetslivserfarenhet (avsnitt 5.2.4)

Enligt KK:s direktiv skall arbetslivserfarenhet kunna tillgodoräknas som merit vid urval av sökande till högre utbildning. Det är kommitténs uppfattning att arbetslivserfarenhet före högskolestudiernas påbörjande är av väsentligt värde såväl för den enskilde som för utbildningen i högskolan. En sådan erfarenhet kan också vara av betydelse för de högskoleutbildades kommande yrkesverksamhet. Urvalssystemet bör därför stimulera allt flera att skaffa sig arbetslivserfarenhet innan de påbörjar studierna i högskolan. KK menar dock att det måste finnas olika

[1] Reservation av Owe Skoglund. Särskilt yttrande av Ingalill Thorsell-Eriksson.

sätt att ta utbildningssystemet i anspråk. Ett av dessa sätt kan vara att gå direkt från gymnasieskola till högskola. Kommittén har därför inte velat skapa urvalsregler som i praktiken skulle kunna göra arbetslivserfarenhet till en obligatorisk merit.

KK menar också att ett införande av arbetslivserfarenhet som urvalsinstrument kan medföra att man på ett mera komplext och delvis annorlunda sätt måste handskas med de problem som rör den högre undervisningens innehåll, metodik och utvärdering. I utvärderingen ingår också val av kriterier på studieframgång. Om utbildningen tillförs studerande med skiftande begåvningsstruktur och varierad erfarenhetsbakgrund vad gäller arbets- och studieliv, kan den härigenom tillföras värden som kommer också den traditionella studerandegruppen till godo. Erfarenheterna från försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre utbildning talar för detta. Med sin annorlunda referensram kan den nya studerandekategorin föra in nya problem och frågeställningar och bidra till ett växelspel mellan utbildningens mål, innehåll och "konsumenter". Den kan bidra med nya referenser och tillämpningar som kan medverka till att klarlägga samband och orsaker av betydelse för den högre utbildningen, inklusive dess studiemiljö. På sikt bör detta kunna möjliggöra en mera tillfredsställande analys av vilka egenskaper hos de studerande som det är viktigt att ta hänsyn till vid urvalet.

Vissa regler för hur arbetslivserfarenhet skall tillgodoräknas en sökande till högre utbildning måste formuleras. Därvid menar KK att det är mycket svårt och inte heller önskvärt att göra en kvalitativ värdering av arbetslivserfarenheten. All arbetslivserfarenhet bör därför tillgodoräknas. Med arbetslivserfarenhet bör jämställas bl. a. arbete i eget företag och arbete i eget hem med vissa vårdnadsuppgifter samt på vissa villkor värnpliktstjänstgöring, allt enligt närmare föreskrifter av tillsynsmyndigheten.

Att all arbetslivserfarenhet tillgodoräknas är ett led i KK:s strävan att undvika regler som kan bidra till att öka den sociala snedrekryteringen till högre utbildning. Däremot, menar kommittén, måste det finnas regler för både hur lång och hur kort arbetslivserfarenhet som skall tillgodoräknas, såväl med avseende på den sammanlagda tiden som beträffande enskilda anställningsperioder. Minimitiden skall vara så lång att den sökande haft möjlighet att skaffa sig en inte alltför ytlig erfarenhet från en eller ett par arbetsplatser. KK föreslår därför att minst femton månaders arbetslivserfarenhet skall krävas för att sådan erfarenhet över huvud taget skall tillgodoräknas. I dessa femton månader skall ingå en period om minst nio månaders sammanhängande anställning (motsv.). Perioder som är kortare än tre månader skall inte få tillgodoräknas. Maximalt föreslås fem års arbetslivserfarenhet få tillgodoräknas.

Beträffande den maximala poängen för arbetslivserfarenhet stannar

KK för att denna skall vara 2,0. Den sammanlagda yrkesverksamhetstiden skall vid poängberäkningen avrundas nedåt till närmaste tremånadersgräns och varje tremånadersperiod under denna gräns ge 0,1 poäng. Kommittén finner denna poängsättning rimlig även mot bakgrund av att sökande från gymnasieskolan får en reell "andra chans" också via studielämplighetsprovet. Avgångsbetyget kommer härigenom inte att spela samma avgörande roll för möjligheten att bli antagen till en utbildning som det gör i dag.

Poängen för arbetslivserfarenhet skall i urvalssituationen läggas till studiepoängen (poäng för betyg och/eller studielämplighetsprov).

Fördelning av platser (avsnitt 5.2.5)

I ett urvalssystem, där man delar in de sökande i grupper (kvotgrupper) måste man fastställa en princip för hur de olika grupperna skall tilldelas studerandeplatser (kvoteringsprincipen). Den hittills mest använda kvoteringsprincipen är s. k. proportionell kvotering, dvs. att de olika kvotgrupperna tilldelas platser i direkt proportion till sin andel av det totala antalet sökande.

KK diskuterar, i enlighet med sina direktiv, möjligheten att införa en annan kvoteringsprincip, nämligen en som bygger på de olika sökandegruppernas kollektiva studieprognos. Denna princip förutsätter att den kollektiva studieprognosen kan fastställas, t. ex. genom att alla sökande går igenom samma studielämplighetsprov och resultaten av detta uttrycks i en för alla gemensam skala. Den form av sådan studielämplighetskvotering som kommittén diskuterar innebär att man låter endast de sökande inom en kvotgrupp, som uppnått ett visst lägsta resultat på studielämplighetsprovet, bilda underlag för en proportionell kvotering mellan kvotgrupperna. En relativt sett liten grupp, där de sökande har goda resultat på studielämplighetsprovet, kan med denna kvoteringsprincip få ett större antal platser än om ren proportionell kvotering tillämpas.

KK finner emellertid att förutsättningar för ett genomförande av en sådan kvoteringsprincip inte föreligger i dag. Bl. a. saknar man erfarenheter av studielämplighetsprovet som ett fungerande urvalsinstrument samt kunskaper om vilken effekt nya behörighets- och meritvärderingsregler har på urvalet till högskoleutbildning och om studieresultaten för dem som antas enligt de nya reglerna. Enligt kommitténs uppfattning måste man först ha sådana erfarenheter och kunskaper innan man kan ta ställning till om man skall genomföra en studielämplighetskvotering. KK föreslår därför att proportionell kvotering tills vidare skall användas vid urval av studerande inom kvotgrupperna I—III.

Inom vardera av kvotgrupperna I—III skall de sökande därefter enligt kommitténs förslag rangordnas efter sammanlagd urvalspoäng, dvs.

studiepoäng (vari kan ingå medelbetyg och resultat av studielämplighetsprov eller endera av dessa meriter) samt i förekommande fall poäng för arbetslivserfarenhet (arbetspoäng). Om urvalet sedan görs från toppen av rangordningen, kan det inträffa att ingen sökande med enbart studiepoäng antas, utan alla platser tillsätts med sökande som har både studie- och arbetspoäng. För att undvika att man på detta sätt gör arbetslivserfarenhet till en obligatorisk merit via urvalsreglerna föreslår KK, att alla sökande inom kvotgruppen skall utgöra kvoteringsunderlag för ett antal platser som tillsätts på enbart studiepoäng. Sökande som också har arbetspoäng utgör kvoteringsunderlag även för en undergrupp, där rangordningen görs efter de sammanlagda meriterna.[1] Vid fördelningen av platserna tillämpas även här proportionell kvotering. Sökande med enbart studiepoäng konkurrerar endast om de platser som skall tillsättas på studiepoäng, medan sökande med arbetspoäng prövas för två alternativ: antagning på studiepoäng och antagning på summan av studie- och arbetspoäng. Om studiepoängen är tillräckligt hög för antagning skall den sökande antas på denna. Härigenom "vinner" man platser i undergruppen för sökande med arbetslivserfarenhet men med något lägre studiepoäng, ett förfarande som väl överensstämmer med kommitténs uppfattning om arbetslivserfarenhetens värde för de studerande och för den högre utbildningen. Kommittén anser därtill att det till att börja med kan vara nödvändigt att skapa ytterligare garantier för att sökande med arbetslivserfarenhet skall ha reell möjlighet att antas. 15 procent av de platser som tillkommer kvotgruppen bör därför inledningsvis avsättas för sökande med arbetslivserfarenhet, oavsett vilken andel dessa utgör av samtliga sökande i gruppen. Efter hand bör denna garanterade andel höjas till omkring 25 procent av antalet platser. Om antalet sökande med arbetslivserfarenhet efter hand stiger blir en garanti av detta slag överflödig.

Sammanfattningsvis föreslår KK beträffande meritvärdering, rangordning och urval följande. Inom grupperna I och II skall medelbetyget, efter strykning av de två lägsta betygen, framräknas med en decimal och studielämplighetsprovsresultatet räknas om till en skala från 1,0 till 5,0. Betygsmedelvärde och provresultat skall sedan vägas samman med lika vikt. Om det sammanvägda resultatet överstiger medelbetyget blir det den sökandes studiepoäng. I annat fall blir medelvärdet av betyget den sökandes studiepoäng, till vilken i förekommande fall skall läggas poäng för arbetslivserfarenhet. I grupp III blir resultat av studielämplighetsprov, omräknat till en skala från 1,0 till 5,0, den sökandes studiepoäng till vilken i förekommande fall poäng för arbetslivserfarenhet läggs.

De sökande i varje grupp rangordnas därefter enligt sin erhållna urvalspoäng och antagning sker från toppen av rangordningen. I de fall antalet sökande med samma urvalspoäng överstiger antalet återstående

[1] Särskilt yttrande av Sven Nilsson.

platser tar man — i de fall antagning görs samtidigt till flera utbildningslinjer — först hänsyn till den prioritet som den sökande givit den aktuella utbildningen, dvs. en sökande som givit utbildningen högre prioritet antas före sökande som givit samma utbildning lägre prioritet. I sista hand verkställs lottning.

Vid urval inom grupp IV, dvs. sökande med utländsk förutbildning eller sådana icke svenska medborgare som blir behöriga genom ålder och yrkesverksamhet, bör den sökandes alla meriter beaktas. Såvitt möjligt bör man därvid söka bedöma standarden på det behörighetsgivande betyget i förhållande till resp. lands betygsnormer. Även längden och i vissa fall inriktningen av förekommande arbetslivserfarenhet bör ingå i bedömningen.

Antalet studieplatser i grupp IV bör inte bestämmas i direkt proportion till antalet sökande. I stället bör en högsta andel platser för sökande inom grupp IV fastställas av antagningsmyndigheten vid varje antagningstillfälle. Kommittén finner det rimligt att som riktpunkt ange en sådan andel om tio procent. Invandrare och svenska medborgare med utländsk förutbildning bör ha rätt att välja om de vill tillhöra grupp IV eller i stället placeras i grupp III.

Antagning till enstaka kurser (avsnitt 5.3)

KK:s förslag till antagningsregler för studerande i enstaka kurser har som bakgrund U 68:s förslag att man i en framtida högskola skall anvisa relativt omfattande resurser för utbildning i s. k. enstaka kurser och studiekurser. Kommittén föreslår att särskilda regler skall gälla för antagning till sådan utbildning. Skälen härtill är i huvudsak två: dels föreslår U 68 att detta slag av utbildning skall dimensioneras så att tillgång och efterfrågan i stora drag täcker varandra, dels menar kommittén att man har skäl att anta att de sökande till sådana kurser kommer att uppvisa en avsevärt större variationsrikedom med avseende på ålder samt studie- och erfarenhetsbakgrund än vad sökande till fullständiga utbildningslinjer vanligen gör. Kommittén finner det emellertid motiverat att inte formulera sitt förslag rörande antagning till enstaka kurser så i detalj som förslaget till antagningsregler för fullständiga utbildningslinjer. Förslaget bör i stället i denna del uppfattas som riktlinjer för ett framtida urvalssystem.

Urvalsreglerna vid enstaka kurser bör utformas så att olika sökandekategorier har möjlighet att komma i fråga för antagning. Speciell hänsyn bör dock tas till dem som söker fortbildning eller vidareutbildning. Reglerna bör också ta hänsyn till att en stor del av de sökande kan beräknas vara starkare lokalt bundna än sökande till fullständiga utbildningslinjer. Bl. a. av detta skäl bör antagningen göras lokalt, vid den högskola där den enstaka kursen ges.

KK föreslår att antagningsmyndigheten först skall göra en individuell bedömning av de sökande som har utbildningen som sitt högst prioriterade eller enda utbildningsalternativ. Vid bedömningen tas hänsyn till sådana faktorer som den tidigare utbildningens och yrkesverksamhetens omfattning och dess samband med den sökta utbildningen, till lokal bundenhet och till andra omständigheter av betydelse. Med ledning av denna bedömning antas de sökande som bedöms böra antas före övriga sökande. Andelen platser som tillsätts vid en sådan förtursbedömning kan komma att variera inom ganska vida gränser. En riktpunkt bör kunna vara att ca hälften av platserna tillsätts på detta sätt. Efter förtursantagningen indelas kvarvarande sökande i tre grupper:

sökande med minst tvåårig utbildning utöver behörighetsgivande utbildning,

sökande utan utbildning enligt första punkten och med minst femton månaders arbetslivserfarenhet samt

sökande utan utbildning enligt första punkten och med mindre än femton månaders arbetslivserfarenhet.

Varje grupp föreslås få platser i proportion till gruppens andel av antalet kvarvarande sökande. Inom varje grupp tillsätts tillgängliga platser med sökande som har utbildningen som enda eller som högst prioriterade alternativ. Om dessa är flera än antalet återstående platser tillgrips lottning.

2.1.5 Kompetensreglernas tillämpning på verksutbildning (kap. 6)

KK har utformat sina förslag om kompetensreglernas tillämpning på verksutbildning efter samråd med berörda myndigheter. Samtidigt har kommittén sökt kartlägga vilken utbildning inom verk och myndigheter som har den karaktären att det finns anledning att föreslå samma principer för kompetensbedömning m. m. som för utbildning inom utbildningsväsendet.

KK anser att behörighetskraven för en verksutbildning bör utformas i överensstämmelse med de krav som gäller för högskoleutbildning, om verksutbildningen till innehåll och uppläggning är anpassad för främst extern rekrytering från gymnasieskolan eller motsvarande. Vidare bör den försiggå i skolmässiga former och inte fordra tidigare anställning inom verket för tillträde.

Mot denna bakgrund finner KK att utbildning som bör anknytas till de för högskoleutbildning gällande behörighetsvillkoren och till riktlinjerna för utformning av de särskilda förkunskapskraven f. n. finns inom krigsmakten, luftfartsverket och rikspolisstyrelsen. Vid dessa utbildningar tillämpas f. n. speciella urvalsregler. Kommittén finner inte anledning att föreslå någon mera genomgripande förändring i dessa ur-

valsförfaranden men räknar med att de nya principerna för meritvärdering av betyg och arbetslivserfarenhet kommer att beaktas av myndigheterna.

2.1.6 Antagningens organisation (kap. 7)

KK:s förslag beträffande organisationen av antagning till högskolan avser främst den grundläggande statliga högskoleutbildningen inom det av U 68 föreslagna universitets- och högskoleämbetets (UHÄ) ansvarsområde samt vid jordbrukets högskolor. Mer indirekt berör kommittén frågan om antagningsorganisationen för den kommunala och landstingskommunala högskoleutbildningen inom SÖ:s område.

Antagningssystemets funktioner (avsnitt 7.2)

Huvudkravet på antagningsorganisationen skall enligt KK:s uppfattning vara att den är utformad och administrerad på ett sådant sätt att syftet med behörighets- och urvalsreglerna kan uppfyllas. Kommitténs förslag till antagningsorganisation tar i stor utsträckning hänsyn till det förslag till studieorganisation som U 68 lägger fram. Konsekvensen av detta blir att kommittén endast kan presentera förslag till vissa principlösningar.

Antagningssystemets huvudfunktion måste enligt KK:s uppfattning vara behörighetsbedömning och urval. Antalet studieplatser bör vara känt vid ansökningstillfället. Detta förutsätter att antagningssystemet är en del i ett större administrativt system, vilket tillhandahåller information om samtliga studerande i högskolan och också har prognosfunktioner som kan ge underlag för dimensioneringen. Antagningsorganisationen bör utformas så att man säkerställer det nödvändiga sambandet med övriga rutiner inom det administrativa systemet.

Antagningssystemet bör också kunna spela rollen av inskrivningsinstitut. Detta innebär att den kontroll av behörigheten som nu i regel görs vid universitetens m. fl. inskrivningsexpeditioner och vid institutionerna kan utgå.

Central eller lokal datorbaserad antagning (avsnitt 7.3)

KK finner övervägande skäl tala för att antagningen till grundläggande statlig högskoleutbildning skall vara central och genomföras i ett datorbaserat antagningssystem. Några skäl för att man — med den omfattning systemet kan tänkas få vid genomförandet — skulle dela upp antagningen på flera centrala system anser kommittén inte finnas. Däremot kan en sådan uppdelning i flera system bli aktuell om

ett flertal nya utbildningsvägar tillförs högskoleutbildningen. Då bör man också ha vunnit erfarenheter av sökandeströmmarnas gång inom antagningssystemet och därmed ha fått ett underlag för hur en sådan uppdelning lämpligen bör göras.

Däremot förordar kommittén att antagningen till enstaka kurser och studiekurser skall göras lokalt vid de olika högskolorna. Ett skäl härför är att de urvalsregler som kommittén föreslår för sådan utbildning inrymmer ett stort mått av individuell bedömning av de sökande. Vid lokal antagning torde mängden av ansökningar vid varje högskola inte bli större än att en sådan bedömning kan genomföras. Lokal antagning bör även göras till de av U 68 föreslagna individuella utbildningslinjerna. Däremot bör de lokala utbildningslinjerna kunna ingå i det centrala antagningssystemet.

Inom de av U 68 föreslagna allmänna utbildningslinjerna kommer att finnas spärrade studiekurser. Om dessa ligger utanför de studerandes studieprogram, dvs. utanför den del av utbildningen till vilken antagning görs i det centrala antagningssystemet, blir antagningen, menar KK, en angelägenhet för varje högskola och bör göras lokalt.

Antagning till utbildningslinje, linjevariant och studieprogram
(avsnitt 7.4)

Det är KK:s bestämda uppfattning att antalet studieplatser som skall besättas måste vara känt vid antagningstillfället. För att tillgodose de sökandes berättigade krav på information måste platsantalet vara känt redan vid ansökningstillfället. Ett fixerat antal utbildningsplatser innebär att utbildningen är spärrad. För de fasta utbildningslinjerna, dvs. de linjer som är bestämda till innehåll och omfång, kan antalet utbildningsplatser anges på samma sätt som f. n. När det gäller de allmänna utbildningslinjerna enligt U 68:s förslag för de nuvarande filosofiska fakulteterna kan antalet studieplatser emellertid anges på olika sätt, dvs. spärrarna kan ligga på olika nivåer. Antalet studieplatser kan således anges antingen för en utbildningslinje i dess helhet eller för de olika linjevarianterna inom linjen eller för de enskilda studieprogrammen.

Kommittén har övervägt olika alternativ för att bestämma spärrnivåer och definiera sökalternativ, dvs. de olika alternativ som den sökande anger på sin ansökningsblankett. Om antalet studieplatser kan anges per studieprogram i linjevariant inom utbildningslinje på viss ort kan detta ge en entydig definition av begreppet sökalternativ. En sådan definition tycks innebära vissa fördelar för de sökande i jämförelse med andra definitioner och därtill kräva den minst komplicerade tekniska lösningen för antagningssystemet. Antalet sökalternativ som måste behandlas i antagningssystemet blir dock med detta alternativ mycket stort, vilket innebär en nackdel. Inget av de alternativ som kommittén övervägt är

emellertid idealiskt. Detta hänger samman med att de krav som U 68 ställt upp — nämligen att de sökande till högskoleutbildning skall ha dels stor frihet att lägga upp studierna efter personlig önskan, dels en trygghet att få fullfölja en vald studiegång, samtidigt som utbildningen i högskolan skall motsvara ett bedömbart behov av personer med utbildning inom vissa, låt vara ganska breda, sektorer av arbetsmarknaden — har visat sig vara svårförenliga i den administrativa tillämpningen av ett antagningssystem.

Antal utbildningsalternativ och reservuppflyttning (avsnitt 7.5)

Oavsett hur spärrnivåerna läggs och hur sökalternativen definieras måste de sökande i ett centralt antagningssystem få söka flera utbildningsalternativ och därvid uppge i vilken ordning dessa prioriteras. Vid antagningen prövas de sedan i tur och ordning för sina sökta alternativ. Reservantagningen skall ske enligt vissa regler som bl. a. innebär att en redan antagen sökande endast kommer i fråga för antagning till återbudsplats på sitt första- eller andrahandsalternativ. Antalet sökalternativ som får anges måste vara begränsat. Hur många man skall få ange kan fastställas först sedan den slutliga utformningen av sökalternativen är klar.

Ansökningstider (avsnitt 7.6)

KK finner det självklart att den som avslutar sin utbildning i gymnasieskolan eller annan behörighetsgivande utbildning en vårtermin måste kunna påbörja högskolestudier den följande höstterminen utan administrativa hinder. Tidpunkten för ansökan till studier som startar på höstterminen måste därför bestämmas så att dessa sökande hinner få sina avgångsbetyg före ansökningstidens utgång. Ansökningstiden måste då ligga efter vårterminens avslutning och tiden för antagningsarbetet blir härigenom kort, eftersom antagningsbesked, med hänsyn bl. a. till sökande som har förvärvsarbete, bör föreligga i månadsskiftet juli/augusti. Alla möjligheter att förkorta och rationalisera antagningsarbetet måste därför tillvaratas. Exempelvis bedömer kommittén det som möjligt att optiskt läsa den del av ansökningshandlingen som omfattar betyg, en åtgärd som skulle göra ett tidsödande stansningsmoment onödigt.

Även om antagningsbesked lämnas ca en månad före kursstart kan vissa antagna, t. ex. på grund av lång uppsägningstid i en pågående anställning, behöva få uppskov med studiernas påbörjande. Sådant anstånd bör kunna beviljas av utbildningsanstalten.

För enstaka kurs bör ansökningstiden utgå tidigare än för fullständiga utbildningslinjer, eftersom den individuella bedömningen av de sökande kan bli tidskrävande. KK bedömer att ansökningstiden för enstaka kur-

ser bör utgå ca en månad tidigare än ansökningstiden till fullständiga utbildningslinjer.

Antagningens genomförande (avsnitt 7.7)

Med givna skolorganisatoriska och andra förutsättningar måste tidsramarna, inom vilka en antagning skall genomföras, bli mycket knappa. Antagningsarbetet måste därför genomföras med ett rationellt utnyttjande av personella, ekonomiska och tekniska resurser. Genomförandet av antagningen kräver vissa bedömningar och beslut som inte kan göras maskinellt. Beslutsunderlaget bör dock så långt möjligt framställas maskinellt. Härigenom vinner man tid för de olika bedömningar som måste göras.

KK har föreslagit att vissa sökande på grund av handikapp eller av andra synnerliga skäl skall kunna få förtur vid antagningen. För att minska tidsåtgången i antagningen bör dessa sökande särbehandlas endast vad avser själva förtursbedömningen. Registrering av ansökan osv. bör göras maskinellt. Särskild bedömning av sökande med utländsk förutbildning skall också göras. Detta arbete måste vara väl förberett och noggranna riktlinjer för arbetet bör vara utformade. Uttagningen av dessa sökande bör kunna göras maskinellt.

Behörighetsbedömningar och de bedömningar av motsvarandekunskaper som kan bli frekventa i det nya regelsystemet bör normalt göras före ansökningstidens utgång. De sökande bör således informeras om att de så tidigt som möjligt skall ansöka om att få sin behörighet prövad i de fall detta är erforderligt.

Ansvaret för de här beskrivna bedömningarna skall, enligt kommitténs förslag, åvila en antagningsnämnd med företrädare för utbildningen, för de studerande och för allmänintressena. Även för den lokala antagningen till enstaka kurser och till individuella utbildningslinjer bör man, enligt kommitténs uppfattning, överväga att inrätta antagningsnämnder sammansatta på samma grunder som den centrala antagningsnämnden.

I en central antagning av den omfattning som KK föreslår kan antalet sökande komma att bli mycket stort. Kommittén finner det därför knappast genomförbart att infordra kopior av betyg från utbildning och anställningar från de sökande och under antagningsarbetets gång kontrollera dessa mot uppgifter på ansökningsblanketten. Även andra skäl talar för att man bör göra antagningen enbart på grundval av de uppgifter som den sökande lämnat på ansökningsblanketten. Antagningen kommer sedan att gälla endast under förutsättning att de lämnade uppgifterna är korrekta. Kommittén föreslår att kontrollen av att så är fallet skall göras av den mottagande utbildningsanstalten, som alltså har att slutgiltigt bekräfta antagningen.

Uppläggning av antagningssystemet (avsnitt 7.8)

Vid uppläggningen av ett datorbaserat antagningssystem måste man göra en avvägning mellan uppläggningskostnaderna, som är engångskostnader, och de beräknade årliga driftkostnaderna. Det är därvid viktigt att finna en lösning på de tekniska problemen som håller driftkostnaderna så låga som möjligt. Systemet bör därför göras flexibelt och särskild vikt måste läggas vid registerorganisation och bearbetningsteknik. Först när programförutsättningarna föreligger kan emellertid en mera noggrann beräkning av de olika kostnaderna göras. Sådana programförutsättningar föreligger inte förrän statsmakterna fattat beslut på grundval av såväl KK:s som U 68:s förslag. Med en mycket grov skattning beräknar kommittén uppläggningskostnaderna till drygt 1 milj. kr. Driftkostnaderna kan, likaledes mycket grovt, uppskattas till 4 à 5 milj. kr. årligen. Kostnaderna för systemunderhåll tillkommer, dvs. kostnader för eventuella ändringar i systemet på grund av nya förutsättningar för antagningen. Uppläggningen av systemet bör, enligt KK:s bedömning, under gynnsamma betingelser kunna slutföras inom ett år från det att programförutsättningarna föreligger.

2.1.7 Handläggning av kompetensfrågor (kap. 8)

Handläggning av löpande kompetensärenden (avsnitt 8.1)

KK menar att det i den framtida högskoleorganisation med ett avsevärt vidgat högskolebegrepp kommer att finnas en tydligare gräns mellan den gymnasiala utbildningen (grundskolans kompetensområde) och den eftergymnasiala utbildningen (högskoleutbildningen). I dag är det ett starkt önskemål att kompetensbestämmelserna inom båda dessa områden skall vara så långt möjligt likformiga, eftersom många personer med gymnasieskolutbildning söker fortsatt utbildning inom grundskolans kompetensområde. Detta krav, menar kommittén, kommer i framtiden inte att vara lika uttalat. Däremot kommer då en större del av högskoleutbildningen än i dag att ligga inom SÖ:s område och behovet av samordning mellan det framtida UHÄ och SÖ kommer fortfarande att vara stort. Det är vidare viktigt att handläggningen av kompetensfrågorna samordnas inom resp. verk. En samordnad handläggning inom SÖ skulle också skapa förutsättningar för en erforderlig samordning av kompetensreglerna för den högre utbildningen och för grundskolans kompetensområde.

Tillämpningsföreskrifter till förordningen om tillträde till högskoleutbildning skall, enligt KK:s förslag, utfärdas av tillsynsmyndigheten. Sådana tillämpningsföreskrifter bör utfärdas i nära samarbete mellan UHÄ och SÖ och i samråd även med andra aktuella tillsynsmyndigheter.

KK:s förslag till regler för allmän och särskild behörighet innebär att vissa sökande till högskoleutbildning måste bli föremål för en speciell behörighetsbedömning, dvs. man måste bedöma om deras förutbildning motsvarar de uppställda kraven på allmän och särskild behörighet. Denna bedömning skall göras av antagningsmyndigheten efter riktlinjer som utfärdas av tillsynsmyndigheten. I samband med utfärdandet av tillämpningsföreskrifter bör också en förteckning utarbetas över utbildningsvägar som bedöms ge allmän behörighet och en motsvarande förteckning över utbildning som bedöms motsvara olika särskilda förkunskapskrav. Båda dessa förteckningar bör också ingå i informationsmaterialet till de sökande. Vid bedömning av utbildningar och ämnen som inte finns upptagna på dessa förteckningar bör visst samråd äga rum mellan antagningsmyndigheterna.

Tillsynsmyndigheterna bör även samråda beträffande tillämpningsföreskrifterna om hur arbetslivserfarenhet skall tillgodoräknas, om riktlinjer för bedömning av sökande med utländsk förutbildning samt om riktlinjer för den förtursbedömning av vissa sökande som enligt kommitténs förslag skall kunna förekomma.

Till huvuddelen av den statliga grundläggande högskoleutbildningen föreslår KK att antagningen skall ske centralt och administreras av det framtida UHÄ. Kommittén föreslår att en antagningsnämnd skall inrättas bestående av en representant för UHÄ och en för SÖ samt därtill representanter för studerandeorganisationerna och för arbetsmarknadens parter, tillsammans sju-åtta ledamöter. En viktig uppgift för antagningsnämnden, som förutsätts arbeta under hela året och inte endast i samband med antagningsperioderna, blir att ta ställning till övergripande och principiella frågor rörande skilda former av bedömningar, t. ex. motsvarandebedömningar, den särskilda förtursbedömningen och bedömningen av sökande med utländsk förutbildning. Nämnden bör också kunna fylla vissa uppgifter i samband med utarbetandet av information till de sökande. För ett tekniskt samarbete vid antagningen bör en representant för vardera av jordbrukets högskolor och för Handelshögskolan i Stockholm knytas till nämnden.

Även för den lokala antagningen till enstaka kurser och till individuella utbildningslinjer bör man överväga att inrätta antagningsnämnder med uppgifter som i tillämpliga delar överensstämmer med den centrala antagningsnämndens.

Inom SÖ:s område föreslår KK ingen central antagning. Huvuddelen av antagningen till högskoleutbildning inom SÖ:s område kommer att ligga på gymnasieskolans intagningsnämnder. Efterhand som flera utbildningar under SÖ förs till högskolan bör emellertid central antagning kunna övervägas även för denna del av högskoleutbildningen.

Det är KK:s uppfattning att en sökande måste ha rätt att föra talan mot antagningsmyndighets och tillsynsmyndighets beslut genom besvär

hos tillsynsmyndigheten resp. regeringen. Kommittén är samtidigt medveten om att antalet besvärsärenden bör nedbringas så långt som möjligt. Det förslag till organisation av antagningen till huvuddelen av högskoleutbildningen som kommittén lägger fram bör kunna medverka härtill. De flesta sökande kommer att antas på uppgifter som de själva lämnat och enligt fasta, för alla gällande regler samt därtill i ett datorbaserat antagningssystem. Under förutsättning att de lämnade uppgifterna har registrerats och använts korrekt bör någon anledning till besvär i allmänhet inte föreligga. De sökande bör vidare uppmärksammas på att de i första hand bör söka rättelse hos antagningsmyndigheten. Erfarenheten visar att en sådan åtgärd ofta medför att frågan löses utan att behöva föras vidare.

Uppföljnings- och utvecklingsarbete (avsnitt 8.2)

KK stryker under vikten av att man inom berörda myndigheter fortlöpande samlar in erfarenheter av det nya regelsystemets tillämpning för att kunna bedöma såväl behörighets- och urvalsreglernas funktion i sig som deras innebörd för utbildningsprocess och studieresultat. För att en sådan utvärdering skall kunna göras måste man också planera för en framtagning av relevant antagnings- och studiestatistik.

Kommittén menar att olika undersökningar av forskningskaraktär måste startas för att belysa kompetensreglernas effekter. Bland annat är det angeläget att:

studera tillströmningen av sökande och studerandegruppernas sammansättning, inte minst social, mot bakgrund av nya allmänna behörighetsvillkor och nya urvalsregler,

undersöka utfallet av olika urvalsinstrument: betyg, studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet, främst med avseende på deras betydelse för utbildningsprocess och studieresultat,

söka efter tillförlitliga och relevanta kriterier på studieframgång,

genomföra undersökningar som belyser frågan om en kvotering med hjälp av studielämplighetsprov skall införas,

belysa regelsystemets återverkande effekter på gymnasieskolan och dess arbete.

Information om kompetensfrågor (avsnitt 8.3)

KK konstaterar att information om kompetensfrågor når utbildningssökande och andra intresserade grupper på en rad olika vägar: tryckssaker som riktar sig till olika målgrupper, artiklar i pressen, annonser, etermedia osv. men också genom särskilda informatörer, främst den personal som — oftast i samband med en mera omfattande studie- och

yrkesvägledning — ger muntlig information, vilken kan kompletteras med tryckt material.

Kommittén anser att huvudansvaret för utarbetande och distribution av kompetensinformation i framtiden, liksom i dag, måste ligga på de centrala ämbetsverken, AMS, SÖ och UKÄ (UHÄ), vilka också har ansvaret för studie- och yrkesvägledningsverksamheten på olika områden och nivåer i utbildningsväsendet. Ett naturligt forum för ett samråd mellan verken i dessa frågor är den s. k. yrkesvägledningsnämnden som är ett samrådsorgan för studie- och yrkesvägledningsfrågor mellan de berörda verken.

Ett genomförande av KK:s förslag medför ett behov av intensifierade informationsinsatser. I initialskedet bör man genomföra en riksomfattande informationskampanj, som riktar sig direkt till allmänheten och som avser att informera om huvuddragen i reformen och om dess konsekvenser för den enskilde. Informatörerna måste vidare få utbildning rörande såväl innehållet i som intentionerna bakom reformen. Det reguljära informationsmaterialet måste omarbetas och anpassas till de nya reglerna. I den senare uppgiften ingår också att anpassa informationen om själva antagningsproceduren till de nya förhållandena.

Informations- och utbildningsinsatser som rör den av kommittén föreslagna reformen kommer att innebära kostnader för berörda verk. KK har endast delvis och mycket grovt kunnat uppskatta dessa kostnader. För initialinformationen beräknar kommittén att kostnaderna kan uppgå till mellan 1 och 1,5 milj. kr. Utbildningen av informatörer kan beräknas kosta närmare en halv milj. kr. KK finner det vidare angeläget att information till allmänheten liksom utbildningen av informatörerna startar så snart ett riksdagsbeslut är fattat. Kommittén anser det också nödvändigt att informations- och utbildningsåtgärder i viss utsträckning samordnas med motsvarande åtgärder som blir aktuella i samband med genomförande av U 68:s förslag.

2.1.8 Genomförande av kommitténs förslag (kap. 9)

Innan KK:s förslag kan genomföras måste en rad åtgärder vidtas och viss planering genomföras.

De särskilda förkunskapskraven för linjer och kurser måste fastställas och inarbetas i utbildningsplaner (motsv.). UHÄ och SÖ måste i samråd utarbeta tillämpningsföreskrifter till de av regeringen meddelade bestämmelserna om tillträde till högskoleutbildning. Bl. a. dessa utgör ett nödvändigt underlag för den information till de sökande som måste utarbetas. En beredskap bör skapas för att samla in relevanta data om antagningsmeriter, studieresultat m. m. hos de studerande som antas med hjälp av de nya urvalsreglerna.

Så snart statsmakterna fattat beslut på grundval av kommitténs för-

slag, måste en projektgrupp tillsättas för att bygga upp det nya antagningssystemet för den centrala antagningen. Samtidigt bör den av kommittén föreslagna antagningsnämnden tillsättas, för att den skall ha tillfälle att följa arbetet med systemuppläggningen och möjlighet att förbereda sitt eget kommande arbete.

Vid de enskilda högskolorna måste den lokala antagningen till enstaka kurser och individuella utbildningslinjer förberedas och personalen utbildas för sina nya uppgifter i antagningsorganisationen. Eventuellt skall lokala antagningsnämnder utses.

Snarast efter riksdagsbeslutet måste också startas en informationskampanj för att föra ut reformens innehåll och syfte till berörda parter.

Beträffande tidsplanen förutsätter KK en gemensam startpunkt för hela högskolereformen, baserad på både U 68:s och kommitténs förslag.

Arbetet med uppläggningen av ett antagningssystem beräknas ta ca ett år i anspråk. Man måste också beräkna den tid som det tar att informera om ett nytt regelsystem. Ett i övrigt angeläget krav på en lång informationstid, bl. a. med hänsyn till dem som redan nu på olika sätt förbereder sig för högskoleutbildning, måste då vägas mot behovet av att så snart som möjligt kunna genomföra en angelägen reform. Kommittén menar att i detta fall den senare synpunkten bör tillåtas överväga, också därför att reformen är väl förberedd bl. a. genom statsmakternas principbeslut 1972 på grundval av prop. 1972: 84.

KK föreslår därför att nya behörighets- och urvalsregler skall träda i kraft så snart de tekniska och praktiska förutsättningarna föreligger. Detta kan allra tidigast vara fallet vid antagningen av studerande inför höstterminen 1976.

2.2 SÖ

Den inom SÖ utarbetade rapporten om studielämplighetsprov behandlar inledningsvis bl. a. frågan vad som menas med studielämplighet och hur sådan skall mätas. Utifrån skilda undersökningar finner SÖ att begreppet studielämplighet bör ges följande innehåll:

1. Begåvningsförutsättningar av både verbalt och icke verbalt slag. Hit bör även räknas vad som brukar kallas kreativitet.
2. Färdighet att tillgodogöra sig och förmedla information.
3. En gemensam referensram av kunskaper och allmänorientering.
4. Personlighetsegenskaper av emotionell, attityd- och viljemässig natur.

Avsikten med ett studielämplighetsprov är att man skall kunna mäta den allmänna studielämpligheten för olika grupper studerande som vill bedriva olika former av högskoleutbildning. Provet skall däremot inte mäta de speciella färdigheter som kan krävas för att läsa ett visst ämne

eller grupp av ämnen. Det skall inte heller mäta den enskildes lämplighet för det yrke som studierna avses leda fram till.

Provet skall vidare bidra till en allsidig rekrytering till högre utbildning oavsett social bakgrund och begåvningsinriktning.

En omfattande forskning visar enligt rapporten att betyg och liknande information ger ett tämligen gott underlag för att förutsäga framgång i högre studier. Även begåvnings- och kunskapsprov har samband med studieframgång, ofta dock något lägre. En kombination av betyg och prov ger en viss ökning av prognosförmågan.

Av rapporten framgår vidare att många prov har företagits med mått på olika personlighetsegenskaper som prognosinstrument. Några sådana mått, som kan ge bättre prognoser är vad betyg i kombination med begåvnings- och kunskapsprov ger och som samtidigt är användbara, när de sökande vill göra bästa möjliga resultat, finns dock inte.

Möjligheterna att ytterligare förbättra prognosmöjligheterna med hjälp av olika varianter av nuvarande begåvnings- och kunskapsprov och även genom andra provtyper bedöms av SÖ som små.

Vilka test, bland många möjliga, som skall användas får därför mera bli beroende av andra bedömningsgrunder, t. ex. tid, kostnader och praktiska begränsningar såsom känslighet för förövning eller återverkan på undervisningen.

SÖ ställer upp vissa krav för att proven skall vara möjliga att genomföra i praktiken och även accepteras av de prövande.

Proven bör sålunda kunna rättas snabbt, billigt och objektivt. Idealet är maskinell rättning och framräkning av provresultaten samt maskinell utskrivning av dessa. Individens provresultat skall inte kunna förbättras otillbörligt genom särskild förövning, som endast vissa berörda personer haft tillgång till.

Proven bör vidare inte ha en ogynnsam effekt på den skolundervisning som föregår proven. Därför bör man undvika prov som mäter enbart rena minneskunskaper och kunskaper om lösryckta fakta. I stället bör man eftersträva prov som mäter begåvning, förståelse av sammanhang, kritiskt tänkande och tillämpningen av kunskaper. Proven bör av de prövande upplevas som relevanta och lämpliga för urval till högre studier.

Proven bör också utformas på sådant sätt att uppgiftsmaterialet blir neutralt eller balanserat i förhållande till de prövandes kön.

SÖ är pessimistisk vad det gäller att utforma studielämplighetsprov som ökar möjligheterna för elever från lägre socialgrupper att komma in på spärrad högre utbildning. Hittills utförd forskning tycks visa att man inte kan uppnå några mera påtagliga minskningar av de genomsnittsskillnader mellan socialgrupper som föreligger även i högre utbildning genom att använda begåvningsprov eller andra prov i stället för betyg.

Skillnader i betyg och provresultat mellan socialgrupper återspeglar enligt SÖ indirekt olikheter i hemmens genomsnittliga studiemotivation, olikheter i fråga om stöd i skolarbetet eller beträffande språklig och annan intellektuell stimulans. Dessa olikheter sätter in mycket tidigt, redan före skolan, och tenderar sedan att öka genom skoltiden. Liknande mekanismer påverkar även vid varje tillfälle val av utbildning. SÖ finner det svårt att se hur man skall kunna utjämna effekter av detta slag med hjälp av urvalsprov som samtidigt har kvar åtminstone en del av förmågan att förutsäga framgång i högre studier. En sådan utjämning i efterhand kan bara ske genom politiskt betingade beslut och ingrepp i urvalssystemet av typ lottning, kvotering efter socialgrupp etc.

SÖ är vidare osäker på möjligheterna att utforma prov som mäter kreativitet. Hittills gjorda undersökningar visar att det i dag inte finns några färdiga och praktiskt användbara kreativitetstest i något land. Det som man här kan göra är att följa utvecklingen inom området och ev. utföra egen forskning.

SÖ belyser i sin rapport även effekterna av studielämplighetsprovet på skolgången och på utbildningsval. Av naturliga skäl finns det knappast några svenska undersökningar som visar effekter av urvalsprov för skolgång och utbildningsval. Vad som finns är ett antal enkätundersökningar i vilka bl. a. gymnasieelever fått redovisa sin inställning till urvalsprov. SÖ redovisar bl. a. resultatet av en utprövning av ett studielämplighetsprov år 1970. När eleverna ställdes inför frågan om de föredrog betyg, lämplighetsprov eller lottning förordade nästan två tredjedelar lämplighetsprov. En liknande positiv inställning till prov har framkommit vid undersökningar som gjorts bl. a. vid enskilda skolor. Den positiva synen omfattas mest av elever med låga betyg. Enligt SÖ:s mening kan detta ses som ett utslag av att provet ses som en "andra chans", en möjlighet att kompensera låga betyg. Provet skulle kanske ge ökad motivation i skolarbetet, om dess användning som urvalsinstrument kunde ge en enskild elev möjlighet att bryta sig ur sin isolering som mer eller mindre misslyckad skolelev. Även stressen i skolarbetet borde enligt SÖ:s mening minska om studielämplighetsprov användes vid urval. Effekten härav blir dock mindre om provet ges begränsad roll vid urvalet.

SÖ finner det svårt att bedöma vilka konsekvenser provet kommer att ha för skolan. Det föreligger risk att det får en viss styrande inverkan på undervisningen genom att lärarna utsätts för ett tryck, bl. a. från elevernas sida, att anpassa undervisningen efter provets innehåll.

Delprov som har anknytning till något av gymnasieskolans ämnen kan antas ha samma effekt på undervisningen i detta ämne som de centrala proven. De mest aktuella delproven i detta sammanhang är de som mäter allmänorientering. Man bör vara uppmärksam på att dessa delprov inte

kommer att stå i strid med de mål man har för undervisningen i motsvarande ämne i gymnasieskolan.

Valet av eftergymnasial utbildning torde också kunna påverkas av studielämplighetsprov. Genomgång av sådant prov med goda resultat kan inspirera flera att söka till spärrad utbildning eller, om all utbildning är spärrad, till utbildningsvägar där konkurrensen är hård. Det motsatta kan också inträffa. Den som får ett dåligt provresultat avstår kanske från att söka till högre utbildning.

SÖ redovisar också olika problem som hör samman med testträning. SÖ anser att man bör överväga att ge dem som anmäler sig till prövningen en allmän information om provets utformning samt möjligheter till övning på likartade uppgifter. Därigenom skulle man åtminstone delvis kunna åstadkomma en generell utjämning i testträningshänseende. Frågan bör även följas upp med olika undersökningar av testträningseffekten.

SÖ föreslår att studielämplighetsprovet skall vara frivilligt för sökande som kan uppvisa formella betygsmeriter vilka kan användas som grund för urval. För sökande utan sådana betygsmeriter bör regeln vara att de vid ansökan skall bifoga sitt resultat över studielämplighetsprov. För dessa kommer således provet att i princip bli obligatoriskt. Sökande som på grund av sjukdom, handikapp eller annan jämförbar orsak inte kunnat delta i prövningen bör dock kunna få sin ansökan prövad trots att resultat på studielämplighetsprov inte kan uppvisas. Inga restriktioner bör enligt SÖ gälla vad beträffar antalet provtillfällen som var och en får delta i. Resultatet föreslås vara giltigt som merit i urvalssammanhang under tre kalenderår. Varje år skall tre provtillfällen anordnas. Provet, som bör genomföras under en dag under skoltid, föreslås bli avgiftsfritt för den enskilde.

Vad gäller den lokala administrationen av studielämplighetsprovet föreslår SÖ att ansvaret för provets genomförande läggs på skolstyrelserna i kommuner med gymnasieskola. Samråd bör därvid äga rum med vuxenutbildningsråden för att man skall kunna tillgodose önskemål som kan finnas hos provdeltagare som inte är elever i gymnasieskolan. För att genomföra prövningarna lokalt bör skolstyrelsen utse en huvudansvarig provledare vid varje gymnasieskola.

I avvaktan på resultaten av det utredningsarbete som bedrivs inom SSK bör SÖ vara central myndighet för verksamheten med studielämplighetsprov. SÖ avser att för behandling av frågor rörande provverksamheten upprätta en samrådsgrupp med representanter för SÖ, UKÄ, SSK och provkonstruktionsledningen. I avvaktan på SSK:s kommande förslag avser SÖ vidare att — som skett hittills i utredningsarbetet — anlita pedagogiska institutionen i Umeå för konstruktion m. m. av studielämplighetsproven.

Utredningsarbetet har även innefattat vissa frågor om sekretess m. m. Två slag av sekretess kan bli aktuella i detta fall, nämligen instrumentsekretess och personsekretess. Med instrumentsekretess menas det skydd man vill ge själva testinstrumenten, häftena med provuppgifter. Personsekretess gäller uppgifter om enskilda individers resultat på provet.

Vad gäller instrumentsekretessen finner SÖ att provet bör vara hemligt tills prövningen genomförts. I och med provdagen bör dock provet bli offentlig handling. Därigenom möjliggörs en öppen debatt om proven och intagningen.

Vad gäller frågan om den enskildes provresultat bör vara sekretessbelagt hänvisar SÖ till pågående överväganden inom offentlighets- och sekretesskommittén. SÖ konstaterar att vissa rutiner, såsom rättning och delgivning av provresultat, måste ske med hjälp av ADB. Huruvida även andra rutiner skall ingå i ett ADB-system kan inte avgöras förrän systemarbetet påbörjats. Ansvarig för det personregister som därigenom kommer att upprättas föreslås bli SÖ.

SÖ har gjort beräkningar av de kostnader som är förenade med studielämplighetsprovet. Till största delen är dessa kostnader årligen återkommande. De årliga kostnaderna består enligt förslaget av dels fasta kostnader för provkonstruktion och central administration, dels rörliga kostnader för lokal administration, provmaterial, rättning m. m. De rörliga kostnaderna är direkt avhängiga av hur många som kommer att delta i provet. Med hänsyn till osäkerheten om antalet deltagare har SÖ beräknat kostnaderna för tre olika alternativ: 30 000, 50 000 och 70 000 deltagare. SÖ betraktar mittalternativet som det mest sannolika. Enligt detta beräknas de årliga totalkostnaderna till ca 4,6 milj. kr.

Enligt SÖ skall beräkningarna bedömas mot bakgrund av den provisoriska organisation m. m. av studielämplighetsproven som föreslås gälla till dess att SSK:s kommande förslag i organisationsfrågan behandlats.

Utöver de årliga kostnaderna krävs enligt SÖ i ett initialskede vissa större insatser av engångskaraktär, främst när det gäller utbildning av provledare och systemutveckling för databehandling. Kostnaderna härför beräknas till något över 1 milj. kr.

2.3 Remissyttranden

2.3.1 Allmänt

Flertalet yttranden över KK:s förslag präglas av det förhållandet att principerna för de allmänna behörighetsvillkoren för tillträde till högre utbildning samt riktlinjer för utformningen av förkunskapskrav och urvalsregler lades fast genom statsmakternas beslut år 1972 på grundval av kompetensutredningens betänkande (SOU 1970: 21 och 1970: 55) och att, som flera remissinstanser uttrycker det, KK:s arbete därför närmast har haft karaktären av beredning. Flera remissinstanser delar därför den

uppfattning som *UKÄ* framför, nämligen att det nu endast i begränsad omfattning finns möjligheter att lägga fram nya, principiella synpunkter på grundläggande frågor inom detta område. Vad beträffar mer principiella ställningstaganden hänvisar UKÄ liksom flera remissinstanser till sina yttranden över kompetensutredningens betänkande.

De grundläggande principerna i KK:s förslag accepteras således i allmänhet utan utförligare kommentarer.

Många remissinstanser framhåller också den starka kopplingen mellan förslagen från KK och U 68:s förslag till dimensionering, lokalisering och organisation av högskoleutbildningen och delar även i detta fall den uppfattning som UKÄ framför nämligen att det, innan statsmakterna fattat beslut om den av U 68 föreslagna högskolereformen, föreligger osäkerhet i en rad viktiga frågor, vilket försvårat ställningstaganden till KK:s förslag.

Vissa allmänna synpunkter framförs emellertid i remissyttrandena, framför allt beträffande de föreslagna kompetensreglernas betydelse för en förändrad rekrytering till högskoleutbildning.

Således anser *socialstyrelsen* att KK:s förslag är ett viktigt led i den studiesociala utvecklingen mot enhetliga principer för tillträde till högre utbildning. *AMS* finner att en rekrytering grundad på saklig kompetens bör tillsammans med olika studiestimulerande åtgärder och flexibla studieformer medverka till en utjämning av den sociala snedrekryteringen till högre utbildning. Även den högre utbildningen kommer, menar AMS, att stimuleras genom de praktiska referenser och skiftande arbetslivserfarenheter som nya studerandegrupper kommer att företräda.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm, som instämmer i huvuddelen av de förslag som KK redovisar, anser att man genom att dels godta vissa specialutbildningar, dels allmänt göra arbetslivserfarenhet behörighetsgivande bereder grupper med god studiemotivation och ofta speciella utbildningsmål tillfälle till alla typer av högskoleutbildning.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Umeå noterar med tillfredsställelse att KK:s förslag innebär att större avseende fästs vid icke-formella meriter än vad som hittills varit fallet. Införandet av arbetslivserfarenhet i meritvärderingen är ett betydelsefullt steg i denna riktning.

LO anser att KK:s förslag är ett väsentligt steg i rätt riktning. På ett flertal punkter föreslås avsevärda förbättringar och vissa nyheter vilka kan underlätta såväl behörighet som antagning till högskolan för nya grupper.

SACO anför att KK i sitt arbete varit hårt bunden av tidigare fattade beslut och i flera fall stått inför uppgiften att söka förena inbördes svårförenliga krav. Utifrån givna förutsättningar har KK på ett förtjänstfullt sätt lyckats balansera de många olika önskemål som reses på ett nytt behörighets- och meritvärderingssystem.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund ansluter sig i allt väsentligt till förslagets huvudtanke att den sakliga och inte den formella kompetensen skall vara avgörande medan *SSU* anser att KK inte gått tillräckligt långt i sina strävanden att bryta den orättvisa rekryteringen till högskolorna. Det kommer fortfarande att finnas kvar hinder för stora grupper med arbetslivserfarenhet att kunna efterfråga utbildning vid högskolorna.

Konsistoriet i Linköping delar visserligen KK:s uppfattning att arbetslivserfarenhet under vissa villkor bör kunna ersätta en skolmässig utbildning som behörighetsgrund. En övervärdering av arbetslivserfarenhet sammantagen med KK:s förslag om proportionell kvotering kan dock medföra oväntade och icke önskade konsekvenser, bl. a. en olycklig flykt från gymnasieskolans mera teoretiskt inriktade linjer. Utformningen av meritvärderingssystemet och förkunskapskraven kräver därför ytterst noggranna överväganden om man skall kunna undvika t. ex. taktiska val av utbildning på gymnasienivå.

Flera remissinstanser tar upp frågan om graden av permanens i förslagen, bl. a. *UKÄ*, som framhåller att det föreslagna kompetenssystemet inte bör ses som en för lång tid eller i alla detaljer gällande ordning utan bör omprövas successivt efter hand som erfarenheter vinns.

Konsistoriet i Linköping anser att man löper risk att intentionerna bakom de skilda reformförslagen inom högskoleområdet förfuskas genom en alltför högt uppdriven reformtakt. De föreslagna reformerna bör därför genomföras stegvis och om möjligt baseras på erfarenheter av en mera omfattande försöksverksamhet.

Medicinska fakulteten vid karolinska institutet och *dess utbildningsnämnd*, som ställer sig i princip positiva till grundtanken i KK:s förslag, nämligen att rekryteringen till högskoleutbildningen breddas, finner det anmärkningsvärt att KK lägger fram förslag till en permanent omändring av gällande regler utan att ha företagit en utvärdering av pågående försöksverksamhet med ålder och arbetslivserfarenhet som behörighetsgrund. Det är synnerligen angeläget att en kontinuerlig uppföljning av effekterna av de kommande behörighetsreglerna görs och att de föreslagna reglerna i avvaktan på sådan utvärdering görs provisoriska.

Liknande synpunkter framförs av *odontologiska fakulteten vid karolinska institutet* och *dess utbildningsnämnd* samt av *filosofiska fakultetens utbildningsnämnd i Linköping*.

SAF, som tillstyrker det framlagda förslaget, menar att det dock kan vara svårt att på varje punkt finna de rätta avvägningarna på behörighetskrav och urvalskriterier. Det är endast genom praktiska tillämpningar som man kan finna dessa. Den frihet att göra olika bedömningar som KK föreslår att antagningsmyndigheten skall få är därför viktig. Motiven för och behoven av högskoleutbildning ändras med tiden, varför det knappast är möjligt att i dag säga vad som kan vara mest lämpligt om några år.

1973 års betygsutredning bedömer att ett eventuellt nytt betygssystem i framtiden kan föranleda vissa tekniska modifikationer i KK:s förslag. Utredningen finner emellertid inte att några svårigheter skulle uppstå att genomföra förslaget.

2.3.2 Allmän behörighet

Gymnasieskolans specialkurser m. m.

KK:s förslag att alla minst tvååriga specialkurser i gymnasieskolan skall ge allmän behörighet, om utbildningen är slutförd och om ämnena svenska och engelska ingått eller kompletterats i en omfattning som motsvarar den sociala linjens lärokurs i ämnena, möter inga invändningar från remissinstanserna.

Flertalet remissinstanser tillstyrker också att specialkurser, som omfattar minst ett läsår och som bygger på obligatorisk förutbildning utöver grundskolan om minst ett läsår samt specialkurser om minst en termin som bygger på både förutbildning och praktik, varvid den sammanlagda skolmässiga utbildningstiden överstiger ett läsår och yrkespraktiken omfattar minst ett läsår, skall ge allmän behörighet under samma förutsättningar beträffande svenska och engelska.

Konsistoriet vid filosofiska fakultetens utbildningsnämnd i Linköping anser dock att ett tillgodoräknande av mycket korta utbildningar leder till en sådan urholkning av behörighetsreglerna att det kan ifrågasättas om det över huvud taget är meningsfullt att uppställa allmänna behörighetsvillkor.

KK:s förslag att s. k. annan gymnasial utbildning samt arbetsmarknadsutbildning och utbildning vunnen i annat än direkt skolmässiga former, t. ex. facklig utbildning och intern verksutbildning, skall ge allmän behörighet på samma villkor som gymnasieskoleutbildning med avseende på omfattning och kunskaper i svenska och engelska accepteras av de remissinstanser som tagit upp frågan.

SÖ tillstyrker att arbetsmarknadsutbildning skall kunna ge behörighet på de föreslagna villkoren och *AMS* framhåller att, även om arbetsmarknadsutbildningen främst avser att ge erforderlig utbildning direkt för arbetslivet, det är av värde att vissa av dessa kurser för den enskilde kan betyda en grundläggande kompetens för framtida högre studier.

Då det gäller utbildning i icke skolmässiga former, t. ex. studieförbundens verksamhet, fackliga studier och intern utbildning, delar *TCO* KK:s uppfattning att det skall ankomma på antagningsmyndigheten att avgöra om en sökande är behörig. TCO stryker starkt under KK:s rekommendation att de studerande på begäran skall kunna få sådan dokumentation över genomgången utbildning att dels den allmänna nivån och inriktningen, dels förekomsten av ämnena svenska och engelska framgår.

Behörighet genom ålder och yrkesverksamhet

Med få undantag är remissinstanserna i princip positiva till KK:s förslag att sökande som fyllt 25 år och har minst fem års yrkesverksamhet skall ha allmän behörighet för tillträde till all högskoleutbildning.

Det övervägande antalet remissinstanser godtar också att gränserna skall gå vid 25 år och fem års yrkesverksamhet.

UKÄ och *LO* anser dock att endast fyra års yrkesverksamhet skall krävas i överensstämmelse med vad som krävs enligt SVUX' förslag. Några instanser bland dem *AMS*, flera *universitets-* och *högskoleorgan*, *TCO*, *SSEF* och *SSU* anser att kravet på viss ålder helt kan slopas. Yrkeserfarenheten ensam bör ge tillräcklig grund för tillträde till högre utbildning.

KK:s förslag att något krav på dokumenterade förkunskaper i svenska inte skall uppställas för dessa utbildningssökande tillstyrks av *UKÄ*, som erinrar om att det i försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre studier inte ställs något krav i svenska för allmän behörighet. Förslaget tillstyrks även av *socialstyrelsen*, *SÖ*, *LO*, *TCO* m. fl.

Nämnden för socionomutbildning anser däremot att denna behörighetsgrupp inte generellt kan anses ha sådana kommunikationsfärdigheter i svenska som det allmänna behörighetskravet på förkunskaper i svenska avser att tillgodose. Insikt och färdigheter i språkbehandling torde inte automatiskt uppnås vid viss ålder och inte heller kunna förvärvas inom all slags yrkeserfarenhet. För dessa sökande bör dock vikt främst kunna fästas vid skriftlig uttrycksförmåga. Liknande synpunkter har *lärarhögskolan i Stockholm*.

Mot att inga dokumenterade kunskaper i svenska skall krävas av dem som får behörighet genom ålder och yrkesverksamhet invänder vidare bl. a. ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan*, *lärarhögskolorna i Falun*, *Jönköping* och *Malmö* och *länsskolnämnden i Hallands län* samt *SHIO*, *SACO*, *MUF*, *Teknologorganisationen Reftec* och *Socialhögskolornas studentkårers organisation*.

Bl. a. några *universitets-* och *högskoleorgan*, *SACO*, samt *Sveriges civilingenjörsförbund* anser att man därtill bör uppställa ett betygskrav i svenska.

KK föreslår att kunskaper i engelska lägst motsvarande den sociala linjens lärokurs i ämnet skall krävas även av dem som vinner behörighet genom 25 års ålder och fem års yrkesverksamhet. Kravet skall dock kunna modifieras för den som söker utbildning i enstaka kurs. Flertalet remissinstanser som berört frågan delar här KK:s uppfattning.

Några remissinstanser anser dock att kravet är för högt ställt. Bland dem är *LO*, som menar att stora grupper av de vuxenstuderande härigenom kommer att utestängas från allmän behörighet. Liksom *Landstingsförbundet* och *SSU* anser LO att större ansträngningar än hittills bör göras att översätta kurslitteratur till svenska.

KK föreslår också att alla sökande till högskoleutbildning skall informeras om vikten av goda kunskaper i engelska. De som inte har lägst betyget 3 i särskild kurs eller lägst betyget 4 i allmän kurs på tvåårig linje bör ges möjlighet att gå igenom ett läsförståelseprov i engelska och därigenom själva kunna pröva om de har tillräckliga förkunskaper.

Att ett sådant läsförståelseprov skall utformas tillstyrks av bl. a. *UKÄ*, *SÖ*, *nämnden för socionomutbildning* och *SFS*.

Några remissinstanser menar att information om behovet av goda kunskaper i engelska inte är tillräckligt utan att kraven skall preciseras betygsmässigt. Denna uppfattning företräds av bl. a. *UKÄ*, flera *universitets-* och *högskoleorgan*, *SACO*, *SFS* och *SECO*.

Allmän behörighet för utländska studerande

Det övervägande antalet remissinstanser godtar utan invändningar KK:s förslag till allmänna behörighetsvillkor för studerande med utländsk förutbildning.

UKÄ och *SÖ* accepterar dock inte kommitténs förslag att vissa dokumenterade kunskaper i svenska skall krävas av finländska och isländska studerande. UKÄ finner att ett sådant kunskapskrav skulle innebära en skärpning i förhållande till nu gällande bestämmelser, vilket knappast vore förenligt med det växande samarbetet mellan de nordiska länderna på det kulturella området.

Konsistoriet och *tekniska fakulteten i Lund* anser att utländsk studerande för att vara behörig för högre studier i Sverige bör vara behörig för motsvarande studier i sitt hemland. KK:s förslag bör dock godtas såvitt gäller sökande från nordiskt land.

Vissa *universitetsorgan* föreslår högre förkunskaper i svenska än vad kommittén föreslagit, nämligen kunskaper motsvarande kursen Svenska 4.

Bl. a. *SÖ* och *SFS* stryker under behovet av den preparandkurs för studerande med utländsk förutbildning som KK föreslår.

2.3.3 Särskilda förkunskapskrav

KK:s förslag till allmänna riktlinjer för utformningen av de särskilda förkunskapskraven — att endast för studierna nödvändiga förkunskapskrav skall uppställas, att förkunskapskraven normalt skall uttryckas som kunskaper motsvarande viss årskurs i gymnasieskolan och att förkunskapskraven för viss utbildning skall kunna helt uppfyllas på någon studieväg i gymnasieskolan — godtas eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. *TCO* framhåller dock, att det i vissa fall kan visa sig omöjligt att upprätthålla kravet på att minst en linje i gymnasieskolan skall ge särskilda förkunskaper för hela utbildningen. Undantag från denna princip måste således kunna göras.

Särskilda förkunskapsämnen

KK:s förslag till särskilda förkunskapsämnen vid olika utbildningar godtas i huvudsak av många remissinstanser men möter kritik i enskildheter. I många fall kommenteras förslagen med utgångspunkt endast i den utbildning som vederbörande remissinstans företräder.

RRV, flera *universitets-* och *högskoleorgan, länsskolenämnden i Kopparbergs län* och *SACO* anser att, utöver de förkunskapskrav som KK föreslagit, tre årskurser svenska bör krävas för tillträde till teologiska studier.

RRV, UKÄ, AMS, ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan*, bland dem *juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* samt *juridiska fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm, länsskolnämnden i Kopparbergs län, lärarhögskolan i Falun, SACO, SFS* m. fl. anser att tre årskurser svenska skall vara villkor för tillträde till juridiska studier.

Förslaget att tre årskurser samhällskunskap skall krävas för juridiska studier avvisar däremot av bl. a. *UKÄ, SÖ, AMS*, flertalet *universitets-* och *högskoleorgan, länsskolenämnderna i Hallands* och *Kopparbergs län, SACO* och *SFS*.

KK:s förslag att betyg i naturkunskap skall kunna ersätta betyg i biologi för tillträde till medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet samt till jordbrukets högskolor godtas ej av bl. a. *UKÄ, SÖ*, ett antal berörda *universitets-* och *högskoleorgan*, bland dem *utbildningsnämnderna vid skogshögskolan, veterinärhögskolan* och *lantbrukshögskolan, länsskolnämnderna i Hallands* och *Jämtlands län* samt *SACO* och *SFS*.

KK:s förslag att avgångsbetyg från vårdlinjen skall kunna ersätta betyg i biologi godtas av bl. a. *UKÄ, SÖ* och *TCO*. Förslaget möter invändningar från bl. a. de *medicinska fakulteternas utbildningsnämnder i Lund* och *Göteborg, SIHUS* och *SFS*.

Tre årskurser matematik från N- eller T-linje bör krävas för tillträde till farmacie kandidatutbildning anser *farmaceutiska fakulteten* och *dess utbildningsnämnd* samt *SACO*. *Farmaceutiska fakultetens utbildningsnämnd* menar att samma förkunskapskrav bör gälla för farmacie kandidatutbildning och för receptarieutbildning. *Farmaceutiska fakulteten* och *SACO* anser att tre årskurser matematik skall krävas för receptarieutbildning. *TCO* finner att genomgången apotekstekniker utbildning jämte yrkespraktik i viss utsträckning bör ge tillräckliga förkunskaper för receptarieutbildning.

KK:s förslag till förkunskapskrav vid teknisk fakultet godtas i allt väsentligt av remissinstanserna.

Utöver de förslag till förkunskapskrav som KK lägger fram för klasslärarutbildning framförs i vissa remissyttranden krav på ytterligare förkunskaper. Sålunda anser *humanistiska fakulteten i Uppsala, TCO* och

Lärarna i moderna språk att högre krav på förkunskaper i engelska skall ställas än vad KK föreslagit. *Humanistiska fakulteten i Uppsala, SACO, TCO* och *SFS* anser att tre årskurser svenska skall krävas.

Förslaget om att betyg i kemi och fysik tillsammans skall kunna ersätta betyg i naturkunskap avstyrks av bl. a. *SÖ, lärarhögskolan i Falun* samt av de *matematisk-naturvetenskapliga fakulteternas utbildningsnämnder i Uppsala* och *Stockholm*. Krav på betyg i teckning och i ett av ämnena musik eller gymnastik bör enligt *SACO*:s uppfattning ställas och *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* vill ha ett krav på betyg i gymnastik. *TCO* anser att tre årskurser matematik bör krävas.

SÖ godtar i avvaktan på utredningen om lärarutbildningen KK:s förslag — utom beträffande möjligheten att ersätta betyg i naturkunskap med betyg i fysik och kemi — som en interimistisk lösning.

För tillträde till socionomutbildning förordas krav på tre årskurser svenska av bl. a. *humanistiska fakulteten i Uppsala, länsskolnämnden i Kopparbergs län, socialhögskolorna i Örebro* och *Östersund* samt *SACO*. Två årskurser samhällskunskap bör däremot vara tillräckligt för tillträde till utbildningen anser bl. a. *UKÄ* och *SÖ*, flera *universitets-* och *högskoleorgan, socialhögskolorna i Göteborg, Örebro* och *Östersund* samt *SACO* och *Socialhögskolornas studentkårers organisation*.

KK:s förslag till förkunskapskrav för studier vid nuvarande filosofiska fakulteter föranleder invändningar på några punkter.

Således vänder sig bl. a. *UKÄ, SÖ*, ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan*, bland dem *samhällsvetenskapliga fakulteten i Uppsala, samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd, samhällsvetenskapliga fakulteternas utbildningsnämnder i Stockholm* och *SACO, TCO* samt *Statsvetenskapliga förbundet* mot kravet på tre årskurser samhällskunskap som villkor för tillträde till studier vid samhällsvetenskaplig fakultet och anser ett krav på två årskurser vara tillräckligt. Bl. a. *samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm* samt *humanistiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnder* anser däremot att tre årskurser svenska skall krävas för tillträde till samhällsvetenskapliga studier.

Bl. a. *UKÄ, SÖ, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* samt *SFS* avstyrker eller ställer sig tveksamma till att betyg i naturkunskap skall kunna ersätta betyg i biologi som förkunskapskrav till vissa studier inom matematisk-naturvetenskaplig fakultet.

Remissopinionen är splittrad vad avser KK:s förslag att som behörighetsvillkor kräva att de sökande skall ha ett betygsmedelvärde som uppgår till lägst 3,0 i de ämnen där särskilda förkunskaper fordras.

UKÄ, som mot bakgrund av vad den pedagogiska forskningen visat om enskilda betygs prognosvärde, för närvarande inte är berett att, för-

orda ett visst minimibetyg i de enskilda ämnen som ingår i förkunskapskraven, anser att KK:s förslag utgör en godtagbar lösning på kvalitetsproblemet. *SÖ* tillstyrker KK:s förslag. För klasslärarutbildning bör dock förkunskapskraven delas in i två grupper, varav den ena omfattar svenska, engelska och matematik. Den andra omfattar övriga förkunskapsämnen. Medelvärdet inom varje grupp skall vara lägst 3,0.

Mot förslaget invänder *samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Umeå* som inte finner tillräckliga skäl för att kräva 3,0 i genomsnitt.

Landstingsförbundet ställer sig också tveksamt till den höjning av nuvarande krav som förslaget innebär. *SFEF* och *SSEF* anser att intyg om godkänd studiekurs skall vara tillräckligt. *CUF* anser det vara felaktigt att sätta en undre gräns när betygsfrågan är under utredning. Även *FPU* och *SSU* vänder sig mot det föreslagna betygskravet.

Andra remissinstanser däremot finner att kravet bör skärpas så att betyget lägst 3 krävs i samtliga ämnen som ingår i förkunskapskravet. Denna uppfattning företräds av *socialstyrelsen, medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Göteborg, fakulteten* och dess *utbildningsnämnd vid tekniska högskolan i Stockholm, utbildningsnämnden vid veterinärhögskolan, lärarhögskolan i Falun, SACO* och *Sveriges civilingenjörsförbund.*

Lägst betyget 3 i matematik bör krävas för tillträde till teknisk fakultet anser ett flertal *universitets-* och *högskoleorgan,* bl. a. *fakulteten* och dess utbildningsnämnd *vid tekniska högskolan i Stockholm, rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola* och *konsistoriet i Linköping* samt *SFS* och *Teknologorganisationen Reftec.* Samma krav i matematik bör ställas även för tillträde till matematisk-naturvetenskaplig fakultet anser bl. a. *konsistoriet i Lund, matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund* och *dess utbildningsnämnd* samt *SFS.*

Utbildningsnämnderna vid skogshögskolan och *lantbrukshögskolan* anser att lägst betyget 3 i matematik från N- eller T-linjerna bör krävas för tillträde till studier vid skolorna.

Vissa *universitetsorgan* anser att lägst betyget 3 bör krävas i det skolspråk som avses studeras vid universitetet.

Olika vägar att få behörighet

KK:s förslag att behörighetskompletteringar av olika slag skall underlättas genom vissa anordningar i kommunal vuxenutbildning tillstyrks av bl. a. *UKÄ, AMS* och *SACO* samt av *SÖ,* som kraftigt stryker under betydelsen av att organisatoriska förutsättningar skapas för sådana kompletteringsstudier och menar att KK:s förslag förstärker behovet av en förändrad resursanvisning för kommunal vuxenutbildning i syfte att bättre kunna tillgodose utbildningsbehovet. Även flera av SÖ:s underremissinstanser, bl. a. *SIHUS* och *länsskolnämnderna i Skaraborgs* och *Sö-*

dermanlands län betonar vikten av att kompletteringsbehov tillgodoses.

TCO ser det som ett minimikrav att minst en ort i varje län får sådana resurser att de studerande i rimlig tid kan garanteras tillgång till undervisning i samtliga berörda ämnen, medan *SFS* menar att varje gymnasieskoleort skall kunna erbjuda kompletteringsmöjligheter.

Flera remissinstanser hälsar med tillfredsställelse KK:s förslag att särskilda förkunskapskrav skall kunna uppfyllas på andra sätt än genom studier vid gymnasieskola. Bland dessa är *socialstyrelsen, UKÄ, AMS, LO* och *TCO*.

Att behörighetsbedömningen skall göras mycket informell för sökande till enstaka kurser, vilka i stor utsträckning själva skall kunna få bedöma om de uppfyller ställda förkunskapskrav, tillstyrks av bl. a. *UKÄ, TCO* och *SFS*.

2.3.4 Urval bland behöriga sökande

Allmänna förutsättningar för ett nytt urvalssystem

Flertalet remissinstanser accepterar den av KK föreslagna utformningen av urvalssystemet i stort. Således accepterar de flesta en indelning i kvotgrupper av de sökande och införandet av flera urvalsinstrument än betyg och anser att systemet kan främja en önskvärd allsidighet i rekryteringen till högre utbildning. På en rad enskilda punkter redovisas dock från KK avvikande uppfattningar.

Ett i princip helt annorlunda system för urval föreslås av *CUF* och *SSEF*, vilka båda vill göra urvalet efter ett slags kösystem.

Inledningsvis redovisas vissa synpunkter på urvalssystemets funktioner och på KK:s förslag till område för urvalsreglernas giltighet.

AMS stryker under det angelägna i att nya urvalsinstrument kommer till användning, vilket kan medföra en mera allsidig rekrytering till högskolan, och tillstyrker de av KK föreslagna urvals- och antagningsbestämmelserna.

I KK:s bedömning att man inte bör överskatta möjligheterna att genom urvalsreglernas utformning bidra till en jämnare social rekrytering instämmer *nämnden för socionomutbildning,* som menar att åtgärder i form av ökat studiestöd till vuxna, ökade möjligheter till behörighetskompletteringar genom kommunal vuxenutbildning samt ökad information och studie- och yrkesvägledning ger större effekter i detta avseende.

Landstingsförbundet framhåller att det, för att man skall komma till rätta med den sociala snedrekryteringen, krävs ett åtgärdsprogram på bred front. De ändrade behörighets- och urvalsregler som KK föreslår kan inte förväntas ändra bilden.

Folkhögskoleutredningen och *SFEF* understryker båda att de förelagna urvalsreglerna kan innebära nya risker för social snedrekrytering.

TCO ifrågasätter om det alltid finns anledning att till utbildning anta dem som har de bästa betygen. Urvalssystemet bör även uppfylla andra mål, främst bidra till en socialt sett jämnare rekrytering. Den nuvarande sociala snedrekryteringen kan självfallet inte enbart lösas genom nya behörighetsbestämmelser och urvalsmetoder men urvalsreglerna bör i så stor utsträckning som möjligt användas för att uppfylla de fördelningspolitiska målsättningarna.

CUF menar att antagningsreglerna bör diskuteras mot bakgrund av ett i framtiden utbyggt system med återkommande utbildning. Härvid är det viktigt att den högre utbildningen successivt görs tillgänglig för allt större grupper i samhället.

KK:s uppfattning att kravet på ett överskådligt och informationsvänligt urvalssystem — ehuru viktigt — måste underordnas andra väsentliga krav på urvalssytemet delas i princip av *UKÄ*, som dock understryker att överskådlighet och informationsvändlighet är väsentliga egenskaper hos ett urvalssystem.

Med tanke på de heterogena sökandegrupper som regelsystemet avser att täcka anser *AMS* att konstruktionen kan betecknas som överskådlig.

Beträffande urvalssystemets överskådlighet anser *nämnden för socionomutbildning* att det faktum att urvalssystemet skall gälla lika för all högskoleutbildning bidrar till ökad överskådlighet.

RRV konstaterar att det föreslagna urvalssystemet är komplicerat och menar att man noga bör överväga alternativa förslag till urvalssystem, t. ex. försöka minska antalet kvotgrupper. En prövning och analys i syfte att få närmare kunskap om vad KK:s förslag i realiteten skulle innebära synes även vara nödvändigt.

Flera remissinstanser, bland dem många *universitets-* och *högskoleorgan* berör behovet av en kontinuerlig anpassning och förändring av urvalssystemet efterhand som erfarenheter vinns av dess sätt att fungera.

Konsistoriet i Uppsala samt *humanistiska* och *samhällsvetenskapliga fakulteternas utbildningsnämnder i Göteborg* tillstyrker KK:s förslag att användas försöksvis under en treårsperiod, varefter noggrann utvärdering och eventuell omvärdering görs innan det permanentas.

SAF påpekar behovet av att antagningsmyndigheterna får stor frihet vid bedömningar och tillämpning av de fastställda riktlinjerna. Anpassning måste löpande kunna ske till nya förutsättningar och behov.

SACO stryker under vikten av att de nya urvalsreglernas effekter noga studeras och att reglerna i ett inledningsskede betraktas som ett provisorium.

KK:s förslag att urvalsreglerna skall kunna modifieras vid urval av sökande till vissa utbildningslinjer, t. ex. vissa konstnärliga utbildningar, kommenteras av de berörda remissinstanserna.

Statens kulturråd framhåller att det generellt gäller för den konstnärliga högskoleutbildningen att den skapande begåvningen måste spela stor roll. Olika vägar bör prövas för att värdera denna förmåga.

Akademien för de fria konsterna anser att någon annan metod än subjektiv bedömning av arbetsprover inte kan komma i fråga vid antagning av studerande vid konsthögskolan.

Enligt *OMUS'* mening måste antagningen till den högre musikutbildningen även i framtiden grundas på antagningsprov. Med en inriktning av den högre musikutbildningen mot något mindre ensidiga studier inom ett musikaliskt specialområde kan det vara värdefullt med en möjlighet till viss meritvärdering av de sökandes studielämplighet.

K 73 anser att den huvudsakliga urvalsmetoden till utbildningar inom det konstnärliga området även fortsättningsvis bör vara antagningsmyndighetens bedömningar av insända arbetsprover. Det bör dock kunna övervägas om inte utbildningsmeriter i vissa sammanhang skall kunna spela en roll.

Även *SACO* stryker under vikten av att även fortsättningsvis speciella inträdes- och anlagsprov får anordnas för intagning till sådana utbildningar som ställer speciella krav på konstnärlighet, musikalitet osv.

Indelning och placering i grupper

KK:s förslag att de sökande till högre utbildning skall delas in i fyra grupper tillstyrks i princip av flertalet remissinstanser som berört frågan. Förslaget lämnas utan erinran av bl. a. *nämnden för socionomutbildning, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, konsistoriet i Lund, SAF, SACO, SSEF* och *CUF*.

Flera *universitets-* och *högskoleorgan,* bland dem *konsistoriet i Uppsala,* är kritiska mot den föreslagna kvotgruppsindelningen som man befarar skall missgynna sökande från treåriga linjer i gymnasieskolan och leda till att linjevalet i gymnasieskolan blir föremål för taktiska spekulationer.

En rad remissinstanser tar avstånd från den del av förslaget som innebär att sökande med folkhögskolebehörighet förs till kvotgrupp III, varigenom folkhögskolans studieomdöme inte inräknas i meritvärderingsunderlaget för sökande med folkhögskolebehörighet. De enda urvalsgrunder som kan förekomma för dessa sökande är, enligt KK:s förslag, resultat av studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet.

Folkhögskoleutredningen finner det helt oacceptabelt att en grupp sökande som kan uppvisa en studieutvärdering, som KK godtagit som behörighetsgivande, inte skall få räkna denna som meritgivande utan vara utlämnad åt ett osäkert och oprövat urvalsinstrument som studielämplighetsprovet f. n. är. Denna syn på studielämplighetsprovet som urvalsinstrument delas av *SFEF* som framhåller att studieomdömet på ett bättre och mera framsynt sätt än betyget mäter studielämplighet.

Svenska kommunförbundet finner förslaget orättvist. Studielämplighetsprovet blir avgörande för den enskilda folkhögskoleelevens möjlighet att skaffa sig vidareutbildning medan studerande med gymnasieskole-

behörighet inte behöver räkna sitt provresultat om detta inte höjer hans meriter. Även *Landstingsförbundet* menar att frågan huruvida studieomdömena för elever från folkhögskola skall utgöra meritvärde vid urval ytterligare bör övervägas. Ett stort antal elever och lärare vid olika folkhögskolor i landet har i särskilda skrivelser uttryckt i stort sett samma uppfattning som företräds av folkhögskoleutredningen och SFEF.

SSU stryker under vikten av att man tar hänsyn till denna opinion.

SÖ anser att man bör utreda förutsättningarna för att omräkna studieomdömena till betygspoäng samt om så visar sig lämpligt placera elever med studieomdöme från folkhögskola i kvotgrupp II. Motsvarande bör gälla för elever från vissa specialkurser samt från sjuksköterskeutbildningen.

TCO anser att studieomdömet skall beaktas vid urval till högskolan och att en möjlighet bland flera då är att föra de folkhögskolebehöriga till kvotgrupp II och att på lämpligt sätt översätta studieomdömet till en skala jämförbar med betygsmedelvärdena inom denna grupp. En annan lösning, som TCO vill förorda, är att föra sökande från folkhögskola till en särskild kvotgrupp. Detta förslag framförs också av *folkhögskoleutredningen, SFEF* och *Svenska kommunförbundet.*

Även *nämnden för socionomutbildning* har övervägt möjligheten att föra de folkhögskolebehöriga till kvotgrupp II men stannar för att tillstyrka KK:s förslag till gruppindelning.

I KK:s förslag och synpunkter beträffande särskild bedömning av vissa sökande, framför allt de handikappade, instämmer *AMS,* som anser att man i denna förtursbedömning bör eftersträva en allsidig, individuell prövning av varje handikappad sökande och *SÖ,* som menar att särskild hänsyn bör tas till sökande i utsatt situation.

Länsskolnämnden i Jämtlands län finner det positivt att omsorgen om handikapp-grupper speciellt har markerats men menar att det är viktigt att handikappbegreppet definieras noggrant.

Även *SSEF* tillstyrker KK:s förslag till förtursbedömning medan *Riksförbundet Hem och Skola* finner förslaget vagt skisserat. Särskild omsorg måste ägnas den demokratiska insynen i det organ som har att ta ut studerande enligt förtursmetoden.

Folkhögskoleutredningen anser att handikappade skall få all den hjälp och allt det stöd som kan ges för att kompensera brister i deras utbildning förorsakade av handikapp men att handikapp i sig inte kan vara en anledning till prioritering.

Några remissinstanser påtalar att KK:s förslag inte inrymmer någon möjlighet till fri bedömning av sökande till fullständiga utbildningslinjer utöver förtursbedömningen av handikappade sökande. *UKÄ* kan biträda förslaget om ett urvalssystem utan fri kvot endast under förutsättningen att förtur inom varje kvotgrupp kan tillämpas. Om så ej blir fal-

let, torde det av rättviseskäl bli oundvikligt att föra vissa sökande ur kvotgruppen I—III till en fri kvot.

Styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna anser att den nuvarande fria kvoten borde bibehållas för t. ex. sökande till gymnastik- och idrottshögskolorna med stora ledarmeriter. *Utbildningsnämnden vid lantbrukshögskolan* finner det angeläget att kunna tillgodose högt kvalificerade sökande som blir uteslutna på grund av för få sökande inom en viss kvotgrupp, medan *Landstingsförbundet* generellt förordar större möjligheter till individuell prövning av vissa sökande inom en fri kvot.

Bland de instanser som berört KK:s förslag att en sökande med dubbel behörighet själv skall få välja i vilken kvotgrupp han vill konkurrera tillstyrks förslaget med viss tvekan av *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna,* som pekar på det stora informationsbehov en sådan regel medför. *Sveriges skolkuratorers förening* anser förslaget bra under förutsättning att informationsproblemet kan lösas.

AMS däremot finner förslaget tveksamt med hänsyn till den enskilde sökandens svårigheter att överblicka konkurrensläget i olika kvotgrupper och den arbetsbelastning som en sådan bestämmelse skulle medföra för yrkes- och studievägledande personal av olika kategorier. AMS föreslår i stället att sökande med dubbel behörighet får konkurrera i de skilda kvotgrupper de tillhör och att det för den sökande fördelaktigaste alternativet bör få gälla. Denna uppfattning delas av bl. a. *RRV,* många *universitets-* och *högskoleorgan,* — bland dem *konsistorierna i Uppsala, Lund och Umeå,* — *länsskolnämnden i Södermanlands län, SACO* samt *SFS.*

Meritvärdering av betyg

Några remissinstanser framför mera allmänna synpunkter på betygens roll som urvalsinstrument.

LO framhåller att stora grupper i samhället torde vara ense om att tona ned betygens betydelse allmänt och även som urvalsinstrument. Om det i dag anses att det inte finns något fullgott alternativ till betygen är detta inte något skäl till att inte fortsätta ett forsknings- och försöksarbete och framför allt ett idéarbete i detta viktiga sammanhang.

Enligt LO:s uppfattning bör betygen avskaffas genom en successiv nedtoning av deras nuvarande betydelse. De av KK föreslagna nya urvalsinstrumenten bör i högre grad framtonas och användas likaväl som nya och ännu ej prövade urvalsinstrument på sikt bör komma i fråga.

SSEF avvisar alla former av graderad betygsättning och vill införa betygsgraderna godkänd och icke godkänd. *CUF* menar att betygen inte skall användas vid antagning till högre utbildning och således kan avskaffas. *FPU* anser att betygen är en av anledningarna till de sociala problemen i skolan och att den riktiga vägen måste vara att gå mot en betygsfri skola och *SSU* framhåller att betygens roll som urvalsinstru-

ment måste försvinna och ersättas steg för steg med rättvisare urvalsinstrument.

Många remissinstanser, bland dem *AMS, nämnden för socionomutbildning* och *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* tillstyrker till alla delar KK:s förslag beträffande meritvärdering av betyg från behörighetsgivande utbildning.

UKÄ accepterar förslagen under förutsättning av att övergångsbestämmelser utfärdas. Hänsyn bör därvid tas till de elever som gjort sina val av studieprogram i skolan före beslut om nya kompetensregler.

Andra remissinstanser riktar kritik mot detaljer i förslaget. Således menar *SÖ, konsistoriet i Lund* och flera andra *universitets-* och *högskoleorgan, länsskolnämnden i Kopparbergs län, SACO, SFS* m. fl. att, även om man i princip tillstyrker förslaget att de två lägsta betygen i avgångsbetygen inte skall inräknas i medelvärdet, betyg i särskilda förkunskapsämnen för en sökt utbildning aldrig skall få strykas.

KK:s förslag att behörighetskompletterade betyg inte skall ingå i meritvärderingen avstyrks av bl. a. *konsistorierna i Uppsala* och *Lund, SACO, TCO* och *MUF*, vilka anser att dessa betyg — bl. a. för att undvika att eleverna gör taktiska linjeval och för att stimulera alla som behörighetskompletterar att skaffa sig goda förkunskaper i dessa ämnen — skall medräknas vare sig de höjer eller sänker medelvärdet. Förslaget avstyrks också av *utbildningsnämnden vid veterinärhögskolan* och *SECO*, vilka båda vill bibehålla nuvarande regler, dvs. att ett behörighetskompletterat betyg kan sänka men aldrig höja medelvärdet. Även *RRV* uttalar farhågor för taktiska val om betygen i behörighetskompletterade ämnen inte meritvärderas.

SACO anser också att betyg i frivilliga ämnen skall få medräknas om den sökande så önskar.

Större möjligheter till s. k. konkurrenskomplettering efterlyses av *länsskolnämnden i Hallands län, lärarhögskolan i Göteborg* och av *seminariet för huslig utbildning i Uppsala* med motivering att det skulle verka avstressande på gymnasieskolestudierna.

KK:s förslag att betyg i enskilda ämnen ej skall viktas vid medelvärdesberäkningen tillstyrks av *TCO*, som helt avvisar tanken på att införa betygsviktning och menar att den nödvändiga informationen om högskolestudiernas krav ges genom de särskilda förkunskapskraven på ett för underliggande skolformer mindre skadligt sätt.

Att betygsviktning skall förekomma förordas huvudsakligen av vissa *universitets-* och *högskoleorgan*, bland dem *konsistoriet i Lund* och *fakultetens utbildningsnämnd vid tekniska högskolan i Stockholm*, som föreslår att viktning skall återinföras vid teknisk fakultet samt *medicinska fakulteten i Uppsala* som, i motsats till sin *utbildningsnämnd*, förordar att betygen i svenska, engelska, matematik, fysik och kemi skall viktas för sökande till medicinska studier.

Konsistoriet vid universitetet i Stockholm hemställer att *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens i Stockholm* förslag att vikta betygen med antalet veckotimmar som ämnet har i gymnasieskolan skall allvarligt beaktas vid den slutliga konstruktionen av urvalsreglerna.

Utbildningsnämnden vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Umeå anser att man av rättviseskäl bör överväga inte bara en viktning mellan olika betyg inom gymnasieskollinje utan även en viktning av betygen mellan olika linjer med utgångspunkt i den arbetsinsats som olika ämnen kräver.

Meritvärdering av studielämplighetsprov

Remissopinionen är delad med avseende på användandet av ett studielämplighetsprovsresultat som meritvärderingsinstrument över huvud taget och på det sätt som KK föreslår.

Även de remissinstanser som tillstyrker eller inte avvisar användande av studielämplighetsprovet, bl. a. *AMS, nämnden för socionomutbildning, 1973 års betygsutredning, folkhögskoleutredningen, konsistoriet i Linköping, TCO, SACO, SFS* och *SECO* stryker under vikten av att arbetet med att utveckla och utvärdera studielämplighetsprovet fortsätts. *SFS* anser att provet kan fylla en väsentlig funktion genom att ge en "andra chans" åt den som av en eller annan anledning inte kunnat göra sig själv rättvisa i skolan.

LO tillstyrker införandet av studielämplighetsprov under förutsättning att provet kan konstrueras så att det inte gynnar ungdomsskolans elever på bekostnad av vuxna med arbetslivserfarenhet som behörighetsgrund. Enligt *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbunds* uppfattning är införandet av ett studielämplighetsprov ett viktigt steg i strävan att dämpa betygshetsen och undvika konkurrens och tävlan i skolan. Studielämplighetsprovet måste dock utformas så att det inte mäter detsamma som betygen utan ges ett större inslag av allmänorientering för att låta de sökandes skiftande erfarenheter komma till sin rätt.

UKÄ finner det i nuläget inte motiverat att använda studielämplighetsprovet som urvalsinstrument för de sökande i kvotgrupperna I och II som inte har tillgodoräkningsbar arbetslivserfarenhet. Att studielämplighetsprövning skall kunna genomgås i sista årskursen av eller direkt efter gymnasieskolan finner UKÄ vara en andra chans som inger en inte ringa tveksamhet. En prövning för en andra chans vore mer berättigad en tid efter gymnasieskolan, när den sökande förvärvat större mognad och erfarenhet genom t. ex. arbetslivserfarenhet.

Lärarhögskolan i Stockholm anser det föreslagna studielämplighetsprovet överflödigt i kvotgrupperna I och II. För kvotgrupp III bör det t. v. kunna användas under noggrann och kontinuerlig utprövning.

Huvuddelen av remissinstanserna hälsar förslaget att provet skall vara frivilligt med tillfredsställelse.

Flertalet remissinstanser delar KK:s uppfattning att betyg och provresultat skall väga lika vid meritvärderingen. Bl. a. *konsistoriet i Linköping, SIHUS, SFS, SECO* och *MUF* anser att resultat av provet, i varje fall tills vidare, endast skall ha halva medelbetygets vikt och bl. a. *konsistoriet vid karolinska institutet* framhåller att studielämplighetsprovet bör ges lägre vikt än medelbetyget.

Elevförbundet, som principiellt anser att betygen inte är något bra urvalsinstrument, tycker ändå att studielämplighetsprovet i den utformning det har i dag är ett ännu sämre alternativ. Det bör således få ett lägre värde än betygen vid meritvärderingen.

SFEF avvisar med bestämdhet studielämplighetsprovet som urvalsinstrument vid tillträde till högskoleutbildning. Helt avvisande ställer sig också flera universitetsorgan, bl. a. *konsistorierna vid universiteten i Lund, Stockholm* och *Umeå,* vilka menar att frågan om användning av sådana prov måste utredas vidare. *RRV* anser att något erfarenhetsunderlag som motiverat ett generellt införande av ett studielämplighetsprov inte finns. En försöksverksamhet i liten skala skulle möjligen kunna genomföras för att man skall få ett sådant underlag. Motsvarande uppfattning företräds av *utbildningsnämnden vid veterinärhögskolan.*

Meritvärdering av arbetslivserfarenhet

Flertalet remissinstanser ser positivt eller mycket positivt på förslaget om tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet som merit vid urvalet av sökande.

UKÄ tillstyrker helt KK:s förslag och betonar värdet av arbetslivserfarenhet som urvalsinstrument med hänsyn till att sådan erfarenhet är en från samhällssynpunkt önskvärd merit.

Nämnden för socionomutbildning framhåller att erfarenheterna från socialhögskolorna entydigt visar att det är fördelaktigt om så många studerande som möjligt har arbetslivserfarenhet när de påbörjar sina studier. Nämnden stryker därför under vikten av att sökande till högskoleutbildning uppmanas att skaffa sig arbetslivserfarenhet innan de påbörjar sina högskolestudier.

TCO påpekar att oganisationen länge hävdat att arbetslivserfarenhet, oavsett inriktning, måste ges meritvärde vid urval till all högre utbildning. Detta är en nödvändig förutsättning för att utveckla ett mönster av återkommande utbildning.

SSU föreslår att man på sikt inför obligatorisk arbetslivserfarenhet om minst ett år för alla som söker sig till utbildning i högskolan.

Huvuddelen av remissinstanserna ställer sig också positiva till eller accepterar av praktiska skäl att alla slag av arbetslivserfarenhet skall kunna tillgodoräknas som merit vid urvalet.

En rad *universitets-* och *högskoleorgan* framhåller att det vore önskvärt att för utbildningen särskild värdefull erfarenhet gavs högre poäng-

Jordbrukets högskolor föreslår att sådan arbetslivserfarenhet som varje högskola bedömer som särskilt kvalificerad skall kunna värderas högre, därför att sådan praktik har avgörande betydelse för studierna. Hur sådan arbetslivserfarenhet skall värderas bör utredas närmare innan förslaget genomförs.

Enligt *SAF*:s uppfattning skulle arbetslivserfarenhet kunna ge ett bättre underlag för urval om det vore möjligt att kvalitetsgradera arbetslivserfarenheten. En prövning av dessa möjligheter är motiverad.

SACO framhåller att organisationen, även om den kan acceptera KK:s skäl mot att skilja på särskilt värdefull och "vanlig" arbetslivserfarenhet, ändå inte helt vill utesluta möjligheten att låta enskilda högskolor göra en bedömning av sökande som vill åberopa särskilt värdefull arbetslivserfarenhet. SACO kan tänka sig att man prövar ett sådant system vid några få speciella utbildningar (t. ex. veterinärutbildning, arkitektutbildning). Även *TCO* ifrågasätter om inte särskilt värdefull yrkesverksamhet borde ges särskilt meritvärde, åtminstone vid valet mellan i övrigt lika meriterade sökande.

Att ge differentierad poäng för arbetslivserfarenhet av olika slag avvisas av *nämnden för socionomutbildning* med hänvisning till de erfarenheter man har av sådana regler vid antagningen till socialhögskolorna i dag.

Huvuddelen av de remissinstanser som uttalat sig i frågan tillstyrker KK:s förslag till maximi- och minimitider för tillgodoräknande av arbetslivserfarenhet.

Jordbrukets högskolor har invändningar mot det krav på en sammanhängande niomånadersperiod som KK föreslår med motivering att arbetslivserfarenhet inom jordbruk oftast ej kan erhållas under en så lång sammanhängande period. Jordbrukets högskolor anser också att perioder kortare än tre månader bör tillgodoräknas.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund vänder sig mot förslaget om en sammanhängande period av nio månader med motivering att de sökande (till största delen kvinnor) som inte kunnat ta anställning på grund av att samhället inte kunnat erbjuda omsorg om barnen inte är betjänta av sådana minimeringar av den tid som får tillgodoräknas. KK:s förslag till minimitider kan också medföra att föräldrar inte tillfullo får tillgodoräkna sig den tid de utnyttjat föräldraförsäkringen.

Även andra remissinstanser har förslag som i detaljer skiljer sig från dem som lagts fram av KK. Bland annat anser många remissinstanser att arbetslivserfarenhet vunnen efter 16 års ålder, i stället för efter 18 år, bör få tillgodoräknas.

Några remissinstanser, bl. a. *RRV* och vissa *universitets-* och *högskoleorgan* anser, i motsats till KK, att värnpliktstjänstgöring utan begränsning skall få tillgodoräknas som arbetslivserfarenhet.

Kraftigast hävdas denna ståndpunkt av *överbefälhavaren* som med en

utförlig motivering kräver att värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänst skall räknas in till fulla värdet även i de första femton månadernas 0,5 arbetspoäng. I annat fall skulle varje år ett stort antal manliga ungdomar vara utestängda under minst 7,5 månader från möjligheten att förvärva meriterande arbetslivserfarenhet.

Enligt *försvarets skolnämnd* kan KK:s förslag komma att ge den ogynnsamma effekten att värnpliktiga i ökad omfattning ansöker om anstånd med värnpliktsutbildningen.

KK:s förslag till poängvärdering av arbetslivserfarenheten accepteras av flertalet remissinstanser som yttrat sig i frågan.

LO anser dock att arbetslivserfarenheten bör ges dubbelt så hög meritpoäng som KK föreslår.

Konsistoriet i Linköping som anser att KK:s förslag innebär en risk för att arbetslivserfarenhet i realiteten blir en obligatorisk merit, föreslår att arbetslivserfarenhet skall värderas lägre än vad KK föreslår och förslagsvis kunna ge högst en poäng.

Landstingsförbundet, som menar att det för närvarande inte är möjligt att helt överblicka konsekvenserna av de regler som föreslås, kan tillstyrka att de prövas under förutsättning att elevsammansättningen på olika utbildningslinjer följs med uppmärksamhet. Skulle det visa sig att sökande med omfattande arbetslivserfarenhet alltjämt endast i begränsad omfattning blir antagna till linjer med stort sökandeantal bör nya överväganden beträffande arbetslivserfarenhetens meritvärde ifrågakomma.

Några remissinstanser, bl. a. *folkhögskoleutredningen,* anser att det skulle främja möjligheterna att bli antagna till högskoleutbildning för personer med yrkesverksamhet om de som blir behöriga genom ålder och yrkesverksamhet finge tillgodoräkna sig arbetspoäng även för de fem år som konstituerar behörigheten.

Fördelning av platser

Att fördelningen av platser mellan grupperna skall göras meddelst proportionell kvotering tillstyrks av många remissinstanser. *UKÄ* finner att det i fråga om fördelningen av platser mellan de olika kvotgrupperna knappast kan anses föreligga tillräckliga förutsättningar för studielämplighetskvotering. Den proportionella kvoteringsmetoden liksom den fasta eller procentuella metoden bör ges företräde framför studielämplighetskvotering. Skäl finns enligt UKÄ:s mening att ge kvotgrupp III en garanti om minst 15 % av det totala antalet utbildningsplatser. *TCO* anser att, så länge nödvändiga förutsättningar för en studielämplighetskvotering saknas, en proportionell kvotering är den enda rimliga metoden. *SACO* godtar en proportionell kvotering men anser det angeläget att studielämplighetsprovet utvecklas vidare med sikte på att provet skall kunna användas också för kvoteringsändamål. Även *SFS* tillstyrker proportionell kvotering liksom *nämnden för socionomutbildning,* vilken i

motsats till TCO och SACO inte anser att studielämplighetskvotering kan genomföras, även om studielämplighetsprovet utvecklas och ges en annan form än den föreslagna. *MUF* vill införa vissa modifikationer i den proportionella kvoteringen, bl. a. med innebörd att en icke antagen sökande i grupp I skall få konkurrera även i kvotgrupp II.

Historisk-filosofiska och *språkvetenskapliga sektionernas* samt *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens* och *samhällsvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnder i Göteborg* kan acceptera proportionell kvotering om man samtidigt noga följer upp hur respektive kategori lyckas i sina studier. Visar det sig att resultatet blir orimligt bör man ha en handlingsberedskap för en snabb förändring. I princip samma ståndpunkt företräds av *medicinska fakulteten i Uppsala.*

Flera universitets- och högskoleorgan befarar ogynnsamma konsekvenser av den proportionella kvoteringsmetoden bl. a. *odontologiska fakulteten vid karolinska institutet* och *rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola* samt *konsistoriet i Linköping,* som dock accepterar att proportionell kvotering tillämpas som ett provisorium, eftersom det är svårt att finna någon användbar alternativ metod i den helt nya situation som utvidgningen av den allmänna behörigheten medför.

KK föreslår att antalet platser för sökande i grupp IV skall bestämmas av antagningsmyndigheten inför varje antagningstillfälle. Som riktpunkt för det högsta antal platser som får tilldelas grupp IV bör gälla 10 %. Detta förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna.

KK:s förslags till undergruppsindelning i huvudkvotgrupperna och om en garanti för att en viss andel sökande med arbetslivserfarenhet skall antas tillstyrks av flera remissinstanser, bl. a. *UKÄ, SÖ, SAF* och *TCO,* som finner den föreslagna garantin utomordentligt värdefull. TCO menar dock att man bör undersöka om inte kravet på att det skall vara möjligt att gå direkt från behörighetsgivande utbildning till högskolan kan uppfyllas genom att man i ett inledningsskede ger en garanti för sådan direktövergång, vilket sannolikt skulle komma att gynna sökande med arbetslivserfarenhet. Detta betraktar TCO inte som någon nackdel.

Från delvis andra utgångspunkter föreslår även vissa *universitetsorgan,* bl. a. *konsistorierna i Lund* och *Linköping,* att en garanti för direktövergång skall inrättas.

Medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Göteborg anser det viktigt att fördelningen av platser görs så att yrkeslivserfarenhet inte i realiteten blir en obligatorisk merit.

LO accepterar inte KK:s förslag till fördelning av platser inom kvotgrupperna. Genom detta förslag blir arbetslivserfarenhet endast en tilläggsmerit, vars poäng kan sättas alltför låg. Sökande med endast betyg samt sökande med betyg och arbetslivserfarenhet konkurrerar aldrig med varandra. LO anser att arbetslivserfarenheten skall betraktas som ett fullvärdigt urvalsinstrument och att sökande med och utan arbetslivserfarenhet skall fritt konkurrera med varandra.

Lärarhögskolan i Stockholm redovisar en uppfattning som i stort överensstämmer med LO:s.

Även *Elevförbundet* framför i stort sett samma uppfattning och samma förslag att undergruppsindelningen skall slopas som LO gör. Detta kommer på sikt att innebära att arbetslivserfarenheten i praktiken blir obligatorisk. Elevförbundet anser detta vara positivt. Speciellt bör de som går långa teoretiska utbildningar vara ute i arbetslivet under längre perioder. *SFEF* anser att undergruppsindelningen bör slopas medan *SSU* menar att systemet med kvotgrupper måste konstrueras så att sökande med arbetslivserfarenhet ges första prioritet.

Antagning till enstaka kurser

SÖ noterar med tillfredsställelse att en åtskillnad görs på urvalsreglerna för sökande till fullständiga linjer och till enstaka kurser. Flertalet övriga remissinstanser som behandlar frågan, bl. a. *AMS, folkhögskoleutredningen, TCO* och *SACO,* tillstyrker KK:s förslag till riktlinjer för antagning till enstaka kurser.

UKÄ finner motivet för specialregler för urval till enstaka kurser vara, att fortbildning och vidareutbildning skall kunna erhållas på villkor som är bättre anpassade till de sökande gruppernas faktiska situation än vad fallet är med de allmänna reglerna för urval. UKÄ är dock inte berett att nu ta ställning till detaljer i förslaget.

RRV menar att det inte är självklart att, som KK föreslår, ha skilda regler för antagning till fullständiga utbildningslinjer och till enstaka kurser. KK:s förslag till regler för urval till enstaka kurser ger enligt RRV:s uppfattning knappast tillräcklig ledning för antagningsmyndigheten, speciellt vad avser bedömningen av de s. k. förtursfallen. RRV förordar därför att samma principer så långt möjligt tillämpas för antagning till enstaka kurser som för antagning till utbildningslinjer.

Nämnden för socionomutbildning påpekar att den individuella förtursbedömningen dock knappast kan komma i fråga annat än om antalet sökande är mycket lågt. Nämnden ifrågasätter vidare om inte ett antagningssytem enligt KK:s förslag rörande enstaka kurser också kunde komma till användning inom kvotgrupp III, om resultat från studielämplighetsprov inte kan användas som urvalsinstrument.

Konsistoriet vid universitet i Stockholm påpekar att KK:s förslag till urvalsregler för enstaka kurser i mycket påminner om de nuvarande antagningsreglerna till s. k. YRK-kurser. De ger en mycket stor frihet för antagningsmyndigheten vid bedömningen av de sökandes meriter, men ställer också mycket stora krav på dem som deltar i arbetet. Man måste också vara beredd på att en i vissa avseenden olika praxis för antagning kan uppstå mellan olika lärosäten, vilket för övrigt är fallet redan i dag beträffande YRK-kurserna. Konsistoriet anser dock att denna typ av antagning för närvarande fungerar tillfredsställande vid universitetet.

Konsistoriet i Uppsala menar att de föreslagna urvalsreglerna för enstaka kurser lämnat stort utrymme för godtyckliga bedömningar från antagningsmyndighetens sida och knappast uppfyller målet att de mest studielämpliga studerandena skall antas. Konsistoriet avstyrker därför KK:s förslag i denna del.

Landstingsförbundet finner att systemet borde prövas även för antagning till fullständiga utbildningslinjer. Detta skulle underlätta realiserandet av återkommande utbildning, vilket förbundet hälsar med tillfredsställelse.

2.3.5 Kompetensreglernas tillämpning på verksutbildning

KK:s förslag att de allmänna behörighetsvillkoren skall tillämpas för utbildningar inom försvarsmakten, luftfartsverket och rikspolisstyrelsen och att de av KK förordade principerna skall följas vid utformningen av de eventuella särskilda förkunskapskraven för dessa utbildningar accepteras i huvudsak av berörda remissinstanser.

Luftfartsverket anser dock att reglerna om behörighet genom ålder och yrkesverksamhet ej bör äga tillämpning för utbildning av trafikledare inom luftfartsverket. Skälet härtill är att det visat sig att äldre elever i stor utsträckning avbrutit sin utbildning till trafikledare. Verket vill därför inte uppmuntra äldre elever att söka till sådan utbildning.

Rikspolisstyrelsen framför att vid urval till polisutbildning bör viss praktisk yrkesverksamhet tillmätas större betydelse än annan. Särskilt värdefullt är om den sökande fått erfarenheter från arbete i nära kontakt med människor.

Försvarets skolnämnd delar uppfattningen att det föreslagna regelsystemet och de allmänna behörighetsvillkoren för tillträde till högre utbildning bör tillämpas inom försvaret.

Överbefälhavaren avstår från att nu närmare gå in på vad som kan i en kommande befälsordning täckas av begreppet högre utbildning. Förslaget om ett betygsmedelvärde av 3,0 för de särskilda förkunskapskraven biträds. Dock bör inte i något förkunskapsämne lägre än 2 godtas. Det är vidare tveksamt om man kan utesluta kompletteringsbetyg och betyg i frivilligt lästa ämnen vid beräkning av medelbetyget vid urval. Kvotering bör inte användas vid urval av regementsofficersaspiranter.

Krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning finner att de kompetensregler som kommer att gälla för högskoleutbildning i allmänhet i tillämpliga delar bör gälla även vid försvarets högskoleutbildning inom förvaltningsområdet. Vissa utbildningsplatser inom spärrad högskoleutbildning bör reserveras för sökande från statlig verksutbildning. Myndigheternas årligen anmälda behov får därvid avgöra hur många platser som skall tilldelas för statlig verksutbildning.

Statens brandnämnd anser att krav på särskilda förkunskapskrav behöver ställas för tillträde till brandingenjörsutbildning även i framtiden.

KK:s förslag att man skall kunna tillämpa nu använda särskilda förfaranden vid urvalet till verksutbildning hälsas med tillfredsställelse av berörda remissinstanser.

2.3.6 Antagningens organisation

Många remissinstanser, t. ex. *SÖ, nämnden för socionomutbildning, konsistoriet vid Chalmers tekniska högskola, medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala, utbildningsnämnden vid veterinärhögskolan, LO* och *SAF* ansluter sig till KK:s förslag rörande antagningens organisation. Ett fåtal, däribland *filialnämnden i Örebro*, avstyrker helt förslaget i denna del. *SFS* anser att den föreslagna antagningsorganisationen inte motsvarar organisationens krav på antagningen till högre utbildning, vilket hänger samman med att SFS tar avstånd från U 68:s förslag om generell antagningsbegränsning.

Flera remissinstanser, bland dem *UKÄ, lärarhögskolan i Malmö* och *SFS*, påpekar — med hänvisning till vad KK framhåller om att det från antagningsorganisationens synpunkt vore önskvärt med fastare utbildningslinjer än vissa av dem som U 68 föreslagit — att teknisk-administrativa krav inte bör tillåtas styra vare sig studieorganisationen eller kompetenssystemet.

Endast ett fåtal remissinstanser behandlar antagningssystemets funktioner. *Språkvetenskapliga sektionens utbildningsnämnd* och *humanistiska fakulteten i Uppsala* samt *nämnden för socionomutbildning* delar KK:s uppfattning att antagningssystemets huvudfunktioner måste vara behörighet och urval och att det därutöver knappast kan ge underlag för t. ex. högskolornas planering.

Även *SCB* instämmer i att antagningssystemets huvudfunktioner måste vara behörighetsbedömning och urval och att dessa funktioner måste ingå i ett större informationssystem, som bl. a. har sådana prognosfunktioner att det kan ge underlag för dimensioneringsbeslut. Den information som nu produceras av lokala och centrala system är, enligt SCB:s mening, inte tillräcklig för att uppfylla de krav som ställs i den föreslagna högskoleorganisationen. En särskild arbetsgrupp bör tillsättas med uppgift att svara för den samordnade planeringen av informationssystem som bl. a. tillgodoser lokala, regionala och centrala behov av besluts- och planeringsunderlag.

Humanistiska fakulteten i Uppsala, SÖ, SACO, TCO, SSEF m. fl. tillstyrker KK:s förslag om central datorbaserad antagning till allmänna och lokala utbildningslinjer samt lokal antagning till individuella linjer och enstaka kurser.

Flera universitetsorgan tillstyrker central antagning för fasta utbildningslinjer som t. ex. läkar- och civilingenjörsutbildningarna men vill ha lokal antagning till utbildning motsvarande den vid dagens filosofiska fakulteter. Så tycker bl. a. *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens ut-*

bildningsnämnd i Uppsala, konsistoriet, humanistiska fakulteten samt *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten* och *dess utbildningsnämnd i Lund* samt *konsistoriet i Linköping.*

Statskontoret förordar central antagning till sådana fasta utbildningslinjer där antalet utbildningsplatser kan fastställas långt i förväg på samma sätt som sker idag och lokal antagning till enstaka kurser och studiekurser samt till studie program inom individuell utbildningslinje. För de av U 68 föreslagna allmänna utbildningslinjerna inom de nuvarande filosofiska fakulteterna skulle enligt statskontoret KK:s förslag leda till att antalet sökalternativ, som skulle behandlas inom ett centralt antagningssystem, skulle bli mycket stort och förmodligen vara ohanterligt i praktisk tillämpning. Statskontoret föreslår i stället att sökalternativen för dessa utbildningslinjer skall omfatta det första läsårets studier inom yrkesutbildningssektor på viss ort. Därutöver skall den studerande vara skyldig att anmäla önskemål om fortsatta studier vid en viss bestämd utbildningslinje.

SCB menar att man f. n. inte slutgiltigt kan ta ställning till vilka utbildningar som bör ha central resp. lokal antagning. SCB anser vidare att det inte är möjligt att på ett effektivt sätt handlägga lokal antagning utan tillgång till mycket aktuell information om vad som sker centralt — och i viss mån även vice versa.

RRV förordar central antagning till särskilt attraktiva utbildningslinjer och lokal antagning i övrigt. När tillströmningen av studerande är mindre än antalet utbildningsplatser bör, enligt RRV, ansökan och antagning kunna ersättas med en obligatorisk anmälan. RRV menar att ett sådant anmälningssystem skulle medföra väsentligt lägre kostnader än det av KK föreslagna systemet.

UKÄ anser att endast de allmänna linjer som har en naturligt reglerad studiegång — fasta linjer — skall ingå i den centrala antagningen. För alla övriga linjer liksom för enstaka kurser bör antagningen ske lokalt.

Lärarhögskolan i Malmö anser att KK:s förslag till antagningsorganisation inte kan accepteras. Den vägledande principen för antagningen bör vara att, inom ramar som fastställs i syfte att ge viss planeringsmässig stabilitet och viss överensstämmelse med bedömningar av det framtida behov på arbetsmarknaden, ge största möjliga utrymme för individuella önskemål och behov. Detta bör kunna åstadkommas genom att antagning till utbildning motsvarande de filosofiska fakulteternas sker till grupper av studieprogram, i huvudsak oavsett linjevariant. Fördelningen av de antagna inom en antagningsgrupp på studieprogram och linjevariant görs sedan på grundval av de antagnas önskemål. Det vore, enligt lärarhögskolan, önskvärt att en sådan samorganisation kunde tillämpas också vid antagning till annan högskoleutbildning.

SECO avstyrker KK:s förslag bl. a. för att det, enligt organisationen,

medför att den studerande måste göra ett definitivt val av utbildningsinriktning redan vid studiestarten.

Statskontoret framhåller att om ett centralt antagningsförfarande skall kunna slutföras i god tid före högskolornas terminstart måste en sista dag för rätten till s. k. reservuppflyttningar fastställas med hänsyn härtill. Efter denna dag bör eventuellt överblivna platser erbjudas samtliga sökande och tillsättas genom lokala beslut. Ett sådant förenklat förfarande skulle kunna underlätta en snabb fördelning av kvarvarande utbildningsplatser.

Matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Umeå vill att de platser som, efter central antagning, fortfarande är lediga den 1 september skall få fyllas med hjälp av lokal antagning.

Lärarhögskolan i Falun anser att den egentliga antagningen och den första reservantagningen bör ske centralt. Därefter bör antagningen göras lokalt.

Samarbetsnämnden för journalisthögskolorna tar avstånd från KK:s förslag till antagningen till journalistutbildning skall inordnas i den centrala antagningen till högskoleutbildning.

Datainspektionen har i princip inte något att invända mot att ett ADB-register upprättas för antagning av högskolestuderande.

De särskilda problem som hänger samman med antagning till avslutande praktisk-pedagogisk utbildning eller bibliotekarieutbildning behöver, enligt *statskontorets* mening, inte lösas i direkt anslutning till en central antagning avseende de ämnesteoretiska högskolestudierna. Statskontoret förordar att hithörande problem löses genom lokala antagningsförfaranden under ett senare skede av högskoleutbildningen.

Lärarhögskolan i Malmö anser att bl. a. den komplicerade praktikorganisationen med dess begränsade kapacitet åtminstone tills vidare motiverar att en särskild antagning sker till ämneslärarvarianterna och att denna sker vid högskolestudiernas början. I frågan om behovet att låsa antalet antagna till olika ämneskombinationer bör det bli möjligt att pröva sig fram. Allmänt vill lärarhögskolan förorda att antagning till ämneslärarutbildning sker i breda grupper av ämneskombinationer.

SÖ tycker att KK:s förslag till ansökningstider förefaller svåra att hålla. Bl. a. skulle de föreslagna antagningstiderna medföra att besked om antagning inte kan ges förrän så sent att de antagna inte har möjlighet till erforderlig uppsägningstid.

När det gäller ansökningstider och besked om intagning är det enligt *TCO*:s uppfattning viktig att förvärvsarbetande får tillräcklig tid för att ordna ledighet eller iaktta bestämmelser om uppsägningstid. De tidsmarginaler som KK föreslår är, enligt TCO, knappast tillräckliga. *SACO* framhåller att det — med tanke på den korta tid mellan antagningsbesked och kursstart som KK räknar med — kan bli nödvändig att för vissa grupper i stor utsträckning bevilja anstånd med påbörjande av studier.

KK:s förslag att en antagningsnämnd skall knytas till antagningsorganisationen tillstyrks av flertalet remissinstanser som berört frågan. Enligt *Landstingsförbundet* är det synnerligen angeläget att representanter för allmänintresset finns med i antagningsorganisationen. *LO* och *TCO* anser det självklart att representanter för arbetsmarknadens parter skall ingå i både en central och lokala antagningsnämnder. *SSU* menar att de fackliga organisationerna bör ges en dominerande ställning i antagningsnämnderna. *Medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Lund* ifrågasätter däremot den sakkunskap som skulle kunna tillföras antagningsnämnden genom företrädare för arbetsmarknadens parter. Utbildningsnämnden föreslår i stället att representanter för lärarna inom de olika linjerna skall ingå i antagningsnämnden. Även *juridiska fakulteten i Uppsala* och *dess utbildningsnämnd* anser att representanter för högskolornas lärare bör ingå i antagningsnämnden. *Humanistiska fakulteten i Uppsala* anser att högskolorna skall vara representerade i antagningsnämnden. *SFS* framhåller att utbildningsnämnderna (motsv.) bör få utse ledamöter i antagningsorganen.

Statskontoret finner det mindre tillfredsställande att det nya högskoleverket — genom att antagningsnämnden knyts till detta — blir både antagningsmyndighet i första instans och tillsynsmyndighet för prövning av samma ärenden. Statskontoret förordar att antagningsnämnden tilldelas ett klart utsagt myndighetsansvar för handläggningen av löpande kompetensfrågor.

Några universitetsorgan — bl. a. *konsistoriet i Lund* och *juridiska fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm* finner det av KK föreslagna förfarandet med central antagning och lokal efterkontroll av de studerandes uppgifter tungrott.

UKÄ stryker under behovet av resurser för antagningens genomförande på både det centrala och det lokala planet och framhåller att antagningen i åtskilliga fall, inte minst i fråga om enstaka kurser, kan bli arbetskrävande.

SÖ menar att det visserligen innebär en avlastning för antagningsmyndigheten att kontrollen av lämnade uppgifter överlämnas till läroanstalten, men framhåller att läroanstalterna därigenom tillförs en betungande administrativ uppgift under en period då tillgänglig arbetskraft utnyttjas intensivt för planeringen av utbildningen.

Konsistoriet vid universitetet i Stockholm anser driftkostnaderna för antagningssystemet för lågt beräknade, eftersom KK inte tagit hänsyn till de ökade personella resurser som kommer att krävas på lokal nivå.

2.3.7 Kompetensfrågornas handläggning

Vad KK anfört om kompetensfrågornas handläggning tillstyrks i regel av de remissinstanser som yttrat sig i frågan.

Statskontoret anser att förläggningen till Sundsvall av den i annat

sammanhang föreslagna enheten för central antagning m. m. aktualiserar en omprövning också av U 68:s förslag till uppgiftsfördelning inom det nya högskoleverket.

I flera remissyttranden, t. ex. från *medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala, konsistoriet i Lund, folkhögskoleutredningen* och *TCO*, framhålls att nya behörighets- och urvalsregler bör bli föremål för en bred uppföljnings- och utvärderingsverksamhet. *SÖ* finner det angeläget att de nya urvalsreglernas återverkningar på gymnasieskolan belyses. SÖ delar KK:s uppfattning att det är nödvändigt att upprätta ett forskningsprogram som tar sikte på en samlad utvärdering av ett nytt kompetenssystem.

UKÄ anser det nödvändigt att särskilda resurser avdelas för information om kompetensfrågor. Denna information bör i största möjliga utsträckning samordnas med den information som lämnas om högskolereformen. Det är, enligt UKÄ:s uppfattning, nödvändigt att informationsverksamheten bedrivs i nära samverkan med den kommunala vuxenutbildningen, studieförbundens och arbetsmarknadens organisationer.

Enligt *SÖ*:s uppfattning bör den arbetsgrupp som tillsatts av yrkesvägledningsnämnden med representanter från AMS, SÖ och UKÄ svara för erforderliga samordningsåtgärder ifråga om informationen.

Konsistorierna vid universiteten i Lund och *Göteborg* samt *i Linköping, AMS, folkhögskoleutredningen, TCO* m. fl. stryker, liksom KK, under vikten av omfattande information om nya behörighetsregler. Bl. a. *TCO* påpekar att det största informationsbehovet torde finnas bland vuxna utanför utbildningssystemet. För dessa kommer sannolikt särskild, riktad information att vara nödvändig. TCO finner det naturligt att en betydande del av denna information går via de fackliga informationskanalerna, t. ex. den fackliga pressen, uppsökande verksamhet.

2.3.8 Genomförande av kommitténs förslag

Några remissinstanser anser det alltför optimistiskt att KK:s förslag skulle kunna genomföras redan höstterminen 1976.

Statskontoret bedömer en utformning av högskoleutbildningen i enlighet med U 68:s och KK:s intentioner möjlig att genomföra med början budgetåret 1977/78, dock endast under den bestämda förutsättningen att kraven på det centrala antagningssystemet begränsas på det sätt som statskontoret föreslagit.

UKÄ anser att den föreslagna kompetensreformen skall genomföras snarast. Hänsyn kan behöva tas till de studerandes i gymnasieskolan behov av information för linjeval etc. Den styrande riktpunkten för ikraftträdandet bör vara 1977, dvs. den förutsatta tidpunkten för den nya högskolans start.

Även *SÖ* menar att de nya bestämmelserna inte bör träda ikraft förrän till höstterminen 1977.

RRV påpekar att ett omfattande utrednings- och förberedelsearbete återstår innan en reform med anledning av KK:s förslag kan genomföras och att förberedelsetiden därför bör utökas väsentligt utöver den av KK angivna. Enligt *lärarhögskolan i Falun* kan den första antagningen knappast ske tidigare än ett och ett halvt år efter det att riksdagen fattat beslut om kompetensfrågorna. *Konsistoriet i Linköping* och *SACO* anser KK:s förslag kan genomföras tidigast höstterminen 1977.

Riksförbundet Hem och Skola hävdar att behörighets- och urvalsregler för högskoleutbildning kommer att ha stor betydelse vid övergång från den obligatoriska skolan till gymnasieskolan. Det är därför enligt riksförbundet nödvändigt att de studerande som först kommer att tas in till högskoleutbildning enligt nya regler hunnit informeras om dem innan de valt linje i gymnasieskolan. Om beslut i kompetensfrågorna fattas under våren 1975 kan information hinna ges åt de elever som läsåret 1975/76 går i årskurs 9. Av dessa är vissa behöriga till högskolestudier läsåret 1978/79, ett betydande antal — på de treåriga linjerna — är det dock först 1979/80.

Medicinska fakultetens utbildningsnämnd i Uppsala anser att ett nytt behörighets- och urvalssystem grundat på KK:s förslag i sin helhet kan tillämpas tidigast höstterminen 1979 och då endast under förutsättning att studielämplighetsprovet har utprövats noggrannare och visat sig vara ett användbart urvalsinstrument.

Utbildningsnämnderna vid lantbrukshögskolan, skogshögskolan och *veterinärhögskolan* stryker under att det krävs särskilda övergångsbestämmelser för att övergången skall bli så smidig som möjligt. Sådana bestämmelser bör bl. a. innebära att de som nu söker inom den fria kvoten under viss tidsperiod skall kunna behandlas på samma sätt idag.

SFS m. fl. poängterar att en förutsättning för genomförande av KK:s förslag är att tid och resurser avsätts för omfattande information om de nya behörighets- och meritvärderingsreglerna.

2.3.9 Studielämplighetsprov

Ett stort antal av de remissinstanser som yttrat sig över SÖ:s förslag om studielämplighetsprövning samt den av en särskild arbetsgrupp utarbetade rapporten med förslag om organisation av studielämplighetsprövningen har också gett vissa allmänna synpunkter på provets användning vid antagning till högre utbildning. Dessa synpunkter kan sammanfattas enligt följande: Flertalet remissinstanser ställer sig positiva till att ett studielämplighetsprov införs, men många menar att provet ännu inte är tillräckligt utprövat för att kunna användas för alla sökande till högskoleutbildning. Provorganisationen är så omfattande och kostsam att den bör prövas i mindre skala, medan man fortsätter utprövningen av provkonstruktionen och utvärderingen av provresultaten. Främst, menar

många remissinstanser, är provet angeläget som urvalsgrund för sådana grupper av behöriga sökande som inte har betyg från behörighetsgivande utbildning. Många anser emellertid också att provet kan ha en viktig funktion att fylla som en andra chans för sökande från gymnasieskolan.

Bland dem som företräder synpunkter av ungefär denna innebörd kan nämnas *AMS, nämnden för socionomutbildning, 1973 års betygsutredning,* ett stort antal *universitets-* och *högskoleorgan* samt många *lärarutbildningsanstalter, SAF* samt *Riksförbundet Hem och Skola,* som också framhåller att termen studielämplighetsprov är vilseledande och gärna skulle se att termen ersätts med en annan.

UKÄ framhåller att provet har sitt största berättigande som en andra chans för sökande från gymnasieskolan, om det används som meritvärderingsgrund först en tid efter gymnasieskolstudiernas slut, när den sökande förvärvad mognad och erfarenhet genom t. ex. yrkesverksamhet.

Vissa remissinstanser avstyrker helt användande av studielämplighetsprovet i dess nuvarande form. Så gör bl. a. *konsistorierna vid universiteten i Stockholm* och *Umeå,* med stöd av en majoritet av *utbildningsnämnderna, socialhögskolan i Lund, lärarhögskolan i Stockholm* och *SFEF.* Några remissinstanser bedömer det föreslagna studielämplighetsprovet enbart med avseende på den utbildning de företräder. Med denna utgångspunkt avstyrks användning av provet av *samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, dramatiska institutet* och *K 73.*

Studielämplighet och dess mätning

Frågan om studielämplighet och hur denna kan mätas behandlas av bl. a. *nämnden för socionomutbildning* och *förskoleseminariet i Stockholm,* som båda framhåller att det föreslagna provet inte mäter studielämplighet på det sätt som begreppet i sin helhet definierats av arbetsgruppen. *Lärarhögskolan i Stockholm* menar att det studielämplighetsprov som nu föreligger närmast är ett exempel på ett konventionellt intelligenstest och att ett fortsatt forskningsarbete krävs för att man bättre skall komma till rätta med studielämplighetsproblematiken i hela dess vidd.

Pedagogiska institutionen vid universitetet i Stockholm framhåller att ett studielämplighetsprov kan fungera som ett led i demokratiseringsprocessen av den högre utbildningen. För detta syfte fordras emellertid nytänkande beträffande begreppet studielämplighet och SÖ:s förslag utgör inte en sådan innovation.

Det förhållandet att manliga prövade har bättre resultat än kvinnliga på det föreliggande provet och att prov av detta slag tenderar att gynna prövande från högre socialgrupper kommenteras av flera remissinstanser. Man framhåller också risken för att provet är alltför skolanpassat och därför missgynnar sökande med annan behörighetsgrund än gymnasieskola.

Folkhögskoleutredningen menar att det finns skäl att misstänka att provet kan missgynna äldre personer, som enligt erfarenhet kan kompensera en nedgång i sådan förmåga som brukar mätas med intelligenstest med andra för studieframgång värdefulla egenskaper.

Lärarhögskolan i Luleå anser att provuppgifterna är alltför verbalt teoretiskt inriktade och att studietränade personer därför troligen kommer att ha bättre provresultat och finna uppgifterna mer motiverande än vad personer från yrkeslivet gör.

Förskoleseminariet i Jönköping stryker under vikten av de ansträngningar som görs för att få uppgiftsmaterialet mera balanserat i förhållande till kön. Seminariet fruktar att studerande med viss begåvnings- och intresseinriktning kan komma att gynnas.

Flera remissinstanser, bl. a. *socialhögskolan i Lund* och *lärarhögskolan i Kalmar,* beklagar att det inte varit möjligt att få fram uppgifter som mäter kreativitet.

Utbildningsnämnden vid skogshögskolan anser att de forskningsresurser som disponeras i sammanhanget bör användas för att om möjligt ta fram ett pålitligt instrument för kreativitetsmätning.

Några remissinstanser är tveksamma till inslaget av allmänorienterande uppgifter, bl. a. *folkhögskoleutredningen* som anser att det är mycket svårt att i ett så mångfasetterat samhälle som det svenska ställa ett begränsat antal frågor som kan göra sökande med starkt varierande bakgrund och referensramar rättvisa.

Lärarhögskolan i Gävle anser att det inte är helt klart vad som skall avses med begreppet allmänorientering och föreslår att denna del av provet skall utgå. Därigenom skulle man få mera tid till de övriga delarna av provserien som då skulle kunna genomföras utan tidspress under loppet av en dag.

Ett stort antal *lärarhögskolor* och *förskoleseminarier* liksom vissa övriga remissinstanser anser att något prov på engelsk läsförståelse inte bör kombineras med studielämplighetsprövningen.

Många remissinstanser, bl. a. *AMS, nämnden för socionomutbildning* samt en rad *universitetsorgan* och *lärarutbildningsanstalter* framhåller behovet av fortsatt utvecklings- och utvärderingsarbete och av forskning rörande studielämplighetsprövning.

LO anser det viktigt att utvecklingsarbetet skyndsamt fortsätter och att den grupp som nu arbetar med provet förstärks med personer som har erfarenhet av yrkesverksamhet utanför undervisningssektorn och även erfarenhet av och kunskap om vuxenutbildning i studiecirkelform.

Lärarhögskolan i Stockholm menar att det fortsatta forsknings- och utvecklingsarbetet bör ta sikte på att uppnå en bättre anpassning till erfarenhetsbakgrunden hos de sökande som inte har skolmässig behörighetsgrund.

Förskoleseminariet i Stockholm anser det angeläget att i fortsatt ut-

redning/forskning diskutera studielämplighetsprovet och andra urvalsinstrument i relation till den undervisningsmetodik som förekommer inom olika högre utbildningar.

Lärarhögskolorna i Falun och *Jönköping* pekar på risken för att testträningen kommersialiseras. Testträningsformulär bör därför utsändas tillsammans med bekräftelse på anmälan till prov.

Förskoleseminariet i Stockholm menar att det finns en risk för att ett utbud av litteratur och kurser i syfte att höja provresultaten kan komma att utnyttjas mer av elever ur socialt gynnade och mer studiemotiverade hemmiljöer.

TCO menar att, även om effekten av testträning inte skall överdrivas, det ändå finns starka skäl för att noggrant följa denna fråga. Information och träningsmaterial bör utdelas till dem som anmäler sig till provet.

Regler för prövning och provresultat

Många av de remissinstanser som avstyrkt ett generellt införande av studielämplighetsprovet och förordat fortsatt utvecklingsarbete eller försöksverksamhet i liten skala avstår från att lägga synpunkter på de föreslagna reglerna för prövning och provresultat liksom på förslagen till lokal och central organisation.

Bland de instanser som berört frågan är opinionen tämligen jämnt delad mellan dem som ansluter sig till SÖ:s förslag att deltagande i studielämplighetsprov skall vara frivilligt för sökande med formella betygsmeriter, vilka kan användas vid urvalet, och i princip obligatoriskt för sökande utan betygsmeriter eller med sådana som inte kan användas vid urvalet och dem som föredrar att studielämplighetsprovet skall vara frivilligt för alla i enlighet med KK:s förslag på denna punkt. SÖ:s förslag tillstyrks av bl. a. *lärarhögskolorna i Falun, Göteborg* och *Kalmar, förskoleseminarierna i Göteborg, Jönköping* och *Lund, seminariet för huslig utbildning i Göteborg* och *slöjdlärarseminariet.*

Att studielämplighetsprovet skall vara helt frivilligt tillstyrks av bl. a. *AMS, nämnden för socionomutbildning, lärarhögskolorna i Jönköping, Linköping, Malmö* och *Stockholm, seminarierna för huslig utbildning i Stockholm, Umeå* och *Uppsala, Svenska kommunförbundet, TCO* och *Riksförbundet Hem och Skola.*

Att genomgång av studielämplighetsprov skall vara obligatoriskt för alla gymnasieskolelever föreslås av *lärarhögskolorna i Luleå* och *Uppsala.* Den senare förutsätter att metoderna för att delge de prövade resultatet helt omarbetas och ersätts med ett system för individuell delgivning under medverkan av för detta ändamål kompetent personal.

Förslaget att studielämplighetsprövningen skall stå öppen för gymnasieskolelever tidigast under sista terminen i avgångsklassen samt för per-

soner utanför gymnasieskolan, vilka fyllt 18 år, tillstyrks av bl. a. *lärarhögskolorna i Falun* och *Kalmar, seminarierna för huslig utbildning i Umeå* och *Uppsala, SHIO* och *SACO*. En remissinstans, *socialhögskolan i Stockholm*, är tveksam till detta förslag. Man bör enligt högskolans mening inte bortse från risken att många kan komma att utnyttja prövningarna i hopp om att lyckas förvärva ett slags "intelligensmeriter" som kan åberopas vid konkurrerandet om befattningar av skilda slag.

Flertalet remissinstanser som berört frågan tillstyrker förslaget att inga restriktioner i princip bör gälla för det antal provtillfällen som var och en får delta i. Tveksamma till detta förslag är *socialhögskolan i Stockholm, förskoleseminariet i Västerås* samt *lärarhögskolan i Jönköping* som menar att 2—3 år bör förflyta innan man får gå igenom provet på nytt.

De flesta remissinstanser som berört frågan tillstyrker förslaget om tre års giltighetstid för provresultat, bl. a. *lärarhögskolorna i Jönköping* och *Kalmar, seminarierna för huslig utbildning i Göteborg* och *Uppsala, SHIO* och *TCO*.

Försvarets skolnämnd finner ingen anledning varför inte giltighetstiden kan utsträckas till att omfatta en väsentligt längre period. *Förskoleseminarierna i Göteborg, Jönköping* och *Malmö* vill alla utsträcka giltighetstiden till fyra år.

Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget om tre provtillfällen per år, förlagda i enlighet med förslaget. Några remissinstanser, bl. a. *förskoleseminariet i Luleå*, påpekar vikten av att provtillfällena förläggs så att de samstämmer med ansökningstiden för skilda utbildningar, till vilka resultat av studielämplighetsprov skall gälla som merit.

Lärarhögskolan i Falun, förskoleseminariet i Uppsala samt *TCO* anser att de sökande, utan den inskränkning som SÖ föreslår, skall ha rätt att delta i alla tre provtillfällena, alltså även det extra provtillfälle som skall anordnas ca en månad efter huvudprovtillfället på vårterminen.

Prövningens administration: lokal organisation

Förslaget till lokal organisation för studielämplighetsprovets genomförande tillstyrks helt eller i huvudsak av flertalet remissinstanser, bl. a. *statskontoret* och *Landstingsförbundet*.

Knappast några invändningar har rests emot att prövningen skall förläggas till gymnasieskolorna. Flera remissinstanser betonar dock att proven bör kunna förläggas även utanför gymnasieskolorna. *Lärarhögskolorna i Linköping* och *Falun* finner det önskvärt att folkhögskoleeleverna bereds möjlighet att fullgöra studielämplighetsprov på den egna folkhögskolan.

TCO, som tillstyrker att provet anordnas vid gymnasieskolorna, framhåller att man också bör samråda med de kommunala vuxenutbildnings-

råden. Man bör sträva efter att ge organisationen en så decentraliserad form som möjligt för att underlätta deltagande från bl. a. de vuxenstuderandes sida.

Förslaget att prövningen skall förläggas till en vanlig vardag föranleder kommentar från flera remissinstanser.

SAF anser att provet bör förläggas till en lördag både med hänsyn till att detta minskar störningar för arbetet i gymnasieskolan och med hänsyn till de vuxenstuderande. SAF anser att förslaget tar alltför lätt på de vuxna förvärvsarbetandes svårigheter att göra sig lediga från arbetet genom semester eller på annat sätt. Man måste t. ex. räkna med att många vuxna, som tvekar inför steget att ge sig på omfattande studier, inte på detta tidiga stadium vill yppa sina planer. Även ur ekonomisk synvinkel är lördagen i de flesta fall gynnsammare för den vuxne. I stort sett samma uppfattning företräds av *nämnden för socionomutbildning, socialhögskolan i Östersund* och *förskoleseminariet i Uppsala.*

Vad beträffar personalfrågorna väcker förslaget att huvudprovledare och biträdande provledare i första hand skall rekryteras bland skolans egen personal inga speciella invändningar.

Lärarhögskolan i Jönköping anser att kommunernas skolpsykologer bör engageras.

Lärarhögskolan i Linköping utgår från att sådana åtaganden från skolpersonalens sida måste vara frivilliga.

SAF påpekar att det finns många inom näringsliv och offentlig förvaltning samt inom de frivilliga studieorganisationerna som skulle vara väl lämpade för uppgiften som provledare. Detta skulle vara ett utmärkt sätt att öka kontakterna mellan skolan och samhället.

SACO anser att i första hand lärare, skolpsykologer och syo-konsulenter bör användas som provledare.

Beträffande kostnaderna för den enskilde provdeltagaren menar *TCO* att det är viktigt att prövningen inte innebär sådana kostnader att vissa grupper missgynnas. Man bör därför överväga om inte reseersättning bör utgå. Ett mera långsiktigt mål bör vara att även ersätta förlorad arbetsförtjänst.

Kostnaderna för provets genomförande på lokal nivå berörs av bl. a. *Svenska kommunförbundet,* som framhåller att om gymnasieskolan får uppdraget att vara provcentrum för studielämplighetsprovet inom sin region, detta kräver stora insatser av kommunen. Förutom personal för förberedelse och genomförande av proven engageras även skolmåltidsverksamheten. Under sådana förhållanden anser förbundet att gymnasieskolkommunerna skall ha full kostnadstäckning för sitt åtagande gentemot staten. Vidare förutsätts att ett à två års försöksverksamhet måste äga rum innan definitiv överenskommelse kan träffas mellan statsverket och företrädare för berörda kommuner. Under denna tid måste dock dessa kommuner så nära som möjligt erhålla full ersättning

för de kostnader verksamheten förorsakar dem. En preliminär överenskommelse även härom måste därför träffas före starten av verksamheten.

Landstingsförbundet utgår från att de kostnader som uppstår för skolhuvudmännen helt kommer att bestridas av statliga medel.

SACO påpekar att ett inställande av undervisningen för att genomföra provet inte innebär motsvarande lättnad i lärarnas arbetsuppgifter, eftersom undervisningen måste omstruktureras för att lärokursen skall kunna fullföljas inom den återstående tidsramen. Detta innebär ett visst merarbete för lärarna oavsett om proven görs obligatoriska eller ej. Vissa ersättningsfrågor uppkommer således när studielämplighetsprovet införs i gymnasieskolan.

TCO förutsätter beträffande lärarpersonalens och skolledarnas medverkan vid de olika provtillfällena att parterna i vanlig ordning kommer att träffa överenskommelse om villkoren för den medverkande personalen.

Central myndighet

SSK delar SÖ:s uppfattning att det nu inte finns möjlighet att ta ställning till hur de organisatoriska frågorna på central nivå skall lösas på längre sikt och biträder förslaget att dessa frågor beaktas i SSK:s utredningsarbete. I avvaktan härpå bör det centrala ansvaret för framtagning av provet tills vidare ligga kvar hos SÖ. Den sida av provverksamheten som innebär konstruktion, tryckning och distribution bör tills vidare ligga kvar vid pedagogiska institutionen i Umeå.

UKÄ ansluter sig till förslaget om huvudansvar för SÖ såsom en för närvarande rimlig men provisorisk, tidsbegränsad lösning.

Samma uppfattning företräds av *statskontoret* och *TCO*.

Arbetsgruppens förslag att ett fristående provinstitut skall inrättas liksom förslaget att SÖ under en övergångstid skall svara för administrationen av provet tillstyrks av bl. a. *lärarhögskolorna i Falun, Jönköping* och *Kalmar, förskoleseminarierna i Göteborg,* Jönköping, *Norrköping* och *Västerås, seminariet för huslig utbildning i Göteborg, slöjdlärarseminariet, SHIO* och *LO*.

Lärarhögskolorna i Stockholm och *Malmö* förordar inrättandet av ett fristående provinstitut i så god tid att arbetsuppgifterna redan från starten kan åvila institutet.

Förskoleseminariet i Stockholm menar att SÖ skall vara central myndighet och att de anslag som krävs för ett provinstitut i stället bör tillföras undervisningsmetodiskt forsknings- och utvecklingsarbete.

Nämnden för socionomutbildning finner inte skälen mot att provet skall administreras av UKÄ väga särskilt tungt och *förskoleseminariet i Uppsala* ifrågasätter varför administrationen inte kan ske via UKÄ, eftersom proven är en del av intagningsprövningen till högskolan.

Riksförbundet Hem och Skola påpekar att om provinstitutets arbete kommer att ledas av en styrelse, föräldrarepresentant och elevrepresentant bör ingå.

Provrättning och andra datarutiner

Förslagen beträffande anmälningsförfarande, identitetskontroll, rättning av svarsblanketter, delgivning av provresultat och arkivering av data kommenteras av få remissinstanser. Några remissinstanser, bl. a. *förskoleseminarierna i Stockholm* och *Göteborg,* tillstyrker allmänt förslagen.

Förskoleseminariet i Uppsala vänder sig mot förslaget att ha skilda anmälningslistor för gymnasieskolans elever och övriga. Detta bör undvikas då det markerar en särskild anknytning av provet till gymnasieskolan.

Slöjdlärarseminariet påpekar vikten av identitetskontroll och menar att samtliga prövade måste kunna visa fullgod fotolegitimation vid prövningstillfället.

Förslaget att använda ADB för vissa moment i de administrativa rutinerna, bl. a. för rättning av svarsblanketter och utskrift av provresultatet i form av individuella dokument kommenteras av *datainspektionen,* som framhåller att det föreslagna ADB-registret blir ett sådant personregister som avses i datalagen (1973: 82). Enligt 3 § datalagen skall vid bedömande av om otillbörligt intrång i den personliga integriteten kan uppkomma särskilt beaktas bl. a. den inställning till registret som föreligger eller kan antas föreligga hos dem som kan komma att registreras.

Datainspektionen anser att det inte är möjligt att genom det redovisade principförslaget ta slutlig ställning till registret i integritetshänseende.

Rättning av proven med hjälp av ADB torde upplevas som positivt för de registrerade dels genom att rättningsförfarandet därigenom blir enhetligt för samtliga elever, dels genom att rättningsarbete går fortare. Ett helt automatiskt rättningsförfarande kan dock upplevas som osäkert för den registrerade. Fel kan exempelvis uppkomma vid inläsning av optiska blanketter eller vid stansning. Datainspektionen tar därför för givet att kringrutinerna vid rättningsarbetet eliminerar denna eventuella osäkerhet.

Offentlighet och sekretess

Lärarhögskolan i Kalmar finner det självklart att provet skall vara offentlig handling från och med testdagen för att ge möjligheter till insyn i provkonstruktionen. Vidare bör råpoängsfördelning och skalpoäng i resp. kvotgrupp publiceras för att ge insyn och för att ge den enskilda kännedom om det egna provresultatet i förhållande till resultaten för de övriga inom gruppen.

Förskoleseminariet i Stockholm framhåller att instrumentsekretessen inte får leda till ett hemlighållande eller "mystifierande" av de faktorer och definitioner av dessa som man tror sig "mäta". Tvärtom bör de vara föremål för en ständig diskussion, där man ställer dessa faktorer eller egenskaper i samband med de studier och det yrke den prövade tänker ägna sig åt.

Det skydd för obehörig behandling av provresultaten och därmed det förslag till ändrad lydelse av sekretesslagens 14 § som i förslaget anses som önskvärd tillstyrks av *försvarets skolnämnd, lärarhögskolorna i Kalmar, Linköping* och *Luleå, förskoleseminarierna i Göteborg, Jönköping, Luleå, Stockholm* och *Västerås, slöjdlärarseminariet* samt *Svenska kommunförbundet* och *TCO*.

Förskoleseminarierna i Stockholm, Västerås och *Uppsala* vänder sig mot att en enskild prövande skall kunna använda sitt provresultat som merit i annat sammanhang än vid ansökan till högre utbildning.

Förskoleseminariet i Uppsala framhåller att studielämplighetsprovet inte kan användas förrän sekretessfrågan är tillräckligt utredd.

SACO anser att proven i offentlighets- och sekretesshänseende bör behandlas som centrala prov. Eftersom resultatet av studielämplighetsprovet av den enskilde individen får utnyttjas tillsammans med avgångsbetyg vid ansökan till högre utbildning bör resultatet av studielämplighetsprov vara offentlig handling.

Riksförbundet Hem och Skola anser att provresultaten icke bör kringgärdas med onödiga sekretessbestämmelser, då resultatet av ett studielämplighetsprov inte bör betraktas på annat sätt än ett vanligt betyg. Innan erfarenheter vunnits bör dock provresultaten bli hemliga (temporär ändring av sekretesslagen nödvändig).

Frågan om sekretess har utförligast behandlats av *offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén* (OSK), vars yttrande här redovisas tämligen fullständigt.

OSK anser att, enligt gällande rätt, studielämplighetsproven torde vara att anse som kunskapsprov under SÖ:s inseende och på denna grund hemliga till dess de begagnats för det avsedda ändamålet jämlikt 1 § punkt 2 civilförvaltningens sekretesskungörelse. I den mån proven skall användas flera gånger torde det vara möjligt att hemlighålla dem även i fortsättningen, men såsom arbetsgruppen anfört är det sannolikt lämpligare att inte göra det.

Arbetsgruppens förslag om en utvidgning av sekretessen till skydd för enskildas personliga förhållanden enligt 14 § sekretesslagen till att avse även resultaten av studielämplighetsprov bör enligt OSK:s mening ej genomföras. I det förslag till förordning om tystnadsplikt inom skolväsendets område (Ds U 1974: 13), som OSK samtidigt avger remissyttrande över, har från tystnadsplikt undantagits förhållande som uteslutande avser den studerandes studiesituation, och OSK — som ifrågasatt om tyst-

nadsplikten enligt förslaget ej är alltför långtgående — delar uppfattningen att betyg och studieresultat ej bör skyddas av tystnadsplikt eller handlingssekretess. Studielämplighetsproven är till både uppbyggnad och funktion jämförliga med betygshandlingar, och något befogat anspråk på att de skall vara skyddade från insyn kan enligt OSK:s mening knappast resas. Med hänsyn till den ofta livsavgörande betydelsen som antagningen till viss utbildning har är det å andra sidan av största vikt, att de kontrollmöjligheter som offentlighetsprincipen ger inte utan mycket starka skäl försämras på detta område.

Av arbetsgruppens redogörelse framgår, att man avser att utnyttja ADB för rättning och redovisning av proven, som identifieras med personnummer. Detta innebär, att resultatförteckning och annan redovisning blir att betrakta som personregister enligt datalagen och kräver tillstånd. I samband med tillståndsprövningen kan ges föreskrifter om gallring eller avidentifiering till undvikande av att materialet utnyttjas för främmande ändamål eller utanför den tidsperiod det kan anses relevant.

OSK, som avser att i betänkande under våren 1975 behandla bl. a. frågan om handlingssekretess på skolans område, vill med hänvisning till det anförda bestämt avstyrka lagändring syftande till ökad sekretess för studielämplighetsprov. OSK förutsätter, att utnyttjandet av ADB-materialet regleras enligt datalagen.

Datainspektionen delar ståndpunkten att ingen lagändring skall göras för att öka sekretessen för studielämplighetsprov men är medveten om att det för den studerande kan framstå som otillbörligt om utomstående utan hans vetskap och vilja använder provresultatet för helt andra ändamål än som förutsågs vid utförandet. Möjligheterna härtill är stora om uppgifterna finns på datamedium, som är offentligt tillgängligt. Den personliga integriteten skulle kunna skyddas genom att uppgifterna inte lagras på personanknutet sätt alltför lång tid. Med hänsyn till provets primära syfte behöver uppgifterna bevaras under högst tre år enligt det framlagda förslaget. För forskningsändamål kan det däremot bli aktuellt med en längre lagring. Hur länge måste bedömas på andra grunder än ett förmodande att uppgifterna kommer att ha stort intresse för forskarna. Det bör därför enligt datainspektionen under det fortsatta arbetet omsorgsfullt bedömas vilka ändamål utöver det primära som skall tillgodoses, dvs. vilken forskning det kan bli fråga om, vilket tidsperspektiv denna forskning bör ha, om forskningen kräver att uppgifterna behålls personidentifierade under lång tid och i så fall hur länge, om forskningen kräver att hela populationen behålls personidentifierad m. m. Dessa överväganden, som lämpligen jämte systemutvecklingen i övrigt bör göras i samråd med företrädare för de studerande, bör således inte anstå tills registret, efter eventuellt beslut av regeringen om dess inrättande, anmäls till datainspektionen enligt 1 § andra stycket datakungörelsen (1973: 291) eller till dess tillstånd för registret söks, om sådant behövs.

Om regeringen beslutar att registret skall inrättas, hemställer datainspektionen att regeringen med stöd av 5 och 6 §§ datalagen meddelar den föreskriften att ändamålet med registret skall vara administration av studielämplighetsprövning i enlighet med den av regeringen då utfärdade författningen. Avses registret för andra ändamål bör dessa också preciseras.

Informations- och utbildningsfrågor

Ett stort antal remissinstanser stryker under behovet av information om studielämplighetsprovet och lägger synpunkter på utbildningen av provledare och informatörer.

I likhet med flera remissinstanser instämmer *AMS* i att stor uppmärksamhet i informationshänseende måste ägnas de vuxenstuderande av olika slag. Information om provet måste vara ett reguljärt inslag inom kommunal och statlig vuxenutbildning samt vid folkhögskolorna. Den information som ges till syo-funktionärerna måste, menar AMS, huvudsakligen omfatta prövningens funktion och organisation samt provets allmänna utformning. Mer ingående tekniska och metodiska anvisningar kan lätt inge föreställningen att provet ger underlag för individuell vägledning och medför risk för övertolkning av resultaten. Den centrala myndighet som kommer att åläggas informationsansvar för provet föreslås samarbeta med AMS vid utformningen av den information som berörts ovan.

Även *TCO* stryker under arbetsgruppens uppfattning, att speciell uppmärksamhet måste ägnas gruppen vuxenstuderande, vilken till stor del befinner sig utanför det institutionaliserade utbildningsväsendet.

Lärarhögskolan i Malmö vill kraftigt tillstyrka förslaget att frågor rörande provet skall behandlas som en väsentlig del av undervisningen om behörighets- och meritvärderingsfrågor inom den nuvarande utbildningen av syo-konsulenter. Det är också av vikt att i den reguljära fortbildningen för verksamma syo-konsulenter och yrkesvägledare hög prioritet ges åt behörighets- och meritvärderingsfrågor, inklusive studielämplighetsprovet.

Lärarhögskolan i Falun föreslår att samarbete upptas dels med Riksförbundet Hem och Skola, dels med studieförbunden. *Lärarhögskolan i Gävle* finner det angeläget att informationsbroschyren till dem som anmäler sig till provet utarbetas omsorgsfullt och att den innehåller ett flertal exempel på i provet förekommande typer av uppgifter.

Riksförbundet Hem och Skola menar att betydande omsorg måste läggas ned på att informera föräldrar och elever om studielämplighetsprovets utformning och framför allt om dess roll i urvalsprocessen. Förträningens inverkan bör därvid beaktas.

3. Professorstillsättning m. m.

3.1 Utredningen om professorstillsättning

Utredningens uppdrag avser förfarandet vid tillsättning av tjänster som professor och biträdande professor — i det följande gemensamt kallade professorstjänster. Det nu avgivna betänkandet gäller professorstjänsterna vid universitet och högskolor inom UKÄ:s område samt vid jordbrukets högskolor.

3.1.1 Det nuvarande förfarandet

Bestämmelserna om förfarandet vid tillsättning av tjänster som professor och biträdande professor är i stort sett desamma för tjänster vid universitet och högskolor vilka regleras av universitetsstadgan som för tjänster vid jordbrukets högskolor. I den mån inte annat anges i det följande, är bestämmelserna av samma innehåll för tjänster som professor och som biträdande professor.

För UKÄ:s område gäller i huvudsak följande.

Innan icke nyinrättad professorstjänst ledigkungörs, skall bl. a. frågan om tjänstens ämnesinnehåll övervägas. Härvid medverkar institutionen, utbildningsnämnden, fakulteten eller sektionen och UKÄ i förfarandet. Finner UKÄ att tjänsten bör ges ändrat ämnesinnehåll, skall ämbetet överlämna ärendet till regeringen. UKÄ skall närmare ange det av regeringen fastställda ämnesinnehållet, om en beskrivning därav behövs som vägledning vid tillsättningen av tjänsten eller av annat skäl.

Professorstjänster tillsätts av regeringen efter förslag av fakultet eller sektion. Av ledamöterna i fakultet eller sektion får endast professorer och, när fråga är om tjänst som biträdande professor, biträdande professorer delta i behandlingen av tillsättningsärendena. Fakulteten eller sektionen får inte delegera ärendet.

För tjänst som professor finns i allmänhet inte särskilda behörighetsvillkor föreskrivna. I fråga om tjänst som biträdande professor anges däremot att för behörighet till tjänsten fordras att ha styrkt vetenskaplig skicklighet utöver den som fordras för att bli antagen till docent.

Beträffande befordringsgrunder anges i universitetsstadgan följande:

"För befordran till annan ordinarie lärartjänst än tjänst som universitetslektor må ej andra grunder avses eller åberopas än graden av ådagalagd vetenskaplig och, i fråga om tjänst tillhörande teknisk fakultet, jämväl konstnärlig skicklighet i det eller de ämnen tjänsten omfattar. Vetenskaplig eller konstnärlig skicklighet må i fråga om tjänst vid teknisk fakultet även vara visad genom självständigt arbete till teknikens eller byggnadskonstens utveckling.

Vid bedömande av skickligheten skall hänsyn jämväl tagas till ådagalagd skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning."

Professorstjänst tillsätts antingen efter ansökan eller efter kallelse. Endast den får kallas vars skicklighet till tjänsten är uppenbar och vilken anses förtjänt att nämnas framför varje annan som söker tjänsten eller föreslagits till kallelse. Förslag om kallelse kan inom två veckor efter ansökningstidens utgång väckas av varje röstberättigad ledamot av fakulteten eller sektionen. Även sökande kan kallas.

Utom i vissa särskilt reglerade fall, där sakkunnigprövning redan skett, skall fakulteten eller sektionen utse tre eller fyra sakkunniga, så snart sökande anmält sig eller förslag om kallelse väckts. De sakkunniga utses i samverkan med andra svenska universitet och högskolor.

Under den fortsatta handläggningen behandlas först eventuella kallelseförslag. De sakkunniga skall avge yttranden huruvida tillräckliga skäl för kallelse föreligger. Därefter skall fakultetens eller sektionens röstberättigade ledamöter var för sig ta ställning till denna fråga.

Om kallelseförslag inte väckts eller om väckt förslag inte lett till kallelse, skall sökandena genom lärarprov styrka sin skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning. Konsistoriet kan dock befria sökande från sådant prov. Sakkunnig skall avge utlåtande inom tre månader från det han fått handlingarna i ärendet eller, där fråga varit om kallelse, från det att frågan om kallelse förfallit eller av regeringen lämnats utan bifall. Utlåtandet skall innehålla yttrande om varje sökandes skicklighet samt om ordningen mellan de sökande som den sakkunnige bedömer vara behöriga. Om flera än tre anses vara behöriga, skall dock ordningen anges endast mellan de tre främsta. Vid handläggningen i fakulteten eller sektionen skall envar röstberättigad ledamot yttra sig i enahanda utsträckning om sökandenas behörighet och ordningen mellan behöriga sökande. Fakultetens eller sektionens förslag skall innehålla tre förslagsrum, om så många sökande bedöms vara behöriga.

Fakultetens eller sektionens ställningstagande skall, såväl när fråga är om kallelseförslag som annars, överlämnas till UKÄ. Ämbetet avger eget utlåtande till regeringen.

För tjänster vid jordbrukets högskolor gäller följande avvikelser från den redovisade ordningen.

Förslag avges av lärarkollegiet. Handlingarna i ärendet överlämnas till högskolans styrelse, som med eget yttrande sänder in ärendet till regeringen. För vissa tjänster preciseras befordringsgrunderna något mer än i universitetsstadgan. Särskilt anges att det för tjänst inom ämnesområde med försöksverksamhet även krävs förmåga att leda och samordna verksamheten vid institution. Reglerna för tillsättning av tjänster som professor tillämpas med vissa inskränkningar även för tjänster som statsagronom m. m.

3.1.2 Utredningens förslag

Utredningen konstaterar i sina allmänna överväganden, att tidsåtgången i flertalet ärenden om professorstillsättning f. n. överstiger 12 månader och vanligen varierar mellan 10 och 18 månader. Denna långa tillsättningstid är enligt utredningens mening förenad med uppenbara olägenheter, som gör en reform av förfarandet angelägen.

Enligt utredningens uppfattning bör förfarandet vid professorstillsättning inriktas på att snabbt — men med tillgodoseende av kraven på offentlighet och rättssäkerhet — få den aktuella tjänsten tillsatt med en person som kan väntas sköta den väl och därtill bäst bland de sökande. I övrigt anger utredningen som en naturlig utgångspunkt för reformen, att professorstjänster bör tillsättas enligt samma principer som statliga tjänster i allmänhet, i den mån inte tjänsternas särskilda beskaffenhet föranleder särregler. Det som främst skiljer professorstillsättning från tillsättning av statstjänster i allmänhet och som följaktligen främst föranleder särregler är behovet av särskild sakkunnigprövning av de sökandes meriter.

Utredningen understryker vikten av att professorstjänstens ämnesinnehåll och beskaffenhet i övrigt fastställs på ett klargörande sätt, innan tjänsten kungörs ledig.

I fråga om behörighetsregler och befordringsgrunder för professorstjänster innebär utredningens förslag att den pedagogiska skickligheten tilläggs större vikt än f. n. är fallet. Som befordringsgrund vid tillsättning av professorstjänst föreslås gälla graden av sådan vetenskaplig och pedagogisk skicklighet som är av betydelse med hänsyn till tjänstens ämnesinnehåll och beskaffenhet i övrigt. Särskild vikt skall fästas vid vetenskaplig skicklighet, som visats genom egen forskning eller planering och ledning av forskning, samt därutöver även vid pedagogisk skicklighet, som visats genom handledning av forskare, vetenskaplig undervisning eller utarbetande av läromedel för sådan undervisning. I den mån tjänstens beskaffenhet påkallar det, skall som befordringsgrund gälla även annan egenskap såsom klinisk, teknisk eller konstnärlig skicklighet.

Tyngdpunkten i utredningens förslag rör de delar av förfarandet som avser sakkunnigprövning och myndighetsbehandling. För att förenkla och förkorta förfarandet föreslår utredningen, att de vetenskapligt sakkunniga skall ingå i ett särskilt organ på fakultets/sektionsnivå och att detta organ — kallat tjänsteförslagsnämnd — i övrigt sammansätts så att det kan göra en helhetsbedömning av de sökandes olika meriter och upprätta ett tjänsteförslag, som sänds direkt till regeringen. Meningen är att tjänsteförslagsnämnden skall vara aktivt verksam för att utreda och avgöra de ärenden som den har att handlägga och att den skall hålla tidsåtgången under kontroll.

Enligt förslaget skall det i regel finnas en tjänsteförslagsnämnd vid

varje fakultet eller, i fråga om fakultet som är delad i sektioner, varje sektion. Nämnden kommer att ersätta fakulteten/sektionen som förslagsställande myndighet vid tillsättning av professorstjänster. Det har ansetts naturligt att fakulteten/sektionen får ett betydande inflytande över nämndens sammansättning. Utredningen har stannat för att förorda en sammansättning med sju ledamöter enligt följande uppställning:

1 fakultetens/sektionens dekanus som självskriven ordförande (om dekanus önskar bli befriad, får fakulteten/sektionen inom sig välja annan ordinarie lärare till ordförande i stället för dekanus)

2 fast ledamot, tillika vice ordförande, vald av fakulteten/sektionen bland dess ledamöter för tre år[1]

3—4 två fasta ledamöter, valda av fakultetens/sektionens utbildningsnämnd för tre år (dessa ledamöter skall vara väl förtrogna med förhållandena inom forskarutbildning)[1]

5—7 tre tillfälliga ledamöter, motsvarande de nuvarande sakkunniga och alltså utsedda av fakulteten/sektionen för det särskilda ärendet.

Utredningen har också övervägt möjligheten att låta företrädare för de studerande och för annan personal än ordinarie lärare ingå som ledamöter i tjänsteförslagsnämnden. Av flera skäl, bl. a. önskemålet att inte just i fråga om tjänsteförslagsnämnderna föregripa en mera allmän lösning av frågor om samarbetsformerna i anslutning till pågående försöksverksamhet, har utredningen emellertid beslutat att inte lägga fram något förslag av denna innebörd. I stället förordar utredningen att en studerande och en eller, efter beslut av konsistoriet, högst tre arbetstagare inom fakultetens/sektionens verksamhetsområde skall få utses att närvara vid tjänsteförslagsnämndens sammanträden med rätt att delta i överläggningarna men inte i besluten.[2]

En grundtanke i förslaget är att det i huvudsak bör överlämnas åt tjänsteförslagsnämnden att själv finna lämpliga former för arbetet och besluta om lämplig arbetsfördelning.

I motiven understryks vikten av att handläggningen av enkla ärenden inte tillåts ta längre tid än som behövs men framhålls också, att de komplicerade ärendena måste få ta den tid som krävs för att de skall bli ordentligt utredda.

Utredningen förordar, att tjänsteförslagsnämnden i sitt slutliga beslut skall föreslå den sökande som anses böra få tjänsten men att nämnden, om skäl är därtill, också skall ange vilka av de sökande som anses böra komma i fråga i andra och tredje rummen. De nuvarande kompetensförklaringarna skulle därmed försvinna som självständiga element i för-

[1] Särskilda yttranden av Sten Ahrland, Sten Marcusson och Carl G Schmiterlöw.
[2] Särskilt yttrande av Lars G Nilsson.

farandet. Utredningen avvisar också tanken att de vetenskapligt sakkunniga ledamöterna i tjänsteförslagsnämnden skulle obligatoriskt avge särskilda utlåtanden om de sökandes vetenskapliga kompetens. Därvid framhålls bl. a., att tjänsteförslagsnämndens beslut skall innehålla de skäl som bestämt utgången samt att sakkunnig och annan ledamot, som har skiljaktig mening i fråga om utgången eller motiveringen, kommer att vara skyldig att redovisa sin uppfattning i särskilt yttrande till protokollet.

Det nuvarande kallelseförfarandet föreslås bli ersatt med en möjlighet för tjänsteförslagsnämnden att i särskilt angivna fall inbjuda person, som inte sökt ledigförklarad tjänst inom föreskriven tid, att anmäla sig som sökande till tjänsten.

Förslaget innehåller inte några regler om obligatoriska lärarprov. Tjänsteförslagsnämnden skall emellertid ha möjlighet att anordna lärarprov i form av föreläsning eller annat. Nämnden skall också ha möjlighet att kalla sökande att inställa sig inför nämnden för att lämna muntliga uppgifter. Över huvud taget skall det åligga nämnden att vara verksam för att få omständigheter som är av betydelse allsidigt belysta.

I ett särskilt avsnitt av betänkandet behandlar utredningen frågan hur de av utredningen föreslagna reformerna kan komma att påverkas vid ett genomförande av U 68:s förslag. Utredningen finner därvid att de nu föreslagna principerna för tillsättningsförfarandet bör kunna tillämpas även i en högskoleorganisation av det slag som U 68 förordat.

Utredningen föreslår att reformen av förfarandet vid professorstillsättning skall träda i kraft den 1 januari 1975.

3.2 Remissyttrandena

En allmän mening bland remissinstanserna är att det nuvarande förfarandet vid professorstillsättning är onödigt komplicerat och framför allt tar för lång tid i anspråk. Tillsättningstiden bör enligt det stora flertalet remissinstanser kunna minskas avsevärt för de flesta ärenden. Flertalet remissinstanser finner den av utredningen om professortillsättning föreslagna ordningen väl ägnad att uppfylla önskemålen om en kortare handläggningstid.

Det stora flertalet organ inom UKÄ-området och samtliga övriga remissinstanser tillstyrker principerna i utredningens förslag. Framför allt förslagen beträffande behörighetsregler och befordringsgrunder samt inrättande av tjänsteförslagsnämnder vinner bred anslutning. De kritiska synpunkterna är väsentligen koncentrerade till frågorna om tjänsteförslagsnämndens sammansättning (inkl. vissa ledamöters mandattid) och om de särskilda vetenskapligt sakkunniga ledamöterna i nämnden obligatoriskt skall avge skriftliga utlåtanden i varje ärende.

De remissorgan som avstyrker att utredningens förslag läggs till

grund för en reformering av förfarandet vid professorstillsättning — *historisk-filosofiska* och *språkvetenskapliga sektionerna i Uppsala* samt *deras utbildningsnämnder, humanistiska fakulteten i Göteborg* och *dess sektioners utbildningsnämnder, sektionen för maskinteknik i Lund* samt *juridiska fakulteten i Stockholm* och *dess utbildningsnämnd* — anser att nuvarande förfarande med vissa modifieringar bör bibehållas. *Konsistoriet vid universitetet i Stockholm* och *samhällsvetenskapliga fakulteten i Göteborg* är starkt kritiska till stora delar av utredningsförslagen men avstyrker inte att utredningen läggs till grund för en reform.

De remissinstanser som berör frågan om fastställande av ämnesinnehåll och tjänstebeskrivningar tillstyrker i huvudsak utredningens förslag att en beskrivning av ämnesinnehåll och särskilda skyldigheter som är förenade med resp. tjänst skall utarbetas före ledigkungörandet.

Utredningens förslag att en allmän och grundläggande behörighetsregel införs för samtliga universitetslärartjänster tillstyrks eller möter ingen erinran hos remissinstanserna.

De av utredningen föreslagna befordringsgrunderna diskuteras i nästan samtliga yttranden. Stor enighet råder om att vetenskaplig skicklighet skall vara den främsta befordringsgrunden. Även förslaget att hänsyn skall tas till pedagogisk skicklighet hälsas i regel med tillfredsställelse. En allmän mening är dock att denna befordringsgrund skall komma i andra hand.

Enligt *UKÄ*:s mening är de föreslagna bestämmelserna om befordringsgrunder väl ägnade att säkerställa ett allsidigt hänsynstagande till olika sökandes meriter mot bakgrunden av de åligganden som gäller för aktuell tjänst. Härigenom ges enligt UKÄ ökad möjlighet att beakta för tjänsten värdefulla meriter till vilka hänsyn för närvarande endast delvis eller inte alls kan tas. *SFS* tillstyrker förslagen i denna del men hyser farhågor att den pedagogiska meriteringen kan komma helt i skymundan för den vetenskapliga. Svårigheterna att bedöma den pedagogiska skickligheten uppmärksammas i flera yttranden.

Samtliga remissinstanser — med undantag för dem som helt avstyrker utredningens förslag — stöder förslaget om inrättande av till fakulteter/sektioner knutna tjänsteförslagsnämnder med uppgift att avge förslag i tillsättningsärenden. En stor majoritet förordar vidare att sådan nämnds förslag skall inges direkt till regeringen. *Statskontoret* konstaterar att förslaget innebär en avsevärd minskning av antalet beslutsnivåer och — inte minst — antalet i varje tillsättningsärende deltagande befattningshavare.

Beträffande sammansättningen av tjänsteförslagsnämnden samt vissa ledamöters mandattid är remissopinionen splittrad. Allmän enighet föreligger om att i nämnden bör ingå dekanus och tre för varje ärende särskilt utsedda sakkunniga. Vidare föreligger enighet om att fakul

teten/sektionen skall utse åtminstone ytterligare någon ledamot utöver nämndens ordförande och de tre sakkunniga. Så gott som samtliga remissinstanser tillstyrker vidare utredningens förslag att utbildningsnämnden skall utse två ledamöter i tjänsteförslagsnämnden.

Med hänsyn till att de medicinska lärartjänsterna som regel är förenade med kommunala läkartjänster anser *Landstingsförbundet* att en tänkbar lösning för att tillgodose sjukvårdens intressen är att en representant för sjukvårdshuvudmännen ingår som ordinarie ledamot i resp. medicinska fakultets tjänsteförslagsnämnd.

Ett stort antal remissinstanser förordar att tjänsteförslagsnämndens ledamöter, med undantag för ordföranden, skall väljas för varje ärende. Denna ståndpunkt intas av bl. a. *konsistorierna vid universiteten i Lund, Göteborg* och *Umeå* och vid *Chalmers tekniska högskola* samt *SACO, SR* och *Teknologorganisationen Reftec.* Enligt *humanistiska fakulteten i Stockholm* blir det genom en sådan ordning möjligt att regelmässigt till nämnden knyta "den lokala företrädaren för det aktuella ämnesområdet" till nämnden.

UKÄ tillstyrker, liksom *konsistoriet vid tekniska högskolan i Stockholm* och *rektorsämbetet i Luleå,* utredningens förslag om mandattider. För de av utredningen föreslagna mandattiderna talar inte minst, framhåller UKÄ, det behov av kontinuitet och enhetlighet i bedömningen som kommer att krävas som en följd av de vidgade befordringsgrunderna. UKÄ anser att fast ledamotskap i nämnden utesluter misstankar om obehörigt inflytande på nämndens sammansättning som skulle kunna uppkomma, om samtliga ledamöter utom ordföranden skall väljas för varje särskilt ärende.

Relativt få remissinstanser kommenterar den föreslagna närvarorätten för företrädare för de studerande och de anställda. Utredningens förslag på denna punkt tillstyrks av flertalet som berört det. Några remissinstanser anser dock övervägande skäl tala för att företrädare för studerande och anställda skall beredas fullvärdigt ledamotskap. Bl. a. anser *TCO* att utredningens förslag, när det gäller företrädare för de studerande och de anställda, är från allmänna företagsdemokratiska synpunkter diskutabla och förordar att företrädare för studerande och anställda erhåller fullvärdigt ledamotskap. *SFS* kan inte finna någon nackdel i att de studerande och de anställda får utse fullvärdiga ledamöter. SFS stryker i detta sammanhang under att representanter för de studerande och de anställda redan i dag behandlar och deltar i beslut i viktiga och komplicerade ärenden, bl. a. besvär i professorstillsättningsärenden.

Humanistiska fakulteten i Lund och *dess sektioners utbildningsnämnder* samt *samhällsvetenskapliga fakulteten* och *matematisk-naturvetenskapliga fakultetens utbildningsnämnd i Stockholm* avvisar förslaget om närvarorätt för teknisk och administrativ personal.

Den av utredningen föreslagna begränsningen av förekomsten av kompetensförklaringar godtas i allmänhet av remissinstanserna. Förslaget om slopande av obligatoriska sakkunnigutlåtanden kritiseras däremot i det stora flertalet yttranden, i första hand från *universitet* och *högskolor*. Allmänt är man däremot positiv till att de nuvarande långa och utförliga sakkunnigutlåtandena försvinner.

UKÄ anser, med stöd av en stor majoritet av remissinstanserna inom UKÄ-området, att de vetenskapligt sakkunniga ledamöterna bör obligatoriskt avge särskilda skriftliga utlåtanden över de sökandes meriter. Inte minst rättssäkerhetsskäl talar enligt UKÄ för detta, särskilt den enskildes berättigade krav på rättstrygghet. En sådan ordning kommer dessutom att i avsevärd mån underlätta bedömningarna inför nämndens slutliga ställningstaganden. Det kan också enligt UKÄ ifrågasättas om inte antalet besvärsärenden skulle komma att öka om de av de sakkunniga gjorda bedömningarna inte obligatoriskt redovisades i särskilda utlåtanden. Utlåtandena bör starkt begränsas till sitt omfång och koncentreras till de främsta sökandena. Om de sakkunniga ledamöterna helt eller i huvudsak är eniga i sin bedömning, bör de enligt UKÄ avge ett gemensamt utlåtande. Också *SÖ* anser att de sakkunnigas skyldighet att avge särskilda utlåtanden om de sökandes vetenskapliga kompetens bör kvarstå.

Ett tiotal remissinstanser, främst inom de *tekniska fakulteterna,* har emellertid inget att erinra mot utredningens förslag i denna del. *Konsistorierna vid Chalmers tekniska högskola* och *i Linköping* samt *SFS* tillstyrker utredningens förslag. Konsistoriet i Linköping framhåller att förvaltningsarbetet även vid professorstillsättning måste präglas av eljest gängse avvägning mellan effektivitet och fullständighet i beredningen. *Rektorsämbetet vid lantbrukshögskolan* tillstyrker utredningens förslag rörande de sakkunnigas arbete under förutsättning att alla nämndens ledamöter utom ordföranden väljs för varje särskilt ärende.

Flertalet av de remissinstanser som berör det av utredningen föreslagna inbjudningsförfarandet tillstyrker detta. *SFS* pekar dock på den risk som finns att nämnden »binder upp sig» genom att utfärda en inbjudan.

För behörighet till tjänst som universitetslektor fordras att dels ha avlagt doktorsexamen eller ha motsvarande kompetens, dels ha styrkt sig äga pedagogisk skicklighet. Särskilda bestämmelser om befordringsgrunder för tjänst som universitetslektor saknas. I UKÄ:s PM i frågan föreslås att vid tillsättning av lektorstjänst pedagogisk skicklighet skall vara främsta befordringsgrund men även vetenskapliga meriter utöver doktorsexamen (motsv.) tillmätas betydelse.

Remissopinionen är splittrad när det gäller sammanvägningen av befordringsgrunderna pedagogisk skicklighet och vetenskaplig skicklighet.

Ett flertal remissinstanser inom UKÄ-området, bl. a. *konsistorierna i*

Uppsala och *Umeå* samt vid *universitetet i Göteborg* och vid *tekniska högskolan i Stockholm,* samt vid *jordbrukets högskolor* anser att befordringsgrunderna pedagogisk skicklighet och vetenskaplig skicklighet skall ha samma vikt vid tillsättningen av universitetslektorat. Att de nyssnämnda befordringsgrunderna skall ha samma vikt anser även *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* och *SACO.*

Ett relativt stort antal universitets- och högskoleorgan, bl. a. *konsistorierna vid universitet i Stockholm* och vid *Chalmers tekniska högskola* samt *i Linköping,* anser emellertid — liksom UKÄ — att särskild vikt skall läggas vid den pedagogiska meriteringen. Samma ståndpunkt intas av *TCO, SFS* och *Teknologorganisationen Reftec.* SFS säger sig inte kunna acceptera att förslaget att lektorer skall medverka i forskarutbildningen tas till intäkt för att vid tillsättningen av universitetslektorat tillmäta den vetenskapliga meriteringen utslagsgivande betydelse.

Samtliga remissinstanser som berört frågan om förfarandet vid tillsättning av tjänst som universitetslektor anser att, om tjänsteförslagsnämnder inrättas, de bör vara förslagsmyndigheter vid tillsättning av ordinarie tjänster som universitetslektor. I allmänhet finner man då en annan sammansättning av nämnden lämplig, främst när det gäller antalet sakkunniga och den krets dessa skall hämtas ur.

4. De vetenskapliga bibliotekens organisation

4.1 Statskontoret

Statskontoret redovisar synpunkter och förslag rörande en reformering av biblioteksverksamhetens organisation och administration inom universitet och högskolor med beaktande av U 68:s förslag till ändrad institutionell organisation för universitetsväsendet. Statskontorets förslag bygger även på den förutsättningen att nu pågående försöksverksamhet med ett datorbaserat informationssystem för bibliotek, benämnt LIBRIS, efter en provperiod övergår i reguljär drift.

Statskontoret erinrar om att den vetenskapliga litteraturproduktionen nått en sådan omfattning att varje särskilt bibliotek endast kan anskaffa en mindre del av alla nyutkomna publikationer. För den enskilde forskaren har det samtidigt blivit allt svårare att överblicka utbudet av information även inom ett begränsat område. Denna utveckling ställer, enligt statskontorets mening, nya krav på organisation och samarbetsformer för biblioteksverksamheten vid universitet och högskolor.

En administrativ samordning och arbetsfördelning mellan de vetenskapliga biblioteken är, enligt statskontoret, en förutsättning för att den mest betydelsefulla vetenskapliga litteraturen skall kunna anskaffas till vårt land. Statskontoret föreslår mot denna bakgrund bl. a. att huvudbiblioteken inom de läroanstalter som omfattas av U 68:s förslag sammanförs till ett gemensamt forskningsbibliotek för varje av U 68 föreslagen högskola. Detta skulle innebära att samtliga biblioteksresurser — personal, litteratursamlingar, lokaler etc. — inordnas i en gemensam organisation, direkt underställd högskolans styrelse. Statskontoret framhåller att en sådan biblioteksorganisation rent praktiskt kan vara utformad på olika sätt beroende på de lokala förutsättningarna.

I fråga om mindre bibliotek, knutna till institutioner och institutionsgrupper eller fakulteter/sektioner, vilka i dag finns vid sidan om huvudbiblioteken, konstaterar statskontoret att dessa bibliotek — ehuru av varierande storlek — sammantagna representerar betydande resurser ifråga om samlingar och medel till bokinköp. Av den utredning som statskontoret låtit utföra framgår att det föreligger brister i samarbetet mellan huvudbiblioteken och institutionsbiblioteken. Den nuvarande ordningen inbjuder, enligt statskontoret, till att använda betydande resurser för inköp av litteratur till institutionsbiblioteken utan att registrera de förvärvade publikationerna i samkataloger eller på annat sätt sprida kännedom om dem till presumtiva låntagare. Institutionsbiblioteken bör därför enligt statskontorets mening inordnas i den gemensamma biblioteksorganisationen med ställning som filialbibliotek. En integrering av institutionsbiblioteken med huvudbiblioteket vid högskolan skapar

förbättrade möjligheter att på ett rationellt sätt samordna nyförvärv och samlingar inom en högskola.

Statskontoret framhåller att filialbiblioteken bör skötas av biblioteksutbildad personal från huvudbiblioteket och att uppgifterna bör begränsas främst till att tillhandahålla referenslitteratur och annan aktuell litteratur samt att svara för viss låneservice.

För att nyttjarna skall få möjlighet att på ett meningsfullt sätt påverka biblioteksverksamheten inom högskolan föreslår statskontoret att en särskild biblioteksnämnd med planerings- och ledningsuppgifter inom detta område inrättas vid varje högskola.

Beträffande organisationen i övrigt har statskontoret begränsat sina överväganden till mer allmänna riktlinjer för vetenskaplig biblioteksverksamhet. Tre principmodeller redovisas, *dels* en grundmodell närmast avsedd för nyare universitets- och högskolebibliotek, *dels* två alternativa organisationslösningar avsedda för bibliotek på de äldre universitetsorterna. Det som skiljer de olika modellerna åt är graden av centralisering av biblioteksfunktionerna. Statskontoret framhåller samtidigt att organisationens utformning i detalj dock bör vara en angelägenhet i första hand för berörda läroanstalter. Hithörande frågor kan enligt statskontorets mening med fördel överlämnas till de lokala organisationskommittéer som U 68 föreslagit för högskolereformens genomförande.

Statskontoret framhåller, som antytts i det föregående, att en ökad administrativ samverkan och en ökad inbördes specialisering med åtföljande omfördelning av arbetsuppgifter är en nödvändig förutsättning för att möta de nya krav på biblioteks- och dokumentationsservice som växt fram under senare år. För närvarande är ansvaret för att åtgärder i detta syfte kommer till stånd delat mellan kungl. biblioteket, UKÄ och forskningsbiblioteksrådet, samt — i frågor inom dokumentationsområdet — statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFDOK).

Statskontoret har i sin utredning övervägt olika former för en reformering av forskningsbiblioteksrådet till ett centralt ledningsorgan med övergripande ansvar för planering och samordning av forskningsbibliotekens verksamhet. Statskontoret stryker under behovet av ett sådant ledningsorgan, särskilt för den framtida driften av LIBRIS. Två alternativa förslag läggs fram.

Det ena alternativet innebär, att en särskild nämnd inrättas, vilken administrativt knyts till det av U 68 föreslagna högskoleverket (UHÄ). Ett sådant ledningsorgan, benämnt forskningsbiblioteksnämnden, skulle enligt statskontoret på samma sätt som SINFDOK kunna tilldelas såväl beslutande som rådgivande funktioner. Forskningsbiblioteksnämndens kansliresurser bör då inordnas som en enhet i högskoleverkets organisation.

Statskontorets andra alternativ innebär att en helt fristående myndighet, ett biblioteksinstitut, inrättas. Detta alternativ skulle, enligt statskontorets mening, kunna skapa förutsättningar för en framtida utveckling mot en utbyggd, funktionell samverkan mellan forskningsbibliotek, dokumentationscentraler och folkbibliotek.

Ett ställningstagande till frågan om ett centralt ledningsorgan för planering och samordning inom forskningsbiblioteksområdet får, oavsett val av organisation, vissa återverkningar på kungl. bibliotekets ställning och uppgifter.

Kungl. biblioteket är landets nationalbibliotek och skall i denna egenskap förvärva, katalogisera och vårda samt för forskningsändamål tillhandahålla den svenska litteraturen och andra tryckta skrifter på svenska språket. Vidare fungerar biblioteket som lokalt forskningsbibliotek i Stockholm inom områdena humaniora, juridik och samhällsvetenskap.

Kungl. biblioteket har också av hävd vissa gemensamma uppgifter för de svenska forskningsbiblioteken, framför allt ansvaret för redigering och utgivning av accessionskatalogen och nationalbibliografin samt därmed sammanhängande uppgifter avseende katalogisering av tryckta svenska skrifter. Vidare fullgör biblioteket vissa sekretariatsuppgifter åt forskningsbiblioteksrådet.

Enligt statskontorets mening bör kungl. bibliotekets uppgifter som lokalt forskningsbibliotek i Stockholm överflyttas till universitetets nya huvudbibliotek och inordnas i en gemensam biblioteksorganisation för universitet och högskolor i Stockholm. Detta förslag har statskontoret tidigare framfört i en rapport "Vetenskaplig biblioteksservice inom medicin, teknik och naturvetenskap i Stockholm".

Mot bakgrund härav föreslår statskontoret en allmän översyn av kungl. bibliotekets ställning och uppgifter med beaktande av statskontorets förslag om ett särskilt ledningsorgan för gemensamma biblioteksfunktioner.

4.2 Remissyttranden

Statskontorets förslag har i stort sett fått ett positivt mottagande i remissyttrandena. Från bibliotekshåll hälsas med tillfredsställelse att statskontoret nu lagt fram den rapport som får anses som den slutliga och sammanfattande produkten av ett omfattande utredningsarbete, som sedan år 1967 ägnats de vetenskapliga biblioteken. Man saknar dock i allmänhet vissa internationella utblickar inom ett område, där utvecklingen framtvingar en allt större internationell inriktning och förutsätter ett ökat samarbete över gränserna.

Statskontorets förslag att samtliga huvudbibliotek vid de läroanstalter på en och samma högskoleort som omfattas av U 68:s förslag organisatoriskt och administrativt skall sammanföras till ett bibliotek tillstyrks,

utifrån givna förutsättningar, bl. a. av *RRV*, *SÖ*, *nämnden för socionomutbildning*, *bibliotekshögskolan* och *LO*. Remissinstanserna vid *universitet* och *högskolor* ansluter sig i regel till grundprinciperna i förslaget men anser ibland att statskontoret borde ha haft en mera nyanserad uppfattning om värdet av en centralisering.

Kungl. biblioteket, *forskningsbiblioteksrådet* och *Sveriges allmänna biblioteksförening* framhåller, att en formell enhetlighet inte får dominera på bekostnad av vad som lokalt är mest funktionellt. Detta gäller särskilt den av statskontoret föreslagna gemensamma biblioteksorganisationen i Stockholm. Denna avstyrks även av *rektorsämbetena vid universitetet i Stockholm*, *karolinska institutet* och *tekniska högskolan i Stockholm* samt av *Svenska Bibliotekariesamfundet*. Enligt *forskningsbiblioteksrådet* skulle de rationaliseringsvinster, som man avser att uppnå genom att slå samman stora och väletablerade bibliotek i Stockholmsregionen, på ett bättre sätt kunna åstadkommas genom olika former av samverkan, bl. a. de som med nödvändighet blir följden av uppbyggnaden av ett datorbaserat informationssystem för bibliotek (LIBRIS). Liknande synpunkter framförs av *kungl. biblioteket* och *Vetenskapsakademien*. *Rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola* avvisar tanken på ett inlemmande av högskolans bibliotek i en större organisation. *SACO* finner i detta sammanhang anledning påpeka, att beslutanderätten bör förläggas inom biblioteken, eftersom fackmannainflytandet utgör en förutsättning för effektiv planering.

RRV framhåller, att en eventuell annan högskoleorganisation än den av U 68 föreslagna måste föranleda ytterligare överväganden i denna fråga. Om en uppdelning på flera högskolor på vissa orter därvid skulle bli aktuell, skulle verket förorda, att biblioteksfunktionerna fullgjordes inom varje högskola, eftersom biblioteksverksamheten bör ses som en servicefunktion inom varje enhet.

UKÄ anser att förutsättningarna för den av statskontoret föreslagna ordningen synes ha ändrats efter U 68-beredningens förslag om regionala styrelser. UKÄ utgår ifrån att de föreslagna organisationskommittéerna under alla omständigheter får möjlighet att utforma organisationen och administrationen av resp. bibliotek efter de lokala förutsättningarna samt att biblioteksexpertis ingår i kommittéerna vid behandling av dessa frågor.

Statskontorets förslag att institutionsbiblioteken skall inordnas i en gemensam biblioteksorganisation och där få ställning som filialbibliotek tillstyrks av flertalet remissinstanser som yttrat sig i frågan. *Kungl. biblioteket*, *UKÄ*, *överbibliotekarierna vid universiteten i Lund*, *Göteborg* och *Umeå* samt vid *Chalmers tekniska högskola* och *högskolan i Linköping* ansluter sig till uppfattningen, att en samordning innebär en förbättrad service åt låntagarna och kan medföra en mer funktionell organisation av institutionsbibliotekens samlingar och kataloger. *Rektors-*

ämbetet vid karolinska institutet anser, att en hel del utredningsarbete fortfarande återstår på detta område. *Statens råd för atomforskning* och *rektorsämbetet vid tekniska högskolan i Stockholm* anser att institutionsbiblioteken även i framtiden organisatoriskt bör knytas till institutionerna och inte som filialbibliotek integreras i större enheter. *SFS* förutsätter att lokalfrågorna löses så att institutionsbiblioteken kan förläggas i omedelbar anslutning till resp. institutions övriga lokaler. Bland *fakulteter* och *utbildningsnämnder* är meningarna delade i denna fråga. Vissa uttalar oro för att en samordning med huvudbiblioteket skall innebära en utarmning av institutionsbiblioteken, andra menar att flera fördelar kan vinnas.

Förslaget om biblioteksnämnder för planering och samordning av biblioteksverksamheten tillstyrks av dem som yttrat sig i frågan. Till dessa hör *kungl. biblioteket, UKÄ, forskningsbiblioteksrådet, rektorsämbetet i Lund, SFS, Sveriges allmänna biblioteksförening* och *Svenska Bibliotekariesamfundet. Forskningsbiblioteksområdet,* som framhåller att en sådan nämnd redan existerar vid flera bibliotek, förutsätter att överbibliotekarien skall vara ordförande i nämnden, något som statskontoret inte har berört. För att öka medinflytandet hos de anställda föreslår *överbibliotekarien vid universitetet i Lund* inrättande av en särskild biblioteksstyrelse.

Vad avser den inre organisationen i övrigt och graden av centralisering av biblioteksfunktionerna tillstyrker bl. a. *RRV, riksarkivet* och *UKÄ* att statskontorets förslag läggs till grund för organisationen av de vetenskapliga biblioteken. Remissinstanserna vid *universitet* och *högskolor* synes ha samma uppfattning, dock betonas i allmänhet vikten av att hänsyn tas till lokala förhållanden, i synnerhet vid äldre läroanstalter. *Medicinska fakulteten i Göteborg,* som är starkt kritisk mot statskontorets utredning i dess helhet, framhåller att avnämarnas intressen bäst tillvaratas av en långt driven decentralisering och inte av en centralisering av biblioteksorganisationen.

Frågan om ett centralt ledningsorgan har fått stort utrymme i de flesta yttrandena. Behovet av ett ledningsorgan vitsordas allmänt, men det råder delade meningar huruvida ledningsorganet bör knytas till UKÄ (UHÄ), eller ha en fristående ställning.

RRV konstaterar, att sambandet mellan de vetenskapliga biblioteken och den högre utbildningen och forskningen är så starkt att den centrala ledningen för biblioteksverksamheten bör ingå i högskoleverkets uppgifter. RRV framhåller vidare att ett särskilt organ, som administrativt skall kunna repliera på UHÄ, bör svara för LIBRIS och för bibliografisk dokumentation, detta för att verket inte skall belastas med uppgifter av driftkaraktär. Även *nämnden för socionomutbildning* och *SINFDOK* förordar en administrativ anknytning av ledningsorganet till UHÄ. *UKÄ* framhåller att planeringen av bibliotekens utveckling i

skilda hänseenden och på skilda nivåer bör ske i nära kontakt med planeringen av utbildnings- och forskningsorganisationen. Ämbetet anser vidare att en särskild planeringsberedning för basresurser bör finnas på central nivå. I denna beredning förutsätts biblioteksfrågorna få en central roll. *LO* finner att forskningsbiblioteksrådet borde kunna reformeras till ett centralt organ och *SACO* förordar en administrativ uppbyggnad som är likartad den som de nuvarande forskningsråden har.

Kungl. biblioteket och *forskningsbiblioteksrådet,* vilka i princip tillstyrker ett ledningsorgan direkt underställt regeringen, anser att frågan är så komplicerad att den, innan ställning kan tas, kräver en mer utförlig analys än den statskontoret redovisat. *SÖ, statens naturvetenskapliga forskningsråd* och *statens råd för atomforskning, rektorsämbetet vid lantbrukshögskolan, styrelsen för veterinärhögskolan, Sveriges allmänna biblioteksförening* och *Svenska Bibliotekariesamfundet* förordar att ett fristående biblioteksinstitut inrättas, bl. a. mot den bakgrunden att utvecklingen inom angränsande områden snabbt kan aktualisera att hela informations- och dokumentationsproblematiken ses i ett större sammanhang med räckvidd även utanför UKÄ:s ansvarsområde.

De remissinstanser vid *universitet* och *högskolor* som yttrat sig i denna fråga förordar praktiskt taget enhälligt ett fristående biblioteksinstitut. Allmänt framhålls betydelsen av ett nära samarbete mellan detta institut och högskoleverket. *Rektorsämbetet i Umeå* förordar att myndigheterna i fråga skall vara representerade i varandras styrelser. *Rektorsämbetet i Uppsala* framhåller att ledningsorganet inte får bli en alltför byråkratisk organisation; vissa rådgivande beredningar knutna till institutet bör kunna överta uppgifter som nu fullgörs av forskningsbiblioteksrådet. *Rektorsämbetet vid Chalmers tekniska högskola* anför, att alternativet med ett fristående organ är att föredra med hänsyn till samordningen mellan å ena sidan universitets- och högskolebibliotek och å andra sidan övriga forskningsbibliotek. *Rektorsämbetet* m. fl. *i Linköping* framhåller, att alternativet med ett fristående biblioteksinstitut skapar bättre förutsättningar för en utbyggd samverkan mellan forskningsbibliotek, dokumentationscentraler och folkbibliotek. Ett sådant institut kan inte, framhålls det vidare, knytas till någon existerande statlig organisation utan måste kunna stå neutralt i förhållande till befintliga bibliotek. *Rektorsämbetet vid universitetet i Stockholm,* slutligen, avstyrker förslaget om ett centralt ledningsorgan inom biblioteksområdet. Enligt ämbetet bör de vetenskapliga biblioteken underställas i första hand vederbörande centrala ämbetsverk.

Statskontorets förslag om en översyn av kungl. bibliotekets ställning tillstyrks nästan utan undantag av de remissinstanser som behandlat frågan. *Kungl. biblioteket* betonar att en sådan utredning är en förutsättning för att statsmakterna skall kunna ta ställning till flera av de omfattande förslag som statskontoret fört fram. Biblioteket framhåller

vidare att dess ansvar för bibliotekservice åt universitetet i Stockholm inom ämnesområdena humaniora, juridik och samhällsvetenskap bör bibehållas till dess den nya huvudbiblioteksbyggnaden i Frescati är klar; härefter är en inriktning mot nationalbiblioteksuppgifter önskvärd. *Forskningsbiblioteksrådet* anser att en organisationslösning med ett centralt ledningsorgan aktualiserar en utredning rörande såväl kungl. biblioteket som SINFDOK. *UKÄ* har samma uppfattning. *Överbibliotekarien vid universitetet i Göteborg* framhåller önskvärdheten av att kungl. bibliotekets nationalbibliografiska och övriga centrala uppgifter inordnas i det av statskontoret föreslagna biblioteksinstitutet.

FÖREDRAGANDEN

1. Inledning

I de senaste årtiondenas omdaning av det svenska samhället intar de stora utbildningsreformerna en central plats. Utbildningen har setts som ett väsentligt instrument för att befästa demokratin och utjämna olikheter i fördelningen av välfärd, inflytande och möjligheter till kulturell upplevelse. För medborgarna gemensamma referensramar främjar förståelse och samverkan. Detta har varit och är ett viktigt argument för att inom utbildningsväsendet — med delvis olika innebörd på olika nivåer — eftersträva en sammanhållen organisation.

Förskolan kommer, när den utvecklats och når i varje fall alla 6-åringar, att få avsevärd betydelse då det gäller att ge barnen lika förutsättningar. Den nioåriga obligatoriska skolan ger redan alla i åldern 7—16 år en allmän medborgerlig utbildning. Mellan 80 och 90 procent av en årskull påbörjar också utbildning i gymnasieskolan före 19—20 års ålder.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas dem som efter grundskolan lämnar utbildningsväsendet utan någon yrkesförberedande utbildning. Dessa elever kommer främst från arbetarhem. Även i elevernas val av studievägar inom gymnasieskolan återspeglas skillnader i social bakgrund. Till de linjer som i första hand ger förberedelse för fortsatta studier rekryteras till övervägande del elever från hem med studietradition.

Den sociala snedrekryteringen är än mer markant i fråga om den högre utbildningen. Trots den kraftiga expansionen av denna utbildning under 1960-talet gick vid slutet av detta årtionde bara nio procent av barnen från arbetarhem vidare till studier vid universitet och högskolor. Detta skall jämföras med en genomsnittssiffra för övergång till sådana studier på över 20 procent. De senaste åren har andelen studerande från arbetarhem i stort inte förändrats. Den sociala rekryteringen är särskilt sned i fråga om utbildningar som traditionellt leder till yrken med hög prestige och goda löneförhållanden.

Till rekryteringsbilden hör de senaste årens minskade tillströmning till högre utbildning. Den hänger bl. a. samman med den nya situation på arbetsmarknaden som mött dem som utbildats vid främst de filosofiska fakulteterna. De examinerade har ofta inte fått arbeten som svarat mot deras förväntningar, vilka varit grundade på den osedvanligt gynnsamma arbetsmarknadssituationen för dessa grupper fram till slutet av 1960-talet. En följd har blivit att intresset för högre studier totalt sett

har minskat. Det är sannolikt att rekryteringen av studerande från grupper utan studietradition särskilt har hämmats.

Det är utomordentligt angeläget att socialt utjämna rekryteringen till den högre utbildningen och mellan dess olika delar. En rad av mina förslag i det följande är avsedda att främja detta syfte.

En viktig fördelningsaspekt i fråga om den högre utbildningen är också könsfördelningen. Kvinnorna är totalt sett underrepresenterade och det finns i stort sett inga tendenser till ökning av andelen kvinnor. Allvarligt är att könsfördelningen i enskilda utbildningar är mycket ojämn. Ofta är kvinnorna underrepresenterade i just de utbildningar som hittills lett till högre betalda yrken.

Att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor är ett långsiktigt arbete, där insatser på utbildningsområdet måste samordnas med andra insatser. Självfallet måste dock handlingsmöjligheterna på kort sikt tas till vara. Därför måste också strävandena till jämställdhet mellan män och kvinnor prägla det fortsatta arbetet med reformeringen av den högre utbildningen.

Sedan några år pågår en omfattande internationell debatt om utbildningens roll för förändringarna i samhället. En allmän erfarenhet har nämligen varit att utbildningsexpansionen under 1960-talet endast i begränsad utsträckning bidragit till en jämnare fördelning av bl. a. välfärd. I många industriländer har man mot denna bakgrund kommit att betona att utbildningspolitiken måste vara en av flera delar i en social politik i vid mening. Man förnekar inte att utbildningen har en vital roll, men man ser den som ett instrument bland andra.

Det finns debattörer och forskare som företräder en mer pessimistisk syn. Många hävdar att inte ens kraftfulla utbildningsinsatser leder till någon nämnvärd utjämning bl. a. ekonomiskt. Somliga menar att utbildning i institutionaliserad form t. o m. förstärker ojämlikheten i samhället. Andra, som främst tagit fasta på utbildningens innehåll och metod, underkänner den hittillsvarande pedagogiken och söker utveckla en frigörande pedagogik, som skall skapa medvetenhet och politisk handlingsberedskap och därmed på längre sikt ett mer jämlikt och människovärdigt samhälle.

Debatten har förts i olika miljöer och länder med skiftande politiska, ekonomiska och kulturella förhållanden. Det finns emellertid likartade drag i de erfarenheter som gjorts och i de slutsatser man drar. Det står numera klart för alla att det är svårt att påverka samhällsutvecklingen med enbart utbildningspolitiska medel. Det behövs ett bredare register av åtgärder för att en önskvärd ekonomisk, social och kulturell utjämning skall komma till stånd. Utbildningspolitiken måste här samverka med insatser på områden som arbetsmarknadspolitik, regionalpolitik, socialpolitik och kulturpolitik.

De senaste årtiondenas reformer i fråga om förskola, grundskola,

gymnasieskola och vuxenutbildning bör nu fullföljas genom reformer som gör också den högre utbildningen tillgänglig för nya grupper av medborgare. Detta förutsätter att den högre utbildningen i ökad utsträckning planeras och fördelas på olika grupper, olika regioner och olika utbildningsformer utifrån fördelningspolitiska utgångspunkter. Villkoren för tillträde till högre utbildning måste förändras för att möjliggöra en breddad rekrytering. Det är emellertid inte — som bl. a. erfarenheterna från vuxenutbildningen visar — tillräckligt att inom det traditionella utbildningssystemet ge allt fler människor tillfälle till studier. Också utbildningens innehåll, organisation och lokalisering måste medvetet planeras för att tillgodose nya gruppers behov.

Statsmakternas beslut år 1968 att sammanföra gymnasium, fackskola och yrkesskola till *en* skolform, gymnasieskolan, var ett betydelsefullt steg på vägen mot att jämställa olika utbildningsvägar efter den obligatoriska skolan (prop. 1968: 140, SU 1968: 195, rskr 1968: 404). Ett annat viktigt steg i denna riktning var 1972 års principbeslut om gymnasieskolans kompetensvärde (prop. 1972: 84, UbU 1972: 31, rskr 1972: 240). Beslutet innebär att samtliga linjer i gymnasieskolan direkt eller efter viss komplettering skall ge allmän behörighet för högre studier.

Redan som följd av detta beslut kommer många fler än f. n. att få tillträde till högre utbildning. Så blir fallet för än fler genom att möjligheterna vidgas att vinna tillträde till högre utbildning på grundval av ålder och arbetslivserfarenhet. Detta är viktigt för att kompensera dem som i sin ungdom fått en mer begränsad utbildning. Detsamma gäller om ett annat led i 1972 års riksdagsbeslut, nämligen att arbetslivserfarenhet och resultat av studielämplighetsprov skall — vid sidan av betyg från gymnasieskolan — kunna vara meriter vid urval till högre utbildning med begränsat antal platser. I alla dessa frågor kommer jag i det följande att lägga fram förslag, grundade på kompetenskommitténs (KK) betänkande (SOU 1974: 71) Om behörighet och antagning till högskolan.

Inom några år kommer alltså huvuddelen av 18—19 åringarna och det stora flertalet medborgare över 25 år att ha allmän behörighet för högre studier. Rekryteringen till högre utbildning med begränsad antagning kommer också att bli mera allsidig genom mera differentierade urvalsregler. Inte minst i detta perspektiv är det nödvändigt att bygga upp ett utbildningssystem som svarar mot behov, förutsättningar och önskemål hos alla de grupper som nu har möjlighet att få del i högre utbildning. För att grundtankarna bakom 1972 års riksdagsbeslut verkligen skall slå igenom måste, som jag ser det, det samlade utbudet av eftergymnasial utbildning breddas och differentieras. Vidare måste utbildningens organisation och former anpassas till en förändrad rekryteringssituation.

Vad jag senast anfört berör i hög grad möjligheterna för yrkesverksamma att utnyttja universitets- och högskoleorganisationen. Vid de filosofiska fakulteterna har andelen nyinskrivna över 25 år redan ökat väsentligt. Det är viktigt att äldre studerande kan få sina utbildningsbehov tillgodosedda även inom andra områden än de nuvarande filosofiska fakulteternas. Ett mer varierat utbildningsutbud är av stor vikt för att bredda rekryteringen till den högre utbildningen. Den yrkestekniska högskoleutbildning som jag kommer att föreslå i det följande på grundval av 1968 års utbildningsutrednings (U 68) förslag i betänkandet (SOU 1973: 12) Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning är ett sätt att möta behov av detta slag. Denna utbildning är av principiell betydelse också genom att den anknyter till mer utpräglat yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan och därigenom bidrar till att vidga högskolebegreppet.

För att vidareutveckla studiemöjligheterna på högskolenivå för äldre och yrkesverksamma krävs också en utformning av det studiesociala stödet som är anpassad till behoven hos dem som efter ett antal års yrkesarbete vill påbörja eller återgå till högre utbildning. Jag avser att inom kort föreslå regeringen att lägga fram en proposition på grundval av bl. a. de förslag som lämnats av kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) i betänkandet (SOU 1974: 62) Studiestöd åt vuxna.

Social utjämning är ett nödvändigt men inte ensamt tillräckligt villkor för politisk, social och ekonomisk demokrati. Av medborgarna krävs bl. a. också solidaritet och en demokratisk grundsyn, som måste slå igenom på samhällets skilda områden.

Debatten kring formerna för den högre utbildningens planering och ledning erbjuder intressanta exempel på skilda tolkningar av demokratibegreppets innebörd. För mig är det angeläget att slå fast att den högre utbildningen liksom andra grenar av den offentliga verksamheten skall tjäna alla medborgare. Den måste därför stå under inseende och inflytande av de valda, politiskt ansvariga samhällsorganen. Den högre utbildningen kan aldrig få vara en angelägenhet uteslutande eller ens i första hand för dem som är verksamma i den. Det är samtidigt självklart att de ofta unika kunskaper och erfarenheter som dessa har skall tas till vara i främst den lokala planeringen och ledningen av universitet och högskolor. Här liksom inom företag och andra institutioner är givetvis också demokratiska arbetsformer av betydelse för de enskildas och därmed för verksamhetens utveckling.

Den traditionella anknytningen till forskning ger universitetsutbildningen ett särdrag. Det gäller att vidareutveckla denna anknytning till alla delar av den högre utbildningen. För den högre utbildningens roll i samhällsutvecklingen är en problemorientering av utbildningen i fråga om innehåll och verksamhetsformer av central betydelse. En kritisk medvetenhet, stimulerad av bl. a. utbildningens anknytning till veten-

skaplig verksamhet, kan i fråga om yrkesinriktad utbildning bidra till samhällsförändring genom förnyelse av arbetslivet. Samtidigt kan studerande med yrkeserfarenhet och nya former för samspel mellan utbildningen och yrkeslivet berika utbildningen och forskningen vid universitet och högskolor och bidra till att inrikta dem mot nya problemområden.

Utbildning och arbetsmarknad är ömsesidigt beroende av varandra: samtidigt som bl. a. den högre utbildningen måste syfta till att tillgodose samhällets behov av kvalificerad arbetskraft, anpassas delvis arbetsmarknadens krav efter tillgången på utbildade och deras inriktning. Detta beroendeförhållande innebär en spänning, som det är en utbildningspolitisk uppgift att söka lösa upp. Det är tydligt att de senaste årens sviktande tillströmning till högre utbildning hänger samman med en obalans mellan utbildningens inriktning och efterfrågan på utbildning på arbetsmarknaden. De traditionella "akademikeryrkena" har inte kunnat ta emot hela utbudet av utbildade vid de filosofiska fakulteterna. Samtidigt har nya utbildningsbehov inte kunnat mötas i tid.

Frågan om anknytning mellan den högre utbildningen och arbetsmarknaden måste mot denna bakgrund ägnas ökad uppmärksamhet. Detta leder till krav på andra inslag av yrkesförberedelse i den "filosofiska" utbildningen än de traditionella. Vidare måste nya utbildningar utvecklas, som svarar mot de utbildningsbehov som nu alltmer gör sig gällande. Det gäller att finna vägar för en sådan förnyelse av det samlade utbudet av högre utbildning och samtidigt att finna instrument för en mer balanserad kvantitativ utveckling av den högre utbildningen, bl. a. i förhållande till arbetsmarknaden.

Sammanfattningsvis ser jag följande huvuduppgifter för den närmaste periodens reformarbete i fråga om den högre utbildningen:

att ytterligare öka utbildningens tillgänglighet, särskilt för andra studerandegrupper än de traditionella, och därmed främja den sociala utjämningen,

att bredda och differentiera det samlade utbildningsutbudet, särskilt med hänsyn till anknytningen till arbetsmarknaden och förnyelsen av arbetslivet,

att demokratisera utbildningens organisation och anpassa dess verksamhetsformer till en mer allsidig rekrytering av studerande.

Ett genomgående drag i detta reformarbete bör vara att underlätta för den enskilde att planera sin utbildning så att studier varvas med verksamhet i arbetslivet, dvs. att på olika sätt främja principen återkommande utbildning.

En utveckling av den högre utbildningen efter dessa riktlinjer, som redan delvis inletts, är inte något för vårt land unikt. Det finns flera gemensamma nämnare i utvecklingen av den högre utbildningen inom de högindustrialiserade länderna. Markant har varit och är en strävan att

göra utbildningsutbudet mer varierat och mera överensstämmande med kraven från både individer och samhälle. Nya och mer flexibla utbildningsvägar på högskolenivå har tillkommit i en rad länder. Man har skapat kortare yrkesinriktade högskoleutbildningar. Man har också sökt att göra högre utbildning av mer traditionellt slag mer lämpad för de studerande i förhållande till den situation på arbetsmarknaden som kan förutses. Som exempel kan nämnas den snabba tillväxten av "community colleges" i Kanada och USA och införandet av kortare — tvååriga — utbildningar inom den traditionella högre utbildningen i England och Frankrike under de senaste åren.

Strävan att öppna den högre utbildningen för nya studerandekategorier och då inte minst vuxna med arbetslivserfarenhet har också varit en väsentlig drivkraft i utvecklingen i många industriländer. Detta har särskilt gällt länder som under 1970-talet upplevt en relativ minskning i efterfrågan på högre utbildning från de traditionella studerandegrupperna, t. ex. Frankrike, Japan, Kanada och USA. Bakom dessa strävanden har i hög grad legat principen återkommande utbildning. Den högre utbildningen har allt mer kommit att ses i ett bredare samhällsperspektiv, ekonomiskt och arbetsmarknadsmässigt liksom i fråga om möjligheter att nå nya och större grupper av människor.

En fortsatt utveckling av den svenska högre utbildningen i den angivna riktningen måste enligt min mening främjas genom förändringar i flera avseenden. Det gäller att i ökad utsträckning se och behandla olika slag av högre utbildning tillsammans, inte minst att utveckla nya utbildningar där resurser från skilda håll kombineras. Det gäller att förbättra möjligheterna att inom ramen för de totalt tillgängliga resurserna göra avvägningar mellan olika sektorer och slag av utbildning. Det gäller samtidigt att i planeringen av utbildningens inriktning och omfattning finna smidiga former för hänsynstagande till såväl individernas önskemål och behov som samhälls- och arbetslivets behov. Det gäller att öka utbildningens geografiska tillgänglighet och ta till vara olika orters speciella förutsättningar för högre utbildning. Det gäller slutligen att skapa en organisation för den högre utbildningen som främjar ett samspel mellan utbildningsenheterna och det omgivande samhället och som ger betydande utrymme för lokala initiativ och inflytande för dem som är verksamma i utbildningen och forskningen.

De förslag som lagts fram av U 68 i betänkandet (SOU 1973: 2) Högskolan och av den inom utbildningsdepartementet tillkallade U 68-beredningen i promemorian (Ds U 1974: 6) Högskolereform syftar till sådana förändringar. Tillsammans med KK:s förslag utgör U 68:s och beredningens förslag grunden för den högskolereform som jag nu kommer att förorda.

I det följande kommer jag att behandla också frågor som rör dels gymnasieskolan och viss annan utbildning inom grundskolans nuvarande

kompetensområde, dels lärarutbildningen. Jag har i dessa frågor samrått med statsrådet Hjelm-Wallén. Jag kommer vidare att behandla frågor som rör bl. a. jordbrukets högskolor. I dessa frågor har jag samrått med chefen för jordbruksdepartementet.

2. Högskoleutbildningens avgränsning — allmän behörighet

2.1 Ett nytt högskolebegrepp

I direktiven till U 68 angav dåvarande chefen för utbildningsdepartementet att det eftergymnasiala utbildningsområdet består av dels universitet och högskolor, dels ett stort antal utbildningslinjer utanför universitetssektorn, däribland en del som bygger på enbart grundskola. Avgörande för om en utbildning skall betecknas som eftergymnasial eller ej borde vara om den är eller kan vara ett alternativ till klart eftergymnasial utbildning.

Frågan om gränsdragningen mellan gymnasial och eftergymnasial utbildning behandlades strax därefter i prop. 1968: 140 angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet. I denna proposition lades fram förslag om bl. a. den integrerade gymnasieskolan. Departementschefen anförde (s. 143) att av praktiska skäl mellanskolebegreppet — numera gymnasieskolebegreppet — borde ges en vid tolkning så att i varje fall all utbildning som vid den aktuella tidpunkten fick statsbidrag via anslaget till kommunala gymnasiala skolor omfattades av begreppet. Arbetet inom kompetensutredningen och U 68 beräknades komma att skapa klarhet i avgränsningsfrågorna.

I samband med 1972 års riksdagsbeslut om gymnasieskolans kompetensvärde, grundat på kompetensutredningens förslag, togs — i avvaktan på bl. a. resultatet av U 68:s arbete — ingen ställning till det eftergymnasiala områdets avgränsning (prop. 1972: 84 s. 112, UbU 1972: 31, rskr 1972: 240).

U 68 vill med sitt förslag till högskolebegrepp skapa bättre förutsättningar för planering och organisation inom ett fält av utbildningar som från de studerandes eller arbetsmarknadens synpunkt är jämförbara med eller alternativ till varandra. Med denna utgångspunkt kan enligt utredningen högskoleutbildningen avgränsas endast genom en uppräkning av de utbildningar som förts dit. Utbildningslinjer, för vilka avslutad gymnasial utbildning är formellt behörighetsvillkor, kommer då att ingå i högskolan tillsammans med linjer, för vilka lägre behörighetskrav gäller men vilka för de studerande är eller kommer att vara alternativ till de förra linjerna. U 68 stryker under att gränsdragningen mellan gymnasieskola och högskola måste omprövas fortlöpande.

Jag anser den av U 68 föreslagna termen högskoleutbildning ända-

målsenlig som sammanfattande beteckning för utbildning som hittills brukat betecknas som eftergymnasial. I fortsättningen använder jag denna term eller, då det särskilt behöver markeras att forskarutbildning och annan utbildning på motsvarande nivå inte innefattas, termen grundläggande högskoleutbildning. Grundläggande är i detta sammanhang enbart uttryck för att utbildningen kan utgöra grund för forskarutbildning m. m. Termen innebär alltså exempelvis inte att det är fråga om utbildning som den enskilde måste gå igenom i ungdomsåren.

Högskola bör formellt vara en samlande benämning för högskoleutbildningen och den därtill knutna forskningen. Jag kommer i det följande att använda termen högskola också i analogi med termerna grundskola och gymnasieskola. Frågan om benämningen av själva enheterna för högskoleutbildning och, i förekommande fall, forskning tar jag upp i samband med den institutionella organisationen.

U 68:s grundtankar beträffande ett vidgat högskolebegrepp har fått stöd hos det stora flertalet remissinstanser. Den diskussion som förts om anknytningen av utbildningarna på kulturområdet till högskoleutbildningen i övrigt bör dock nämnas. Vissa remissinstanser hävdar att dessa utbildningar genom sin karaktär och sitt innehåll har ett samband med verksamheten på kulturområdet som är viktigare än sambandet med annan högskoleutbildning. Detta leder enligt dessa remissinstanser till slutsatsen att utbildningarna på kulturområdet bör lämnas utanför eller i varje fall endast delvis beröras av den av U 68 föreslagna högskolereformen.

För egen del anser jag det viktigt att högskolebegreppet vidgas i enlighet med U 68:s förslag. Detta ger bättre förutsättningar för en rationell utbildningsplanering och ökar individernas och arbetsmarknadens möjligheter att få överskådlig information om utbildningsutbudet. En vidgning är väsentlig också som grund för en mer likartad värdering av skilda utbildningar efter ungdomsskolan och för att förbättra olika utbildningars kontakt och samspel med forskning och forskarutbildning.

För att fördelarna med en vidgning av högskolebegreppet skall nås, t. ex. i fråga om forskningsanknytningen, behövs viss institutionell enhetlighet. Samtidigt behöver emellertid ett inordnande av olika utbildningar inom ett vidgat högskolebegrepp ingalunda utesluta att man vid utformningen av organisationen tar hänsyn till varierande förutsättningar för olika utbildningar och enheter. Jag får anledning att i det följande återkomma till sådana frågor. I detta sammanhang vill jag slå fast den principiella vikten av en helhetssyn på den högre utbildningen mot bakgrund av de senaste årtiondenas reformering av skolan.

Det är enligt min mening viktigt att de berörda utbildningarna på kulturområdet inte isoleras från den fortsatta utvecklingen av högskoleutbildningen som helhet. De bör därför tillhöra högskolan.

En del remissinstanser önskar en mera principiell avgränsning av högskoleutbildningen från den gymnasiala utbildningen än den av U 68 förordade. Sålunda föreslår bl. a. skolöverstyrelsen (SÖ), KK och Tjänstemännens centralorganisation (TCO) att högskoleutbildningen generellt skall avgränsas med hjälp av de allmänna behörighetskraven för högre studier. U 68-beredningen har i anslutning härtill anfört att det enligt beredningens mening på sikt bör råda identitet mellan utbildning, för vilken de allmänna behörighetskraven gäller, och utbildning som betraktas som högskoleutbildning. Först måste man emellertid enligt beredningen se över vissa utbildningar som berörs av U 68:s förslag och för vilka f. n. krav på gymnasial förutbildning inte gäller.

Jag delar U 68:s m. fl. bedömning att den närmare avgränsningen av högskolan inte kan göras en gång för alla utan måste omprövas i takt med att olika utbildningar liksom utbildningsorganisationen som helhet utvecklas. Både för skol- och högskolemyndigheternas planering och för informationen till enskilda och på arbetsmarknaden är det givetvis av värde att avgränsningen så långt möjligt förankras i en princip som gör gränsdragningsfrågorna lätthanterliga. En sådan princip är att låta högskolan utgöras av de utbildningar för vilka de allmänna behörighetskraven för högre studier gäller.

Enligt 1972 års riksdagsbeslut skall allmän behörighet för högre studier tillkomma den som dels genomgått minst tvåårig linje i gymnasieskolan med fullständiga studiekurser, dels har kunskaper i svenska och engelska motsvarande minst två årskurser på gymnasieskolans sociala linje. Till frågor om alternativa vägar att nå allmän behörighet återkommer jag i det följande. Som jag förut nämnt togs i samband med 1972 års beslut ingen närmare ställning i frågan om för vilka utbildningar de nya behörighetsreglerna skall tillämpas. U 68:s förslag samt de anförda synpunkterna från vissa remissinstanser och U 68-beredningen aktualiserar frågan om de allmänna behörighetskraven kan och bör göras tillämpliga för vissa utbildningar inom grundskolans nuvarande kompetensområde, vilka -- med hänsyn till sitt planerings- och innehållsmässiga samband med klart eftergymnasial utbildning — av U 68 förts till högskolan.

U 68:s förslag till avgränsning av högskoleutbildningen framgår av den förteckning som i det föregående anmälts som bilaga 1.

Ett införande av de allmänna behörighetskraven för de berörda utbildningarna skulle få olika effekter för olika utbildningar. För en del av utbildningarna i fråga blir de praktiska konsekvenserna av en sådan förändring mycket begränsade. De är redan i dag anpassade till en reell utgångsnivå hos de studerande som motsvarar de allmänna behörighetskraven. För andra utbildningar får en förändring av behörighetsvillkoren mera påtagliga konsekvenser i fråga om innehåll, organisation och kanske även omfattning. En del av de i sammanhanget aktuella utbild-

ningarna inom vårdområdet har setts över av U 68 (SOU 1973: 58) med sikte på bl. a. en anpassning till förändrade behörighetsregler.

Under alla förhållanden är det vid en förändring av behörighetsvillkoren i angiven riktning nödvändigt att under en övergångsperiod ta hänsyn till sökande som har behörighet enligt nu gällande regler. I vissa fall kan man sålunda även efter en principiell förändring av behörighetsvillkoren behöva anpassa utbildningens uppläggning m. m. efter sökandegruppens faktiska sammansättning. I andra fall åter kan det vara ändamålsenligt att under en tid arbeta med alternativa uppläggningar av utbildningen för olika behörighetsgrupper. Med lösningar av detta slag kan det visserligen dröja innan man fullt ut kan dra nytta av en förändring av behörighetsvillkoren. Samtidigt bör emellertid inga olägenheter uppstå av att de allmänna behörighetskraven för högre studier slås fast som principiellt tillämpliga.

För vissa av de utbildningar som U 68 fört till högskolan innebär emellertid en förändring av behörighetsvillkoren särskilda problem. Detta beror på svårigheterna att på de vägar, på vilka studerande f. n. normalt rekryteras, inhämta kunskaper motsvarande vad som krävs för allmän behörighet för högre studier. Exempel på detta är de konstnärliga utbildningarna. Här krävs f. n. inte — med några få undantag — genomgången gymnasieskola. Någon allmän behörighetsprövning förekommer inte. För tillträde krävs dock i praktiken förutbildningar av olika slag. Dessa ligger i regel utanför gymnasieskolan. Möjligheterna för de studerande att i dessa förutbildningar skaffa sig kunskaper motsvarande det allmänna behörighetskravet för högre studier är mycket begränsade, främst vad gäller möjligheterna att få de kunskaper i svenska och engelska som fordras. Förhållandena är likartade i fråga om vissa lärarutbildningar, bl. a. i ämnena slöjd och teckning.

Som jag delvis berört bör de nämnda utbildningarna på sakliga grunder ingå i högskolan. Jag vill i sammanhanget erinra om att min företrädare i prop. 1972: 84 anförde att han inte ville utesluta möjligheten att det för enstaka utbildningsvägar inom högskolan kunde medges undantag från det angivna kravet på kunskaper i svenska och engelska för allmän behörighet. Med hänsyn till de särskilda förutsättningarna för rekryteringen av studerande kommer jag i det följande att föreslå ett sådant undantag för försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning. Jag är visserligen tveksam till att förorda ett undantag också för de nyssnämnda utbildningarna inom kultur- och undervisningsområdena. Kunskaper i svenska och engelska enligt det allmänna behörighetskravet är enligt min mening av så stor betydelse också i dessa utbildningar och i den yrkesverksamhet för vilken utbildningarna förbereder att de knappast kan undvaras. Så länge den förberedande utbildning, som är den normala för utbildningarna i fråga, inte ger utrymme för studier i svenska och engelska av angiven omfattning anser jag likväl ett

undantag motiverat. Jag avser att i annat sammanhang återkomma till regeringen i frågan. Statsrådet Hjelm-Wallén kommer också inom kort att ta upp vissa hithörande frågor i samband med sin anmälan av proposition om viss försöksverksamhet inom lärarutbildningen m. m.

Som framgått är det enligt min mening inte möjligt att utan ytterligare översyns- och utredningsarbete och utan vissa övergångsanordningar göra de allmänna behörighetsreglerna för högre studier tillämpliga för samtliga de utbildningar som av U 68 förts till högskolan. Det bör ankomma på regeringen att besluta om för vilka utbildningar de allmänna behörighetskraven skall gälla samt om erforderliga undantag och övergångsanordningar för olika berörda utbildningar.

Jag delar samtidigt U 68-beredningens uppfattning att identitet på längre sikt bör eftersträvas mellan högskoleutbildning och den utbildning för vilken de nämnda behörighetskraven gäller. I likhet med beredningen anser jag emellertid att definitionen av högskoleutbildning tills vidare måste ges genom en uppräkning av utbildningsvägar, grundad på praktiska samplaneringsbehov.

U 68:s förslag till avgränsning av högskoleutbildningen bör enligt min mening i huvudsak kunna följas. Utbildning som är en omedelbar fortsättning av en linje i gymnasieskolan bör dock alltjämt föras till gymnasieskolan. Detta gäller bl. a. beträffande vissa högre specialkurser som U 68 fört till högskolan. Högskolan bör sålunda av befintlig offentlig utbildning omfatta i huvudsak följande: utbildningen vid universiteten och högskolorna inom universitetskanslersämbetets (UKÄ) ansvarsområde, jordbrukets högskolor, socialhögskolorna, journalisthögskolorna, gymnastik- och idrottshögskolorna, lärarhögskolorna och övriga lärarutbildningsanstalter inom SÖ:s ansvarsområde, musikhögskolorna, konsthögskolan, konstfackskolan (delvis), dramatiska institutet, statens scenskolor, statens musikdramatiska skola och statens dansskola, viss sjöbefälsutbildning, hälsovårdsinspektörsutbildningen och kombinationsutbildningarna, vidare inom kommunal utbildningsorganisation utbildningarna till driftstekniker, laboratorieassistent, systemman, programmerare, arbetsterapeut, hörselvårdsassistent, medicinsk assistent, sjukgymnast, sjuksköterska, tandhygienist, ålderdomshemsföreståndare, socialpedagog och fritidspedagog samt utbildningen vid Valands konstskola och Örebro musikpedagogiska institut. Som högskoleutbildning bör också betraktas viss med dessa utbildningar jämförbar enskild utbildning med statsbidrag.

Det bör ankomma på regeringen att besluta vilken utbildning som skall föras till högskolan.

I detta sammanhang skall jag också något beröra högskoleutbildningens avgränsning gentemot intern verks- och företagsutbildning på motsvarande nivå. Som en del remissinstanser påpekat är viss utbildning inom bl. a. försvaret, statliga verk och näringslivet, särskilt industrin, i

många avseenden likvärdig eller jämförbar med högskoleutbildning. Samtidigt gäller speciella förutsättningar för verks- och företagsutbildningen, bl. a. därför att utbildningen ofta är mer eller mindre direkt kopplad till anställning inom vederbörande myndighet eller företag.

Det är enligt min mening inte möjligt att generellt dra någon klar gräns mellan utbildning för vilken det offentliga utbildningssystemet bör svara och utbildning som bör ankomma på arbetsgivarna. Internutbildningarna har ofta karaktär av befattningsutbildning, medan det allmänna utbildningsväsendet mera ger förberedelse för breda yrkesområden. Förhållandena har emellertid här kommit att skifta mellan olika samhällssektorer och yrkesområden till följd av olikheter i arbetsmarknadens karaktär och i förutsättningarna för rekrytering av studerande. Jag ser inte detta som någon praktisk olägenhet. Det är emellertid självfallet angeläget att samordning och samverkan mellan högskoleorganisationen och verk eller företag, som anordnar utbildning på högskolenivå, kommer till stånd i de fall där en gemensam planering eller ett gemensamt utnyttjande av resurser erbjuder fördelar för utbildningen. Det ankommer på högskolemyndigheterna att fortlöpande uppmärksamma frågor om sådan samverkan och om de särskilda anordningar som kan fordras i sammanhanget.

I fråga om sådan statlig verksutbildning som är anpassad i första hand för extern rekrytering anser jag det naturligt att likvärdigheten med högskoleutbildning kommer till uttryck bl. a. däri att de allmänna behörighetsreglerna tillämpas på utbildningen i fråga. I enlighet med KK:s förslag bör detta gälla beträffande utbildningar inom försvaret, luftfartsverket och rikspolisstyrelsen. Vad beträffar försvaret pågår särskild utredning om en framtida befälsordning. I detta arbete kommer frågan om tillämpningen av det allmänna behörighetskravet för högskoleutbildning på den framtida befälsutbildningen att tas upp.

Övriga verksutbildningar har i huvudsak intern rekrytering. Jag delar KK:s bedömning att det f. n. inte finns anledning att göra högskolans behörighetsregler tillämpliga på dem. I sammanhanget vill jag nämna att brandingenjörsutbildningen vid numera statens brandnämnd f. n. ses över. Frågan om behörighetskraven för utbildningen får prövas mot bakgrund av denna översyn. Jag har beträffande verksutbildningarna samrått med berörda departementschefer.

2.2 Nya vägar till högskolan

I begreppet allmänna behörighetsvillkor ligger att det är fråga om villkor som skall uppfyllas av var och en som söker sig till studier på den aktuella nivån, oavsett studiernas inriktning. Tillsammans med de särskilda förkunskapskrav som vid behov kan ställas upp för en viss ut-

bildningsväg skall dessa villkor garantera tillräckliga studieförutsättningar för att påbörja utbildningen i fråga.

De allmänna behörighetsvillkoren för högre studier är, som min företrädare framhöll i prop. 1972: 84, i första hand avsedda att tillgodose kravet på viss allmänorientering och på förmåga att i den kommande yrkesverksamheten sätta in specialkunskaperna i ett vidare perspektiv. De är av grundläggande betydelse när det gäller att göra rekryteringen till högskoleutbildning mindre beroende av de sökandes formella utbildningsmässiga bakgrund. Utformningen av de allmänna behörighetsvillkoren kan därmed verksamt bidra till en jämnare social rekrytering till högre studier.

Jag vill erinra om att jag i det föregående berört behörighetsfrågor för vissa utbildningar inom kultur- och undervisningsområdena.

Som jag förut redovisat innebär 1972 års riksdagsbeslut om gymnasieskolans kompetensvärde att var och en skall ha allmän behörighet för högre studier som dels genomgått minst tvåårig linje i gymnasieskolan med fullständiga studiekurser, dels har kunskaper i svenska och engelska motsvarande minst två årskurser på gymnasieskolans sociala linje. I sitt yttrande över KK:s betänkande har SÖ påpekat att formuleringen av förkunskapskravet i engelska enligt 1972 års beslut är något missvisande. Om ämnet engelska läses — obligatoriskt eller frivilligt — under två årskurser på tvåårig linje i gymnasieskolan, föreligger det nämligen ingen skillnad mellan olika linjer i fråga om den uppnådda kunskapsnivån. Med hänsyn härtill ifrågasätter SÖ om inte kravet på förkunskaper i engelska för allmän behörighet i stället borde uttryckas som krav på slutförd lärokurs om minst två årskurser på linje i gymnasieskolan. Jag delar SÖ:s bedömning att förkunskapskravet i engelska uttrycks mera adekvat på detta sätt.

Till KK:s uppgifter har hört att pröva frågor om alternativa vägar att nå allmän behörighet: genom annan svensk utbildning än utbildning på någon av gymnasieskolans linjer, genom verksamhet i arbetslivet eller genom utländsk utbildning. Jag skall nu ta upp dessa frågor.

Vad först gäller frågan om i vad mån specialkurser i gymnasieskolan skall ge allmän behörighet finner jag det naturligt att — som KK gör — i princip knyta an till vad som skall gälla i fråga om allmän behörighet genom studier på linje i gymnasieskolan. Jag förordar sålunda i enlighet med KK:s förslag att alla minst tvååriga specialkurser som bygger på grundskolekompetens eller motsvarande skall ge allmän behörighet under förutsättning att utbildningen är avslutad och att ämnena svenska och engelska ingått eller kompletterats i en omfattning som motsvarar den som krävs för att uppnå behörighet genom studier på linje. Jag ansluter mig vidare till kommitténs bedömning att även vissa sådana specialkurser med kortare utbildningstid än två år, som bygger på obligatorisk förutbildning eller praktik, bör kunna ge allmän behörighet på

samma villkor beträffande kunskaper i svenska och engelska. Samma princip kan bli aktuell vid den bedömning av behörighetsvärdet av utbildningar utanför gymnasieskolan som jag nu går över till att behandla.

I prop. 1972: 84 angavs att gymnasial utbildning, dvs. minst tvåårig utbildning som bygger på grundskolan, även utanför gymnasieskolan bör ge allmän behörighet på samma villkor som gymnasieskolan. KK har inte funnit det meningsfullt eller möjligt att utarbeta en fullständig förteckning över de många och till sin karaktär skiftande utbildningar som med tillämpning av detta kriterium bör ge allmän behörighet. Kommittén redovisar emellertid — relativt utförligt — exempel på sådana utbildningar. Det bör uppmärksammas att det i vissa fall är fråga om utbildningar som enligt mina förslag i det föregående skall ingå i den framtida högskolan. Bland dessa kan förutom en del nu avvecklade utbildningar nämnas olika vårdutbildningar, lärarutbildningar, utbildning vid folkhögskola och arbetsmarknadsutbildning liksom utbildning i icke skolmässiga former inom fackliga organisationer, myndigheter och företag. Vad KK här anfört bör enligt min mening tjäna som utgångspunkt för högskolemyndigheternas bedömningar. Det bör uppdras åt SÖ att i samarbete med övriga berörda myndigheter snarast möjligt till ledning för tänkbara sökande utarbeta förteckningar över utbildningar av här berört slag som direkt bör ge allmän behörighet. För övriga utbildningar som kan bli aktuella i sammanhanget får vederbörande antagningsmyndighet från fall till fall göra en prövning av behörighetsvärdet med utgångspunkt i utbildningens jämförbarhet med direkt behörighetsgivande utbildning.

De vägar att uppnå allmän behörighet som jag senast diskuterat är betydelsefulla för att bredda högskoleutbildningens rekryteringsunderlag och ge dem som förvärvat kunskaper och färdigheter på annat sätt än genom reguljär skolutbildning tillträde till högre studier. Av stor betydelse i detta sammanhang är också de möjligheter att uppnå allmän behörighet genom ålder och yrkesverksamhet som KK föreslår.

Sedan år 1969 har för studier inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet — sedermera också för bl. a. socionomutbildning och utbildning i studie- och yrkesvägledning vid lärarhögskola — bedrivits försöksverksamhet med vidgat tillträde. Behörig att bedriva studier enligt reglerna om vidgat tillträde är den som fyller 25 år senast under det kalenderår inskrivningen sker och som varit yrkesverksam i minst fem år eller på annat sätt skaffat sig motsvarande erfarenheter. Härutöver fordras särskilda förkunskaper enligt vad som gäller för vederbörande utbildning.

KK har samlat in erfarenheter av de nämnda reglerna. Av undersökningar som gjorts vid de filosofiska fakulteterna framgår inga skillnader i studieresultat mellan dem som fått tillträde till studierna enligt försöksverksamhetens bestämmelser och övriga studerande. Också från övriga berörda utbildningar är erfarenheterna i huvudsak positiva.

KK föreslår mot denna bakgrund att fem års arbetslivserfarenhet, i princip vunnen genom anställning, skall utgöra grund för allmän behörighet till all grundläggande högskoleutbildning. Med hänsyn till att denna väg till allmän behörighet i första hand är avsedd för vuxna, som inte haft samma möjligheter som dagens ungdom att skaffa sig gymnasial utbildning, anser KK att också krav på 25 års ålder bör gälla för den aktuella gruppen. Vad gäller förkunskaper i svenska bedömer kommittén att de som skaffar sig allmän behörighet på denna väg måste anses ha sådana kommunikationsfärdigheter att några krav på formell dokumentation av meriter i detta avseende inte behöver ställas. Däremot anser KK att kravet på förkunskaper i engelska, motsvarande minst två årskurser på social linje, bör upprätthållas även för denna behörighetsgrupp. Det bör dock i första hand avse sökande till fullständiga utbildningslinjer och kunna modifieras för sökande till enstaka kurser.

KK:s förslag i denna del har vunnit stöd hos det stora flertalet remissinstanser. För egen del bedömer jag det som angeläget att högskoleutbildningen i ökad utsträckning öppnas för personer med reell, om än inte formellt dokumenterad kompetens. Den senaste tidens tendenser vad gäller tillströmning visar att det finns ett betydande intresse hos något äldre och redan yrkesverksamma att utnyttja högskolan i fortbildnings- och vidareutbildningssyfte. Detta intresse bör så långt möjligt tillgodoses. Jag är också övertygad om att dessa studerande utgör ett värdefullt tillskott till högskolan genom de erfarenheter, den mognad och den allmänna referensram som verksamheten i arbetslivet gett dem. Jag förordar sålunda att man skall kunna uppnå allmän behörighet för högskoleutbildning också genom ålder och yrkesverksamhet.

Mot förslaget att 25 års ålder skall krävas i sammanhanget har jag ingen erinran. Med yrkesverksamhet bör i enlighet med KK:s förslag likställas bl. a. vårdarbete i eget hem. Vad gäller längden av den yrkesverksamhet som skall fordras finner jag det lämpligt att anknyta till reglerna för det studiestöd åt vuxna som jag avser att förorda i annat sammanhang på grundval av SVUX' förslag. Rätt till sådant särskilt studiestöd bör, som jag återkommer till vid min anmälan av denna fråga, tillkomma den som förvärvsarbetat i minst fyra år. Med hänsyn härtill bör fyra års yrkeserfarenhet vara tillräcklig också som grund för allmän behörighet för högskoleutbildning.

Vidare delar jag KK:s bedömning att någon formell redovisning av förkunskaper i svenska inte behövs för den berörda gruppen. I likhet med kommittén och flertalet remissinstanser anser jag slutligen att krav på förkunskaper i engelska, motsvarande minst två årskurser i gymnasieskolan, i princip bör gälla även för dem som får allmän behörighet på grundval av ålder och yrkesverksamhet. Det bör dock kunna modifieras beroende på den aktuella utbildningens art. Detta bör som KK påpekat särskilt gälla beträffande enstaka kurser. Ett annat exempel,

nämligen den yrkestekniska högskoleutbildningen, återkommer jag till i det följande.

Vad slutligen gäller frågan om allmän behörighet genom utländsk förutbildning förordar KK att samma behörighetsregler skall gälla för alla slags sökande med sådan utbildning, såväl invandrare, flyktingar och gäststuderande som svenskar med utländsk utbildning, t. ex. barn till utlandssvenskar. Enligt kommitténs förslag skall sökande med utländsk förutbildning kunna få allmän behörighet under förutsättning att vederbörande med godkänt resultat slutfört en minst elvaårig skolutbildning som normalt avslutas tidigast vid 17 års ålder eller eljest är behörig till högskolestudier i sitt hemland. Härutöver skall — på samma sätt som för övriga behörighetsgrupper — krävas kunskaper i engelska, i princip motsvarande minst fordringarna på den sociala linjens lärokurs i ämnet. KK anser också kunskaper i svenska nödvändiga med hänsyn till att undervisningen i den grundläggande högskoleutbildningen så gott som undantagslöst bedrivs på svenska och också till att läromedel på svenska används i stort utsträckning. Kravet på kunskaper i svenska bör enligt kommittén motsvara vad som krävs i den i nuvarande kurser för utländska studerande vid universiteten ingående kursen Svenska 3. Från detta krav skall undantag göras endast för studerande med svenska, danska eller norska som modersmål, som har betyg i sista årskursen av sin skolutbildning i det språk på vilket undervisningen meddelats eller har kunskaper i svenska motsvarande minst två årskurser på social linje i gymnasieskolan.

Jag finner KK:s förslag, som i huvudsak tillstyrkts av remissinstanserna, väl ägnat att läggas till grund för regler om behörighet för studerande med utländsk förutbildning. Jag anser dock att också studerande med isländska som modersmål bör undantas från kravet på kunskaper i svenska motsvarande den nuvarande kursen Svenska 3 och sålunda i förkunskapshänseende behandlas på samma sätt som studerande med danska eller norska som modersmål.

Som KK påpekar bör — särskilt beträffande påbyggnadskurser — dispenser från de allmänna behörighetskraven för utländska studerande bli aktuella i enskilda fall. Man torde vidare för denna behörighetsgrupp få räkna med att kravet på formell dokumentation av förkunskaper inte alltid kan upprätthållas. Antagningsmyndigheten bör då få göra bedömningar av behörigheten med hänsyn till förutsättningarna i varje enskilt fall.

Det bör ankomma på regeringen att meddela bestämmelser om allmän behörighet för högskoleutbildning.

Jag skall avslutningsvis ta upp frågan om möjligheterna att inhämta de kunskaper i svenska och engelska som fordras för allmän behörighet till högre studier. KK tar upp denna fråga såväl för svenska studerande som för utländska.

Vad gäller gymnasieskolan pekar KK på att det är angeläget att förbättra möjligheterna för den som studerar på linjer, som inte automatiskt ger allmän behörighet, att förvärva sådan behörighet. Detta kan ske bl. a. genom fritt tillval av svenska eller engelska och även genom att möjlighet öppnas att vid sidan av studierna i gymnasieskolan läsa svenska och engelska inom den kommunala vuxenutbildningens ram. Jag delar KK:s bedömningar härvidlag och avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att ändra bestämmelserna för den kommunala vuxenutbildningen så att sistnämnda anordning möjliggörs. Jag delar också KK:s uppfattning att var och en som inte har fullständig behörighet till den högskoleutbildning han vill söka skall ha rätt att behörighetskomplettera och att det är angeläget att sådana möjligheter erbjuds över hela landet. KK föreslår i detta syfte att SÖ skall få i uppdrag att utarbeta förslag till en studiegång med en så långt möjligt gemensam timplan och i princip endast *en* behörighetsgivande kurs i varje ämne. SÖ m. fl. har tillstyrkt detta förslag. Jag finner den föreslagna ordningen ändamålsenlig för att så effektivt som möjligt utnyttja vuxenutbildningsorganisationen för behörighetskomplettering och avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att ge SÖ ett uppdrag av angiven innebörd.

Vad gäller utländska studerandes möjligheter att inhämta kunskaper i svenska och i vissa fall engelska motsvarande vad som krävs för allmän behörighet pekar KK på de skilda behoven hos dels invandrare, dels gäststuderande. För den förra gruppen bör enligt kommittén övervägas en ettårig preparandkurs, med bl. a. samhällsorienterande inslag, inom den gymnasiala vuxenutbildningen. För den senare gruppen bör enligt KK bl. a. en koncentrerad kurs i svenska inom den gymnasiala vuxenutbildningen övervägas. Jag vill i sammanhanget erinra om att Kungl. Maj:t i mars 1974 uppdrog åt SÖ att i samråd med UKÄ vidta sådana förberedelser att en avveckling av de nuvarande kurserna i svenska för utländska studerande vid universiteten och en överföring av sådan kursverksamhet till bl. a. den gymnasiala vuxenutbildningen blir möjlig vid utgången av budgetåret 1974/75. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att bl. a. vid fullgörande av detta uppdrag vidta de åtgärder och komma in med de förslag som kan föranledas av vad KK anfört samt av mina ställningstaganden i det föregående.

3. Högskoleutbildningens uppgifter m. m.

3.1 Utbildningsmål

U 68 har diskuterat generella mål för den grundläggande högskoleutbildningen under rubrikerna personlighetsutveckling, välfärdsutveckling, demokrati, internationalisering och social förändring. Utredningen har vidare behandlat högskoleutbildningens innehåll och verksamhets-

former med avseende på dels utbildningens användningsområde, dels färdigheter och kunskaper, dels problemorientering. Diskussionen på sistnämnda punkt gäller bl. a. utbildningens uppgift att främja kreativitet och kritisk skolning. U 68 ser som en huvuduppgift för högskoleutbildningen att ge yrkesförberedelse. Utredningen utgår från att utbildningen normalt skall vara inriktad mot yrkesverksamhet.

Remissinstanserna har i många fall ansett utredningens målresonemang alltför allmänna. En huvudsynpunkt från främst universitetshåll är att högskoleutbildningens uppgift att ge yrkesförberedelse fått en alltför dominerande plats på bekostnad av i första hand uppgiften att ge kritisk skolning. U 68-beredningen har — liksom bl. a. Landsorganisationen (LO) och Sveriges Förenade studentkårer (SFS) — strukit under att det inte finns något motsättning mellan dessa båda uppgifter. Beredningen har vidare anslutit sig till den av U 68 föreslagna målformuleringen för grundläggande högskoleutbildning, nämligen att denna "bedrives på vetenskaplig grund och har till syfte främst att med ledning av de studerandes och samhällets behov ge de studerande de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som fordras för yrkesverksamhet eller fortsatt utbildning."

För egen del får jag anföra följande.

Högskoleutbildningen är en del av det offentliga utbildningssystemet. Utbildningen på olika nivåer inom detta system har olika tyngdpunkt när det gäller att förbereda individerna för uppgifter i samhällslivet, i arbetslivet och i samlevnaden människor emellan. Vissa allmänna mål står i centrum för utbildningen i skolan. Den direkta inriktningen på yrkesverksamhet är mera markerad i gymnasieskolan och, än mer, i högskolan. Det innebär inte att de allmänna målen saknar betydelse på högskolenivån.

Mål som de av U 68 diskuterade — personlighetsutveckling, välfärdsutveckling, demokrati, internationalisering och social förändring — bör enligt min mening vara vägledande inom hela utbildningssystemet. Även utbildning som i första hand tar sikte på yrkesverksamhet bör utgöra ett stöd för jämlikhetssträvandena i samhället. Den bör bl. a. kunna medverka till att förändra arbetsfördelnings- och rekryteringsmönster i mera demokratisk riktning. Den måste vidare självfallet präglas av långsiktiga mål för utvecklingen inom arbetslivet, t. ex. i fråga om arbetsmiljö.

Det är angeläget att en yrkesutövare har förmåga att se yrkesinsatserna i ett vidare sammanhang, att kritiskt bedöma företeelser som möter i arbetslivet och att medverka till yrkesverksamhetens utveckling och förnyelse. Inom utbildningar som förutsätter mer omfattande förkunskaper och vidare erfarenheter har man naturligen anledning att ställa särskilda krav på att de studerandes förmåga i dessa avseenden utvecklas. Det är, som jag ser det, dessa krav tillsammans med den

inom universitetsområdet traditionella anknytningen till vetenskaplig verksamhet som är och bör vara utmärkande för högskoleutbildningen.

De utbildningar som enligt mina förslag i det föregående skall föras till högskolan är f. n. av mycket olika karaktär. Skillnaderna gäller bl. a. graden och arten av yrkesförberedelse och av anknytning till forskning samt utbildningens verksamhetsformer. Det finns vidare variationer i fråga om inriktning på att självständigt ställa problem och lösa dem samt i fråga om att självständigt uppsöka, inhämta, granska och konstruktivt använda information. Å ena sidan finns det utbildningar som ger direkt yrkesanknutna kunskaper och färdigheter inom ett förhållandevis snävt område, saknar direkt anknytning till vetenskaplig verksamhet och bedrivs i mera bundna former. Å andra sidan finns det utbildningar som ger mera generella kunskaper och färdigheter utan hänsyn till framtida tillämpningsområden, har ett direkt samband med forskning och ger stort utrymme åt självständiga insatser av den studerande. Många utbildningar har inslag som anknyter till båda dessa ytterligheter.

Det finns ingen anledning att ställa upp enhetlighet i de nämnda avseendena som ett mål i sig. Skillnader betingade av olika högskoleutbildningars inriktning kommer alltid att finnas. Enligt min mening finns det emellertid skäl att söka utjämna dagens olikheter. Detta bör ske inom ramen för ett mål för den grundläggande högskoleutbildningen som formulerats med utgångspunkt i förhållanden som bör kännetecknа all högskoleutbildning.

Det bör slås fast att högskoleutbildningen skall bedrivas på vetenskaplig grund. Jag återkommer i det följande till frågan om åtgärder för att utveckla ett samspel med forskning och forskarutbildning över hela fältet av grundläggande högskoleutbildning.

Vidare bör slås fast att högskoleutbildningens primära uppgift är att ge de studerande kunskaper och färdigheter som fordras för yrkesverksamhet — förutom för fortsatt utbildning som t. ex. forskarutbildning. Jag vill något kommentera denna centrala uppgift mot bakgrund av de skilda tolkningar som U 68:s förslag har getts.

I likhet med både U 68, många remissinstanser och U 68-beredningen vill jag först betona att det angivna målet inte får innebära att utbildningen skall snävt inriktas mot direkt yrkesanknutna och dagsaktuella mål eller att varje enskild kurs behöver ges en specifik yrkesinriktning. Bredd i utbildningen och därmed möjligheter att utnyttja den inom vidare sektorer är väsentlig på dagens och än mer på morgondagens arbetsmarknad. Detta innebär krav på förändringar av sådana utbildningar inom högskolan som f. n. är starkt specialiserade och ensidigt arbetsmarknadsanpassade. I fråga om dessa bör man sträva efter att bredda utbildningens allmänna grund och starkare betona bl. a. metodfrågor och behovet av fördjupade kunskaper om mänskliga och

sociala förhållanden. Att jag sålunda starkt förordar bredd i utbildningen innebär inte att man i fråga om sådan högskoleutbildning, som i dag helt saknar yrkesförberedande inslag, bör avstå från att ge utbildningen anknytning till arbetslivet. Detta gäller i första hand viss utbildning inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område. Även här bör man sträva efter att den som genomgått grundläggande högskoleutbildning skall ha god beredskap att gå över till yrkesverksamhet.

Uppgiften att ge yrkesförberedelse har givetvis olika innebörd inom olika delar av högskoleutbildningen. Ett exempel på ett område där den har speciell karaktär är utbildningarna på kulturområdet. Uppgiften blir här en del av det särskilda mål som dessa har, nämligen att ge de studerande möjligheter till egna praktiska, konstnärliga erfarenheter och att bidra till utvecklingen och förnyelsen av de konstnärliga uttrycksmedlen.

Sammanfattningsvis ansluter jag mig till U 68-beredningens syn att den enskildes utbildning som helhet bör utformas så att den gör utbildningen användbar inom något — ofta relativt brett — område av arbetslivet. Också det område för vilket utbildningen skall förbereda kommer självfallet att variera påtagligt i karaktär och omfattning mellan olika utbildningslinjer i högskolan. I vissa fall blir det fråga om en näringsgren eller en avgränsad del av offentlig verksamhet. I andra fall blir det fråga om en funktion eller grupp av funktioner. Yrkesförberedelsen kan då till viss del ligga i inhämtandet av kunskaper och färdigheter av mer generell natur, t. ex. kommunikationsfärdigheter, som är av betydelse för många olika slag av yrkesverksamhet.

Det bör vara en viktig uppgift för högskolan att ge utbildning som medverkar till att stärka den enskildes ställning i arbetslivet. Detta ställer krav såväl på yrkesutbildning av mera grundläggande karaktär som på fortbildning och vidareutbildning inom skilda områden. Särskilt väsentligt är att möta behov hos arbetstagare som tidigare inte kunnat få del av utbildning på högskolenivå.

Som jag redan nämnt har intresset hos något äldre, redan yrkesverksamma att utnyttja högskoleorganisationen i fortbildnings- och vidareutbildningssyfte ökat kraftigt under de senaste åren. Att på olika sätt underlätta en sådan utbildningsgång, som har karaktär av återkommande utbildning, är enligt min mening en huvuduppgift för den nya högskolan. Jag kommer därför att i det följande förorda att möjligheterna att erbjuda vad U 68 kallar enstaka kurser inom skilda områden skall vidgas. Som U 68-beredningen påpekat blir, när det gäller sådana kurser, gränsen flytande mellan utbildning som motiveras av behov i yrkesverksamheten och utbildning som mera allmänt motiveras av kunskapsbehov och intressen hos individen. En och samma kurs kan sålunda för en studerande vara ett led i en målmedvetet planerad yrkesut-

bildning, medan den för en annan kan tillgodose främst ett allmänt utbildningsintresse.

Jag är inte beredd att — som några remissinstanser förordar — begränsa högskolans uppgifter till utbildning med rena yrkesmotiv utan finner det naturligt att de — ofta unika — resurser som finns inom högskoleorganisationen så långt möjligt utnyttjas för att tillgodose efterfrågan på enstaka kurser från skilda grupper av utbildningssökande, även sådana utan direkta yrkesmotiv. En sådan utveckling ger ökad aktualitet åt frågan om den statliga högskoleorganisationens uppgifter i förhållande till uppgifter avseende utbildning på högskolenivå som f. n. fullgörs av folkbildningsorganisationerna. Det är angeläget att former för samverkan mellan högskolan och studieförbunden etableras som gör det möjligt att dels tillgodose föreliggande utbildningsbehov så effektivt som möjligt, dels inom högskolan nyttiggöra studieförbundens betydande erfarenheter av kursverksamhet anpassad till äldre och yrkesverksamma studerandes behov. Jag återkommer till dessa frågor i det följande.

I sammanhanget vill jag peka på möjligheten och värdet av att de statliga läroanstalternas resurser och erfarenheter tas i anspråk för att tillgodose särskilda behov av kortare kurser för t. ex. personal inom förvaltning och näringsliv. Sådan "uppdragsutbildning" kan anordnas inom ramen för av regeringen meddelade bestämmelser.

När det gäller mål för högskoleutbildningen anser jag slutligen att kravet på kritisk skolning bör komma till direkt uttryck. All högskoleutbildning bör syfta till att skapa självständighet i förhållande till värderingar som möter i utbildningen och i den kommande yrkesverksamheten och också till att bedöma den egna utbildningens och yrkesverksamhetens betydelse och konsekvenser för samhället. I debatten om U 68:s förslag har detta krav, som jag redan nämnt, ställts emot kravet på yrkesförberedelse. Enligt min mening finns det inte någon motsättning mellan dessa krav, om yrkesförberedelsen ges den karaktär som jag här antytt. Åtskilliga utbildningar som fyller högt ställda krav på yrkesförberedelse uppfyller också redan i dag kraven på kritisk skolning. Det bör enligt min mening vara möjligt att inom hela högskoleorganisationen förverkliga en sådan kombination av arbetslivsanknytning och kritisk skolning.

Som U 68-beredningen har påpekat är det med hänsyn till kravet på bredd i högskoleutbildningen och beredskap för förändringar på arbetsmarknaden nödvändigt att ge problemorienteringen en central roll vid uppläggningen av utbildningens innehåll och verksamhetsformer. En ökad problemorientering av högskoleutbildningen, i syfte att utveckla de studerandes kritiska och skapande förmåga att ställa och lösa problem, ligger helt i linje med den syn på utbildningens karaktär och uppgifter som jag här redovisat. De lokala högskoleorganen måste bära huvud-

ansvaret för en sådan utveckling, som i första hand berör den enskilda kursens eller utbildningslinjens inriktning och uppläggning. Vad statsmakterna kan göra i detta sammanhang — förutom att betona problemorienteringens vikt — är att ge så goda betingelser som möjligt för utvecklingsarbete nära själva utbildnings- och forskningsmiljön, inom institutioner och utbildningsenheter.

Vid nuvarande filosofisk fakultet finns möjligheter att försöksvis inrätta dels tvärvetenskapliga studiekurser över ämnesområdesgränserna, dels nya allmänna utbildningslinjer. I det följande kommer jag att förorda en väsentlig vidgning av möjligheterna att lokalt besluta om utbildningens innehåll och organisation, bl. a. i fråga om inrättande av enstaka kurser och lokala utbildningslinjer, och också en ökad frihet att besluta om dispositionen av tillgängliga resurser. Jag utgår från att denna vidgade lokala frihet kommer att öka möjligheterna att tillgodose bl. a. de särskilda studieorganisatoriska och pedagogiska krav som en problemorientering av utbildningen kan ställa.

En probleminriktning av forsknings- och forskarutbildningsorganisationen inom högskolan är självfallet av betydelse för att underlätta problemorientering också i den grundläggande utbildningen. Till frågan om utbyggnad av en forsknings- och forskarutbildningsorganisation med sådan inriktning i Linköping återkommer jag i det följande.

3.2 Utbildning och forskning

U 68 utgår från att all högskoleutbildning skall ha ett samband med forskningen. Arten av och formerna för utbildningens forskningssamband måste, framhåller utredningen, komma att variera mellan olika orter och också mellan olika högskoleutbildningar; traditionella mönster kan inte utan vidare föras över till nya utbildningar.

Allmänt pekar U 68 på att det genom den av utredningen föreslagna organisationen bör bli lättare att utveckla ändamålsenliga kontaktvägar mellan forskning och grundutbildning samt att bygga forskning och forskarutbildning på den grundutbildning som bedöms vara lämplig. Inom den vidgade högskolan bör också generellt bättre förutsättningar inom olika områden finnas då det gäller att inrikta forskningen mot för samhället viktiga problem, formulerade med utgångspunkt i vad som aktualiserats i högskoleutbildningar med skiftande inriktning.

Remissinstanserna ansluter sig allmänt till U 68:s syn att all högskoleutbildning skall ha ett samband med forskning. Från främst universitetshåll har emellertid kritik riktats mot utredningens förslag med hänsyn till dess konsekvenser för detta samband. Invändningarna gäller i första hand förslagen om utbyggnad av högskoleutbildningen på orter utan fast forskningsorganisation och om utformningen av den institutionella organisationen.

U 68-beredningen förordar för sin del att statsmakterna gör ett principuttalande om att ett samspel mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning bör utvecklas över hela fältet av högskoleutbildning. Samtidigt påpekar beredningen liksom U 68 att arten av och formerna för detta samband rimligen måste komma att skifta mellan olika utbildningar och orter. Beredningen ser det emellertid som utomordentligt angeläget att ett mera direkt forskningssamband stegvis utvecklas för alla slag av högskoleutbildning och att kraven på forskningssamband för utbildningen på de orter som saknar fast forskningsorganisation tillgodoses särskilt. Beredningen föreslår en rad anordningar och åtgärder i syfte att bevara och utveckla sambandet mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning.

Jag återkommer i det följande till de frågor om sambandet mellan grundläggande utbildning å ena sidan, forskning och forskarutbildning å den andra, som mera direkt rör lokalisering av nytillkommande högskoleutbildning samt högskolans institutionella organisation. Nu tar jag upp vissa allmänna synpunkter på det nämnda sambandet samt vidare de särskilda anordningar som U 68-beredningen föreslagit för att på regional grund utveckla kontakter och samverkan mellan enheter med och enheter utan fast forskningsorganisation.

En aspekt på utbildningens forskningsanknytning gäller möjligheterna att bygga på grundläggande högskoleutbildning med forskarutbildning. Det finns här betydande skillnader mellan olika slag av grundutbildning. Som U 68 framhåller har traditionellt rekryteringen av studerande till forskarutbildning i regel skett inom den forskarutbildande institutionen. En viktig strävan i svensk utbildningspolitik är att undvika återvändsgränder i utbildningssystemet. Redan av detta skäl är det enligt min mening angeläget att vidga forskarutbildningens rekryteringsbas till att avse även sådana högskoleutbildningar som i dag meddelas vid enheter utan forskning. Det gäller då både att skapa nya rekryteringsvägar till redan befintlig forskarutbildning och annan utbildning på denna nivå samt att bredda forskarutbildningen på grundval av utbildning som f. n. anordnas utanför universitetsorganisationen.

Jag kommer därmed över till en annan aspekt på den grundläggande utbildningens forskningsanknytning. Den gäller förekomsten av forskning och forskarutbildning med direkt anknytning till olika grundutbildningars innehåll och problemområden. Det finns här samma skillnader som i fråga om rekryteringen till forskarutbildning. Det samspel som förekommer mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning är sålunda i stor utsträckning begränsat till verksamheten inom de läroanstalter och institutioner där forskning bedrivs. Detta påverkar såväl inriktningen av forskningen inom universitetsorganisationen som de "utanförstående" högskoleutbildningarnas möjligheter att tillgodogöra sig den vetenskapliga utvecklingen. Mot denna bakgrund har de senaste

åren önskemål om forskarutbildning och forskning i anslutning till olika grundutbildningar förts fram i fråga om flera från universiteten fristående högskoleutbildningar. Exempel finns i konstnärsutbildningssakkunnigas (KUS) betänkande (SOU 1970: 60) Högskolor för konstnärlig utbildning och i lärarutbildningskommitténs (LUK) huvudbetänkande (SOU 1972: 92) Fortsatt reformering av lärarutbildningen. Vidare har bl. a. nämnden för socionomutbildning i sitt yttrande över U 68:s huvudbetänkande utförligt belyst problem kring socionomutbildningens forskningsanknytning. I det sistnämnda fallet gäller det t. ex. utveckling av forskning och forskarutbildning inom ett för socionomutbildningen centralt ämne som social metodik.

Det jag här har antytt — en vidgad rekrytering till forskarutbildning, en breddad inriktning av forskningen och forskarutbildningen och ett därpå grundat växelspel av idéer och rön mellan forskning/forskarutbildning och olika slag av grundläggande utbildning — är enligt min mening väsentliga inslag i den fortsatta utvecklingen av högskolan. Jag ansluter mig således till bl. a. UKÄ:s och U 68-beredningens bedömning att ett samspel mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning bör komma till stånd över hela fältet av högskoleutbildning. Detta innebär att jag anser det varken praktiskt möjligt eller principiellt önskvärt att dra en skarp gräns mellan direkt forskningsanknuten och annan högskoleutbildning. Anknytningen till forskning är som jag betonat i det föregående en av de faktorer som bör kännetecknа all högskoleutbildning.

Den vidgning av samspelet mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning som jag sålunda förordar måste givetvis för sitt förverkligande bli beroende av ett fortsatt planerings- och utvecklingsarbete, såväl allmänt som för enskilda områden inom högskolan. I enlighet med U 68-beredningens förslag avser jag att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt den år 1974 tillkallade forskarutbildningsutredningen att utreda konsekvenserna för bl. a. behörighet och urval till forskarutbildning av vad jag förordat i det föregående. Att utarbeta studieplaner m. m. för forskarutbildning inom nya områden är i första hand en angelägenhet för högskolemyndigheterna i deras fortlöpande planerings- och utvecklingsarbete. Det är naturligt att ny forskarutbildning kan komma till stånd i första hand med inriktning mot områden där visst utvecklingsarbete eller forskning redan pågår. Frågan om åtgärder för att utveckla sambandet mellan olika grundutbildningar och forskning/forskarutbildning får i övrigt ytterst prövas i det årliga budgetarbetet.

Till de institutionella förutsättningarna för det fortsatta planeringsarbetet i denna del och för sambandet mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning över huvud återkommer jag, som nämnts, i det följande. Jag vill emellertid redan här ta upp frågan om lokaliseringen av resurserna för forskning och forskarutbildning.

Den institutionella förening mellan utbildning och forskning som kännetecknar universitetsväsendet är inte bara ett väsentligt drag i vår kulturtradition. Den är också av central betydelse för högskolans möjligheter att i växelverkan mellan utbildning och forskning spela en förnyelseroll i samhällsutvecklingen. I den breddade och differentierade högskola som vi nu har att planera för är det emellertid praktiskt omöjligt att över hela fältet basera kontakten mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning på en direkt institutionell gemenskap. Det räcker här med att påpeka att grundläggande högskoleutbildning enligt den avgränsning som jag förordat i det föregående f. n. anordnas i permanent form på ett trettiotal orter i landet.

Att förse varje enhet för grundläggande högskoleutbildning eller varje slag av sådan utbildning med egna permanenta resurser för forskning och forskarutbildning skulle enligt min mening innebära en från den vetenskapliga verksamhetens synpunkt olycklig splittring av resurserna. Jag ansluter mig sålunda — liksom flertalet remissinstanser och U 68-beredningen — till U 68:s utgångspunkt att fasta forsknings- och forskarutbildningsresurser inom högskolan alltjämt skall vara koncentrerade till de sju orter som f. n. har sådana resurser, dvs. Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund/Malmö, Göteborg, Umeå och Luleå. En utgångspunkt för en utbyggnad av högskolans forskning och forskarutbildning inom nya områden måste enligt min uppfattning vara att en samordning av de samlade resurserna för ändamålet och deras utnyttjande säkras. Av intresse är här bl. a. de av U 68 och U 68-beredningen föreslagna anordningarna för forskningsanknytning.

I olika remissyttranden över U 68:s förslag, bl. a. från de nuvarande universitetsfilialorterna, förordas att forskning skall kunna förläggas också till andra högskoleorter än de sju nyss nämnda. Vanligen tänker man sig därvid en samverkan mellan högskoleenheten på den berörda orten och universitetet (motsv.) på någon av orterna med fast forskningsorganisation. Ett huvudmotiv för dessa förslag är givetvis önskemålet att ge också högskoleutbildningen utanför universitetsorterna möjligheter till kontakt och samspel med forskning och forskarutbildning. I yttrandena pekar man emellertid även på möjligheterna att anknyta forskning av nämnda slag till regionala förhållanden och problem och framhåller det värde detta skulle ha för att stimulera den regionala utvecklingen. I sammanhanget betonas inte sällan möjligheterna att anknyta till de — ibland betydande — resurser för forsknings- och utvecklingsarbete som finns utanför högskoleorganisationen, t. ex. inom industri och sjukvård.

U 68-beredningen förordar liksom U 68 att universitetslektorer och innehavare av andra lärartjänster för vilka motsvarande kompetenskrav gäller — dvs. sådana lärare som f. n. bär huvudansvaret för högskoleutbildning på orter utanför universitetsorterna — skall få möjlighet att

fullgöra tjänstgöring i forskning och förbättrade möjligheter att tjänstgöra i forskarutbildning. Detta bör enligt beredningen förverkligas bl. a. genom att lärare vid enheter utan fast forskningsorganisation får möjlighet att tjänstgöra vid enheter med sådan organisation. Beredningen föreslår vidare att särskilda medel skall anvisas fakultetsvis för att tas i anspråk för kostnader i samband med att forskningsprojekt, som inte kräver särskilda investeringar i tung utrustning e. d., förläggs till högskoleorter utan fast forskningsorganisation. Härvid bör enligt beredningen projekt med anknytning till den regionala utvecklingen eller till befintliga forskningsresurser utanför högskoleorganisationen uppmärksammas särskilt. Av betydelse i sammanhanget är också att U 68-beredningen ansluter sig till U 68:s förslag att samtliga universitetslektorer (motsv.) — alltså även de som är knutna till enheter utanför universitetsorterna — skall tillhöra närmast berörd fakultet. Detta ger en administrativ utgångspunkt för deras anknytning till forsknings- och forskarutbildningsverksamheten.

U 68-beredningens förslag i fråga om sambandet mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning har allmänt mottagits positivt av dem som yttrat sig över beredningens promemoria, även om bl. a. Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och vissa universitetsorgan anser också de av beredningen förordade anordningarna otillräckliga.

För egen del är jag medveten om att de av U 68-beredningen föreslagna anordningarna för anknytning mellan forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning i utgångsläget får särskild betydelse för den del av högskoleutbildningen som hör till de nuvarande filosofiska fakulteternas område och för med denna närbesläktad, övervägande teoretiskt inriktad utbildning. De kan emellertid enligt min bedömning få betydelse som en modell för utvecklingen av sambandet mellan de båda verksamhetsgrenarna inom hela högskolan. Anordningarna bör sålunda bidra till att utplåna de i dag strikta gränserna mellan enheter med och enheter utan forskningsorganisation och följaktligen också mellan grundutbildning med direkt forskningsanknytning och grundutbildning utan sådan. De bör ge ett större antal lärare i grundläggande utbildning möjlighet att genom engagemang i forskning och forskarutbildning utveckla sina egna förutsättningar i detta avseende och berika sin pedagogiska insats. De bör därigenom också ge ett ökat antal studerande i grundläggande utbildning kontakt med vetenskaplig verksamhet och underlätta den önskvärda breddningen av rekryteringen till denna. De bör sålunda bli värdefulla hjälpmedel när det gäller att inom skilda utbildnings- och forskningsområden och på skilda orter successivt utveckla ett samspel mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning enligt vad jag förordat i det föregående. De bör också bidra till att forskningen och forskarutbildningen inom

högskolan i ökad utsträckning inriktas på problem formulerade med utgångspunkt i förhållandena inom olika regioner och därmed i ökad utsträckning tjänar den regionala utvecklingen.

Av vikt i sammanhanget är att samtliga de antydda fördelarna — här delar jag U 68-beredningens bedömning — kan uppnås utan att de existerande sambanden mellan forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning på universitetsorterna behöver förändras negativt.

Mot denna bakgrund anser jag att ett system för forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning på regional bas enligt de av U 68-beredningen skisserade principerna bör förverkligas. De föreslagna anordningarna får ses som en del av de samlade insatserna för forskning och forskarutbildning inom högskolan och medelsbehovet för dem får vägas mot medelsbehoven för andra forsknings- och forskarutbildningsändamål i bl. a. det årliga budgetarbetet. Jag återkommer i det följande till de organisatoriska frågor som aktualiseras härvid.

I detta sammanhang vill jag ta upp frågan om utbyggnad av forskningsorganisationen vid nuvarande högskolan i Linköping. Den filosofiska fakulteten där har f. n. endast uppgifter i fråga om grundläggande utbildning. Inom fakulteten och högskolan har ett förberedande utredningsarbete genomförts rörande upprättande av en tvärvetenskapligt och tematiskt orienterad forskningsorganisation inom i första hand de områden som representeras av den filosofiska fakulteten. Högskolans konsistorium har anhållit om uppdrag att närmare utreda denna fråga. UKÄ har anslutit sig till högskolans önskemål.

För egen del anser jag den skisserade modellen för forskningsorganisation, som i motsats till den traditionella inte bygger på en strikt indelning i ämnesområden och på fasta ämnesanknutna lärartjänster, intressant. Jag delar högskolans bedömning att en organisation enligt denna modell kan utgöra ett värdefullt komplement till den traditionella forskningsorganisationen vid universiteten och att den lättare än den senare bör kunna tillgodose nya forskningsbehov av tvärvetenskaplig karaktär. Inte minst för den forskningsanknytning på regional bas som jag nyss berört är det värdefullt att också den sjätte huvudorten för utbildning och forskning i landet, Linköping, får resurser för forskning och forskarutbildning även inom den filosofiska fakultetens område.

Jag avser mot bakgrund av vad jag anfört att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt högskolan i Linköping att utreda frågan om en forsknings- och forskarutbildningsorganisation av nämnda slag i Linköping samt till UKÄ komma in med därav påkallade förslag. Utredningsarbetet bör bedrivas i kontakt med berörda fakultetsberedningar, forskarutbildningsutredningen och, i den mån så bedöms påkallat, den organisationskommitté för bl. a. högskolan i Linköping som jag kommer att föreslå i det följande.

3.3 Indelning av den grundläggande högskoleutbildningen

U 68 anser, såväl med hänsyn till de utbildningssökandes och arbetsmarknadens informationsbehov som av planeringsskäl, en indelning av den grundläggande högskoleutbildningen nödvändig. Med utgångspunkt i att högskoleutbildningen skall vara inriktad mot den framtida yrkesverksamheten har utredningen funnit en indelning i yrkesutbildningssektorer lämplig som grund för planering m. m. i fråga om högskolans utbildningslinjer. U 68 föreslår fem yrkesutbildningssektorer: teknisk yrkesutbildning, administrativ och ekonomisk yrkesutbildning, vårdyrkesutbildning, utbildning för undervisningsyrken samt utbildning för kultur- och informationsyrken.

Remissinstanserna har i huvudsak godtagit förslaget om en indelning i yrkesutbildningssektorer. Dock anser flertalet universitetsinstanser indelningen olämplig för utbildningslinjer som svarar mot utbildning inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område. De invändningar som här görs synes i sak gälla dels det föreslagna utbildningslinjesystemet inom detta område, dels sektorsindelningens konsekvenser för den institutionella organisationen.

Vidare förs i vissa yttranden fram förslag om förändringar i den av U 68 föreslagna sektorstillhörigheten för olika utbildningar.

U 68-beredningen tillstyrker förslaget om en indelning i yrkesutbildningssektorer i första hand som underlag för planering och resursfördelning centralt och regionalt. I likhet med U 68 och många remissinstanser betonar beredningen att olika utbildningars sektorstillhörighet kan behöva omprövas fortlöpande och att sektorsindelningen inte får skapa konstlade gränser för möjligheterna att utnyttja utbildningsutbudet.

För egen del anser jag att en indelning av högskolans system av yrkesinriktade utbildningslinjer i sektorer, där utbildningslinjer som har samband med varandra med avseende på yrkesinriktningen grupperas tillsammans, är nödvändig — dels för den övergripande planeringen av antalet studerande och statsmakternas resursfördelning, dels för arbetet med att utveckla och förnya utbildningens innehåll och organisation. Självfallet får en fortlöpande utveckling av högskoleutbildningen aldrig låsas av en sektorsindelning. En sådan ger emellertid enligt min mening en lämplig ram för utvecklingsarbetet inom den vidgade högskolan.

De olika yrkesutbildningssektorernas omfattning enligt U 68:s förslag framgår av den förteckning som jag tidigare anmält som bilaga 1. Jag finner i likhet med flertalet remissinstanser de föreslagna fem sektorerna i huvudsak väl avvägda. Med utgångspunkt i remissyttrandena anser jag emellertid förändringar i den av U 68 förordade sektorstillhörigheten motiverade i några fall.

I U 68:s förslag förs av nuvarande linjer vid socialhögskola den so-

ciala linjen till sektorn för vårdyrkesutbildning och förvaltningslinjen till sektorn för administrativ och ekonomisk yrkesutbildning. Socialhögskolorna och nämnden för socionomutbildning uttalar sig i sina yttranden för att de båda linjerna med hänsyn till sitt inbördes samband skall föras till en och samma sektor och då till den sistnämnda.

Med den helhetssyn på socialt arbete och hälso- och sjukvård som varit framträdande i det senaste årtiondets reformarbete finns det enligt min mening i och för sig goda skäl för den av U 68 föreslagna lösningen. Under alla förhållanden är ett samspel mellan socialvården och hälso- och sjukvården vid planeringen av högskoleutbildningen inom det berörda området nödvändigt. Samtidigt har jag förståelse för det från socialhögskolorna framförda argumentet att det är fråga om två linjer med många beröringspunkter, den ena linjen med en mera social, den andra med en mera administrativ inriktning. Mot denna bakgrund anser jag det motiverat att tills vidare föra även den sociala linjen till sektorn för administrativ och ekonomisk yrkesutbildning. Denna bör då enligt min mening benämnas sektorn för administrativ, ekonomisk och social yrkesutbildning. Till samma sektor torde som en konsekvens böra föras också den andra socialt inriktade utbildningslinje, som av U 68 förts till sektorn för vårdyrkesutbildning, nämligen psykologlinjen.

Flera nära berörda remissinstanser har förordat att de farmaceutiska utbildningslinjerna samt receptarielinjen och laboratoricassistentlinjen skall föras till sektorn för vårdyrkesutbildning i stället för, som U 68 föreslagit, till sektorn för teknisk yrkesutbildning. Jag finner övervägande skäl, bl. a. hänsyn till befintliga samband med medicinsk forskning och utbildning, tala för denna lösning.

Sektorn för utbildning för kultur- och informationsyrken omfattar enligt U 68:s förslag bl. a. flertalet av utbildningarna på kulturområdet, medan till sektorn för utbildning för undervisningsyrken förts olika slags lärarutbildning i ämnen som musik, teckning och dans. Mellan lärarutbildningen i dessa ämnen och vissa av de utbildningar som förts till sektorn för kultur- och informationsyrken finns i dag ett starkt inbördes samband. Även om i detta sammanhang den föreslagna sektorsindelningen kan medföra problem i vissa avseenden, anser jag att fördelarna med att hålla samman å ena sidan all utbildning för undervisningsyrken, å andra sidan utbildningen för kultur- och informationsyrken, väger tyngre.

Den av U 68 föreslagna sektorstillhörigheten för olika utbildningar torde i övrigt tills vidare kunna ligga till grund för planeringsarbetet. Statsmakterna får anledning att ta ställning till de fem sektorernas närmare omfattning i samband med att medel första gången skall anvisas enligt det på bl. a. sektorsindelningen grundade anslagssystem som jag kommer att förorda i det följande.

Indelningen i yrkesutbildningssektorer bör endast avse de sammanhängande yrkesinriktade utbildningsprogrammen, i första hand de allmänna utbildningslinjerna.

4. Återkommande utbildning

Ett bärande tema i U 68:s förslag är att principen återkommande utbildning skall prägla den fortsatta planeringen av högskoleutbildningen. Med återkommande utbildning avser U 68 en modell för fördelning i tiden av den enskildes utbildning, där utbildningen förläggs i perioder som skiljs åt av yrkesverksamhet.

Remissinstanserna är i allt väsentligt positiva till grundtankarna i U 68:s överväganden och förslag i denna del. Tyngdpunkten i olika yttranden ligger dock på olika delar av förslagen. LO och TCO m. fl. framhåller att uppbyggnaden av återkommande utbildning måste ske i snabbare takt än vad U 68:s förslag antyder, inte minst i fråga om det gymnasiala stadiet. I vissa yttranden från universitet och högskolor redovisas å andra sidan tveksamhet. Man pekar bl a. på att återkommande utbildning kan komma att användas som motiv för att generellt kräva yrkeserfarenhet för tillträde till högskoleutbildning.

U 68-beredningen stryker för sin del starkt under betydelsen av att ett utbildningssystem som främjar återkommande utbildning utvecklas. Beredningen förordar ett principuttalande av statsmakterna av denna innebörd som en grund för konkret arbete inom olika utbildningsmyndigheter.

För egen del anser jag det — som jag berört redan inledningsvis — väsentligt att den fortsatta planeringen av utbildningssystemet utgår från återkommande utbildning som en vanlig modell för individernas utbildningsplanering. Åtgärder som främjar utvecklingen av återkommande utbildning spänner över ett vitt fält och berör inte bara utbildningspolitiken. I detta sammanhang har jag anledning att i första hand behandla frågan om återkommande utbildning från högskoleutbildningens synpunkt. De förslag jag för fram berör förändringar inom högskolan samt i reglerna för behörighet och urval till högskoleutbildning. Jag får anledning att inom kort återkomma till andra för förverkligandet av återkommande utbildning utomordentligt viktiga frågor, främst på det studiesociala området.

Mot bakgrund av vad som anförts i en del remissyttranden och i den allmänna debatten vill jag först betona att återkommande utbildning är en modell för planering av utbildningsinsatser och utbildningsefterfrågan. Det är därför inte något som kan införas vid en viss tidpunkt genom beslut av statsmakterna utan snarare ett sätt att se på utbildning, vilket enligt min mening i så stor utsträckning som möjligt bör prägla

såväl samhällets som individernas utbildningsplanering. Statsmakternas och myndigheternas beslut bör i första hand avse åtgärder som bidrar till att göra det naturligt och praktiskt möjligt för individen att planera för återkommande utbildning.

Jag räknar med att återkommande utbildning — som ett mönster att ta utbildningsorganisationen i anspråk — stegvis skall bli ett realistiskt alternativ till den nuvarande ordningen som huvudsakligen bygger på sammanhängande utbildning under ungdomsåren. Den senare ordningen kan säkerligen även i framtiden vara en för många ändamålsenlig uppläggning av studierna. Motiven för att utveckla återkommande utbildning är emellertid enligt min mening så starka att man bör prioritera åtgärder som främjar en sådan utveckling, bl. a. därför att den på ett utomordentligt betydelsefullt sätt vidgar människors möjligheter att planera sin utbildning på längre sikt.

Jag vill i sammanhanget nämna att olika aspekter på återkommande utbildning f. n. också bearbetas från andra utgångspunkter än utbildningsmässiga. Exempelvis anges i direktiven till den av chefen för arbetsmarknadsdepartementet år 1974 tillkallade sysselsättningsutredningen att återkommande utbildning bör övervägas som en möjlighet att underlätta ungdomars inträde i arbetslivet.

Redan i dag finns det många studerande som planerar sin utbildning enligt ett mönster som ansluter till principen återkommande utbildning. Utvecklingen vid t. ex. de filosofiska fakulteterna under senare år gör det rimligt att anta att en sådan uppläggning av studierna blivit vanligare. I många avseenden fungerar emellertid organisationen av högskoleutbildningen, de studiesociala systemen och arbetsmarknaden på ett sådant sätt att en utveckling av återkommande utbildning hämmas. Med åtgärder av de slag som jag kommer att redovisa i det följande bör återkommande utbildning redan under de närmaste åren kunna bli en mer vanligt förekommande modell för individernas och samhällets utbildningsplanering, en modell som stegvis utvecklas.

Den kraftiga expansionen av ungdomsutbildningen, som för individen innebär en koncentration av utbildning till perioden mellan 7 och 25 års ålder, har lett till en markering av skillnaderna mellan grupper med lång och kort utbildning. Främst är detta en skillnad mellan generationer, men även inom den yngre generationen finns stora olikheter i utbildningshänseende. De förstärkta insatserna på vuxenutbildningsområdet under senare år syftar till att utjämna dessa skillnader.

I ett system med huvudsakligen lång, sammanhängande ungdomsutbildning får man räkna med att skillnaderna mellan grupper med lång och kort utbildning i väsentlig utsträckning blir bestående. Genom utbildning av vuxna överbryggas i efterhand dessa skillnader till viss del. Från såväl samhällets som individernas synpunkt är det emellertid enligt min mening mer rationellt att utbildningsbehoven tillgodoses genom en

medvetet planerad fördelning av utbildningsinsatserna på flera perioder av individens liv.

I likhet med bl. a. LO vill jag stryka under betydelsen av en planering för återkommande utbildning som motsvarar arbetsmarknadens förändring. I de högindustrialiserade länderna gör man f. n. bedömningen att sysselsättningen inom industrin kommer att stagnera och samtidigt ändra karaktär. Ökade sysselsättningsmöjligheter erbjuder framför allt tjänstesektorn. Inom utbildningsområdet leder denna utveckling till krav på utbildningsinsatser för att tillgodose behov av kunskaper dels för en tekniskt allt mer invecklad industriell produktion, dels för den växande tjänstesektorn. Utvecklingen leder också till att specialiserade yrkeskunskaper snabbare än tidigare förlorar i aktualitet. Krav ställs på utbildning som ger beredskap för att tillägna sig ny kunskap och på fortbildning i yrkesverksamheten. Förutsättningarna att sinsemellan anpassa utbildningsutbudet och arbetsmarknadens växlande behov är enligt min mening bättre när perioder av utbildning naturligt avlöser perioder av yrkesverksamhet än när utbildningsinsatserna helt koncentreras till ungdomsåren.

U 68 pekar på att återkommande utbildning kan bidra till ett ökat engagemang i utbildningens utformning bland dem som är i arbetslivet och minska värderingsklyftor mellan studerande och yrkesverksamma. Genom att utbildningen varvas med perioder av förvärsarbete får de studerande ökad motivation och vidare erfarenheter, vilket enligt utredningen kan bidra också till att minska studietidernas längd. Jag delar uppfattningen att dessa omständigheter talar till förmån för återkommande utbildning.

Strävan att åstadkomma en jämnare social fördelning av utbildningsinsatserna är ett av huvudmotiven för att främja återkommande utbildning. U 68 varnar för att effekterna kan bli motsatta de åsyftade. En av de omständigheter som talar för en sådan negativ utveckling är att antalet val mellan yrkesverksamhet och utbildning ökar för den som lägger upp sina studier enligt den återkommande utbildningens princip. Vid sådana val tenderar ungdomar från hem som saknar studietradition erfarenhetsmässigt att välja yrkesverksamhet. Särskild uppmärksamhet bör därför ägnas åtgärder som kan stimulera utbildningsefterfrågan även bland korttidsutbildade. En huvuduppgift i utbildningsmyndigheternas uppföljningsarbete bör vara att studera rekryteringen bl. a. med hänsyn till sociala faktorer. I likhet med bl. a. TCO är jag emellertid övertygad om att en studieorganisation som stöder återkommande utbildning, förenad med kraftfulla insatser i fråga om studiestöd, information och rekrytering, ger bättre förutsättningar för en social utjämning än hittillsvarande system. Jag ser en utveckling av högskolans studieorganisation i denna riktning som en huvuduppgift för högskolemyndigheternas planerings- och utvecklingsarbete.

Av stor betydelse för möjligheterna att förverkliga återkommande utbildning är givetvis utformningen av behörighets- och urvalsreglerna för högskoleutbildning. Också högskolestudiernas inriktning och organisation samt fördelningen av de samlade resurserna för högskoleutbildning på olika slag av utbildning och olika regioner är väsentliga faktorer i sammanhanget. Jag har i det föregående föreslagit att yrkeserfarenhet i kombination med viss ålder skall ge allmän behörighet för högskoleutbildning. I det följande kommer jag att lägga fram förslag bl. a. om en förändrad studieorganisation, om vidgade utbildningsmöjligheter i enstaka kurser och om införande av arbetslivserfarenhet också som grund för urval till högskoleutbildning. Jag kommer vidare att föreslå att högskoleutbildningen byggs ut på flera orter utanför universitetsorterna samt att det lokala och regionala ansvaret för att — i samspel mellan högskolan och samhället i övrigt — planera och utveckla utbudet av högskoleutbildning vidgas. Alla dessa förslag syftar inte minst till att främja återkommande utbildning.

Många remissinstanser fäster stor vikt vid formerna för studiefinansiering i ett utbildningssystem som främjar återkommande utbildning. Också enligt min bedömning spelar studiefinansieringen en avgörande roll, såväl vid valet mellan fortsatta studier och yrkesarbete efter gymnasieskolan som vid beslut om att efter en tids yrkesarbete genomgå ytterligare utbildning. Jag kommer, som jag tidigare har nämnt, att inom kort föreslå regeringen att lägga fram en proposition med anledning av SVUX' förslag. Jag räknar med att i det sammanhanget kunna förorda ett studiestöd för vuxna studerande som är ägnat att underlätta en successiv utveckling av återkommande utbildning.

Nära knuten till frågan om studiefinansieringen är frågan om rätt till ledighet för studier. I likhet med många remissinstanser anser jag att en sådan rätt är en förutsättning för att återkommande utbildning skall bli ett reellt alternativ för den enskilde. Av stor betydelse bör här bli det beslut som fattades vid 1974 års riksdag (prop. 1974: 148, InU 1974: 31, rskr 1974: 399) och lagen (1974: 981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning.

Som U 68 har framhållit är vidare gymnasieskolans utformning av vital betydelse för de studerandes attityder i frågan om sammanhängande eller återkommande utbildning. Möjligheten att efter gymnasieskolan träffa ett val mellan direkta fortsatta studier och yrkesverksamhet beror både på gymnasieskoleutbildningens innehåll och på dess organisation.

U 68:s tanke att de yrkesförberedande inslagen på de f. n. mindre utpräglat yrkesinriktade linjerna på sikt bör förstärkas är enligt min mening riktig. Det är emellertid också viktigt att utvecklingen av studieförberedande inslag på de mera yrkesinriktade linjerna fortsätter. Utvecklingen av återkommande utbildning skulle självfallet stimuleras om alla linjer i gymnasieskolan kunde ge såväl yrkes- som studieförberedande utbildning i sådan omfattning att var och en som gått igenom

gymnasieskolan skulle vara väl förberedd både för att gå ut i arbetslivet och för att fortsätta med studier. Härmed sammanhängande problem kan komma att belysas av den inom utbildningsdepartementet nyligen tillsatta arbetsgruppen för gymnasieskolefrågor samt av sysselsättningsutredningen. Jag räknar emellertid i första hand med att SÖ tar initativ i den av U 68 förordade riktningen.

Även dimensioneringen av de olika linjerna i gymnasieskolan har ett direkt inflytande på utvecklingen av återkommande utbildning. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

Såväl U 68 som remissinstanserna har strukit under betydelsen av information och stimulerande åtgärder för att ett system med återkommande utbildning inte skall få negativa sociala effekter. Jag delar denna uppfattning. Studie- och yrkesvägledningsverksamheten inom och med anknytning till högskolan bör enligt min mening få som en huvuduppgift under de närmaste åren att informera om återkommande utbildning. Samverkan bör härvid etableras med arbetsmarknadens parter. Omfattningen av och formerna för insatserna får prövas bl. a. i det årliga budgetarbetet.

Åtgärder som främjar utvecklingen av återkommande utbildning är aktuella inom många olika områden. Det kommer likväl med all säkerhet att ta lång tid innan återkommande utbildning får en lika naturlig plats i individernas utbildningsplanering som den långa sammanhängande ungdomsutbildningen f. n. har. Omställningen till återkommande utbildning måste för avsevärd tid framåt ägnas särskild uppmärksamhet i planeringen inom olika samhällssektorer. Såvitt avser utbildningssektorn, i första hand högskolan, bör myndigheternas planering följa de riktlinjer som jag här redovisat.

5. Högskolestudiernas inriktning och organisation m. m.

5.1 Utgångspunkter

En huvuduppgift i fråga om den vidare utvecklingen av den grundläggande högskoleutbildningen är, som jag redan framhållit, att bredda och differentiera utbildningsutbudet för att möta nya behov inom arbetslivet och hos enskilda. Det gäller att utveckla högskoleutbildning inom helt eller delvis nya områden och också att skapa förutsättningar för att kombinera moment och resurser från skilda delar av högskolan. Inte minst som ett led i förverkligandet av den återkommande utbildningens princip måste kortare utbildning komma till stånd inom olika områden över hela högskolefältet.

För egen del är jag övertygad om att en avgörande förutsättning för en smidig fortlöpande utveckling av högskoleutbildningen enligt av statsmakterna angivna riktlinjer är att tyngdpunkten i utvecklings-

arbetet ligger i anslutning till själva utbildnings- och forskningsmiljön och i nära kontakt med arbetslivet.

Förändringar i den högre utbildningens innehåll och studieorganisation har hittills i vårt land ofta initierats och genomförts genom centrala insatser, i utredningar och inom ämbetsverk. Det lokala utrymmet för experiment och över huvud för variationer i utbildningens innehåll och uppläggning har varit begränsat. Utvecklingsmöjligheterna har hämmats av bl. a. administrativa gränser. Självfallet kommer även i fortsättningen utrednings- och utvecklingsarbete på riksplanet att vara nödvändigt som underlag för mera genomgripande förändringar i utbildningen inom skilda områden. En viss samordning är också nödvändig för att främja att de samlade resurserna utnyttjas effektivt. Det är emellertid enligt min uppfattning nödvändigt att reformeringen av högskoleutbildningen i ökad utsträckning förankras i ett lokalt förnyelsearbete. Förutsättningar för detta skapas, som jag ser det, främst genom en ökad lokal frihet att besluta om utbildningens innehåll och organisation och att disponera tillgängliga resurser, genom studieorganisatoriska bestämmelser som möjliggör kombinationer över hela högskolan och genom ett förbättrat samspel mellan högskolan och det omgivande samhället. Förändringar av denna innebörd är enligt min mening utomordentligt väsentliga för att främja utvecklingen av högskoleutbildningens innehåll.

Med detta synsätt har jag svårt att förstå dem som i debatten kring U 68:s förslag hävdar att frågor om utbildningens innehåll och kvalitet måste utredas, innan högskoleutbildningen reformeras i den förordade riktningen. Enligt min mening har U 68 behandlat utbildningens innehåll på ett sätt som är naturligt när det gäller att i ett sammanhang ge planeringsunderlag för hela fältet av eftergymnasial utbildning. Utredningen har sålunda presenterat vissa allmänna mål och riktlinjer för utveckling av högskoleutbildningen i olika avseenden och lagt fram förslag om de förändringar i bl. a. studieorganisation och institutionell organisation som den bedömt främja dessa mål och riktlinjer. U 68 har dessutom i flera specialbetänkanden om högskoleutbildning inom skilda områden — juristutbildning, socionomutbildning, viss vårdutbildning, yrkesteknisk utbildning — gett konkreta exempel på tillämpningen av sina principförslag.

Det är självklart omöjligt att en gång för alla se över en viss utbildnings innehåll och organisation. Att se över ett stort antal skilda utbildningar samtidigt är vidare inte en uppgift som är särskilt lämplig för en central utredning. Av grundläggande betydelse för reformeringen av utbildningens innehåll är i stället enligt min mening att utforma högskolan så att man stimulerar en fortlöpande förnyelse av utbildningen med utgångspunkt i arbetslivets och individernas behov och under påverkan av forskningens utveckling. U 68:s förslag syftar i hög grad till

att lägga en grund för en sådan kvalitativ förnyelse av den högre utbildningen med det vidgade högskolebegreppet som en given utgångspunkt. Som framgått ansluter jag mig helt till detta syfte.

Jag har i det föregående också anslutit mig till uppfattningen att den enskildes högskoleutbildning som helhet bör utformas så att utbildningen blir användbar inom något, ofta relativt brett, område av arbetslivet. Som jag nämnt gäller detta i första hand sammanhängande utbildningsprogram, utbildningslinjer, och konsekvenserna inom olika delar av högskolan kan vidare bli olika.

En lång rad av de nuvarande utbildningarna inom högskolan är klart yrkesförberedande. Formen för och omfattningen av yrkesförberedelserna varierar dock från utbildning till utbildning. Som jag framhållit kan det för mera specialiserade och snävt inriktade utbildningar bli fråga om att bredda utbildningen och genom förändringar i dess innehåll och verksamhetsformer bättre tillgodose krav från dagens och morgondagens arbetsliv och önskemål från de studerande. Jag vill som ett exempel här peka på inslagen av bl. a. samhällsorienterande ämnen i den sedan år 1971 anordnade civilingenjörsutbildningen vid högskolan i Luleå (jfr. prop. 1971: 59 s. 28 och prop. 1972: 37 s. 39), inslag som i huvudsak ännu saknar motsvarighet i civilingenjörsutbildningen vid äldre läroanstalter.

För andra befintliga utbildningar inom högskolan kräver en mera konsekvent tillämpning av principen om yrkesinriktning mer eller mindre omfattande förändringar i utbildningens innehåll och organisation. Detta gäller främst en del av utbildningen vid de nuvarande filosofiska fakulteterna. Inte heller inom detta område innebär emellertid — som bl. a. U 68-beredningen påpekat — kravet på yrkesinriktning i sig en nyorientering. Flera av de nuvarande allmänna utbildningslinjerna, t. ex. psykolog-, ekonom- och ämneslärarutbildningarna, är — med de förutsättningar som den nuvarande organisationen ger — yrkesinriktade. Detsamma gäller flera i fråga om antalet studerande små utbildningar såsom utbildningarna till bl. a. meteorolog, geolog, logoped, samhällsplanerare, arkivtjänsteman samt sekreterare. Möjligheterna till anställning inom traditionella yrken för dem som examinerats på vissa yrkesinriktade linjer, bl. a. ämneslärarlinjerna, har emellertid minskat de senaste åren. Många studerande vid de filosofiska fakulteterna följer f. n. linjer som saknar mera påtaglig anknytning till arbetsmarknaden.

Det är enligt min mening angeläget att samtliga utbildningslinjer inom de filosofiska fakulteternas område kommer att innehålla element av yrkesförberedelse. Det är även nödvändigt att dimensioneringen av olika utbildningslinjer mera anpassas till de möjligheter till arbete med anknytning till utbildningen som kan förutses. Som jag redan framhållit innebär kravet på yrkesförberedelse ingalunda att varje kurs inom högskolan skall ges en specifik yrkesinriktning. Det är heller inte

möjligt eller ens önskvärt att ge yrkesförberedelse i samma omfattning eller enligt samma studieorganisatoriska modell inom alla utbildningslinjer. Målet bör dock vara att skapa sådana kombinationer av kurser och att komplettera utbildningsutbudet inom olika delar av högskolan på ett sådant sätt, att den utbildning en studerande går igenom sammantagen ger en förberedelse av avsett slag.

Med utgångspunkt i de här sammanfattade kraven på lokalt förankrad förnyelse av utbildningsutbudet, på kombinationsmöjligheter över i dag befintliga gränser och på yrkesförberedelse i utbildningen skall jag nu ta upp utformningen av högskolans studieorganisation. Jag erinrar här om mitt förslag i det föregående att återkommande utbildning skall vara ett riktmärke för planeringen av högskoleutbildningen. Detta får självfallet betydelse inte minst i fråga om studiernas organisation, där bl. a. möjligheterna att bygga upp olika utbildningslinjer i etapper måste ägnas stor uppmärksamhet.

5.2 Utbildningslinjer

U 68 föreslår en studieorganisation för den grundläggande utbildningen uppbyggd av dels utbildningslinjer, dels kurser och studiekurser. Utbildningslinjeorganisationen, som ansluter till nuvarande förhållanden inom stora delar av högskolan, är avsedd att tillgodose behoven av sammanhängande utbildningsprogram med yrkesinriktning. Utredningens principförslag har tillstyrkts av ett stort antal remissinstanser och av U 68-beredningen. Invändningar mot det föreslagna utbildningslinjesystemet kommer i första hand från remissinstanser inom de filosofiska fakulteterna, som inte anser en linjeorganisation lämpad för utbildningen inom detta område.

För egen del ser jag en organisation av utbildningslinjer som ett betydelsefullt instrument för att underlätta samhällets försörjning med arbetskraft inom skilda yrkesområden, fördelningen av resurser på olika yrkesutbildningsändamål och den enskildes möjligheter att överblicka utbildningsutbudet i högskolan och finna en väg till det yrkesområde han siktar på. Jag delar samtidigt uppfattningen att man måste ta hänsyn till att utbildningar med skilda mål kan behöva vara uppbyggda på olika sätt. En fast organisation av utbildningen är givetvis inget självändamål, men den kan i vissa fall skapa förutsättningar för en pedagogisk och innehållsmässig samordning av de olika utbildningsmomenten som kan ge den enskildes studier stadga och också bidra till en yrkesinriktning. Mot denna bakgrund ansluter jag mig till förslaget att huvuddelen av den grundläggande högskoleutbildningen skall organiseras i linjer. Jag delar också U 68:s bedömning att det finns behov av utbildningslinjer av olika karaktär, som svarar mot behov av olika slag, och ansluter mig därför till förslaget om en ordning med allmänna, lokala och individuella utbildningslinjer.

Allmänna utbildningslinjer bör svara mot mera bestående behov av generell karaktär och vara inriktade mot mer eller mindre breda yrkesområden. Huvuddelen av de i dag existerande sammanhängande utbildningsvägarna vid olika läroanstalter för högskoleutbildning bör i den nya organisationen få karaktär av allmänna utbildningslinjer. Som jag nyss nämnt behöver detta införande av linjebegreppet inte innebära några krav på en enhetlig studieorganisatorisk uppbyggnad av olika linjer. Den närmare utformningen av en utbildningslinje bör också kunna variera från ort till ort. De allmänna utbildningslinjerna bör, som i dag sker, inrättas av regeringen.

Även lokala utbildningslinjer bör vara yrkesinriktade. För dem bör man ta tillvara särskilda lokala förutsättningar, t. ex. för en ort eller en läroanstalt speciella resurser. Genom samverkan mellan högskolan och arbetslivet bör ett lokalt förankrat utvecklingsarbete kunna leda till bl. a. att nya utbildningslinjer kommer fram. Det är naturligt att sådana först prövas lokalt för att senare, om de visar sig svara mot mera varaktiga behov, bli allmänna utbildningslinjer. De lokala linjerna bör sålunda bli betydelsefulla hjälpmedel i det fortlöpande utvecklingsarbetet, hjälpmedel av ett slag som i dag i stort sett saknas inom högskoleutbildningen.

Individuella utbildningslinjers funktion blir att tillgodose enskildas mera speciella önskemål om utbildningskombinationer. Möjligheter till individuella kombinationer saknas i dag i stort sett helt utanför de filosofiska fakulteternas område.

Såväl de lokala som de individuella utbildningslinjerna bör inom givna ramar inrättas av läroanstalterna.

Ett förnyelsearbete i enlighet med av U 68 förordade principer kommer att få särskilt påtagliga konsekvenser för den grundläggande utbildningen vid de nuvarande filosofiska fakulteterna. Övriga utbildningar har f. n. med få undantag en organisation som gör dem lämpade att ingå som allmänna utbildningslinjer i den nya organisationen. Självfallet kan det i den fortlöpande översynen av utbildningens innehåll och organisation bli aktuellt att mer genomgripande förändra även dessa utbildningar, t. ex. för att främja återkommande utbildning eller för att bredda innehållet i utbildningslinjer som f. n. har en förhållandevis snäv inriktning. Det bör uppdras åt högskolemyndigheterna att särskilt verka för dessa två syften.

Jag skall här i all korthet redovisa några utredningar och initiativ som f. n. är aktuella och kan resultera i tillskott till eller förändringar i de av U 68 föreslagna allmänna utbildningslinjerna utanför de nuvarande filosofiska fakulteternas område.

Inom den tekniska yrkesutbildningen i högskolan är intresset f. n. främst inriktat på att utveckla kortare utbildningslinjer, bl. a. med anknytning till mera direkt yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan. Till

U 68:s förslag om försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning återkommer jag i det följande.

Förslag om kortare tekniska utbildningar på högskolenivå har vidare förts fram dels av Sveriges civilingenjörsförbund och Svenska ingenjörssamfundet, dels av UKÄ som föreslagit viss försöksverksamhet inom ramen för befintliga utbildningsresurser vid de tekniska fakulteterna. Beredningen av dessa frågor är inte avslutad. Allmänt vill jag framhålla att jag finner det angeläget att man konkret prövar behovet att komplettera den traditionella högskoleutbildningen inom den tekniska sektorn — civilingenjörsutbildningen och motsvarande — med nya utbildningsalternativ.

Utbildningen inom sjöbefälsområdet utreds f. n. inom SÖ och utredningsförslag väntas föreligga under innevarande år.

I fråga om administrativ, ekonomisk och social yrkesutbildning har U 68 sett över dels jurist-, dels socionomutbildningen (SOU 1973: 59). Vidare har UKÄ och SÖ gemensamt gjort en utvärdering av försöksverksamheten med s. k. kombinationsutbildningar, dvs. utbildningar som kombinerar yrkesinriktade specialkurser i gymnasieskolan med studier vid filosofisk fakultet, och på grundval härav föreslagit vissa förändringar i uppsättningen av sådana utbildningar. Beredningen av de berörda frågorna pågår.

När det gäller vårdyrkesutbildning har U 68 i två specialbetänkanden föreslagit dels förändringar i fråga om vissa kortare vårdutbildningar såsom sjukgymnast- och sjuksköterskeutbildning (SOU 1973: 58), dels en utbildningsgång som är avsedd att ge sjuksköterskor möjlighet att vidareutbilda sig till läkare (SOU 1974: 19). Även beredningen av dessa frågor pågår. Enligt min mening kan det inte uteslutas att det för någon eller några av de berörda utbildningarna kan komma att fordras en ytterligare översyn av utbildningens innehåll. Inom UKÄ utreds f. n. frågan om utbildning i psykoterapi. Denna utredning väntas bli slutförd under innevarande år. UKÄ och socialstyrelsen överväger vidare gemensamt förändringar i den grundläggande utbildningen av tandläkare.

Vad beträffar utbildning för undervisningsyrken har statsrådet Hjelm-Wallén i maj 1974 tillkallat sakkunniga, lärarutbildningsutredningen, för en övergripande översyn av lärarutbildningen. Vidare kommer statsrådet Hjelm-Wallién inom kort att på grundval av förslag från lärarutbildningskommittén föreslå bl. a. försöksverksamhet med utbildning av lärare i vissa nya ämneskombinationer. Frågor om utbildning av bl. a. fritidspedagoger och förskollärare utreds f. n. av barnstugeutredningen. Beträffande utbildning av lärare inom vårdområdet pågår beredningen av förslag från SÖ.

I fråga om utbildning för kultur- och informationsyrken ses journalistutbildningen över av en utredning som inom kort kommer att över-

lämna sitt betänkande. Organisationskommittén för högre musikutbildning (OMUS) har utredningsuppgifter som rör hela musikutbildningsområdet. Arbetet skall avslutas senast i och med utgången av juni 1977. Reformeringen av musikutbildningens innehåll och organisation har inletts i fråga om utbildningarna till musiklärare och kyrkomusiker. 1973 års expertgrupp för konstutbildning (K 73) har nyligen avlämnat förslag till delvis ny studieorganisation för den högre konstutbildningen i Stockholm. Remissbehandling av förslaget pågår. Slutligen har statens kulturråd i uppdrag att redovisa erfarenheterna av pågående försöksverksamhet med fortbildning vid statens scenskolor. I det sammanhanget aktualiseras också organisatoriska förhållanden för grundutbildningen vid skolorna.

Enligt min mening kan det finnas anledning att de närmaste åren göra en mera genomgripande översyn av i första hand utbildningen inom informationsområdet och dess samspel med utbildningen på kulturområdet och med kulturpolitiken i vid mening.

U 68:s förslag innebär att utbildningslinjerna skall vara uppbyggda av kurser på ett sätt som ansluter till vad som f. n. gäller inom stora delar av högskolan. Utredningens förslag i denna del bör ligga till grund för det fortsatta planeringsarbetet. Det är naturligt att man härvid i fråga om bl. a. kursernas konstruktion och omfattning tar hänsyn till de skilda krav utbildningsmålen kan ställa. Det är dock angeläget att undanröja sådana skillnader som f. n. kan utgöra hinder för att inom en utbildningslinje kombinera kurser som anordnas inom olika fakulteter eller läroanstalter.

När det gäller ordningsföljden mellan kurser inom en utbildningslinje bör enligt min mening pedagogiska skäl vara avgörande för vilken lösning som väljs för varje enskild linje. Det bör sålunda vara möjligt såväl att koncentrera utbildningen på ett ämne eller en ämnesdel i taget som att låta kurser inom två eller flera ämnen eller ämnesdelar löpa parallellt. Den senare ordningen, som möjliggör att olika kurser kompletterar och stöder varandra, kan enligt min mening vara ett betydelsefullt led i en pedagogisk och innehållsmässig samordning av utbildningen inom en linje.

Studieorganisationen inom utbildningen på kulturområdet är av naturliga skäl mycket varierande. Vid remissbehandlingen av U 68:s förslag har bl. a. framförts den uppfattningen att de olika utbildningarna på kulturområdet för att kunna svara mot den konstnärliga och kulturpolitiska utvecklingens krav behöver anknytning till andra utbildningsområden och ökade kontakter sinsemellan. Jag delar denna uppfattning och anser det av detta skäl angeläget med en utveckling på det studieorganisatoriska området också inom denna del av högskoleutbildningen. Det nyssnämnda utredningsarbetet i fråga om utbildning inom kultur-

området bör kunna visa hur långt det är möjligt och lämpligt att anpassa studieorganisationen på detta område till en mer enhetlig studieordning inom högskolan som helhet.

För all utbildning på kulturområdet gäller som primärt krav att studierna måste anknyta till och stödja den konstnärliga mognadsprocessen hos de studerande. Utbildningen är således i sig själv en skapande process som inte i alla avseenden kan och bör bedrivas på ett i förväg planerat sätt. Detta måste få påverka både sättet att organisera studierna, utformningen av de planer som styr utbildningens innehåll samt arbetsformerna. Praktiska och teoretiska moment i utbildningen bör oftast vara mycket nära samordnade. Att lösa upp sambandet mellan olika moment genom en indelning i kurser är här inte alltid meningsfullt. I regel bör de olika momenten i studierna bedrivas parallellt. Möjligheterna att kombinera moment från befintliga utbildningar på kulturområdet med högskoleutbildning av annat slag är av dessa skäl begränsade. Samtidigt är det angeläget att kombinationsmöjligheter av detta slag kan utvecklas.

Möjligheterna att inrätta för enskilda studerande eller grupper av studerande specifika utbildningslinjer är f. n. — bortsett från de konstnärliga utbildningarna där förhållandena är speciella — begränsade i huvudsak till de filosofiska fakulteterna. Denna möjlighet, liksom möjligheten att inrätta lokala utbildningslinjer, bör i framtiden inom de ekonomiska ramar som anges av statsmakterna avse hela fältet av grundläggande högskoleutbildning. Inte minst med hänsyn till arbetslivets växlande behov är det angeläget att friare kombinationsmöjligheter vinner insteg också inom områden av högskoleutbildningen som f. n. karaktäriseras av fasta och relativt snävt inriktade utbildningslinjer.

I några yttranden pekas på de problem i fråga om behörighet till tjänst som kan uppstå bl. a. inom vårdområdet om lokala och individuella utbildningslinjer blir vanliga. Det är viktigt att dessa frågor följs uppmärksamt. Enligt min mening finns det dock inte anledning att med hänsyn till inom visst yrkesområde gällande behörighetsregler begränsa rätten att anordna lokala och individuella utbildningslinjer. Det är emellertid angeläget att varje studerande, som önskar få en individuell utbildningslinje inrättad, samråder med studievägledare. Vid en sådan kontakt bör även eventuella frågor om behörighet till tjänst klargöras för den studerande.

Jag går så över till frågan om utbildningslinjeorganisationen i vad avser de nuvarande filosofiska fakulteternas område.

I många remissyttranden från bl. a. universiteten hävdas att ett system med utbildningslinjer inte lämpar sig för utbildning av det slag som f. n. anordnas vid de filosofiska fakulteterna. En del av kritiken synes utgå från en negativ eller tvekande inställning till att denna utbildning ges

en tydligare yrkesinriktning. Andra kritiker tar sin utgångspunkt i erfarenheterna av den studieorganisation som gällt vid de filosofiska fakulteterna sedan år 1969. I många fall har man där upplevt de allmänna utbildningslinjerna som en onödig administrativ överbyggnad, utan betydelse för utbildningens innehåll eller utformning. Det faktum att en stor andel av de studerande inte följer de allmänna utbildningslinjerna anförs som stöd för denna ståndpunkt.

För egen del är jag övertygad om att en av de grundläggande orsakerna till att 1969 års studieordning inte motsvarat förväntningarna är att utbildningen för många av de studerande saknat en i förhållande till arbetslivet tillämplig yrkesinriktning. De olika kurserna har ofta heller inte samordnats pedagogiskt och innehållsmässigt. Utbildningslinjerna har därför inte upplevts som meningsfulla av de studerande.

Utformningen av de allmänna utbildningslinjerna vid 1969 års reform präglades framför allt av de traditionella målen för utbildningen vid de filosofiska fakulteterna, nämligen verksamhet som lärare eller forskare eller inom offentlig förvaltning. Många utbildningslinjer kom därför att inriktas mot just dessa mål. Vid sidan härav infördes några utbildningslinjer med annan inriktning, främst ekonom- och psykologutbildningarna.

I förhållande till de nämnda, traditionella utbildningsmålen har flertalet befintliga linjer vid de filosofiska fakulteterna en relativt god arbetslivsanknytning även med utgångspunkt i de krav U 68 ställer upp i detta avseende. Detta är emellertid inte tillräckligt i en situation där endast ett litet antal av de studerande kan tänkas få sysselsättning inom de avsedda områdena. Utbildningskapaciteten inom varje linje eller grupp av linjer bör avpassas så, att utbildningens yrkesinriktning också från den enskilde studerandes synpunkt framstår som meningsfull och realistisk i förhållande till förutsebara möjligheter på arbetsmarknaden. De studerande inom en linje kommer därvid att i väsentligt större utsträckning än f. n. ha gemensamt studiemål, varigenom förutsättningar för en pedagogisk och innehållsmässig samordning mellan kurserna inom linjen skapas. Jag är för egen del övertygad om att konstruktionen med allmänna och lokala utbildningslinjer, under dessa förutsättningar, kommer att framstå som ändamålsenlig även inom det område av den grundläggande utbildningen som svarar mot de nuvarande filosofiska fakulteterna. I den mån detta inte är fallet, bör utbildningsbehoven tillgodoses genom individuella utbildningslinjer och, främst, enstaka kurser. Jag vill tillägga att de allmänna utbildningslinjerna inom det berörda området rimligen även i fortsättningen kommer att innehålla större utrymme för alternativa studiegångar och successiva val än linjerna inom många andra områden.

I prop. 1969: 4 om utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m. framhöll föredragande statsrådet betydelsen av kontinuerlig

översyn och förnyelse av utbildningslinjerna inom detta område. På grundval av vunna erfarenheter har sedan dess ett omfattande utvecklingsarbete ägt rum på initiativ av UKÄ och läroanstalterna. Det har resulterat bl. a. i en väsentlig utökning av antalet studiealternativ vid de filosofiska fakulteterna. Vidare har under de senaste åren en strävan gjort sig gällande mot ökad samordning mellan studiekurserna inom utbildningslinjerna. Det är enligt min mening utomordentligt väsentligt att detta utvecklingsarbete fortsätter och intensifieras.

Det är också mycket angeläget att man söker utveckla utbildningslinjer med inriktning mot andra delar av arbetsmarknaden än dem för vilka de allmänna utbildningslinjerna i dag förbereder. Möjligheterna att skapa ändamålsenliga utbildningslinjer ökar sannolikt om man inom utbildningslinjerna kombinerar kurser från de nuvarande filosofiska fakulteterna med kurser från andra delar av högskolan eller från nuvarande gymnasieskolan. På liknande sätt bör kurser från de nuvarande filosofiska fakulteterna kunna utnyttjas för att bredda grunden i utbildningslinjer inom delar av den högre utbildningen som f. n. är starkt specialiserade. Jag tänker här bl. a. på kurser som ökar kommunikationsfärdigheten, t. ex. inom områdena svenska, moderna språk, matematik och statistik.

Man bör enligt min mening räkna med att kurser från de nuvarande filosofiska fakulteterna i framtiden kommer att ingå i utbildningslinjer inom hela högskolan. Det finns vidare anledning att anta att åtskilliga utbildningslinjer inom dessa fakulteters område kommer att innehålla kurser också från andra delar av högskolan. Ett huvudsyfte med den ordning för högskoleutbildningen jag nu föreslår är att undanröja de administrativa och organisatoriska hinder som hittills motverkat en utveckling i denna riktning.

Den skisserade utvecklingen innebär en utvidgning av de nuvarande filosofiska fakulteternas roll i grundutbildningsorganisationen. Institutionerna inom detta område kommer att svara för utbildning av studerande inom utbildningslinjer inriktade mot även nya delar av arbetslivet. En verksamhet av detta slag begränsar självfallet inte möjligheterna till fördjupade ämnesteoretiska studier av det slag som nu är vanligt vid de berörda fakulteterna.

Utbildningslinjerna vid tidpunkten för övergång till den nya organisationen ansluter enligt U 68:s förslag i allt väsentligt till nu befintliga linjer, även inom de filosofiska fakulteternas område. I det följande kommer jag att förorda en övergång till den nya studieorganisationen den 1 juli 1977. Det är givetvis inte möjligt att till dess förändra utbildningsutbudet inom det nyssnämnda området så att det helt motsvarar de krav bl. a. på yrkesinriktning som angivits i det föregående. De förändringar som här kan ske vid tiden för övergången till en ny studieordning kommer i första hand att vara sådana som aktualiseras av U 68:s förslag

till modifieringar av linjerna, av det fortlöpande utvecklingsarbetet inom UKÄ och läroanstalterna samt av förslag i remissyttrandena. Också beträffande utbildningslinjer utanför de nuvarande filosofiska fakulteternas område har vissa avvikelser från utredningens förslag aktualiserats i remissyttrandena. Vidare kan givetvis det förut nämnda utredningsarbetet inom skilda områden leda till att förändringar i den befintliga utbildningsorganisationen blir aktuella före den nämnda tidpunkten. Jag räknar med att en förteckning över de allmänna utbildningslinjer som regeringen inrättat eller avser att inrätta skall kunna anmälas för riksdagen senast i budgetpropositionen för budgetåret 1977/78.

U 68 diskuterar utförligt olika modeller för utveckling av studieorganisationen på längre sikt. Utredningen har därvid strävat efter att skapa ett system som dels underlättar arbetslivsanknytning av utbildningslinjerna, dels lätt kan förnyas i takt med förändrade behov, dels gör återkommande utbildning till en — såvitt avser studieorganisationen — realistisk möjlighet för huvuddelen av de studerande, dels bevarar de studerandes valfrihet mellan närbesläktade utbildningar under studiernas inledningsskede.

Utredningens resonemang har mött invändningar från företrädare för skilda utbildningar, vilka menar att de antydda studieorganisatoriska modellerna inte lämpar sig för den utbildning de själva företräder.

I det föregående har jag framhållit att utbildningslinjernas struktur måste bestämmas med hänsyn till de mål som gäller för utbildningen. Detta gäller självfallet även i det längre perspektivet. Det kan därför — som U 68 också betonar — inte bli fråga om att schablonmässigt anpassa studieorganisationen inom varje utbildningslinje till någon av de beskrivna modellerna. Det bör också framhållas att dessa modeller, om de renodlas, står i visst motsatsförhållande till varandra.

Till arbetet med att fortlöpande se över och utveckla utbildningsutbudet med hänsyn till samhällets och individernas behov, bl. a. av studiegång enligt principen återkommande utbildning, utgör emellertid utredningens resonemang om studieorganisatoriska modeller enligt min mening ett värdefullt bidrag. Jag vill peka på att U 68 i sina studieorganisatoriska specialbetänkanden om jurist-, socionom- och vårdutbildning samt läkarutbildning för sjuksköterskor presenterat konkreta förslag till utveckling av studiernas organisation.

5.3 Enstaka kurser

Som jag berört i det föregående är det en viktig uppgift för högskolan att tillgodose även andra utbildningsbehov än sådana som motsvaras av fullständiga, yrkesinriktade utbildningslinjer. Vid de filosofiska fakulteterna är det redan vanligt att utbildningsresurserna tas i anspråk av studerande som begränsar sitt studieprogram till att omfatta mindre än en

utbildningslinje. Andelen studerande som vid inskrivningen deklarerar sådana studieavsikter har här ökat markant under de senaste åren. Samtidigt har man kunnat konstatera att medelåldern bland de studerande i grundläggande utbildning ökat samt att allt fler studerande avslutar sina studier utan att ta examen.

Dessa förändringar visar att andra funktioner än att svara för en yrkesinriktad ungdomsutbildning relativt sett ökat i betydelse inom denna del av utbildningsorganisationen. Förändringarna innebär att utbildningen vid de filosofiska fakulteterna redan i dag visar upp drag av återkommande utbildning.

Det är en lång rad skilda utbildningsbehov som tillgodoses på annat sätt än genom fullständiga utbildningslinjer. Det kan gälla fortbildning, vidareutbildning eller annan klart yrkesinriktad utbildning. Som exempel på detta kan av nuvarande utbildning nämnas vidareutbildning av klasslärare till ämneslärare samt fortbildning av journalister. Det kan gälla utbildning i anslutning till verksamhet inom fackliga eller andra organisationer och det kan gälla utbildning med ett allmänt utbildningsintresse som främsta motiv.

Utbildningsbehov av detta slag skall enligt U 68:s förslag tillgodoses inom ramen för ett brett utbud av enstaka kurser. Ett sådant utbud är enligt utredningen utomordentligt väsentligt för möjligheterna att förverkliga principen återkommande utbildning. Utredningsförslaget har i denna del bemötts mycket positivt av remissinstanserna.

Jag vill för egen del starkt stryka under den betydelsefulla roll ett rikt varierat utbud av enstaka kurser bör spela inom högskolan. Att utveckla en kurs inom ett nytt område kan bl. a. vara ett första steg mot en utbildningslinje med ny inriktning. Möjligheten att följa enstaka kurser har hittills väsentligen varit begränsad till de filosofiska fakulteterna. Vid t. ex. de tekniska fakulteterna och vid socialhögskolorna har formella möjligheter funnits, men de har utnyttjats i relativt begränsad omfattning. Enligt min mening är det synnerligen angeläget att möjligheter att följa enstaka kurser förverkligas inom hela högskolan. Det kan finnas skäl att påpeka att de studerande i enstaka kurser i många fall bör kunna följa undervisning tillsammans med studerande i allmänna eller lokala utbildninglinjer.

Utbildning som inte i första hand motiveras av önskan om yrkesutbildning förekommer f. n. dels vid de filosofiska fakulteterna och som s. k. decentraliserad universitetsutbildning, dels i form av universitetscirklar inom ramen för studieförbundens verksamhet. I kvantitativt avseende är studieförbundens verksamhet den mest betydelsefulla inom detta utbud. En del av studieförbundens studerande torde dock se sin utbildning just som fortbildning eller vidareutbildning i sin yrkesverksamhet. I många fall följer utbildningen helt universitetens studieplaner och universitetslärare anlitas för undervisningen.

Jag har i det föregående berört vikten av samverkan mellan högskolan

och studieförbunden med sikte på ett ändamålsenligt utnyttjande av de samlade resurserna. Denna samverkan bör enligt min mening grundas på en klarare ansvarsfördelning mellan högskoleorganisationen och studieförbunden än den som i dag råder.

Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att tillkalla en utredning rörande kompetensfördelningen mellan det offentliga utbildningsväsendet och studieförbunden.

När det gäller högskoleutbildningen bör enligt min mening en utgångspunkt för arbetsfördelningen vara den, att huvudansvaret för att täcka utbildningsbehov som motiveras med ett mer allmänt utbildningsintresse skall ligga på studieförbunden, medan högskolan i första hand har att tillgodose på ett eller annat sätt yrkesanknutna utbildningsbehov på högskolenivå, i den mån sådana inte bör tillgodoses genom intern utbildning inom myndigheter, företag, organisationer etc. Detta skulle innebära att de studieplansanknutna kurserna i princip anordnas inom högskoleorganisationen, medan studieförbunden får ansvar för övrig kursverksamhet.

Praktiskt kan emellertid i enskilda fall en sådan ansvarsfördelning inte upprätthållas strikt. Fasta utbildningsresurser inom högskoleorganisationen måste sålunda rimligen även i fortsättningen till en del utnyttjas också för att tillgodose utbildningsefterfrågan hos studerande med ett mer allmänt utbildningsintresse. Inom bl. a. delar av de nuvarande humanistiska fakulteternas område får man räkna med detta som en funktion hos den grundläggande utbildningen också i framtiden. Å andra sidan bör högskolan kunna dra nytta av studieförbundens rika erfarenheter av kurser för de aktuella målgrupperna. Det bör sålunda vara möjligt för statlig läroanstalt att engagera exempelvis ett studieförbund för att inom högskolan svara för en viss kurs.

De här antydda frågorna bör övervägas närmare i det nämnda utredningsarbetet.

5.4 Utbildnings- och kursplaner

För beskrivning av utbildningens mål, innehåll och verksamhetsformer skall enligt U 68:s förslag finnas utbildningsplaner för utbildningslinjer och kursplaner för kurser.

Jag delar uppfattningen att en ordning bör införas som innebär att för varje utbildningslinje en utbildningsplan fastställs som anger bl. a. utbildningens mål, inriktning och huvudsakliga innehåll samt kraven för tillträde till linjen i fråga. Utbildningsplanen bör i princip fastställas av det organ som inrättar utbildningslinjen. I fråga om allmänna utbildningslinjer kan det dock, som U 68 föreslagit, vara ändamålsenligt att endast linjens omfattning och inriktning fastställs av regeringen, medan den egentliga utbildningsplanen fastställs av central högskolemyndighet.

Smärre avvikelser från utbildningsplanen bör, för att en fortlöpande förnyelse skall underlättas, kunna göras lokalt. En lokal plan för en allmän utbildningslinje bör fastställas t. ex. då en utbildningsplan medger alternativa tillämpningar. Beträffande individuella utbildningslinjer får utbildningsplanen innebörden att garantera den enskilde en viss studiegång.

De allmänna riktlinjer utredningen anger för utbildningsplanernas utformning m. m. finner jag väl avvägda och de bör kunna ligga till grund för de bestämmelser som jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att utfärda.

För varje kurs — såväl kurser som ingår i utbildningslinjer som övriga — skall enligt U 68:s förslag lokalt fastställas en kursplan som närmare anger utbildningens innehåll, undervisningens och examinationens uppläggning, särskilda förkunskapskrav m. m. och mer direkt vänder sig till de studerande med information. Även i denna del ansluter jag mig till utredningsförslaget.

Den ordning jag här förordat för fastställande av utbildnings- och kursplaner innebär att beslutanderätten vad gäller utbildningens innehåll och uppläggning i enskilda kurser i väsentlig utsträckning blir en lokal angelägenhet och att bl. a. nuvarande ordning med riksgiltiga normalstudieplaner vid de filosofiska fakulteterna frångås. Jag återkommer till frågor om ansvarsfördelningen mellan olika organ inom högskolan i samband med att jag behandlar den institutionella organisationen.

5.5 Betyg och examina

En viktig metod för förnyelse av utbildningslinjerna inom högskoleutbildningen är att kombinera kurser från olika delar av högskolan. Möjligheterna härtill inskränks f. n. av administrativa och studieorganisatoriska gränser. Ett mål för U 68 har varit att undanröja hinder av detta slag. Utredningen har därför föreslagit att ett enhetligt värderingssystem införs i grundutbildningen inom hela högskolan. Det föreslagna systemet ansluter till det poängsystem som sedan år 1969 tillämpas vid de filosofiska fakulteterna. Enligt detta motsvarar kurser som planerats för heltidsstudier under sammanlagt ett läsår 40 poäng; en veckas studieinsats på heltid motsvarar alltså i stort sett 1 poäng.

Det föreslagna systemet har kritiserats främst av remissinstanser inom de tekniska fakulteterna, som anser att de vid dessa fakulteter tillämpade systemen är överlägsna det föreslagna. U 68-beredningen har tillstyrkt utredningens förslag.

Det finns anledning att liksom U 68-beredningen framhålla att införande av ett enhetligt poängsystem inte behöver styra utbildningens uppläggning inom enskilda områden eller linjer och inte är avsett att få sådana konsekvenser. Fördelarna med ett för den grundläggande hög-

skoleutbildningen gemensamt värderingssystem är enligt min mening betydande med hänsyn till de kombinationsmöjligheter över hela högskolefältet som detta ger. Jag förordar därför att det föreslagna poängsystemet införs för i princip hela högskolan. Liksom i fråga om studieorganisationen i allmänhet bör man kunna ta hänsyn till speciella förhållanden inom enskilda utbildningslinjer. I fråga om bl. a. vissa utbildningar inom kulturområdet kan det sålunda vara motiverat att göra undantag från huvudprincipen. Ett mera förfinat poängsystem av det slag som används t. ex. vid de tekniska fakulteterna är självfallet fullt möjligt att förena med ett för högskolan enhetligt poängsystem enligt mitt förslag och bör även fortsättningsvis kunna användas som hjälpmedel i intern planering.

U 68 har ansett det naturligt att ett enhetligt värderingssystem inom högskoleutbildningen kombineras med ett enhetligt system för gradering av den godkända studieprestationen. Remissopinionen är på denna punkt splittrad. Vid de berörda utbildningsenheterna finns en tendens att vilja behålla det nu för vederbörande utbildning tillämpade systemet, som ibland innebär en mycket differentierad betygskala. I vissa yttranden krävs att alla kvalitetsbetyg avskaffas.

Formerna för betygsättning har ofta uppmärksammats under senare år. Beträffande lärarutbildningen förs f. n. en intensiv debatt om betygen, främst betyget i lärarskicklighet. Frågan om betygsättningen i grundskola och gymnasieskola prövas av 1973 års betygsutredning. Resultatet av detta arbete kommer att indirekt påverka även högskolan. Jag avser att, sedan betygsutredningens arbete avslutats, föreslå regeringen att låta ta upp frågan om formerna för betygsättning inom högskolan till samlad prövning. I avvaktan på resultatet härav bör man enligt min mening kunna göra justeringar i nu tillämpade system för betygsättning i syfte att uppnå en större enhetlighet i formerna för betygsättning och därmed underlätta jämförbarhet mellan olika delar av högskoleutbildningen.

Det värderingssystem som f. n. har vidast tillämpning inom högskolan innehåller tre steg: underkänd, godkänd och väl godkänd. I likhet med U 68-beredningen ansluter jag mig till förslaget att denna betygskala tills vidare skall utgöra riktpunkt för betygsättningen inom högskolan. Möjligheter till variationer även i detta avseende bör, som bl. a. UKÄ förordat, finnas. Man bör sålunda för en kurs eller utbildningslinje kunna använda färre betygsteg, dvs. avstå från att använda betyget väl godkänd. I en del fall, t. ex. i fråga om viss konstnärlig utbildning som i dag saknar betygsättning, bör man även i fortsättningen kunna avstå från att använda betyg.

U 68 har föreslagit att dokumentationen av högskoleutbildningen skall utgå från utbildningslinjen. För den som gått igenom allmän eller lokal utbildningslinje med godkända kurser skall ett utbildningsbevis ut-

färdas. I detta skall anges utbildningslinjens beteckning, dess längd, de kurser som utbildningen omfattar samt de betyg den studerande erhållit på de olika kurserna. Den som har gått igenom individuell utbildningslinje eller enstaka kurs skall enligt förslaget erhålla motsvarande dokumentation i de delar som är tillämpliga. U 68 förordar vidare att utbildningstitlar inte skall knytas till utbildningsbevisen.

Utredningsförslaget har vad det gäller utbildningsbevis som form för dokumentation av högskoleutbildning tillstyrkts av praktiskt taget samtliga remissinstanser. För egen del finner jag det angeläget att den som avslutat högskoleutbildning erhåller ett dokument som relativt detaljerat anger utbildningens mål, innehåll och omfattning. Inom UKÄ-området har redan arbete påbörjats med att utveckla dokument av detta slag. Utbildningsbevisen kommer generellt sett att ge en betydligt bättre information om genomgången utbildning än t. ex. det nuvarande examenssystemet ger. Jag förordar sålunda att utredningsförslaget i denna del genomförs.

Remissopinionen är starkt splittrad i fråga om U 68:s förslag att examensbegreppet inte längre skall användas. Vid universitet och högskolor finns en stark opinion mot förslaget. Även UKÄ, SACO samt Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund (SAF/SI) anser att examensbenämningar bör bevaras. Utredningen får däremot på denna punkt stöd bl. a. av arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), LO, TCO, Svenska kommunförbundet och SFS.

U 68-beredningen har för sin del inget att erinra mot att ett system med examenstitlar bevaras för dem som genomgått utbildningslinjer. Beredningen förutsätter emellertid då en sådan utveckling av systemet att titlarna generellt kommer att ge meningsfull information om utbildningens innehåll eller huvudsakliga inriktning.

För egen del vill jag framhålla att det inom den vidgade högskolan finns åtskilliga utbildningar som f. n. inte avslutas med examen. Vidare vill jag slå fast att examina, där de finns inom högskolan, inte innebär någon samlad prövning avseende hela den genomgångna utbildningen. En examen kan helt enkelt betecknas som en summering av ett antal delprestationer som en studerande har fullgjort. Det kan vara fråga om att ha uppfyllt vissa fordringar som preciserats i utbildningsplan e. d. eller om att ha slutfört kurser av viss omfattning, dvs. att ha uppnått ett visst poängtal. Med examina vid universitet och högskolor är f. n. i praxis förenade examenstitlar.

Att i likformighetssyfte införa examensbenämningar inom den del av högskolan där man hittills inte funnit anledning att införa sådana betraktar jag som uteslutet. Mot bakgrund av debatten kring U 68:s förslag i denna del är frågan, om det till utbildningsbevis avseende en linje, vars nuvarande motsvarighet avslutas med examen, även i framtiden skall knytas en examensbenämning. Med hänsyn till den starka opinionen för en sådan ordning anser jag liksom U 68-beredningen att detta bör vara

möjligt. Jag delar samtidigt beredningens bedömning att examensbenämningar endast bör förekomma då de ger meningsfull information om en utbildningslinjes huvudsakliga innehåll och sålunda — på ett enklare sätt än utbildningsbeviset — kan särskiljande karaktärisera utbildningen i fråga. Med denna utgångspunkt måste frågan om examensbenämning avgöras från linje till linje, lämpligen i samband med att utbildningsplan fastställs.

5.6 Särskilda förkunskapskrav

De allmänna behörighetsvillkoren och de särskilda förkunskapskraven är det gemensamma uttrycket för de krav som måste vara uppfyllda för att fullständig behörighet till en viss utbildning inom högskolan skall föreligga. De särskilda förkunskapskrav som i dag gäller för olika utbildningar bygger självfallet på den grund som de nuvarande allmänna behörighetsreglerna ger. Vid ett införande av nya regler för allmän behörighet enligt mina förslag i det föregående är det därför nödvändigt att se över även de särskilda förkunskapskraven. Denna översyn måste grundas på en analys av varje berörd utbildnings krav. Det har åvilat KK att göra en sådan analys i fråga om huvuddelen av de berörda utbildningarna och att på den grunden föreslå vilka förkunskapskrav som bör gälla.

Det skall redan inledningsvis framhållas att det självfallet inte kan vara en angelägenhet för riksdag och regering att fastställa de särskilda förkunskapskraven för varje utbildning i högskolan. KK:s förslag är i första hand att se som riktade till berörda centrala och lokala myndigheter. För statsmakterna bör det endast bli fråga om att ta ställning till vissa allmänna riktlinjer.

KK:s förslag bygger på uppfattningen att de särskilda förkunskapskraven har viktiga funktioner att fylla både gentemot de utbildningssökande och för högskolan. De sökande skall således genom de uppställda kraven få information om vilka förkunskaper som är nödvändiga för en viss utbildning. Det är vidare väsentligt att förkunskapskraven utformas så att ingen linje i gymnasieskolan blir en återvändsgränd. Den som saknar nödvändiga förkunskaper skall alltid ha rätt att genom behörighetskomplettering skaffa sig dessa. Högskolan skall, enligt vad KK framhåller, genom de särskilda förkunskapskraven tillförsäkras att alla studerande som antas — oavsett hur konkurrensförhållandena vid en enskild utbildningslinje gestaltar sig — har tillräckliga förkunskaper för att utbildningen skall kunna bedrivas med de mål och det innehåll samt på den tid som gäller för linjen eller kursen i fråga.

I överensstämmelse med 1972 års förut nämnda principbeslut har KK utgått från att som allmänna riktlinjer för utformningen av särskilda förkunskapskrav skall gälla att endast för studierna nödvändiga krav

skall uppställas, att krav på förkunskaper normalt skall uttryckas som krav på kunskaper motsvarande viss årskurs i gymnasieskolan och att fullständig behörighet för viss utbildning normalt skall kunna uppnås på någon studieväg i gymnasieskolan. Jag delar kommitténs uppfattning att man genom krav på bestämda förkunskaper i ett eller flera ämnen endast kommer åt en del av det som fordras för att studier och yrkesutbildning skall bli framgångsrika och ge en god grund för yrkesverksamhet. En konsekvens härav blir att man inte alltid behöver eller bör vara strikt formell när det gäller att bedöma om en sökande uppfyller de fastställda förkunskapskraven. Man bör sålunda också kunna godta kunskaper som förvärvats på annat sätt än genom utbildning i skolmässiga former. Detta gäller särskilt i fråga om dem som söker sig till högskoleutbildning efter en längre tids yrkesverksamhet.

KK:s strävan att, vid utformningen av de särskilda förkunskapskraven, hålla isär vad som krävs för att genomföra utbildningen från vad som kan komma att krävas för en framtida yrkesutövning finner jag riktig. Jag vill framhålla att en viktig grundtanke bakom principen återkommande utbildning är att kunskaper och färdigheter av betydelse för yrkesutövningen kan vinnas på olika vägar och genom kombination av erfarenheter från olika verksamheter, inom och utanför utbildningsväsendet.

Att bedöma vilka förkunskaper som skall krävas för en utbildning kan sägas innebära en balansgång mellan risken att utestänga personer som är lämpliga för utbildningen och risken att anta sådana som har dåliga förutsättningar att över huvud taget genomföra studierna. Inte minst det senare kan leda till personliga tragedier, som självklart så långt möjligt bör undvikas. Enligt min bedömning har KK i sina förslag i huvudsak bemästrat dessa svårigheter. Jag har, som kommer att framgå av det följande, endast på några punkter en uppfattning som avviker från kommitténs.

För att förkunskapskraven skall kunna fylla avsedda funktioner har KK funnit det nödvändigt att beskriva dem även i kvalitativa termer. I detta avseende innebar KK:s direktiv en anvisning om att den nuvarande bestämmelsen om lägst betyget 2 i varje särskilt förkunskapsämne inte borde behållas som behörighetskrav. Kommittén föreslår nu att lägst medelbetyget 3,0 skall krävas i de ämnen som uppställts som förkunskapskrav för en viss utbildning.

Det är väl belagt, vilket såväl KK som flera remissinstanser framhåller, att goda kunskaper i enskilda förkunskapsämnen av färdighetskaraktär — främst matematik och moderna språk — har stor betydelse för framgång i vissa högskolestudier. KK:s förslag att blivande sökande till sådan utbildning bör få klara och bestämda informationer om att deras framtida studieresultat är starkt beroende av förkunskaper i dessa ämnen är därför enligt min mening beaktansvärt. Jag delar kommitténs

uppfattning, vilken vunnit stöd hos många remissinstanser, att behörighetsreglerna inte i detalj bör reglera vilka betyg som skall fordras i enskilda ämnen utan att det är de sökandes kunskapsnivå i förkunskapsämnena tillsammantagna som normalt är väsentligast och därför bör regelfästas.

Jag ansluter mig således till KK:s förslag att för behörighet till viss utbildning i högskolan skall krävas ett betygsmedelvärde av lägst 3,0 i de ämnen som är uppställda som särskilda förkunskapskrav för utbildningen i fråga.

Jag är medveten om att en bestämmelse av detta slag innebär i viss mån skärpta krav i jämförelse med dagens förhållanden. Det kan således komma att finnas personer som i dag är behöriga till en viss utbildning men som enligt de nu föreslagna reglerna inte får behörighet. Enligt min uppfattning är detta en konsekvens som man måste vara beredd att ta, om man vill att förkunskapskraven skall fylla funktionen att garantera kunskaper som är tillräckliga för studierna oavsett vilka konkurrensförhållanden som råder vid utbildningen.

Hur många som på detta sätt inte skulle bli behöriga i jämförelse med dagens förhållanden kan inte beräknas med någon större grad av säkerhet. En viss del av dem som i dag studerar i högskoleutbildning har ett medelbetyg under 3,0. Om detta också skulle innebära att många har lägre medelbetyg än 3,0 i de särskilda förkunskapsämnena, blir kravet större på goda möjligheter att skaffa sig erforderliga förkunskaper genom behörighetskomplettering. Denna fråga har jag berört redan i samband med att jag behandlade den allmänna behörigheten och jag återkommer till den i det följande.

KK har, som jag förut antytt, förutsatt att vissa allmänna riktlinjer för utformning av de särskilda förkunskapskraven skall anges av regeringen. Jag avser också att föreslå regeringen att meddela sådana riktlinjer i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag.

De särskilda förkunskapskraven för en allmän utbildningslinje skall enligt vad jag förordat i det föregående ingå i utbildningsplanen, vilken skall fastställas centralt. För lokala och individuella utbildningslinjer och för enstaka kurser skall enligt mina förslag utbildningsplaner och kursplaner och därmed de särskilda förkunskapskraven fastställas lokalt. I samtliga fall skall de allmänna riktlinjerna gälla. Kraven på överensstämmelse mellan beslut som fattas på olika nivåer blir därvid störst med avseende på sådana kurser som dels kan ingå i allmän utbildningslinje, dels också kan ingå i lokal eller individuell utbildningslinje samt läsas som enstaka kurs.

Jag går nu över till KK:s förslag till särskilda förkunskapskrav för vissa utbildningar. I linje med vad jag förut anfört avstår jag från att kommentera detaljer i förslaget. Det är här till stor del fråga om angelä-

genheter för den myndighet som har att utfärda tillämpningsföreskrifter till regeringens bestämmelser, innehållande allmänna riktlinjer.

KK har utförligt uppehållit sig vid krav på förkunskaper i svenska och engelska för olika utbildningslinjer i högskolan. Dessa båda ämnen är de enda i vilka alla sökande med skolmässig förutbildning måste uppvisa dokumenterade förkunskaper av viss omfattning för att få allmän behörighet. I ämnet engelska skall också, enligt vad jag förordat i det föregående, sökande med behörighet grundad på ålder och yrkesverksamhet dokumentera samma förkunskaper som sökande i övriga behörighetsgrupper.

1972 års principbeslut angående de allmänna behörighetsvillkoren innebar den ändringen i förhållande till kompetensutredningens förslag att krav uppställdes på kunskaper motsvarande minst två årskurser svenska enligt lärokursen på social linje. I sin motivering för denna förändring framhöll min företrädare att goda kunskaper i svenska har stor betydelse både för de fortsatta studierna och för den kommande yrkesrollen samt att kraven på goda kommunikationsfärdigheter ökar inom alla yrkesområden. KK har, efter att ha anlyserat innehållet i ämnet svenska på olika linjer i gymnasieskolan och kraven på kunskaper i svenska inom skilda utbildningslinjer i högskolan, tagit den ställningen att flertalet linjer i högskolan vad avser ämnet svenska bör kunna bygga på det allmänna behörighetsvillkoret. Jag ansluter mig till kommitténs bedömning i detta avseende. Till KK:s förslag att det för viss utbildning skall uppställas krav på tre årskurser svenska återkommer jag i det följande.

Beträffande förkunskaper i engelska föreslår KK att några krav utöver det allmänna behörighetsvillkoret inte skall ställas för tillträde till alla de utbildningslinjer där behovet av sådana förkunskaper främst motiveras av behovet att kunna läsa engelskspråkig litteratur, dvs. flertalet utbildningslinjer i högskolan. Kommittén har emellertid konstaterat att det allmänna behörighetsvillkoret ger utrymme för en mycket stor spridning av de studerandes förkunskaper genom att ämnet på social linje förekommer i antingen en allmän kurs eller en särskild (mer omfattande) kurs. Som jag berört i det föregående är förhållandena likartade på andra tvååriga linjer i gymnasieskolan. KK föreslår mot denna bakgrund att de som i gymnasieskolan läst allmän kurs i engelska och därvid inte erhållit betyg över 3, liksom de som läst särskild kurs och inte erhållit betyg över 2, starkt skall rådas att ytterligare förkovra sig i engelsk läsning, innan de söker till högre utbildning. Kommittén menar vidare, att de som behörighetskompletterar i engelska bör få rådet att inrikta sig på lägst betyget 3 i särskild kurs och att det är angeläget att ge dessa sökande möjlighet att pröva sin läsförmåga i ett särskilt prov.

För egen del anser jag det utomordentligt viktigt att blivande studerande får en korrekt information om studiernas krav. De undersökningar som genomförts beträffande vissa högskolestuderandes kunska-

per i engelska och som redovisats av KK har övertygat mig om att kommitténs förslag på denna punkt är välgrundat. Jag biträder därför förslaget och ämnar i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt SÖ att, i samarbete med UKÄ, undersöka möjligheterna att utforma ett läsförståelseprov i engelska samt att lägga fram förslag om i vilka former ett sådant prov skall kunna erbjudas dem som önskar genomgå det, oavsett behörighetsgrund.

KK har begränsat sina förslag om särskilda förkunskapskrav till sådana utbildningsvägar som i dag bygger på de allmänna behörighetsvillkoren för tillträde till högre utbildning.

Tyngdpunkten har därvid i enlighet med kommitténs direktiv legat på de nuvarande fria fakulteternas utbildning. Vad avser förkunskapskraven till de utbildningslinjer som f. n. har antagningsbegränsning har utredningsuppdraget närmast avsett en teknisk översättning av de nuvarande bestämmelserna. De förslag till särskilda förkunskapskrav som KK här lagt fram bör kunna utgöra tämligen bestämda ramar för myndigheternas handlande. Jag anser det också självklart att man, för dessa och andra utbildningslinjer där utbildningens uppbyggnad och innehåll ger små eller inga möjligheter att följa alternativa studiegångar, skall kräva att samtliga förkunskapskrav är uppfyllda före studiernas början.

Annorlunda förhåller det sig med de utbildningslinjer inom de nuvarande filosofiska fakulteterna som även i framtiden, enligt vad jag föreslagit i det föregående, kommer att vara uppbyggda av kurser som kan kombineras på skilda sätt för olika studerande inom en och samma utbildningslinje. KK:s förslag innebär, när det gäller de av U 68 föreslagna allmänna utbildningslinjerna inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område, att det för var och en av linjerna skall finnas förkunskapskrav som avser behörighet inte bara till de första terminernas studier utan också till flertalet av de studiekurser som därefter kan bli aktuella vid fullföljande av studier på linjen i fråga. På denna punkt är jag inte beredd att biträda KK:s förslag, detta med hänsyn till att jag i det följande kommer att förorda, att antagningen inom det berörda området skall göras inte till en linje i dess helhet utan första gången till i princip det första årets studier och därefter successivt.

De särskilda förkunskapskraven bör enligt min mening vid varje antagningstillfälle formellt endast relateras till de studier som antagningen avser. Självfallet är det med en sådan ordning likväl angeläget att den enskilde redan inför den första antagningen informeras om kraven för olika tänkbara studiealternativ och kontrollerar sin behörighet för önskad studieväg. Jag ser det emellertid som en fördel att man inte formellt behöver ställa upp förkunskapskrav som kan komma att sakna relevans för den enskilde beroende på hans val av fortsatt studieväg.

Jag övergår nu till att lägga vissa synpunkter på de krav i enskilda ämnen som KK föreslår för behörighet till skilda linjer och kurser.

Beträffande ämnet svenska delar jag KK:s mening att kunskaper motsvarande tre årskurser svenska i gymnasieskolan bör vara ett krav för studier i bl. a. svenska, historia och moderna språk. Enligt min uppfattning bör samma krav på förkunskaper i svenska uppställas för bl. a. utbildningarna vid nuvarande juridisk och teologisk fakultet.

KK föreslår att kunskaper motsvarande tre årskurser samhällskunskap skall krävas för studier inom ett flertal samhällsvetenskapliga ämnesområden samt för juridiska studier och studier vid socialhögskola. Ett stort antal remissinstanser, bl. a. SÖ och UKÄ, avvisar detta förslag, som innebär en skärpning av nuvarande krav för flertalet berörda utbildningar och bl. a. skulle innebära att sökande från naturvetenskaplig och teknisk linje samt vissa sökande från humanistisk linje måste komplettera sina kunskaper i ämnet. Jag delar dessa remissinstansers uppfattning att två årskurser samhällskunskap på tre- eller fyraårig linje eller på tvåårig social eller ekonomisk linje ger tillräckliga förkunskaper för nämnda studier.

KK föreslår vidare att man för vissa utbildningslinjer, motsvarande utbildningen inom nuvarande medicinsk, odontologisk och farmaceutisk fakultet, vid jordbrukets högskolor samt i vissa studiekurser inom matematisk-naturvetenskaplig fakultet, i förkunskapshänseende skall likställa ämnet naturkunskap på social linje med ämnet biologi. Jag vill i anslutning härtill först framhålla att det enligt min uppfattning i princip är önskvärt att särskilda förkunskapskrav kan uppfyllas genom ämnen från olika linjer i gymnasieskolan, även om full identitet inte råder mellan dessa ämnen med avseende på innehåll och omfattning. I likhet med ett stort antal remissinstanser anser jag emellertid att ämnet naturkunskap på social linje inte ger en tillräckligt omfattande förutbildning i de moment av biologiämnet som är väsentliga för studierna på här aktuella utbildningslinjer i högskolan.

KK har formulerat sina förslag till förkunskapskrav i olika ämnen i termer av gymnasieskolans ämnen, betyg, årskurser och linjer. Detta torde vara nödvändigt med hänsyn till behovet av att ha ett entydigt underlag för informationen till de sökande men är också naturligt med hänsyn till att flertalet sökande sannolikt kommer att redovisa sin behörighet i sådana termer. Som KK också framhåller är det emellertid angeläget att detta sätt att uttrycka förkunskapskraven inte leder till föreställningen att genomgången kurs i gymnasieskolan är det enda sätt på vilket ett förkunskapskrav kan uppfyllas. I likhet med vad som framhållits beträffande den allmänna behörigheten är det viktigt att, även vad avser särskilda förkunskapskrav, en sökande som har reell kompetens för en utbildning inte hindras av formella skäl.

Jag ansluter mig till KK:s förslag att sökande med folkhögskolebehörighet och sökande från vissa med gymnasieskolan jämförbara utbildningsvägar, även när det gäller särskilda förkunskapskrav, skall kunna

få tillgodoräkna sig de kunskaper de har. Jag finner det också utomordentligt viktigt att, som KK föreslår med instämmande av många remissinstanser, sådana kunskaper och färdigheter som förvärvats genom icke skolmässig utbildning och genom yrkesverksamhet skall kunna godtas som förkunskaper efter bedömning i varje särskilt fall.

Sammanfattningsvis finner jag att, med de få undantag som jag redovisat i det föregående, KK:s förslag till utformning av särskilda förkunskapskrav är väl ägnat att ligga till grund för arbetet inom de myndigheter som har att fastställa sådana krav för de av kommittén behandlade utbildningarna.

Vid de utbildningslinjer och kurser i den framtida högskolan, för vilka KK inte funnit anledning att lägga fram förslag, bör kommitténs allmänna riktlinjer, till vilka jag anslutit mig, kunna gälla. Även KK:s detaljförslag till särskilda förkunskapskrav bör kunna tjäna till ledning för vederbörande myndigheter vid utformningen av de särskilda förkunskapskraven för olika linjer. Jag vill här framhålla att i de bedömningar som därvid görs bör ingå att överväga om särskilda förkunskapskrav över huvud taget behöver uppställas för en utbildning. För vissa utbildningar inom kulturområdet torde det exempelvis, med något undantag, inte behöva uppställas några krav utöver de krav på anlag och färdigheter som utbildningarnas speciella karaktär ställer.

I det föregående har jag berört behovet av goda möjligheter att komplettera en utbildning i gymnasieskolan för att uppnå allmän behörighet. Jag har därvid förordat bl. a. att vissa åtgärder i enlighet med KK:s förslag skall vidtas inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Vad jag i det sammanhanget anfört gäller självklart i tillämpliga delar även möjligheterna att komplettera kunskaper för att uppnå särskild behörighet.

För personer som efter en tids yrkesverksamhet söker utbildning i enstaka kurser anser KK att förkunskapskraven huvudsakligen bör ha en informerande funktion. Under förutsättning att de sökande, bl. a. inom ramen för samhällets studie- och yrkesorientering, kan få tillräckliga informationer om studiernas krav bör de enligt kommittén själva kunna bedöma om de har tillräckliga förkunskaper för en tilltänkt utbildning. Några krav på dokumenterade förkunskaper skulle således inte behöva ställas.

Jag finner KK:s förslag väl överensstämma med de allmänna principerna för en breddning av möjligheterna för olika grupper av utbildningssökande att få sina önskemål tillgodosedda inom högskoleutbildningen. Personer som uppnått allmän behörighet på grundval av ålder och yrkesverksamhet får anses ha förvärvat en sådan mognad att det är rimligt att utgå från att de själva, på grundval av den information de får från läroanstalterna, kan göra bedömningar av sina förutsättningar i förkunskapshänseende. Också mot bakgrund av erfarenheterna av den nuvarande försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre ut-

bildning, där regler av denna innebörd i viss utsträckning tillämpas, anser jag det rimligt att pröva den föreslagna ordningen. Självfallet får erfarenheterna av denna följas fortlöpande och eventuella förändringar aktualiseras om så visar sig nödvändigt.

6. Antalet studerande i högskoleutbildning m. m. Urval och antagning

6.1 Bakgrund och utgångspunkter

Studerandeantalet i högskoleutbildning ökade starkt under 1960-talet. En väsentlig förklaring till expansionen var reformerna inom skolområdet, som bl. a. ledde till att antalet elever som årligen lämnade gymnasiet i det närmaste trefaldigades under en tioårsperiod. Även en ökad frekvens för övergång till eftergymnasiala studier, tillkomsten av nya utbildningsmöjligheter bl. a. i Umeå och Linköping och vid universitetsfilialerna samt förbättringar av de studiesociala förmånerna och tillströmning av allt fler studerande utan fullständig gymnasieutbildning hörde till bilden. Arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft med längre utbildning var generellt sett hög.

Den växande efterfrågan på högre utbildning fick till stor del mötas av universitetens s. k. fria fakulteter, dvs. de filosofiska, juridiska och teologiska fakulteterna. Antalet förstagångsinskrivna vid dessa fakulteter ökade från ca 6 000 läsåret 1960/61 till ca 27 000 läsåret 1968/69. Expansionen var, som jag berört i det föregående, inte problemfri. Bl. a. var den svår att förena med den förnyelse av utbildningen som det kraftigt ökade studerandeantalet i sig hade motiverat. Också övriga utbildningar vid universitet och högskolor byggdes ut kraftigt under perioden. Antalet nybörjarplatser i utbildningar med antagningsbegränsning ökade från ca 3 000 läsåret 1960/61 till ca 7 000 läsåret 1970/71. Expansionen avsåg här framför allt civilingenjörsutbildningen, läkarutbildningen och socionomutbildningen. I övrig eftergymnasial utbildning ökade antalet nybörjarplatser under 1960-talet från ca 7 000 till ca 16 000. De mest expanderande utbildningarna var här klasslärar-, förskollärar-, sjuksköterske- och laboratorieassistentutbildningarna m. fl. samt utbildningarna till systemman och programmerare.

Fr. o. m. läsåret 1969/70 har den totala tillströmningen till högskoleutbildning minskat till följd av en minskning av tillströmningen till de fria fakulteterna. Antalet förstagångsinskrivna vid dessa fakulteter minskade från ca 27 000 läsåret 1968/69 till ca 17 000 läsåret 1973/74. Antalet läsåret 1974/75 kan inte slutligt anges men torde vara i huvudsak lika stort som föregående läsår.

Arbetsmarknaden kunde inte utan vidare erbjuda det kring år 1970 kraftigt ökande antalet examinerade från de ofta mindre yrkesinriktade

utbildningarna vid filosofisk fakultet arbeten och begynnelselöner som svarade mot deras förväntningar. Dessa anpassningssvårigheter kom därtill att sammanfalla med konjunkturnedgången under 1970-talets första år. Den ändrade benägenheten att studera vidare torde till stor del ha sin förklaring i dessa förhållanden.

Den minskade tillströmningen till de fria fakulteterna har delvis balanserats av en fortsatt utbyggnad av andra universitets- och högskoleutbildningar. De senaste åren har det dock inte funnits sökande till alla utbildningsplatser vid de tekniska fakulteterna.

Under 1960-talets expansionsperiod var de studerandes köns- och åldersfördelning relativt stabil vid universitet och högskolor. Kvinnornas andel av de nyinskrivna var ca 40 procent. Den minskade tillströmningen under senare år har lämnat könsfördelningen relativt oförändrad. Stora skillnader föreligger dock mellan olika utbildningar. Jag återkommer till denna fråga i det följande. Åldersfördelningen har ändrats märkbart, främst vid de filosofiska fakulteterna. Hösten 1970 var ca 25 procent av de nyinskrivna här äldre än 24 år. Motsvarande åldersgrupps andel hösten 1974 uppgick till ca 40 procent. Den starka förskjutningen i åldersfördelningen beror på att antalet äldre studerande som sökt sig till universitet och högskolor varit i stort sett oförändrat de senaste åren samtidigt som antalet yngre minskat.

Parallellt med den snabba ökningen av studerandeantalet pågick en långsam men tydlig utjämning av fördelningen mellan olika socialgrupper av rekryteringen till universitet och högskolor. I slutet av 1960-talet utgjorde nyinskrivna från arbetarhem ca 23 procent av samtliga nyinskrivna, sedan motsvarande andel vid början av årtiondet varit ca 16 procent. Under de senaste åren har den andel av de nyinskrivna som kommer från arbetarhem varit i stort sett oförändrad, ca 23 procent.

U 68 framhåller att utbildningsplaneringen bör syfta till att tillgodose både individernas önskemål om utbildning och samhällets behov av utbildad arbetskraft. Fördelningsaspekterna måste enligt utredningen ges stor vikt. Av avgörande betydelse för högskoleutbildningens omfattning måste vara de resurser som samhället kan ställa till förfogande. Åtskilliga remissinstanser, bl. a. UKÄ, SÖ, AMS, LO, TCO, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet samt SAF/SI ansluter sig till utredningens synsätt härvidlag.

Några remissinstanser, bl. a. SFS och Sveriges elevers centralorganisation (SECO), menar att dimensioneringen i huvudsak bör grundas på individernas efterfrågan på högre utbildning. Undantag bör göras endast för vissa snävt yrkesinriktade eller mycket kostnadskrävande utbildningar. I några yttranden åter, bl. a. från SACO, Statstjänstemännens riksförbund (SR) och Elevförbundet, förordas att högskoleutbildningens dimensionering primärt skall styras av arbetsmarknadens behov av utbildad arbetskraft.

För egen del får jag anföra följande.

Individernas efterfrågan på högskoleutbildning har, bl. a. att döma av de senaste årens erfarenheter, ett starkt samband med den rådande situationen på arbetsmarknaden och varierar kraftigt från period till period. U 68:s förslag om den grundläggande högskoleutbildningens dimensionering har som ett syfte att undvika olägenheter av det slag som svängningar i studerandetillströmningen medför och ge större fasthet åt planeringen. Ett annat syfte med förslaget är att skapa bättre förutsättningar för statsmakterna att göra avvägningar såväl mellan högskoleutbildning och andra ändamål som mellan olika slag av högskoleutbildning.

I en del remissyttranden och i den allmänna debatten har U 68:s förslag om en fastare planering också inom de nuvarande fria fakulteternas område hävdats vara inaktuellt mot bakgrund av den f. n. låga tillströmningen till högskoleutbildningen. Dimensioneringsfrågan måste emellertid enligt min mening ses i ett vidare och mer långsiktigt perspektiv än det som ges av det dagsaktuella läget. En tids låg tillströmning kommer med all sannolikhet att följas av en period av på nytt ökad efterfrågan. En sådan ökning kan bli dramatisk. Som U 68-beredningen framhållit är det viktigt att hålla beredskap inför en förändring av efterfrågan i denna riktning.

Kraftiga svängningar i tillströmningen får olyckliga konsekvenser för både de enskilda, utbildningssystemet och arbetslivet. Mot bakgrund av de senaste årens erfarenheter finns det anledning att särskilt beakta de betydande svårigheter som kan uppstå i läroanstalternas planering och i strävandena att öka anställningstryggheten för den i utbildningen engagerade personalen. Frågan om fördelningen av de totalt tillgängliga resurserna på olika slag av högskoleutbildning med hänsyn till både arbetslivets behov och individernas önskemål är givetvis också av betydelse i sammanhanget. Det är uppenbart att en fördelning som så långt möjligt tillgodoser både de enskildas önskemål och arbetslivets behov förutsätter att alla delar av högskoleutbildningen kan vägas mot varandra i en sammanhållen planering. Inte minst viktiga är vidare de förutsättningar för decentralisering av beslutanderätt rörande utbildningsutbudets inriktning och närmare dimensionering som en fastare övergripande planering ger. Slutligen är det för mig självklart att statsmakterna skall ha möjlighet att avväga de samlade resurserna för högskoleutbildning mot insatser inom andra områden.

Jag anser det mot den angivna bakgrunden inte vare sig rimligt eller möjligt att högskoleutbildningens kapacitet i framtiden skall bestämmas enbart utifrån individernas efterfrågan på utbildning. Detta gäller i fråga om både den totala kapaciteten och dess fördelning på olika utbildningar även om, särskilt i det senare fallet, individernas önskemål hör till de faktorer som bör tillmätas stor vikt i planeringsarbetet. Men högsko-

leutbildningens omfattning kan inte heller bestämmas enbart efter behovet av utbildad arbetskraft. Detta följer redan av svårigheterna att göra prognoser av arbetsmarknadens efterfrågan. Sådana prognoser kommer alltid att vara behäftade med betydande osäkerhet. Flera remissinstanser betonar, liksom U 68, osäkerheten i de för utredningens räkning utförda kalkylerna. Prognossvårigheterna är inte endast tekniska. Det är också så att efterfrågan på arbetskraft med viss utbildning inte är absolut till sin karaktär. Den påverkas av den utbildningsmässiga sammansättningen av den grupp som söker sig ut på arbetsmarknaden. Vidare kan prognoserna själva lätt få en styrande effekt på individernas utbildningsval och därmed bidra till ogynnsamma svängningar i tillströmningen till olika utbildningar. Bedömningar av arbetslivets behov av utbildade, där hänsyn tas till målen för utveckling av bestämda sektorer av samhället, bör likväl enligt min mening tillmätas betydande vikt vid fördelningen av utbildningskapaciteten på bl. a. yrkesutbildningssektorer. Det förtjänar att påpekas att den nuvarande ordningen för dimensionering av högskoleutbildningen — med en sektor som har fritt tillträde och en som inte har det — ger begränsade möjligheter att över huvud ta hänsyn till bedömningar av detta slag.

Mot denna bakgrund ansluter jag mig — liksom åtskilliga remissinstanser och U 68-beredningen — till U 68:s uppfattning att såväl arbetslivets behov av utbildad arbetskraft som individernas behov av utbildning bör vara vägledande för utbildningsplaneringen. Den i sista hand bestämmande faktorn för samhällets insatser för högskoleutbildning måste vara de resurser som kan ställas till förfogande för detta ändamål, sedan avvägningar gjorts mot insatser inom andra delar av utbildningsväsendet och inom andra områden av samhällsverksamheten. Till frågan om en generell antagningsbegränsning som ett hjälpmedel för att förverkliga en planering efter dessa riktlinjer, såväl totalt som när det gäller fördelning på bl. a. yrkesutbildningssektorer, återkommer jag i det följande.

Många remissinstanser framhåller att de av prognosinstitutet vid statistiska centralbyrån (SCB) utförda behovs- och utflödesberäkningarna lämnar värdefulla bidrag till kunskapen om förhållandet mellan utbildning och arbetsmarknad. Andra är mer tveksamma vad gäller behovsberäkningarna. För egen del vill jag betona att prognoser av detta slag endast är ett av flera underlag för planeringen. Som jag förut berört är det också med hänsyn till arbetsmarknadens föränderlighet viktigt att prognosarbetet utgår från vidare sektorer av utbildning och arbetsmarknad och inte syftar till en finfördelning på enskilda yrkesområden. Jag vill även peka på den allmänna svårigheten att göra nationella prognoser i ett litet land som är starkt beroende av en svårbedömd internationell utveckling.

Likväl anser jag att material av det aktuella slaget är av stort värde

för den övergripande kvantitativa utbildningsplaneringen. Som framhålls i flera yttranden är det angeläget att den använda modellen vidareutvecklas och att beräkningar med användning av modellen fortlöpande genomförs. Bl. a. sysselsättningsutredningens arbete bör här ge nya förutsättningar och möjligheter. Självfallet måste beräkningarna kompletteras med underlag och analyser av annat slag, t. ex. rörande urvals- och anpassningsmekanismer. Undersökningar av den typ U 68 redovisat i sina rapporter bör därför föras vidare och utvecklas. Detta ankommer främst på AMS, SCB, SÖ och UKÄ.

6.2 Kapaciteten för utbildningslinjer

U 68 har arbetat med en planeringsperiod för dimensioneringen av den grundläggande högskoleutbildningens linjer som sträcker sig från läsåret 1976/77 t. o. m. läsåret 1983/84. Planeringen för en så lång period måste nödvändigtvis ske under betydande osäkerhet. Utredningen redovisar därför i sitt förslag till dimensionering två planeringsgränser. En nedre planeringsgräns har föreslagits främst utifrån en bedömning av behovet av högskoleutbildad arbetskraft. En övre planeringsgräns har också föreslagits, varvid en bedömning gjorts av vilka resurser som kan ställas till förfogande för att möta en större efterfrågan på högskoleutbildning. Antagningskapaciteten för olika utbildningslinjer skall sedan enligt förslaget bestämmas årligen på ett sådant sätt att den samlade kapaciteten kommer att ligga mellan de angivna planeringsgränserna.

Åtskilliga remissinstanser liksom U 68-beredningen finner den föreslagna ordningen användbar. Också enligt min mening är det mycket som talar för utredningens planeringsmodell. Det är självfallet vanskligt att detaljplanera enskilda utbildningslinjers eller linjegruppers kapacitet över en längre tidsrymd. Om man väljer ordningen med en totalram med en övre och en nedre gräns får man möjlighet att fortlöpande ompröva kapaciteten för olika utbildningslinjer med hänsyn till nya informationer om individernas efterfrågan på utbildning och arbetslivets behov av utbildad arbetskraft. För högskoleorganisationen bör systemet ge önskvärd stadga i planeringshänseende.

Vid bedömningen rörande den nedre gränsens läge har U 68 utgått från bl. a. de utflödes- och behovsberäkningar som utförts av SCB. Enligt dessa kommer utflödet från utbildningsväsendet och arbetsmarknadens nyrekryteringsbehov av personer med s. k. fullständig högskoleutbildning, dvs. i princip utbildning som slutförts till examen, att vara i balans under perioden 1975/80, om tillströmningen följer det lägre beräkningsalternativet. Tendenser till brist på arbetskraft med fullständig högskoleutbildning kan enligt utredningens bedömning väntas upp-

stå efter hand, om utflödet under någon längre period skulle ligga kvar på denna nivå. En antagningskapacitet som ansluter till det lägre alternativet, ca 37 000 studerande i utbildningslinjer, bör därför enligt U 68:s mening vara ett minimum för planeringsperiodens början. Det kalkylerade nyrekryteringsbehovet ökar enligt SCB:s beräkningar från perioden 1965/70 till perioden 1975/80 i en sådan takt att en fortsatt ökning av antagningen med 2 procent årligen synes motiverad. Utredningen föreslår mot denna bakgrund att den nedre planeringsgränsen läggs vid 37 000 antagningsplatser i utbildningslinjer läsåret 1976/77 och ökas med 2 procent årligen.

I några yttranden ifrågasätts, mot bakgrund av tendenserna under de senaste åren, om tillströmningen kommer att nå upp till den föreslagna nedre planeringsgränsen redan läsåret 1976/77. Exempelvis påpekar SCB, som i sitt yttrande gjort en viss uppföljning av beräkningarna under hänsynstagande till tillströmningen läsåret 1973/74 till universitet och högskolor, bl. a. att andelen studerande som angett avsikt att ta examen minskat påtagligt de senaste åren. Också U 68-beredningen har anfört att den nedre planeringsgränsen sannolikt inledningsvis bör ligga något lägre än U 68 förutsatt.

Vad gäller nuläget är det vanskligt att mera exakt ange kapaciteten för utbildningslinjer inom högskolan. I högskoleutbildningar med antagningsbegränsning finns ca 25 000 antagningsplatser. Antalet förstagångsinskrivna vid de fria fakulteterna var som nämnts läsåret 1973/74 ca 17 000 och torde vara ungefär detsamma innevarande läsår. Alla studerande vid de filosofiska fakulteterna avser inte att fullfölja studierna till en examen. En stor del följer endast någon enstaka kurs. I de beräkningar som utfördes för U 68 antogs att i genomsnitt ca 60 procent av de nyinskrivna vid filosofisk fakultet påbörjar studier på vad som motsvarar utbildningslinjer. Om detta antagande tillämpades på dagens tillströmningssiffror skulle kapaciteten för utbildningslinjer f. n. motsvara ca 36 000 nybörjarplatser. De uppgifter om studieavsikt som numera lämnas i samband med inskrivning tyder emellertid på att antalet studerande på utbildningslinjer kan vara lägre. Hösten 1974 uppgav sålunda ca 40 procent av de nyinskrivna vid filosofisk fakultet att de avsåg att studera fram till examen. Om denna uppgift om examensavsikt godtas som mått på andelen studerande på utbildningslinjer motsvarar kapaciteten för linjer f. n. endast ca 33 000 nybörjarplatser.

Enligt min mening kan intresset för studier i en studieorganisation som reformerats enligt mina förslag i det föregående knappast bedömas utifrån de uppgifter om studieavsikter som f. n. avges av studerande vid de filosofiska fakulteterna. Också SCB menar att det är osäkert om studerande som nu i samband med inskrivningen anger att de inte har för avsikt att ta examen är jämförbara med dem som, om U 68:s förslag förverkligas, kommer att studera enstaka kurser. Nuläget är således

oklart. Det är dessutom ovisst om ett genomförande av de nya behörighetsreglerna ger en så stor effekt på tillströmningen redan i planeringsperiodens början som antagits i SCB:s kalkyler.

För att underlätta övergången till de nya planeringsmetoderna bör den totala antagningskapaciteten för utbildningslinjer läsåret 1977/78 enligt min mening fastställas med utgångspunkt i den kända volymen av motsvarande utbildning läsåret 1976/77 och med beaktande av då aktuella tendenser i efterfrågan. Mot bakgrund av i dag tillgängligt material gör jag bedömningen att planeringsarbetet tills vidare bör kunna utgå från en nivå av omkring 35 000 nybörjarplatser i utbildningslinjer.

En alltför låg studerandetillströmning kan på sikt leda till problem i fråga om arbetslivets försörjning med högskoleutbildad arbetskraft. Dessutom kan den leda till ogynnsamma svängningar av det slag jag berört i det föregående. Det är givetvis svårt att mera exakt ange var en miniminivå för antagningen till högskoleutbildning bör läggas. Den nedre planeringsgränsen bör dock enligt min mening kunna sänkas något i förhållande till U 68:s förslag.

Jag räknar bl. a. med ett lägre nyrekryteringsbehov än U 68 i fråga om administrativ och ekonomisk yrkesutbildning samt utbildning för undervisningsyrken. I enlighet med vad jag anfört i det föregående beträffande gränsdragningen mellan gymnasieskolan och högskolan räknar jag vidare med att vissa högre specialkurser, som av utredningen betraktats som högskoleutbildning, även fortsättningsvis skall tillhöra gymnasieskolan. Mot denna bakgrund gör jag bedömningen att den nedre planeringsgränsen för en femårsperiod bör anpassas till en antagningskapacitet av 33 000 platser läsåret 1977/78 med en årlig ökning därefter om 2 procent. Enligt min bedömning kan denna nivå under längre tid inte avsevärt underskridas utan att samhällets försörjning med högskoleutbildade äventyras. Till frågan om kapaciteten för enstaka kurser återkommer jag i det följande men vill redan här nämna att mina förslag innebär att denna del av utbildningsutbudet skall prioriteras i den fortsatta utbyggnaden.

U 68 föreslår att en övre gräns för antagning till utbildningslinjer sätts vid ca 42 000 studerande läsåret 1976/77 och att den maximala kapaciteten därefter tillåts öka med 2 procent årligen. I flera yttranden, bl. a. från LO och TCO, ifrågasätts om inte den sålunda föreslagna ramen för antalet studerande i utbildningslinjer är för hög. Det är enligt de nämnda organisationerna angeläget att framför allt utbildningar som riktar sig till korttidsutbildade byggs ut.

Så länge nuvarande tendenser står sig har den övre planeringsgränsen för den totala antagningskapaciteten i fråga om utbildningslinjer främst principiellt intresse. Jag utgår tills vidare från en övre planeringsgräns av 38 000 studerande läsåret 1977/78 med en ökning av kapaciteten med 2 procent per år under en femårsperiod.

När det gäller fördelningen av den samlade kapaciteten för utbildningslinjer på yrkesutbildningssektorer och olika slag av linjer har U 68 redovisat ett omfattande och förhållandevis detaljerat planeringsunderlag som bör kunna ligga till grund för det fortsatta planeringsarbetet. Mot bakgrund av bl. a. de förändringar i förhållande till utredningens förslag som jag nyss förordat beträffande det totala antalet antagningsplatser finner jag inte anledning att nu ta ställning till kapaciteten för enskilda utbildningslinjer eller grupper av linjer läsåret 1977/78. Jag redovisar däremot i det följande med utgångspunkt i U 68:s material vissa riktlinjer för planeringen avseende de olika yrkesutbildningssektorerna m. m.

Allmänt ansluter jag mig till utredningens bedömning att en utbyggnad av högskoleutbildningen såvitt avser linjer i första hand bör syfta till att tillgodose behoven av kortare klart yrkesinriktade utbildningar.

U 68 förordar att någon ytterligare utbyggnad av traditionell teknisk högskoleutbildning inte skall planeras för de närmaste åren. På sikt bör dock enligt U 68:s mening antalet utbildningsplatser i högskoleutbildning med teknisk inriktning ökas. Den större delen av ökningen bör avse kortare utbildningslinjer, bl. a. yrkesteknisk högskoleutbildning. SACO, TCO och flera andra remissinstanser delar U 68:s bedömning.

Intresset för civilingenjörsutbildning har, som jag förut nämnt, de senaste åren inte varit så stort att utbildningskapaciteten kunnat utnyttjas helt. Jag ansluter mig till U 68:s m. fl. bedömning att den fortsatta utbyggnaden inom sektorn i första hand bör avse kortare utbildningar.

Till frågan om kapaciteten för yrkesteknisk högskoleutbildning under försöksverksamheten återkommer jag i det följande.

Behovet av kombinationer av teknisk och administrativ-ekonomisk utbildning liksom av teknisk utbildning och vårdutbildning bör, som U 68 förordat, uppmärksammas i framtiden.

Prognosunderlaget pekar på en i stort sett balanserad arbetsmarknad under senare delen av 1970-talet för personer med administrativ och ekonomisk högskoleutbildning. Det finns, menar U 68, mot bl. a. denna bakgrund skäl att här planera för en i huvudsak oförändrad kapacitet vid början av planeringsperioden. På sikt bör man enligt utredningens bedömning räkna med en måttlig ökning av antalet utbildningsplatser.

SACO anser den föreslagna antagningskapaciteten för administrativ och ekonomisk yrkesutbildning vara för hög. Bl. a. det ackumulerade överskottet av utbildade från 1970-talets första hälft bör enligt organisationen motivera en lägre kapacitet. Även vissa universitetsorgan tillråder en försiktigare bedömning av kapaciteten inom området.

Också enligt min mening motiverar bl. a. det stora utflödet på arbetsmarknaden under början av 1970-talet en viss återhållsamhet vid dimensioneringen av bl. a. den administrativa och ekonomiska yrkesutbildningen. Möjligheterna att tillgodose arbetsmarknadsbehovet genom vidareutbildning av yrkesverksamma torde dessutom vara särskilt goda

inom detta område. Jag anser mot denna bakgrund att kapaciteten för administrativ, ekonomisk och social yrkesutbildning kan minskas något i förhållande till U 68:s förslag för motsvarande utbildning. Minskningen bör i huvudsak avse sådan utbildning som idag omfattas av linjerna 1, 2, 5, 6, 7, 8 och 9 enligt 1969 års studieordning vid de filosofiska fakulteterna. Även för nuvarande ettåriga specialkurser för utbildning av systemmän och programmerare och för tvåårig utbildning i administrativt systemarbete räknar jag med en lägre kapacitet än utredningen. Någon ökning av antalet utbildningsplatser i socionomutbildning anser jag inte vara aktuell f. n. I övrigt ansluter jag mig i huvudsak till de bedömningar som gjorts av U 68.

I likhet med U 68 anser jag att dels utbildning med starka inslag av informationsbehandling och statistik, dels utbildning med kvalificerade språkliga inslag bör expandera. Även områdena marknadsföring och varudistribution bör, som utredningen förordat, uppmärksammas.

Utflödes- och behovsberäkningarna talar för en jämförelsevis balanserad arbetsmarknadssituation under perioden 1975/80 för personer med högskoleutbildning inom vårdområdet. För vissa utbildningskategorier pekar dock beräkningarna på brist. U 68 föreslår en något ökad kapacitet för vårdsektorn vid planeringsperiodens början. På sikt bör enligt utredningens bedömning kapaciteten ökas ytterligare.

Flera nära berörda remissinstanser anser U 68:s förslag för vårdsektorn vara realistiskt. Landstingsförbundet förordar en utbyggnad av utbildningen inom sektorn enligt det högre planeringsalternativet. Socialstyrelsen anser utredningens förslag till dimensionering vara i stort sett tillfredsställande från nu kända utgångspunkter.

Enligt min mening har U 68 gjort en på grundval av nu kända förhållanden rimlig bedömning av antagningskapaciteten för vårdyrkesutbildning. Jag räknar liksom utredningen med en något högre kapacitet för sektorn vid planeringsperiodens början än f. n. Ökningarna bör avse de kortare vårdutbildningarna, tandhygienistutbildningen och logopedutbildningen. På sikt räknar jag med att utbildningskapaciteten inom sektorn bör ökas ytterligare något.

Prognosunderlaget pekar på en i huvudsak balanserad arbetsmarknadssituation för högskoleutbildade med undervisningsinriktad utbildning under 1970-talet. U 68 föreslår en närmast oförändrad kapacitet för utbildning för undervisningsyrken under planeringsperioden.

Flera remissinstanser har varit tveksamma till utredningens kapacitetsförslag. SÖ, som sedermera föreslagit en betydande minskning av antagningskapaciteten inom delar av sektorn, anser de föreslagna talen alltför höga. SACO och TCO menar också att antagningstalen för utbildningarna till ämneslärare och klasslärare bör minskas.

Enligt min mening motiverar — som statsrådet Hjelm-Wallén redovisat i samband med sin anmälan av anslagen till lärarutbildning för nästa

budgetår (prop. 1975: 1 bil. 10 s. 379) — de nya beräkningar av lärarbehoven som gjorts av SÖ en sänkning av antagningskapaciteten i förhållande till U 68:s förslag. Minskningarna bör avse ämneslärar- och klasslärarutbildningarna. För fritidspedagog- och förskollärarutbildningarna räknar jag samtidigt med en fortsatt kraftig utbyggnad med hänsyn till den fortsatta utbyggnaden av samhällets barnomsorg. Dimensioneringen av dessa utbildningar får övervägas ytterligare vid ställningstaganden till förslag från barnstugeutredningen och utredningen om skolans inre arbete.

Sektorn för utbildning för kultur- och informationsyrken är heterogen till sin karaktär. Prognosunderlaget är därför särskilt osäkert och svårt att använda för denna sektor. U 68 föreslår en viss ökning av antagningskapaciteten såväl för 1970-talets mitt som på längre sikt.

För egen del räknar jag inte med några större förändringar i kapaciteten för utbildningar för kultur- och informationsyrken.

Vad slutligen beträffar lokala och individuella utbildningslinjer anser jag med hänsyn till dessa linjers stora betydelse som instrument för högskoleutbildningens förnyelse att, trots den sänkning av den totala antagningskapaciteten i förhållande till U 68:s förslag som jag förordat, kapaciteten bör hållas på en hög nivå.

6.3 Kapaciteten för enstaka kurser

Intresset för partiell högskoleutbildning har som jag tidigare nämnt ökat påtagligt under senare år. Oftast efterfrågas sådan utbildning av personer som redan är yrkesverksamma och som har behov av fortbildning eller vidareutbildning. U 68 räknar med att efterfrågan på partiell utbildning även i framtiden kommer att öka starkt, inte minst om utbildningen sprids geografiskt. Utredningen föreslår en kapacitet för enstaka kurser som motsvarar ca 20 000 heltidsstudieplatser läsåret 1976/77. Platsantalet bör därefter enligt utredningens mening ökas med ca 10 procent per år.

U 68:s förslag om enstaka kurser har, som jag förut nämnt, bemötts mycket positivt av remissinstanserna. Den allmänna meningen har varit att denna del av utbildningsutbudet bör dimensioneras generöst. Jag ansluter mig liksom U 68-beredningen till denna uppfattning. Enstaka kurser spelar en stor roll för möjligheterna att förverkliga principen återkommande utbildning. De bör anordnas så, att även människor som är bundna till andra orter än högskoleorter ges tillfälle till utbildning. Det är också viktigt att utbildningsmöjligheterna i enstaka kurser vidgas även utanför de nuvarande filosofiska fakulteternas område.

Som jag berört i det föregående är det svårt att uppskatta det nuvarande antalet studerande vid de filosofiska fakulteterna i vad som närmast motsvarar framtida enstaka kurser. Med utgångspunkt i de bedöm-

ningar som jag redovisat i samband med att jag behandlade kapaciteten för utbildningslinjer räknar jag med att f. n. 6 000—9 000 studerande årligen nyinskrivs för studier i vad som motsvarar enstaka kurser. Dessa studerande kan uppskattas ta utbildningsresurserna i anspråk under genomsnittligt mer än ett studieår vardera. Härtill kommer ett antal tidigare inskrivna studerande — med eller utan examen — som efter en tids yrkesverksamhet e. d. återvänder till studier. Vidare finns inom den decentraliserade universitetsutbildningen — i huvudsak också inom de filosofiska fakulteternas område — f. n. omkring 1 000 studerande.

Jag erinrar om att enligt mina förslag i det föregående också viss befintlig utbildning utanför de filosofiska fakulteterna — såsom vidareutbildningen av klasslärare till ämneslärare och fortbildningen av journalister — skall rymmas inom ramen för utbudet för enstaka kurser.

Jag räknar mot denna bakgrund med att kapaciteten för motsvarigheten till framtida enstaka kurser f. n. uppgår till 10 000—15 000 helårsplatser. Liksom jag förordat beträffande utbildningslinjer bör kapaciteten för enstaka kurser läsåret 1977/78 enligt min mening ansluta till kapaciteten för motsvarande utbildning läsåret 1976/77 och till då aktuella tendenser i efterfrågan på sådan utbildning, särskilt när det gäller utbildning utanför de nuvarande filosofiska fakulteternas område.

Som jag anfört i det föregående räknar jag med att på sikt sådana utbildningsbehov som f. n. tillgodoses genom studieplansbundna universitetscirklar i studieförbundens regi bör kunna tillgodoses inom högskolans ram, bl. a. i samverkan med studieförbunden. Denna verksamhet bör då rymmas inom den samlade kapaciteten för enstaka kurser. Antalet studerande som deltar i studier inom cirklar av nämnda slag är f. n. ca 9 000, i huvudsak deltidsstuderande. Om det utredningsarbete rörande kompetensfördelningen mellan det offentliga utbildningsväsendet och studieförbunden, som jag förut berört, kommer att ge underlag för det inför läsåret 1977/78, bör kapaciteten för enstaka kurser nämnda läsår dimensioneras med hänsyn även härtill.

I enlighet med U 68:s och U 68-beredningens förslag bör enstaka kurser ges hög prioritet i den fortsatta utbyggnaden av högskolan.

6.4 Gymnasieskolans dimensionering m. m.

Jag har i det föregående, i samband med frågan om återkommande utbildning, behandlat U 68:s förslag om gymnasieskolans studieorganisation. I syfte att bättre anpassa gymnasieskolans dimensionering till arbetsmarknadens behov och att göra kopplingen mellan dimensioneringen av de mindre utpräglat yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan och högskoleutbildningen mindre fast föreslår U 68 också att andelen studerande i nämnda gymnasiala utbildning, dvs. treårig humanistisk naturvetenskaplig och samhällsvetenskaplig samt tvåårig social linje,

successivt skall minskas från ca 30 procent till ca 25 procent av de studerande som antas till utbildning av minst ett års längd inom gymnasieskolan. Ett stort antal remissinstanser och U 68-beredningen har tillstyrkt detta förslag.

Den av U 68 föreslagna förändringen av gymnasieskolans dimensionering har redan börjat förverkligas till följd av elevernas utbildningsval under de senaste åren. En allt större andel av eleverna har sökt sig till mer utpräglat yrkesinriktade linjer. Hösten 1973 utgjorde de studerande på de nyssnämnda icke direkt yrkesinriktade linjerna mellan 28 och 29 procent av samtliga elever i gymnasieskolans första årskurs. Enligt min bedömning bör andelen studerande på sådana linjer minskas ytterligare. Såväl tendenserna på arbetsmarknaden som det önskvärda i att planera för att elever, som genomgått mer utpräglat yrkesinriktad gymnasial utbildning, i ökad utsträckning studerar vidare i högskolan talar för detta. En utveckling av gymnasieskolan i den riktning U 68 föreslagit finner jag därför rimlig. De förslag som statsrådet Hjelm-Wallén lagt fram i prop. 1975: 1 (bil. 10 s. 204) är ett steg i denna riktning. Jag vill emellertid i sammanhanget framhålla följande.

Rekryteringen till bl. a. treårig naturvetenskaplig linje i gymnasieskolan har de senaste åren minskat påtagligt. Rekryteringsunderlaget för naturvetenskaplig och teknisk högskoleutbildning har därigenom försvagats. Följden har blivit svårigheter att fylla den befintliga kapaciteten i högskoleutbildning inom dessa områden, något som på sikt kan leda till svårigheter att tillgodose arbetslivets behov av personer med sådan utbildning. De nya reglerna för behörighet till högskoleutbildning ger möjligheter att till naturvetenskaplig och teknisk högskoleutbildning rekrytera nya studerandegrupper. I avvaktan på att dessa möjligheter slår igenom i rekryteringen bör man enligt min mening inte vidta några åtgärder som ytterligare kan försvaga rekryteringen till bl. a. gymnasieskolans treåriga naturvetenskapliga linje. Minskningen av studerandeantalet på icke yrkesinriktade linjer bör sålunda i första hand avse humanistisk, samhällsvetenskaplig och social linje.

I sammanhanget vill jag ytterligare nämna följande.

SCB framhåller i sitt yttrande över U 68:s förslag att utflödet på arbetsmarknaden av personer med enbart grundskoleutbildning tenderar att kraftigt överstiga arbetsmarknadens efterfrågan. Inte minst de senaste årens ungdomsarbetslöshet antyder att detta problem är allvarligt. Det fordras enligt min mening särskilda insatser för den grupp ungdomar som går ut i arbetslivet med enbart grundskoleutbildning. En nära koppling mellan bl. a. arbetsmarknadspolitiska och utbildningspolitiska insatser är här självklar. Sådana åtgärder övervägs f. n. av dels en särskild arbetsgrupp inom utbildningsdepartementet, i vilken bl. a. finans- och arbetsmarknadsdepartementen är företrädda, dels sysselsättningsutredningen.

6.5 Urval och antagning

6.5.1 Inledning

Jag har i det föregående anslutit mig till U 68:s uppfattning att högskolan inom ramen för de totalt tillgängliga resurserna skall syfta till att tillgodose såväl samhällets behov av utbildad arbetskraft som individernas behov av utbildning. I det sammanhanget har jag redovisat de skäl som enligt min mening talar för en fastare kvantitativ planering av högskoleutbildningen som helhet. Jag skall nu ta upp frågan om antagningsbegränsning som ett hjälpmedel för att förverkliga en sådan planering.

De delar av den högre utbildningen, där antagningsbegränsning f. n. tillämpas, består — bortsett från vissa, främst laborativa studiekurser vid de filosofiska fakulteterna — av fast organiserade utbildningslinjer. Antagningen, som vanligen är central, görs till en linje i dess helhet. Det är allmänt accepterat att ansökan krävs viss tid före studiernas början och att det inte finns någon garanti för att den enskilde får tillträde till den utbildning han helst önskar. Läroanstalternas planering kan utgå från ett fastställt antal utbildningsplatser, slutföras i god tid före utbildningens början och också ta sikte på flera läsår.

Till de delar av den högre utbildningen, där tillträdet f. n. är fritt, hör några fast organiserade utbildningslinjer, nämligen vid de juridiska och teologiska fakulteterna samt ett mindre antal linjer vid de filosofiska fakulteterna. I huvudsak består emellertid den sektor av högskolan, som har fritt tillträde, av utbildningslinjer som inrymmer flera alternativ och större valfrihet för de studerande samt av kurser inom enskilda ämnesområden, allt inom de filosofiska fakulteternas område. Någon ansökan eller anmälan krävs inte förrän i anslutning till studiernas början och den enskilde har rätt att få tillträde till berörd utbildning vid varje läroanstalt där den anordnas. Läroanstalternas planering måste grundas på antaganden om den kommande tillströmningen och får sedan justeras och slutföras först i samband med att utbildningen startar. Den kan i stort inte ta sikte på mer än det närmast följande läsåret.

Individernas efterfrågan — ofta snabbt växlande — styr sålunda i dag ensam dimensioneringen av vissa delar av den högre utbildningen. Detta sker i princip oberoende av dimensioneringen av de andra delarna, som styrs genom antagningsbegränsningar och med utgångspunkt bl. a. i arbetslivets behov. Vissa remissinstanser anser att denna ordning bör bevaras med hänsyn till värdet av att individernas efterfrågan på utbildning helt kan tillgodoses inom någon del av högskolan. Enligt min mening är det emellertid angeläget att söka tillgodose de enskildas önskemål över hela högskolefältet. Från denna utgångspunkt måste också enskilda individers behov av en utbildning, som f. n. har antagningsbegränsning, kunna vägas mot behoven hos de individer som nu — kanske en-

bart på grund av avsaknad av alternativ — söker sig till utbildning inom den fria sektorn.

Det gäller alltså att fördela de samlade resurserna för grundläggande högskoleutbildning på olika slag av utbildning, olika regioner och olika läroanstalter på ett sådant sätt, att både individernas och arbetslivets behov så långt möjligt tillgodoses. En sådan fördelning kan enligt min bedömning inte göras utan att högskolans olika delar kan vägas mot varandra i bl. a. den kvantitativa planeringen. Det är därför nödvändigt att utjämna de olikheter i förutsättningarna att avväga och fördela utbildningskapaciteten som f. n. råder mellan de utbildningar som har antagningsbegränsning och övriga utbildningar. Vikten av en sådan förändring stryks under av önskemålet att decentralisera beslut om utbildningsutbudets närmare inriktning och fördelning och av kravet på stabilitet i planeringen och hänsyn till personalen inom alla delar av högskolan.

Den totala tillströmningen till högskoleutbildning de närmaste åren kan i och för sig — som U 68-beredningen påpekat — komma att rymmas inom de ramar som totalt står till förfogande. Mot den angivna bakgrunden anser jag likväl att den av U 68 föreslagna generella antagningsbegränsningen, som tillstyrkts av ett stort antal remissinstanser, bör genomföras men under vissa förutsättningar. En förutsättning är då att antagningsbegränsningen utformas så att den underlättar huvudsyftet: att fördela de samlade resurserna så att bl. a. individernas behov tillgodoses i största möjliga utsträckning. En annan är att antagningen grundas på behörighets- och urvalskriterier som främjar en — inte minst socialt — allsidig rekrytering till olika delar av högskolan. Behörighetsreglerna har jag redan behandlat. Jag skall närmast ta upp frågan om urvalsreglernas utformning.

6.5.2 Urval

Nuvarande bestämmelser om urval bland behöriga sökande till högre utbildning har meddelats av Kungl. Maj:t. I fortsättningen bör det ankomma på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att besluta om föreskrifter om urval till högskoleutbildning. Jag vill i detta sammanhang redovisa hur jag ser på huvudpunkterna i KK:s förslag.

KK behandlar urvalsfrågan relativt utförligt och en del av förslagen är av den arten att de inte bör föranleda föreskrifter av regeringen. Det bör i stället vara möjligt att i dessa avseenden överlåta på underordnad myndighet att meddela bestämmelser.

Jag tar först upp frågan om urvalssystemets funktioner och omfattning. Kompetensutredningens förslag och 1972 års förut nämnda principbeslut utgör grunden för KK:s förslag om ett urvalssystem där såväl betyg som resultat av studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet me-

ritvärderas och där en proportionell kvotering mellan olika sökandegrupper tillämpas för att alla behörighetsgrupper skall tillförsäkras en rättmätig andel av studieplatserna.

Ett viktigt krav som bör ställas på urvalssystemet är att det skall vara överskådligt och lätt att informera om. När nya behörighetsgrupper får tillträde till högskoleutbildning och nya urvalsinstrument skall användas blir emellertid regelsystemet svårare att överblicka än dagens. Jag anser liksom KK att informationsinsatserna måste anpassas till dessa nya förutsättningar och återkommer i det följande till denna fråga.

I likhet med KK anser jag att urvalssystemet bör gälla vid huvuddelen av utbildningslinjerna i högskolan. Jag ansluter mig också till förslaget att vissa modifikationer i urvalsreglerna skall kunna göras för utbildningsvägar, där detta är angeläget på grund av speciella förhållanden i utbildningens struktur och innehåll. Som exempel anger KK försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning samt utbildningslinjer som rekryterar sina studerande från huvudsakligen en enda linje i gymnasieskolan.

Det kan också, enligt min uppfattning, finnas anledning att tillämpa speciella urvalsregler vid vissa andra utbildningar. Främst torde detta gälla utbildningar på kulturområdet, där man vid antagningen av studerande f. n. prövar de anlag och färdigheter hos de sökande som är nödvändiga förutsättningar för utbildningen i fråga. Denna ordning bör, som KK också har föreslagit, kunna bestå. Som jag redan nämnt i det föregående behöver dock vissa frågor rörande behörighetssystemet för dessa utbildningar och för vissa lärarutbildningar tas upp till särskild prövning. I detta sammanhang bör även urvalsreglerna beröras. Jag avser att återkomma till regeringen i denna fråga. Statsrådet Hjelm-Wallén kommer i samband med sin anmälan av proposition om viss försöksverksamhet inom lärarutbildningen m. m. att ta upp vissa hithörande frågor.

Jag anser vidare att man bör vänta med att ta ställning till urvalsreglernas tillämpning vid antagningen m. m. till journalistutbildningen till dess ställning tas till journalistutbildningsutredningens förslag. Jag avser då att återkomma till regeringen även i denna fråga.

Som anförts i prop. 1975: 1 (bil. 10 s. 137) och som jag berört inledningsvis måste snedfördelningen mellan könen uppmärksammas även inom den högre utbildningen. Jag utgår från att myndigheterna har sin uppmärksamhet riktad på hithörande problem och föreslår åtgärder i syfte att åstadkomma en jämnare fördelning. I detta sammanhang vill jag nämna att en rapport från SÖ:s könsrollsprojekt väntas föreligga innevarande budgetår. Den försöksverksamhet vid intagning till bl. a. förskollärarutbildning som bedrivits sedan läsåret 1971/72 i syfte att i denna utbildning få en jämnare fördelning mellan män och kvinnor bör fortsätta.

I detta sammanhang bör också beröras de statliga verksutbildningar, vilka, enligt vad jag tidigare förordat, skall bygga på de allmänna behörighetsvillkoren. Jag delar KK:s uppfattning, som stöds av berörda remissinstanser, att man här bör kunna använda urvalsregler som är anpassade till dessa utbildningsvägars speciella karaktär.

KK föreslår att skilda urvalsregler skall tillämpas för sökande till utbildningslinjer och för sökande till enstaka kurser. Grunden för detta är främst att den grupp, som söker till enstaka kurser, som helhet kan beräknas uppvisa en avsevärt större variation med avseende på ålder samt studie- och erfarenhetsbakgrund än gruppen sökande till utbildningslinjer. KK menar också att de sökande till enstaka kurser kan beräknas ofta vara inriktade på ett enda eller ett fåtal utbildningsalternativ och att de i stor utsträckning är lokalt bundna. Jag ansluter mig i likhet med flertalet remissinstanser som yttrat sig i frågan till förslaget.

Först behandlar jag regler för urval till utbildningslinjer.

KK:s förslag till gruppindelning av de sökande innebär i stora drag att sökande från treåriga linjer i gymnasieskolan förs till kvotgrupp I, sökande från tvååriga linjer i gymnasieskolan till kvotgrupp II och övriga behöriga sökande till kvotgrupp III med undantag för sökande med utländsk förutbildning. Dessa förs till en särskild grupp, grupp IV.

I kvotgrupperna I och II skall enligt KK:s förslag urvalsinstrumenten vara betyg samt i förekommande fall arbetslivserfarenhet och resultat av studielämplighetsprov. I kvotgrupp III, där de sökande antingen inte har betyg eller har inbördes svårjämförbara sådana, skall urvalsinstrumenten kunna vara studielämplighetsprov och arbetslivserfarenhet. Till urvalsgrunderna i grupp IV återkommer jag i det följande.

Förslaget till gruppindelning tillstyrks i stort av flertalet remissinstanser med främst ett undantag, som jag nu skall närmare behandla. Jag använder mig därvid — liksom även i fortsättningen — av samma beteckningar på de olika grupperna som KK använder.

En remissopinion, representerad av bl. a. SÖ, folkhögskoleutredningen, TCO och Sveriges folkhögskoleelevers förbund invänder mot att personer med behörighet genom folkhögskolestudier skall placeras i kvotgrupp III och att där ingen hänsyn skall tas till det studieomdöme som folkhögskolan har utfärdat. Studieomdömet är, menar dessa remissinstanser, ett resultat av många lärares samlade bedömning av en studerandes studieförutsättningar och därför ett avsevärt mycket säkrare mått på studielämplighet än resultatet av ett prov som genomgås vid en bestämd tidpunkt och där tillfälligheter, som fysisk och psykisk kondition, får ett betydligt större spelrum. Remissinstanserna anser att studieomdömet skall meritvärderas och anvisar olika möjligheter att praktiskt genomföra detta, i första hand genom att personer med behörighet från folkhögskola förs till en särskild kvotgrupp.

KK:s främsta skäl för att föra sökande med behörighet från folkhög-

skola till grupp III är, förutom en viss tveksamhet beträffande studieomdömenas jämförbarhet över tiden och mellan olika skolor, att de, om de förs till en särskild grupp, riskerar att missgynnas i antagningssituationen därför att kvotgruppen kan bli mycket liten. En av förutsättningarna för att ett proportionellt kvoteringssystem skall fungera tillfredsställande är nämligen att sökandegrupperna inte är alltför olika stora.

För egen del finner jag KK:s ståndpunkt värd att beakta. Det finns dock, enligt vad jag inhämtat, tekniska möjligheter att delvis komma till rätta med de olägenheter som alltför små kvotgrupper ger upphov till. En sådan möjlighet är att garantera varje kvotgrupp, som finns representerad vid antagningen till en utbildningslinje, någon eller några platser. Remissinstansernas argumentation har också övertygat mig om att man inte bör avstå från att utnyttja den information om lämplighet för fortsatta studier som studieomdömet måste förutsättas ge. Meritvärderingssystemet bör därför utformas så att sökande med behörighet från folkhögskola får tillgodoräkna sig studieomdömet.

Det bör vidare övervägas om sökande med andra behörighetsgivande utbildningar än de som KK föreslår skall föras till grupperna I och II. Det finns enligt min uppfattning skäl för att undersöka förutsättningarna för att föra exempelvis sökande med vissa vårdutbildningar och lärarutbildningar till främst grupp II och därigenom kunna meritvärdera även deras betyg från behörighetsgivande utbildning. Jag är medveten om att antalet sökande i grupp III då i vissa fall kan bli litet och om de olägenheter som följer av detta. Gruppen skulle å andra sidan då huvudsakligen komma att bestå av sökande med icke skolmässig behörighetsgrund. Detta kan, bl. a. med hänsyn till det förslag om användningen av studielämplighetsprovet som jag kommer att redovisa i det följande, ha vissa fördelar.

I övrigt ansluter jag mig till KK:s förslag beträffande indelningen i kvotgrupper. Jag ansluter mig också till kommitténs förslag, som vunnit stöd hos många remissinstanser, att sökande med handikapp av olika slag där så är möjligt skall kunna antas med förtur till viss utbildning eller till utbildning på viss ort.

KK föreslår att ett enligt vissa regler framräknat medelvärde av de enskilda betygen i en sökandes avgångsbetyg skall vara meritgrundande. Det förslag till regler för meritvärdering av betyg som kommittén lägger fram kan jag i allt väsentligt ansluta mig till.

Jag övergår så till att behandla studielämplighetsprovet och dess roll i urvalssystemet.

I samband med att statsmakterna år 1972 fattade beslut på grundval av kompetensutredningens förslag fick SÖ i uppdrag att utarbeta ett studielämplighetsprov för antagning till högskoleutbildning samt att lägga fram förslag rörande provets organisation. Åt KK uppdrogs att överväga studielämplighetsprovets roll i urvalssammanhang.

SÖ:s förslag om studielämplighetsprövning har remissbehandlats samtidigt med KK:s förslag och av i huvudsak samma remissinstanser. I det följande redovisar jag vissa ställningstaganden till båda förslagen.

Ett studielämplighetsprov kan fylla olika funktioner vid urvalet till högskoleutbildning. Dels kan provet användas för att ge information om förväntad studielämplighet både till antagningsmyndigheten och till den som genomgår provet, dels kan det ge en förnyad möjlighet åt den som i sin skolmässiga förutbildning inte lyckats göra sig själv rättvisa. Det prov som har konstruerats avses kunna användas i båda dessa syften.

Flertalet remissinstanser är positiva till att ett studielämplighetsprov införs främst för sökande utan formell utbildningsbakgrund men även som en andra chans för sökande med skolmässig förutbildning. Endast ett fåtal remissinstanser avstyrker helt att ett studielämplighetsprov införs.

En utbredd uppfattning bland remissinstanserna är emellertid att provet bör utvecklas ytterligare, innan det erbjuds alla sökande till högskoleutbildning. Många sätter i fråga om det är möjligt att använda samma prov för sökande av alla kategorier och för alla utbildningslinjer i en vidgad högskola. Provet anses av många i sin föreslagna utformning gynna sökande med mer omfattande och aktuell skolutbildning.

För min del finner jag det angeläget att arbetet med konstruktion och utprövning av ett studielämplighetsprov fortsätter. Ett sådant kan, som jag redan framhållit, ha viktiga funktioner att fylla för alla sökande till högskolan. Jag delar emellertid också uppfattningen att det finns skäl för att till en början begränsa användningen av studielämplighetsprovet. Detta ger bl. a. möjlighet att pröva och anpassa de många tekniska och praktiska rutiner som ingår i en studielämplighetsprövning och som måste fungera friktionsfritt om provet skall kunna genomföras med ett mycket stort antal deltagare.

Jag anser sålunda att studielämplighetsprovet till att börja med bör användas som urvalsinstrument endast för sökande inom kvotgrupp III, där, som jag redovisat tidigare, huvuddelen av de sökande kan beräknas ha en icke skolmässig behörighetsgrund och därför inte har några betyg som kan användas vid urvalet. I denna grupp torde provresultatet också ha ett ännu större värde som information till den enskilde sökande än det har i de övriga grupperna. Man bör samtidigt enligt min uppfattning inte släppa tanken på att i en framtid införa studielämplighetsprövning även för sökande i övriga kvotgrupper. Betydelsen av att ge dessa en andra chans att bli antagna till en utbildning i högskolan som de önskar bör inte underskattas och jag delar den från flera håll framförda uppfattningen att det är angeläget att ge betygen en mindre avgörande roll vid antagningen.

Det fortsatta utvecklingsarbetet i fråga om studielämplighetsprov bör alltså enligt min mening bedrivas med två syften, dels att på kort sikt

få fram ett prov i första hand avpassat för den sökandegrupp som enligt mitt förslag skall tillhöra kvotgrupp III, dels att på längre sikt utveckla ett prov som kan ge en förnyad chans åt den som inte lyckats göra sig själv rättvisa i sin skolmässiga förutbildning. Jag avser att senare föreslå regeringen att utfärda särskilda anvisningar för den fortsatta utvecklingen av studielämplighetsprovet.

En användning av studielämplighetsprovet endast inom kvotgrupp III ger andra förutsättningar för provets organisation än de som legat till grund för SÖ:s förslag i denna del. Vissa av SÖ:s förslag blir härigenom inaktuella, medan andra är tillämpliga även i den nya situationen. Det blir exempelvis nödvändigt att på nytt överväga var prövningen skall förläggas och hur den skall organiseras. Till denna fråga liksom till frågan om den centrala ledningen av verksamheten avser jag att återkomma till regeringen i annat sammanhang.

Härutöver vill jag ta upp frågan om provet skall vara obligatoriskt eller frivilligt. SÖ föreslår att deltagande i studielämplighetsprov skall vara obligatoriskt för dem som tillhör kvotgrupp III. KK däremot, liksom många remissinstanser, anser att provet skall vara frivilligt även för dessa.

För egen del anser jag att provet skall vara frivilligt för alla. Ett obligatoriskt prov skulle, som KK framhåller, mista sin karaktär av urvalsinstrument och övergå till att bli ett särskilt behörighetskrav. Detta kan inte accepteras med hänsyn till vad jag förut anfört om behörighetskravens funktioner. Vid utbildningslinjer där ingen konkurrens råder måste en sökande kunna antas utan att han behöver uppvisa något resultat från studielämplighetsprov. Däremot kan, vilket KK också framhåller, genomgång av studielämplighetsprov, trots frivilligheten, upplevas som ett krav av dem som söker till en utbildningslinje där ett urval måste göras. Dessa sökande har annars bara poäng för eventuell arbetslivserfarenhet att konkurrera med.

SÖ förordar att provresultaten skall ingå i ett dataregister. I likhet med de remissinstanser som yttrat sig i frågan ansluter jag mig till förslaget.

SÖ tar vidare upp frågan om sekretessregler för provinnehåll och provresultat. SÖ finner, och stöds i denna uppfattning av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén (OSK), att proven enligt gällande rätt är hemliga tills de har använts och att någon utvidgning av sekretessen inte är nödvändig eller önskvärd. Jag delar denna uppfattning. Vad gäller frågan om hemlighållande av provresultaten framhåller SÖ, att denna fråga behandlas av OSK. SÖ anser att man i anslutning till detta arbete bör överväga, om inte provresultaten bör vara offentliga även i provskedet. I sitt yttrande framhåller OSK, att något befogat anspråk på att provresultaten skall vara skyddade från insyn knappast kan resas, men OSK förutsätter att material som kommer att ingå i ADB-register

regleras enligt datalagen. Jag delar uppfattningen att någon ändring i sekretesslagen f. n. inte bör göras. Berörda frågor får tas upp i annat sammanhang.

Jag går så över till urvalsgrunden arbetslivserfarenhet.

Om man vill sträva efter ett system med återkommande utbildning är det viktigt att ge ett påtagligt meritvärde åt den arbetslivserfarenhet som en studerande skaffar sig före högskolestudiernas början. Att allt flera har sådan erfarenhet ger studerandegruppen i högskolan en mer varierad sammansättning med avseende på erfarenhetsbakgrund, något som jag redan framhållit värdet av när jag behandlade frågan om allmän behörighet. Genom att ge meritpoäng för arbetslivserfarenhet ger man också den som av olika skäl inte lyckats uppnå tillräckligt höga betyg i gymnasieskolan en andra chans att vinna tillträde till en önskad utbildning.

Jag ansluter mig till KK:s förslag att alla slags arbetslivserfarenhet skall tillgodoräknas och även i övrigt i allt väsentligt till de regler för tillgodoräknande och poängvärdering av arbetslivserfarenhet som kommittén föreslår. Att endast tillgodoräkna arbetslivserfarenhet som förvärvats fr. o. m. 18 års ålder finner jag dock inte förenligt med vad jag tidigare anfört beträffande återkommande utbildning. Denna åldersgräns skulle missgynna dem som av olika anledningar inte fortsätter till gymnasieskolan direkt efter grundskolan men som, vilket många undersökningar visar, ofta återkommer till studier i gymnasieskola eller t. ex. folkhögskola efter ett eller annat års verksamhet i arbetslivet. Jag anser således i likhet med flera remissinstanser, bl. a. SÖ, Svenska kommunförbundet och TCO, att arbetslivserfarenhet skall få tillgodoräknas från 16 års ålder.

Vad beträffar poängvärderingen av arbetslivserfarenhet ansluter jag mig till KK:s förslag att sådan poäng skall läggas till poäng för betyg eller studielämplighetsprov. KK:s förslag att arbetslivserfarenhet skall kunna — med en maximal betygspoäng av fem — ge högst två poäng finner jag väl avvägt.

KK har inte tagit upp frågan om bedömningen av sådan verksamhet som huvudsakligen bedrivs vid sidan av hel- eller deltidsanställning. Jag syftar här på fackligt och ideellt föreningsarbete, ungdomsledarskap m. m. Sådana erfarenheter är enligt min uppfattning värdefulla och bör såvitt möjligt tillgodoräknas inom ramen för meritvärderingen av arbetslivserfarenhet.

Jag går nu över till att behandla frågor som rör fördelningen av platser mellan kvotgrupperna och antagningen inom de olika grupperna.

I likhet med flertalet remissinstanser ansluter jag mig till KK:s förslag att platserna i kvotgrupperna I—III skall fördelas mellan grupperna genom proportionell kvotering. De sökande inom varje kvotgrupp kom-

mer sålunda att konkurrera endast inbördes. Jag återkommer i det följande till antagningen inom grupp IV.

I det föregående har jag förordat att arbetslivserfarenhet skall tillgodoräknas som merit vid urvalet och att poäng för arbetslivserfarenhet skall läggas samman med betygspoäng för sökande i grupperna I och II och med eventuell poäng för studielämplighetsprov för sökande i grupp III till en urvalspoäng. För sökande utan arbetslivserfarenhet blir betygspoängen eller provpoängen ensam urvalspoäng.

Huvudprincipen för antagning inom varje kvotgrupp skall enligt KK:s förslag vara att de sökande rangordnas efter sina urvalspoäng och att antagning görs med början från den högsta urvalspoängen. KK har dock inte velat föreslå att man skall ordna alla sökande inom en kvotgrupp i en enda rangordning. Detta skulle nämligen kunna medföra att, framför allt vid utbildningar där konkurrensen är hård, inga sökande utan arbetslivserfarenhet skulle bli antagna. KK har med andra ord inte velat föreslå ett system, där det kan bli omöjligt att gå direkt från gymnasieskolan till högskolan utan mellanliggande arbetslivserfarenhet.

KK:s förslag innebär i stället att man inom varje kvotgrupp skall ha en undergrupp, som till sin storlek bestäms genom proportionell kvotering mellan det antal som har arbetslivserfarenhet som merit och det totala antalet sökande i gruppen. Till platserna i undergruppen antas de sökande på den sammanlagda poängen av betyg och arbetslivserfarenhet, medan antagningen i övrigt sker på grundval av betyg. Undergruppen skall enligt förslaget, oavsett utfallet av den proportionella kvoteringen, alltid omfatta minst 15 procent av hela gruppens platser.

Denna modell, menar KK, tillgodoser två viktiga intressen. Den stimulerar de sökande till högskolan att skaffa sig arbetslivserfarenhet och den omöjliggör samtidigt inte en antagning på enbart betygsmeriter.

Huvuddelen av remissinstanserna accepterar de principer som KK lagt till grund för sitt förslag till urvalsmodell. Några remissinstanser, bl. a. LO, avstyrker utformningen med undergrupper och menar att arbetslivserfarenheten härigenom endast blir en tilläggsmerit, vars värde kan bli alltför lågt. Man vill ge möjlighet för sökande med och sökande utan arbetslivserfarenhet att fritt konkurrera med varandra. Detta uppnås om alla sökande inom en kvotgrupp ingår i samma rangordning, baserad på summan av poäng för betyg eller studielämplighetsprov och poäng för arbetslivserfarenhet. Man bör dock garantera att en viss procent av platserna, exempelvis 15 procent, alltid besätts med sökande som har arbetslivserfarenhet. En garanti av samma storlek kan också ges för antagning enbart på grundval av betyg.

Jag delar uppfattningen att man inte genom urvalsreglerna bör skapa en situation, där arbetslivserfarenheten i praktiken blir en obligatorisk merit vid vissa utbildningsvägar och inte vid andra beroende på de konkurrensförhållanden som råder. Arbetslivserfarenheten skulle härigenom

komma att spela ungefär samma roll som de regler vilka tidigare tillät konkurrenskomplettering på högskolenivå.

Jag anser också — och här vill jag åter hänvisa till vad jag tidigare anfört om värdet av arbetslivserfarenhet för studerande i högskoleutbildning — att man skall söka en lösning som generellt medger att arbetslivserfarenhet värderas högt. Man bör vidare välja en modell för urvalet som är lättbegriplig för den enskilde. I detta avseende är en gemensam rangordning med inbyggda garantier enligt min uppfattning överlägsen en undergruppsmodell. Övervägande skäl talar därför enligt min mening för att alla sökande inom en kvotgrupp skall ingå i samma rangordning, oavsett om de har poäng för arbetslivserfarenhet eller inte.

Man bör emellertid, som jag förut framhållit, inte omöjliggöra en antagning enbart på grundval av betyg. En viss andel av platserna bör därför avsättas för antagning i denna ordning. Jag är inte beredd att nu slutgiltigt ta ställning till hur stor en sådan andel för direktövergång skall vara, men omkring femton procent av platserna förefaller att vara en i de flesta fall rimlig andel.

Däremot finns det anledning att ifrågasätta om det är nödvändigt att, som LO förordar, ha en garanti av samma slag för att sökande med arbetslivserfarenhet skall antas. Det faktum att arbetslivserfarenhet tillgodoräknas kommer säkerligen att i så hög grad stimulera de sökande att skaffa sig sådan erfarenhet att behovet av en garanti för denna kategori blir mindre uttalat.

Jag anser således att de sökande inom varje kvotgrupp bör rangordnas i enlighet med sina urvalspoäng, att antagningen skall ske med början från den högsta urvalspoängen och att man skall besätta en från början bestämd, begränsad del av platserna med de sökande som har de högsta betygspoängen.

I det föregående har jag anslutit mig till KK:s förslag att sökande med utländsk förutbildning och utländska medborgare som vinner behörighet genom ålder och yrkesverksamhet skall föras till en särskild antagningsgrupp, grupp IV.

KK föreslår att denna grupp skall tilldelas en viss andel av utbildningsplatserna, innan platserna fördelas mellan grupperna I—III proportionellt efter antalet sökande i varje grupp. Denna andel skall bestämmas vid varje antagningstillfälle och kunna uppgå till högst tio procent av samtliga platser. Jag delar bedömningen att denna grupp bör särbehandlas, bl. a. med hänsyn till önskvärdheten att garantera ett visst utrymme för utländska studerande. En högsta andel om tio procent stämmer väl med Europarådets nyligen utfärdade rekommendation att medlemsstaterna skall hålla mellan fem och tio procent av platserna vid bl. a. universiteten öppna för utländska studerande.

De regler för urvalet inom grupp IV som enligt KK:s förslag skall tillämpas överensstämmer i princip med dem som nu tillämpas i motsva-

rande grupp. En i stort sett individuell bedömning av de sökandes meriter föreslås, utan fasta regler för poängvärdering av dem. Jag delar, liksom de remissinstanser som yttrat sig i frågan, kommitténs uppfattning att detta är det lämpligaste förfarandet i en grupp där de sökande har inbördes svårjämförbara meriter och där ett studielämplighetsprov av bl. a. språkskäl inte kan användas.

Jag går så över till att behandla antagningen till enstaka kurser.

Som jag tidigare anfört finner jag KK:s skäl för att föreslå särskilda urvalsregler för sökande till enstaka kurser väl grundade. Flertalet remissinstanser som berört frågan instämmer också i detta förslag.

KK förutsätter att olika kategorier av sökande kommer att välja studier i enstaka kurser och har utformat sina förslag till riktlinjer med hänsyn till att alla dessa kategorier — de som kommer direkt från gymnasieskolan, de som vill bredda eller fördjupa en avslutad högskoleutbildning och de som efter kortare eller längre tids yrkesverksamhet söker sig till högskolan i fortbildnings- och vidareutbildningssyfte — skall ha möjlighet att bli antagna. Jag finner tanken att på detta sätt främja allsidighet i studerandegruppens sammansättning riktig och biträder i princip KK:s förslag. Det är emellertid svårt att förutsäga hur gruppen sökande till enstaka kurser kommer att vara sammansatt i det enskilda fallet. Förhållandena kan komma att variera avsevärt mellan olika slag av kurser och även mellan orter. Antagningsmyndigheten bör därför här få viss frihet vid tillämpningen av centralt utfärdade riktlinjer. Under alla förhållanden bör, som KK förordat, en viss del av de sökande kunna antas med förtur, detta för att behovet av utbildning hos dem som söker fortbildning eller vidareutbildning eller som är lokalt bundna till viss studieort särskilt skall kunna tillgodoses.

6.5.3 Antagning

I det föregående har jag anfört att en förutsättning för att införa generell antagningsbegränsning för den grundläggande högskoleutbildningen är att begränsningen kommer att grundas på behörighets- och urvalsregler som medverkar till bl. a. en socialt sett allsidig rekrytering av studerande. De regler jag nu förordat är enligt min mening väl ägnade att främja detta syfte. En annan förutsättning bör vara att antagningsbegränsningen är utformad så att den främjar syftet att fördela de samlade resurserna så att bl. a. individernas behov tillgodoses i största möjliga utsträckning. Jag skall nu ta upp denna förutsättning.

En del remissinstanser hävdar att en antagningsbegränsning är överflödig i ett läge där efterfrågan på en utbildning understiger antalet utbildningsplatser. Man anser i sådana fall en anmälan tillräcklig. Jag delar bedömningen att någon form av anmälan i god tid före en utbildnings början under alla förhållanden är nödvändig med hänsyn till den

lokala planeringen. Med utgångspunkten att de tillgängliga resurserna på något sätt måste fördelas med hänsyn till uppställda mål kan jag då inte finna någon mera praktisk och för den enskilde utbildningssökande mera ändamålsenlig lösning än att denna föranmälan får karaktär av ansökan.

En sådan anordning innebär att en antagningsbegränsning formellt gäller. Om det visar sig att antalet ansökningar till en viss utbildning inte överstiger det tillgängliga antalet utbildningsplatser, blir det emellertid självfallet inte fråga om något urval och sålunda om någon antagning i reell mening. Antagningen kommer helt enkelt att fungera som en behörighetskontroll, på samma sätt som i dag sker vid inskrivningen vid de fria fakulteterna. Skillnaden gentemot dagens procedur inskränker sig då till att den enskilde måste göra sitt val några månader tidigare. Denna förändring är enligt min mening inte av principiell betydelse och fullt försvarbar med hänsyn till fördelarna för läroanstalternas planering.

Om det däremot visar sig att antalet ansökningar överstiger antalet utbildningsplatser, blir det nödvändigt att låta antagningsbegränsningen träda i reell funktion och göra ett urval bland de behöriga sökande. Att införa antagningsbegränsning också till utbildningen inom bl. a. de filosofiska fakulteternas område kan och bör emellertid enligt min mening inte innebära, att denna utbildning utan vidare i antagningshänseende jämställs med de utbildningar som i dag har antagningsbegränsning. En antagningsbegränsning inom detta område måste sålunda utformas med hänsyn till bl. a. utbildningslinjernas normalt mindre fasta organisatoriska uppbyggnad. Inom de givna ramarna bör största möjliga anpassning till individernas önskemål i fråga om bl. a. uppläggningen av studiegången även fortsättningsvis eftersträvas. Jag har för min del, som jag närmare skall utveckla i det följande, kommit till slutsatsen att det är möjligt att utforma en generell antagningsbegränsning på ett från denna synpunkt fullt tillfredsställande sätt. Med hänvisning till vad jag anfört i det föregående förordar jag därför att en antagningsbegränsning införs för den grundläggande högskoleutbildningen som helhet.

Jag går så över till frågan om antagningens organisation.

På grundval av U 68:s förslag till studieorganisation, till vilket jag i huvudsak anslutit mig i det föregående, har KK lagt fram förslag om antagningens organisation för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen. Undantagna från förslaget är bl. a. utbildningarna på kulturområdet samt ämneslärarutbildningen utanför universitetsområdet och förskollärarutbildningen. KK:s förslag utgår från principlösningar som finns inom befintliga antagningssystem.

KK förordar att antagningen till allmänna och lokala utbildningslinjer skall göras centralt i ett datorbaserat system, medan antagningen till individuella utbildningslinjer och enstaka kurser skall göras lokalt. När det gäller fast organiserade utbildningslinjer utgår kommittén från att

antagningen liksom hittills skall avse utbildningslinje och ort. För linjerna inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område anser KK inte en sådan lösning möjlig utan föreslår att antagningen skall avse studieprogram om de tre första terminernas studier på en utbildningslinje inom en yrkesutbildningssektor på en ort. Kommittén påpekar att med denna lösning antalet sökalternativ, dvs. de minsta enheter för vilka ett antal utbildningsplatser fixeras och till vilka antagning görs, blir mycket stort. Detta sammanhänger enligt KK med att främst kraven på frihet att lägga upp studierna och trygghet att få fullfölja en vald studiegång visat sig vara svårförenliga i den administrativa tillämpningen av ett antagningssystem. Kommittén framhåller därför att det är angeläget att antalet studieprogram begränsas jämfört med U 68:s förslag.

KK:s förslag om antagningens organisation har i stort tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. En del remissinstanser, främst inom universitetsområdet, förordar emellertid att antagningen till utbildningslinjer inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område skall göras lokalt. Några framhåller också att antalet sökalternativ bör begränsas jämfört med kommitténs förslag. Statskontoret har förordat vissa modifieringar, till vilka jag återkommer.

De redovisade synpunkterna är uttryck för de även av KK belysta svårigheterna att inordna de utbildningslinjer inom de filosofiska fakulteternas område, som har en mindre fast uppbyggnad, i ett centralt antagningssystem. För egen del har jag här, i likhet med åtskilliga remissinstanser, uppfattningen att de krav som en central antagningsorganisation i sig ställer inte får påverka studieorganisationen inom det nämnda området i riktning mot en större fasthet och en minskad individuell frihet. Jag vill emellertid i sammanhanget erinra om de ökade möjligheter att över hela högskolefältet tillgodose lokala och individuella önskemål som kommer att föreligga genom tillkomsten av en ordning med lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser.

Som jag återkommer till i det följande bör de lokala högskolemyndigheterna enligt min mening få frihet att inom vissa ramar göra den närmare fördelningen av utbildningskapaciteten mellan likartade utbildningslinjer och härvid fastställa det exakta antalet antagningsplatser för varje linje och antagningstillfälle. Som ett led häri bör man för den del av utbildningsutbudet, som svarar mot huvuddelen av nuvarande utbildning vid de filosofiska fakulteterna, öka det lokala ansvaret för antagning och de lokala möjligheterna att tillgodose den enskildes önskemål jämfört med vad som blir fallet med den av KK förordade utformningen av en central antagning. Å andra sidan är jag inte övertygad om att den mest ändamålsenliga lösningen, vare sig för högskolan eller för den enskilde, är att som förordats i en del yttranden göra antagningen till utbildning inom detta område helt och hållet lokalt.

En central antagning av det slag som f. n. finns inom UKÄ-området

erbjuder enligt min mening betydande fördelar med avseende på behörighetskontroll och rangordning av sökande enligt riksgiltiga kriterier. Den underlättar också i hög grad den enskildes kommunikationer med högskoleorganisationen och garanterar ett samband mellan olika läroanstalter, av betydelse för ett effektivt utnyttjande av den befintliga utbildningskapaciteten. En helt lokal antagning ställer, som framgår av bl. a. KK:s redovisning, stora krav på lokala system och resurser för antagningen. En sådan ordning lägger vidare en stor börda på den enskilde som, om han söker till en utbildningslinje som erbjuds vid flera läroanstalter, måste ha kontakt med var och en av dessa separat. Den kan också befaras leda till ett totalt sett mindre effektivt utnyttjande av de samlade resurserna.

Min slutsats blir att en central antagnings fördelar så långt möjligt bör tas till vara även i fråga om utbildningslinjerna inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område. Ambitionsnivån i fråga om den centrala antagningens innebörd för denna del av högskolan bör emellertid av nyss redovisade skäl begränsas och en annan avvägning än i KK:s förslag göras mellan centralt och lokalt ansvar för antagningen.

Linjeorganisationen inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område bygger enligt U 68:s förslag — i vad avser allmänna utbildningslinjer — på ett begränsat antal "ingångsämnen", dvs. studiekurser under det första läsåret. Under det andra och än mer under det tredje läsåret skall den studerande normalt välja den eller de kurser som profilerar hans utbildning genom att inrikta den mot ett visst yrkesområde och ger den karaktär av utbildningslinje inom en yrkesutbildningssektor.

Varken U 68 eller KK har ansett det realistiskt att med en studieorganisation av detta slag låta den centrala antagningen, och därmed den studerandes platsgaranti, avse en utbildningslinje i dess helhet. Utredningen och kommittén har gjort avvägningen att från högskolans och den enskildes synpunkt en antagning till ett studieprogram om de tre första terminernas studier är rimlig. För egen del anser jag betydande praktiska fördelar vara att vinna genom att — som bl. a. statskontoret förordat i sitt yttrande — låta det studieprogram som antagningen avser begränsas till högst två terminers studier. Härigenom kan antalet sökalternativ nedbringas så att det blir mera lätthanterligt.

Ett väsentligt syfte med den föreslagna utbildningslinjeorganisationen är att underlätta studiernas inriktning mot visst — om än ofta brett — yrkesområde. För den lokala och den övergripande utbildningsplaneringen och för målinriktningen i den enskildes studier är det därför enligt min mening nödvändigt att antagningen till allmän utbildningslinje inom det nu berörda området avser, förutom studieprogram, också yrkesutbildningssektor.

Genom den föreslagna ordningen garanteras den enskilde att efter det inledande studieprogrammet få fullfölja sina studier med avsedd yrkes-

inriktning på någon av de alternativa vägar som står till buds. Det är självfallet angeläget att i samband med ansökan önskemålen om fortsatt studieväg preciseras så att läroanstaltens planering kan inriktas på att inom de givna ramarna tillgodose individuella önskemål. För att den enskilde skall så långt det är möjligt få fullfölja den studiegång han prioriterar högst bör enligt min mening antagningen till kurser efter det inledande studieprogrammet göras lokalt. De uppgifter om sina önskemål som de enskilda studerande här ger bör vara vägledande för läroanstalternas planering och fördelning av de samlade resurserna inom givna ramar.

Också när det gäller de inledande studieprogrammen inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område bör antagningssystemet utformas så att största möjliga hänsyn till de utbildningssökandes önskemål medges och smidighet i utnyttjandet av tillgängliga resurser främjas. I detta syfte kan det vara motiverat att här någon tid före terminsstarten överföra ansvaret för antagningen till läroanstalterna för att därigenom underlätta för dessa att inom givna ramar göra de omdispositioner som kan föranledas av de sökandes prioriteringar av studieprogram. Med en sådan ordning blir det visserligen inte möjligt att fullt ut tillämpa de fastlagda urvalsprinciperna. Detta är emellertid enligt min bedömning försvarbart på ett sent stadium av antagningsprocessen för att högskolans resurser skall kunna utnyttjas effektivt och individuella önskemål så långt möjligt kunna tillgodoses. Självfallet bör även den lokala antagningen bygga på gällande urvalsregler och på den rangordning av de sökande som gjorts inom det centrala antagningssystemet. En ordning av det här antydda slaget bör prövas och modifieras i den mån erfarenheterna föranleder det.

Vissa utbildningslinjer inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område kommer att bestå av en avslutande del som organisatoriskt f. n. är åtskild från ämnesstudierna i övrigt. Detta gäller ämneslärar- och bibliotekarieutbildningarna.

Vid fastställande av kapaciteten för utbildning inom olika ämnesområden inom sektorn för utbildning för undervisningsyrken bör självklart hänsyn tas till det framtida behovet av lärare med olika ämneskombinationer. Detta behov bör också ligga till grund för fördelningen på ämneskombinationer av den samlade kapaciteten för praktisk-pedagogisk utbildning. Den blivande läraren bör enligt min mening antas dels till ett studieprogram om två terminer som omfattar en del av en ämneskombination i lärartjänst, dels till sektorn för utbildning för undervisningsyrken. Samtliga här avsedda linjer inom denna sektor avslutas med praktisk-pedagogisk utbildning. Så långt det är möjligt bör genom samplanering av dimensioneringen av ämneslärarutbildningens olika delar den enskilde studerande garanteras önskad studieväg. Det kan härvid, liksom f. n., inte alltid bli fråga om plats i praktisk-pedagogisk utbildning

i omedelbar anslutning till de ämnesteoretiska studierna eller just på den ort där den studerande genomgått sina ämnesteoretiska studier.

För bibliotekarieutbildningens del synes det med hänsyn till att de studerande förutsätts rekryteras till den avslutande utbildningen på skilda vägar inte möjligt att tillämpa en motsvarande ordning. Antagning får här göras separat dels till t. ex. individuell utbildningslinje, dels — vid slutet av de ämnesteoretiska studierna — till den avslutande utbildningen vid nuvarande bibliotekshögskolan.

Med de här angivna utgångspunkterna i fråga om antagning till allmänna utbildningslinjer synes det praktiskt att i regel tillämpa central antagning också till sådan lokal utbildningslinje som inleds med ett studieprogram som motsvarar första studieåret på någon allmän utbildningslinje. Formerna för antagning till annan lokal utbildningslinje måste enligt min bedömning prövas från fall till fall med hänsyn till linjens karaktär, uppbyggnad och rekrytering. Det bör vara möjligt för den läroanstalt som så önskar att få en lokal utbildningslinje inordnad i det centrala antagningssystemet. För övriga lokala utbildningslinjer får antagningen ske vid läroanstalten. I likhet med KK förordar jag att också antagningen till individuell utbildningslinje och till enstaka kurs görs lokalt. Med hänsyn till att vissa sökande till utbildning som ingår i den centrala antagningen kan antas komma att söka också till utbildning med lokal antagning bör, som bl. a. SCB påpekat, i det fortsatta planeringsarbetet frågan om kommunikation mellan central och lokal antagning ägnas uppmärksamhet.

Jag utgår från att den centrala antagningen skall omfatta de utbildningar KK föreslagit. Dock bör, i avvaktan på resultatet av den pågående översynen av journalistutbildningen, beslut om denna utbildning skall innefattas i den centrala antagningen tills vidare anstå. Den utvidgning av den datorbaserade centrala antagningen inom högskolan som jag sålunda förordar liksom sammanförandet av befintliga centrala antagningssystem kräver ett omfattande planerings- och utvecklingsarbete. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att anförtro detta arbete åt en särskild arbetsgrupp som bör nära samverka med bl. a. berörda centrala myndigheter. Frågan om en utvidgning av den centrala antagningen till att omfatta ytterligare utbildningslinjer bör enligt min mening prövas i detta sammanhang. Jag räknar med att antagningen till de utbildningar som inte omfattas av KK:s förslag tills vidare skall fortgå i nuvarande former.

Som KK framhållit måste antagningssystemets huvudfunktion vara behörighetsbedömning och urval för antagning av nya studerande. Därutöver kan det i vissa fall fullgöra rutiner som f. n. förekommer vid inskrivning av studerande. Antagningssystemet kan däremot — som KK framhåller — inte ge alla de uppgifter om studerande och studieresultat

som krävs som underlag för läroanstalternas planering. Vid genomförande av mina förslag kommer kraven på den lokala planeringen att öka. Enligt min mening bör — med utgångspunkt i dessa krav — en översyn och utveckling av nuvarande informationssystem inom den vidgade högskolan komma till stånd. Självfallet bör också informationen om högskolans olika delar så långt möjligt vara jämförbara. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt en särskild arbetsgrupp att i samverkan med bl. a. berörda myndigheter svara för detta utvecklingsarbete i nära kontakt med det förut nämnda arbetet med den centrala antagningens organisation och med det centrala och lokala planeringsarbetet i övrigt.

Jag vill avslutningsvis framhålla att underlaget för den lokala planeringen i första hand måste inhämtas lokalt, genom rutiner anpassade till de skiftande förutsättningarna vid olika utbildningar och läroanstalter av olika storlek.

7. Högskoleutbildningens lokalisering

Utbyggnaden av permanenta resurser för grundläggande högskoleutbildning under den planeringsperiod U 68 arbetat med — från mitten av 1970-talet till omkring mitten av 1980-talet — skall enligt utredningens förslag i allt väsentligt förläggas till 14 orter eller par av orter utöver de nuvarande universitetsorterna. De föreslagna utbyggnadsorterna har redan med något undantag i skiftande omfattning permanenta resurser för högskoleutbildning.

U 68 framhåller att en utbyggnad av högskoleutbildning på ett större antal orter bör bidra till en socialt och geografiskt jämnare rekrytering till högre utbildning. Enligt U 68:s uppfattning — utredningen stöder sig på studier den låtit genomföra — utgör de geografiska avstånden till utbildningsenheterna alltjämt påtagliga hinder för många när det gäller att få del av högskoleutbildning. U 68 framhåller vidare att ett utbyggt system med återkommande utbildning på högskolenivå förutsätter en större spridning av fasta utbildningsresurser.

U 68 bedömer vidare den högre utbildningen vara ett viktigt medel för att främja regional utveckling. Utredningen redovisar undersökningar som visar en stark benägenhet hos de utbildade att bli kvar i studieortens närhet. Detta försvårar avsevärt möjligheterna att bygga upp bl. a. kvalificerad samhällsservice på större avstånd från universitetsorternas. I framtiden blir i detta sammanhang återkommande utbildning på högskolenivå av stor betydelse för de olika regionernas förmåga att behålla och förbättra utvecklingsmöjligheterna. Bl. a. mot denna bakgrund och med hänvisning till riksdagens lokaliserings- och regionalpolitiska beslut under senare år stryker U 68 under betydelsen av att plane-

ringen av den högre utbildningen i framtiden sker i närmare samband med den övergripande regionala samhällsplaneringen än hittills.

Flertalet remissinstanser är positiva till att högskoleutbildningen i ökad utsträckning blir tillgänglig för dem som bor utanför de nuvarande universitetsorterna med omgivningar. Ett stort antal myndigheter och organisationer, bl. a. SÖ, AMS, åtskilliga länsstyrelser, LO och TCO, anser att detta på ett mera påtagligt sätt kan åstadkommas endast genom att permanenta utbildningsresurser förläggs till andra orter än universitetsorterna. I fråga om takten för utbyggnaden redovisar dessa instanser skiftande uppfattningar. Flertalet förordar en utbyggnad i långsammare takt än den som anges i utredningens exempel.

Andra remissinstanser åter avstyrker att U 68:s utbyggnadsförslag förverkligas. Framför allt många universitetsorgan uttrycker oro för att en utbyggnad på ytterligare orter av utbildning motsvarande den nuvarande vid filosofisk fakultet skulle medföra svårigheter att på ett tillfredsställande sätt utnyttja personella och materiella resurser för sådan utbildning vid universiteten (motsv.) och filialerna. Vidare avvisas tanken på en utbyggnad av universitetsutbildning utan institutionell anknytning till forskning. En del remissinstanser — bl. a. ett antal universitetsorgan, SACO och SFS — anser att en ökad användning av nya distributionsformer bör kunna utgöra alternativ till en utbyggnad av högskoleutbildning i vanliga former.

U 68-beredningen har anslutit sig till U 68:s principförslag om lokalisering av nytillkommande högskoleutbildning och liksom utredningen betonat att takten i utbyggnaden måste anpassas efter förutsättningarna i form av efterfrågan på utbildning m. m. Beredningen har vidare klargjort vilka förutsättningar som enligt dess mening bör gälla för förverkligandet av utbyggnaden. Sålunda slår beredningen fast att redan befintliga resurser för högskoleutbildning måste utnyttjas effektivt och att investeringar som redan gjorts för utbildning och forskning inte får äventyras. Mot bakgrund av sin bedömning att huvuddelen av högskoleutbildningens expansion den närmaste tiden bör avse — förutom enstaka kurser — kortare yrkesinriktade utbildningslinjer konstaterar beredningen vidare att det i detta planeringsskede inte blir fråga om att bygga ut traditionell universitetsutbildning på ytterligare ett flertal orter. För att bl. a. underlätta en samordning av utbyggnaden på de olika berörda orterna föreslår beredningen en regional organisation för högskoleutbildning, som får som en viktig uppgift att säkerställa att de olika regionernas samlade resurser för högskoleutbildning utnyttjas effektivt.

De som yttrat sig över U 68-beredningens promemoria har i lokaliseringsfrågan redovisat i stort sett samma ståndpunkt som i sina yttranden över U 68-förslagen.

För egen del får jag anföra följande.

I det föregående har jag framhållit vikten av en helhetssyn på den

grundläggande högskoleutbildningen och av en sammanhållen planering av dess utveckling och utbyggnad, såväl kvalitativt som kvantitativt. Lokaliseringen av de samlade resurserna för högskoleutbildning är en av de väsentligaste faktorerna när det gäller att förverkliga uppställda mål i fråga om individernas tillgång till utbildning och samhällets försörjning med utbildad arbetskraft. Enligt min mening bör principer för lokalisering av grundläggande högskoleutbildning nu läggas fast på grundval av U 68:s och U 68-beredningens förslag. En självklar utgångspunkt är härvid kraven att bredda och differentiera utbildningsutbudet, att öppna högskolan för nya grupper och att också i övrigt göra utbildningen mera tillgänglig.

Grundläggande högskoleutbildning — enligt den avgränsning jag förordat i det föregående — bedrivs f. n. i permanent form på ett trettiotal orter i landet, alltifrån universitetsorterna med ett omfattande och rikt varierat utbud av både utbildning och forskning till orter med bara någon enstaka utbildningslinje. I likhet med U 68-beredningen räknar jag med att permanent högskoleutbildning som i dag finns på en ort skall finnas kvar eller, om en förändring skulle bli aktuell i visst fall, så långt möjligt ersättas med annan jämförbar utbildning.

I debatten kring U 68-förslagen har man ofta talat om den föreslagna "utlokaliseringen". Detta ger intrycket att det skulle röra sig om flyttning till annan ort av befintliga enheter eller verksamheter, dvs. om en omlokalisering. En sådan kan givetvis bli aktuell i enskilda fall också inom högskoleutbildningens område. Det kan t. ex. erinras om att de senaste åren beslut har fattats om att veterinär- och skogshögskolorna skall omlokaliseras till i huvudsak Uppsala och Umeå. Vidare har vissa resurser inom sektionen för bergsvetenskap vid tekniska högskolan i Stockholm flyttats till högskolan i Luleå. Någon "utlokalisering" av högskoleutbildning har emellertid inte föreslagits av U 68 och är, utöver de redan beslutade, enligt min bedömning f. n. inte heller aktuell.

Jag delar helt U 68:s, många remissinstansers och U 68-beredningens uppfattning om betydelsen av att öka högskoleutbildningens tillgänglighet i geografiskt hänseende. Avstånden till utbildningsenheterna utgör i dag ett faktiskt hinder för många att få del av den högskoleutbildning som de har behov eller intresse av och förutsättningar för. Detta hinder torde upplevas som särskilt påtagligt bland studerande från arbetarhem. En fortsatt utbyggnad av högskoleutbildning på flera orter utanför universitetsorterna bör därmed verksamt kunna bidra till att i socialt hänseende utjämna rekryteringen till högre studier. Inte minst torde för många människor närhet till utbildningstillfällena vara en viktig förutsättning för att återkommande utbildning skall kunna bli verklighet.

En utbyggnad med denna inriktning är självfallet också, som U 68 närmare utvecklat, av stor regionalpolitisk betydelse. Ett ökat tillvaratagande av de förutsättningar för att anordna högskoleutbildning som

bl. a. den sociala och ekonomiska strukturen i olika regioner ger kan påtagligt stimulera den regionala utvecklingen. Enligt min mening underlättar det också den anpassning av det samlade utbudet av högskoleutbildning till nya behov i arbetslivet som jag ser som synnerligen angelägen. En förnyelse av utbildningen på universitetsorterna med deras omfattande resurser inom många områden är ett viktigt inslag i en sådan utveckling. Men det är uppenbart att i många fall andra orter har lika goda förutsättningar som universitetsorterna att med utgångspunkt i lokala resurser och arbetsmarknadsförhållanden utveckla nya utbildningsvägar. Ett gott exempel på detta är den yrkestekniska högskoleutbildning som jag kommer att lägga fram förslag om i det följande. Som jag förut framhållit är det i första hand behov av utbildningar av detta slag — ofta kortare sådana — som bör tillgodoses i den fortsatta utbyggnaden.

Det finns sålunda enligt min mening tungt vägande skäl för att förlägga nytillkommande grundläggande högskoleutbildning till orter utanför de nuvarande universitetsorterna. Jag vill erinra om att dåvarande chefen för inrikesdepartementet, efter samråd med min företrädare, i prop. 1972: 111 (s. 513) anförde att den utbyggnad av den eftergymnasiala utbildningen som kunde komma att ske under 1970-talet borde äga rum i första hand utanför de äldre universitetsorterna. Detta uttalande föranledde ingen riksdagens erinran (InU 1972: 28, rskr 1972: 347).

I debatten har ofta talats om att den föreslagna utbyggnaden skulle avse ett antal nya högskolor. U 68:s förslag i lokaliseringsfrågan, tillstyrkt av U 68-beredningen, utgår emellertid från förekomsten av befintliga enheter för högskoleutbildning och avser så gott som undantagslöst en breddning och utbyggnad av utbildningen vid eller i anknytning till dessa. Också jag anser att en utbyggnad av permanenta resurser för högskoleutbildning på orter som inte redan har sådana endast i undantagsfall bör komma i fråga. Den fortsatta utbyggnaden av grundläggande högskoleutbildning bör sålunda enligt min mening i allt väsentligt knytas till i dag befintliga enheter med högskoleutbildning. På orter som saknar permanenta resurser för högskoleutbildning bör utbildning i enstaka kurser kunna erbjudas. Enligt mina förslag i det föregående skall sådan utbildning prioriteras under den kommande perioden.

Kritik mot förslaget om en utbyggnad på flera orter utanför de nuvarande universitetsorterna har, som jag tidigare nämnt, grundats på att utbildningen på flertalet berörda orter skulle komma att sakna anknytning till forskning. Vidare har hävdats att det totala studerandeunderlaget inte skulle vara tillräckligt och att en utbyggnad efter de föreslagna riktlinjerna därmed skulle innebära en splittring av resurserna med negativa konsekvenser för den befintliga verksamheten vid bl. a. universiteten. Som alternativ till en utbyggnad av de permanenta resurserna för högskoleutbildning har från många håll förordats en ökad satsning på

nya former för distribution av utbildning i t. ex. universitetens regi. Jag skall närmast ta upp dessa synpunkter.

Vad först gäller den grundläggande utbildningens forskningsanknytning vill jag erinra om att endast sju av de omkring 30 orter där — i vissa fall sedan länge — permanent grundläggande högskoleutbildning bedrivs har forsknings- och forskarutbildningsorganisation. På ytterligare tre orter, universitetsfilialorterna, har viss utbildning ett formellt samband med sådan organisation. U 68 har utgått från att en förläggning av permanent forskningsorganisation inom högskolan till ytterligare orter f. n. inte är aktuell. Som jag förut redovisat delar jag — i likhet med många berörda remissinstanser — denna bedömning.

I det föregående har jag anslutit mig till U 68-beredningens förslag att ett samband med forskning och forskarutbildning skall utvecklas för all grundläggande högskoleutbildning. Jag har härvid förordat bl. a. anordningar för att på regional bas stärka kontakterna mellan enheter med och enheter utan fast forskningsorganisation. I princip bör givetvis all grundläggande högskoleutbildning, även den vid enheter med mycket begränsat utbud, innefattas i detta regionala system för forskningsanknytning. De reella möjligheterna att dra fördel av systemet — t. ex. genom byten av tjänstgöringsställen eller genom förläggning av forskningsprojekt till enheter utanför universitetsorterna — måste dock rimligen bli större för enheter med jämförelsevis brett utbildningsutbud och mera omfattande resurser och därmed allmänt en mera fruktbar miljö för utbildning och forskning.

Vad sedan gäller risker för ett ineffektivt utnyttjande av de samlade resurserna vill jag — i likhet med U 68-beredningen — slå fast att det för den närmaste planeringsperioden inte är fråga om att bygga ut den traditionella universitetsutbildningen. Det primära målet är i stället att tillgodose det växande och mångskiftande behovet av klart yrkesinriktade utbildningar på högskolenivå. Som jag nämnt har andra orter än universitetsorterna ofta utmärkta förutsättningar att med utgångspunkt i befintliga resurser och verksamheter — både inom utbildningssystemet och inom andra samhällssektorer — utveckla sådana utbildningar. Den provkarta på aktuella förslag och idéer från inte minst olika föreslagna utbyggnadsorter m. fl. som U 68 redovisat ger en god belysning av de möjligheter som finns härvidlag.

Det är likväl mycket angeläget att en utbyggnad av högskoleutbildningen på vissa orter genomförs inte bara under samordning mellan de olika utbyggnadsorterna utan även under stor hänsyn till verksamheten på övriga högskoleorter, inte minst universitetsorterna. Självfallet skall den utbildning som redan finns på berörda orter utvecklas och de resurser som är anvisade för den utnyttjas på ett tillfredsställande sätt. Jag ansluter mig till U 68-beredningens bedömning att som en förutsättning för den fortsatta utbyggnaden bör gälla att befintliga resurser för hög-

skoleutbildning skall utnyttjas effektivt och att investeringar som gjorts för utbildning och forskning inte får äventyras.

Jag vill redan i detta sammanhang slå fast att den regionala organisation för planering av den grundläggande högskoleutbildningen som U 68-beredningen föreslagit enligt min mening är väl ägnad att inom regionerna garantera ett ändamålsenligt och effektivt utnyttjande av de samlade resurserna för grundläggande högskoleutbildning. Med en samordnad regional planering, inriktad på att endast sådan högskoleutbildning skall utvecklas på utbyggnadsorterna som dels svarar mot behov i arbetslivet och efterfrågan hos individerna, dels inte medför risker för verksamheten på övriga högskoleorter, finns det enligt min mening ingen anledning att med hänvisning till resurssplittring avvisa en utbyggnad utanför universitetsorterna.

Vad gäller frågan om nya distributionsformer som alternativ till permanenta utbildningsresurser på flera orter konstaterar jag med tillfredsställelse det stora intresse som nu på bl. a. universitetshåll visas för den av U 68 år 1970 initierade s. k. distansundervisningen. Jag delar bedömningen att det är viktigt att fortsätta utvecklingen av metoder för att göra högskoleutbildningen tillgänglig även utanför högskoleorternas närmaste omgivningar. Även med en fortsatt utbyggnad av permanenta resurser kommer många människor också i framtiden att av geografiska skäl ha svårt att få del av reguljär högskoleutbildning. Vid bedömningen om en ökad användning av distansundervisning och andra nya distributionsformer kan vara ett alternativ till en utbyggnad av permanenta utbildningsresurser på flera orter måste man emellertid enligt min mening beakta följande.

Försöksverksamheten med distansundervisning har hittills omfattat studiekurser inom endast ett fåtal ämnesområden vid främst humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet. Någon erfarenhet av möjligheterna att genomföra en mera yrkesinriktad högskoleutbildning — med t. ex. mera omfattande laborativa inslag och krav på tung utrustning eller behov av praktikinslag — med hjälp av distansundervisning föreligger inte. Som jag nämnt är det en huvuduppgift för den närmaste perioden att utveckla utbildningar för att tillgodose de nya behov av utbildning på högskolenivå som gör sig gällande i arbetslivet. Jag har pekat på de goda förutsättningar som högskoleorter utanför universitetsorterna enligt min bedömning har att utveckla sådana utbildningar med utgångspunkt i befintliga resurser och verksamheter. Det kan starkt ifrågasättas om distansundervisning i universitetens regi över huvud kan tillgodose utbildningsbehov av detta slag. Det önskvärda lokala inflytandet i utbildningsplaneringen, väsentligt inte minst då det gäller att identifiera nya utbildningsbehov, måste rimligen också bli mindre om utbildningen baseras på distansundervisning.

Jag ser sålunda distansundervisning och andra nya distributionsformer som ett viktigt och delvis nödvändigt komplement till utbildning i reguljära former vid permanenta enheter men inte som ett alternativ till sådan utbildning.

Sammanfattningsvis bör enligt min mening den fortsatta utbyggnaden av den permanenta organisationen för grundläggande högskoleutbildning koncentreras till vissa orter utanför de nuvarande universitetsorterna, i huvudsak till sådana orter som redan i dag har permanenta resurser för högskoleutbildning.

Jag går nu över till att behandla frågorna om orter och former för denna utbyggnad.

När det gäller antalet utbyggnadsorter delar jag U 68-beredningens m. fl. bedömning att en avvägning alltid måste göras mellan å ena sidan strävan att undanröja geografiska hinder för möjligheterna att få del av högskoleutbildning, å andra sidan strävan att ge utbildningsutbudet på varje ort en rimlig bredd och därmed de studerande en acceptabel valfrihet. En del remissinstanser har förordat en koncentration av utbyggnaden utanför de nuvarande universitetsorterna till några orter, i huvudsak Linköping, Luleå och de tre filialorterna. En sådan lösning är enligt min uppfattning inte tillfredsställande med hänsyn till önskemålet att fördela utbildningstillfällena någorlunda jämnt över landet. Den ger heller inte tillräckligt utrymme för den önskvärda samspelet mellan högskolan och samhälls- och arbetslivet i skilda regioner.

U 68:s förslag innebär att högskoleutbildningen skall byggas ut på sammanlagt 14 orter eller par av orter utanför de nuvarande universitetsorterna. Så gott som alla dessa orter har permanenta resurser för högskoleutbildning. Samtliga föreslagna orter — i bokstavsordning: Borås, Eskilstuna/Västerås, Falun/Borlänge, Halmstad, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Linköping/Norrköping, Luleå, Sundsvall/Härnösand, Växjö, Örebro och Östersund — utgör vidare enligt 1972 års förut nämnda riksdagsbeslut primära centra, dvs. orter som så vitt avser arbetsmarknad, service, kommunikationer och utbildning är tänkta att utvecklas så att de i fråga om boende och lokalisering av skilda slags verksamheter kan utgöra reella alternativ till storstadsområdena. Jag vill erinra om att dåvarande chefen för inrikesdepartementet i prop. 1972: 111 (s. 513) framhöll att alla orter av detta slag inte kan påräkna lokalisering av eftergymnasial utbildning. U 68:s val av orter har föregåtts av ingående utbildningspolitiska och regionalpolitiska överväganden. I likhet med U 68-beredningen bedömer jag utredningens utbyggnadsförslag som väl avvägt med hänsyn till möjligheterna att på sikt nå en rimlig geografisk fördelning av de samlade resurserna för högskoleutbildning.

För att planeringsarbetet skall få en fast utgångspunkt är det enligt

min mening angeläget att beslut nu fattas om på vilka orter högskoleutbildningen skall byggas ut under den period som kan överblickas. U 68:s förslag är vad avser utbildningens inriktning på de föreslagna orterna inte utformat i detalj utan anger endast vissa allmänna riktlinjer för utbyggnaden, grundade bl. a. på förslag som förts fram från de berörda orterna. För att de intentioner för utveckling av nya utbildningslinjer i anknytning till lokal och regional arbetsmarknad som jag redovisat i det föregående skall kunna förverkligas, krävs en omfattande planering lokalt och regionalt. En förutsättning för att en sådan skall komma till stånd är givetvis att statsmakterna anger vissa riktlinjer för lokaliseringen av nytillkommande högskoleutbildning. Ur den regionala samhällsplaneringens synvinkel innebär ett beslut av det slag jag nu förordar att förutsättningarna för planeringsarbetet läggs fast i ett betydelsefullt avseende.

Mot denna bakgrund förordar jag att principbeslut nu fattas om att den fortsatta utbyggnaden av permanent grundläggande högskoleutbildning skall koncentreras till de 14 av U 68 förordade orterna eller paren av orter. Jag kallar dessa orter utbyggnadsorterna. Om särskilda skäl föreligger bör nytillkommande högskoleutbildning kunna lokaliseras också till annan ort. Som exempel vill jag i detta sammanhang nämna U 68:s förslag om förläggning av viss yrkesteknisk utbildning till Markaryd och organisationskommitténs för högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland (NoTH) förslag om förläggning av sådan utbildning till Skellefteå. I båda dessa fall är det, som jag återkommer till i det följande, fråga om att utnyttja särskilda förutsättningar för utbildning inom vissa områden, något som enligt min mening i begränsad utsträckning kan motivera undantag från huvudregeln. Jag vill framhålla att orter av nämnda slag inte skall betraktas som utbyggnadsorter och att det heller inte blir fråga om att bygga upp administrativt fristående utbildningsenheter. På samma sätt som utbildning i enstaka kurser bör sålunda enligt min mening fortsättningsvis en utbildningslinje som mer permanent förläggs utanför universitets- och utbyggnadsorterna knytas till lämplig läroanstalt på någon av dessa orter.

Som jag förut framhållit är det angeläget att utbildningsutbudet på de nuvarande universitetsorterna stegvis förnyas. Denna förnyelse bör — som också U 68-beredningen förordat — i princip ske inom ramen för ett totalt studerandeantal på varje ort som inte överstiger den av U 68 antagna nivån. Vid i första hand universitetet i Umeå befinner sig studerandeantalet f. n. avsevärt under denna nivå. För Umeås del framstår därför en förnyelse av utbildningsutbudet som särskilt angelägen även för att öka det totala studerandeantalet. Med hänsyn härtill bör nytillkommande högskoleutbildning kunna förläggas också till Umeå om det bedöms som angeläget för att den nämnda studerandeantalsnivån skall uppnås och redan gjorda investeringar av skilda slag tas till vara effektivt. I samband med sin anmälan inom kort av proposition om viss för-

söksverksamhet inom lärarutbildningen m. m. kommer statsrådet Hjelm-Wallén att föreslå att dels en utbyggnad av teckningslärarutbildningen, dels försöksverksamhet med utbildning av lärare i bl. a. hemkunskap i kombination med annat ämne skall förläggas till Umeå.

När det gäller förverkligandet av en utbyggnad efter de angivna riktlinjerna erinrar jag om den vikt jag i det föregående lagt vid samordning både mellan utbyggnadsorterna inbördes och mellan dessa och övriga högskoleorter. Som både U 68 och U 68-beredningen betonat måste utbyggnaden på olika orter anpassas efter de faktiska förutsättningarna i form av tillströmning m. m. Det finns självfallet inget intresse av att bygga ut utbildning som inte svarar mot aktuella eller förutsebara behov eller önskemål hos individer eller inom arbetslivet.

Den totala efterfrågan på högskoleutbildning spelar en betydelsefull roll för möjligheterna att utvidga utbildningsutbudet på utbyggnadsorterna. Mot bakgrund av hittills gjorda erfarenheter finns det anledning att anta att en geografiskt spridd utbyggnad i sig leder till en ökad rekrytering. Enligt vad jag förordat i det föregående är vidare utbyggnaden att se som ett led i en förnyelse av det samlade utbudet av högskoleutbildning i anslutning till nya behov i arbetslivet. Sådana utbildningar bör väljas för nyetablering, för vilka de berörda orterna bedöms ha speciellt goda förutsättningar. Detta bör leda till att rekryteringseffekterna totalt sett blir särskilt gynnsamma. Det är likväl vanskligt att nu söka bedöma effekterna i dessa avseenden för den i detta sammanhang aktuella planeringsperioden.

I detta läge är det av grundläggande betydelse att de former som väljs för att planera och genomföra en fortsatt utbyggnad av högskoleutbildningen är smidiga och anpassbara till snabbt skiftande förhållanden och att de bygger på samverkan mellan högskoleorter som ligger nära varandra, allt i syfte att undvika att utbildningsresurserna används ineffektivt. Om ett huvudansvar för den fortsatta planeringen läggs på den i det föregående berörda regionala organisationen, bör enligt min bedömning kraven i dessa avseenden kunna bli väl tillgodosedda.

U 68 föreslår att — som ett hjälpmedel i planeringen av högskoleutbildningen och vid fördelningen av utbildningsutbudet och utbildningsresurserna — landet skall delas in i sex utbildningsregioner. Utredningen har därvid utgått från att de orter som i dag har det bredaste utbudet av utbildning och forskning, dvs. de nuvarande fem universitetsorterna och Linköping, skall utgöra huvudorter i var sin region. U 68:s förslag till regionindelning har i stort tillstyrkts vid remissbehandlingen.

För egen del vill jag framhålla att varje regionindelning för en viss verksamhet måste bygga på de samband som bedöms vara de mest angelägna för just den verksamheten. Samtidigt bör givetvis regionindelningen så långt det är möjligt samordnas mellan olika verksamhetsområden som har samband med varandra. Med hänsyn inte minst till mina

förslag i det föregående om lösning av forskningsanknytningsfrågor på regional bas anser jag det självklart att en regionindelning för högskoleväsendets del skall grundas på förekomsten av huvudorter för utbildning och forskning. Antalet regioner bör därför enligt min mening vara sex. Den av U 68 förordade regionindelningen är anpassad till i andra sammanhang förekommande regionindelning i det väsentliga avseendet att varje region helt täcker ett eller flera län. Jag tillstyrker den föreslagna avgränsningen av regionerna med undantag för att — i enlighet med U 68-beredningens förslag — Gotlands län bör föras till samma region som Stockholms län. Benämningen högskoleregion är enligt min mening den mest adekvata i detta sammanhang.

Det bör ankomma på regeringen att besluta om indelningen i högskoleregioner. Jag avser att i annat sammanhang föreslå att landet med avseende på främst planering av grundläggande högskoleutbildning skall delas in i sex högskoleregioner enligt följande sammanställning.

1. Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län
2. Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län
3. Stockholms och Gotlands län
4. Östergötlands och Jönköpings län
5. Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län
6. Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län

Avsikten med en indelning i högskoleregioner är på intet sätt att begränsa en läroanstalts kontakter med andra läroanstalter eller med samhälls- och yrkeslivet till enbart den egna regionen eller att högskoleutbildningen — och forskningen — på något sätt skall planeras enbart med hänsyn till regionens behov. Syftet är inte heller att grunda rekryteringen av studerande på regionindelningen. Högskoleregionerna skall ses som hjälpmedel vid fördelningen av de samlade resurserna för högskolans verksamhet och som ramar för fullgörande av vissa uppgifter som berör flera läroanstalter. Jag vill i sammanhanget erinra om vad jag i det föregående anfört om utbyggnad av en forskningsorganisation inom de filosofiska fakulteternas område också i Linköping.

Planeringen av utbyggnaden av den grundläggande högskoleutbildningen bör i första hand ankomma på den regionala organisation som jag kommer att föreslå i det följande. Planeringen bör syfta till att utarbeta förslag om vilka utbildningslinjer som skall byggas ut eller tillkomma inom regionerna, på vilka högskoleorter detta skall ske samt tidpunkterna härför. Den bör vidare avse fördelningen av medel för utbildning i enstaka kurser på orter och läroanstalter. Som jag nämnt bör enstaka kurser kunna förläggas också till andra orter än sådana som har permanenta resurser för högskoleutbildning. Jag utgår från att det normalt kommer att vara ändamålsenligt att enhet på den högskoleort som

är belägen närmast orten i fråga svarar för utbildning av detta slag. I vissa fall kan det emellertid med hänsyn till resurs- eller innehållsmässiga samband vara lämpligt att annan enhet svarar för utbildningen. Något behov av en indelning inom högskoleregionerna i geografiska ansvarsområden motsvarande de av U 68 föreslagna högskoleområdena finns enligt min mening inte.

En viktig uppgift i inledningsskedet blir att förnya och utveckla utbildningsutbudet på de utbyggnadsorter som f. n. har ett förhållandevis brett utbud av utbildning inom de filosofiska fakulteternas område, dvs. Linköping och de tre filialorterna. Det gäller här att utnyttja de befintliga resurserna, men viss komplettering kan bli nödvändig för att den önskvärda förnyelsen skall kunna förverkligas. I sammanhanget kan nämnas att statsrådet Hjelm-Wallén i samband med sin anmälan inom kort av proposition om viss försöksverksamhet inom lärarutbildningen m. m. kommer att föreslå att försöksverksamhet med utbildning av lärare i gymnastik i kombination med annat ämne skall förläggas till Örebro. För att planeringsarbetet skall få rimlig konkretion också på några andra utbyggnadsorter bör enligt min mening — i enlighet med vad U 68-beredningen förordat — ett fåtal sådana orter pekas ut som närmast aktuella för byggnaden av utbildningsutbudet. Dessa orter bör väljas så att denna del av utbyggnaden blir någorlunda jämnt fördelad över landet. I enlighet med U 68:s och U 68-beredningens bedömningar förordar jag följande fyra orter eller par av orter: Sundsvall/Härnösand, Falun/Borlänge, Jönköping och Kalmar.

För de utbyggnadsorter jag nu har berört bör ett konkret utrednings- och planeringsarbete påbörjas redan i samband med det arbete i organisationskommittéer som jag kommer att förorda i det följande. Man bör i detta arbete ta sikte på att närmare redovisa förutsättningarna och föreslå tidpunkter för inrättande av nya utbildningslinjer med utgångspunkt i vad U 68 anfört om inriktningen av utbildningen på de olika orterna. Självfallet skall planeringsarbetet och dess resultat inordnas i den samlade planeringen inom högskoleregionerna. För övriga utbyggnadsorter bör — som U 68-beredningen påpekat — planeringsarbetet närmast inriktas på att, lämpligen i anknytning till befintliga enheter och resurser, få till stånd utbildning i enstaka kurser.

När det gäller utbyggnad av högskolan i Östersund vill jag erinra om att förslag föreligger om att inrätta en försvarets förvaltningshögskola i Östersund. Denna fråga bereds f. n. i försvarsdepartementet.

U 68 har lagt fram förslag till fördelning av den samlade kapaciteten för grundläggande högskoleutbildning på bl. a. regioner. Med de justeringar som betingas av mina förslag i det föregående rörande antagningskapaciteten bör de av utredningen förordade talen kunna ligga till grund för det kommande planeringsarbetet. Det blir anledning att successivt för riksdagen redovisa förslag till ramar för bl. a. de olika högskoleregionernas studerandeantal.

8. Högskolans institutionella organisation

8.1 Utgångspunkter

I debatten kring U 68:s förslag har frågorna om den institutionella organisationen tilldragit sig den största uppmärksamheten. Ett huvudinslag i många remissinstansers kritik mot förslagen har varit att just de organisatoriska och administrativa frågorna ansetts ha fått för stort utrymme hos utredningen. En betydande del av remissinstanserna vid de läroanstalter som berörs av U 68:s förslag anser också de föreslagna förändringarna i den institutionella organisationen alltför långtgående. Många menar att den nuvarande organisationen i huvudsak bör bestå. Få av dessa instanser anlägger dock ett vidare perspektiv på frågan om den föreslagna, vidgade högskolans organisation än ett som avser den egna verksamheten. Inte heller redovisar de några synpunkter på hur huvudsyftena med en reform av den högre utbildningen som helhet skall kunna förverkligas.

Som jag framhållit i det föregående innebär det vidgade högskolebegrepp som jag förordat ingalunda krav på enhetliga institutionella anordningar. Hänsyn till olika utbildningars och läroanstalters speciella förutsättningar och förhållanden måste kunna tas även inom ramen för en mer sammanhållen högskoleorganisation. Variation inom högskolesystemet kan emellertid inte — som debatten stundom gett intryck av — få betyda att just dagens historiskt betingade organisation och delvis betydande principiella skillnader i organisatoriskt hänseende mellan olika slag av utbildningar och enheter skall bevaras. Frågan om högskolans organisation måste prövas med utgångspunkt i de mål och riktlinjer för bl. a. högskoleutbildningens utveckling, i fråga om både innehåll och omfattning, som jag förordat i det föregående. Förändringar i den institutionella organisationen är enligt min uppfattning, likaväl som de förändringar jag föreslagit i studieorganisationen, nödvändiga för att de angivna målen och riktlinjerna skall kunna förverkligas.

Det vidgade högskolebegreppet och kraven på att bredda och differentiera det samlade utbudet av högskoleutbildning är grundläggande för utformningen av högskolans framtida organisation. Även om de organisatoriska lösningarna kommer att variera mellan enskilda orter, högskoleenheter och utbildningar är det uppenbart att organisationen måste ge större stimulans till förnyelse och utveckling inom högskoleutbildningen och bättre möjligheter än den nuvarande att se olika slag av högskoleutbildning som en helhet och behandla dem tillsammans. Detta gäller lokalt i fråga om utveckling av utbildningslinjer och kurser, inte minst som ett led i förverkligandet av återkommande utbildning, samt i fråga om fördelning av utbildningskapacitet och resurser mellan olika utbildningar. Det gäller också centralt och regionalt beträffande den

mera övergripande planeringen och fördelningen av resurser mellan olika slag av utbildning och mellan regioner och läroanstalter.

Jag har i det föregående förordat att högskolans utbildningslinjer skall ge förberedelse för yrkesverksamhet inom något — jämförelsevis brett — område av arbetsmarknaden. Också utbudet av enstaka kurser bör utvecklas bl. a. med utgångspunkt i arbetslivets behov. Frågan om formerna för samspelet mellan högskolan och arbetslivet är mot denna bakgrund väsentlig när det gäller utformningen av högskoleorganisationen. Jag vill betona att det i detta sammanhang är fråga om ett samspel med arbetslivet i vid mening, dvs. med såväl arbetstagare som arbetsgivare.

I det föregående har jag vidare förordat en vidgning av samspelet mellan grundläggande högskoleutbildning och forskning/forskarutbildning till även de delar av högskolan som f. n. saknar direkt samband mellan de båda verksamhetsgrenarna. Vid utformningen av den institutionella organisationen är det viktigt att på olika sätt ta till vara förutsättningarna för kontakt mellan dessa, t. ex. genom att lärare som huvudsakligen är verksamma i forskning och forskarutbildning medverkar i grundutbildningens planering m. m. och också till en del undervisar i grundutbildning. De möjligheter att deltaga i forskning och forskarutbildning som jag i det föregående föreslagit för lärare vid högskoleenheter utan fast forskningsorganisation förutsätter vissa institutionella anordningar för samverkan mellan enheter.

Beträffande högskolestudiernas organisation har jag i det föregående förordat förändringar i syfte att undanröja hinder för att kombinera kurser och moment från i dag skilda slag av utbildningar och läroanstalter. En förutsättning för att de möjligheter som detta erbjuder verkligen skall komma att utnyttjas är att nya och befintliga utbildningslinjer kan planeras i så nära anknytning till själva utbildnings- och forskningsmiljön som möjligt. Detta är en viktig utgångspunkt för utformningen av den institutionella organisationen.

När det gäller den grundläggande högskoleutbildningens dimensionering har jag föreslagit en totaldimensionering med hjälp av en generell antagningsbegränsning. Jag har härvid förutsatt att en närmare fördelning av utbildningskapacitet och resurser mellan bl. a. likartade utbildningslinjer skall kunna göras lokalt inom av statsmakterna angivna ramar. Syftet är att möjliggöra en smidig anpassning till individernas aktuella efterfrågan på utbildning och till lokala förutsättningar i övrigt, vilket måste beaktas vid utformningen av högskolans institutionella organisation.

Den ordning jag förordat för fortsatt utbyggnad av den grundläggande högskoleutbildningen utanför universitetsorterna bygger på att samordning och samplanering kan säkerställas såväl mellan utbyggnadsorter som mellan dessa och universitetsorterna, allt med sikte på ett ef-

fektivt utnyttjande av de samlade resurserna. För att underlätta en sådan samordning och samplanering är, som jag berört i det föregående, en regional organisation för bl. a. planering av utbyggnaden av största betydelse.

Med detta har jag översiktligt sammanfattat de viktigaste utgångspunkterna för utformningen av högskolans institutionella organisation som mina förslag i det föregående ger. Jag skall ta upp ytterligare ett par principiella utgångspunkter, som gäller inflytandet över högskolan.

Högskoleväsendet utmärks f. n. av en delvis detaljerad central reglering i skilda hänseenden. En central reglering bör enligt min mening förekomma om en fråga är av den karaktären att det bör ankomma på riksdagen eller regeringen att besluta i den eller om den eljest är av sådan art att krav på enhetlighet eller riksgiltighet motiverar att den handläggs centralt. Jag bedömer detta inte alltid vara fallet när det gäller frågor som i dag avgörs på regerings- eller verksnivå. Som framgått i olika sammanhang i det föregående anser jag en överföring av ansvar och befogenheter från centrala till i första hand lokala organ inom högskoleväsendet angelägen.

En utgångspunkt för ansvarsfördelningen i fråga om högskolan bör vara att statsmakterna skall fatta beslut om resursramar, i övergripande frågor om utbildningskapacitet, utbildningens inriktning och lokalisering samt om huvuddragen av den institutionella organisationen. Beslut i övrigt skall fattas så nära själva utbildningssituationen som det är möjligt med hänsyn till förekommande samordnings-, effektivitets- och rättvisekrav.

Med de nuvarande principerna för fördelning av uppgifter mellan regering och ämbetsverk inom den svenska statsförvaltningen är enligt min mening en verkorganisation för högskolan nödvändig med hänsyn till de krav av nämnda slag som finns på riksplanet. Det är uppenbart att planeringsarbetet i fråga om både utbildning och forskning inom högskolan innefattar avvägningar av rikskaraktär och att det behövs en organisation som, bl. a. i det årliga budgetarbetet, kan ge ett samlat planeringsunderlag för statsmakternas beslut. Jag har vidare i det föregående nämnt att det torde vara praktiskt att utbildningsplaner för de av regeringen inrättade allmänna utbildningslinjerna fastställs på verksnivå.

Krav på samordning och effektivitet måste tillgodoses också regionalt och lokalt. Det gäller att utveckla högskolan på ett sådant sätt att konkurrensen mellan olika högskoleorter och olika högskoleenheter får en positiv innebörd och leder till ett så mångsidigt utbildningsutbud och samtidigt ett så effektivt utnyttjande av de samlade resurserna som möjligt. Inte minst väsentligt i sammanhanget är att kontakter säkras mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning över gränserna mellan högskoleorter och enheter.

När det gäller den grundläggande utbildningen på en och samma hög-

skoleort måste förutsättningar skapas för att beslut som gäller utbildningslinjer som har likartat innehåll eller likartad inriktning inte fattas isolerat för de olika linjerna. Beslut som rör en viss del av en utbildningslinje får självfallet inte heller fattas utan hänsyn till övriga delar och till linjen som helhet. Administrativa gränser får, som jag förut diskuterat, inte lägga hinder i vägen för utveckling av utbildningslinjer där kurser från olika håll kombineras. Det är vidare angeläget att utbudet av enstaka kurser kan samordnas och presenteras samlat över hela högskolefältet.

Krav av det här antydda slaget ger självklara begränsningar i möjligheterna att inom politiskt angivna mål och ramar lägga ansvar och befogenheter på den enskilda institutionen, den enskilda utbildningslinjen eller, i vissa fall, den enskilda utbildningsenheten. Detta hindrar inte att strävan måste vara att lägga varje uppgift och beslutanderätten i varje grupp av ärenden så nära den verklighet som berörs som möjligt. De juridiskt-administrativa uppgifterna på central och regional nivå bör i enlighet härmed — här delar jag U 68:s och U 68-beredningens uppfattning — vara så få som möjligt. De centrala och regionala organ jag kommer att föreslå i det följande skall i första hand ha planeringsuppgifter.

Det bör vara möjligt att, under förutsättningar som jag strax skall redovisa, ge de enskilda enheterna för högskoleutbildning och forskning vidgade befogenheter och större handlingsfrihet i skilda hänseenden. Jag är övertygad om att en ökad lokal frihet att besluta om utbildningens innehåll och organisation, om dispositionen av anvisade medel och om verksamhets- och arbetsformer i utbildningen och forskningen kommer att stimulera det lokala engagemanget i planerings- och utvecklingsarbetet, öka effektiviteten i användningen av tillgängliga resurser inom enheterna och främja en fortlöpande förnyelse av högskoleutbildningen.

Två viktiga förutsättningar gäller enligt min mening för en sådan decentralisering av beslutanderätt. Den ena är den totaldimensionering av den grundläggande högskoleutbildningen, som jag föreslagit i det föregående, med de förutsättningar den ger statsmakterna att kontrollera de totala kostnaderna för verksamheten. Den andra förutsättningen är att de beslutande organen inom högskolan har en sammansättning som är avvägd med hänsyn till såväl högskolans samhälleliga betydelse och uppgifter som de särskilda kunskaperna och erfarenheterna hos olika grupper av de inom högskolan verksamma och kravet på medinflytande för de anställda och de studerande över den egna arbetsmiljön och arbetssituationen. Jag går nu över till den sistnämnda frågan.

Förhållandena när det gäller olika intressenters inflytande över planeringen och ledningen av den grundläggande högskoleutbildningen inom de ramar som riksdag och regering angett skiftar f. n. påtagligt mellan olika delar av högskolan.

I centrala styrelser och nämnder m. m. med uppgifter avseende högskoleutbildning dominerar allmänintressena i form av ledamöter som utsetts av regeringen. Ofta har dessa ledamöter sin bakgrund inom verksamhet som har särskild anknytning till vederbörande organs ansvarsområde.

I fråga om den lokala ledningen av högskoleutbildningen finns å ena sidan de direkt på politisk grund utsedda kommunala skolstyrelserna och landstingskommunala utbildningsnämnderna, å andra sidan de helt inom läroanstalterna rekryterade konsistorierna vid bl. a. universiteten. Internt rekryterade är också rektorsnämnderna vid lärarhögskolorna, där dock rektor formellt beslutar ensam i många frågor. Flertalet övriga statliga högskolor m. m. har av regeringen utsedda styrelser som i huvudsak består av lekmän, ofta med anknytning till yrkesområdet i fråga. Dessa styrelser har rektor och i vissa fall försöksvis enstaka företrädare för studerande och anställda som enda internt rekryterade inslag.

I utbildningsnämnderna, de lokala organ som är närmast ansvariga för den statliga högskoleutbildningens innehåll och organisation, är i huvudsak lärare och studerande vid läroanstalterna företrädda. Inom den kommunala organisationen saknas organ sammansatta på detta sätt. Utbildningens innehåll regleras här i betydande utsträckning centralt.

Utbildningar med så vitt skilda förutsättningar som de här berörda kan inte utan vidare fogas in i ett enhetligt organisatoriskt mönster. Som jag förut framhållit finns det heller inte anledning att när det gäller utformningen av högskolans organisation eftersträva fullständig enhetlighet. En så central fråga som den om avvägningen av olika intressens inflytande i utbildningens planering och ledning måste emellertid enligt min mening lösas efter vissa generella principer. I ett vidare perspektiv än ett enbart historiskt kan det svårligen motiveras att utbildningslinjer som är besläktade med varandra planeras och leds i former som helt skiljer sig åt i fråga om olika gruppers och intressens inflytande. Exempel på sådana skillnader i dag ger dels socionomutbildningen jämförd med närbesläktad utbildning vid samhällsvetenskaplig fakultet, dels bl. a. sjuksköterskeutbildningen jämförd med läkarutbildningen.

Jag vill erinra om vad jag anfört i det föregående om vissa för högskoleutbildningen i dess helhet gemensamma mål och om en utveckling av sambandet mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning över hela högskolan. Ett närmande av styrelseformerna inom olika delar av högskolan till varandra utifrån en principiell helhetssyn är enligt min mening en konsekvens av det vidgade högskolebegreppet och också en förutsättning för att detta praktiskt skall slå igenom i planerings- och utvecklingsarbetet.

Högskoleutbildningen är en del av det offentliga utbildningssystemet. Huvuddelen av detta — innefattande en inte obetydlig del av högskolan — leds f. n. i former som är gängse i offentlig verksamhet, dvs. genom

styrelser utsedda av politiskt ansvariga organ. En huvudlinje i de förslag jag redovisat i det föregående är strävan att öppna högskolan för nya grupper, att tillgodose nya utbildningsbehov och att över huvud öka samspelet mellan högskolan och det omgivande samhället, inte minst yrkeslivet. Liksom U 68, många remissinstanser och U 68-beredningen är jag övertygad om att detta syfte främjas genom att företrädare för allmänna intressen och för arbetslivet mera generellt ges medansvar för högskolans verksamhet.

I de organ som skall svara bl. a. för avvägningar mellan olika utbildningssektorer och mellan olika högskoleenheter och orter — uppgifter som i dag i huvudsak fullgörs inom departement och verk och enligt mina förslag i det följande till betydande del skall fullgöras regionalt — är skälen för en stark representation för allmänintressena enligt min uppfattning uppenbara. Med den anknytning till samhällsplaneringen och användningen av samhällets resurser i stort som dessa uppgifter har kan de inte rimligen vara angelägenheter uteslutande eller ens i första hand för de inom läroanstalterna verksamma.

Samtidigt är tiden nu mogen att över hela högskolan stadfästa ett inflytande över verksamheten inom läroanstalterna för *alla* där verksamma grupper. I den statliga högskoleorganisationen har lärare och studerande länge haft inflytande i utbildningsnämnderna. Gruppen ordinarie lärare har vidare ensam ingått i fakulteter och motsvarande organ samt inom universitetsområdet dominerat även konsistorier och institutioner, detta tills försöksverksamheten med nya former för samarbete mellan studerande, lärare och övrig personal inleddes för några år sedan. Denna verksamhet har inom universiteten och skilda slag av högskolor gett övervägande positiva erfarenheter av olika gruppers medverkan i planerande och förvaltande organ på alla nivåer i den lokala organisationen.

Grundläggande för den sammansättning som styrelserna för universiteten och vissa högskolor, konsistorierna, gavs vid 1964 års reformering av universitetsorganisationen var strävan att åstadkomma ett förtroendefullt förhållande mellan högskoleadministrationen och forskarna. Enligt min mening är det angeläget att ett förtroendefullt förhållande skapas mellan läroanstaltens ledning och alla vid läroanstalten verksamma grupper, däribland forskarna. Universitetsväsendet har — genom sin tradition med styrelser rekryterade inom läroanstalterna — ovanligt goda förutsättningar att ta del i den förvaltningsdemokratiska utveckling som pågår inom statsförvaltningen. Det gäller nu att inom hela högskolan dra nytta av dessa förutsättningar och ge de anställda — och självfallet även de studerande — möjligheter till ett permanent inflytande över sin arbetsmiljö och i planeringen för verksamhetens utveckling.

Lika viktigt är emellertid att främja ömsesidigt förtroende mellan de inom läroanstalterna verksamma och övriga medborgare. Av detta skäl

är enligt min mening en representation för allmänintressena i läroanstalternas ledning motiverad. Jag är övertygad om att en sådan representation positivt påverkar förtroendeförhållandet mellan de vid läroanstalterna verksamma å den ena sidan, samhället i övrigt och de politiskt ansvariga organen å den andra. Den förhållandevis starka centrala reglering som f. n. kännetecknar universitetsområdet torde bl. a. vara en följd av att andra organisatoriska former för att tillvarata allmänna intressen i fråga om universitetens verksamhet saknats. Med inslag av allmänrepresentation i ledningen också för den del av högskolan som nu leds av helt internt rekryterade styrelser blir förutsättningarna för en decentralisering av beslutanderätt givetvis annorlunda.

Den nuvarande styrelseformen vid universiteten har ofta hävdats vara en garanti för forskningens frihet. Jag utgår då från att med forskningens frihet avses — i enlighet med 1955 års universitetsutredning definition — i första hand den enskilde forskarens rätt att välja objekt och metoder för sin forskning och att offentliggöra forskningsresultat. Konsistorierna har i dag inga befogenheter att gripa in i eller styra forskning vid läroanstalterna på ett sätt som strider mot denna princip. U 68 har inte avsett att på något sätt ändra dessa förhållanden. Även jag ansluter mig helt till principen om forskningens frihet i den angivna meningen. Jag delar samtidigt U 68:s bedömning att detta inte är en fråga om styrelsens sammansättning utan om statsmakternas vilja att garantera en i de nämnda avseendena oberoende forskning. Det är angeläget att den angivna principen nu på nytt slås fast som en grundval för forskningsverksamheten inom högskolan.

Enligt min mening är slutligen en representation för arbetstagare och arbetsgivare inom berörda yrkesområden i de organ som svarar för planering m. m. i fråga om utbildningslinjer eller grupper av linjer en ändamålsenlig väg att underlätta samspel mellan högskolan och arbetslivet, något som jag ser som väsentligt för den fortlöpande förnyelsen av högskolans utbildningslinjer och också som en önskvärd inspirationskälla för forskningen och forskarutbildningen.

Sammanfattningsvis bör det önskvärda samspelet mellan å ena sidan interna högskoleintressen och expertis i utbildning och forskning, å andra sidan samhälls- och arbetslivet i övrigt, i ökad utsträckning komma till stånd inom högskoleorganisationens ram. Detta bör ske genom att de planerande och förvaltande organen sätts samman så att de intressen och erfarenheter som är av betydelse i sammanhanget balanseras mot varandra. De avvägningar som härvid måste göras leder till olika resultat för olika nivåer och organ inom högskolan. Allmänt sett är det enligt min mening angeläget att stärka inslagen av allmänintressen och arbetsliv där de interna högskoleintressena i dag helt dominerar samt att stärka möjligheterna till inflytande för anställda och studerande där de i dag är svagt utvecklade.

8.2 Huvudmannaskap m. m.

Den offentliga utbildning som enligt vad jag förordat i det föregående skall betecknas som grundläggande högskoleutbildning har f. n. statlig, landstingskommunal eller primärkommunal huvudman. Den statliga utbildningen utgör den största delen. Utbildning med landstingskommunal huvudman finns i huvudsak inom vårdsektorn. Den är nära knuten till annan vårdutbildning och till landstingens sjukvårdsplanering. Primärkommunal utbildning finns i första hand inom det administrativa och ekonomiska området och utgör, liksom delvis den landstingskommunala, en del av gymnasieskolan.

U 68 bedömde att frågan om huvudmannaskap för den offentliga högskoleutbildningen måste ses i perspektivet av den generella fördelningen av uppgifter mellan stat och kommun. Utredningen utgick från tills vidare oförändrade huvudmannaskapsförhållanden.

U 68:s bedömning har vid remissbehandlingen godtagits av bl. a. socialstyrelsen, Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet. Åtskilliga remissinstanser uttalar sig emellertid för ett statligt huvudmannaskap för all högskoleutbildning, i varje fall på sikt. Till dessa hör bl. a. UKÄ, AMS, SACO, TCO och Sveriges sjuksköterskeelevers förbund. Även länsberedningen anför i sitt yttrande att en strävan bör vara att snarast möjligt övervinna högskoleutbildningens splittring på flera huvudmän, varvid ett statligt huvudmannaskap förefaller beredningen mest naturligt.

U 68-beredningen anser att väsentliga skäl — både principiella och praktiska — kan anföras för ett samlat huvudmannaskap för högskoleutbildningen. Beredningen är samtidigt medveten om att en sådan förändring är förhållandevis komplicerad och förutsätter ett omfattande utredningsarbete. Beredningen anser det angeläget att frågan om ett enhetligt, statligt huvudmannaskap för högskoleutbildningen tas upp till behandling i samband med ställningstagandena till länsberedningens förslag.

Länsberedningen har i oktober 1974 till chefen för kommundepartementet överlämnat betänkandet (SOU 1974: 84) Stat och kommun i samverkan. Beredningen föreslår vissa förändringar i uppgiftsfördelningen mellan stat och kommun men dessa berör inte utbildningsväsendet. Länsberedningens betänkande remissbehandlas f. n.

För egen del anser jag liksom vissa remissinstanser och U 68-beredningen att det finns skäl för ett enhetligt huvudmannaskap för högskoleutbildningen, i första hand ett statligt. Ett samlat huvudmannaskap skulle främja den helhetssyn på den grundläggande högskoleutbildningen som jag betonat i det föregående. Det skulle också praktiskt underlätta ett förverkligande av de riktlinjer jag förordat för utveckling av utbildningens innehåll och organisation och av sambandet mellan

grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning liksom en tillämpning av de principer jag föreslagit för den framtida dimensioneringen och lokaliseringen av högskoleutbildningen.

De betydande praktiska svårigheterna att åstadkomma en förändring med hänsyn till den berörda kommunala utbildningens nära samband med främst gymnasieskoleutbildningen är samtidigt omvittnade. Väsentliga frågor om fördelningen mellan stat och kommuner av ansvaret för bl. a. gymnasieskolan utreds f. n. av utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK). Enligt min mening finns det anledning att i anslutning till detta utredningsarbete ta upp frågan om fördelningen av ansvaret också för den f. n. kommunala utbildning som enligt mina förslag i det föregående skall tillhöra högskolan. Jag avser att i annat sammanhang återkomma till regeringen i denna fråga. Tills vidare räknar jag emellertid liksom U 68 med oförändrade huvudmannaskapsförhållanden för den offentliga högskoleutbildningen. Jag vill tillägga att den regionala organisation som jag kommer att föreslå i det följande väsentligt bör underlätta samplanering och samordning mellan bl. a. statlig och kommunal högskoleutbildning.

I frågan om huvudmannaskapet för högskoleutbildningen har jag samrått med chefen för kommundepartementet.

Att en högskoleutbildning kommer att ha kommunal huvudman innebär inte att utbildningen skall planeras med hänsyn enbart till vederbörande primär- eller landstingskommuns behov. För den kommunala högskoleutbildningen bör gälla samma mål och i allt väsentligt samma grundläggande bestämmelser som för den statliga. I enlighet med U 68:s förslag bör kommun eller landstingskommun vara skyldig att som studerande i högskoleutbildning ta emot även den som inte tillhör kommunen eller landstingskommunen. Som utredningen föreslagit bör i sådant fall interkommunal ersättning utgå på samma sätt som f. n. gäller i fråga om gymnasieskoleutbildning. Frågan om statliga medel för kommunal högskoleutbildning tar jag upp i det följande i samband med anslagssystemet.

När det gäller enskild utbildning av högskolekaraktär förordar U 68 att frågan om ett förstatligande av utbildningen vid Grafiska institutet och Institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning skall tas upp till prövning. Utredningens förslag står i överensstämmelse med önskemål som kommit fram från institutens huvudmän. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att låta uppta förhandlingar om ett överförande av utbildningen vid de båda instituten till statligt huvudmannaskap.

TCO har i sitt yttrande förordat att förhandlingar skall upptas också med huvudmännen för dels Handelshögskolan i Stockholm, dels Konstindustriskolan i Göteborg om ett förstatligande av dessa läroanstalter. Giltighetstiden för det nuvarande avtalet mellan staten, Stockholms kom-

mun, Handelshögskoleföreningen i Stockholm och Handelshögskolans i Stockholm direktion löper ut den 30 juni 1979. Frågan om det framtida förhållandet mellan staten och Handelshögskolan får prövas i samband härmed. Vad beträffar Konstindustriskolan vill jag erinra om det utredningsarbete som genom K 73 pågår rörande utbildning inom bildkonst, konsthantverk och design. Enligt vad jag erfarit kommer detta arbete att avslutas under år 1975. Underlag för ställningstagande i frågan om det framtida förhållandet mellan staten och Konstindustriskolan bör finnas sedan K 73:s förslag remissbehandlats. Detta bör även gälla beträffande Valands konstskola i Göteborg, som har kommunal huvudman.

Frågan om statlig reglering av organisationen för enskild utbildning på högskolenivå får prövas från fall till fall i samband med frågan om statsbidrag till vederbörande utbildning. Viss utbildning vid folkhögskolor är av sådan karaktär att den bör betraktas som högskoleutbildning. Vad gäller eventuell reglering av organisationen för denna utbildning och av formerna för att tillgodose behovet av samplanering med högskolan bör resultatet av folkhögskoleutredningens fortsatta arbete avvaktas.

Det kommunala huvudmannaskapet för viss högskoleutbildning föranleds som jag nyss nämnt av denna utbildnings samband med annan, främst gymnasial utbildning som har kommunal huvudman. Den institutionella organisationen för den kommunala högskoleutbildningen måste grundas på detta samband. En utgångspunkt bör således vara att kommuns skolstyrelse och landstingskommuns utbildningsnämnd — liksom nu gäller för motsvarande utbildning — skall vara styrelse även för berörd högskoleutbildning. Med hänsyn till denna förutsättning för utformningen av styrelseorganisationen för den kommunala högskoleutbildningen och till att denna utbildning endast utgör en mindre del av högskoleutbildningen som helhet kommer jag i det följande att i första hand diskutera organisationen av den statliga högskolan och relatera mina principiella överväganden till den. Jag tar därefter upp frågor om den kommunala högskolans organisation.

Den helt övervägande delen av den statliga högskoleutbildningen meddelas vid enheter där i princip ingen annan utbildning än högskoleutbildning bedrivs. Av naturliga skäl kommer mina överväganden och förslag i det följande att i huvudsak beröra denna del av högskolan, för vilken jag använder termen statliga högskoleenheter. Först skall jag emellertid ta upp ett par speciella frågor om statlig högskoleutbildning.

Särskilda förhållanden gäller i fråga om konsthögskolan. Även om denna är statlig har Akademien för de fria konsterna sådana funktioner gentemot högskolan att förhållandet närmast måste beskrivas som ett mellan staten och akademien delat huvudmannaskap. I det följande kommer jag att förorda att konsthögskolan skall ingå bland de statliga högskoleenheterna. Jag föreslår att i det sammanhanget förhandlingar

tas upp med Akademien för de fria konsterna om det framtida förhållandet mellan staten och akademien och den fortsatta samverkan mellan akademien och konsthögskolan.

Vid sjöbefälsskolorna anordnas såväl viss utbildning som av U 68 förts till högskoleutbildningen, nämligen utbildning på sjöingenjörs- och sjökaptenslinjerna, som annan utbildning. Sambandet mellan de olika utbildningarna vid skolorna har föranlett U 68 att inte föreslå någon förändring av den institutionella organisationen inom detta område. Vissa remissinstanser har förordat en institutionell samordning av sjöbefälsutbildningen med den statliga högskoleutbildningen i övrigt.

Som jag förut nämnt pågår f. n. inom SÖ en översyn av bl. a. sjöbefälsutbildningen. I avvaktan på resultatet av denna bör de nuvarande sjöbefälsskolorna inte förändras i vad avser den yttre organisationen. Inom ramen för den regionala organisationen, som jag kommer att föreslå i det följande, blir det möjligt att tills vidare bevaka också behov av samplanering och samordning mellan högskoleutbildningen vid dessa skolor och den statliga högskoleutbildningen i övrigt. Om det nämnda utredningsarbetet ger förutsättningar för det, får frågan om ett administrativt inordnande av sjöbefälsutbildningen i statliga högskoleenheter senare tas upp till prövning.

Utbildningen av hälsovårdsinspektörer är f. n. knuten till statens naturvårdsverk. Utbildningen har setts över av en utredning, som i sitt betänkande (Ds S 1973: 4) föreslagit att en reviderad utbildning inom området skall knytas till socialhögskola. Beredningen av denna fråga är ännu inte avslutad. Jag avser att i annat sammanhang återkomma till regeringen i frågan. Jag räknar med att utbildningen till hälsovårdsinspektör, i samband med att den förändras på grundval av den nämnda översynen, skall förläggas till statlig högskoleenhet.

8.3 De statliga högskoleenheternas organisation

I enlighet med U 68:s förslag utgår jag från att statliga högskoleenheter inledningsvis skall omfatta följande befintliga statliga läroanstalter m. m.:

bibliotekshögskolan,
dramatiska institutet,
fortbildningen av journalister,
förskoleseminarierna,
gymnastik- och idrottshögskolorna,
högskolorna i Linköping och Luleå,
journalisthögskolorna,
karolinska institutet,
konstfackskolan med teckningslärarinstitutet,
konsthögskolan,
lantbrukshögskolan,
lärarhögskolorna,

musikhögskolorna,
seminarierna för huslig utbildning,
sjukgymnastinstituten,
skogshögskolan,
slöjdlärarseminariet,
socialhögskolorna,
statens dansskola,
statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor (SIHUS),
statens skogsmästarskola,
statens musikdramatiska skola,
statens scenskolor,
de tekniska högskolorna,
universiteten (innefattande universitetsfilialerna)
samt
veterinärhögskolan.

Av dessa har gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm, högskolorna i Linköping och Luleå, karolinska institutet, lantbrukshögskolan, de sex större lärarhögskolorna, skogshögskolan, de tekniska högskolorna, universiteten och veterinärhögskolan fasta resurser för forskning och forskarutbildning. Lantbrukshögskolan, skogshögskolan, statens skogsmästarskola och veterinärhögskolan tillhör jordbruksdepartementets ansvarsområde, övriga enheter utbildningsdepartementets. De berörda enheterna är förlagda till sammanlagt 19 orter eller par av orter, nämligen de fem universitetsorterna, 13 av de 14 orter jag i det föregående föreslagit som utbyggnadsorter för grundläggande högskoleutbildning samt Gävle.

U 68 föreslår att de berörda enheterna utom jordbrukets högskolor skall inom vart och ett av 19 högskoleområden — i regel ett eller två län — föras samman till *en* myndighet, benämnd högskola, under *en* styrelse, högskolestyrelsen. Denna skall bestå av företrädare för dels allmänna intressen, dels de inom högskolan verksamma med de förra i knapp majoritet. Utredningen förutsätter att de största högskolorna skall delas in i förvaltningsenheter för den löpande verksamheten och att högskolestyrelsen skall delegera beslutanderätt i bl. a. resursfrågor till förvaltningsenheternas ledningsorgan, förvaltningsnämnder. Dessa skall bestå helt av inom enheterna verksamma. Som basenheter för utbildning och, i förekommande fall, forskning skall enligt U 68 vid varje högskola finnas institutioner. För indelningen i sådana skall ämnesinstitutionsprincipen vara en utgångspunkt. Institution skall ledas av en styrelse bestående av företrädare för de vid institutionen verksamma.

U 68 föreslår vidare att planeringen och ledningen av den grundläggande högskoleutbildningen vid varje högskola primärt skall ankomma på en utbildningsnämnd för varje vid högskolan företrädd yrkesutbildningssektor. Under utbildningsnämnden skall vid behov kunna inrättas linjenämnder med planerings- och ledningsuppgifter i fråga om enskilda

linjer eller grupper av linjer. Utbildnings- och linjenämnder föreslås bestå av till 1/3 vardera lärare, studerande och företrädare för yrkeslivet. Utbildnings- och linjenämnder skall enligt utredningens förslag efter högskolestyrelsens bestämmande svara för planerings- och ledningsuppgifter också i fråga om kurser och studiekurser utanför utbildningslinjerna. För planering och ledning av forskningen och forskarutbildningen förutsätter U 68 att organisationen av fakulteter och sektioner skall bestå. Utredningen förordar emellertid att ett mindre ledningsorgan skall inrättas inom varje fakultet/sektion, bestående av främst lärare och studerande.

I fråga om jordbrukets högskolor utgår U 68 med hänsyn till högskolornas näringsanknutna försöksverksamhet från att de alltjämt skall ha en separat organisation under jordbruksdepartementet. Utredningen förordar emellertid att frågan om en för jordbrukets högskolor gemensam styrelse prövas närmare. En sådan styrelse har sedermera efter beslut av statsmakterna inrättats den 1 januari 1975 (prop. 1974: 108, JoU 1974: 25, rskr 1974: 255).

Vid remissbehandlingen har U 68:s förslag tillstyrkts av åtskilliga instanser men mött kritik i första hand från läroanstalterna på de nuvarande universitetsorterna. Dessa hävdar att en sammanhållen lokal organisation på de största orterna skulle bli alltför tungrodd och i realiteten innebära en centralisering för de enskilda enheterna.

Vidare riktas invändningar mot den föreslagna planerings- och ledningsorganisationen på vad som motsvarar nuvarande fakultets/sektionsnivå, dels därför att skilda organ i fortsättningen skulle svara för grundläggande utbildning och forskarutbildning, dels därför att en på yrkesutbildningssektorer och utbildningslinjer grundad nämndorganisation även i övrigt hävdas innebära svårigheter och en försvagad ställning för ämnesinstitutionerna, i första hand inom de filosofiska fakulteternas område.

När det gäller de övriga högskoleorterna har U 68:s förslag i huvudsak godtagits av remissinstanserna, även om också här farhågor för en "överorganisation" kommer till uttryck.

I fråga om jordbrukets högskolor ansluter sig bl. a. de berörda högskolorna själva, SACO och SFS till U 68:s förslag. Bl. a. statskontoret, SÖ, UKÄ och TCO uttalar sig för en samordning av jordbrukets högskolor med den statliga högskoleorganisationen i övrigt.

U 68-beredningen anser det möjligt att genom vissa förändringar i den av U 68 föreslagna organisationen underlätta förutsättningarna för befintliga enheter och utbildningar att identifiera sig i en ny organisation. Beredningen förordar i första hand två principiella förändringar i den lokala organisationen jämfört med U 68:s förslag.

För det första föreslår beredningen att det på var och en av de största högskoleorterna skall finnas flera självständiga högskoleenheter, var och

en utgörande en myndighet med en egen styrelse. Någon gemensam lokal styrelse skall sålunda enligt beredningens förslag inte finnas på dessa orter. Samordningsfrågor mellan enheter skall i stället lösas inom en regional organisation med en regionstyrelse. Indelningen i enheter skall enligt förslaget prövas för varje berörd ort, varvid sammanföranden av befintliga enheter bör komma till stånd där resurs- eller innehållsmässiga samband i utbildningen eller forskningen motiverar det.

För det andra förordar beredningen att planeringen och ledningen av utbildningslinjerna skall baseras på linjenämnder för enskilda linjer eller grupper av linjer. Linjenämnd skall enligt förslaget i regel vara knuten till viss enhet. Utbildningsnämnder med vidare ansvarsområden skall kunna inrättas vid behov och blir då rådgivande och initierande. Beredningen föreslår också att institution skall kunna direkt under vederbörande enhetsstyrelse självständigt svara för planering och ledning av kurs eller studiekurs som inte ingår i utbildningslinje och därmed i linjenämnds ansvarsområde.

Beträffande jordbrukets högskolor förordar U 68-beredningen att möjligheterna att samordna utbildnings- och forskningsverksamheten vid dessa högskolor med den statliga högskoleorganisationen inom utbildningsdepartementets område skall övervägas.

De av U 68-beredningen förordade förändringarna i den institutionella organisationen jämfört med U 68:s förslag har relativt allmänt mottagits positivt i yttrandena över beredningens promemoria. Även de instanser, i första hand inom universitetsområdet, som avstyrker en reformering av den institutionella organisationen i enlighet med beredningens förslag anser detta överlägset U 68:s. Vissa instanser åter, bl. a. LO och TCO, godtar beredningens organisationsförslag men anser U 68:s förslag vara att föredra.

Indelningen i högskoleenheter ger den grundläggande administrativa ramen för utbildningen och forskningen inom högskolan. Som framgått i det föregående är de statliga läroanstalterna f. n. av vitt skilda slag, allt från de största universiteten med ett rikt varierat utbud av utbildning och forskning inom de flesta fakultetsområden till enheter med en specialiserad utbildning inom ett enskilt område och ett mycket begränsat studerandeantal, t. ex. enheterna inom teater- och dansområdet.

Det senaste årtiondets reformverksamhet i fråga om universitetsväsendets yttre organisation har bl. a. kännetecknats av strävan att föra samman utbildnings- och forskningsresurser som har beröring med varandra. Exempelvis har fristående läroanstalter som tandläkarhögskolorna, farmaceutiska institutet, tekniska högskolan i Lund och handelshögskolan i Göteborg genom skilda beslut av statsmakterna inordnats i universitetsorganisationen.

Enligt min mening bör man nu inom den vidgade högskolan i första hand eftersträva att utbildning och forskning som har likartad inriktning eller resursmässiga samband skall hållas samman inom en och samma enhet. I andra hand bör man eftersträva ett mera generellt sammanförande av utbildningar och resurser för att få bästa möjliga förutsättningar för ett samlat lokalt planerings- och utvecklingsarbete och för ett smidigt utnyttjande av resurserna inom högskolan på en ort.

Jag delar U 68-beredningens bedömning att man vid indelningen i högskoleenheter måste ta hänsyn bl. a. till den totala högskoleverksamhetens *omfattning på varje ort och till lokala förutsättningar i övrigt.*

På högskoleorter med ett mera begränsat utbud kommer inte för överblickbar tid verksamheten att få sådan omfattning att en ordning med en enda statlig högskoleenhet blir svårhanterlig eller riskerar att få negativa effekter på arbetsförhållandena för de berörda. Samtidigt behövs enligt min mening på dessa orter ett lokalt centrum i planeringsarbetet inför den utbyggnad som jag förordat i det föregående och de krav på ett effektivt utnyttjande av de samlade resurserna den ställer. Inte minst är en sammanhållen lokal organisation viktig för att få till stånd ett växlande utbud av enstaka kurser. Jag vill ta upp ett par konkreta exempel på samordningsbehov.

I Örebro har den nuvarande organisationen med flera fristående enheter, bl. a. universitetsfilial, socialhögskola och gymnastik- och idrottshögskola, inneburit svårigheter att åstadkomma en samverkan och ett samordnat utnyttjande av lärartjänster m. m. inom ämnesområden som är gemensamma för berörda läroanstalter. I sammanhanget kan nämnas att de tre nämnda enheterna i år flyttar in i nya, gemensamma lokaler. Det är enligt min mening nödvändigt att i fall som detta undanröja den organisatoriska splittringen på flera olika myndigheter.

På åtskilliga utbyggnadsorter utgör en lärarhögskola hela eller en väsentlig del av den befintliga statliga högskoleverksamheten. Lärarhögskolorna har fasta resurser inom många olika ämnesområden. Det är enligt min mening, inte minst mot bakgrund av den minskning av utbildningskapaciteten för klass- och ämneslärarutbildningarna som jag räknat med i det föregående, angeläget att dessa resurser kan samordnas med resurser för högskoleutbildning med annan inriktning. Också detta är ett starkt skäl för ett sammanförande av resurserna till en enhet på varje högskoleort av detta slag.

Jag förordar mot denna bakgrund — i enlighet med U 68-beredningens förslag — att den statliga högskoleutbildningen, tills vidare bortsett från sjöbefälsutbildningen, på var och en av utbyggnadsorterna organiseras inom ramen för *en* högskoleenhet. Den befintliga permanenta statliga högskoleutbildningen i Gävle bör — i enlighet med U 68:s förslag — knytas till högskoleenhet i Uppsala.

För universitetsorternas del kommer frågan om indelningen i högskoleenheter i ett delvis annat läge. På var och en av dessa orter finns i dag ett flertal läroanstalter. I varje fall för Stockholms och Göteborgs del är enligt min mening inte fördelarna av en helt sammanhållen organisation entydiga. I alla händelser måste de vägas mot bl. a. kraven att de anställda och de studerande skall ha rimlig möjlighet att påverka beslut som rör förutsättningarna för det egna arbetet.

Jag utgår från att det även fortsättningsvis skall finnas flera än en högskoleenhet både i Stockholm och i Göteborg. För övriga tre universitetsorter är det enligt min mening tänkbart att — bortsett från jordbrukets högskolor som jag strax återkommer till — hålla samman verksamheten i en högskoleenhet. Under alla förhållanden bör även på dessa orter utbildning och forskning som har mera direkt samband innehållsmässigt eller resursmässigt föras samman administrativt. Enligt min mening bör för varje nuvarande universitetsort indelningen i högskoleenheter övervägas närmare med utgångspunkt i vad jag här anfört. Denna prövning bör göras av de organisationskommittéer som jag kommer att föreslå i det följande, i förekommande fall i samråd med utredningar som pågår beträffande utbildningar inom enskilda områden. Indelningen i enheter bör därefter fastställas av regeringen.

Någon uniform lösning av frågan om indelningen i enheter anser jag, som jag förut nämnt, inte nödvändig. Geografiska förhållanden och andra lokala förutsättningar kan motivera att man gör olika bedömningar för olika orter beträffande en och samma utbildnings administrativa samband med andra utbildningar. Beträffande vissa utbildningar inom kulturområdet kan det vara motiverat att i avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete inte ta upp frågan om förändringar i den enhetsindelning som f. n. gäller. Jag erinrar i sammanhanget om att OMUS har vissa utredningsuppgifter som rör den lokala institutionella organisationen för musikhögskolorna.

Med utgångspunkt i nuvarande förhållanden bör högskoleenheterna kunna kallas universitet, högskolor, etc. Jag utgår från att enhet som utgör den enda statliga högskoleenheten på en ort normalt skall — i enlighet med U 68:s förslag — benämnas högskolan i Luleå, Örebro, etc. Det bör ankomma på regeringen att i samband med beslut om indelningen i högskoleenheter fastställa enheternas benämning efter förslag av organisationskommittéerna.

Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att nuvarande högskolan i Linköping fr. o. m. den 1 juli 1975 skall benämnas universitetet i Linköping.

Beträffande jordbrukets högskolor måste beaktas att utbildningen vid dessa tar i anspråk endast omkring 15—20 procent av de totala resurserna. Återstoden avser forskning och försöksverksamhet. Den senare

har stark anknytning till utvecklingsarbetet inom näringsgrenarna i fråga och hör följaktligen till jordbruksdepartementets ansvarsområde. Mot denna bakgrund anser jag att högskolorna inte administrativt bör inordnas i den statliga högskoleorganisationen inom utbildningsdepartementets område. De bör sålunda alltjämt ha en separat organisation under jordbruksdepartementet. Den önskvärda samverkan med den statliga högskoleutbildningen och forskningen i övrigt bör kunna garanteras genom den regionala högskoleorganisationen samt genom samarbete centralt. Jag vill i sammanhanget erinra om att statsmakternas förut nämnda beslut om gemensam ledning för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt m. m. gett goda institutionella förutsättningar för en sådan samverkan.

Jag går så över till frågan om högskoleenheternas ledning. Med hänsyn till vad jag nyss anfört kommer jag inte att vidare behandla ledningen av jordbrukets högskolor.

Varje statlig högskoleenhet i övrigt bör ledas av en styrelse. Av praktiska skäl använder jag liksom U 68-beredningen termen enhetsstyrelse för att beteckna denna styrelse. I det enskilda fallet bör benämningen av en styrelse kunna anknytas till benämningen av enheten i fråga. Det innebär att t. ex. benämningarna universitetsstyrelse och högskolestyrelse bör kunna användas.

Enhetsstyrelsen bör ha inseende över högskoleenhetens verksamhet i dess helhet och inom angivna ramar besluta om enhetens organisation, olika organs sammansättning m. m. Styrelsen bör vidare förvalta och fördela till enheten anvisade resurser och svara för härmed sammanhängande planeringsuppgifter rörande dels grundläggande utbildning, dels — vid enheter med permanenta resurser också för forskning/forskarutbildning — resurser och inrättningar som avser båda verksamhetsgrenarna. Det innebär att enhetsstyrelsen bör avge anslagsframställningar i dessa delar. I fråga om anslagen till forskning och forskarutbildning bör däremot — i enlighet med U 68:s förslag — anslagsframställningar tills vidare avges av fakulteter/sektioner eller organ inom dessa. Jag återkommer i det följande till frågan om fakultets/sektionsorganisationen. Enhetsstyrelsen vid enhet till vilken fakultet/sektion är knuten bör — liksom f. n. konsistoriet — avge yttrande över fakultetens/sektionens anslagsframställning. I samband med detta yttrande bör styrelsen avge förslag om för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning gemensamma tjänster m. m. Jag återkommer också till proceduren i fråga om anslagsframställningar i det följande.

Den föreslagna fördelningen av det lokala ansvaret för anslagsframställningar och övrig planering i fråga om grundläggande utbildning innebär en principiell förändring endast för universitetsområdets del. F. n. avges här anslagsframställningar även i fråga om grundläggande utbildning av fakulteter/sektioner, varefter konsistoriet yttrar sig över dessas

förslag. Enligt min mening bör i den nya organisationen enhetsstyrelsen ha det sammanhållande ansvaret för planering av den grundläggande utbildningen vid enheten, på grundval av förslag från linjenämnder och institutioner, till vilka jag strax återkommer. Enhetsstyrelsen får därmed en starkare ställning i fråga om grundutbildningens planering m. m. än vad dagens konsistorium har. Detta är emellertid naturligt mot bakgrund av de ökade befogenheter att lokalt besluta om fördelning av utbildningskapacitet och resurser för grundläggande utbildning som jag nu förordar. I linje härmed ligger att enhetsstyrelsen bör vara den myndighet som inrättar dels lokala och individuella utbildningslinjer som enbart berör enheten, dels kurser som inte ingår i allmän eller lokal utbildningslinje vid enheten och alltså inte, enligt vad jag kommer att föreslå i det följande, skall tillhöra linjenämnds ansvarsområde. I fråga om utbudet av lokala utbildningslinjer och enstaka kurser bör riktlinjer ges regionalt i syfte att ett effektivt utnyttjande av de samlade resurserna för ändamålet skall säkras.

Enhetsstyrelsen bör också ha ansvaret för den lokala antagningen till grundläggande högskoleutbildning vid enheten.

Ledningen av en högskoleenhet under enhetsstyrelsen bör i enlighet med U 68:s förslag ankomma på ett rektorsämbete. I likhet med utredningen anser jag att detta vid större enheter — liksom enligt den år 1964 införda ordningen vid universiteten och vissa andra läroanstalter — bör bestå av rektor och förvaltningschef. Vid mindre enheter bör rektorsämbetet bestå av enbart rektor. Det senare anknyter till vad som i dag gäller för flertalet berörda läroanstalter. Det ankommer på regeringen att besluta om rektorsämbetets utformning vid varje enhet.

När det gäller principer för enhetsstyrelsens sammansättning erinrar jag om vad jag anfört i det föregående om avvägningen av olika intressenters inflytande över högskolans verksamhet. I enlighet härmed bör anställda och studerande vid högskoleenheten ha en stark ställning i enhetsstyrelsen. Samtidigt bör en representation för allmänna intressen och arbetslivet förekomma i likhet med vad som f. n. gäller för samtliga förekommande styrelser för statliga högskolor utanför universitetsområdet. Med hänsyn till de särskilda förhållandena inom universitetsområdet bör enligt min mening i fråga om de statliga högskoleenheterna inte de principer för styrelserepresentation för anställda i statliga myndigheters styrelser tillämpas, vilka lades fast vid 1974 års riksdag (prop. 1974: 1 bil. 2, InU 1974: 4, rskr 1974: 95). Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Löfberg.

U 68-beredningen har angett att ungefär 2/3 av ledamöterna i enhetsstyrelsen bör hämtas bland anställda och studerande inom enheten och ungefär 1/3 av ledamöterna bestå av företrädare för allmänna intressen. Den exakta sammansättningen bör enligt beredningen med hänsyn till

enheternas skiftande karaktär avgöras från fall till fall. Högskoleenhetens rektor skall enligt beredningens förslag vara ordförande i styrelsen.

Högskoleenheterna kommer att variera påtagligt både i omfattning och beträffande verksamhetens art och inriktning. Det är enligt min mening rimligt att enheternas styrelser sätts samman med hänsyn till sådana skillnader och till lokala förutsättningar i övrigt. Den av U 68-beredningen skisserade sammansättningen bör vara en utgångspunkt för närmare överväganden beträffande varje enhet. Det bör emellertid vara möjligt att göra också andra avvägningar mellan olika intressen, t. ex. att ha en majoritet av företrädare för allmänna intressen, något som förordats i vissa yttranden över U 68-beredningens promemoria från bl. a. berörda läroanstalter. Jag förutsätter att enhetens rektor normalt skall vara styrelsens ordförande.

Frågan om sammansättningen av varje högskoleenhets styrelse bör enligt min mening prövas av vederbörande organisationskommitté för att därefter avgöras av regeringen. Antalet ledamöter bör begränsas i förhållande till vad som i dag gäller för bl. a. konsistorierna. Endast om mycket starka skäl för en sådan ordning föreligger bör enligt min mening en enhetsstyrelse ha mer än 15 ledamöter. I flertalet fall torde omkring tio ledamöter vara tillräckligt. En allsidig representation såväl för olika vid enheten verksamma grupper som för olika delar av verksamheten inom enheten bör eftersträvas. Till denna fråga liksom till frågan hur ledamöter i enhetsstyrelsen skall utses återkommer jag i det följande.

Frågan om formerna för ledningen av konsthögskolan får behandlas även i de förhandlingar som enligt vad jag tidigare förordat bör tas upp mellan staten och Akademien för de fria konsterna.

Jag går nu över till frågan om planerings- och ledningsorganisationen för grundläggande utbildning.

Mot bakgrund av vad jag i det föregående anfört om högskolestudiernas organisation delar jag U 68-beredningens bedömning att planerings- och ledningsorganisationen för grundläggande utbildning bör utformas på ett sätt som ställer utbildningslinjen och dess utveckling i centrum.

Den av beredningen föreslagna ordningen, att linjenämnder skall svara för planerings- och ledningsuppgifter i fråga om allmänna och lokala utbildningslinjer eller grupper av sådana linjer, anknyter för den statliga högskoleutbildningen utanför de filosofiska fakulteternas område — med några få undantag — till nuvarande förhållanden. Utbildningsnämnder fullgör här motsvarande uppgifter för en eller flera linjer. Detta gäller även beträffande vissa fakultetsområden — t. ex. det medicinska och det tekniska — där resurserna är organiserade i ämnesinstitutioner.

Inom de filosofiska fakulteternas område bygger den nuvarande organisationen med utbildningsnämnder på fakultets/sektionsindelningen, dvs. på ämnesmässiga samband. En organisation av denna karaktär ger

enligt min mening inte en ändamålsenlig grund för den utveckling av utbildningslinjer med anknytning till arbetslivets behov som jag ser som en huvuduppgift för den nya högskolan. I likhet med U 68-beredningen bedömer jag en linjeorienterad planerings- och ledningsorganisation även inom denna del av högskolan vara nödvändig för att främja utvecklingen av utbildningslinjerna.

Jag kommer i det följande att föreslå att högskolans resurser, i första hand vid enheter med såväl grundläggande utbildning som forskning och forskarutbildning, skall organiseras i institutioner av i huvudsak det slag som f. n. finns inom universitetsområdet. Vid högskoleenheter utan institutioner i denna mening skall enhetsstyrelsen kunna besluta om andra anordningar när det gäller organisationen av det dagliga arbetet. Det blir härigenom möjligt att behålla basenheter av typen avdelningar, fack etc. som f. n. finns vid olika berörda läroanstalter. I yttrandena över U 68:s och U 68-beredningens förslag har från många universitetsinstanser hävdats att ett införande av linjenämnder inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område skulle leda till en försvagning av institutionernas ställning. Mot denna bakgrund skall jag redan här ta upp den väsentliga frågan om förhållandet mellan linjenämnd och institutioner. Jag utgår från förhållandena inom universitetsområdet men mitt resonemang gäller i princip också förhållandet mellan linjenämnd och andra slag av basenheter för utbildningen som kan komma att finnas inom olika delar av högskolan.

Vad beträffar universitetsområdet vill jag erinra om att enligt universitetsstadgan alla beslut om utbildningens innehåll och organisation ankommer på utbildningsnämnd. Den ställning institutionerna har i dessa frågor är m. a. o. inte grundad på någon formell beslutanderätt utan en följd av den sakkunskap inom de enskilda ämnesområdena som de vid institutionerna verksamma har. Denna sakkunskap och det reella inflytande den ger finns givetvis kvar även vid en reformerad planerings- och ledningsorganisation i fråga om grundutbildningen.

För att en utbildningslinje verkligen skall fungera som en linje krävs emellertid enligt min uppfattning att någon instans har som särskild uppgift att bevaka målen för och uppläggningen av linjen som helhet och att samordna de olika intressen och önskemål som kan göra sig gällande i sammanhanget, bl. a. från berörda institutioner (motsv.). En viktig sådan samordningsuppgift — förutom den självklara att svara för linjens utveckling pedagogiskt och studieorganisatoriskt — blir att ge enhetsstyrelsen underlag för fördelning av de resurser som totalt står till förfogande för de olika linjerna. En annan blir att följa studieresultaten inom linjen i dess helhet, över gränserna mellan kurser och institutioner, och vidta eller föreslå de åtgärder detta kan föranleda. Uppgifter av detta slag kan rimligen inte fullgöras av de enskilda institutionerna (motsv.). De av U 68-beredningen föreslagna linjenämnderna är av-

sedda att fylla sådana samordningsfunktioner. Erfarenheterna av linjeorienterade utbildningsnämnder inom olika delar av högskolan är goda. Jag ansluter mig mot denna bakgrund till beredningens förslag om linjenämnder med ansvar för planering och ledning av allmänna och lokala utbildningslinjer.

Varje beslut inom högskolan bör, som jag förut framhållit, fattas så nära själva utbildningsverksamheten som möjligt. Detta skall givetvis gälla även i fråga om förhållandet mellan linjenämnd och institutioner (motsv.). På linjenämnden bör ankomma att fastställa lokal plan för allmän utbildningslinje liksom utbildningsplan för lokal utbildningslinje. Nämnden bör i samarbete med berörda institutioner (motsv.) komma fram till en precisering av vilka förutsättningar som enligt dess mening måste vara uppfyllda för att målet för linjen i fråga skall nås. Inom de sålunda givna ramarna bör t. ex. institution inom universitetsområdet kunna få en större beslutanderätt än i dag såväl i fråga om utbildningens innehåll — exempelvis beträffande val av kurslitteratur — som i fråga om dess organisation.

Med hänsyn till de mycket skiftande förhållandena inom olika utbildningssektorer och olika linjer är det emellertid inte möjligt att centralt föreskriva en generell kompetensfördelning mellan linjenämnd och institutioner (motsv.). Det måste — linje för linje — ankomma på vederbörande nämnd att med de utgångspunkter jag här angett besluta om en arbetsfördelning. Formerna för planering och ledning av den grundläggande utbildningens linjer måste alltså komma att skifta mellan olika utbildningar och enheter. Arbetsformer som utvecklats inom ramen för försöksverksamhet med nya samarbetsformer hör till de faktorer som måste beaktas i sammanhanget. Själva kravet på samarbete mellan linjenämnd och institutioner (motsv.) bör emellertid vara generellt. Som bl. a. UKÄ och U 68-beredningen förordat bör detta komma till klart uttryck i centrala bestämmelser.

Ansvarsområdet för en linjenämnd får — som U 68-beredningen förordat — avgöras från fall till fall. Normalt bör likartade linjer föras till en och samma linjenämnds ansvarsområde. Det kan dock i vissa fall vara ändamålsenligt att en linjenämnd svarar för enbart en utbildningslinje.

Linjenämndsorganisationen har naturligtvis ett samband med indelningen i högskoleenheter. Med de utgångspunkter för denna indelning som jag angett i det föregående bör i regel en linjenämnds ansvarsområde i sin helhet komma att tillhöra en högskoleenhet. En sådan ordning underlättar självfallet det dagliga arbetet och bör eftersträvas. Som U 68-beredningen påpekat kan emellertid i vissa fall för två eller flera enheter gemensamma linjenämnder bli nödvändiga.

I enlighet med U 68-beredningens förslag bör frågan om linjenämndsorganisationen övervägas av organisationskommittéerna. I samband

med att regeringen, efter förslag av kommittéerna, fastställer indelningen i högskoleenheter bör den också fastställa eller meddela föreskrifter om en linjenämndsorganisation att tillämpas tills vidare. Det bör sedan ankomma på enhetsstyrelserna i fråga om nämnder inom en och samma enhet och på regionstyrelserna i fråga om nämnder som är gemensamma för två eller flera enheter att fortlöpande pröva behovet av förändringar i linjenämndsorganisationen och att besluta i dessa frågor.

I vissa fall, t. ex. beträffande de nuvarande kombinationsutbildningarna, blir det vid oförändrade huvudmannaskapsförhållanden nödvändigt att ha för statlig och kommunal högskoleutbildning gemensamma linjenämnder. Enligt min uppfattning bör i enlighet med U 68:s förslag sådana nämnder knytas till de statliga enheterna. Det bör ankomma på regionstyrelserna att besluta också om nämnder av detta slag.

Jag har i det föregående framhållit att representation för arbetslivet i organ som skall svara för planering m. m. av den grundläggande högskoleutbildningen är en ändamålsenlig väg att främja ett fortlöpande samspel mellan högskolan och yrkeslivet. En sådan representation förekommer i dag i huvudsak i centrala organ och i styrelserna för vissa slag av högskolor. Jag ser det som naturligt att i den nya organisationen en arbetslivsrepresentation kommer till stånd också i de organ som närmast skall svara för utveckling av utbildningslinjerna, linjenämnderna.

Den av U 68 föreslagna och av U 68-beredningen tillstyrkta riktpunkten för sammansättning av linjenämnd — 1/3 lärare, 1/3 studerande och 1/3 företrädare för yrkeslivet, såväl arbetstagare som arbetsgivare, eller för annan högskoleutbildning — är enligt min mening i stort väl avvägd.

Yrkeslivsinslaget ger en betydelsefull anknytning till det område inom vilket de utbildade beräknas bli verksamma. Som U 68 påpekat bör det dock vara möjligt att undantagsvis ha en mindre yrkeslivsrepresentation eller helt avstå från en sådan, om den inte kan förverkligas på ett meningsfullt sätt, t. ex. på grund av svårigheter att mera bestämt avgränsa det berörda yrkesområdet. I sådana fall bör man dock söka finna andra former för kontakter med yrkeslivet.

Vad gäller lärarinslaget i linjenämnd delar jag U 68-beredningens bedömning att lärare företrädesvis verksamma i forskning och forskarutbildning bör ingå, där en sådan ordning bedöms vara värdefull. Vad beträffar representation för andra anställda än lärare, något som förordats i vissa yttranden, är jag med hänsyn till de varierande förutsättningarna inte beredd att förorda ett sådant inslag i linjenämnd generellt. Som f. n. gäller i försöksverksamheten med nya samarbetsformer inom UKÄ-området beträffande utbildningsnämnd bör emellertid, där förutsättningar finns, en företrädare för teknisk och administrativ personal som berörs av nämndens verksamhet kunna ingå i linjenämnd.

Den exakta sammansättningen av varje linjenämnd bör enligt min uppfattning fastställas av enhetsstyrelsen eller, i fråga om för två eller

flera enheter gemensam nämnd, regionstyrelsen. Antalet ledamöter bör normalt vara omkring tio och högst uppgå till 15. Till frågan om hur ledamöter i linjenämnd skall utses återkommer jag i det följande.

Enligt vad jag här föreslagit blir linjenämnderna ansvariga för den löpande planeringen och ledningen av utbildningslinjerna. När det gäller mera långsiktig utveckling av utbildningslinjeorganisationen är det givet att den för tillfället rådande indelningen i högskoleenheter och linjenämnder inte alltid ger den mest lämpliga ramen för planerings- och utvecklingsarbete. I U 68:s förslag har lokala utbildningsnämnder — en för var och en av de fem yrkesutbildningssektorerna — en huvudroll i fråga om sådana uppgifter. Också U 68-beredningen har utgått från att organ av detta slag kommer att visa sig erforderliga.

För egen del är jag övertygad om att utbildningsnämnder med vidare ansvarsområden än enskilda linjenämnder är av utomordentlig betydelse som instrument för förnyelse av bl. a. studieorganisationen inom olika sektorer av högskoleutbildningen. Med hänsyn till att sådana organ enligt min mening i princip bör — inom vederbörande sektor — täcka högskolan i dess helhet, dvs. såväl statlig som kommunal högskoleutbildning, återkommer jag till frågan om utbildningsnämnder i det följande efter det att jag behandlat även den kommunala högskolans organisation.

Enhetsstyrelser och linjenämnder blir enligt vad jag här förordat huvudinslag i de statliga högskoleenheternas organisation så till vida att dessa två slag av organ kommer att återfinnas vid samtliga högskoleenheter. Som redan framgått anser jag att inom vissa enheter resurserna skall organiseras i institutioner. Institutionsbegreppet torde av praktiska skäl i första hand vara tillämpligt på ämnesbaserade enheter av det slag som f. n. finns vid bl. a. universiteten. Inom andra slag av högskoleenheter bör också andra slag av arbetsenheter kunna finnas med utgångspunkt i nuvarande förhållanden. Det bör i sistnämnda fall ankomma på vederbörande enhetsstyrelse att besluta om organisationen i denna del.

Institutioner förekommer i dag i huvudsak inom de läroanstalter där både grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning bedrivs. Lärartjänster och andra resurser för utbildning och forskning inom ett ämnesområde eller flera varandra näraliggande ämnesområden är här — enligt de grunder för universitetsorganisationen som lades fast vid 1964 års reform — sammanförda till en institution. Jag utgår från att institutioner även fortsättningsvis skall utgöra basenheter inom samtliga högskoleenheter med både grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning.

I likhet med bl. a. U 68-beredningen anser jag att för forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning gemensamma institutioner är av väsentlig betydelse för sambandet och samspelet mellan de båda verksamhetsgrenarna. Någon anledning att centralt föreskriva att resur-

ser för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning generellt skall hållas samman inom varje ämnesområde finns emellertid inte. Variationer bör vara möjliga med hänsyn till lokala förutsättningar och önskemål. I den mån befintliga enheter utanför universitetsområdet, t. ex. social- och journalisthögskolor, förs samman med universitet eller med andra befintliga enheter eller delar av enheter får — som U 68 föreslagit — från fall till fall prövas om resurserna vid de olika enheterna ämnesområdesvis skall föras samman eller om särskilda skäl talar för ett bevarande av de förstnämnda enheterna helt eller delvis, då inom ramen för en eller flera separata institutioner.

Även om, som jag anfört i det föregående, en utgångspunkt för indelningen i högskoleenheter bör vara resursmässiga samband, kan det i vissa fall bli aktuellt att även i framtiden ha för två eller flera enheter gemensamma institutioner.

För de högskoleenheter som inte har fast organisation för forskning och forskarutbildning är enligt min bedömning en indelning i institutioner inte generellt nödvändig. Behovet av en institutionsorganisation bör här från fall till fall prövas med hänsyn till verksamhetens omfattning, förekomsten av inslag från ett och samma ämnesområde i skilda utbildningslinjer, etc. Vid enheter utan institutioner bör, som jag nyss berört, enhetsstyrelse kunna inrätta arbetsenheter av typ avdelningar, fack, etc. till vilka utbildningsresurserna knyts och vilka på samma sätt som institutioner samverkar med linjenämnd när det gäller utbildningens planering m. m. Uppgifter som avser förvaltning och verkställighet bör sålunda här i princip fullgöras av enhetsstyrelsen eller på det sätt enhetsstyrelsen bestämmer. Med hänsyn till att jag inte finner en närmare central reglering ändamålsenlig behandlar jag inte vidare frågor om organisationen av arbetet vid högskoleenheter utan institutioner.

Det kan vara lämpligt att sådana frågor om indelning i institutioner, som aktualiseras av att två eller flera befintliga läroanstalter förs samman, i samband med övergången till den nya organisationen avgörs av regeringen efter förslag av organisationskommittéerna. I övrigt bör det emellertid — på samma sätt som i fråga om linjenämndsorganisationen — ankomma på vederbörande enhetsstyrelse eller, i fråga om för två eller flera enheter gemensamma institutioner, på regionstyrelsen att fortlöpande pröva behovet av förändringar i institutionsindelningen och att besluta härom. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att meddela bestämmelser att beslut som rör klinisk institution skall fattas efter samråd med vederbörande sjukvårdshuvudman.

Om den breddning och differentiering av högskolans roll och utbildningsutbud som jag förordat i det föregående skall kunna komma till stånd, måste den sakkunskap och de erfarenheter inom de enskilda utbildnings- och forskningsområdena som finns inom institutionerna självfallet nyttiggöras. Institutionerna måste alltid såsom kärnpunkterna i ut-

bildnings- och forskningsverksamheten spela en nyckelroll i planerings- och utvecklingsarbetet.

Beträffande forsknings- och forskarutbildningsdelen av institutionernas verksamhet förutsätter jag i detta sammanhang inte några förändringar i institutionernas ställning.

När det gäller den grundläggande utbildningen har jag i det föregående berört frågan om förhållandet mellan linjenämnd och institutioner beträffande planering m. m. av allmänna och lokala utbildningslinjer. U 68:s och U 68-beredningens förslag är här att se som uttryck för en — enligt min bedömning riktig — strävan att finna bättre former för samordning och samverkan mellan olika institutioner när det gäller planering och genomförande av utbildningslinjer och att härvid se planeringen av en utbildningslinje i ett vidare perspektiv än det enskilda ämnesområdets.

I enlighet med U 68-beredningens förslag bör en institution, sedan enhetsstyrelsen inrättat en sådan kurs inom institutionens område som inte ingår i allmän eller lokal utbildningslinje vid enheten, kunna självständigt svara för planering och ledning av kursen, t. ex. vad gäller att fastställa kursplan. För utvecklingen av utbudet av enstaka kurser, bl. a. tvärvetenskapliga, är det — som TCO och SFS pekat på i sina yttranden över U 68-beredningens promemoria — av största vikt att former för samverkan och kontakt med samhälls- och yrkeslivet utvecklas också på institutionsnivå. Även för främjande av sådana kontakter bör linjenämnderna kunna spela en roll.

Av stor betydelse för institutionerna vid bifall till mina olika förslag blir den ökade frihet att disponera tillgängliga resurser som jag förutsätter. Detta gäller både beträffande fördelning av utbildnings- och forskningsuppgifter mellan olika lärare och i fråga om val mellan olika slags resurser för att nå uppställda utbildningsmål. Jag återkommer till dessa frågor i det följande.

Jag går så över till frågan om former för institutionernas ledning.

Enighet råder i stort bland berörda remissinstanser om att den ordning med institutionsstyrelser som försöksvis tillämpats de senaste åren inom UKÄ-området och vid jordbrukets högskolor nu bör permanentas och utvidgas till att gälla i princip samtliga institutioner. Jag ansluter mig till denna bedömning. Ett stadfästande av den kollegiala styrelseformen på institutionsnivå innebär enligt min mening ett betydelsefullt steg i breddningen av de anställdas och de studerandes inflytande över arbetsmiljö och arbetsvillkor. En sådan styrelseform är bl. a. av stor betydelse för att inom institutionen få till stånd en allsidig prövning av bl. a. fördelningen av olika lärares insatser på grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning.

I enlighet med U 68:s förslag och principerna för den nuvarande försöksverksamheten inom UKÄ-området bör en institution normalt ledas

av en styrelse sammansatt av företrädare för olika vid institutionen verksamma grupper. Som verkställande ledning bör institutionen ha en prefekt. Jag utgår från att denne skall ingå i institutionsstyrelsen och normalt vara ordförande.

Vad beträffar institutionsstyrelsens kompetens gäller enligt den nuvarande normalmodellen i försöksverksamheten inom UKÄ-området att styrelsen beslutar i samtliga ärenden av principiell betydelse eller eljest större vikt utom ärenden som rör förslag om tillsättning av tjänst eller antagning av studerande till forskarutbildning. Beslut i sistnämnda ärenden fattas av prefekten tillsammans med de ordinarie lärarna eller de lärare som tjänstgör som handledare i forskarutbildning. Vid vissa institutioner tillämpas emellertid en ordning i vilken styrelsen beslutar även i dessa ärenden.

När det gäller bl. a. läroanstalternas styrelser har i försöksverksamheten inte ledamotskapet för företrädare för studerande och anställda begränsats i något avseende, t. ex. i fråga om lärartillsättningsärenden. Jag har för egen del inte funnit anledning att förorda någon sådan begränsning beträffande motsvarande ledamöter i de framtida enhetsstyrelserna. Samtidigt har jag förståelse för att handläggning av bl. a. lärartillsättningsärenden i en institutionsstyrelse kan erbjuda svårigheter med hänsyn till beroendeförhållanden på arbetsplatsen m. m. Det finns emellertid uppenbarligen goda erfarenheter vid vissa institutioner av en ordning där institutionsstyrelsen beslutar även i berörda ärenden. I likhet med bl. a. SFS anser jag mot denna bakgrund att en sådan ordning bör kunna tillämpas även i den framtida organisationen. Enligt min mening bör därför båda de antydda modellerna för institutionsstyrelsens kompetens kunna förekomma. Valet mellan dem bör göras för varje berörd institution av enhetsstyrelsen eller, i fråga om för två eller flera enheter gemensam institution, regionstyrelsen med hänsyn till förutsättningarna i det enskilda fallet.

Som UKÄ förordat bör, i fråga om små institutioner eller institutioner där berörda grupper inte önskar en kollegial styrelseform, enhetsstyrelsen kunna göra undantag från principen att institution skall ledas av en styrelse. Vid sådan institution får då — enligt nuvarande ordning vid institutioner utan försöksverksamhet inom UKÄ-området — samtliga beslut ankomma på prefekten. Även vid sådana institutioner skall självfallet utvecklas lämpliga former för samråd med anställda och studerande.

Jag anser det inte möjligt eller lämpligt att centralt närmare reglera sammansättningen av institutionsstyrelserna. Erfarenheten från försöksverksamheten visar att denna fråga bör prövas från fall till fall med hänsyn till institutionernas storlek och karaktär, omfattningen av olika personal- och studerandegrupper m. m. Sammansättningen av varje institutionsstyrelse bör fastställas av enhetsstyrelsen eller, i fråga om för

två eller flera enheter gemensam institution, av regionstyrelsen efter hörande av berörda enhetsstyrelser. En utgångspunkt för bedömningarna bör enligt min mening vara att normalt ingen av de tre grupperna lärare, övriga anställda och studerande ensam skall ha majoritet. Till frågan om sätt att utse ledamöter i institutionsstyrelse återkommer jag i det följande.

En generell övergång till de förordade principerna för förvaltning av institution kan självfallet underlättas genom en fortsatt och successivt utvidgad försöksverksamhet under de närmaste åren. Det ankommer på UKÄ och berörda läroanstalter att pröva frågor om en sådan utvidgning.

Jag går nu över till frågan om planerings- och ledningsorganisationen för forskning och forskarutbildning. Därvid behandlar jag med hänsyn till de särskilda föhållandena vid jordbrukets högskolor inte organisationen vid dessa.

I det föregående har jag anslutit mig till U 68-beredningens förslag om linjenämnder för planering och ledning av högskolans allmänna och lokala utbildningslinjer. Detta innebär att jag också tagit ställning för den av U 68 föreslagna åtskillnaden mellan planerings- och ledningsorgan för å ena sidan grundläggande utbildning, å andra sidan forskning och forskarutbildning på vad som kommer att motsvara nuvarande fakultets/sektionsnivå.

Som framgått av vad jag förut anfört ser jag en utveckling av sambandet mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning som angelägen över hela fältet av högskoleutbildning. Jag bedömer också ett bevarande av för de båda verksamhetsgrenarna gemensamma institutioner liksom ökade möjligheter att utnyttja olika slags lärarkrafter inom både grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning som viktiga för att främja detta samspel. De samband mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning på de nuvarande universitetsorterna (motsv.), som ligger i gemensam miljö och gemensamma resurser, kommer inte bara att kunna bestå utan i vissa avseenden också att kunna utvecklas vid ett genomförande av mina förslag.

Linje- och yrkesinriktningen i grundutbildningens planering å den ena sidan, ämnesanknytningen i forskningens och forskarutbildningens planering å den andra, ställer emellertid skilda krav i fråga om ansvarsområden för planeringsorganen. För olika delar av verksamheten ställs vidare olika krav på planeringsorganens sammansättning i fråga om medverkan av olika berörda grupper och intressen. Jag har liksom U 68 kommit till slutsatsen att dessa krav, om man ser till högskolan som helhet, är så olika att det är ändamålsenligt att ha skilda organ för planering m. m. av grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning. Detta innebär självfallet inte att man heller på denna nivå i

organisationen bör ha några vattentäta skott mellan berörda organ. Exempelvis bör, som jag förut nämnt, forsknings- och forskarutbildningsansvariga organ även fortsättningsvis få utse ledamöter i linjenämnder, där så bedöms ändamålsenligt. Vidare är givetvis personsamband mellan berörda organ möjliga.

U 68 har utgått från att den nuvarande fakultets/sektionsorganisationen tills vidare skall bestå som grund för planering m. m. av forskningsoch forskarutbildningsdelen av verksamheten vid universitet och högskolor. Jag ansluter mig till utredningens förslag härvidlag men vill framhålla att detta, som jag strax återkommer till, inte innebär att jag anser de nuvarande organisations- och beslutsformerna inom fakulteter/sektioner ändamålsenliga. Jag delar också U 68:s bedömning att det kan finnas anledning att ta upp frågan om fakultets/sektionsorganisationens ändamålsenlighet i ett vidare perspektiv. Som utredningen påpekar kan det diskuteras om en fast organisatorisk indelning av detta slag svarar mot forskningens och forskarutbildningens krav i väsentliga avseenden. En mera rörlig planerings- och ledningsorganisation skulle sannolikt lättare kunna tillgodose de med den vetenskapliga utvecklingen snabbt skiftande behoven av kommunikation och kontakt. Jag vill i sammanhanget påpeka att det är önskvärt att finna ändamålsenliga former för att inordna tvärvetenskapliga forskningsprojekt i universitetsorganisationen. Jag vill också erinra om vad jag anfört i det föregående om planerna på en okonventionellt uppbyggd forskningsorganisation inom främst den filosofiska fakultetens område i Linköping. Frågan om utredning av högskolans organisation för forskning och forskarutbildning bör enligt min mening övervägas mot bakgrunden av bl. a. de förslag som den år 1972 tillkallade forskningsrådsutredningen kommer att avge inom kort och också med beaktande av forskarutbildningsutredningens arbete.

De uppgifter som skall fullgöras inom fakultets/sektionsorganisationen även i en enligt mina förslag reformerad högskoleorganisation fullgörs f. n. dels av fakulteter/sektioner som beslutande myndigheter — bestående av i huvudsak alla ordinarie professorer, biträdande professorer och universitetslektorer inom fakultetens/sektionens område — dels av fakulteternas/sektionernas utbildningsnämnder — bestående av i huvudsak företrädare för lärare och studerande. Inom vissa fakulteter/sektioner spelar fakultets/sektionsnämnder en betydelsefull roll i det löpande arbetet som beredningsorgan eller genom att handlägga ärenden på fakulteternas/sektionernas vägnar.

U 68 förordar att — som ett led i anknytningen till forskning och forskarutbildning för berörda lärares del — samtliga innehavare av ordinarie universitetslektorat och lektorat med motsvarande kompetenskrav även vid högskolor utanför den nuvarande universitetsorganisationen skall bli ledamöter i närmast berörd fakultet/sektion. U 68-beredningen har, som jag förut nämnt, anslutit sig till detta förslag.

Även jag anser att ett generellt ledamotskap i fakultet/sektion för innehavare av fasta universitetslektorat och motsvarande tjänster ger en utgångspunkt för anknytning av skilda högskoleenheter till forsknings- och forskarutbildningsverksamheten inom högskolan. I det föregående har jag anslutit mig till U 68-beredningens förslag om en sådan anknytning på regional bas. En fakultet/sektion som förutom ordinarie lärare vid den högskoleenhet till vilken fakulteten/sektionen är knuten också omfattar lärare av motsvarande slag vid övriga högskoleenheter i regionen ger enligt min mening en lämplig ram för den vetenskapliga planering som blir aktuell i detta sammanhang. Fakultet/sektion bör liksom hittills vara knuten till viss högskoleenhet, men den bör betraktas som gemensam för denna och övriga berörda enheter, i princip inom högskoleregionen.

När det gäller organisationen av arbetet inom en fakultet/sektion anför U 68 att det enligt utredningens mening finns starka skäl för en ordning med *ett* planerings- och ledningsorgan för fakultetens/sektionens samlade forsknings- och forskarutbildningsverksamhet. U 68 pekar i sammanhanget på det önskvärda i att antalet ledamöter i ett sådant organ blir begränsat jämfört med vad som i dag gäller inom vissa fakulteter/sektioner och också på att andra lärare än de ordinarie liksom de studerande i forskarutbildning borde bli representerade. Flertalet remissinstanser som uttalar sig i frågan ansluter sig till utredningens bedömning härvidlag. U 68-beredningen förordar att inom varje fakultet/sektion ett mindre ledningsorgan bildas, bestående av företrädare för de inom fakulteten/sektionen verksamma.

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att arbetsformerna inom fakulteter/sektioner bör effektiveras på det angivna sättet och att i samband härmed dels andra personalgrupper än de ordinarie lärarna, dels de studerande i forskarutbildning bör få medansvar och ökad insyn i forskningens och forskarutbildningens planering. Mitt förslag om utvidgning av ledamotskapet i fakulteter/sektioner till även universitetslektorer (motsv.) vid enheter utanför det nuvarande universitetsområdet stryker under behovet av mindre organ för planeringen av forskningen samt planeringen och ledningen av forskarutbildningen.

Fakulteten/sektionen i betydelsen församlingen av ordinarie lärare bör enligt min mening — för att oklarheter skall undvikas — i fortsättningen benämnas fakultets/sektionskollegiet. Detta kollegium bör kunna fylla en allmän funktion när det gäller vetenskapliga kontakter och främjande av vetenskaplig verksamhet. Härjämte bör kollegiet bl. a. ha uppgiften att utse ledamöter i olika organ för särskilda uppgifter inom fakulteten/sektionen.

Till frågan om formerna för handläggning av vissa tjänstetillsättningsärenden som f. n. handläggs av fakultet/sektion återkommer jag i det följande. Jag vill redan här nämna att jag kommer att föreslå särskilda tjänsteförslagsnämnder fakultets/sektionsvis för sådana uppgifter.

När det gäller de övriga uppgifter avseende forskning och forskarutbildning som f. n. ankommer på fakultet/sektion och dess utbildningsnämnd utgår jag från att minst ett särskilt organ bör inrättas vid varje fakultet/sektion. I många fall kan det visa sig tillräckligt med ett sådant organ, lämpligen benämnt fakultets/sektionsnämnd, för samtliga ifrågavarande uppgifter. Jag vill emellertid inte utesluta möjligheten av att uppgifterna fördelas på två eller flera nämnder. Kanske vill man t. ex. inom en fakultet/sektion anknyta till den nuvarande ordningen och ha ett särskilt organ för frågor om forskarutbildningens innehåll och organisation. Det kan också vara ändamålsenligt att ha ett särskilt organ som svarar för planering av användningen av de i det föregående berörda särskilda medlen för forskning på regional bas. I ett sådant organ skulle då de av fakultets/sektionskollegiets ledamöter som tillhör andra högskoleenheter än den till vilken fakulteten/sektionen är knuten kunna ges en starkare representation. Dessa frågor liksom frågan om den närmare sammansättningen av berörda nämnder bör enligt min bedömning övervägas ytterligare med utgångspunkt i de riktlinjer som jag här angivit. Dessa överväganden bör innefatta också frågan om representation för externa intressen i fakultets/sektionsnämnd, en fråga som väckts i yttranden från bl. a. högskolan i Luleå.

Som U 68 påpekat är det angeläget att förändringar i fakultets/sektions arbetsformer kan genomföras samtidigt med att högskoleorganisationen i övrigt reformeras. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att uppdra åt den centrala organisationskommitté för högskolereformen, som jag kommer att föreslå i det följande, att efter samråd med berörda myndigheter komma in med förslag till bestämmelser om fakultets/sektionsnämnder i sådan tid att detta blir möjligt.

Härmed har jag redovisat de organ och enheter för planering, ledning och genomförande av utbildning och forskning som enligt min mening i första hand bör finnas inom statliga högskoleenheter. Generellt bör enhetsstyrelserna ha frihet att härutöver inrätta organ för särskilda uppgifter och också att delegera beslutanderätt inom enheterna så att en ändamålsenlig arbetsfördelning uppnås. Enhetsstyrelsen bör sålunda kunna uppdra åt bl. a. avdelning inom styrelsen, rektorsämbetet och åt permanent eller särskilt inrättat organ inom enheten att besluta på styrelsens vägnar.

Vid enheter där den lokala antagningen till grundläggande utbildning har större omfattning bör särskilda antagningsnämnder med representation för samhälls- och arbetslivet kunna inrättas för att åt enhetsstyrelsen bereda eller på dess vägnar besluta i frågor om antagningen.

För ledning av bibliotek, verkstäder, läromedelscentral, etc. — av U 68 sammanfattande benämnda serviceinrättningar — bör enhetsstyrelsen kunna inrätta särskilda ledningsorgan. Med hänsyn till de varierande förutsättningarna anser jag det inte lämpligt att centralt

meddela några närmare bestämmelser i detta avseende. Jag utgår från att även sådana organ kommer att sättas samman med hänsyn till förvaltningsdemokratiska principer.

8.4 Den kommunala högskoleorganisationen

Som jag anfört i det föregående måste utformningen av organisationen för den kommunala högskoleutbildningen utgå från att kommuns skolstyrelse och landstingskommuns utbildningsnämnd normalt skall vara styrelse även för kommunens eller landstingskommunens högskoleutbildning.

Styrelserna för den kommunala högskolan kommer sålunda att enbart bestå av företrädare för allmänintressen. De förvaltningsdemokratiska strävandena liksom strävandena att ge de studerande medinflytande får här rimligen tillgodoses i former som anknyter till vad som kommer att gälla för kommunala och landstingskommunala organ i allmänhet.

Också i fråga om den yttre organisationen i övrigt bör högskoleutbildningen ses som en del av kommunens eller landstingskommunens samlade utbildningsverksamhet. Detta innebär t. ex. att kommunala skolledare får ledningsuppgifter avseende även högskoleutbildning. Vidare bör intagningsnämnderna för gymnasieskolan tills vidare kunna svara för antagning också till kommunal högskoleutbildning. Den kommunala högskoleutbildningen torde med hänsyn till befintliga samband normalt komma att knytas till skolenheter med exempelvis gymnasieskoleutbildning.

Enligt U 68:s förslag skall linjenämnder svara för planering och ledning också av kommunal högskoleutbildning, bl. a. i vad avser frågor om utbildningens innehåll och organisation. Från bl. a. Landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet har ifrågasatts om organ av detta slag är nödvändiga i den kommunala organisationen och om inte berörda uppgifter här kan fullgöras av redan existerande organ.

Det finns skäl för att en linjenämndsorganisation av det slag som jag i det föregående förordat för de statliga högskoleenheterna upprättas också inom den kommunala högskoleorganisationen. Det är sålunda enligt min mening angeläget att ge studerande och lärare i kommunal högskoleutbildning ett inflytande över utbildningens planering och ledning som är jämförbart med det som motsvarande grupper inom den statliga delen av högskolan får. Det är också viktigt att säkra ett samspel med yrkeslivet även i fråga om den kommunala högskoleutbildningen.

Samtidigt måste uppenbarligen hänsyn tas till de praktiska förutsättningarna för en linjenämndsorganisation för den kommunala högskoleutbildningen. Denna utbildning kommer i flertalet fall att ha mycket begränsad omfattning inom den enskilda kommunen eller landstingskommunen. Den kommer också ofta att bl. a. resursmässigt vara inte-

grerad med gymnasieskolan. Med hänsyn härtill bör det enligt min mening inte vara obligatoriskt att inom kommun eller landstingskommun som är huvudman för högskoleutbildning inrätta linjenämnd. En linjenämndsorganisation bör i första hand förekomma där den kommunala högskoleutbildningen har större omfattning eller där utbildningen i fråga meddelas vid en särskild enhet.

Jag förordar mot denna bakgrund att det inom berörd kommun eller landstingskommun skall finnas en eller flera linjenämnder för högskoleutbildning, om inte regionstyrelsen efter förslag från styrelsen för vederbörande utbildning beslutar annat.

Uppgifterna för linjenämnd för kommunal högskoleutbildning bör så långt möjligt vara identiska med uppgifterna för linjenämnd för statlig utbildning. Vad beträffar linjenämndernas medverkan i resursplaneringen kan inte uppgifterna i varje fall till en början bli desamma som inom den statliga högskolan. Så länge statsbidragsreglerna har i huvudsak nuvarande utformning — något som jag återkommer till — blir nämligen den lokala handlingsfriheten i fråga om disposition av resurser mera begränsad för den kommunala högskoleutbildningens del.

Riktpunkten för sammansättningen av linjenämnd för kommunal högskoleutbildning bör vara den jag i det föregående angivit för linjenämnd inom statlig högskoleenhet, dvs. i stort 1/3 lärare, 1/3 studerande och 1/3 företrädare för yrkeslivet eller för annan högskoleutbildning, i detta fall naturligen den statliga högskoleorganisationen. Härjämte bör representation för teknisk och administrativ personal kunna förekomma. Till frågan om sätt för att utse ledamöter i linjenämnd återkommer jag, som förut nämnts, i det följande.

Som framgår av vad jag anfört rymmer sambandet mellan kommunal högskoleutbildning och gymnasieskolan åtskilliga problem. Till ytterligare vissa i sammanhanget aktuella frågor återkommer jag i det följande. De berörda problemen måste i planeringen inför genomförandet av högskolereformen uppmärksammas särskilt.

I vissa fall sorterar f. n. kommunala enheter som meddelar utbildning, vilken enligt mina förslag skall föras till högskolan, inte under skolstyrelse eller utbildningsnämnd utan leds i särskild ordning. Det är då fråga om enheter som är fristående från bl. a. gymnasieskolan. Exempel på detta utgör f. n. Valands konstskola i Göteborg och Örebro musikpedagogiska institut. Sådana kommunala enheter bör kunna finnas även fortsättningsvis. Jag utgår från att deras planerings- och ledningsorganisation utformas med utgångspunkt i de principer för den lokala statliga och kommunala högskoleorganisationen som jag förordat i det föregående.

8.5 Organisationen för uppgifter som är gemensamma för flera läroanstalter

I det föregående har jag som en utgångspunkt angett att högskoleorganisationen måste ge bättre förutsättningar än i dag för att stimulera utvecklingen av högskoleutbildningen och för att olika slag av högskoleutbildning skall kunna behandlas som en helhet. Jag skall nu ta upp frågan hur uppgifter som är gemensamma för högskolan i dess helhet eller för två eller flera läroanstalter bör organiseras. Sådana uppgifter fullgörs i dag i allt väsentligt inom departement eller verk.

8.5.1 Regional organisation

U 68:s förslag om en sammanhållen lokal organisation för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen innebär att såväl planeringsuppgifter som administrativa uppgifter rörande utbildningen och forskningen på en och samma högskoleort eller par av högskoleorter anförtros den gemensamma högskolestyrelsen. Utredningen förutsätter härutöver en frivillig planeringssamverkan mellan de statliga högskolestyrelserna och de kommunala huvudmännen för högskoleutbildning inom var och en av de sex utbildningsregionerna, med min benämning högskoleregionerna.

I vissa remissyttranden har den av U 68 föreslagna ordningen med 19 självständiga statliga högskolestyrelser kritiserats. En sådan ordning hävdas bl. a. lägga alltför mycket reellt inflytande hos centrala organ och också försvåra ett rationellt utnyttjande av de samlade resurserna, inte minst i perspektivet av U 68:s utbyggnadsförslag. Förslag om en fastare regional samordning genom en styrelse eller ett planeringsorgan för var och en av de sex högskoleregionerna — delvis i stället för de av U 68 föreslagna högskolestyrelserna — förs fram från skilda håll, bl. a. av statskontoret samt konsistorierna i Umeå och Linköping.

U 68-beredningen har med utgångspunkt i de redovisade remissynpunkterna föreslagit en ordning med regionala styrelser för högskoleutbildning. Beredningen har som stöd för sitt förslag i denna del — förutom de möjligheter att decentralisera ansvar och uppgifter som en ordning med regionstyrelser ger — särskilt pekat på den roll en regional organisation kan spela vid den fortsatta planeringen av högskoleutbildningens utbyggnad och vid förverkligandet av beredningens förslag om anknytning mellan enheter med och enheter utan fast forskningsorganisation. Beredningen har också bedömt att samverkan i den övergripande planeringen mellan de statliga läroanstalterna och de primär- och landstingskommunala utbildningshuvudmännen underlättas, om den äger rum inom ramen för ett organ som är fristående från själva utbildningsenheterna och de närmast ansvariga styrelserna på både den statliga och den kommunala sidan.

Enligt U 68-beredningens uppfattning bör den regionala organisationen i princip förbehållas sådana planerings- och samordningsuppgifter som bör eller måste fullgöras över gränserna mellan högskoleenheter och -orter. En huvuduppgift för regionstyrelsen skall enligt förslaget vara att svara för planeringen av regionens samlade utbud av lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser och att fördela medel för dessa ändamål på enheter och orter. Styrelsen skall också svara för erforderlig samordning när det gäller planering m. m. av allmänna utbildningslinjer. Den skall vidare enligt beredningens förslag fördela de särskilda medel för regionala forskningsändamål som jag berört i det föregående. Slutligen skall enligt förslaget regionstyrelsen svara för administrativ samordning mellan statliga högskoleenheter, t. ex. beträffande gemensamma organ och institutioner, en uppgift som med den av U 68 föreslagna organisationen när det gäller enheter på en och samma ort skulle ankomma på högskolestyrelsen.

I yttrandena över U 68-beredningens förslag är opinionen beträffande regionstyrelserna delad. De flesta som yttrar sig anser den föreslagna modellen ha fördelar jämfört med den av U 68 förordade. Allmänt betonas vikten av att den regionala organisationen inte kommer att utgöra en ytterligare nivå i olika ärenden och att en klar kompetensfördelning mellan organ på olika nivåer inom högskolan måste skapas.

Som redan framgått i det föregående ansluter jag mig för egen del till U 68-beredningens förslag om en regional organisation för vissa uppgifter rörande högskoleutbildningen. De regionala organen är avsedda att få ett övergripande planeringsansvar för den grundläggande högskoleutbildningen inom högskoleregionerna. Det finns enligt min mening skäl att markera detta ansvar genom att — i enlighet med beredningens förslag — använda benämningen r e g i o n s t y r e l s e r.

Jag förordar sålunda att en regionstyrelse inrättas inom varje högskoleregion. Regionstyrelsens uppgifter bör enligt min mening i princip avse all grundläggande högskoleutbildning inom regionen. De bör i första hand ligga inom de tre huvudområden som U 68-beredningen angivit, nämligen följande.

1. Regionstyrelsen bör svara för samordnande planering i fråga om den grundläggande högskoleutbildningens utveckling och utbyggnad inom regionen med sikte på att få fram ett allsidigt utbildningsutbud och att effektivt utnyttja de samlade resurserna. Jag har i det föregående förordat en utbyggnad stegvis av högskoleutbildningen på 14 orter eller par av orter. Som jag i det sammanhanget framhållit måste denna utbyggnad genomföras under samordning såväl mellan utbyggnadsorterna inbördes som mellan dessa och universitetsorterna. Ett planeringsorgan som täcker och kan göra avvägningar mellan de olika högskoleorter och -enheter som i första hand har samband med varandra i planeringsfrågor och som är förankrat i den berörda regionen blir enligt min mening

ett betydelsefullt instrument för att förverkliga utbyggnaden av högskoleutbildningen.

Den planeringsfunktion som alltså bör ankomma på regionstyrelsen får olika karaktär i fråga om olika delar av utbildningsutbudet. I vissa fall blir uppgiften främst att medverka i utarbetandet av planeringsunderlag till ledning för regeringen. Detta torde normalt gälla beträffande allmänna utbildningslinjer. I andra fall bör regionstyrelsen svara också för den slutliga fördelningen av medel på läroanstalter. Detta gäller beträffande lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser. På regionstyrelsen bör också ankomma att medge statlig högskoleenhet, kommun eller landstingskommun att förlägga utbildning till annan ort inom regionen än högskoleort. Att på detta sätt beslut bl. a. om vad som i dag betecknas som decentraliserad universitetsutbildning flyttas från regering och verk till regional nivå ser jag som en klar fördel för möjligheterna att smidigt göra avvägningar mellan aktuella behov och önskemål. Jag erinrar om vad jag anfört i det föregående om att högskolan i fråga om enstaka kurser bl. a. på orter utanför högskoleorterna bör samverka med studieförbunden.

Regionstyrelsen bör fortlöpande ta initiativ till sådana utredningar m. m. rörande grundläggande högskoleutbildning som den finner påkallade. De bedömningar styrelsen gör till ledning för de centrala organen bör regelbundet komma till uttryck i att den yttrar sig över läroanstalternas anslagsframställningar i berörda delar. Till denna procedur återkommer jag i det följande.

2. Regionstyrelsen bör vidare ha det sammanhållande ansvaret för anknytningen mellan enheter med och enheter utan fasta forskningsresurser. Detta innebär att styrelsen bör fatta beslut om dispositionen av de särskilda medel som enligt mitt förslag i det föregående skall ställas till förfogande per fakultetsområde och högskoleregion för att göra det möjligt att lärare vid läroanstalter utan fast forskningsorganisation tjänstgör i forskning och forskarutbildning och att forskningsprojekt, företrädesvis med regional anknytning, knyts till sådana läroanstalter. Jag erinrar om att den vetenskapliga planeringen enligt mitt förslag skall fullgöras inom fakulteter/sektioner med ansvarsområden täckande samtliga berörda högskoleenheter. Regionstyrelsen bör även i övrigt verka för att, där så bedöms ändamålsenligt från forsknings- eller utbildningssynpunkt, lärartjänster blir gemensamma för två eller flera statliga högskoleenheter och att innehavare av lärartjänster mera tillfälligt växlar tjänstgöringsställen mellan enheter.

Regionstyrelsens övergripande ansvar för grundutbildningens planering inom regionen och dess ansvar för den regionala forskningsanknytningen motiverar enligt min mening att styrelsen får yttra sig också över anslagsframställningar i fråga om forskning och forskarutbildning.

3. Regionstyrelsen bör slutligen svara för sådana organisations- och

förvaltningsfrågor m. m. som berör i första hand två eller flera statliga högskoleenheter.

I det föregående har jag förordat att regionstyrelsen skall besluta om bl. a. för två eller flera läroanstalter gemensamma institutioner och linjenämnder. Jag återkommer strax till frågan om utbildningsnämnder, vilka enligt min mening också formellt bör knytas till regionstyrelsen. Regionstyrelsen bör även ha ett allmänt ansvar för att främja utvecklingen av högskolans organisation över gränserna mellan befintliga läroanstalter och för att bevaka behoven av förändringar i t. ex. indelningen i högskoleenheter.

I vissa fall kan det även vara ändamålsenligt att ge regionstyrelsen ett administrativt ansvar för serviceinrättningar o. d. som är gemensamma för flera högskoleenheter.

Organisationen för lokal- och utrustningsplanering för universitet och högskolor är redan regional i den meningen att det finns en kommitté för varje universitetsort (motsv.), i förekommande fall med uppgifter också för andra orter. Jag återkommer till dessa frågor i det följande. För olika speciella funktioner av detta slag inom högskolan kan en anknytning till den regionala organisationen visa sig ändamålsenlig.

För att den administrativa samordningen mellan de statliga högskoleenheterna i en region skall underlättas är det enligt min mening lämpligt att regionstyrelsen får yttra sig över enhetsstyrelsernas anslagsframställningar också i fråga om t. ex. förvaltningar och serviceinrättningar.

Med hänsyn till den särskilda organisationen för jordbrukets högskolor kan inte i berörda regioner regionstyrelsens uppgifter i administrativt hänseende och beträffande yttranden över anslagsframställningar m. m. gälla dessa högskolor. Vad beträffar den samordnande planeringen av den grundläggande högskoleutbildningen bör emellertid regionstyrelsen ha att beakta verksamheten och resurserna också vid jordbrukets högskolor.

De här föreslagna uppgifterna för regionstyrelsen bör enligt min mening vara en minsta gemensam nämnare för samtliga högskoleregioner. Inom den uppdragna ramen kommer givetvis tyngdpunkten i regionstyrelsens uppgifter att variera mellan olika regioner. Kravet på att samordna den grundläggande utbildningens utbyggnad och utveckling får sålunda självfallet en helt annan innebörd i högskoleregioner som omfattar flera utbyggnadsorter än i t. ex. den geografiskt begränsade Stockholmsregionen. I denna region finns å andra sidan särskilda förutsättningar att ge regionstyrelsen ansvar för serviceinrättningar o. d. som är gemensamma för de statliga högskoleenheterna.

En principiell enhetlighet bör enligt min mening eftersträvas i fråga om regionstyrelsernas ställning och uppgifter i förhållande till både den lokala och den centrala organisationen. Samtidigt bör emellertid viss hänsyn till olika högskoleregioners särdrag kunna tas när det gäller

den närmare fördelningen av uppgifter mellan regionstyrelserna och andra organ. I ett par yttranden över beredningspromemorian har för vissa regioner förordats mera omfattande uppgifter för regionstyrelsen, i första hand när det gäller medelsfördelning och förvaltning. Sålunda har konsistoriet i Umeå föreslagit att regionstyrelsen skall svara för fördelningen på enheter även av medlen för allmänna utbildningslinjer. Konsistoriet i Linköping har förordat att regionsstyrelsen skall, med hjälp av vissa underavdelningar, fullgöra även enhetsstyrelses funktioner för den statliga högskoleutbildningen i regionen. Frågan om avvikelser från den ordning beträffande regionstyrelsens uppgifter, som jag förordat i det föregående, får övervägas särskilt för varje högskoleregion av de regionala organisationskommittéer som jag kommer att förorda i det följande. Dessa bör också utarbeta närmare förslag om de olika styrelsernas uppgifter inom ramen för vad jag här förordat.

Jag delar U 68-beredningens bedömning att regionstyrelserna bör förses med kansliresurser som är fristående från de olika högskoleenheterna m. fl. Detta bör inte utesluta en praktisk-administrativ samverkan mellan ett regionkansli och t. ex. en lokal universitets- eller högskoleförvaltning. Det är viktigt att de som är verksamma i den regionala organisationen får nära kontakt med ett så brett utbildningsutbud som möjligt och också med forskningen. I varje högskoleregion bör därför enligt min mening regionstyrelsens kansli förläggas till den ort som kommer att utgöra regionens huvudort för utbildning och forskning inom högskolan. Till regionkansliernas personalbehov återkommer jag i det följande.

När det gäller regionstyrelsernas sammansättning har U 68-beredningen bedömt att styrelsernas uppgifter motiverar en stark representation för allmänna intressen och en anknytning till samhällsplaneringen i stort. Beredningen förordar att företrädare för allmänintressen skall utgöra flertalet av ledamöterna. Beredningen kan som en riktpunkt tänka sig proportionerna 2: 1 mellan å ena sidan företrädare för allmänna intressen, å andra sidan företrädare för de inom högskolan verksamma.

Som redan framgått delar jag U 68-beredningens uppfattning att företrädare för samhälls- och yrkeslivet bör ha ett avgörande inflytande i regionstyrelserna. De avvägningar — med effekter på den allmänna samhällsplaneringen — mellan skilda utbildningssektorer och skilda orter som regionstyrelserna skall göra motiverar enligt min mening en sådan ordning. Den av U 68-beredningen angivna riktpunkten för sammansättning av regionstyrelserna anser jag väl avvägd.

Jag delar också beredningens bedömning att en generell representation för berörda högskoleenheter m. fl. inte är praktiskt möjlig i normalfallet. Det är emellertid självklart att ett nära samband mellan regionstyrelsen och de enskilda läroanstalterna är nödvändigt. I enlighet med vad U 68-beredningen fört fram bör en eller ett par av rektorerna vid regio-

nens statliga högskoleenheter ingå i regionstyrelsen. Vidare bör rektor vid statlig högskoleenhet — liksom motsvarande befattningshavare vid kommunal högskoleutbildning — ha närvaro- och yttranderätt samt rätt att få sin mening antecknad till protokollet vid regionstyrelsens behandling av frågor som rör vederbörande läroanstalt.

Som U 68-beredningen förordar bör den exakta sammansättningen av regionstyrelserna utredas från fall till fall med hänsyn till vederbörande regions omfattning och karaktär. Detta bör göras av organisationskommittéerna. Varje regionstyrelses sammansättning bör därefter fastställas av regeringen.

Till frågan hur ledamöter i regionstyrelserna skall utses återkommer jag i det följande.

Som jag förut antytt delar jag U 68-beredningens bedömning att linjenämndernas ansvarsområden normalt kommer att bli alltför begränsade för att nämnderna skall vara lämpade som organ för utveckling och förnyelse av utbildningsutbudet över gränserna mellan befintliga läroanstalter och linjer. Man kan heller inte räkna med att en enhetsstyrelse eller en regionstyrelse normalt kan fylla funktioner av detta slag. Enligt min mening kan utbildningsnämnder, med yrkesutbildningssektorer som ansvarsområden, spela en viktig roll i både den kvalitativa och den kvantitativa planeringen.

Utbildningsnämnderna har inte i U 68-beredningens förslag — som i U 68:s — en fast plats i planerings- och ledningsorganisationen för den grundläggande utbildningen. Det är emellertid enligt min uppfattning väsentligt att utbildningsnämnder kommer till stånd, i första hand som rådgivande och förslagsställande expertorgan i den mera långsiktiga planeringen. Nämnderna bör kunna tjäna som organ för kontakt och samverkan mellan högskoleorganisationen och samhälls- och yrkeslivet när det gäller att utveckla utbildningsutbudet utanför eller över gränserna mellan befintliga linjenämnders ansvarsområden. Inte minst viktiga blir de inom de sektorer, främst vårdsektorn, där en samordning mellan statlig och kommunal högskoleutbildning är angelägen i planerings- och utvecklingsarbetet. Jag vill också peka på att en konstruktion med en övergripande utbildningsnämnd och ett antal linjenämnder redan i dag finns och fungerar väl inom de tekniska fakulteternas område.

Utbildningsnämnderna bör kunna föreslå åtgärder eller avge yttranden såväl till de för den löpande planeringen och ledningen av utbildningslinjerna ansvariga organen, linjenämnderna, som till regionstyrelse och enhetsstyrelser. Nämnderna bör, eftersom de i regel blir gemensamma för flera läroanstalter, formellt knytas till regionstyrelsen. I en del fall — t. ex. om utbildning inom en viss sektor förekommer på flera orter inom en högskoleregion — kan det vara ändamålsenligt att ha en utbildningsnämnd för sektorn inom regionen i dess helhet. Som U 68-beredningen påpekat kan emellertid regionala utbildningsnämnder lida

av att sakna förankring i själva utbildningsmiljön. Det bör därför också vara möjligt att inrätta utbildningsnämnder för enskilda högskoleorter. En sådan lösning kan t. ex. vara naturlig om utbildningen inom en sektor helt eller i huvudsak är koncentrerad till en eller ett par orter inom regionen. Om man väljer en ordning med sådana lokalt förankrade utbildningsnämnder, bör enligt min mening inom den berörda sektorn någon utbildningsnämnd för regionen som helhet i princip inte förekomma.

Jag delar mot denna bakgrund U 68-beredningens bedömning att behovet av utbildningsnämnder och frågan om den lämpliga organisationen av sådana nämnder bör prövas för varje yrkesutbildningssektor och högskoleregion. Denna prövning bör enligt min mening första gången göras av organisationskommittéerna. Nämndorganisationen inom varje region bör därefter fastställas av regionstyrelsen enligt de grunder jag nyss angett.

När det gäller utbildningsnämndernas sammansättning finner jag den av U 68 föreslagna riktpunkten — densamma som för linjenämnd — väl avvägd. Nämnderna bör sålunda enligt min mening bestå av omkring 1/3 lärare, 1/3 studerande och 1/3 företrädare för yrkeslivet. Härjämte bör representation för teknisk och administrativ personal kunna förekomma i enlighet med vad jag i det föregående föreslagit i fråga om linjenämnd. Någon representation för annan, angränsande högskoleutbildning blir med utbildningsnämnder av den här föreslagna karaktären knappast aktuell. Till frågan om sättet att utse ledamöter i utbildningsnämnd återkommer jag i det följande.

Avslutningsvis skall jag beträffande regional organisation något beröra länsskolnämnderna. Dessa fullgör f. n. vissa uppgifter avseende bl. a. den del av gymnasieskolan som enligt mina förslag i det föregående skall föras till högskolan. Såvitt gäller administrativa frågor — t. ex. lärartillsättning — som sammanhänger med bl. a. det resursmässiga sambandet mellan gymnasieskoleutbildning och högskoleutbildning räknar jag med att länsskolnämnderna tills vidare skall fullgöra uppgifter även för högskoleutbildningens del. Dessa frågor får prövas närmare, då SSK:s förslag föreligger.

8.5.2 Central organisation

U 68 bedömer att det även med en decentralisering av beslutanderätt m. m. inom högskoleväsendet kommer att behövas centrala planerings- och samordningsinsatser av den arten och omfattningen att de inte bör fullgöras av regeringen. Den högskoleutbildning, i första hand kommunal, som lokalt är samorganiserad med främst gymnasieskoleutbildning bör enligt utredningen av praktiska skäl ha samma tillsynsmyndighet som denna, dvs. SÖ. För den övervägande delen av den statliga högsko-

lan föreslår U 68 ett nytt verk, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), för främst planerings- och samordningsuppgifter av rikskaraktär som anknyter till nuvarande uppgifter för UKÄ, SÖ (i vad avser lärarutbildning), nämnden för socionomutbildning och vissa andra centrala organ.

UHÄ skall enligt förslaget ledas av en styrelse och som verkställande ledning ha en verkschef och en ställföreträdare för denne. Inom verket skall vidare finnas fem fakultetsberedningar för forskning/forskarutbildning, fem utbildningsberedningar för grundläggande utbildning samt en lokal- och utrustningsberedning. U 68 föreslår att det nya verket kanslimässigt skall organiseras på — förutom verksledning — tre avdelningar, en för grundläggande utbildning, en för forskning och forskarutbildning och en för ekonomi och administration. Inom den förstnämnda avdelningen skall enligt förslaget finnas sju arbetsenheter på byrånivå, nämligen en för var och en av de fem yrkesutbildningssektorerna — med uppgift att tjäna som sekretariat för resp. utbildningsberedning — en för forsknings- och utvecklingsarbete rörande högskoleutbildningen och en för antagning. Inom avdelningen för ekonomi och administration skall finnas en enhet för budget, en för basresurser och en för personalfrågor.

Remissinstanserna har i huvudsak tillstyrkt förslaget om en mera sammanhållen verksorganisation för högskolan. En del instanser, däribland Landstingsförbundet, SACO och TCO, uttalar sig dock för en ordning med *ett* verk för all högskoleutbildning och några, bl. a. SÖ, förordar att en ordning med *ett* verk för hela det offentliga utbildningsväsendet övervägs. Den föreslagna beredningsorganisationen — med skilda beredningar för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning — avstyrks från främst universitetshåll. UKÄ för fram ett alternativt förslag till beredningsorganisation, som bygger på att planeringsansvar för fakultetsområden och yrkesutbildningssektorer förs samman inom fem för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning gemensamma planeringsberedningar. I konsekvens härmed förordar UKÄ i fråga om kansliorganisation endast två avdelningar, en för utbildning och forskning och en för ekonomi och administration.

U 68-beredningen har sett det som självklart att en samordnad planering för högskoleutbildningen skall garanteras genom en samordning av den f. n. splittrade verksorganisationen. Beredningen behandlar inte närmare verksorganisationens utformning utan förordar att denna övervägs ytterligare, bl. a. mot bakgrund av beredningens förslag om regionala styrelser för högskoleutbildningen och de möjligheter att decentralisera planerings- och samordningsuppgifter som detta ger.

För egen del har jag redan i det föregående anfört att jag ser en verksorganisation för högskolan som nödvändig. Den är i första hand motiverad av behovet av en samlad planering på riksplanet. Med sådan

planering avser jag då i första hand ett arbete, inriktat på att ge regeringen underlag för beslut och riktlinjer som avser forsknings- och utbildningsresursernas inriktning och utveckling i stort samt förändringar av villkoren för själva forsknings- och utbildningsverksamheten. Till det arbetet hör naturligtvis ett fortlöpande samarbete med skilda samhällsinstitutioner och vidare samordnande insatser när det gäller lokala och regionala initiativ. Jag vill här särskilt peka på de krav på den långsiktiga planeringen som ställs av den i det föregående föreslagna ordningen för dimensionering av den grundläggande utbildningen. Vidare har jag nämnt utveckling av allmänna utbildningslinjer och fastställande av utbildningsplaner för sådana som en verksuppgift. Över huvud taget bör enligt min bedömning verksorganisationen kunna göra värdefulla insatser när det gäller att samordna utvecklingsarbete av skilda slag och inom högskolan föra vidare resultat från sådant arbete. Vissa insatser i fråga om information samt service till läroanstalterna i skilda angelägenheter är vidare av den arten att de med fördel fullgörs av verksorganisationen. Som jag framhållit i det föregående bör emellertid beslut som rör de praktiska förutsättningarna för utbildningen och forskningen fattas så nära själva verksamheten som möjligt. Administrativa och reglerande uppgifter bör i enlighet härmed ankomma på verksorganisationen endast i sådana fall, där kravet på riksgiltighet eller likformig behandling gör det naturligt. En speciell och personalkrävande uppgift av detta slag är central antagning till högskoleutbildning.

Det är självklart att en för hela högskolan gemensam verksorganisation skulle innebära påtagliga fördelar såväl för den kvantitativa som för den kvalitativa planeringen och också allmänt för att underlätta kontakterna mellan olika delar av högskolan och främja helhetssynen på den grundläggande högskoleutbildningen. Den centrala organisationen för högskolan måste emellertid enligt min mening ses i perspektivet av dels den berörda verksamhetens fördelning på olika departements ansvarsområden, dels den lokala högskoleorganisationen.

Jag har i det föregående anslutit mig till U 68:s bedömning att jordbrukets högskolor alltjämt skall tillhöra ansvarsområdet för det departement som handlägger frågor för de berörda näringsgrenerna. Mot denna bakgrund bör inte dessa högskolor på verksplanet samordnas med högskoleorganisationen i övrigt, som kommer att tillhöra utbildningsdepartementets ansvarsområde. Jag erinrar om de samordningsmöjligheter som den regionala organisationen här erbjuder. Vidare bör på riksplanet en samverkan mellan den för jordbrukets högskolor gemensamma styrelsen och verksorganisationen för högskolan inom utbildningsdepartementets område komma till stånd i alla frågor av gemensamt intresse.

Som förut nämnts utgår jag från tills vidare oförändrat huvudmannaskap när det gäller statlig och kommunal högskoleutbildning. Ett huvud-

motiv för detta är de praktiska svårigheterna att utan omfattande arbete skilja den del av den kommunala utbildningen, som i framtiden bör betraktas som högskoleutbildning, från den utbildning — i första hand gymnasieskoleutbildning — till vilken den i dag är mer eller mindre starkt knuten. Detsamma gäller om den statliga sjöbefälsutbildningen i förhållande till annan utbildning vid sjöbefälsskolorna. Även om delvis olika regelsystem kommer att gälla för högskoledelen och den övriga delen av berörda enheters verksamhet, bedömer jag det liksom U 68 vara praktiskt olämpligt att en och samma enhet i administrativt hänseende sorterar under olika centrala myndigheter. Däremot är det angeläget att den kvalitativa och kvantitativa planeringen på verksnivå så långt möjligt hålls samman för både den statliga och den kommunala högskoleutbildningen inom utbildningsdepartementets område. Detta är bl. a. en förutsättning för att regeringen skall kunna få ett samlat planeringsunderlag i fråga om främst sektorerna för administrativ, ekonomisk och social utbildning och för vårdyrkesutbildning.

Jag utgår mot denna bakgrund i likhet med U 68 från att SÖ i varje fall tills vidare skall vara tillsynsmyndighet för den högskoleutbildning som har direkta resursmässiga och organisatoriska samband med gymnasieskolan. Det innebär att SÖ ensam bör centralt handha sådana administrativa angelägenheter för högskoleutbildningen som följer av detta samband. När det däremot gäller att utveckla utbildningslinjer och fastställa utbildningsplaner liksom i fråga om kvantitativ planering och anslagsframställningar bör enligt min mening en samverkan komma till stånd mellan SÖ och det nya verk som jag i enlighet med U 68:s förslag förordar för huvuddelen av den statliga högskoleutbildningen. Den närmare ansvarsfördelningen mellan de båda verken bör övervägas av den centrala organisationskommitté som jag kommer att föreslå i det följande, i samråd med SSK. Utgångspunkter för dessa överväganden bör enligt min mening vara att den permanenta beredningsorganisationen inom det nya högskoleverket skall ha ett planeringsansvar även för de utbildningslinjer som hör till SÖ:s tillsynsområde, att utbildningsplaner för sådana utbildningslinjer skall fastställas av SÖ och det nya verket i samråd samt att samlade anslagsframställningar för hela högskolan inom utbildningsdepartementets område skall presenteras av det nya verket, i fråga om de nyssnämnda utbildningslinjerna på grundval av förslag från SÖ.

Jag använder i detta sammanhang den av U 68 föreslagna benämningen av det nya högskoleverket, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ). Det ankommer på regeringen att besluta om benämningen av verket.

UHÄ får sålunda enligt mitt förslag dels planerings- och samordningsuppgifter för hela högskolan inom utbildningsdepartementets område, dels tillsynsuppgifter för de statliga högskoleenheterna med

undantag av jordbrukets högskolor. I fråga om kommunal högskoleutbildning som f. n. meddelas vid enheter fristående från gymnasieskolan eller annan kommunal utbildning får frågan om UHÄ:s uppgifter prövas i annat sammanhang. I fråga om statlig högskoleutbildning kommer UHÄ därmed att i princip ta över de samordningsfunktioner som f. n. fullgörs av UKÄ, SÖ, nämnden för socionomutbildning, samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, den för de båda gymnastik- och idrottshögskolorna gemensamma styrelsen samt statens kulturråd. Det nya verket bör också fylla motsvarande funktioner för bl. a. dramatiska institutet, vars styrelse nu sorterar direkt under regeringen. På kulturområdet har vidare f. n. två utredningar provisoriska tillsynsuppgifter, nämligen OMUS i fråga om musikhögskolorna och K 73 i fråga om konsthögskolan och konstfackskolan. Dessa uppgifter bör föras över till UHÄ, då vederbörande utredningsarbete har slutförts.

UHÄ bör i enlighet med U 68:s förslag ledas av en styrelse, i vilken ingår bl. a. företrädare för verksamhet med anknytning till högskoleväsendet samt för arbetstagar- och studerandeintressen. Representation i styrelsen för de anställda inom UHÄ bör kunna förekomma i enlighet med kungörelsen (1974: 224) om personalföreträdare i statlig myndighets styrelse m. m.

Jag delar U 68:s bedömning att UHÄ bör ha en permanent beredningsorganisation för planeringen av utbildning och forskning av i princip samma slag som det nuvarande UKÄ har i fakultetsberedningarna. Som jag nyss nämnt bör denna beredningsorganisation i sin övergripande planering täcka hela högskolan inom utbildningsdepartementets område. Den bör vidare beakta även den högskoleutbildning som hör till jordbruksdepartementets område. En representation för SÖ och för jordbrukets högskolor i närmast berörda beredningar är därför lämplig.

I frågan om beredningsorganisationens utformning har jag för egen del varit tveksam om det är möjligt att — inom ramen för de av UKÄ föreslagna fem beredningarna för utbildning och forskning och med rimliga krav på praktisk funktionsduglighet hos beredningarna — tillgodose de många skilda slag av kunskaper, erfarenheter och intressen som bör bli företrädda i den centrala planeringen för den vidgade och mångfasetterade högskolan. Möjligheterna till detta hade enligt min mening varit större i den av U 68 föreslagna organisationen med fem beredningar för grundläggande utbildning och fem för forskning och forskarutbildning. Härtill kommer de av utredningen påpekade svårigheterna att kombinera yrkesutbildningssektorer och fakultetsområden på ett sätt som är tillfredsställande med hänsyn till helheten. Det finns emellertid inom universitetsområdet en stark opinion för att bevara en för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning i huvudsak gemensam beredningsorganisation. En sådan innebär givetvis vissa fördelar för

befintliga samband mellan de båda verksamhetsgrenarna. Samtidigt måste den emellertid rimligen innebära ett minskat inslag av universitetsföreträdare i förhållande till vad som i dag gäller för fakultetsberedningarna. Med hänsyn till den nämnda opinionen och mot bakgrund också av de förändringar i sektorstillhörigheten för vissa utbildningar som jag förordat i det föregående anser jag mig dock böra föreslå att man i varje fall prövar en beredningsorganisation som ansluter till UKÄ:s förslag. Det är emellertid viktigt att kontakterna mellan forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning inte utvecklas enbart inom varje beredning och dess område. Kontakter mellan beredningarna blir också av mycket stor betydelse.

En fördel med den angivna uppläggningen är att förändringarna i förhållande till UKÄ:s nuvarande organisation blir mindre genomgripande än enligt U 68:s förslag. Förutsättningarna för det nya verket att fungera effektivt i samband med att högskolereformen genomförs bör därigenom bli bättre. Om det efter några års erfarenheter visar sig att beredningsorganisationen innebär väsentliga svagheter får den givetvis omprövas. Över huvud vill jag framhålla vikten av att det nya högskoleverkets organisation smidigt kan anpassas till uppkommande behov. Detta gäller inte bara beredningsorganisationen utan också, som jag strax återkommer till, kansliorganisationen.

Jag förordar att det inom UHÄ skall finnas en beredning för de tekniska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna samt sektorn för teknisk yrkesutbildning, en beredning för de medicinska, odontologiska och farmaceutiska fakulteterna samt sektorn för vårdyrkesutbildning, en beredning för de samhällsvetenskapliga och juridiska fakulteterna samt sektorn för administrativ, ekonomisk och social yrkesutbildning, en beredning för de humanistiska och teologiska fakulteterna samt sektorn för utbildning för kultur- och informationsyrken och slutligen en beredning för sektorn för utbildning för undervisningsyrken. Jag är inte beredd att biträda UKÄ:s förslag att den sistnämnda beredningen också skulle svara för planering och ledning av forsknings- och utvecklingsarbetet för högskoleutbildningen. En sådan ordning skulle enligt min mening innebära betydande risker för att forsknings- och utvecklingsarbetet på ett olyckligt sätt kom att koncentreras på undervisningsfrågor i snävare mening.

Mitt förslag innebär alltså att det inom UHÄ tills vidare skall finnas sammanlagt fem permanenta beredningar. I enlighet med UKÄ:s förslag använder jag för dessa benämningen planeringsberedningar.

Ordförandena i planeringsberedningarna bör i enlighet med nuvarande ordning inom UKÄ ingå i verksstyrelsen. I planeringsberedningarna bör ingå dels företrädare för verksamhet med anknytning till vederbörande beredningsområde, dels företrädare för de inom högskolan verksamma: anställda och studerande. En utgångspunkt bör, i

enlighet med U 68:s förslag, vara att högst hälften av ledamöterna skall hämtas inom högskolan. Självfallet måste vid sammansättningen såväl forskningens och forskarutbildningens som grundutbildningens intressen beaktas. Det ankommer på regeringen att besluta om beredningarnas sammansättning.

Betydelsefulla planerings-, utvecklings- och samordningsuppgifter i fråga om enskilda linjer eller grupper av likartade linjer fullgörs f. n. centralt av bl. a. utbildningsråden inom UKÄ, främst inom det tekniska området, samt av myndigheter eller organ för olika slag av högskoleutbildning, t. ex. nämnden för socionomutbildning, samarbetsnämnden för journalisthögskolorna och OMUS. Organ av detta slag bör vid behov kunna finnas för att på riksplanet behandla frågor av gemensamt intresse inom olika slag av utbildning. De bör enligt min mening då knytas till UHÄ:s planeringsberedningar som rådgivande organ. Det bör, som U 68 föreslagit, ankomma på UHÄ att inrätta rådgivande organ av detta slag. Enligt min mening är det särskilt angeläget att så sker inom den förhållandevis heterogena sektorn för utbildning för kultur- och informationsyrken. UHÄ bör också kunna inrätta andra rådgivande organ av mera permanent karaktär, t. ex. för frågor om forsknings- och utvecklingsarbetet för högskoleutbildningen och för frågor som är gemensamma för två eller flera planeringsberedningar.

Ytterligare ett permanent organ bör enligt min mening finnas inom UHÄ. Jag delar nämligen liksom det stora flertalet remissinstanser KK:s uppfattning att företrädare för bl. a. de studerande och allmänintressena bör få tillfälle att ta del i behandlingen av principiella frågor och frågor som rör olika slag av bedömningar i samband med den centrala antagningen. En antagningsnämnd bör därför inrättas inom UHÄ. En sådan nämnd kan bli en naturlig centralpunkt för samråd i antagningsfrågor mellan olika delar av högskolan. Den bör i princip vara rådgivande men bör efter delegation också kunna fatta beslut på UHÄ:s vägnar. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

När det gäller UHÄ:s kansliorganisation ansluter jag mig till U 68:s bedömning att den bör byggas upp med utgångspunkt i den permanenta beredningsorganisationen och att kvalitativ och kvantitativ planering inom ett och samma område sålunda bör hållas samman. Med den förändring av beredningsorganisationen i förhållande till utredningens förslag som jag här förordat bortfaller motiven för den av U 68 föreslagna ordningen med skilda arbetsenheter för å ena sidan planeringsuppgifter för grundläggande utbildning, å andra sidan motsvarande uppgifter för forskning och forskarutbildning. Sekretariatsfunktionerna för var och en av planeringsberedningarna bör sålunda hållas ihop inom en och samma arbetsenhet. Vidare bör i enlighet med U 68:s förslag finnas vissa arbetsenheter för icke beredningsanknutna frågor.

Antalet arbetsenheter med uppgift att tjäna som sekretariat åt plane-

ringsberedningarna i deras planerings- och utvecklingsarbete måste fastställas med utgångspunkt i det totala personalbehovet för sådana uppgifter. Jag bedömer det, med hänsyn till det antal tjänstemän som jag räknar med, som rimligt att uppgiften att fungera som sekretariat åt beredningarna fördelas på tre arbetsenheter i stället för — som enligt U 68:s förslag — på sex enheter. Jag räknar tills vidare — med hänsyn till vad jag kommer att föreslå i det följande beträffande nuvarande LUP-nämndens uppgifter — inte med någon särskild enhet för basresurser inom UHÄ. I övrigt finner jag U 68:s förslag i fråga om arbetsenheter väl avvägt. Jag räknar sålunda med sammanlagt sju arbetsenheter på byrånivå, nämligen, förutom de tre enheterna för direkt beredningsanknutna frågor, en arbetsenhet för forsknings- och utvecklingsarbete för högskoleutbildningen m. m., en för central antagning m. m., en för budget och basresurser och en för personalfrågor. Fördelningen av arbetsuppgifter mellan de olika arbetsenheterna bör inledningsvis närmare övervägas av den centrala organisationskommittén och därefter vara en intern verksangelägenhet.

Som jag återkommer till i det följande räknar jag — som följd av mina förslag om decentralisering av uppgifter inom högskoleorganisationen — med en totalt sett mindre arbetsmängd på verksnivå än den av U 68 förutsatta. Jag är därför inte beredd att helt biträda utredningens förslag om omfattningen av lednings- och samordningsfunktionerna inom UHÄ. Verket bör ledas av en verkschef. Frågan om att ge en av arbetsenheternas chefer ställning som verkschefens ställföreträdare får prövas i organisationskommittéarbetet.

Jag vill i detta sammanhang ta upp en lokaliseringsfråga. I det föregående har jag förordat att antagningen till huvuddelen av högskolans utbildningslinjer skall ske centralt. Jag har vidare föreslagit att SÖ:s nuvarande uppgifter i fråga om lärarutbildning skall föras över till UHÄ och att det inom det nya verket skall finnas en enhet för central antagning m. m. Enligt statsmakternas beslut (prop. 1973: 55, InU 1973: 22, rskr 1973: 220) skall bl. a. SÖ:s sektion för intagning till lärarutbildning lokaliseras till Sundsvall. I samband med detta beslut förutsattes emellertid att visst utredningsarbete rörande bl. a. SÖ:s uppgifter skulle avvaktas. Enligt min mening är det angeläget att organisationen för central antagning till högskoleutbildning hålls samman. Jag utgår från att UHÄ liksom bl. a. det nuvarande UKÄ i sin helhet skall vara förlagt till Stockholm. Med hänsyn till de ändrade förutsättningarna bör sålunda enligt min mening beslutet att förlägga SÖ:s nuvarande intagningssektion till Sundsvall återkallas.

Till UHÄ:s personalbehov återkommer jag i det följande.

8.5.3 Lokal- och utrustningsprogramorganisationen

Enligt U 68:s förslag skall UHÄ överta de centrala samordningsuppgifter i fråga om lokal- och utrustningsplanering m. m. som f. n. ankommer på LUP-nämnden. Samtidigt skall LUP-kommittéerna inordnas i den föreslagna lokala högskoleorganisationen. I vissa remissyttranden har förordats ytterligare överväganden i dessa frågor. Statskontoret och riksrevisionsverket har föreslagit en utvärdering av LUP-organisationens verksamhet, innan ställning tas till utformningen av den framtida organisationen för berörda uppgifter. Byggnadsstyrelsen har bl. a. ansett att samma ordning för lokal- och utrustningsplanering inom högskoleväsendet bör gälla som för andra delar av den statliga förvaltningen.

Jag har för egen del sympati för U 68:s tanke att närma lokal- och utrustningsplaneringen till planeringen för högskolans utbildning och forskning i övrigt. Jag finner det emellertid mot bakgrund av de refererade remisssynpunkterna motiverat att, innan några förändringar vidtas, göra en utvärdering av den nuvarande LUP-organisationen, som tillkom i samband med 1964 års universitetsreform. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att låta företa en sådan utvärdering och pröva vilka förändringar den kan ge anledning till. I avvaktan på att underlag för en bedömning av dessa frågor föreligger bör LUP-organisationen i huvudsak bestå.

8.5.4 De vetenskapliga bibliotekens organisation

Statskontoret har slutfört ett omfattande utredningsarbete rörande bl. a. de vetenskapliga bibliotekens organisation och administration. I bl. a. statskontorets slutrapport behandlas vissa organisatoriska frågor som jag funnit det lämpligt att ta upp i detta sammanhang.

Statskontoret föreslår att de vetenskapliga biblioteken vid universitet och högskolor på en och samma högskoleort skall föras samman i en gemensam biblioteksorganisation, underställd den av U 68 föreslagna högskolestyrelsen. De olika institutionsbiblioteken skall enligt förslaget inordnas i den sammanhållna organisationen med karaktär av filialbibliotek. Meningarna om statskontorets samordningsförslag är delade i remissyttrandena, i första hand beträffande organisationen på de största universitetsorterna.

Förslaget att inordna institutionsbiblioteken som filialer i vederbörande läroanstalts bibliotek finner jag väl grundat. Statskontorets förslag i övrigt rörande bibliotekens inre administration finner jag inte anledning att behandla i detta sammanhang. De ger värdefulla utgångspunkter för i första hand berörda lokala myndigheters planering.

Frågan om principerna för den yttre organisationen av de vetenskapliga biblioteken måste ses i perspektivet av den institutionella orga-

nisation av högskolan som jag förordat i det föregående. På de högskoleorter där det endast kommer att finnas en statlig högskoleenhet bör självfallet förekommande statliga biblioteksresurser knytas till denna. För de högskoleorter som kommer att ha flera statliga högskoleenheter inom utbildningsdepartementets område, i första hand Stockholm och Göteborg, erbjuder sig enligt min bedömning två alternativ.

Det ena alternativet är att även fortsättningsvis knyta varje bibliotek till viss enhet och sålunda ställa det under ledning av dennas styrelse. Styrelsen bör som jag förut anfört kunna inrätta särskilda ledningsorgan för serviceinrättningar såsom bibliotek. Ett bibliotek bör vid detta alternativ givetvis kunna vara gemensamt för flera högskoleenheter, även om det administrativt är knutet till en av dem. Det är vidare ändamålsenligt att regionstyrelsen beträffande biblioteksverksamheten likaväl som i fråga om annan verksamhet har möjlighet att bevaka frågor om samordning och samplanering mellan samtliga enheter.

Det andra alternativet är att de skilda universitets- och högskolebiblioteken samordnas på i princip det av statskontoret föreslagna sättet. Den administrativt sammanhållna biblioteksorganisationen bör i så fall enligt min mening knytas till regionstyrelsen, under vilken den kan ledas av en särskild biblioteksnämnd e. d.

Med en lösning enligt det senare alternativet krävs emellertid särskilda former för att anvisa medel för biblioteksverksamheten, vilket innebär att en samordning med anvisningen av medel för högskoleenheternas utbildning och forskning i övrigt försvåras. Mot denna bakgrund bör enligt min mening de fortsatta övervägandena för berörda orters del utgå från det förra alternativet. De regionala organisationskommittéerna bör få i uppdrag att, givetvis med anlitande av särskild biblioteksexpertis, pröva också frågan om biblioteksorganisationen på berörda orter.

Övervägandena om biblioteksorganisationen i Stockholm bör innefatta vissa speciella frågor. För det första bör frågan om ett inordnande i den statliga biblioteksorganisationen av Vetenskapsakademiens bibliotek, vilket f. n. fungerar som forskningsbibliotek inom det naturvetenskapliga området för bl. a. universitetet, tas upp till prövning i detta sammanhang.

För det andra bör Musikaliska akademiens bibliotek uppmärksammas. De nuvarande förhållandena är sådana att man närmast kan säga att staten och Musikaliska akademien delar huvudmannaskapet för biblioteket. Jag räknar tills vidare inte med några förändringar rörande huvudmannaskapet. Jag avser att senare återkomma till regeringen i denna fråga.

För det tredje aktualiseras frågan om de uppgifter som kungl. biblioteket f. n. fullgör. Dessa uppgifter gäller främst vissa för det statliga biblioteksväsendet i landet gemensamma funktioner samt bibliotekservice inom vissa ämnesområden till högskoleutbildningen och forskningen vid

universitetet i Stockholm. Enligt min mening bör principiellt en åtskillnad göras organisatoriskt mellan dessa båda huvuduppgifter. Jag anser det sålunda mest ändamålsenligt att den del av kungl. biblioteket som avser service till utbildning och forskning så långt möjligt inordnas i högskolans biblioteksorganisation. Frågan om den framtida organisationen för de funktioner vid kungl. biblioteket som inte naturligt kan inordnas i biblioteksorganisationen för högskolan i Stockholm sammanhänger med den av statskontoret väckta frågan om ett centralt ledningsorgan för vissa gemensamma uppgifter i fråga om de vetenskapliga biblioteken. Jag går nu över till denna fråga.

Statskontoret grupperar de för forskningsbiblioteken gemensamma arbetsuppgifterna i tre funktioner: dels planering och utveckling, dels bibliografisk dokumentation, dels driften av det datorbaserade informationssystemet LIBRIS. Enligt statskontoret bör ett centralt ledningsorgan inrättas för dessa uppgifter, i första hand genom en ombildning av det nuvarande forskningsbiblioteksrådet. Statskontoret diskuterar två alternativ för organisationen av ett sådant organ: antingen en nämnd knuten till det föreslagna UHÄ eller också en särskild myndighet — ett biblioteksinstitut — med egen styrelse. Den senare lösningen aktualiserar enligt statskontoret frågan om bl. a. den framtida organisationen för de uppgifter som f. n. fullgörs av statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFDOK). Remissopinionen i fråga om det av statskontoret föreslagna centrala ledningsorganet väger närmast över till förmån för lösningen med ett fristående biblioteksinstitut.

För egen del finner jag ett centralt ledningsorgan på de vetenskapliga bibliotekens område med i huvudsak de föreslagna uppgifterna väl motiverat. Detta nya biblioteksorgan bör bygga på den kärna av nationella biblioteksuppgifter som f. n. fullgörs av kungl. biblioteket och forskningsbiblioteksrådet. Även ansvaret för drift m. m. av det datorbaserade informationssystemet LIBRIS, vilket tills vidare ligger hos statskontoret, bör föras över till ledningsorganet liksom visst ansvar för den verksamhet som — ofta med internationell anknytning — byggts upp vid universitet och högskolor med stöd av bl. a. bidrag från SINFDOK. Ett ledningsorgan av här antytt slag bör vidare kunna skapa förutsättningar för en utbyggd samverkan mellan forskningsbibliotek och folkbibliotek.

Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att låta utarbeta närmare förslag om hur den centrala ledningen av de vetenskapliga biblioteken i här berörda delar skall organiseras. Arbetet bör bedrivas i samråd med den centrala organisationskommittén för högskolereformen. En utgångspunkt bör enligt min mening vara att UHÄ skall ha i vart fall det ansvar för anslagsframställningar m. m. även i fråga om de vetenskapliga biblioteken inom högskolan som f. n. åvilar UKÄ. Utredningsarbetet bör i fråga om uppgifter som nu fullgörs vid kungl. biblioteket — med hänsyn till vad jag anfört i det föregående — sam-

ordnas med övervägandena om biblioteksorganisationen för högskolan i Stockholm.

Jag vill vidare erinra om vad chefen för industridepartementet anfört vid sin anmälan av anslaget Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling för nästa budgetår (prop. 1975: 1 bil. 15 s. 143) om en översyn av SINFDOK:s uppgifter m. m. Det av mig föreslagna utredningsarbetet rörande ett centralt biblioteksorgan bör samordnas med denna översyn.

8.6 Anslagssystem m. m.

U 68 förordar att anslagssystemet för högskoleväsendets del skall grundas på olika ändamål och inte på indelningen i myndigheter. Utredningen föreslår att medel för forskning och forskarutbildning alltjämt skall anvisas fakultetsområdesvis, medan medel för grundläggande utbildning skall anvisas enligt följande: för allmänna utbildningslinjer under ett anslag för var och en av de fem yrkesutbildningssektorerna, för lokala och individuella utbildningslinjer under ett anslag och för enstaka kurser under ett anslag.

Den anslagsmässiga åtskillnad U 68 föreslår mellan å ena sidan grundläggande utbildning, å andra sidan forskning och forskarutbildning är inte avsedd att innebära t. ex. att en viss typ av lärartjänster helt förs till den ena eller den andra verksamhetsgrenen. Tvärtom förordar utredningen en ökad lokal frihet att utnyttja de samlade lärarresurserna med hänsyn till förekommande uppgifter. U 68 föreslår en större frihet i resursdispositionen också i det avseendet att någon uppdelning på anslag för olika slag av kostnader, t. ex. lärarlöne- och driftkostnader, inte skall förekomma.

För egen del ansluter jag mig till U 68:s utgångspunkt att statsmakternas avvägning av resurser till högskolans verksamhet skall göras i första hand från ändamålssynpunkt. Den omläggning från läroanstaltsanslag till fakultetsanslag, som för universitetsområdets del genomfördes i mitten av 1960-talet, var ett steg i denna riktning. Den pågående försöksverksamheten med programbudgetering vid vissa högskolor syftar till en ytterligare utveckling av ändamålsinriktningen i anslagssystemet.

En anslagsmässig åtskillnad mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning är enligt min mening angelägen för att statsmakterna skall få en överblick och bättre möjligheter att göra avvägningar i stort mellan de båda verksamhetsgrenarna och mellan olika ändamål dels inom hela fältet av grundutbildning, dels inom hela fältet av statsunderstödd forskning, såväl inom som utom universitets- och högskoleorganisationen.

En anslagsmässig åtskillnad mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning utesluter inte på något sätt en resursmässig

gemenskap mellan de båda verksamhetsgrenarna i det dagliga arbetet inom institutioner och högskoleenheter. Tvärtom vill jag erinra om att jag i det föregående framhållit det värde en sådan gemenskap kan ha. Jag vill också hänvisa till de övervägande goda erfarenheterna från försöksverksamheten med programbudgetering. Till vissa frågor om högskoleenheternas interna planering och budgetering återkommer jag i det följande.

Som jag redovisat i prop. 1975: 1 (bil. 10 s. 267) har i anslutning till arbetet inom ledningsgruppen för programbudgetarbetet avseende högre utbildning och forskning förberedelser påbörjats för en anslagsomläggning, som innebär främst att de nuvarande fakultetsvis anvisade anslagen delas upp på å ena sidan grundläggande utbildning, å andra sidan forskning och forskarutbildning. Jag avser att låta detta förberedelsearbete fortsätta med utgångspunkt i de riktlinjer för det framtida anslagssystemets utformning som jag nu föreslår.

När det gäller forskning och forskarutbildning inom utbildningsdepartementets område utgår jag liksom U 68 från att medel tills vidare skall anvisas för fakultetsområden. Frågor om förändringar i anslagsindelningen härvidlag får prövas i anslutning till de överväganden om organisationen för planering m. m. av forskningen och forskarutbildningen som jag berört i det föregående.

När det gäller grundläggande utbildning har jag i det föregående anfört att jag anser den av U 68 föreslagna indelningen i yrkesutbildningssektorer ändamålsenlig för bl. a. övergripande planering och resursfördelning. Jag ansluter mig därför till förslaget att medel för den sektorsfördelade delen av högskolans utbildningsutbud — dvs. de allmänna utbildningslinjerna — skall såvitt avser utbildningsdepartementets område anvisas under ett anslag per yrkesutbildningssektor. För huvuddelen av den kommunala högskoleutbildningen blir det — liksom för motsvarande utbildning i dag — fråga om statsbidrag. I avvaktan på resultat av SSK:s arbete bör enligt min mening endast erforderliga tekniska justeringar göras i nuvarande statsbidragsregler. Regeringen torde få återkomma till riksdagen med förslag om sådana förändringar. Även medel för kommunal högskoleutbildning bör emellertid i enlighet med U 68:s förslag anvisas sektorsvis för att en samlad överblick skall underlättas. Detsamma bör gälla i fråga om sådan enskild högskoleutbildning med statsbidrag vilken är att jämställa med allmän utbildningslinje.

För den del av den grundläggande högskoleutbildningen som inte fördelas på yrkesutbildningssektorer centralt bör medel anvisas under särskilda anslag. Jag ansluter mig till U 68:s förslag att medel här skall anvisas under ett anslag för lokala och individuella utbildningslinjer och ett anslag för enstaka kurser.

Val av resurser för att inom högskolan nå uppställda mål bör enligt min mening i ökad utsträckning bli en lokal angelägenhet. I likhet med

U 68 anser jag därför att beträffande såväl forskning och forskarutbildning som grundläggande utbildning medel för verksamhet inom olika områden bör anvisas utan uppdelning på olika slag av kostnader, t. ex. läraravlönings- och driftkostnader. Till frågor om hur innehavare av olika slag av lärartjänster skall kunna tas i anspråk för olika verksamheter återkommer jag i det följande i samband med att jag tar upp tjänsteorganisatoriska frågor. Det är angeläget att man lokalt får en ökad frihet också att göra avvägningar mellan å ena sidan direkta utbildnings- och forskningsresurser, å andra sidan resurser för förvaltningar, bibliotek, fastighetstjänst och andra serviceinrättningar. Frågan om förändringar i formerna för medelsanvisning för sistnämnda ändamål får prövas i det fortsatta utvecklingsarbetet avseende programbudgetering m. m.

Jag skall så något närmare behandla utformningen av de nya anslagen för grundläggande högskoleutbildning.

De flesta allmänna utbildningslinjerna i U 68:s förslag, i huvudsak linjerna utanför de nuvarande filosofiska fakulteternas område, har som jag förut nämnt direkta motsvarigheter i dagens utbildningsorganisation. Platsantalet vid dessa linjer är i regel begränsat. Medel anvisas normalt för linjerna som helhet. Centrala bestämmelser om resursernas fördelning på t. ex. kurser och ämnesområden finns inte i samma utsträckning som vid filosofisk fakultet eller saknas helt. Förändringen för dessa linjers del i samband med en anslagsomläggning efter de av mig förordade riktlinjerna blir i praktiken inte stor.

För övriga linjer, i huvudsak linjerna inom de nuvarande filosofiska fakulteternas område, blir förändringen i samband med ett införande av det föreslagna systemet för medelsanvisning större. Tillträdet till denna del av högskoleutbildningen är f. n. i regel fritt för den som är behörig. Tilldelningen av lärarkrafter är enligt centrala bestämmelser relaterad till studerandeantalet i studiekurser och inom ämnesområden. Både det lokala och det centrala planerings- och resursfördelningsarbetet är ämnes- och institutionscentrerat. Utbildningslinjerna spelar i detta sammanhang en mycket begränsad roll.

En utveckling av utbildningslinjeorganisationen också inom den del av högskolan som motsvarar de nuvarande filosofiska fakulteterna förutsätter enligt min mening bl. a. att den ekonomiska planeringen och fördelningen av resurser lokalt och centralt i första hand baseras på linjerna. På samma sätt som redan skett inom vissa områden bör sålunda schabloner även här utarbetas för beräkning av utbildningskostnaderna under olika förutsättningar. Självklart måste sådana schabloner för en enskild utbildningslinje bygga på bedömningar av kostnaderna för de kurser som ingår i vederbörande linje. Ett väsentligt inslag i den av U 68 föreslagna ordningen är emellertid att de resurser som disponeras för utbildning på en linje skall fördelas lokalt med hänsyn till lokala förhållanden och lo-

kala prioriteringar av behoven inom linjen. Enligt min mening är en sådan ordning ägnad att öka smidigheten och effektiviteten i resursutnyttjandet också inom denna del av högskoleutbildningen och därmed att främja utvecklingen av utbildningens innehåll och organisation. Några centrala bestämmelser om fördelningen av resurser mellan olika kurser och ämnesområden bör således inte finnas i det nya systemet.

De strävanden mot en friare resursdisposition som jag senast antytt bör givetvis inte begränsas till att avse den enskilda utbildningslinjen. Ett av U 68:s huvudsyften är att ge möjlighet för lokala avvägningar också beträffande grupper av likartade utbildningslinjer. Grupperingen av linjerna i yrkesutbildningssektorer spelar här en huvudroll.

Enligt den av U 68 föreslagna ordningen skall regeringen, i samband med att den föreslår riksdagen att anvisa medel för utbildning inom en viss yrkesutbildningssektor, redovisa det antal utbildningsplatser per linje eller grupp av linjer för vilket medel beräknats. Regeringen skall vidare efter riksdagens beslut fördela varje sektorsanslag på högskoleenheter. I samband härmed kan det i vissa fall vara motiverat att fixera ett visst antal utbildningsplatser eller specialdestinera ett visst belopp för en viss utbildningslinje eller grupp av linjer. I princip bör emellertid enligt U 68 såväl den exakta dimensioneringen av kapaciteten på den enskilda linjen som fördelningen av resurser mellan linjer inom de givna medelsramarna vara en angelägenhet för vederbörande högskoleenhet.

Jag finner den föreslagna ordningen ändamålsenlig med hänsyn till syftet att ge å ena sidan statsmakterna möjlighet till övergripande styrning av fördelningen av utbildningskapacitet och utbildningsresurser mellan områden, å andra sidan högskoleenheterna möjlighet att smidigt tillgodose varierande önskemål och behov inom de uppdragna ramarna. Med den angivna ordningen kommer den av regeringen tänkta fördelningen av sektorsanslagen på högskoleenheter m. m. att anges i budgetpropositionen. Detta innebär att högskoleenheterna redan i januari får kännedom om de belopp som de enligt regeringens förslag kommer att disponera det följande budgetåret. Någon fördelning av medel genom t. ex. central myndighet måste inte — som nu delvis sker — avvaktas beträffande dessa anslag. Det är uppenbart att en sådan ordning måste vara av stort värde för det lokala planerings- och budgeteringsarbetet inför det kommande budgetåret.

När det gäller lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser är, som jag framhållit i det föregående, ett huvudsyfte att utbudets inriktning och fördelning skall fastställas regionalt och lokalt, inte centralt. Det ligger i sakens natur att statsmakternas medelsanvisning i denna del i första hand får karaktär av resursramar för de olika högskoleregionerna. Det är med hänsyn till den regionala och lokala planeringen väsentligt att också här den tänkta fördelningen, då på regioner, anges redan i budgetpropositionen.

Regeringens förslag till riksdagen om medelsanvisning för lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser måste givetvis bygga på antaganden om ett ungefärligt antal studerande och om en genomsnittlig kostnad per studerande. Den faktiska användningen av berörda anslag kommer emellertid att bli beroende av vilka linjer och kurser som inrättas och vilken utbildningskapacitet man väljer för dessa. Självfallet bör statsmakterna även med en sådan principiell uppläggning kunna, där så är motiverat, ange antingen att medel beräknats för ett visst antal platser på en viss linje eller kurs eller att ett visst belopp är avsett för ett visst ändamål. Som U 68 påpekat kan statsmakterna också ange ett lägsta, kanske även ett högsta, antal utbildningsplatser att tas i anspråk inom ramen för de anvisade medlen. Fördelningen av medlen för lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser bör emellertid vara en angelägenhet för regionstyrelserna.

Att regionstyrelsen skall ha som en huvuduppgift att svara för en samplanering inom regionen i fråga om den här diskuterade delen av utbildningsutbudet innebär, som jag redan berört, inte att det är ändamålsenligt att på den regionala nivån lägga utbildningsadministrativa beslut som rör enbart en läroanstalt — om t. ex. inrättande av en linje eller kurs, fastställande av utbildnings- eller kursplan, etc. Den styrning av utbudet av lokala utbildningslinjer och enstaka kurser vid de olika läroanstalterna som kan vara nödvändig av regionala samordningsskäl bör sålunda komma till uttryck genom att regionstyrelsen — på samma sätt som, enligt vad jag nyss diskuterat, regeringen — i samband med sin medelsanvisning anger de förutsättningar för läroanstalternas användning av medel för dessa ändamål som den finner påkallade.

Enligt U 68:s förslag skall resurserna för lokala och individuella utbildningslinjer samt enstaka kurser helt anvisas till de statliga högskoleenheterna, detta för att centrala fördelningar mellan statlig och kommunal utbildningsorganisation skall undvikas. Med den regionala högskoleorganisationen som ett instrument för bl. a. samordning mellan statlig och kommunal utbildning finns det enligt min mening inte skäl för en sådan begränsning. Lokal eller individuell utbildningslinje samt enstaka kurs bör sålunda kunna anordnas även inom kommunal utbildningsorganisation. Resurser bör då anvisas av regionstyrelsen till vederbörande kommun eller landstingskommun, varvid en utgångspunkt bör vara de statsbidragsregler som gäller beträffande närmast motsvarande allmänna utbildningslinje.

Jag skall i detta sammanhang ta upp ytterligare ett par frågor som rör planerings- och budgeteringsprocessen i den föreslagna högskoleorganisationen.

Vad beträffar årliga anslagsframställningar har universitetsområdet f. n. den mest komplicerade ordningen inom högskoleväsendet. Arbetet påbörjas här redan under hösten. Sedan institutionerna i januari avgett

förslag och utbildningsnämnderna yttrat sig över dessa avger fakulteter/sektioner förslag till UKÄ senast den 1 mars. Konsistoriet yttrar sig därefter, omkring tre veckor senare, till UKÄ över fakulteternas/sektionernas förslag. Inom UKÄ behandlas anslagsframställningarna i fakultetsberedningarna under våren och slutbehandlas normalt av verksstyrelsen i juni för att — enligt den för statsförvaltningen generellt gällande ordningen — ges in till utbildningsdepartementet före den 1 september. Det finns anledning att granska denna procedur mot bakgrund av mina förslag om den institutionella organisationen av högskolan.

Det i det föregående föreslagna systemet för totaldimensionering av den grundläggande utbildningen bör underlätta en långsiktig planering. Samtidigt ökar emellertid med ett ändamålsinriktat anslagssystem kraven på samordning från enhetsstyrelsernas sida, bl. a. när det gäller konkreta förslag om tjänster m. m. som är gemensamma för grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning.

Jag bedömer det mot denna bakgrund som rimligt att i den nya organisationen de lokala myndigheterna skall ha i stort sett samma tidsutrymme till förfogande för arbete med årliga anslagsframställningar som man f. n. har vid bl. a. universiteten. Detta innebär att enhetsstyrelserna bör avge sina förslag — eller, i fråga om forskning och forskarutbildning, sina yttranden över fakulteternas/sektionernas förslag — omkring den 15 mars, dvs. ungefär två månader efter det att innehållet i budgetpropositionen för det närmast följande budgetåret blivit känt.

Enligt mina förslag i det föregående skall regionstyrelserna yttra sig över enhetsstyrelsernas m. fl. anslagsframställningar. Regionstyrelsernas yttranden skall innefatta samlade bedömningar och prioriteringar rörande utbyggnaden och utvecklingen av regionens grundläggande högskoleutbildning. Jag vill i sammanhanget peka på att detta förutsätter att också de kommunala styrelserna för högskoleutbildning inom nyss angiven tid redovisar planeringsunderlag beträffande utveckling av vederbörande kommuns utbud av högskoleutbildning och av kapaciteten för denna utbildning. Med den angivna utgångspunkten måste regionstyrelsernas bedömningar göras inom den tidsram som f. n. står till förfogande för arbetet med anslagsframställningar på verksnivå. Även om de regionala bedömningarna i vissa avseenden underlättar arbetet för de centrala myndigheterna, är det enligt min mening inte rimligt att dessas arbete med anslagsframställningar skall påbörjas först då regionstyrelsernas yttranden föreligger. Jag anser därför att de lokala styrelsernas anslagsframställningar (motsv.) bör avges direkt till central myndighet men samtidigt i avskrift tillställas vederbörande regionstyrelse. Arbetet på verksnivå kan då inledas ungefär enligt nuvarande ordning för att sedan så snart som möjligt tillföras också bedömningarna i regionstyrelsernas yttranden. Om de sistnämnda kommer in om-

kring den 1 maj, bör det vara möjligt att i UHÄ:s styrelse slutbehandla anslagsframställningarna före sommaren.

En ändamålsinriktning av anslagssystemet i förening med en ordning som innebär att lärarkrafter och andra slag av resurser tas i anspråk för ändamål som skall bekostas från skilda anslag i riksstaten ställer, som U 68 framhållit, nya krav på högskoleenheternas interna planering och budgetering. På ett helt annat sätt än t. ex. det nuvarande konsistoriet måste i den föreslagna organisationen enhetsstyrelsen ha ett sammanhållande ekonomiskt ansvar. En viktig uppgift för styrelsen blir att garantera — inte minst de för forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning gemensamma — institutionerna kontinuitet och stabilitet i resurshänseende.

Enhetsstyrelsen måste sålunda se till att medel från de olika ändamålsinriktade anslagen avsätts så att på kort sikt fasta kostnader täcks. De bedömningar styrelsen gör vad gäller behovet av medel för resurser av detta slag ger utgångspunkterna för planeringen av den "rörliga" delen av resurserna. I denna planering utgår jag från att linjenämnder, fakultets/sektionsnämnder och institutioner, envar inom sitt område, skall medverka på i princip samma sätt som beträffande anslagsframställningar och därigenom ge enhetsstyrelsen underlag för att fastställa en totalbudget.

8.7 Tjänsteorganisatoriska frågor m. m.

Med utgångspunkt i nuvarande förhållanden räknar U 68 med tre slag av lärartjänster, nämligen tjänster avsedda företrädesvis för forskning och forskarutbildning, företrädesvis för grundläggande utbildning och helt för grundläggande utbildning. Många skillnader finns i dag mellan tjänster av principiellt likartat slag. De förenklingar och förenhetliganden av tjänsteorganisationen som kan bli aktuella får enligt U 68 genomföras successivt i samband med och efter en reformering av den institutionella organisationen. På sikt bör man söka uppnå en ordning med färre slag av lärartjänster och en så långt möjligt enhetlig utformning av bestämmelserna för varje slag av tjänst.

Jag delar U 68:s bedömning att en enhetlig syn på högskoleutbildningen bör återspeglas i en utjämning av sådana skillnader mellan lärartjänster av i princip likartat slag som inte är sakligt motiverade med hänsyn till skilda behov inom olika utbildningar. Allmänt bör också beaktas värdet av att förenkla tjänsteorganisationen för att främja smidighet i utnyttjandet av de samlade resurserna.

Det blir i första hand aktuellt att ta upp frågor om förändringar i tjänsteorganisationen i sådana fall där befintliga enheter, som omfattar tjänster av likartat slag, förs samman. Beträffande den statliga högskoleorganisationen har jag i det föregående för utbyggnadsorternas del ta-

git ställning för vissa sådana sammanläggningar. Det är emellertid nödvändigt att se de tjänsteorganisatoriska frågorna i ett riksperspektiv så att lärartjänster av ett och samma slag kommer att behandlas lika över hela landet. Av detta skäl bör regeringen enligt min mening avvakta organisationskommittéernas förslag om indelningen i högskoleenheter på de nuvarande universitetsorterna, innan förändringar i lärartjänstorganisationen aktualiseras. Oavsett sådana förändringar bör ett effektivt utnyttjande av de samlade lärarresurserna i den nya organisationen underlättas bl. a. genom att tjänst vid statlig högskoleenhet regelmässigt skall kunna vara förenad med tjänstgöring även vid annan sådan enhet, i första hand inom vederbörande högskoleregion. Skyldighet att tjänstgöra vid annan enhet bör dock föreligga endast då underlag för tjänstgöring saknas vid den enhet där tjänsten är placerad.

Jag vill i sammanhanget erinra om att forskarutbildningsutredningen enligt sina direktiv har att utreda bl. a. frågan om forskarkarriärens utformning.

I fråga om den kommunala högskoleutbildningen utgår jag liksom U 68 från att det i stor utsträckning kommer att bli fråga om att anlita lärare inom gymnasieskolan. Möjligheter bör emellertid öppnas för att låta också lärare vid statlig högskoleenhet eller motsvarande fullgöra del av sin tjänstgöringsskyldighet i kommunal högskoleutbildning.

U 68:s förslag i sig ger inte anledning att ta upp frågor om behörighetskrav och befordringsgrunder för olika slag av lärartjänster. Utredningen om professorstillsättning har emellertid behandlat dessa frågor beträffande professorstjänster m. m. inom UKÄ-området och vid jordbrukets högskolor. UKÄ har i en promemoria tagit upp motsvarande frågor beträffande universitetslektorat. Jag finner det naturligt att ta upp vissa förslag i detta sammanhang. Vad jag anför om professorstjänster gäller härvid inte tjänster vid högskolorna på kulturområdet.

Utredningen om professorstillsättning föreslår bl. a. att befordringsgrunden vid tillsättning av tjänst som professor eller biträdande professor skall vara graden av sådan vetenskaplig och pedagogisk skicklighet som är av betydelse med hänsyn till tjänstens ämnesinnehåll och beskaffenhet i övrigt. Särskild vikt skall enligt förslaget fästas vid vetenskaplig skicklighet, som visats genom egen forskning samt planering eller ledning av forskning, samt härutöver vid pedagogisk skicklighet, som visats genom forskarhandledning, vetenskaplig undervisning eller utarbetande av läromedel för sådan undervisning. Utredningens förslag har i huvudsak tillstyrkts av remissinstanserna. Också jag finner det väl avvägt med hänsyn till att professorstjänsterna i första hand är avsedda för forskning och forskarutbildning. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att meddela bestämmelser om befordringsgrund beträffande professorstjänster m. m. av den angivna innebörden. Dessa bestämmelser bör träda i kraft samtidigt som förändringar i tillsättningsförfarandet genomförs på grundval av utredningens förslag.

UKÄ:s förslag om befordringsgrund för tjänst som universitetslektor innefattar samma grundläggande bestämmelse om vetenskaplig och pedagogisk skicklighet som det nyssnämnda utredningsförslaget beträffande professorstjänster. UKÄ förordar emellertid i fråga om universitetslektorstjänster att särskild vikt skall fästas vid pedagogisk skicklighet i vid mening. Remissopinionen är delad. Många remissinstanser förordar att vetenskaplig och pedagogisk skicklighet skall tillmätas lika vikt som befordringsgrunder.

För egen del vill jag, i linje med intentionerna bakom universitetslektorstjänsternas tillkomst (jfr prop. 1958: 104, SU 1958: B 48, rskr 1958: B 76), framhålla att dessa tjänster företrädesvis är avsedda för grundläggande utbildning. Att enligt min mening universitetslektorer m. fl. bör få förbättrade möjligheter att deltaga i forskarutbildning och forskning rubbar inte denna utgångspunkt. Viss vetenskaplig kompetens bör liksom hittills krävas för behörighet till universitetslektorat (motsv.). Vetenskaplig skicklighet bör beaktas också som befordringsgrund. Jag vill emellertid slå fast att pedagogisk skicklighet, visad genom förmåga att undervisa, planering och ledning av undervisning samt utarbetande av läromedel, bör vara den tyngst vägande befordringsgrunden vid tillsättning av universitetslektorat. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att meddela bestämmelser av denna innebörd. Också dessa bör träda i kraft i samband med de nya regler för tillsättningsförfarandet som jag kommer att föreslå i det följande.

U 68 tar vidare upp frågor om sådana ledningsfunktioner inom de statliga högskoleenheterna som är kopplade till vetenskapliga och pedagogiska uppgifter eller förutsätter vetenskapliga och pedagogiska kvalifikationer, dvs. bl. a. rektorstjänster. Beträffande tjänster av detta slag gäller, som jag ser det, i princip detsamma som jag i det föregående anfört beträffande lärartjänster. Organisatoriska frågor om rektorstjänster m. m. bör sålunda behandlas i samband med frågor om indelningen i högskoleenheter på universitetsorterna.

Jag går nu över till frågor om former för tillsättning av lärartjänster.

U 68 påpekar att den nivå, på vilken även tjänster av mycket likartat slag tillsätts, f. n. varierar inom högskoleväsendet. Exempelvis tillsätts ordinarie universitetslektorstjänster av regeringen, medan ordinarie lektorat vid lärarhögskolorna, även sådana med i princip samma kompetenskrav m. m. som universitetslektorstjänster, tillsätts av SÖ. U 68 uttalar sympati för en ökad lokal tillsättning av lärartjänster, bl. a. i anslutning till vad som är vanligt i andra länder. Utredningen anser det under alla förhållanden nödvändigt att i samband med en reformering av högskoleorganisationen olika slag av lektorstjänster kommer att tillsättas i samma ordning. Att återföra tillsättningen av lektorstjänster vid de nuvarande lärarhögskolorna till regeringen bedömer utredningen inte som realistiskt. U 68 förordar därför att samtliga ordinarie eller extra ordina-

rie lektorstjänster vid högskolor inom utbildningsdepartementets område skall tillsättas av UHÄ. De remissinstanser inom universitetsområdet som yttrar sig i frågan tar i regel avstånd från förslaget att flytta tillsättningen av bl. a. universitetslektorstjänster från regeringen till UHÄ.

För egen del har jag förståelse för det principiella önskemålet att de högsta företrädesvis för grundläggande utbildning avsedda tjänsterna, universitetslektorat och motsvarande, skall tillsättas på samma nivå som de högsta företrädesvis för forskning och forskarutbildning avsedda tjänsterna, professors- och biträdande professorstjänster. Någon förändring av tillsättningsinstans för sistnämnda tjänster, vilka nu tillsätts av regeringen, är emellertid enligt min bedömning f. n. inte aktuell. En enhetlig ordning för hela gruppen lektorstjänster är samtidigt nödvändig. Att återföra beslutanderätt i en viss grupp av ärenden till en högre nivå i organisationen finner jag oförenligt med grundtankarna i en reform, vilken som ett huvudsyfte har att decentralisera ansvar och befogenheter. Jag biträder mot denna bakgrund U 68:s förslag att ordinarie och extra ordinarie lektorstjänster av olika slag i den nya organisationen inom utbildningsdepartementets område skall tillsättas av UHÄ. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

Utredningen om professorstillsättning har föreslagit att inom den nuvarande organisationen en tjänsteförslagsnämnd skall inrättas inom varje fakultet/sektion eller — i fråga om jordbrukets högskolor — varje högskola för att direkt till regeringen avge förslag till innehavare av tjänster som professor och biträdande professor. Ett huvudsyfte är att förenkla förfarandet genom att inordna de nuvarande sakkunniga i själva förslagsmyndigheten. Nämnden föreslås bestå av fakultetens/sektionens dekanus, vid jordbrukets högskolor vederbörande högskolas rektor, som ordförande, ytterligare en fast ledamot utsedd av fakulteten/sektionen (motsv.) inom densamma, två fasta ledamöter utsedda av vederbörande utbildningsnämnd och väl förtrogna med förhållandena inom forskarutbildning samt tre tillfälliga ledamöter, motsvarande de nuvarande sakkunniga och utsedda av fakulteten/sektionen (motsv.) för varje ärende. Härutöver skall en företrädare för de studerande och högst tre företrädare för de anställda inom fakultetens/sektionens (motsv.) verksamhetsområde få delta i nämndens överläggningar men inte i besluten.

Förslaget om en tjänsteförslagsnämnd har i huvudsak tillstyrkts vid remissbehandlingen. Ett stort antal universitetsinstanser m. fl. anser emellertid att samtliga eller flertalet ledamöter i nämnden — utöver dekanus — skall vara tillfälliga och sålunda utses för varje ärende. Härutöver förordas i vissa yttranden ledamotskap för företrädare för de anställda och de studerande.

Som jag redan nämnt ansluter jag mig till förslaget om tjänsteförslagsnämnder. Jag anser också att sådan nämnds förslag bör gå direkt till regeringen utan att — som f. n. sker inom utbildningsdepartementets om-

råde — passera UKÄ. Den förordade ordningen är enligt min mening väl ägnad att förenkla tillsättningsförfarandet och minska såväl antalet i varje tillsättningsärende engagerade personer som tidsåtgången och bör genomföras redan inom ramen för den nuvarande organisationen av berörda läroanstalter.

När det gäller tjänsteförslagnämndens sammansättning anser jag förslaget att inordna de nuvarande sakkunniga i förslagsmyndigheten vara förenat med betydande fördelar. Jag finner också förslaget att de för forskningen och utbildningen ansvariga organen, i nuvarande organisation fakulteten/sektionen (motsv.) och utbildningsnämnden, skall utse två ledamöter vardera vara väl avvägt. Som skäl för att ge dessa fyra ledamöter fast ledamotskap åberopar utredningen i huvudsak att kontinuitet i nämndens arbete bör säkras och riskerna för otillbörliga hänsyn vid sammansättningen av nämnden minskas. Dessa skäl är enligt min mening tungt vägande och jag biträder förslaget också i denna del. Med hänsyn till att jag i det följande kommer att föreslå att tjänsteförslagsnämnden skall tas i anspråk också för ärenden om tillsättning av ordinarie universitetslektorat anser jag att de ledamöter som skall utses av utbildningsnämnden bör utses med beaktande av såväl forskarutbildningens som den grundläggande utbildningens intressen.

Vad så gäller medverkan av studerande och anställda har jag redovisat min principiella syn i det föregående i samband med att jag behandlade institutionsstyrelsernas kompetens. I den förvaltningsdemokratiska utvecklingen inom statsförvaltningen i allmänhet hör tjänstetillsättningsärenden till de grupper av ärenden där personalmedverkan ansetts naturlig. Professorstillsättningsärendenas särart i förhållande till andra tillsättningsärenden kommer enligt min mening i första hand till uttryck i kravet på medverkan av särskilda vetenskapligt sakkunniga. Jag har däremot inte blivit övertygad om att den motiverar en särbehandling också när det gäller förvaltningsdemokratiska inslag och studerandeinflytande i förslagsproceduren. Mot denna bakgrund förordar jag — i överensstämmelse med bl. a. LO:s, TCO:s och SFS:s uppfattning — att en företrädare för de anställda och en företrädare för de studerande inom fakultetens/sektionens (motsv.) verksamhetsområde skall få ledamotskap i tjänsteförslagsnämnden.

Utredningens förslag innebär att tjänsteförslagsnämnden själv skall pröva behovet av skriftliga utlåtanden från de särskilda vetenskapligt sakkunniga ledamöterna som underlag för nämndens arbete. En betydande remissopinion, främst inom unversitetsområdet, anser att — i likhet med vad som i dag gäller — var och en av de tre berörda ledamöterna obligatoriskt skall avge ett skriftligt utlåtande. För egen del finner jag det angeläget att ge förutsättningar för ett smidigt och till det enskilda tillsättningsärendets art anpassat förfarande. Jag delar samtidigt bedömningen att utlåtanden från var och en av de tre särskilda veten-

skapligt sakkunniga ledamöterna i tjänsteförslagsnämnden i många fall torde vara av värde. Mot denna bakgrund anser jag att de berörda ledamöterna skall vara skyldiga att var för sig avge skriftliga utlåtanden, om inte nämnden med hänsyn till föreliggande omständigheter beslutar annat, t. ex. att de tre skall avge ett gemensamt utlåtande.

De förändringar i tillsättningsförfarandet som jag nu diskuterat bör som jag nämnt genomföras inom ramen för den nuvarande organisationen. Förändringarna bör härvid begränsas till att avse sådana tjänster som professor och biträdande professor, vilka f. n. tillsätts efter förslag av fakultet/sektion (motsv.). Det gäller, utom tjänster inom UKÄ-området och vid jordbrukets högskolor, motsvarande tjänster vid större lärarhögskolor och vid gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm.

Om tjänsteförslagsnämnder införs för handläggning av ärenden om tillsättning av professorstjänster, aktualiseras frågan om motsvarande ordning också för andra slag av tjänster som f. n. tillsätts efter förslag av fakultet/sektion. Enligt min mening får denna fråga för flertalet berörda tjänstetyper prövas i de fortsatta övervägandena i tjänsteorganisatoriska frågor. Förslag bör här sålunda tills vidare avges av fakultet/sektion, som har möjlighet att delegera sin beslutanderätt i sådana ärenden till bl. a. fakultets/sektionsnämnd eller utbildningsnämnd.

I fråga om ordinarie universitetslektorat — de högsta för företrädesvis grundläggande utbildning avsedda tjänsterna — anser jag det emellertid, som jag redan antytt, lämpligt att vid de läroanstalter där tjänsteförslagsnämnder införs för handläggning av ärenden om professorstillsättning göra dessa nämnder till lokala förslagsmyndigheter. Det bör dock här vara tillräckligt att ha *en* särskild ledamot för det enskilda ärendet, förtrogen med det aktuella ämnesområdet. Denne ledamot bör normalt hämtas inom vederbörande läroanstalt och med hänsyn till lektorstjänsternas karaktär utses av utbildningsnämnden.

De finns i och för sig samma skäl beträffande universitetslektorat som beträffande professurer att minska antalet nivåer på vilket varje tillsättningsärende regelmässigt skall behandlas. Enligt mitt förslag i det föregående skall samtliga universitetslektorat (motsv.) i den reformerade organisationen tillsättas av UHÄ. Jag finner det därför inte ändamålsenligt att för de närmaste åren göra den förenkling i proceduren som jag föreslagit i fråga om professorstjänster: att låta det lokala förslaget gå direkt till regeringen. Förslag till tillsättning av universitetslektorat inom UKÄ-området bör sålunda, så länge den nuvarande organisationen består, av tjänsteförslagsnämnden avges till UKÄ, som med eget yttrande har att överlämna ärendet till regeringen.

Ett genomförande av mina förslag om reformering av de statliga högskoleenheternas organisation aktualiserar förändringar i den nu föreslagna ordningen för att utse ledamöter i tjänsteförslagsnämnd därigenom, att det inte längre kommer att finnas fakultets/sektionsanknutna

organ med ansvar för grundläggande utbildning. Formerna för att utse de ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som i nuvarande organisation skall utses av fakultets/sektions (motsv.) utbildningsnämnd måste sålunda ändras.

När det gäller tillsättning av professorstjänster är det enligt min mening naturligt att i den framtida organisationen en av de berörda två ledamöterna utses av den nämnd inom fakulteten/sektionen som kommer att ha ansvaret för forskarutbildningen. Den andre berörde ledamoten bör utses av ett organ med ansvar för grundläggande utbildning. I första hand bör linjenämnd här komma ifråga men om flera linjenämnder skulle vara berörda kan det vara praktiskt att vederbörande utses av enhetsstyrelsen.

I fråga om tillsättning av universitetslektorat aktualiseras i den nya organisationen frågan hur innehavare av sådana och motsvarande tjänster skall utses också vid enhet till vilken inte fakultet/sektion är knuten. Det är enligt min uppfattning principiellt angeläget att tjänster av detta slag tillsätts i samma former vid samtliga enheter. Jag erinrar om att jag i det föregående förordat att samtliga ordinarie universitetslektorer (motsv.) skall vara anknutna till fakultet/sektion.

Vid enheter med permanent forsknings- och forskarutbildningsorganisation bör enligt min mening även fortsättningsvis en och samma tjänsteförslagsnämnd — med delvis olika sammansättning— handha såväl professorstillsättnings- som berörda lektorstillsättningsärenden inom fakultet/sektion. Vid handläggningen av frågor om tillsättning av universitetslektor (motsv.) bör i denna nämnd ingå fyra fasta ledmöter. Dessa bör vara desamma som enligt mitt förslag i det föregående skall ingå i nämnden när det gäller professorstillsättningsärenden. Vidare bör ingå tre ledamöter som utses av organ med ansvar för grundläggande utbildning. Dessa kommer att motsvara de tre ledamöter som, enligt vad jag nyss förordat, i den nuvarande organisationen inom universitetsområdet skall utses av utbildningsnämnd. Med hänsyn till den större spännvidden i tjänsteförslagsnämndens ansvarsområde i den nya organisationen — där en och samma nämnd kan ha att behandla tjänster knutna till i dag skilda slag av läroanstalter — bör dessa tre ledamöter enlig min mening utses för varje ärende på sätt enhetsstyrelsen bestämmer. Beroende på vederbörande tjänsts karaktär kan det härvid bli aktuellt att låta antingen linjenämnd eller institution medverka i utseendet.

Vid enheter utan permanent forsknings- och forskarutbildningsorganisation bör enligt min mening en tjänsteförslagsnämnd inrättas för varje fakultets/sektionsområde inom vilket det finns ordinarie universitetslektorat eller motsvarande tjänst vid enheten. Denna nämnd bör vara sammansatt enligt samma principer som jag nyss förordat för tjänsteförslagsnämnd inom enhet till vilken fakultet/sektion är knuten. I nämn-

den bör sålunda ingå fyra fasta ledamöter: dels två av vederbörande fakultets/sektionskollegium utsedda, dels en företrädare för de studerande och en för de anställda vid enheten. De två förstnämnda bör enligt min mening vara samma personer som ingår i motsvarande tjänsteförslagsnämnd vid den enhet i högskoleregionen till vilken fakultet/sektion är knuten. Härutöver bör ingå tre ledamöter som — på sätt jag nyss förordat — utses för varje ärende av organ med ansvar för grundläggande utbildning på sätt enhetsstyrelsen bestämmer.

Det ankommer på regeringen att meddela bestämmelser om tjänsteförslagsnämnds sammansättning och arbetsformer och i övrigt om förfarandet vid tillsättning av lärartjänster inom högskolan.

Jag går nu över till att behandla vissa frågor om lärares tjänstgöring.

U 68 förordar en ökad frihet att ta i anspråk innehavare av olika slag av lärartjänster för olika verksamheter inom högskolan, bl. a. i syfte att underlätta kontakterna mellan forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning. Universitetslektors möjlighet att fullgöra tjänstgöring i forskarutbildning bör enligt utredningen vidgas till att också gälla handledning. Även andra slags lärare med motsvarande kompetens bör få samma möjlighet. Enligt U 68:s mening bör man bl. a. i forskningsanknytningssyfte organisera tjänstgöringsbyten mellan olika lärare såväl inom en och samma läroanstalt med fasta forskningsresurser som mellan sådana läroanstalter och andra. För en lärare vars tjänstgöringsskyldighet inte omfattar forskning skall enligt utredningen undervisningen kunna koncentreras i tiden så att sammanhängande perioder för forskning möjliggörs.

Remissinstanserna anser i regel, i den mån de yttrat sig i frågan, att de av U 68 föreslagna anordningarna är otillräckliga för att de avsedda syftena skall nås.

U 68-beredningen har anslutit sig till U 68:s förslag beträffande möjligheter för universitetslektor (motsv.) att tjänstgöra i forskarutbildning och beträffande byten av tjänstgöring och av lärare. Beredningen har härutöver förordat att universitetslektor (motsv.) skall ha möjlighet att fullgöra viss del av sin tjänstgöring i forskning. Som jag förut redovisat har beredningen också föreslagit att särskilda medel skall ställas till regionstyrelsernas förfogande för forskningsprojekt, företrädesvis med regional anknytning, vid högskoleenheter utan fast forskningsorganisation.

Som redan framgått anser jag de av U 68-beredningen föreslagna anordningarna i syfte att vidga samspelet mellan forskning/forskarutbildning och grundläggande utbildning inom högskolan värdefulla. Jag har i det föregående tillstyrkt beredningens förslag att särskilda medel för regionala forskningsändamål skall ställas till regionstyrelsernas förfogande. När det gäller frågan om universitetslektors (motsv.) tjänstgöring i forskning/forskarutbildning vill jag anföra följande.

Som jag redan konstaterat är universitetslektorstjänsterna enligt statsmakternas beslut företrädesvis avsedda för grundläggande utbildning. Frågan om forskarkarriärens utformning skall behandlas av forskarutbildningsutredningen.

Mot denna bakgrund är jag inte beredd att biträda de förslag som förts fram bl. a. i vissa remissyttranden om att universitetslektor (motsv.) skulle åläggas att bedriva forskning inom ramen för sin tjänstgöring. Med hänsyn till bl. a. att tyngre och mera speciella forskningsresurser enligt min mening måste koncentreras är jag heller inte beredd att förorda att universitetslektor (motsv.) skall ges rättighet att tjänstgöra i forskning. Det är emellertid enligt min mening samtidigt viktigt att undanröja de hinder som f. n. finns för universitetslektorer och innehavare av andra lärartjänster, för vilka doktorsexamen (motsv.) utgör behörighetskrav, att deltaga också i forskning och forskarutbildning. Jag ansluter mig sålunda till U 68-beredningens förslag att berörda lärare inom ramen för tillgängliga resurser skall kunna få tillfälle att deltaga i forskning/forskarutbildning. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att meddela bestämmelser av denna innebörd. Det bör i sammanhanget erinras om att vissa lärartjänster av berörda slag vid nuvarande lärarhögskolor är förenade med åliggande att medverka i forskning.

När det gäller högskoleenheter med fast forskningsorganisation bör enligt min mening frågan om universitetslektorers m. fl. medverkan i forskning/forskarutbildning ses som en fråga om hur enhetens — och berörda institutioners — samlade lärarresurser utnyttjas. Inom ramen för de medel som står till förfogande under anslagen till å ena sidan forskning och forskarutbildning, å andra sidan grundläggande utbildning bör det sålunda ankomma på högskoleenhetens styrelse att, efter förslag från bl. a. institutionerna, besluta om fördelningen av enskilda lärares tjänstgöring.

När det gäller möjligheter för universitetslektorer (motsv.) vid högskolenheter utan fast forskningsorganisation att deltaga i forskning och forskarutbildning vill jag anknyta till förslaget om att särskilda medel för forskning skall ställas till regionstyrelsernas förfogande. Enligt min mening bör universitetslektor (motsv.) vid högskolenhet av nämnda slag kunna få partiell tjänstebefrielse för att på heltid eller deltid deltaga i forskning och forskarutbildning, antingen i projekt som förlagts till den egna enheten eller i verksamhet som är knuten till enhet med fast forskningsorganisation. Kostnaderna för sådan partiell tjänstebefrielse bör bestridas av de medel för detta ändamål som står till vederbörande regionstyrelses förfogande och skall fördelas efter förslag från fakultets/sektionsnämnder.

8.8 Former för att utse ledamöter i högskolans styrelser och nämnder m. m.

I det föregående har jag lagt fram förslag om beslutande och beredande organ på olika nivåer inom högskoleväsendet. Jag skall nu samlat behandla frågan hur ledamöter i dessa organ skall utses. När det gäller konsthögskolan erinrar jag om vad jag förut anfört om att frågor om formerna för ledning av denna högskola får tas upp i de förhandlingar om huvudmannaskapet som jag förordat.

Vad gäller *enhetsstyrelserna* begränsar jag mig i enlighet med vad jag anfört i det föregående till styrelserna för statliga högskoleenheter inom utbildningsdepartementets område.

Enligt U 68-beredningens förslag skall de ledamöter i enhetsstyrelser som skall företräda allmänna intressen utses förslagsvis till hälften av berörda landstings- och primärkommuner och till hälften av regeringen. Internt rekryterade ledamöter i styrelserna skall enligt förslaget utses av berörda grupper i former som bör kunna variera från enhet till enhet, bl. a. med hänsyn till nu rådande förhållanden t. ex. inom ramen för försöksverksamheten med nya samarbetsformer. Även i fråga om ordningen för att utse rektor skall, anser beredningen, variationer kunna förekomma.

Jag vill först erinra om att statliga myndigheters styrelser i allmänhet utses av regeringen. En sådan ordning gäller också beträffande styrelser där vissa ledamöter enligt myndighetens instruktion utses som företrädare för vissa grupper eller intressen inom eller med anknytning till myndighetens ansvarsområde liksom i fråga om personalrepresentanter enligt kungörelsen (1974: 224) om personalföreträdare i statlig myndighets styrelse m. m. Här liksom i andra liknande fall görs självfallet personvalet i realiteten av de berörda organisationerna, vilka avger namnförslag till regeringen.

Inom högskoleväsendet tillämpas det angivna sättet att utse styrelseledamöter f. n. för vissa statliga högskolor. Inom ramen för försöksverksamheten med nya samarbetsformer utser sålunda regeringen efter förslag av berörda grupper eller organisationer företrädare för de anställda och de studerande i vissa styrelser för högskolor. Även rektor utses vid dessa högskolor av regeringen efter förslag av vederbörande styrelse. Inom universitetsområdet å andra sidan, där styrelsen helt består av personer verksamma vid läroanstalten, utses samtliga styrelseledamöter — utom i förekommande fall förvaltningschefen — direkt av organ eller grupper inom läroanstalten eller av organisationer som företräder berörda grupper. Rektor utses här i särskild ordning genom en elektorsförsamling (jfr prop. 1973: 1 bil. 10, s. 325).

Vad först beträffar den del av högskoleenheternas styrelser som skall rekryteras inom enheterna vill jag erinra om vad jag anfört i det före-

gående om den traditionella ordningen inom universitetsområdet och om den utveckling av inflytandet för anställda och studerande som inom ramen för 1964 års universitetsorganisation kommit till stånd genom försöksverksamheten med nya samarbetsformer. Jag förordar mot bakgrund av dessa förhållanden liksom U 68-beredningen att enhetsstyrelsens ledamöter i denna del — utom rektor och förvaltningschef — skall utses direkt eller indirekt av dem som är verksamma vid enheten.

Där inte särskilda skäl talar emot det, bör enligt min mening formerna för personalinflytande inom statsförvaltningen i övrigt vara en utgångspunkt för valet av former för att utse företrädare för de anställda också inom högskolan. Personalorganisationernas medverkan är, som jag nyss berört, given när det gäller att utse företrädare för de anställda i statliga myndigheters styrelser i allmänhet. I försöksverksamheten med nya samarbetsformer inom UKÄ-området utses också f. n. företrädare för de anställda i konsistorium av personalorganisationerna. För egen del ser jag en sådan medverkan av organisationerna — eventuellt genom deras lokalavdelningar — som naturlig även när det gäller att utse ledamöter i de blivande enhetsstyrelserna. Jag vill dock inte utesluta att vid mindre högskoleenheter företrädare för de anställda skall kunna utses direkt av de berörda genom val anordnade i enhetens regi. Dessa frågor — liksom över huvud frågan om en fördelning av platser i enhetsstyrelsen på skilda kategorier anställda — bör enligt min mening övervägas närmare för varje enhet inom ramen för organisationskommittéernas arbete. Grundläggande bestämmelser i ämnet bör därefter meddelas av regeringen i samband med att enhetsstyrelsernas sammansättning fastställs.

Inom universitetsområdet är f. n. en styrelserepresentation för läroanstaltens olika utbildnings- och forskningsområden garanterad genom att bl. a. fakulteternas dekaner ingår i konsistoriet. I elektorsförsamlingen för val av rektor och prorektor utses vidare 1/3 av ledamöterna av fakulteterna gemensamt, dvs. av de ordinarie lärarna. Enligt min mening finns det skäl att också i fortsättningen — vid sidan av den nyss berörda representationen för enhetens anställda — i enhetsstyrelsen ha representation för skilda delar av enhetens verksamhet genom de lärargrupper som bär ett huvudansvar för utbildningen och forskningen. Med hänsyn till vad jag i det föregående anfört om enhetsstyrelsernas storlek kan det dock inte vid mera omfattande enheter bli fråga om en representation i styrelsen för varje fakultetsområde eller varje sektor av den grundläggande utbildningen. Även frågan om formerna för och omfattningen av en styrelserepresentation av detta slag bör för varje enhet övervägas i organisationskommittéernas arbete, varefter grundläggande bestämmelser bör meddelas av regeringen. En utgångspunkt bör enligt min mening vara att så många lärarföreträdare skall utses i den här nämnda ordningen att de tillsammans med de ledamöter som företrä-

der allmänna intressen samt rektor och i förekommande fall förvaltningschef skall utgöra enhetsstyrelsens flertal. I fråga om övriga ledamöter räknar jag med att antalet företrädare för de anställda och antalet företrädare för de studerande skall vara i stort detsamma.

Studeranderepresentationen i bl. a. vissa läroanstalters styrelser är f. n. knuten till studentkårer, till vilka samtliga studerande är obligatoriskt anslutna. Frågan om det obligatoriska medlemskapet i studerandesammanslutningar utreds av den av dåvarande statsrådet Moberg år 1973 tillkallade obligatoriekommittén (direktiv se 1974 års riksdagsberättelse, U 50). Kommittén har bl. a. att utforma en alternativ ordning för att utse studeranderepresentanter i olika organ inom läroanstalterna, vilken inte bygger på förekomsten av obligatoriska studentkårer. Om kommittén kommer fram till att ett obligatoriskt medlemskap bör bevaras, har den att lägga fram förslag om utformningen av detta med hänsyn till bl. a. de förändringar i högskoleorganisationen som kan komma till stånd på grundval av U 68:s förslag.

Mitt ställningstagande till principerna för att utse ledamöter i högskoleenheternas styrelser innebär att studeranderepresentanter skall utses antingen direkt av de studerande eller av organ eller sammanslutningar som företräder dem. Enligt min mening bör ställning till de närmare formerna för att utse studeranderepresentanter tas då obligatoriekommitténs förslag föreligger och remissbehandlats. Jag räknar med att det skall vara möjligt för regeringen att under år 1976 lägga fram proposition i dessa frågor för riksdagen.

Vid de statliga läroanstalterna för högskoleutbildning utses *rektor* f. n. antingen genom lokala val eller av regeringen, i vissa fall efter lokalt förslag. Principiella skäl talar för att skillnaderna i detta avseende mellan olika läroanstalter utjämnas. Varje statlig högskoleenhet skall enligt mina förslag i det föregående vara en självständig myndighet med — delvis väsentligt — större befogenheter än dagens läroanstalter. Rektor skall normalt vara enhetsstyrelsens ordförande och — i förekommande fall tillsammans med förvaltningschefen — svara för den verkställande ledningen av enhetens verksamhet. Jag anser det med hänsyn härtill rimligt att rektor vid samtliga enheter utses av regeringen. Det är samtidigt viktigt att de vid enheten verksamma får ett reglerat inflytande i fråga om att föreslå rektor. Denne bör därför alltid utses efter lokalt förslag. Vid större enheter bör sådant förslag kunna avges av en särskild församling sammansatt enligt de f. n. inom UKÄ-området tillämpade principerna, dvs. av ledamöter utsedda av dels de ordinarie lärarna, dels personalorganisationerna, dels de studerande. Vid övriga enheter bör enhetsstyrelsen kunna avge förslag. Organisationskommittéerna bör för varje enhet överväga och föreslå vilken ordning som bör tillämpas för att avge förslag till rektor. Det ankommer på regeringen att meddela bestämmelser i frågan.

Vad sedan beträffar den del av enhetsstyrelserna som skall företräda allmänna intressen finns delvis olika motiv för denna representation. Såväl en mera allmän anknytning till samhälls- och yrkeslivet som en anknytning till samhälls- och arbetslivet på orten eller i regionen kan vara motiverad. Normalt torde det finnas motiv för en representation för allmänintressena av båda de antydda slagen, även om proportionerna kan variera. I det förra fallet utses lämpligen ledamöter av regeringen. I det senare fallet kan — som U 68-beredningen föreslagit — ledamöter utses av berörda primär- eller landstingskommuner. En sådan ordning kan emellertid rent praktiskt erbjuda svårigheter. En väg kan i stället vara att låta vederbörande länsstyrelse, där såväl primär- som landstingskommunala intressen är företrädda, utse de ifrågavarande ledamöterna. Enligt min mening bör om möjligt samma principiella lösning väljas som för att utse motsvarande ledamöter i regionstyrelserna. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

I fråga om *linjenämnderna* innebär U 68-beredningens förslag att de ledamöter som hämtas från yrkeslivet eller från annan utbildning — sedan förslag inhämtats från berörda organisationer, myndigheter etc. — skall utses av enhetsstyrelsen i fråga om nämnd som helt hör till en och samma enhet och av regionstyrelsen i fråga om nämnd som är gemensam för flera läroanstalter. Jag finner denna ordning ändamålsenlig.

Beträffande företrädare för lärare och studerande i linjenämnd förordar U 68-beredningen att dessa skall utses av organ eller grupper inom högskolan på sätt vederbörande styrelse bestämmer för varje nämnd. Beredningen anför också att det finns skäl för att ordförande utses särskilt av styrelsen.

För egen del ansluter jag mig till U 68-beredningens uppfattning att den myndighet som fastställer en linjenämnds sammansättning också skall besluta hur lärar- och studerandeledamöter i nämnden skall utses. En sådan ordning är nödvändig med hänsyn till variationerna mellan olika enheter och områden. I sammanhanget bör bl. a. erfarenheterna från försöksverksamheten med nya samarbetsformer beaktas. Statsmakterna bör endast ange olika möjligheter att utse berörda ledamöter. Enligt mina förslag i det föregående ankommer beslut i dessa frågor lokalt på statlig enhetsstyrelse, primärkommunal skolstyrelse eller landstingskommunal utbildningsnämnd, allt i fråga om linjenämnd som helt ligger inom vederbörande organs ansvarsområde. Beträffande linjenämnd som är gemensam för två eller flera läroanstalter blir det en uppgift för regionstyrelsen att meddela föreskrifter om sammansättning m. m.

Jag gör den allmänna bedömningen att formerna för att utse de ledamöter i linjenämnd som hämtas inom högskolan bör anpassas till nämndernas karaktär av expertorgan snarare än organ för intresserepresentation.

F. n. utses lärarledamöter i utbildningsnämnd inom statlig läroanstalt

av fakultet/sektion, lärarråd eller motsvarande församling av ordinarie lärare. Inom ramen för försöksverksamheten med nya samarbetsformer utses härutöver vissa ledamöter — i princip företrädare för icke ordinarie lärare och assistenter/amanuenser — av personalorganisationerna. Med hänsyn till vad jag nyss anfört om linjenämndernas karaktär bör enligt min mening lärarledamöter i linjenämnd i första hand utses av de lärare som är verksamma inom eller har särskild anknytning till nämndens ansvarsområde. I detta sammanhang bör assistenter/amanuenser som undervisar eller på annat sätt medverkar i grundläggande utbildning jämställas med lärare. Formerna för att utse lärarledamöter, t. ex. frågan om en fördelning av platser i linjenämnd på olika lärarkategorier, bör fastställas av enhetsstyrelsen (motsv.). Som U 68-beredningen framhållit kan det i vissa fall också vara ändamålsenligt att säkra en anknytning till forskningens och forskarutbildningens planering genom att låta organ inom fakultet/sektion utse någon eller ett par ledamöter i linjenämnd. Vid sidan av en lärarrepresentation i här angivna former bör vidare en representation genom personalorganisationerna kunna förekomma. Bl. a. bör i förekommande fall företrädare för teknisk och administrativ personal i linjenämnd utses av berörda personalorganisationer — i enlighet med vad som f. n. tillämpas i försöksverksamheten med nya samarbetsformer.

När det gäller formen för att utse studerandeledamöter i linjenämnd gäller i princip vad jag i det föregående anfört beträffande företrädare för de studerande i enhetsstyrelse. Ställning i dessa frågor bör alltså tas först på grundval av obligatoriekommitténs förslag.

Jag delar U 68-beredningens bedömning att det kan vara lämpligt att ordförande i linjenämnd utses av den styrelse som inrättar nämnden, detta bl. a. för att garantier skall finnas för att någon ledamot verkligen åtar sig ordförandeskapet. Övergångsvis bör vidare nuvarande innehavare av rektorstjänster m. m. vid vissa högskolor lämpligen fungera som ordförande i linjenämnd. Enligt min mening bör därför enhetsstyrelsen (motsv.) eller, i fråga om för flera läroanstalter gemensam linjenämnd, regionstyrelsen kunna utse ordförande eller särskilt föreskriva hur ordförande skall utses.

Vad jag här anfört bör i princip också äga tillämpning på *utbildningsnämnd*. Praktiska skäl kan dock motivera att då flera läroanstalter berörs även inom högskolan hämtade ledamöter i utbildningsnämnd, som ju enligt mitt förslag skall vara ett enbart rådgivande och initierande organ, formellt utses av regionstyrelsen. Enligt min mening bör vidare alltid regionstyrelsen eller efter dess bemyndigande enhetsstyrelse utse ordförande i utbildningsnämnd.

När det gäller *institutionsstyrelser* har inom ramen för försöksverksamheten med nya samarbetsformer allmänt tillämpats en ordning med val i läroanstaltens regi. En sådan ordning är enligt min mening naturlig

när det gäller arbetsplatser av den vanligen relativt begränsade omfattning som institutionerna utgör. Jag förordar sålunda i enlighet med U 68:s och U 68-beredningens förslag att institutionsstyrelsens ledamöter — utom prefekten — skall utses genom val av berörda grupper. Det bör ankomma på enhetsstyrelsen eller, i fråga om för flera enheter gemensam institution, regionstyrelsen att i samband med att varje institutionsstyrelses sammansättning fastställs meddela föreskrifter om indelningen i valkorporationer.

Prefekt bör enligt min mening utses inom vederbörande institution av enhetsstyrelsen — som f. n. sker inom UKÄ-området och som U 68 och U 68-beredningen föreslagit — eller på sätt enhetsstyrelsen bestämmer. Något förslagsförfarande bör inte regleras men jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att meddela bestämmelser som ålägger enhetsstyrelsen att, innan prefekt utses, i lämpliga former samråda med olika grupper vid vederbörande institution, t. ex. med de valda styrelseledamöterna.

Frågan hur ledamöter i *fakultets/sektionsnämnder* skall utses går jag inte in på i detta sammanhang, eftersom jag i det föregående förordat ytterligare överväganden om nämndernas sammansättning m. m.

Beträffande *tjänsteförslagsnämnd* inom fakultet/sektion har jag redan behandlat frågan hur huvuddelen av ledamöterna skall utses, nämligen genom olika organ inom läroanstalten. Företrädare för de studerande i tjänsteförslagsnämnd bör i den nuvarande organisationen utses av studentkår och i den nya organisationen i former som knyter an till vad som kommer att gälla i fråga om att utse studerandeföreträdare i andra organ på denna nivå. Företrädaren för de anställda i tjänsteförslagsnämnd bör utses av berörda personalorganisationer.

När det gäller *regionstyrelserna* förordar U 68-beredningen samma ordning för att utse de ledamöter som skall företräda allmänna intressen som i fråga om enhetsstyrelserna, dvs. att förslagsvis hälften av dessa ledamöter skall utses av regeringen och hälften av berörda landstings- och primärkommuner. Ordföranden skall enligt beredningen alltid utses av regeringen.

Jag vill erinra om vad jag anfört i det föregående beträffande sättet att utse företrädare för allmänna intressen i enhetsstyrelserna. Vissa ledamöter i regionstyrelse bör enligt min mening utses av regeringen. Att låta vissa ledamöter utses direkt av landstings- och primärkommuner är, särskilt i de högskoleregioner som omfattar flera län och flera högskoleorter, förenat med stora praktiska svårigheter. En ordning måste enligt min mening eftersträvas som begränsar antalet organ som direkt medverkar i att utse ledamöter. En väg är, som jag antytt i det föregående, att använda länsstyrelserna. Enligt länsberedningens förslag skall dessa bestå av — förutom landshövdingen — fyra ledamöter som företräder primärkommunal erfarenhet, fyra som företräder landstings-

kommunal erfarenhet och fyra som företräder intresseorganisationernas verksamhetsområden. En länsstyrelse sammansatt i enlighet härmed skulle kunna anses företräda de samlade allmänintressena i ett län på ett sådant sätt att den är lämpad att t. ex. utse eller medverka i utseendet av vissa företrädare för allmänintressen i berörd regionstyrelse för högskolan. Enligt min mening bör denna fråga övervägas ytterligare och lämpligen tas upp till prövning i samband med ställningstaganden till länsberedningens förslag. Jag avser att, efter samråd med chefen för kommundepartementet, senare återkomma till regeringen i frågan.

U 68-beredningen förordar vidare att företrädare för lärar- och övriga personalintressen samt studerandeintressen i regionstyrelsen skall utses av regeringen efter förslag av personal- och studerandeorganisationerna. I debatten kring beredningens förslag har från bl. a. studerandehåll hävdats att dessa ledamöter bör utses av de berörda grupperna själva.

Den ordning som jag i det föregående förordat för att utse inom högskolan rekryterade ledamöter i enhetsstyrelserna är enligt min mening motiverad — förutom av traditionerna inom universitetsområdet — av att den enskilda högskoleenheten är en arbetsmiljö för dem som är verksamma i utbildningen och forskningen. I fråga om den regionala styrelsen, där det blir fråga om att företräda ett flertal läroanstalters — statliga och kommunala — personal- och studerandeintressen, finns inte samma praktiska förutsättningar i detta avseende.

Om man även för regionstyrelserna vill låta ledamöter utses direkt av de berörda finns, såvitt jag kan bedöma, två vägar att gå. Antingen bygger man upp en mer eller mindre omfattande apparat enbart för att förrätta val vid enstaka tillfällen eller också förlitar man sig på personal- och studerandeorganisationerna. Den förra lösningen är enligt min mening av praktiska skäl olämplig. När det gäller former för medverkan av personal- och studerandeorganisationerna vill jag erinra om att det i det aktuella fallet är fråga om en ny statlig myndighet som avses fullgöra uppgifter som i dag fullgörs centralt. Jag finner det då i likhet med U 68-beredningen naturligt att anknyta till den ordning som gäller för att utse bl. a. företrädare för arbetstagarintressen i statliga myndigheters styrelser m. m. i allmänhet och också försöksvis för att utse företrädare för bl. a. de studerande i t. ex. UKÄ:s styrelse och fakultetsberedningar. Berörda ledamöter i regionstyrelsen bör sålunda enligt min mening utses av regeringen efter förslag av personal- och studerandeorganisationer.

Vad slutligen beträffar ledamöter i *centrala organ* för högskolan, i första hand UHÄ:s styrelse och planeringsberedningar, bör dessa i enlighet med nuvarande ordning utses av regeringen, till en del efter förslag av personal- och studerandeorganisationerna. Frågan om representation för de anställda inom UHÄ i verkets styrelse har jag tidigare berört. Vissa ledamöter i fakultetsberedningarna inom UKÄ utses f. n. av

regeringen inom ramen för förslag som avgivits av vederbörande fakulteter. De fem planeringsberedningarna inom UHÄ kommer att få delvis betydligt vidare ansvarsområden än närmast motsvarande fakultetsberedningar i dag. En beredning's ledamöter måste tillfredsställande täcka såväl hela ansvarsområdet som de många olika intressen som berörs. Det är mot denna bakgrund enligt min bedömning knappast möjligt att behålla en ordning som innebär ett formaliserat och bindande förslagsförfarande. Däremot bör de lokala och regionala organ inom högskolan som så önskar kunna föreslå ledamöter i planeringsberedningarna.

Mina förslag i det föregående innebär att vissa ledamöter i styrelser och nämnder inom högskolan bör utses av de anställda och de studerande eller av organisationer som företräder dem. Jag skall nu till sist ta upp frågan om de anställda och de studerande bör vara skyldiga att verkligen utse dessa ledamöter eller om de endast bör ha rätt att, om de så önskar, utse ledamöter.

Jag vill då först erinra om att representation för de anställda enligt kungörelsen (1974: 224) om personalföreträdare i statlig myndighets styrelse m. m. är frivillig i den meningen att det ankommer på personalen att genom sina organisationer begära att kungörelsen skall tillämpas för vederbörande myndighet och att viss person skall utses till styrelseledamot. I försöksverksamheten med nya samarbetsformer inom bl. a. UKÄ-området har inte heller någon skyldighet för studerande och anställda att åta sig ledamotskap i olika organ förelegat. Ledamotskapet har setts som en väg bland andra till medinflytande och medansvar, som erbjudits olika grupper.

Enligt min mening bör även fortsättningsvis sådan representation för anställda och studerande i lokala organ inom högskolan, som kommer till stånd genom personalorganisationer och studentkårer eller motsvarande, vara en rättighet för dessa, inte en skyldighet. I den mån organisationer, som erbjuds att tillsammans utse en eller flera ledamöter i organ inom högskolan, inte kan enas, bör det ankomma på myndighet inom högskolan att utse ledamöter bland dem som föreslagits av de enskilda organisationerna. För det fall organisationerna över huvud inte önskar medverka i utseendet av ledamöter bör genom beslutsförhetsreglernas utformning säkras att vederbörande högskoleorgan ändå kan fungera och fatta beslut. Det är samtidigt viktigt att slå fast att den anställde eller studerande, som åtagit sig ledamotskap i en styrelse eller nämnd inom högskolan, i sin egenskap av beslutsfattare i detta organ har samma skyldigheter och ansvar som statliga beslutsfattare i allmänhet.

I vissa organ skall enligt mina förslag ingå anställda inom högskolan även i andra fall än de jag nyss berört. Sålunda bör liksom hittills innehavare av vissa lärartjänster vara ledamöter i fakultets/sektionskolle-

gier. Innehavare av lärartjänster bör också genom berörda lärargrupper kunna utses till ledamöter i skilda lokala organ, bl. a. enhetsstyrelser och linjenämnder. I dessa fall är det inte fråga om en representation för de anställda i vanlig mening utan om en representation för olika delar av högskolans verksamhet. Berörda lärare får anses skyldiga att i tjänsten åta sig ledamotskap av detta slag.

Någon skyldighet för anställd inom högskolan att åta sig ledamotskap i regionala och centrala organ bör självfallet inte föreligga.

9. Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning

U 68 har i specialbetänkandet (SOU 1973: 12) Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning föreslagit en försöksverksamhet av nämnda slag omfattande sex utbildningslinjer med inriktning mot sex olika industribranscher och lokaliserad till åtta orter. Det sammanlagda antalet utbildningsplatser det första försöksåret skall enligt utredningens förslag vara 330, fördelat på elva grupper om 30 studerande. Ledningen av försöksverksamheten föreslås ankomma på UKÄ. U 68:s förslag om utbildningslinjer och orter framgår av följande sammanställning.

Ort	Linje/r
Borlänge	Stålindustri, verkstadsindustri
Borås	Konfektionsindustri
Eskilstuna	Verkstadsindustri
Göteborg	Verkstadsindustri
Jönköping	Träindustri, verkstadsindustri
Luleå	Stålindustri, verkstadsindustri
Lund/Malmö	Livsmedelsindustri
Markaryd	Pappers- och pappersmasseindustri

Utredningens förslag har fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen.

Delvis parallellt med U 68:s utredningsarbete har NoTH utrett frågan om högre teknisk utbildning i Skellefteå. Kommittén har i ett betänkande våren 1974 föreslagit att dels yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot träindustri och lätt verkstadsindustri, dels en tvåårig träteknisk utbildning byggd på den fyraåriga tekniska linjen i gymnasieskolan skall förläggas till Skellefteå. UKÄ har efter remissbehandling av betänkandet anslutit sig till NoTH:s båda förslag.

Som framgått i det föregående ser jag det som mycket väsentligt att både de som gått igenom mera direkt yrkesinriktade linjer i gymnasieskolan och de som genom yrkesverksamhet skaffat sig motsvarande kun-

skaper och erfarenheter får tillgång till för dem avpassade utbildningsvägar i högskolan. Den av U 68 föreslagna yrkestekniska högskoleutbildningen är avsedd att ge en betydande grupp yrkesverksamma inom framför allt industri- och hantverkssektorerna möjligheter till en vidareutbildning som utgår från deras förutsättningar. Den svarar samtidigt mot dokumenterade behov i arbetslivet. Utredningens arbete och förslag i denna del har omfattats med stort intresse av bl. a. de berörda arbetsmarknadsorganisationerna. Jag anser det angeläget att en försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning kommer till stånd på grundval av U 68:s förslag. Som jag nämnt vid min anmälan av vissa gemensamma frågor rörande högre utbildning och forskning i prop. 1975: 1 (bil. 10 s. 260) förordar jag att en sådan försöksverksamhet inleds höstterminen 1975.

Vid valet av områden för försöksverksamheten har U 68 utgått från att utbildningen bör vara inriktad mot branscher med stort antal yrkesverksamma. Vidare bör enligt utredningen branscher med ett påtagligt utbildningsbehov prioriteras. I likhet med flertalet remissinstanser anser jag dessa kriterier för valet av utbildningslinjer riktiga och ansluter mig också till utredningens prioritering.

Många olika önskemål har förts fram om en breddning av försöksverksamheten för att tillgodose utbildningsbehov inom fler områden än de som berörs av U 68:s förslag. Jag delar emellertid utredningens bedömning att antalet utbildningslinjer måste begränsas om försöksverksamheten skall kunna genomföras och utvärderas under en förhållandevis kort tidsperiod. Försöksverksamheten bör därför enligt min mening omfatta de sex av utredningen föreslagna linjerna.

Liksom de flesta remissinstanser har jag ingen erinran mot U 68:s förslag till uppläggning av utbildningen på de olika försökslinjerna och beträffande utbildningstidens längd. Försöksverksamheten kommer att ge möjlighet till värdefulla erfarenheter från såväl sammanhängande och etappindelade studier som studier enligt s. k. sandwichmodell, där studieperioder om ca två månaders längd varvas med yrkesverksamhet.

I likhet med flertalet remissinstanser delar jag U 68:s uppfattning att innehållet i de yrkestekniska utbildningslinjerna under försöksverksamheten bör bestämmas genom utbildningsplaner som medger stor lokal frihet vid tillämpningen. Det är av stor betydelse att utbildningen anpassas till den aktuella studerandegruppens förutsättningar och behov. De studerande bör inte minst av detta skäl få ett väsentligt inflytande på den närmare utformningen av utbildningens innehåll och organisation.

Syftet med den yrkestekniska högskoleutbildningen är att ge dels relativt breda och allmänna kunskaper om arbetslivet och den aktuella branschen, dels fördjupade yrkeskunskaper så att den som gått igenom utbildningen kan fullgöra mera kvalificerade arbetsuppgifter inom yrkesområdet. Med denna utgångspunkt anser jag att U 68:s förslag till

utbildnings- och kursplaner för de aktuella linjerna är väl avvägda. Jag vill särskilt stryka under vikten av att utbildningen utöver de rent yrkestekniska ämnena inrymmer kurser av mer allmän karaktär, där bl. a. frågor om arbetsmarknad och arbetsmiljö uppmärksammas.

De ämnen som kommer att ingå i den yrkestekniska utbildningen är av varierande karaktär och kräver lärare med olika kvalifikationer. U 68 anser därför att lärare bör rekryteras från annan högskoleutbildning, gymnasieskolan och industrin. Jag ansluter mig till denna bedömning. Om lärare med tjänst vid universitet eller högskola eller vid gymnasieskola anlitas för undervisning på yrkesteknisk utbildningslinje under försöksverksamheten, bör denna undervisning kunna räknas in i vederbörande lärares tjänstgöringsskyldighet. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att meddela bestämmelser härom. Vidare avser jag att föreslå regeringen att ge statens avtalsverk erforderliga förhandlingsuppdrag vad avser lönevillkor m. m. för lärare i yrkesteknisk högskoleutbildning.

Eftersom försöksverksamheten kommer att ha begränsad omfattning anser U 68 att befintliga resurser i form av lokaler och utrustning på berörda orter bör kunna utnyttjas för den aktuella utbildningen. Jag delar utredningens bedömning i denna fråga och utgår från att särskilda kostnader för lokaler och utrustning skall uppstå endast undantagsvis.

U 68 anser att yrkesteknisk högskoleutbildning normalt bör förläggas till högskoleorter, eftersom den grundläggande högskoleutbildningen bör ses som en helhet och de samlade resurserna för sådan utbildning bör utnyttjas så effektivt som möjligt genom sambruk av personal, lokaler, utrustning m. m. En andra huvudregel vid valet av orter bör enligt utredningen vara att den industrigren som svarar mot en viss yrkesteknisk utbildningslinje skall vara väl företrädd på den ort eller inom det område där utbildning inom linjen anordnas. Den av U 68 föreslagna lokaliseringen har i huvudsak tillstyrkts av remissinstanserna. Samtidigt har från åtskilliga håll föreslagits att försöksverksamhet skall anordnas på fler orter än vad U 68 förordat.

U 68:s utgångspunkter för valet av försöksorter anser jag riktiga. På samma sätt som det är nödvändigt att prioritera ett fåtal linjer av den yrkestekniska högskoleutbildningen måste vidare enligt min mening antalet orter begränsas under tiden för försöksverksamheten.

Två av de av U 68 föreslagna orterna för försöksverksamheten är universitetsorter, nämligen Göteborg och Lund/Malmö. Jag delar utredningens bedömning att det är värdefullt att pröva en högskoleutbildning av den aktuella karaktären i en universitets- eller högskolemiljö av mera traditionellt slag och biträder därför förslaget i denna del.

Fem av de försöksorter U 68 föreslagit är, i ett par fall tillsammans med annan ort, sådana orter till vilka enligt mina förslag i det föregående nytillkommande högskoleutbildning skall lokaliseras. Detta gäl-

ler Borås, Eskilstuna, Borlänge, Jönköping och Luleå. En yrkesteknisk högskoleutbildning är enligt min mening ett angeläget tillskott till den befintliga högskoleutbildningen på dessa orter.

Den åttonde av U 68 föreslagna orten, Markaryd, har jag redan i det föregående angivit som exempel på ett fall där särskilda skäl — i detta fall förekomsten av unika resurser för utbildning inom pappers- och pappersmassebranschen vid Sveriges skogsindustriförbunds utbildningscentrum — motiverar att en högskoleutbildning förläggs till en ort som i övrigt inte har eller avses få högskoleutbildning. Utbildningen bör, som jag nämnt, knytas till läroanstalt på högskoleort.

Det sistnämnda gäller, som jag också förut nämnt, även i fråga om den nionde i sammanhanget föreslagna orten, Skellefteå, dit enligt NoTH:s förslag, tillstyrkt av UKÄ, yrkesteknisk högskoleutbildning med inriktning mot träindustri och lätt verkstadsindustri skall förläggas. Detta förslag tar enligt min mening väl till vara de särskilda förutsättningarna för högskoleutbildning i Skellefteå. Enligt min mening tillgodoser det också på ett i dag realistiskt sätt intentionerna i denna del i 1970 års riksdagsbeslut om högre teknisk utbildning i övre Norrland (prop. 1970: 88, SU 1970: 133, rskr 1970: 296). Förslaget om yrkesteknisk högskoleutbildning i Skellefteå avser formellt inte försöksverksamhet. Det är emellertid enligt min mening naturligt att också utbildningen i Skellefteå ges försökskaraktär och inordnas i den samlade försöksverksamheten.

Mot bakgrund av vad jag anfört ansluter jag mig till U 68:s och NoTH:s förslag till lokalisering av yrkesteknisk högskoleutbildning. Vad gäller försöksverksamhetens dimensionering under det första året biträder jag U 68:s förslag om sammanlagt 330 intagningsplatser, fördelade på elva undervisningsgrupper om vardera 30 platser. Frågan om omfattningen och den närmare utformningen av utbildningen i Skellefteå, vilken under alla förhållanden inte hinner inledas under det första försöksåret, får prövas i det fortsatta planeringsarbetet.

Jag förordar sålunda att försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning inleds höstterminen 1975 enligt U 68:s i det föregående redovisade förslag samt därutöver kommer till stånd i Skellefteå tidigast höstterminen 1976 på grundval av NoTH:s och UKÄ:s förslag.

I yttrandena över U 68:s förslag och i andra sammanhang har, som jag nämnt, förslag förts fram om försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning på flera orter, bl. a. Karlskrona, Sandviken och Skövde. Jag vill för egen del inte utesluta att det i ett senare skede kan visa sig motiverat att ta till vara särskilda förutsättningar för yrkesteknisk utbildning på också dessa orter. Enligt min mening bör frågan om en sådan vidgning av försöksverksamheten prövas i det fortsatta planeringsarbetet. Frågor om utbildningens inriktning, innehåll och organisatoriska anknytning till statlig högskoleenhet måste härvid övervägas

närmare. Regeringen bör uppdra åt UKÄ, som enligt vad jag kommer att föreslå i det följande skall leda försöksverksamheten centralt, att i samråd med berörda organisationskommittéer göra dessa överväganden och komma in med de förslag som kan föranledas i sammanhanget.

Den yrkestekniska högskoleutbildningen riktar sig, som jag framhållit i det föregående, i första hand till kategorier som hittills endast i undantagsfall sökt sig till högre utbildning. Det är därför av mycket stor betydelse för rekryteringen av studerande att allsidig och grundlig information om den nya utbildningen sprids till både tänkbara studerande och deras arbetsgivare. Mot vad U 68 anfört om formerna härför har jag ingen erinran.

De allmänna behörighetskraven för yrkesteknisk högskoleutbildning bör i princip anknyta till vad jag i det föregående förordat som generella krav för den grundläggande högskoleutbildningen. Jag anser det dock i enlighet med U 68:s förslag motiverat att under försöksverksamheten inte kräva några förkunskaper i engelska. Jag finner det inte heller — i enlighet med vad jag i det föregående förordat beträffande dem som får allmän behörighet på grundval av ålder och yrkesverksamhet — motiverat att för behörighet till yrkesteknisk högskoleutbildning ställa upp krav på formell redovisning av förkunskaper i svenska.

Som särskilda behörighetskrav för de yrkestekniska linjerna bör i enlighet med U 68:s förslag gälla dels yrkesteknisk utbildning på för vederbörande högskolelinje relevant linje i gymnasieskolan eller motsvarande yrkesutbildning, dels yrkeserfarenhet inom det aktuella området. Beträffande omfattningen av denna yrkeserfarenhet förordar U 68 tre år. Jag finner det emellertid rimligt att också här anknyta till mitt förslag i det föregående beträffande yrkesverksamhet som grund för allmän behörighet. Jag föreslår därför att fyra års yrkesverksamhet skall krävas.

Enligt min mening bör, som U 68 föreslagit, yrkeserfarenhet utöver minimitiden få tillgodoräknas vid urval bland de sökande till utbildningen. Som utredningen anfört bör en mer reguljär praxis i bedömnings- och antagningsfrågorna utvecklas allt efter som erfarenheter samlas.

Delade meningar råder bland remissinstanserna när det gäller U 68:s förslag att endast betygen godkänd och underkänd skall tillämpas inom den aktuella försöksverksamheten. Utredningen hänvisar till att representanter för arbetsmarknadens parter anfört att en ytterligare gradering av studieresultaten i den yrkestekniska högskoleutbildningen är av begränsat värde exempelvis i en anställningssituation. Jag har i det föregående anfört att undantag från den som huvudregel angivna tregradiga betygskalan för högskoleutbildningen bör kunna förekomma. Jag anser att de redovisade uttalandena av berörda parter bör tillmätas stor vikt och kommer därför att i annat sammanhang föreslå regeringen att en

tvågradig betygskala används i den yrkestekniska högskoleutbildningen under försöksverksamheten.

U 68 framhåller att försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning bör utvärderas och följas upp noga. Utvärderingen föreslås innefatta bl. a. en analys av rekryteringen till linjerna, av de sökandes motiv och förväntningar på utbildningen samt av de studerandes och lärarnas inställning till utbildningens innehåll och organisation, undervisningsformer m. m. Jag delar U 68:s bedömning i detta avseende, bl. a. beträffande vikten av att man i detta sammanhang följer vilka uppgifter de som gått igenom utbildningen i fråga får på arbetsmarknaden.

Frågan om det studiesociala stödet är av grundläggande betydelse för möjligheterna att rekrytera studerande till bl. a. den yrkestekniska högskoleutbildningen. Denna riktar sig ju helt till personer som redan varit yrkesverksamma en tid. Som jag nämnt i det föregående avser jag att inom kort föreslå regeringen att lägga fram en proposition om bl. a. studiestöd åt vuxna på grundval av de förslag som avgetts av SVUX. De nya stödformerna, som bör stå till förfogande för bl. a. studerande i yrkesteknisk högskoleutbildning, avses träda i kraft den 1 januari 1976. Jag kommer att i sammanhanget föreslå särskilda studiesociala anordningar för den studerandegrupp som påbörjar yrkesteknisk högskoleutbildning höstterminen 1975 inom ramen för den här föreslagna försöksverksamheten.

Försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning är en statlig angelägenhet. Den centrala ledningen av försöksverksamheten bör ankomma på UKÄ. Därigenom säkras enhetlighet och samordning i de avseenden där det behövs. UKÄ bör sålunda fördela medel för försöksverksamheten, fastställa utbildningsplaner samt svara för bl. a. antagning och utvärdering. Som rådgivande organ inom UKÄ för frågor rörande försöksverksamheten bör finnas en referensgrupp, i enlighet med U 68:s förslag bestående av bl. a. företrädare för berörda arbetsmarknadsorganisationer. Vidare bör i enlighet med U 68:s förslag den yrkestekniska högskoleutbildningen på varje ort ledas av en försöksnämnd. Denna bör vara sammansatt enligt de principer jag i det föregående förordat för linjenämnd. Försöksnämnden bör vara det organ som lokalt beslutar om utbildningens innehåll och organisation.

Med utgångspunkt i vad jag nu föreslagit beträffande utbildningens karaktär och ledning ansluter jag mig till U 68:s uppfattning att man för försöksverksamheten bör välja den rent administrativa anknytning av utbildningen som är den mest praktiska med hänsyn till förutsättningarna på varje ort.

I enlighet med U 68:s förslag bör sålunda utbildningslinjen med inriktning mot livsmedelsindustri, som avses bli förlagd till Alnarp, knytas till universitetet i Lund, verkstadsindustrilinjen i Göteborg till Chalmers tekniska högskola samt stål- och verkstadsindustrilinjerna i Luleå till

högskolan där. När det gäller trä- och verkstadsindustrilinjerna i Skellefteå bygger NoTH:s förslag om anknytning av dem till Umeå på U 68:s förslag om en indelning i högskoleområden, svarande mot län. Med den organisation jag förordat i det föregående gäller inte längre denna förutsättning. Med hänsyn till förekomsten av resurser för teknisk utbildning och forskning vid högskolan i Luleå anser jag det för min del lämpligast att knyta utbildningen i Skellefteå till denna högskola.

Utbildningslinjen med inriktning mot pappers- och pappersmasseindustri, vilken enligt mitt förslag skall förläggas till Markaryd, bör administrativt knytas till universitetet i Lund. Jag förutsätter att i sammanhanget erforderliga överenskommelser kommer att träffas med Sveriges skogsindustriförbund.

Utbildningen på konfektionsindustrilinjen i Borås bör knytas till landstinget i Älvsborgs län, som är huvudman för Textilinstitutet i Borås. Övriga föreslagna utbildningslinjer bör administrativt knytas till kommunerna. Jag förutsätter att erforderliga överenskommelser kommer att träffas med nämnda landsting och berörda kommuner.

Vad jag här förordat beträffande utbildningens lokala ledning innebär sammanfattningsvis att universitets eller högskolas konsistorium (motsv.), kommuns skolstyrelse eller landstings utbildningsnämnd skall fungera som administrativ styrelse för försöksverksamheten, förvalta resurser och förordna personal för den etc. Lokala beslut om utbildningens innehåll och organisation skall däremot ankomma på försöksnämnden, som i samtliga fall blir ett statligt organ. Den administrativa anknytningen till kommun eller landstingskommun i vissa fall kan ses som en parallell till vad som gäller för de statliga sjöbefälsskolorna, vilka lokalt är underställda kommunala skolstyrelser. Ordningen innebär sålunda inte att det är fråga om utbildning för enbart kommunens eller landstingskommunens behov. Samma förutsättningar för rekrytering av studerande m. m. bör gälla som för utbildning vid statlig läroanstalt.

Till frågan om medel för försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning budgetåret 1975/76 återkommer jag i det följande.

Frågan om den av NoTH föreslagna tvååriga trätekniska utbildningen i Skellefteå får prövas närmare i det fortsatta planeringsarbetet rörande utbildningen inom sektorn för teknisk yrkesutbildning.

10. Genomförande

De förslag om reformering av högskoleutbildningen m. m. som jag lagt fram i det föregående har olika karaktär och räckvidd.

Vissa förslag avser principiella riktlinjer för de centrala och lokala myndigheternas löpande planerings- och utvecklingsarbete, vilka efter statsmakternas beslut bör beaktas i myndigheternas arbete. Detta gäller i

första hand förslagen att ett samspel mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning skall utvecklas över hela högskolefältet och att principen återkommande utbildning skall främjas samt förslagen om riktlinjer för utveckling av utbildningslinjer.

Vissa av mina förslag är av den arten att de bör förverkligas redan nästa budgetår. Jag har i det föregående förordat att försöksverksamheten med yrkesteknisk högskoleutbildning skall inledas höstterminen 1975. Vidare har jag föreslagit att förändringar i dels behörighets- och befordringsgrunderna, dels tillsättningsförfarandet för ordinarie tjänster som professor, biträdande professor och universitetslektor skall genomföras inom ramen för nuvarande organisation av universiteten och vissa högskolor. Jag räknar med att i annat sammanhang föreslå regeringen att nya bestämmelser på sistnämnda punkter skall träda i kraft den 1 juli 1975.

Huvuddelen av mina förslag förutsätter för sitt förverkligande ett fortsatt planerings- och utredningsarbete. Många uppgifter som avser förberedelser för genomförandet av reformen kommer att åvila olika högskolemyndigheter. Det gäller t. ex. frågor om utbildnings- och kursplaner, information om och tillämpningsföreskrifter till de nya reglerna om allmän behörighet och urval samt förberedelser för omläggning av anslagssystemet. För samordning av detta arbete liksom för ett antal särskilda planeringsuppgifter och överväganden i organisatoriska frågor avser jag, som redan framgått, att föreslå regeringen att tillkalla en central och sex regionala organisationskommittéer. Jag ämnar vidare föreslå två särskilda centrala arbetsgrupper — en för frågor om antagningssystem och en för frågor om informationssystem — samt en särskild utredning om ett centralt biblioteksorgan.

Jag räknar med att huvuddelen av de förslag som skall grundas på organisationskommittéernas m. fl. planerings- och utredningsarbete skall kunna genomföras med början den 1 juli 1977. Sålunda bör bl. a. de nya behörighets- och urvalsreglerna, den nya studieorganisationen, de nya principerna för dimensionering och antagning, den nya lokala och regionala högskoleorganisationen och det nya anslagssystemet träda i kraft vid denna tidpunkt. Som U 68 förordat bör UHÄ inrättas redan dessförinnan för att genomförande av reformen skall underlättas. Jag räknar med att UHÄ skall inrättas senast den 1 oktober 1976.

Den vidgade högskolans samhälleliga betydelse motiverar enligt min mening att de grundläggande bestämmelserna för högskolan stadfästs i en högskolelag. De bestämmelser om kommunal högskoleutbildning liksom eventuella bestämmelser om obligatoriskt medlemskap i studerandesammanslutningar som under alla förhållanden måste meddelas i lagens form bör då lämpligen meddelas i denna lag. Med hänsyn till att utredningsarbete återstår på vissa punkter som är aktuella i sammanhanget har jag inte nu låtit utarbeta förslag till högskolelag. Jag räknar

med att lägga fram förslag i sådan tid att lagen kan träda i kraft den 1 juli 1977.

I högskolelagen bör ges grundläggande bestämmelser om den verksamhet som bedrivs inom högskolan och om målen för högskoleutbildningen. Vidare bör anges huvuddragen i formerna för högskolans planering och ledning: de styrelser och nämnder m. m. som skall finnas lokalt och regionalt, dessas huvudsakliga uppgifter och principerna för deras sammansättning. Eventuella bestämmelser grundade på obligatoriekommitténs förut berörda arbete bör också innefattas i lagen liksom grundläggande regler om riksrekrytering till kommunal högskoleutbildning och därmed sammanhängande regler om interkommunal ersättning.

Mina förslag i det föregående innebär att ledamöter i högskolans styrelser och nämnder i många fall skall utses genom personalorganisationer och studentkårer (motsv.) eller genom val. Från vissa håll har hävdats att utseende av ledamöter i statliga organ är en förvaltningsuppgift som innefattar myndighetsutövning. Detta skulle innebära att en sådan förvaltningsuppgift enligt regeringsformen inte kan överlämnas till enskilda personer, t. ex. valkorporationer av studerande, samt att den kan överlämnas till förening av studerande eller anställda endast genom lag. Något otvetydigt stöd för den anförda uppfattningen finns emellertid inte vare sig i lagtexten eller i förarbetena till berörd paragraf i regeringsformen. Syftet med regeringsformens bestämmelser om överlämnande av förvaltningsuppgift kan knappast vara att förhindra att ledamöter i statliga organ utses på det sätt jag förordat. Möjligen behövs ett förtydligande av regeringsformen på den punkten. Denna fråga övervägs f. n. inom justitiedepartementet.

I detta läge och då jag förordat att mina förslag beträffande tjänsteförslagsnämnder, där vissa ledamöter skall utses av sammanslutningar för de anställda och de studerande, skall träda i kraft redan den 1 juli 1975 avser jag att inom kort föreslå regeringen att för riksdagen lägga fram förslag till en särskild lag.

Den centrala organisationskommittén för högskolereformen bör för det första svara för vissa samordnande uppgifter i planeringsarbetet i förhållande till dels befintliga centrala myndigheter och organ, dels de regionala organisationskommittéerna, dels övriga utredningar och arbetsgrupper som har samband med högskolereformen. Kommittén bör för det andra fullgöra vissa utredningsuppgifter av mera generell karaktär, t. ex. i den förut berörda frågan om fakultets/sektionsnämndsorganisationen. För det tredje bör den centrala kommittén utarbeta det underlag som fordras för beslut om den nämnda utformningen av verksorganisationen för högskolan. Jag utgår från att den centrala kommittén kommer att arbeta med expertgrupper för olika uppgifter.

I den centrala kommitténs arbete bör två uppgifter prioriteras i inledningsskedet. Dels bör en plan för genomförande av högskolerefor-

mens olika delar utarbetas, innefattande förslag till de övergångsanordningar som kan fordras. Dels bör — för att UHÄ skall kunna inrättas vid den nyss angivna tidpunkten — förslag utarbetas om verkets organisation och personalbehov samt i därmed sammanhängande frågor. På båda dessa punkter bör kommitténs arbete slutföras med sikte på att regeringen i budgetpropositionen för budgetåret 1976/77 skall kunna redovisa en plan för reformens genomförande samt lägga fram vederbörliga förslag om inrättande av det nya högskoleverket m. m. I sistnämnda sammanhang aktualiseras ytterligare en fråga som jag nu skall beröra.

Mot bakgrund av vad jag anfört i det föregående om de föreslagna regionstyrelsernas uppgifter i förhållande till uppgifterna för centrala myndigheter är det enligt min mening nödvändigt att frågorna om UHÄ:s och om de regionala kansliernas organisation och resurser behandlas i ett sammanhang, detta även om jag — som framgått — räknar med att regionkanslierna formellt skall inrättas först den 1 juli 1977. Jag ser det nämligen som angeläget att de centrala och regionala högskolemyndigheternas personalbehov kan tillgodoses inom en ram som motsvarar de mera permanenta personalresurser som f. n. finns för berörda uppgifter inom UKÄ, SÖ, nämnden för socionomutbildning m. fl. centrala organ, vilkas uppgifter helt eller delvis skall övertas av UHÄ. I sammanhanget bortser jag då från resurserna för den centrala antagningen. Dessas omfattning får prövas särskilt i samband med arbetet på att utveckla och utvidga antagningssystemet enligt mina förslag i det föregående.

Med utgångspunkt i de av U 68 redovisade beräkningarna kan man grovt uppskatta de totala befintliga resurserna av mera permanent slag för uppgifter, som motsvarar de föreslagna centrala och regionala myndigheternas, till något under 200 personår, bortsett från personal för den centrala antagningen. Jag räknar med att de sex regionala kanslierna i utgångsläget bör förfoga över resurser motsvarande sammanlagt omkring 50 personår. UHÄ skulle därmed komma att disponera resurser motsvarande något under 150 personår, med nyssnämnda undantag. Beträffande regionkanslierna har jag då självklart utgått från de uppgifter som jag i det föregående angett som gemensamma för samtliga regioner. Eventuella avvikelser från normalmodellen, vilka kan bli aktuella i ett senare skede, får då prövas också med avseende på konsekvenserna beträffande personalbehovet.

Det bör enligt min mening ankomma på den centrala organisationskommittén att närmare överväga UHÄ:s och regionkansliernas struktur och personalstat m. m. med utgångspunkt i de riktlinjer jag angett här och i det föregående. I fråga om regionkanslierna bör detta arbete bedrivas i kontakt med de regionala organisationskommittéerna, till vilkas uppgifter jag strax återkommer. Även förslag om regionkanslierna bör

sålunda om möjligt presenteras för riksdagen i budgetpropositionen för budgetåret 1976/77. Efter vederbörliga förhandlingar om personalens löne- och anställningsvillkor bör därefter tjänsterna inom UHÄ och de regionala kanslierna tillsättas i princip samtidigt. Det är givetvis viktigt att detta sker så tidigt som möjligt före omorganisationen. De som får tjänster i den regionala organisationen bör övergångsvis kunna vara knutna till UHÄ för uppgifter som så långt möjligt anknyter till deras kommande.

Det är av stort värde att till de regionala kanslierna kunna rekrytera personal med erfarenheter som arbete inom centrala myndigheter och organ inom högskoleväsendet ger. I fråga om vissa tjänster i den regionala organisationen måste man emellertid räkna med behov av att rekrytera personer utanför den krets som finns inom de befintliga centrala myndigheterna. Det är också i samband med en omorganisation av detta slag givet att inte samtliga tjänstemän på central nivå som berörs kommer att kunna i den nya organisationen få uppgifter av samma eller likartat slag som de har inom de nuvarande myndigheterna. Jag räknar dock med att alla skall beredas fortsatt arbete inom statsförvaltningen. En viktig uppgift för den centrala organisationskommittén blir att i samråd med den berörda personalen och dess organisationer finna sådana former för övergången till den nya organisationen att största möjliga hänsyn till de enskilda tjänstemännens önskemål medges. Medverkan av personalföreträdare blir givetvis aktuell inte bara i denna del av arbetet utan också i arbetet med utformningen av verksorganisationen över huvud.

De regionala organisationskommittéerna bör för det första svara för vissa samordnande uppgifter i planeringsarbetet i förhållande till befintliga läroanstalter m. fl. De bör för det andra i enlighet med de riktlinjer som jag angett i det föregående utarbeta förslag om dimensioneringen och lokaliseringen av den grundläggande högskoleutbildningen i regionerna med sikte på att ge underlag för fördelningen av utbildningskapacitet och resurser för budgetåret 1977/78. Till denna uppgift hör att samordna planeringen av utbyggnaden på de i det föregående utpekade utbyggnadsorterna samt att också i övrigt planera för utveckling av nya utbildningslinjer m. m. inom regionerna. För det tredje bör kommittéerna utarbeta förslag om den institutionella organisationen av högskolan på en rad punkter som jag angett i det föregående, bl. a. beträffande indelningen i högskoleenheter på de nuvarande universitetsorterna, sammansättningen av region- och enhetsstyrelser, närmare uppgifter för regionstyrelserna samt utbildnings- och linjenämndsorganisationen. Som U 68-beredningen påpekat bör vid behov särskilda kommittéer för enskilda högskoleorter kunna inrättas under de regionala kommittéerna.

De regionala kommittéernas förslag bör föreligga i sådan tid att re-

geringens förslag på berörda punkter kan föreläggas riksdagen senast i budgetpropositionen för budgetåret 1977/78. En direkt representation i kommittéerna för alla berörda läroanstalter och där verksamma grupper är självklart praktiskt inte möjlig. Det är emellertid givet att kommittéernas arbete bör bedrivas i nära kontakt med de berörda läroanstalterna och företrädare för de där verksamma. En viktig uppgift för kommittéerna i inledningsskedet blir att finna former för denna samverkan inom ramen för den tid som står till förfogande för kommittéernas arbete.

Som KK framhållit krävs omfattande insatser för information till alla berörda parter i samband med ett genomförande av de nya reglerna för behörighet, urval och antagning till högskolan. Huvudansvaret för denna information bör ankomma på de tre ämbetsverken AMS, SÖ och UKÄ, sedermera UHÄ, vilka redan samverkar när det gäller information i bl. a. kompetensfrågor. Vad KK anfört om information för olika målgrupper ger värdefulla utgångspunkter för myndigheternas bedömningar.

Även andra delar av högskolereformen ställer krav på information till bl. a. dels blivande studerande, dels personalen inom olika delar av högskolan. Detta gäller t. ex. beträffande förändringarna i studieorganisationen och den institutionella organisationen. Det är självfallet ändamålsenligt att informationsinsatserna i fråga om olika delar av reformarbetet så långt möjligt samordnas. Jag räknar med att det skall ankomma på den centrala organisationskommittén att beakta detta. I det följande kommer jag att föreslå att särskilda medel anvisas för budgetåret 1975/76 för information m. m. i samband med högskolereformen.

Det är, slutligen, enligt min mening angeläget att den högskolereform som jag nu förordat från början följs systematiskt och att den fortlöpande utvärderas med avseende på sina effekter i skilda avseenden. En viktig uppgift, som KK pekat på, är att studera tillämpningen och bl. a. de sociala effekterna av de nya behörighets- och urvalsreglerna. Det gäller också att följa genomförandet och tillämpningen av bl. a. den nya studieorganisationen och den nya institutionella organisationen. Syftet skall självklart vara att få fram underlag för att stegvis göra förändringar som visar sig önskvärda eller nödvändiga. Jag avser att i annat sammanhang återkomma till regeringen beträffande formerna för att på detta sätt följa och utvärdera olika delar av högskolereformen.

11. Hemställan

Med hänvisning till vad jag anfört hemställer jag, att regeringen föreslår riksdagen

att godkänna de riktlinjer för reformering av högskoleutbildningen m. m. som jag angett i det föregående.

12. Anslagsberäkningar för budgetåret 1975/76

12.1 Vissa kostnader i samband med högskolereform

Nytt anslag förslag 5 200 000

I statsbudgeten för budgetåret 1975/76 bör under åttonde huvudtiteln föras upp ett förslagsanslag benämnt Vissa kostnader i samband med högskolereform. Under detta anslag beräknar jag medel för information om bl. a. de nya behörighets- och urvalsreglerna samt högskolereformen i övrigt (3 000 000 kr.), för kostnader i samband med uppläggning av centralt antagningssystem (1 000 000 kr.), för förberedelsearbete inför omläggning av läroanstalternas ekonomiadministrativa rutiner i samband med genomförande av nytt anslagssystem (800 000 kr.) samt för utveckling och utvidgning av informationssystem avseende studerande och studieresultat (400 000 kr.). Av praktiska skäl bör vissa av dessa kostnader bestridas från bl. a. anslagen Universitetskanslersämbetet: Förvaltningskostnader och Förvaltningarna vid universiteten m. m., som härigenom kommer att belastas med högre belopp än som beräknats i 1975 års budgetproposition. Det av mig förordade anslaget kommer således att i dessa delar fungera som täckningsanslag för statsbudgeten.

Mina förslag i det föregående medför stora krav på utveckling av högskolans utbildningsutbud. Det gäller allmänt att främja dels arbetslivsanknytning, dels problemorientering vid högskolestudiernas uppläggning. Det gäller också att inom skilda ämnesområden utveckla kurser som är anpassade till behoven hos yrkesverksamma och meddelas i former som möjliggör kombination av studier och förvärvsarbete. Inte minst viktigt är det att vid de filosofiska fakulteterna utveckla utbildningsutbudet efter dessa riktlinjer. Enligt min mening är det angeläget att de resursmässiga förutsättningarna för ett sådant utvecklingsarbete förbättras. Arbetet bör bedrivas efter de principer som jag förordat i det föregående och inom de ramar för den lokala högskoleorganisationen som kommer att dras upp i organisationskommittéernas arbete. Jag vill mot denna bakgrund redan nu anmäla att jag avser att i budgetpropositionen för budgetåret 1976/77 återkomma med förslag om särskilda medel för stöd- och innovationsåtgärder för den grundläggande utbildningen, i första hand vid de filosofiska fakulteterna.

I det föregående har jag anmält att jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen dels att uppdra åt högskolan i Linköping att utreda och lägga fram förslag om en tvärvetenskapligt orienterad forsknings- och forskarutbildningsorganisation inom i första hand den filosofiska fakultetens område, dels att besluta att nämnda högskola fr. o. m. den 1 juli 1975 skall benämnas universitetet i Linköping. Jag vill i detta sam-

manhang föreslå regeringen att inhämta riksdagens bemyndigande att den 1 juli 1976 inrätta en för högskolans nuvarande rektor, innehavaren av Lars Hiertas professur i statskunskap vid universitetet i Stockholm, Hans Meijer personlig professur i statskunskap vid nuvarande högskolan i Linköping.

Jag hemställer, att regeringen föreslår riksdagen att

till *Vissa kostnader i samband med högskolereform* för budgetåret 1975/76 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 5 200 000 kr.,

bemyndiga regeringen att inrätta en professur i enlighet med vad jag förordat i det föregående.

12.2 Yrkesteknisk högskoleutbildning

Nytt anslag förslag 3 905 000

Jag har i det föregående förordat att viss försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning skall inledas dels läsåret 1975/76 i enlighet med U 68:s förslag, dels tidigast höstterminen 1976 i enlighet med NoTH:s av UKÄ tillstyrkta förslag.

U 68 beräknar de årliga lärarlöne- och driftkostnaderna samt kostnaderna för lokal administration för försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning till ca 300 000 kr. per undervisningsgrupp om 30 studerande. Behovet av lokaler och utrustning inom försöksverksamheten förutsätts då kunna tillgodoses i huvudsak genom befintliga resurser. Kostnaderna för central administration och utvärdering av försöksverksamheten skulle enligt U 68:s beräkningar det första försöksåret uppgå till ca 395 000 kr.

UKÄ har i sina förslag till anslagsframställningar för budgetåret 1975/76 begärt dels 2 770 000 kr. för lärarlönekostnader och 695 000 kr. för driftkostnader för försöksvis anordnad yrkesteknisk högskoleutbildning, dels 335 000 kr. för central administration m. m. av ifrågavarande försöksverksamhet. I enlighet med vad jag anfört i det föregående har jag vid mina kostnadsberäkningar utgått från att behovet av lokaler och utrustning för utbildningen i huvudsak skall kunna tillgodoses utan särskilda kostnader för staten. I den mån kompletteringar behövs i dessa avseenden bör medel kunna anvisas från statens allmänna fastighetsfond och anslaget Inredning och utrustning av lokaler vid universiteten m. m. Vidare beräknar jag 105 000 kr. för planering m. m. för yrkesteknisk högskoleutbildning i Skellefteå.

Jag hemställer, att regeringen föreslår riksdagen

att till *Yrkesteknisk högskoleutbildning* för budgetåret 1975/76 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 905 000 kr.

12.3 Utveckling av studielämplighetsprov

1973/74	Utgift	666 940	Reservation	950 040
1974/75	Anslag	312 000		
1975/76	Förslag	661 000		

I prop. 1975: 1 (bil. 10 s. 149) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på ställningstagande till bl. a. förslag från SÖ, till utveckling av studielämplighetsprov för budgetåret 1975/76 beräkna ett reservationsanslag av 1 000 kr.

I enlighet med vad jag förordat i det föregående skall fr. o. m. antagningen till grundläggande högskoleutbildning inför läsåret 1977/78 studielämplighetsprov i vissa fall användas vid urval bland behöriga sökande. Ett studielämplighetsprov har som jag redovisat utarbetats av SÖ. Visst fortsatt utvecklingsarbete krävs dock innan provet kan tas i bruk. För sådant utvecklingsarbete bör budgetåret 1975/76 anvisas sammanlagt 661 000 kr.

Jag hemställer, att regeringen föreslår riksdagen

att till *Utveckling av studielämplighetsprov* för budgetåret 1975/76 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 661 000 kr.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Bilaga 1

Befintliga utbildningsvägar som enligt U 68 skall föras till högskolan (jfr SOU 1973: 2 s. 706)

Yrkesutbildningssektor	Utbildning till
teknisk	arkitekt
	bergsingenjör
	brandingenjör
	civilingenjör
	drifttekniker
	sjöingenjör
	agronom
	apotekare
	hortonom
	jägmästare
	laboratorieassistent
	landskapsarkitekt
	lantmästare
	livsmedelstekniker
	receptarie
	skogsmästare
	trädgårdstekniker
administrativ och ekonomisk	sjökapten
	ekonomiföreståndare
	hälsovårdsinspektör
	internatföreståndare
	syo-konsulent
	ekonom
	jurist
	socionom (förvaltningslinje)
	företagsekonom
	marknadsförare
	högre kurs för personal inom hotell- och restaurangbranschen
	samhällsadministration
	tjänsteman vid transportföretag
	socialadministration:
	a) etårig[1]
	b) tvåårig[1]
	personaladministration[1]
	revision—bank—beskattning[1]
	transportadministration[1]
	utbildningsadministration[1]
	högre grafisk utbildning
	systemman
	programmerare

Yrkesutbildningssektor	Utbildning till
	administrativt systemarbete[1]
	advokatsekreterare
	sekreterare:
	a) 1 år
	b) 1 1/2 eller 2 år[1]
vård	arbetsterapeut
	hörselvårdsassistent
	logoped
	läkare
	medicinsk assistent
	sjukgymnast
	sjuksköterska (grundutbildning och vidareutbildning)
	tandhygienist
	tandläkare
	veterinär
	ålderdomshemsföreståndare
	socialpedagog
	socionom (social linje)
	biträdande psykolog
	psykolog
undervisning	barnavårdslärare
	gymnastik- och idrottslärare
	hushållslärare
	vårdyrkeslärare
	sjukvårdslärare
	fritidspedagog
	förskollärare
	ADB-lärare
	danspedagog
	mim-pedagog
	musiklärare
	musikpedagog
	musikinstruktör
	teckningslärare
	ämneslärare
	klasslärare
	slöjdlärare
	speciallärare
	textillärare
	lärare i industri och hantverk
kultur och information	ungdomsledare
	idrotts- och fritidskonsulent[1]
	bibliotekarie
	journalist
	högre reklamutbildning
	regissör, producent, scenograf m. m.
	scenartist
	koreograf
	mim-artist

Yrkesutbildningssektor	Utbildning till
	målare, skulptör m. m.
	konsthantverkare
	kyrkomusiker
	instrumentalmusiker
	sångare
	tonsättare
	dirigent
	präst m. m.
övrig utbildning	ej förtecknad utbildning vid de filosofiska fakulteterna

[1] Kombinationsutbildning — försöksverksamhet.

Bilaga 2

U 68:s förslag till allmänna utbildningslinjer (jfr SOU 1973: 2 s. 721)

1 *Teknisk yrkesutbildning*

arkitekturlinjen
bergsvetenskapslinjen
ekonomingenjörslinjen
elektrotekniklinjen
flygtekniklinjen
geoteknologilinjen
kemitekniklinien
lantmäterilinjen
maskinteknikliniien
teknisk fysik-linjen
teknisk fysik- och elektrotekniklinjen
väg- och vattenbyggnadslinjen
farmaceutiska linjer
receptarielinjen
laboratorieassistentlinjen
agronomlinjen
lantmästarlinjen
hortonomlinjen
landskapsarkitektlinjen
trädgårdsteknikerlinjen
jägmästarlinjen
skogsmästarlinjen
brandingenjörslinjen
drifttekniker linjen
sjöingenjörslinjen
yrkestekniska linjer
teknisk variant av
  fysik-kemilinjen
  kemi-biologilinjen
  matematisk-systemvetenskapliga linjen

2 *Administrativ och ekonomisk yrkesutbildning*

juristlinjen
juridisk-samhällsvetenskapliga linjen
filosofisk-samhällsvetenskapliga linjen
ekonomlinjen
samhällsplanerarlinjen
förvaltningslinjen
vissa ettåriga specialkurser i gymnasieskolan
ekonomiföreståndarlinjen
internatföreståndarlinjen
hälsovårdsinspektörslinjen
linjen för högre grafisk utbildning

sjökaptenslinjen
linjen för revision, bank och beskattning
socialadministrativa linjen
utbildningsadministrativa linjen
personaladministrativa linjen
transportadministrativa linjen
linjen för administrativt systemarbete
sekreterarlinjen
administrativ-ekonomisk variant av
pedagogik-sociologilinjen
samhällsvetenskaplig linje 1
samhällsvetenskaplig linje 2
matematisk-samhällsvetenskapliga linjen
matematisk-systemvetenskapliga linjen
statistiklinjen

3 *Vårdyrkesutbildning*

arbetsterapeutlinjen
hörselvårdsassistentlinjen
logopedlinjen
läkarlinjen
medicinsk assistent-linjen
psykologlinjen
sjukgymnastlinjen
sjuksköterskelinjen
ålderdomshemsföreståndarlinjen
tandläkarlinjen
tandhygienistlinjen
sociala linjen
socialpedagoglinjen
veterinärlinjen

4 *Utbildning för undervisningsyrken*

(De lärarutbildningar som berörs av lärarutbildningskommitténs förslag har inte medtagits i förteckningen.)
klasslärarlinjerna
förskollärarlinjen
fritidspedagoglinjen
speciallärarlinjen
linjerna för lärare i yrkesinriktade ämnen
musikpedagoglinjen
danspedagoglinjen
ämneslärarlinjerna, vilka utgörs av undervisningsvariant inom
fysik-kemilinjen
kemi-biologilinjen
psykologilinjen
samhällsvetenskaplig linje 2
historisk-samhällsvetenskapliga linjen
matematisk-samhällsvetenskapliga linjen
språklinjen
historielinjen
svensklinjen

5 *Utbildning för kultur- och informationsyrken*

religionsvetenskaplig linje
ungdomsledarlinjen
journalistlinjen
linjen för kommunikations- och reklamutbildning
regissörslinjen
scenartistlinjen
koreograflinjen
konsthantverkslinjen
kyrkomusikerlinjen
instrumentalmusikerlinjen
sångarlinjen
kultur- och informationsvariant (bl. a. med bibliotekarieinriktning) av
- fysik-kemilinjen
- kemi-biologilinjen
- psykologilinjen
- pedagogik-sociologilinjen
- samhällsvetenskaplig linje 2
- historisk-samhällsvetenskapliga linjen
- matematisk-samhällsvetenskapliga linjen
- matematisk-systemvetenskapliga linjen
- statistiklinjen
- språklinjen
- historielinjen
- svensklinjen

Vissa konstnärsutbildningar föreslås inte bli organiserade på utbildningslinjer.

Innehållsförteckning

Propositionen 1
Propositionens huvudsakliga innehåll 1
INLEDNING 6
UTREDNINGAR OCH REMISSYTTRANDEN M. M. 14
1. *Högskoleutbildningens inriktning, dimensionering, lokalisering och organisation* 14
1.1 U 68 m. m. 14
1.1.1 Högskoleutbildningens avgränsning och uppgifter .. 14
1.1.2 Högskolestudiernas organisation 23
1.1.3 Antalet studerande i högskoleutbildning. Antagning till högskoleutbildning 32
1.1.4 Högskoleutbildningens lokalisering 58
1.1.5 Återkommande utbildning 85
1.1.6 Institutionell organisation 93
1.1.7 Kostnader 122
1.1.8 Genomförande av U 68:s förslag 125
1.1.9 Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning m. m. 126
1.1.9.1 U 68 126
1.1.9.2 NoTH och UKÄ 137
1.2 Remissyttranden 141
1.2.1 Allmänt 141
1.2.2 Högskoleutbildningens avgränsning och uppgifter .. 146
1.2.3 Högskolestudiernas organisation 169
1.2.4 Antalet studerande i högskoleutbildning. Antagning till högskoleutbildning 179
1.2.5 Högskoleutbildningens lokalisering 195
1.2.6 Återkommande utbildning 207
1.2.7 Institutionell organisation 215
1.2.8 Kostnader 245
1.2.9 Genomförande av U 68:s förslag 248
1.2.10 Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning 250
1.3 U 68-beredningen m. m. 273
1.3.1 Allmänt 273
1.3.2 Högskoleutbildningens avgränsning och uppgifter .. 279
1.3.3 Högskolestudiernas organisation 285
1.3.4 Antalet studerande i högskoleutbildning. Antagning till högskoleutbildning 287
1.3.5 Högskoleutbildningens lokalisering 289
1.3.6 Återkommande utbildning 292
1.3.7 Institutionell organisation 293
1.3.8 Genomförande 311
2. *Behörighet och urval till högskoleutbildning* 313
2.1 KK 313
2.1.1 Allmän bakgrund till kommitténs arbete 313
2.1.2 Allmän behörighet 314
2.1.3 Särskilda förkunskapskrav 319

2.1.4 Urval bland behöriga sökande ... 324
2.1.5 Kompetensreglernas tillämpning på verksutbildning 335
2.1.6 Antagningens organisation ... 336
2.1.7 Handläggning av kompetensfrågor ... 340
2.1.8 Genomförande av KK:s förslag ... 343
2.2 SÖ ... 344
2.3 Remissyttranden ... 348
2.3.1 Allmänt ... 348
2.3.2 Allmän behörighet ... 351
2.3.3 Särskilda förkunskapskrav ... 353
2.3.4 Urval bland behöriga sökande ... 357
2.3.5 Kompetensreglernas tillämpning på verksutbildning 369
2.3.6 Antagningens organisation ... 370
2.3.7 Handläggning av kompetensfrågor ... 373
2.3.8 Genomförande av KK:s förslag ... 374
2.3.9 Studielämplighetsprov ... 375
3. *Professorstillsättning* ... 386
3.1 Utredningen ... 386
3.2 Remissyttranden ... 390
4. *De vetenskapliga bibliotekens organisation* ... 395
4.1 Statskontoret ... 395
4.2 Remissyttranden ... 397
FÖREDRAGANDEN ... 402
1. *Inledning* ... 402
2. *Högskoleutbildningens avgränsning — allmän behörighet* ... 408
2.1 Ett nytt högskolebegrepp ... 408
2.2 Nya vägar till högskolan ... 413
3. *Högskoleutbildningens uppgifter m. m.* ... 418
3.1 Utbildningsmål ... 418
3.2 Utbildning och forskning ... 423
3.3 Indelning av den grundläggande högskoleutbildningen .. 429
4. *Återkommande utbildning* ... 431
5. *Högskolestudiernas inriktning och organisation m. m.* ... 435
5.1 Utgångspunkter ... 435
5.2 Utbildningslinjer ... 438
5.3 Enstaka kurser ... 445
5.4 Utbildnings- och kursplaner ... 447
5.5 Betyg och examina ... 448
5.6 Särskilda förkunskapskrav ... 451
6. *Antalet studerande i högskoleutbildning m. m. Urval och antagning* ... 458
6.1 Bakgrund och utgångspunkter ... 458
6.2 Kapaciteten för utbildningslinjer ... 462
6.3 Kapaciteten för enstaka kurser ... 467
6.4 Gymnasieskolans dimensionering m. m. ... 468
6.5 Urval och antagning ... 470
6.5.1 Inledning ... 470
6.5.2 Urval ... 471
6.5.3 Antagning ... 480
7. *Högskoleutbildningens lokalisering* ... 486
8. *Högskolans institutionella organisation* ... 497
8.1 Utgångspunkter ... 497

8.2 Huvudmannaskap m. m. 504
8.3 De statliga högskoleenheternas organisation 507
8.4 Den kommunala högskoleorganisationen 527
8.5 Organisationen för uppgifter som är gemensamma för flera läroanstalter 529
8.5.1 Regional organisation 529
8.5.2 Central organisation 535
8.5.3 Lokal- och utrustningsprogramorganisationen 543
8.5.4 De vetenskapliga bibliotekens organisation 543
8.6 Anslagssystem m. m. 546
8.7 Tjänsteorganisatoriska frågor m. m. 552
8.8 Former för att utse ledamöter i högskolans styrelser och nämnder m. m. 561
9. *Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning* 569
10. *Genomförande* 575
11. *Hemställan* 580
12. *Anslagsberäkningar för budgetåret 1975/76* 581
12.1 Vissa kostnader i samband med högskolereform 581
12.2 Yrkesteknisk högskoleutbildning 582
12.3 Utveckling av studielämplighetsprov 583
Bilaga 1 Befintliga utbildningsvägar som enligt U 68 skall föras till högskolan 584
Bilaga 2 U 68:s förslag till allmänna utbildningslinjer 587

KUNGL. BOKTR. STOCKHOLM 1975 740412